Петко Р. Славейков

СЪЧИНЕНИЯ
В ОСЕМ ТОМА

Редакционна колегия
СОНЯ БАЕВА,
ДОЧО ЛЕКОВ, СТОЯНКА
МИХАЙЛОВА, ПЕТКО ТОТЕВ,
ЦВЕТА УНДЖИЕВА

БЪЛГАРСКИ ПИСАТЕЛ

Петко Р. Славейков

СЪЧИНЕНИЯ
ТОМ ЧЕТВЪРТИ

БАСНИ. ДРАМАТИЧЕСКИ ОПИТИ. УМНИ ИЗРЕЧЕНИЯ. ГЕОГРАФСКИ ОПИСАНИЯ И ПЪТНИ БЕЛЕЖКИ. НРАВИ И ОБИЧАИ. ЛИТЕРАТУРНА КРИТИКА

Под редакцията на
САНЯ БАЕВА, ПЕТКО ТОТЕВ,
ЦВЕТА УНДЖИЕВА

СОФИЯ 1979

Петко Р. Славейков

4

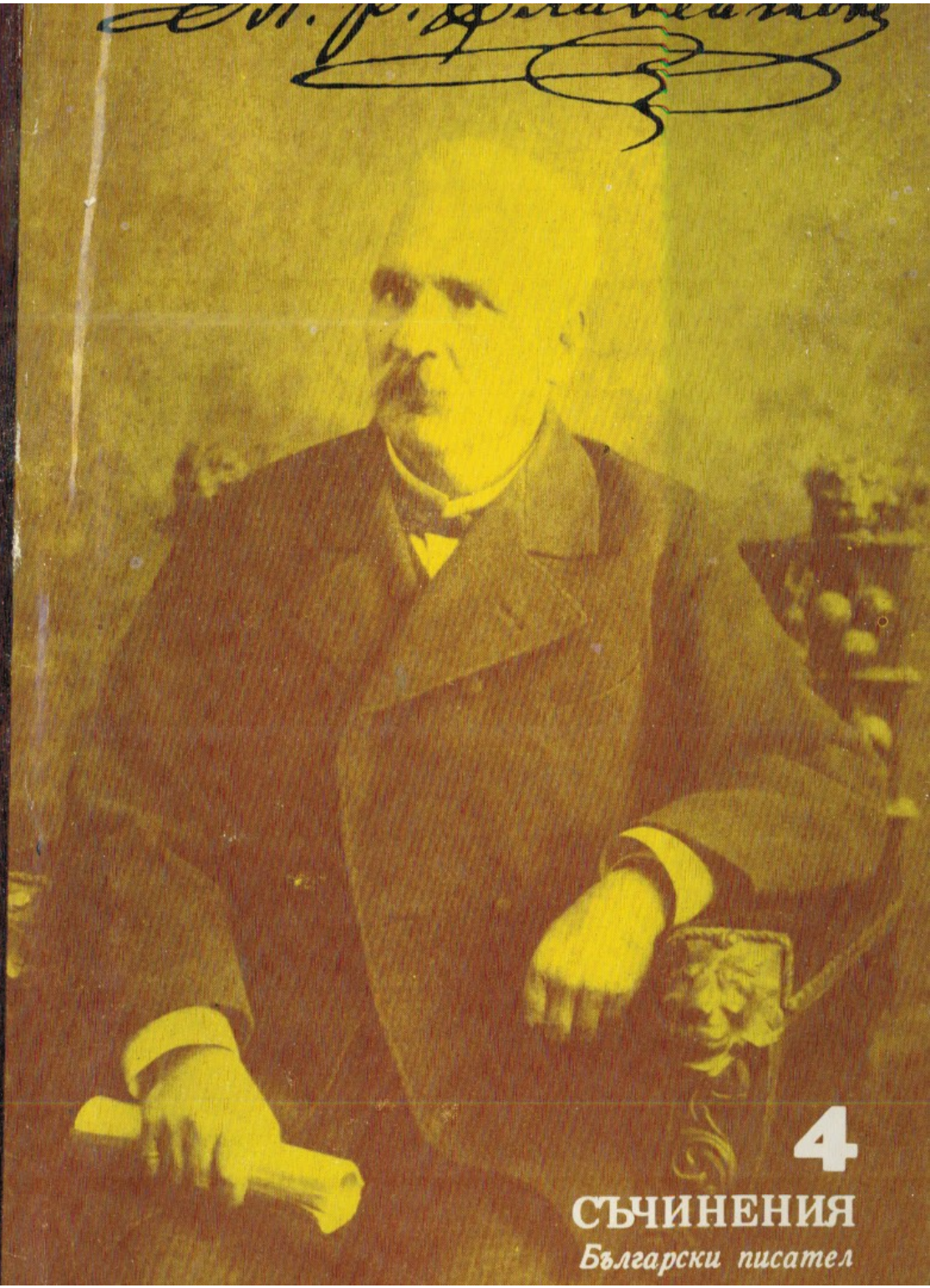

4

СЪЧИНЕНИЯ

Български писател

4 Петко Р. Славейков

Петко Р. Славейков

СЪЧИНЕНИЯ

©Петко Р. Славейков, 1979
c/o Jusautor, Sofia

БАСНИ

БАСНЕНИК, ЕЗОПОВИ БАСНИ

Родолюбивий господине
Маринчо Петров
(в Плевен)

Като имах чест да слушам много пъти Вашите разговори и намерения за образованието на наший род, роди ся в мене мисъл и търсях средство като син на злочестата България да Ви покажа за това благоразумието си и да обявя на света добросклонното Ви сърце и голямата Ви ревност за българското просвещение.

Изпълни ся жалбата ми.

Приемнете, друже, слабий ми трудец като малък знак на благочувствието ми и бъдете достойни за всегда да възприемвате уважение и похвала от целий български народ.

Ваш побратим
Славейков

ЕЗОП

Той е бил около шестотин години преди Христа, във времето на Кира и Креза, родом фригианин, из Азия, званием слуга, за когото ся приказват и много лъжи, между които за образа и грозотата. Прочу ся от разноспособното си нравствено учение, щото под басните доказва нравствени и политически поучения. А той способ е най-действителен. Сичките басни не са Езопови, но зачтото той измислил найнапред и списал някои и други, носят на името му надписа

ОРЕЛ И ЛИСИЦА

Орел и лисица станали приятели и ся сдумали да ся заселят близо един до друг, че от навикновение да ся утвърдят в приятелството си. И тъй орелът си направил гнездо на високо дърво, а лисицата тамо облизом в храсталака ся ущенила. Някога си излязла лисицата на паша, а орелът като не можил да си намери друга храна, слетял в храсталака, грабнал щенетата ѝ и ги изял с пилетата си. Като ся завърнала лисицата и видяла станалото, не ся наскърбила толко за смъртта на чедата си, колкото за това, що не можеше да му отмъсти. Защото, като беше четвъроножно, не можеше да стигне хвърковато животно. Затова, като ся възпряла отдалеч, това что е лесно на слабите, кълнеше изедника си. Не след много време някои се на полето жъртвовали, орелът ся спуснал и грабнал една част от жъртвата с разпалени въглища и я занесе на гнездото си. Случило ся да духне силен вятър и да ся запали гнездото му. Орленцата като че били еще безкрилни, опърлили ся и паднали на земята, а лисицата ся завтекла и ги изяла пред очите на орела.

Които престъпват приятелството, ако и да избягнат от наказанието на онеправданите заради слабостта им, то от божието правосъдие не щат да избегнат.

ОРЕЛ И ЖУК (БАЗУНЯК, РОГЧО)

Заец, гоним от орел, подбягнал към жилището на жука и му ся молил да го избави. Жукът молил орела да не погубва молебника му и го заклевал във великаго Диа, за да не презира маленкостта му. А той гневно бъчнал жука с крило, дръпнал заяца и го изял. Жукът подирил орела, за да ся научи где е гнездото му и като го не имало, стърколил яйцата му и ги счупил. Орелът, без да знае кой му направи това, втори път измътил на по-високо място, но и тук жукът същото му направи. Тогази той, смаян какво да прави, възлязъл при Диа (что се казва, че е негово птиче) и третий път в полите му снесъл яйцата си, предал ги нему и го молил да ги пази. А жукът направил топче от кал и като възлязъл, метнал го в пазвата на Диа. Зевс се стреснал, скочил да стръси калта, но като забравил яйцата, стръсил и тях и ги строшил. И като разбрал, че жукът направил това, за

да си отмъсти на орела, щото не само що презрял него, но и самаго Диа обезчестил. За това и обадил на орела, когато дошел, че е жукът, що му прави тази пакост и си има правдата да го наскърбява. Но като не щял да изтреби рода на орелите, придумвал ги да се примирят. Жукът ся не склонил на това, а Дий преместил мътянието на орлите да бъде в друго време, догдето не са се появили жуците.

Не трябва да презираме никого и да не казваме, че не са нищо, и кога им направим зло, че не щат да могат да ни отмъстят.

ЛИСИЦА И ПРЪЧ

Лисица и пръч, като били жедни, скочили в един плитък геран. След напиването пръчът зел да мисли как щат да излезнат. Дерзай, рекла лисицата, измислих един способ за да излезнеме и двама. Ако ся изправиш ти прав и да опреш предните си крака о зида, също така и рогата си да наклониш нанапред, ща възляза по гърба ти, ща стъпя на рогата ти и оттамо ща изскокна вън, тогаз ща да извадя и тебе. Пръчът на радо сърце ѝ ся подложил, но тя, като изскочила из гераня, скачаше радостна около устата на гераня. Пръчът я мъмрял защо не си стояла на хоратата, а тя му отговорила, ако че имаше ти толкози ум, колкото влакна на брадата си, не слизваше в гераня, преди да измислиш как щеше да излезнеш.

Умний человек трябва да смисля сетнините на всяко нещо, че тогази да го захваща.

ПОР И ПЕТЕЛ

Пор уловил петел, за да го изяде, но намислил да му намери по-напред причина. И най-напред го укорявал, че е досаден на человеците, щото вика нощя и не ги оставя да спят спокойно. А той ся оправдавал, че го прави това за ползата им, за да станват рано на работата си. Порът намери друга причина, че бил беззаконен откъм природата и не тачи ни майка, ни сестра. Петелът отвърнал, че и това за добро прави, за да станват много яйцата. Най-сетне порът

казал: «Ти си бил изобилен откъм извиненията, че аз не ща да остана гладен» — и тъй изял го.

Лукавите, когато щат да правят зло, ако че не могат да намерят благословна причина, открито лукавнуват.

ПЕТЛИ И ЕРБИЦА

Някой си въдял петли в къщи и при тях пуснал и ербица да храни. Но като я бияли и кълвели те, та тъжала много, чтото мисляла, че като другородна страдала от петлите. А след малко, като видя, че ся бият и дерат едни други, отминало ѝ и рекла: «От сега нататък не ща да тъжа, като гледам, че и те ся бият един други.»

Умните лесно претърпяват укоризните от другите, когато го видят, че те и своите си не оставят спокойни.

КОВАРНИЙ

Мъж коварний отиде при делфинскаго Аполона с намерение да го изпита. И тъй зел в ръка едно врабче и го завил в скута си, изправя ся близо до триножника и питаше бога така: «О, Аполон, това, що държа в ръка, живо нещо ли е или мъртво?» А той бил си наумил, ако рече мъртво, да покаже врабчето живо, ако ли рече живо, той час да го удуши и да го покаже мъртво. Богът, като разбра злокозненото му измисляние, рече: «Каквото щеш да го направиш, направи го. Това е твоя работа — или живо, или мъртво да покажеш държимото.»

Божеството ся не излъгва.

ЖЕБИ

Две жеби живеяли в една бара. През лятото, като пресъхнала барата, оставили я и потърсили друга. И като видяли един дълбок геран, едната рекла: «Да скочиме в този геран.» А другата казала: «Добре, но ако пресъхне и тука водата, как щем да излезнеме?»

Не трябва несмислено да залавяме нещо.

ОТ КУЧЕ УХАПАНИЙ

Някого си ухапало едно куче, а той попитал с какво да го цери. Срещнал го стопанинът на кучето и като разбрал станалото, смислил да ся възползува от това, да си нахрани кучето. «Ако щеш — рекъл, — господине, да оздравяш, земи хляб и избърши кръвта от раната с него и го дай на кучето, що тя е ухапало, да го изяде.» А ухапаний смехишката повторил. «Но ако направя това да ся разчуе, щат да ся впуснат сичките кучета да мя разкъсат.»

Има человеци, които с чуждата пагуба за своето си добро мислят.

И л и лукавите и в нужда да ги питаш, гледат по-зло да ти направят.

ЗАЙЦИТЕ

Някога си зайците имали бой с орлите, че поканили и лисиците да им помогнат, а те отговорили: «Помогвахме ви, ако не знаехме кои сте и с кои имате бой.»

Които ся карат с по-силните, мъчно помощ намерват.

ЯРЕ И ВЪЛК

Едно яре било възлезло на някой зид и като видяло отдолу да минува вълк, злословило го и присмивало му ся. А вълкът рекъл: «Клето яре! Не ме злословиш ти, но мястото.»

Много пъти мястото и времето направват и слабите дръзновени.

ГАРВАН

Гарванът бил болен и рекъл на майка си: «Мамо, моли ся на бога и недей плака.» А тя му отговорила: «Синко, че кой от боговете ще да мя помилва? Кому от жъртвите месо не си крадил!»

Които имат много неприятели в живота си, в нужда не могат да намерят ни едного приятеля.

ЛЪВ И ЖАБА

Лъв чул еднаж жабата, че вика много, упътил ся към гласа, мислял да е някое голямо животно. Почакал малко и като я видял, че изскочи от барата, престъпил и я смазал.

Не трябва от чувание само да ся плашим.

КОКОШКА И ЛАСТОВИЦА

Кокошката намерила зъмински яйца и легнала да ги топли, за да ся излупят. А ластовицата, като я видяла, рекла ѝ: «О, безумна, защо радиш толкоз тия, които, като порастат, от тебе най-напред щат наченат да правят зло.»

Злобата е непроменна, ако и да ѝ направиш най-голямо добро.

ЛИСИЦА И ОБЕЗЯНА (МАЙМУНА)

В един събор на безсловесните животни играла маймуната и като им дошло угодно, направили я цар. Лисицата в завижданието си, като видяла мясо в някоя клетка (капан), повела маймуната и я завела при него. «Намерих — казала — това съкровище и не дръзнах да го бутна, щото законът поръчва на царя да ся даде» и подканвала я като цар да задигне съкровището. Маймуната безмислено пристъпила и като ся уловила в клетката, мъмряла на лисицата, че я излъгала. А тя ѝ рекла: «О, маймуно, ти като имаш таквози безумие, как ще бъдеш цар на безсловесните?»

Които предприемат някои работи безмислено, изпадат в злочестие.

ЛЕКАР И БОЛНИЙ

Лекар целил болнаго и като умрял болний, той думал на онези, които ся намервали около му: «Този человек, ако не бе пил вино и ако му ся дадеше клистир, не умирваше.» А един от тях му рекъл: «Добре, господине, това не ти прилича сега да го казваш, когато не има никаква полза, но тогази да го си поучил, когато можеше да го употреби.»

На приятелите трябва с време да помагаме в нуждите им.

ПЕТЛИ

Два петла ся борили и единий победен скрил ся, а онзи, щто бе победил, подхвръкнал на стрехата и пропял нависоко, за да разберат от песента му, че е победител. Орелът пригледал, слетял и го грабнал.

Безопасността на победата е умереността на мъдруването.

ГЛИСТЯ И ЛИСИЦА

Глистията, щто живее в калта, излязла по земята и разказвала на всичките животни: «Изкусен лекар съм. От всякакви билки разбирам.» «Че как — рекла лисицата — другите да цериш, пък себе си да оставиш да бъдеш без крака?»

Ако опитът не е явен, всяка дума е празна.

ПАВУН И ВРАНА

Хвърковатите ся наумили да си направят цар. Павунът удостоявал себе си да го ръкоположат заради хубостта му. Като го избрали и предпочели сичките, враната рекла: «Но когато царуваш ти, ако ся накани орелът да ни гони, как щеш да ни забраниш?»

Предните си хора по ума трябва да ги избирваме, а не по хубост.

БЪЛХА

На някого си на крака ся запила бълха, а той викал Крали Марка да му помогне, за да я разпъди и убие. И като отскочила тя незабавно, той въздъхнал и рекъл: «О, юначе, кога за една бълха не ми помогна, как щеш да ми помогнеш срещу по-голями противници?»

По-силните не трябва да ги каниме за малки работи, но за потребни.

ВРАНА И ЗМИЯ

Някоя врана останала без храна и като видяла една змия на един припек да спи, впуснала ся и я грабнала. А тя, като ся обърнала, и я ухапала. Враната на умирание рекла: «Злочестаази, че намерих таквази корист, от която ся и изгубвам.»

Мнозина турят живота си в беда, за да намерят съкровище.

ЩУРЕЦ И МРАВИИ

Зимно време, като не останало жито по полето, мравиете чистяли събраното. Щурецът прегладнял дошел да им попроси, а те го попитали: «Че защо не си събра лятос?» А той рекъл: «Не имах време, щото си свирих.» Тогази мравиете смехишката му рекли: «Но кога че лятос си свирил, сега през зимата пък играй.»

Не трябва да преминуваме младостта си в празни работи, за да не теглим на старост.

КОТКА И МИШКИ

В една къща ся завъдили много мишки. Една котка разбрала това и ся преселила в нея къща, и тъй ги ловяла, та ги погубвала. Мишките, като гледали, че ся изтриват от ден на ден, надумали ся да не слезват вече долу, за да ся не изтребят съвсем. Щото, рекли, котката, като не може да ся покачи горе, ми щем да останем цели и здрави. Котката, като видяла, че мишките не слезват вече долу, наумила си с хитрост да ги домами. Възкачила ся на един кол, зажумяла и ся преторила на мъртва. Една от мишките надникнала и като я видяла, рекла: «О, ти, и кожата ти на мех да стане, не щем приближи при тебе!»

Смислените человеци, кога проумеят на другите лукавството, не ся измамват вече от лицемерието им.

ЛАСТОВИЦА И ГАРВАН

Ластовица и гарван ся препирали за хубостта си. И гарванът рекъл на ластовицата: «Как можеш да ся препираш, като твоята хубост само пролет цвети, а моята и през зимата ся продължава.»

Продължението на телесното благолепие по-добре е от временната хубост.

ЗМИЯ

Змията, от много человеци настъпвана, поплакала ся на Диа. А той ѝ рекъл: «Ако би ухапала първий, що тя настъпи, вторий не щеше дръзне да направи това.»

Които ся възпротивят на първите, когато искат да ги потъпчат, биват страшни на другите.

ЧОХВЪРЛИГА (ПТИЧЕ)

Едно чучулига птиче ся уловило в примка, та плакало и думало: «Тежко на мене бедно и злочесто птиче! Не откраднах от някого злато, нито сребро, нито друго драгоценно нещо. Едно малко зрънце жито станва причина на смъртта ми.»

Много пъти някой си за никаква придобивка побъркват ся и изпадват в голями беди.

КОТКА

Някоя котка влязла в ковачка работница (дюген) и зела да ближе една наблажнена пила. Като ѝ ся претривал езикът, течало много кръв, та са ослаждавала, щото мислила, че изблизва нещо от желязото, догдето ѝ ся притрил сичкий език.

Който обича да ся кара, без да ся угади, себе си повреждa.

АРАПИН

Някой си купил за слуга едного арапина и той сякъл как почерняването му произлиза от немарението на предний му господар. За това той ся изпомъчил със сякакви води да го измие, най-сетне и с пясък го жулил дотолко, щото арапинът ся поболил, без да побелее.

Природно нещо ся не изменява.

ЛИСИЦА И ЛЪВ

Една лисица, която никога не била виждала лъв, случило ся еднаж да срещне. От най-напред толко ся уплашила, щото без малко щяла да примре. Втори път го срещнала, поуплашила се, но не колкото пръвен. Третий път като го видяла, добила толко дързост, щото го приближила и ся приказвала с него.

Навикновението направя и страшните не дотолкова грозни.

МАГАРЕ И ЛИСИЦА

Магарето облякло лъвска кожа и ходило да плаши другите животни. Видяло лисицата, че ся опитало да уплаши и нея, а она, като го била чула по-напред да реве, казала му: «Оплашваше и мене, ако не бях те чула, като ревеше.»

Които мнят себе си, че са нещо, според безумието си езикът им ги издава.

РАК И ЛИСИЦА

Ракът изпълзял от морето и пасял на някое място. Една гладна лисица, като го видяла, пристъпила и го уловила. Той, като видял, че ще да го изяде, рекъл: «По правда страдам това, щото, като съм морско животно, поисках да стана от онези, що живеят на сухо.»

Които оставят онова, що им приляга, и ся залавят в работи, за които не имат дарба, така бедствуват.

ЛИСИЦА И ВЕПР

Лисицата видяла една дива свиня, че си точи зъбите, и я попитала: «Зачто си остриш зъбите сега, като не имаш никаква нужда?» А тя отговорила: «Не правя това без ум, чтото кога ми дойде нужда, не ща да имам време тогази да ги точа. Затова трябва те да бъдат готови.»

Трябва да ся приготвяме пред, догде не сме изпаднали в опасност.

ДИВО МАГАРЕ

Дивото магаре видяло едно питомно магаре на припек, дошло при него и наченало да го облажава за нарасването то на тялото му и за придобиването на храната. Насетне, като го видяло натоварено и магарищарят да върви след него и да го налага с тоягата, рекло:

«Е, приятелю, туку ще та облажава веке, щото гледам, че доброчестието ти не е за добро.»

Добив с мъки и тегла не е за завиждание.

МАГАРЕ И ВРАН

Някое ранено по гърба магаре пасяло на една ливада. Една врана кацнала на гърба му, та кълвала и разчовъркувала раната му. Магарето от болест ревало и скачало, стопанинът отстрана гледал това и ся смеял, а някой вълк, що са намерил татък близо, та видял това, рекъл: «Злочести ми, само да ся явим пред магарето и ся впущат да ни гонят, а на враната ся и подсмиват.»

Злотворците ся познават, щом ся появят.

КЪРТ (СЛЯПА МИШКА)

Къртът е сляпо животно. Той рекъл еднъж на майка си: «Мале, черница видя.» Сетне пак рекъл: «Ливан обоняваш.» И третий път продумал: «Чувам да дрънколи мерден съд.» А майка му отговорила: «Синко! Каквото разбирам, не само че не видиш, но и не чуваш, не удушаш (обоняваш).»

Които от гордост ся показват, в което не разбират, не ги вярват и за което проумяват.

ДЪБ И ТРЪСТ

Разговаряли ся дъбът и тръстта. Дъбът ся гордил заради борбата си с ветровете, а укорявал тръстта заради слабостта ѝ, че ся покланяла до земята на всеки вятър. В това време духнал много силен вятър. И дъбът, като

залюляваната и привожданата тръст останала.

Който гледа времето и ся слага, лесно преминува.

КРАДЦИ

Крадци влезли за обир в една къща, гдето не намерили нищо освен един петел, когото уловили и като щели да го заколят, той им ся молил и думал да го не затриват, щото е потребен на човеците да ги буди нощя на работата им. А те отговорили: «Че ми затова щем да те заколим, щото като разбудиш тях, не оставяш нас да крадем.»

Което е полезно за добрите, то е вредително за злосторците.

ПЛЪЗНАЦИ

Едно ораческо дете пекло плъжаци (мелчови, рожкови, охлеви) и като ги чувало да църкат, рекло: «О несмислении животни, какво е това от вас? Когато къщята ви горят, ви пеете.»

Всяко нещо, що ся върши без время, укорително е.

ВЪЛК И МАГАРЕ

Вълкът извадил гвоздей от крака на едно магаре, что го водел, и за това поискал заплата, а то го сритало. «Това ми ся и стои — рекъл вълкът, — щото не правя каквото си аз знам, но отидох да правя добро.»

Винаги и всякому не изнася добро.

СВИРЕЦ

Военний свирец, що свирил във войската, като го уловили неприятелите им, той [рекъл]: «Не ме убивайте, о човеци, без нищо и напразно, щото никого от вас не съм убил и освен тази медна свирка нищо друго не нося.» А те му рекли: «За това и повече трябва да та убием, щото

ти, като не можеш да ся биеш, всичките други на бой раздигваш.»

Повече са повинни онези, които повдигат другите да правят зло.

МАГАРЕ И ЖАБА

Магаре с дърва натоварено минувало през една бара. Подхлъзнало ся и паднало и като не можало да стане, пъшкало и са окайвало. А жабите, дето ся намервали в барата, като го чули да пъшка: «О ти — рекли, — но какво щеше да правиш, ако че ся забавяше тука толко време, колкото ние, когато преди малко време падна, че толко ся окайваш?»

Мързеливий мъж и най-малкий труд му дотегва, без да гледа, че мнозина лесно по-много претърпяват.

ЛИСИЦА И ШИПКА

Една лисица възлизала от един трап и като ся подхлъзнала, че щяла да падне, уловила ся о шипката за помощ. Но защото ся набили трънете в краката ѝ и я заболяло, рекла ѝ: «Тежко ми! Аз уж като при помощник прибягнах към тебе, а ти ми направи по-зло.» «Твоя е погрешката — отговорила шипката, — като си ся наумила о мене да са уловиш, когато аз съм научена другите да улавям.»

Безумни са тия, що притичат за помощ при таквизи, на които е врождено да правят зло.

ЖАБИ

Две жеби живеяли наблизо една до друга. Едната в един глъбок вир, а другата в една барчинка до пътя. И оная, що била в барчинката, канила другата от вира да ся пресели при нея като на по-безопасно място. Она я не послушала и думала, че не може да ся отдели от това място, гдето навикнала. В същото време ся случило да минат кола на пъта през барчинката и смазали жабата, що живеяла в нея.

Скоро постигва несмислените погибелта от неразумието им.

ГРАДИНАР И КУЧЕ

На еднаго градинаря кучето паднало в глъбок геран. Градинарят, за да го извади оттамо, слязъл и той в герана. Но кучето, като ся сторило, че е слязъл да го върже, обърнало ся и го ухапало. Тогази той си рекъл: «По право боледувам, щото слягох да помогна на оного, който самси си направил.»

Неразбраните и на благодетелите си правят зло.

ПТИЦЕЛОВ И ЧОХВЪРЛИГА

Някой птицелов полагал примка за птиците. Човърлигата го видяла отдалеч и го попитала: «Какво правиш?» А той ся отговорил: «Град градя.» Чохвърлигата го повярвала, приближила и ся уловила в примките. И като дошел птицеловът да я хване, рекла му: «Ако такъвзи град градиш, не ще видиш мнозина да ся заселят в него.»

Които за свой интерес са преструват, че правят добро, едного ако измамят, другите щат да отбягнат от тях.

ПЪТНИК

Някой пътник, като пътувал много, помолил ся да си намери нещо и ся обрекъл, че половината от намереното ще посвети на Меркурия. Случило ся да намери пълна торба с лешници и фаници (хорми). Изял, което е за едение, а на лешниците черупките и на финиците костилките оставил за обрика си на Меркурия и рекъл: «Приеми обричането ми за намереното. И от вътрешното, и от външното ти оставям делба.»

Мнозина за сребролюбието и лакомството си искат да надхитрят и божеството.

ЕЛЕН (СЪРНА)

Елен, сляпа с едното око, пасяла край морето и стояла със здравото си око откъм сушата, за да вижда ловците; а ослепеното имала към морето, отгдето не имала сумнение за никоя опасност. Но по случаю някой мореходци, които

плували тъдези, съзрели и устрелили я и тя на умирането си продумала: «Тежко ми, отгдето ся надявах, нищо не пострадах, а отгдето не имах сумнение, оттамо злото ме полетя.»

Много пъти, което мислим, че е вредително, бива нам полезно, а което полезно — вредително.

ЕЛЕН И ЛОЗА

Една сърна бягала от ловците и ся скрила в едно лозие. И за малко време, като си заминали те, она сякала, че я не пригледали, и наченала да пасе на лозата листовете И тъй като ги разклатила, ловците ся завърнали, видяли листовете размърдани, догаднали, че тамо ще има някое животно да ся крие, померили със стрелите и ударили сърната, която на смъртний час думала: «По правда пострадах, щото не трябваше да повреждам того, който мя избави.»

Които правят зло на благодетелите си, от бога ся наказват.

ПЪТНИЦИ

Двама хора пътували заедно и единий намерил секира (брадва), а другий, що не намерил, го поучил да не казва намерих, но намерихме. След малко, като ги нападнали онези, що изгубили брадвата, който я бил намерил, рекъл на другия: «Ядохме го!»*, а той му отговорил; «Речи ядох го, а не ядохме го, щото и когато намери брадвата, думаше ми намерих, а не намерихме.»

Които не намесваме в доброчестието си, когато сме в злочестие, не можеме да ги наричаме приятели.

ВРАНА И ЛИСИЦА

Една врана грабнала месо и кацнала на някое дърво да го яде. Лисицата я видяла и като си наумила да ѝ отърве месото, дошла под дървото, наченала да я хвали, че е хубава и напета, и думала, че е прилична да бъде царица на

* Реч, употребявана в народа вместо «Ще пострадаме» (б. а.).

хвърковатите и лесно може да стане това, ако че [не] има глас. Враната, като чула това, пуснала месото и заграцала нависоко. А лисицата тогази ся завтекла, грабнала месото и рекла: «О, врано, ако че имаше ум, не ти трябваше царство.»

Не трябва да ся уповаваме на ласкателите.

ЗВЕЗДОБРОЕЦ

Някой звездоброец имал навик и излизал всяка вечер да наблюдава звездите. Един път, като ся разхождал по предградието и имал сичкий си ум към небето, гдето ся бил загледал в звездите, подхлъзнал ся и паднал в една яма. Тамо, като пъшкал и викал, минал друг някой, чул вика и отишел при него, но като ся научил как е станало, рекъл му: «О, ти, който ся опитваш да гледаш по небето, по земята не видиш ли?»

Мнозина ся гордеят за големи и славни работи, без да могат да завършват и общите человечески работи.

МАГАРЕТА

Дотегнало на магаретата, щото всякога ходят натоварени и минуват беден живот, зато пратили посладик при Дия да просят разпус на трудовете си. А той, като щял да им докаже, че това е невъзможно, рекъл им: «Тогази само щат да ся довършат теглилата ви, когато, като пикайте, направите реки.» И така те, като поемнали това за истина, и оттогази и досега, гдето видят пикочта на други магарета, тамо ся възправят и те и пикаят, но ни река потръгва, ни те от теглилата си ся избавят.

Всекиму определеното (орисаното) е неизменно.

ОВЧАР

Някой овчар разтирил стадото си в една дъбрава и като постлал дрехите си под един дъб, възлязъл да им отърсва от него жълъди. Овците, като ядели жълъдите, побъркали, та съели и дрехите му. Овчарят, като слязъл и видял станалото: «О, неблагодарни животни — рекъл, —

ви давате на другите вълна за облекло, а мене, що ви храня, лишихте и от дрехите.»

Мнозина от безумие струват добро на странните, от които не имат никоя полза, а своите си, които ся грижат за тях, повреждават.

МОМЧЕТА И ГОТВАР

Две момчета са нахождали около един готвар и той излязъл малко навън за работа. Едното момче откъснало от месото и го дало на другото да го скрие. Като ся върнал готварът и потърсил месото, онова, което го откъснало, клело ся, че не е у него, а другото, що го скрило, ся клело, че не е бутало. Готварът, като угадил злосторството им, рекъл: «Но ако че излъжите мене, бога, в когото ся заклевате, как ще да излъжите?»

ЛЪВ И МЕЧКА

Лъв и мечка изедно намерили рогачево щене и ся сбили за него, и така, като ся борили силно, запенили ся и паднали като примряли от утрудване накрай него. Някоя лисица татак, що ся разхождала близо, като видяла така отпаднали да лежат и рогачевото щене до тях, завтекла ся изпомежду им и го грабнала. Те, като я видяли, а не можали да станат да ѝ ся възпротивят: «Тежко ни — рекли, — че за лисицата ся бихме.»

Едни ся трудят, други печелят.

МРАВИИ И ГЪЛЪБ

Мравята ожедняла и допълзяла до един извор да пие вода, но дръпната от бързея, бедствувала да ся удави. Някой гълъб прегледал това, откършил една ветвичка и я пуснал на извора, по която изпълзяла мравята и ся избавила. След това някой стрелец напрегнал лъка си да замери гълъба. Мравята, като видяла това, ущипала стрелеца по крака, който от болест изпуснал лъкът, от което дозел гълъба и побягнал.

Доброто дело ся заплаща.

РАК И МАЙКА МУ

Някога раковата мама поучвала чедото си да ходи напред, а не заднишком, а рачето ѝ отговорило: «Мале, първом ти ми дай пример и аз напокон ща да те подража.»

По-лесно е да учи някой си, а не да прави.

ЯРЕ

Когато козата излязвала да пасе, поучавала еренцето си да не отваря никому вратата. Много пъти вълкът дохождал и хлопал да му отвори, а еренцето казвало: «Не мога ти отвори, защото пазя майчините си заръки.»

Който слуша по-опитните, не пострадва зло.

МИШКА

Едно малко мишченце видяло една котка и попитало баща си какво е това, а той му отговорил че то е заклетий изедник на мишките и затова, когато я виждаш, синко, да ся скриваш. Но мишченцето не послушало бащиний си съвет. Един ден, като спавала котката, то ся приближило до нея за любопитство и тя ся пробудила, па го грабнала и го изяла.

МЕЧКА И ЛИСИЦА

Една мечка ся хвалила, че от всичките зверове она [е] най-человеколюбива и не яде мъртви телеса. А лисицата, като чула това, рекла ѝ смехишката: «Много по-добре щеше да е, ако ядеше ти мъртвите, а не живите человеци.»

Милей за живите, а не за мъртвите человеци.

ТРИ ВОЛОВЕ

Три волове били приятели и все ся водели заедно на паша и лесно ся бранели, когато ся случвало връх едногото нападване и тъй никой звяр не можал да ги повреди.

Един ден ся скарали помежду си и ся разделили, тогази ги сполетва вълкът и един по един ги изтребва.

Съгласата съхранява, а несъгласието изкоренява.

ВЪГЛИЩАР И БЕЛЯЧ

Един въглищар (кюмюрджия) влязъл в една къща и замолил едного беляча (киречия) да дойде да му стане другар, а той му ся отговорил: «Благодаря ти, приятелю, за любовта, но виде ся, че не е възможно да живеймe заедно, щото ся боя да не почерниваш ти онова, което аз ще правя бяло.

Неприличното не може да се съгласи.

ЛЕБЕД

Человек богат хранел гъски и лебед. Лебеда — за да му пее, а гъските — за трапезата си. Когато наумил да заколи гъска, отишел да я лови нощно време и от неразпознаване вместо гъската уловил лебеда. И тъй лебеда, водим на закалание, запял предсмъртната си песен, с която доказал природата си и отбегнал смъртта.

Музиката завършва отлагание на смъртта.

ГОСТЕНОТО КУЧЕ

Някой человек приготвял различни гозби, за да гости приятелите си. Неговото куче поканило друго едно куче и му рекло: «Приятелю, господарят ми има днес богат обед, дойди след мене, за да ся погостим и ми.» Второто куче отишло радостно и като гледало толко ястиета, думало си: «О, колко съм днес честито, като ще да ям толкози, щото утре вече да не ми е гладно.» Тамо що мисляло така, та ся радвало и махало опашката си, готварят, като видял чуждо куче, уловил го за опашката и «бух» от прозореца, хвърлил го долу на земята, гдето останало замаено. Другите кучета дошле при него и го питали защо лежи тамо и как ся е погостило, а оно им рекло: «Ох, приятели, толкози съм яло и пило, щото не зная отгде съм излязло.»

Чуждите обеди не биват каквито ги мислиме.

КОН И МАГАРЕ

Някой човек имал кон и магаре и като ги карал натоварени, рекло магарето на коня: «Земни от товара ми малко, ако щеш да остана здрав», а той ся не склонил. Магарето от много труд паднало и ся свършило. Стопанинът им, като натоварил сичкий товар на коня, приложил и на магарето кожата. Тогази конят плачешката думал: «Тежко ми сиромах, що ми дойде до глава, като не дрячих малко товарчинка да земна, ето съм натоварен със сичкий, че освен това и с кожата.»

Големците, ако помагат на долните, щат да поминат и те лек живот.

ЖЕНА И СЛУГИНИ

Една жена имала слугини и ги дигала да работят, щом попеял петелът. Но защото тям им ся дремяло еще и искали да спят по-много, съгласили ся да убият петелът. След това те изпаднали в по-голямо зло, щото господарката им, като не можала веке да познава кое време е, дигнала ги много пъти еще от вечер.

Който зло мисли, зло намира.

МИШКИ

Съгласили ся мишките да прикачат едно звънче на котката, за да я чуват кога иде. Но не ся наела ни една мишка да иде да ѝ го прикачи.

Мнозина ся наговарят за някои работи, а не ся наемат да ги свършат.

ОВЦИ И КУЧЕ

Когато животните хортували, овцете рекли на стопанина си: «Чудни са работите ти, че нам, что ти даваме агнета, вълна и сирение, нищичко не даваш, освен онова, което сами си земваме от земята, а на кучето, което не ти дава нищо таквози, даваш от своя хляб.» Кучето, като чуло това, отговорило. Истина, така е, но аз съм, что вас пазя нето хората да ви крадят, нето вълците да ви грабят. Защото, ако не съм аз да ви пазя, вий от страх да ся не изгубите, не ще да можете нето да пасете.»

ВРАНА

Една ожедняла врана намерила едно гърне до половината с вода. Тя нето водата стигала, нето можала да притури гърнето. Дошло ѝ тогава на ум да събира камъчета да ги напуща във водата и така водата се издигнала и тя се напила.

Нуждата измисля изкуства.

ВЪЛК И ОВЦА

Някой застарял и от кучетата ранен вълк лежал, без да може да ся дигне. И така, като бил гладен, видял една овца и ѝ ся помолил да му донесе вода тамо от дола. «Ако ми донесеш ти питие, аз ще си намеря храна.» А овцата му отговорила: «Ако ти донеса аз питие, ти щеш пък мене за гозба да употребиш.»

Зломислениците с лицемерие примамват и ловят.

ОВЧАР И ВЪЛК

Някои овчари си опекли едно агне на мандрата и седнали да го ядат. Един вълк преминал оттамо и като ги видял, продумал: «Каква глъчка щеше да ся дигне, ако аз направях това.»

Всякой мъмри на неправдата.

ЛИСИЦИ

Някоя лисица, като ся ловила в клетка (капан), останала без опашка. Много ѝ било това мъчно и от срам не можала да живее охолно. Турила намерение да съветува и другите лисици да си изкъсат опашите, щото с общото загрозявание да покрие срама си. И тъй, като събрала сичките лисици, придумвала ги да си изкъсат опашките и

...тая става не само що е неприлична, но е прикачена като една излишна тягота. На което друга от лисиците отговорила: «О, ти, ако не бе станало това на тебе случайно, не щеше ся съумяса да ни съветуваш.»

Лукавите человеци не съветуват другите от благоразумие, но за собствената си полза.

БАБА И КОКОШКА

Една бабичка имала една кокошка, която ѝ снасяла всякой ден по едно яйце. Бабичката сякала, че ако ѝ даде по-много да яде, ще начене да сноси дваж на деня. Но като наченала да я храни по-много, кокошката затлъстяла и наченала да не снося нето еднъж на ден.

Който ся латисва за много, изгубва и малкото.

ЖАБА И ОРЕЛ

Една жаба ся примолила на един орел да я научи да хвърка. Той ѝ рекъл, че това не може да стане, щото она не има криле. Тя го не послушала, но пак му ся молила. Тогази орелът я грабнал и като я издигнал нависоко, изпуснал я и тя паднала, та ся смазала.

Не искай невъзможни неща.

ЯСТРЕБ И СЛАВЕЙ

Едно славейче пеяло на едно дърво и някой ястреб. като не намерил друга храна, впуснал ся и го уловил, Горкото славейче ся молило ястребу да го не изяда, щото не е доволно ни да го насити. «Трябвало — рекло, — кога дириш храна да гониш по-голями птици». На което ястребът отговорил: «Но трябва да бъда съвсем безумен, че така да оставя готовата на ръка храна, та да диря невидимата.»

Безумни са онези, които в надежда на по-много неизвестни неща изпущат, което имат на ръка.

ЛИСИЦА И КРОКОДИЛ

Лисица и крокодил ся препирали заради благородство. И като говорил крокодилът много горделиво заради величеството на прадедите си, как първи началници на гимнастиците, лисицата му отговорила: «О, друже, това ти и да го не казваше, от кожата си личиш от колко години насамо си гимнастик.»

Лъжливите делата им ги изобличават.

ЛИСИЦА

Една лисица влязла в къщата на едного лицемера и като разгледвала съдовете му, намерила една направена с маска глава, добре описана и накичена. Нея като зела на ръка, рекла: «О, каква хубава глава, пък мозък не има!»

Мнозина труфят и кичат тялото си от отвън, а душата си оставят необразована, без наука.

ЛИСИЦА

Една гладна лисица ся провряла през една дупка в една овчарска колиба и намерила едно-друго, та яла твърде много. Но кога да си тръгне, не ся побрала вече в дупката и тъй я сварил овчарят и я убил.

От лакомството произлизат много лошавини.

РИБОЛОВЦИ

Някои рибари влекли мрежа и като била тежка, радвали ся и скачали, щото мислили, че е много ловитбата им. Но кога я извлекли накрая и намерили малко риба и един твърде голям камък, наченали да тъжат и да скърбят не дотолко, чтото им рибата била малко, колкото щото ся лъжели в надежда и толко ся трудили. Тогази един от тях, по-старий, рекъл: «Да не ви е мъчно, дружина, казано е, скръбта е сестра на веселбата и ми напред, като ся радвахме толко, не трябва да ни е мъчно, ако сме ся сега понаскърбили.»

Като несполучим нещо, не трябва да скърбим.

ПОХВАЛНИК

Някой си пътувал надалеко и като ся завърнал на отечината си, хвалил ся, че показал на разни места много юначества, при това, че на Родос скочил толкози скачание, каквото не можал никой да го доскочи. Казал еще, че за това има тамо и свидетели, на което друг един оттамо снамерваните рекъл: «О, господине, ако че е това истина, не ти трябва свидетели. Ето Родос, ето и скачанието.»

Ако немаш доказателство на работата си, всяка дума е излишна.

СЕЛАЧАНИН И ПЪТНИК

Някой селачанин, чул, че пътеходците и пари спечелват повече от другите, и ум придобиват, наумил си и той да пътува. Опростил ся с жената и децата си и тръгнал. Вървял цял ден и надвечер дошъл до една твърде малка рекичка, наместо да я мине, той ся възпрял, чакал през нощта на утрешний ден да ся утече. Но като видял, че теченето не престанва, вратил ся в къщата си. Жената му го питала защо ся връща толко скоро назад, а той ѝ приказал пречката на реката, «Че как така — рекла она — едикой и едикой, като казала по име няколко человеци от селото, как я минуват всекой ден?» «Не зная — отговорил селачанинът — как правят те. За мене съм известен, че не е воля божия да пътувам.»

Мнозина от безумието си, като не могат да сполучат нещо, казват, че не им дадено от бога.

МАГАРЕ

Едно магаре намерило лъвска кожа и ся обвило в нея. Кой как го видял, преторил го на лъв и бягал от него. Но след малко наченало да реве и като ся търкаляло, кожата слетяла. Тогази го видели сичките, че е магаре, уловили го и го почели с дървен блъсък.

Почет без достойнство скоро ся довърша.

МУХА И БИВОЛ

Една муха кацнала на един бивол и като поседяла малко, попитала го: «Ако ти твърде тежа, да си отида.» А той ѝ отговорил: «Нето те огадих кога си дошла, нето, ако седиш, ме е грижа.»

Всякой сяка себе си да е нещо.

МУХА И КОЛА

Една муха била кацнала на една каляска и като препускали конете с каляската по сухий път, та ся дигало прах и пепел, мухата ся похвалила: «О, я вижте аз как препускам и колко прах дигам!»

Мнозина мислят, че те вършат някоя работа, за която други се трудят.

МУХА И ВОЛ

Волът се връщал от нива и на рогата му била кацнала една муха. Като я видели други мухи, питали я: «Де си била?» «Че беки не видите — рекла. — На нива бяхме, орахме.»

ВЪЛК И ОВЦА

«Какво е това зло — рекъл вълкът на овцата, — че имам аз по-малко ум от тебе, никой не ся съмнява, но защо ли твой живот е несравнено по-благополучен от моя. Тебе те нагледват и ти слугуват и человеците, че и кучетата. А мене ся стараят да ми направят зло като на заклет изедник.» «И как искаш да си благополучен — отговорила овцата, — когато сичкий си ум не употребяваш за друго, освен да гледаш да измамиш простотата ми; да лишиш человеците от онази полза, която им аз принасям. Недей прави зло на другите и никой не ще да те гони.»

Умът, ако не е упътен към добри работи, докарва повече повреда нежели полза.

ГОВЕДАРСКО ДЕТЕ

Едно малко момченце пасело много големи и силни волове и ги управяло в пътя с една малка тоежка. Това като видяла една бабичка: «Синко — рекла му, — не познаваш ли в каква опасност (хата) падаш и като че си други Крали Марко, биеш таквизи големи животни, от които едно може да потъпче толкози мъже.» «Нето Крали Марко, мале— отговорило момчето, — биваше заможен да ги оправя, ако имаха те половинката на ума ми.»

Умний без сила надвива много силни безумни.

МАГАРЕ И СЛАВЕЙ

Рекло веднаж магарето на славея: «Чувал съм, че много хубаво и сладко пеешь. Я ми попей да чуя и да видя дали имат правда, които тя хвалят.» Славеят запял, отколкото можел по-хубаво. Сички пътници и овчари ся почудили и възпрели ся да слушат сладкопеението му. Но като млъкнал славеят, магарето казало: «Добро! Хубаво пееш, но добре щеш сториш да ся поучиш от наший певец, щото той много изкусно пее.»

Който не отбира от хубаво, той хвали всякога своето си.

СТАРЕЦ

Един старец носял на гръб дърва и като ся утрудил, седнал да си почине, в утрудването дожаляло му и рекъл: «Ах, къде е сега смъртта да дойде да мя освободи от тези теглила.» Той час ся вестила смъртта и го попитала: «Защо мя викаш?» Старецът уплашен отговорил: «Викам те да ме повдигнеш да стана.»

Всякой человек, злочест и сиромах да е, ище да живее.

СЛЪНЦЕ И МЕСЕЦ

Месечината рекла на слънцето: «Що ся хвалиш, че си по-светло от мене? Не чуваш ли колко мъмрят върху ти горимите целий ден от пламъка ти орачи? Виж ги с колко

благодарение гледат нощя светлината ми.» «Светлината ти — отговорило слънцето — моя светлина е. Денем я стрелям гореща, за да храни каквото сеят или пресаждат, нощем я пропращам чрез тебе по-милаим да ги утешава в трудовете им.»

Мнозина ся хвалят безумно с чуждите неща като техни.

ЖЕНА МЪЖЕЛЮБНА

Някой мъж погълчал жената си: «Защо не правиш каквото прави нашата близоседка? Сичкия ден я гледам на прозореца чака мъжа си. А ти досега не си и показала такъвзи белег на любовта.» А она му отговорила: «Догдето нашата съседка чака мъжа си на прозореца, аз си шетам из къщи, изтъкмявам, кога ся завърнеш да намериш готова вечерята.»

Което е по-добро и полезно, него трябва да вършим.

АГНЕ И ВЪЛК

Едно агне пияло вода на една река, вълкът го видял и дошъл при него да намери причина да го изяде. Рекъл му: «Не ми размъщай водата!» А то отвещало, че реката не тече към него. Вълкът пак рекъл: «Чух, че оназ година си ме попържало на майка ми.» А то отвърнало, че тогази още не било родено. Най-сетне вълкът рекъл: «Думай, как щеш, аз съм гладен.»

Който ще струва зло, напразно дири добра причина.

НЕВЪЗМОЖНИЙ ОБРИК

Някой сиромах бил болен зле и като ся отчаялот лекарите, молил ся на боговете, ако го провдигнат, ще им заколи сто волове на служба. А жената му го попитала, че отгде щеш да земеш, ако оздравяш? Той рекъл: «Надявам ся, че ако ся провдигна, боговете не щат да ми поискат тази жъртва.»

Мнозина лесно ся обричат с дума за таквизи работи, които не могат да завършат.

РИБОЛОВЦИ

Някои рибари излязли на лов и като ся трудили много време, че не уловили нищо, мъчно им било и ся приготвяли да тръгнат. Той час една по-малка риба, гонима от по-голями, подхвърлила ся в ораничката им и те, като я уловили, отишле си радостни.

Много пъти, което изкуетвото не може да постигне, това честта помагва.

ПИЯНИЦА БАЩА И СИН

«Не тя ли е срам — думал пияний баща на сина си, — като пиеш толко много?» «Тате — отговорил син му, като ся олюлявал от пиение, — боя са да не ти докарам срам, ако не правя каквото правиш ти.»

Напразно поучаваш другите, ако не отбягваш от онова, за което ги възбраняваш.

РОГАЧ И ШОПАР

«Защо ся хвалиш за големината на тялото си — думал шопарът на рогача, — когато аз, който съм толко малък, малкичко да крясна, накарвам тя да бягаш?» «Грозотата на гласа ти, о свиньо, ма накарва да бягам, а не страхът, че си юначен» — отговорил рогачът.

Безумните ся хвалят за онова, за което повече им прилича да ся срамуват.

МУХА И ПЧЕЛА

Мухата ся хвалила на пчелата и думала: «Аз живея, гдето живеят хора, влязвам даже до в царските палати, снамервам ся на царските трапези непризована и ся храня без труд, много пъти и преди те да прострат ръка към ястието. А ти ся трудиш цял ден затворена в кошера или ако излезнеш за малко, обихождаш горите, събираш нужното вещество, за да направиш меда, който храни повечко мухите и човеците нежели тебе.» «Правда — отговорила пчелата, — можеше да ся хвалиш, о мухо, на лехуването

и на лесната си прехрана, ако придобиваше затова някаква почет. Но човеците са толко отяготени от безсрамството ти, щото направиха нарочно сечиво мухоловките, за да те пъдят от къщите си.»

Оний е похвален, който ползува другите с трудовете си.

МАГАРЕ

Едно магаре, натоварено със сол, като преминувало една река, стрепнало ся, та паднало. След малко, като ся изправило, угадило, че му поолекнало, щото от солта се постопило във водата. Друг път било натоварено с вълна и като минувало една река, легнало само вътре с надежда да му олекне пак, но като ся напила вълната с вода, то не можло веке да стане.

Коварните (ширетите) сами си спечелват пагубата.

МИШКА

Една мишка, като ѝ не постигало, що крадяла всякой ден гозба, прищявало ѝ ся един голям къс месо, което не ся побирало в дупката на гнездото ѝ. Като ся посъветовала със своите си, откроила да разширочи дупката, за да може отсега нататък да краде и големи, и малки, но я разширочила толко много, щото и котката ся провряла до гнездото ѝ и я изтребила със сичката ѝ челяд.

Лакомството мнозина е погубило.

МУХИ

В една пчеларница се изляло мед. И така ся събрали тамо много мухи и накацали в меда да ядат, но като им залепнали краката, не можле веке да хвръкнат и ся издавили.

МАЙКА И СИН

Едно момченце откраднало една игла и я занесло на майка си, а она, вместо да го погади, позахваляла му, че е пригодник. С време, като пораснал с кражбата, хванал да

на смърт като крадец. Майка му на това плакала неутешно и вървяла подир сина си към бесилката. Тогази син ѝ се обърнал към нея и рекъл: «Що плачеш напразно, злочеста майко, и ти не щеше да останеш без мене, и аз не щях да изпадна на такава безчестна смърт, ако беше мя принудила, когато ти донесох иглата, да я върна, отгдето бях я зел.»

Малките погрешки, пренебрегвани с начала, докарват человеците до голями злочестини.

СИН РАЗБЛУДНИЙ

Един разблуден момък, като разпръснал бащиний си имот, плачал, като седял гол и бос при старата си майка. И майка му сякала, че тези сълзи са от покаяние, рекла му: «Недей ся кахъри, синко, харизвам ти едно от двете си лозя и ако залегнеш да го работиш, доволно е да те храни и да те облича.» «О, колко развесели наскърбеното ми сърце, майчице — отговорил разблудний, — кръчмарят не смее ми каза; че не има веке какво да продам.»

Обуздавайте, о момци, душевните страсти пред, догде не са се обърнали на привички (терекилък).

ПОТОПЛЕНИЕ НА ДВАМА БРАТЯ

Двама братя ходили по море и ся строшил кораба им. Преди да потъне корабът, по-малкий ся съблякъл, хвърлил ся в морето и изплувал в наближний остров, отгдето отиде на отечината си. И като го питал баща му: «Где е брат ти ?» Отговорил : «Докато го аз придумвах да прави като мене, той обричаше ламбади на святого Николая да го избави от тази беда и така ся удави.» Като чу това клетий баща: «Не зная, синко — рекъл, — кое да оплаквам, смъртта или безумието на брата ти, който не знаел, че и сам бог оставя в злата им чест онези, които не рачат да употребят способни средства за спасението си.»

НЕПРИЯТЕЛИ

Двамина, що си враждували и ся мразели, случило им ся да идат по море на един кораб и седели едний на предницата, другий на задницата. Станало бура и корабът дошел до потопявание. Онзи, що бил на задницата, попитал кормчията, от коя страна ще по-напред да ся потопи корабът. А той: «Предницата» — рекъл. «Ех — казал той тогава, — не мя е жал, че ща да умра, като ща видя враждебника си преди мене да умре.»

Мнозина от человеците не ся грижат за своята пагуба, ако видят само неприятелите си по-напред в пагуба.

ЗЕМЛЕДЕЛЕЦ И СИНОВЕТЕ МУ

Един земледелец, познал, че наближила смъртта му, наумил да направи синовете си изкусни в земледелието, затова ги свикал и им казал: «Чеда, аз съм пътник, а каквото имам, в лозието е.» Децата възмнели, че имане има заровено тамо. След бащината им смърт прекопали дваж и триж лозието. Имане не сполучили, но като разкопали лозието добре, дало двоен и троен плод, от което ся обогатили.

Трудът е имение на человеците.

СТОПАНИН И КУЧЕТА

Някой человек, като го хванало зла зима, изял найнапред овцете, сетне козите и като държала зимата още, заклал и работните волове. Кучетата, това като видели, сговорили ся: «Да бягаме и ний оттука. Ако господарят ни не смили работните си волове, как ще смили нас?»

От тези трябва повече да бягаме и да ся боим, които и своите си повреждат.

ЛЕКАР И БАБИЧКА

Някоя бабичка я болели очите, призовала едного от лекарите и ся погодила с него, ако я изцери, да му плати, ако ли не, да му не дава нищо. И така започена лекарят

Като не можела она да гледа, той каквото намерял из къщи, земал. Покъщнината на бабичката от ден на ден намаляла и когато че оздравяла, не виждала веке нищо из къщи. Лекарят искал заплата, щото прогледала чисто сега. «Повече ослепях сега — отговорила бабичката, — щото догдето мя боляха очите, много от покъщнината си гледах из къщи, а сега като казваш ти, че глёдам, от нея нищо не видя.»

Лукавите человеци каквото правят, намерват изобличението си.

ШАРАН И ДЕЛФИН

Шаран, гонен от делфин, бягал към плиткото, но като наближило да го хване, изтирил ся много и ся хвърлил далеко на суша. Делфинът, затирен и той да го хване, метнал ся такожде на сухо. И когато ся обратил шарана да видял делфина, че издъхва, рекъл: «Не ми е веке мъчно, че ще умра, като гледам виновника за смърта ми с мене заедно да умира.»

Человеците лесно претърпяват злочестините си, като гледат виновниците за тях, че са и те злочести.

БОБЪР (КОНДУС)

Бобърът е четвероножно животно, което живее повечко из блатата, на когото мъдите казват, че са потребни на лекарите. Той, когато види, че го гонят человеците, и като знае защо го гонят, откъсва слабините си, хвърля ги на гонителите и така ся избавя.

Умните человеци за избавянието си не смиляват имението си.

КУЧЕ И ГОТВАР

Едно куче влязло в една поварна и като си имал готварят работа, грабнало от насеченото месо сърцето и побягнало. Готварят, като ся обърнал и го видял, че бяга,

рекъл: «Бягай ти, но знай, че ще да те вардя, гдето и да бъдеш, щото не ми откradна сърцето, но ми даде сърце.»

Человеците ся учат от онова, което пострадват.

КУЧЕ И ВЪЛК

Едно куче стояло вън пред вратника. Затекъл го вълкът и щял да го изяде, а то му ся молило да го не яде сега, щото сега, рекло, съм сухо и пустало. Ако ли че мя почакаш малко, господарите ми щат да правят сватба и аз, като ще ям тогази до воля, ще затлъстея и ще стана за тебе по-приятна гозба. Вълкът, уверен, отишъл си. След няколко дни ся завърнал и като видял кучето отвътре вратника да лежи, възпрял ся да го вика и му припомнил как са ся погодили. А кучето: «Кумче Вълче — рекло, — друг път, кога ме видиш отвън вратника, не чакай за сватба.»

Умните человеци, като ся избавят веднаж от опасност, през сичкий си живот ся пазят.

КУЧЕ И ПЕТЕЛ

Кучето и петелът ся сдружили и тръгнали на път. Като мръкнало, петелът ся покачил на едно дърво да спи, а кучето ся свило в хралупата до корена на дървото. През нощта петелът според навикновението си пропял, лисицата, като го чула, завтекла ся при него, възпряла ся под дървото и му ся молила да слезне, щото желаела да ся здрависа с едно животно, което имало толко хубав глас. А петелът ѝ рекъл да разбуди по-напред вратаря, що лежи при корена на дървото, за да отвори, и она, като го диряла да го повика, кучето изведнаж скочило и я разкъсало.

Умните человеци, като ги налегнат неприятели, извиняват ся и ги проваждат при по-силните.

ЛЪВ, МАГАРЕ И ЛИСИЦА

Лъв, магаре и лисица ся сдружили (наортачили) и излезли на лов. Като ся уловило много лов, поръчал лъвът на магарето да го раздели. А то, като го разделило на три

[illegible] рекло им да си изберат. Лъвът, разгневен за това, изял магарето. Сетне поканил лисицата да дели, а она, като натрупала сичкото на една страна, за себе си оставила малко нещо. Тогази лъвът й рекъл: «Кой те научи, кумичке, така да делиш?» «На магарето пагубата» — отговорила лисицата.

На другите злочестините биват нам наука.

ГЛЕДАЧ

Някой гледач ходял на пазаря да лъже хората да им гледа, уж че ще да познае какво ще им ся случи занапред. Той час дошъл някой си и му рекъл, че къщата му обрали. Той скочил и плачешком тичал към дома си. И [illegible] така като тичал, друг един му рекъл: «О, ти, който ся хвалиш, че познаваш другиму какво ще ся случи, не може ли да предвидиш какво ще ти дойде до глава?»

Някои не могат да разправят своите си работи, пък ся наемат да разправят хорските.

ПРИЛЕП, ШИПКА И ПАТИЦА

Прилепът, шипката и юрдечката ся наортачили да търгуват. Прилепът заел пари и вложил в сред. Шипката дрехи вложила, а юрдечката мед (бакър) и тъй влезли в кораб да идат през море на панаир. Като станало силна бура, потопил ся кораба със стоката, а те едвам изплували на сухо. От тогази патицата, гдето види барчинка, гурка ся, дано намери медта. Прилепът, боящ се от взаимодавците, дене ся крие и само нощя излиза на паша. А шипката расте по пътищата и закача кой как мине, да не би да познае някоя от дрехите си.

В каквото ся залягаме, в такво и най-сетне изпадаме.

БОЛНИЙ И ЛЕКАР

Някой си бил болен и като го попитал лекарят как ся е минал: «Изпотих ся — казал — от мярата повече.» А лекарят: «Добро е това» — рекъл. Втори път като го попитал как е: «Силно повръщах» — отговорил. «И това е добро» — рекъл лекарят. Третий път като го попитал: «Как стана сега?» «Отекох» — му рекъл. «И това пак е добро» — казал лекарят. Сетне някой от своите му,като го попитал как си: «Аз, рекъл, побратиме, от добрини умирам.»

Не са за вярване человеците, конто всякога за хатър хортуват.

ДЪРВАР И МЕРКУРИЙ

Като сечал някой дърва край река, отървал си брадвата, наскърбен от това, седнал край реката и я оплаквал. Меркурий, като разбрал това, смилил ся за человека, гурнал ся в реката, извадил злата брадва и го попитал: «Тая ли е, що си ся изгубил?» «Не е» — отговорил дърварят. Пак потънал и изнесъл сребърна. Дърварят отговорил: «И тая не е моя.» Третий път ся скрил във водата Меркурий и извадил същата му брадва. Той, като я видял: «Това е — рекъл — моята!» Меркурий, като го възлюбил за правдата му, подарил му и трите. А той, като си тръгнал, разказал какво му ся е случило на сичките си другари, от конто един наумил да направи и той така. Дошел край реката и същата си брадва нарочно като пуснал във вира, седнал да плаче. Меркурий ся вестил и пред него, разбрал причината на плача, гурнал ся, както по-напред, и извадил злата брадва и го попитал тая ли е изгубил. А той радостно: «Ей тая е» — рекъл. Меркурий, разядосан за таквози безсрамство, не само нея скри, но нето неговата му отдаде.

Божеството колкото помага на праведните, толкози ся противи на неправедните.

МАГАРЕ И ГРАДИНАР

Магарето слугувало на градинар и защото много ся трудило, а малко го хранили, молило ся на Зевса да ся промени от градинаря и да ся препродаде на други господар. Зевс го послушал и като ся продало на грънчар, пак ся оплаквало, че го товарят по-много от първен да носи и кал и грънци. За това ся молило да промени господаря си. Тогази ся продало на усмар (табак). Сега, като изпаднало на по-лошав господар от първите и като гледало какво

правял той, с въздъхнование рекло: «Тежко ми, клето! Подобре ми беше да си остана при предните стопани, щото, каквото гледам, този и кожата ми ще изработи.»

Слугите тогази жалеят за пръвните си господари, когато опознаят добре вторите.

ОВЧАР И МОРЕ

Някой си овчар пасял стадото си край морето и като го гледал тихо, прищяло му ся да заплава по търговия. И тъй, като продал овцете си и купил финици (хорми), плувнал. В плуването хванало го бура и като изпаднал в опасност корабът да ся потопи, изхвърлил сичкото бреме и едвам с празен кораб ся отървал. След няколко време, като ся случил други някой при него и ся чудел на морската тишина (по случаю било тогази кротко морето), той отговорил: «Каквото ся види, щат му ся пак финици и затова ся показва мирно.»

Теглилата станват наука за человеците.

ПРАСКОВА И ЯБЪЛКА

Прасковата и ябълката ся припирали коя е по-хубава. И като ся наддумвали помежду си, драката татък облизом ги чула. «Стига — рекла, — о, приятелки, стига да ся караме.»

Когато ся по-предните хора препират и онези, които за нищо не са достойни, показват ся, че са нещо.

ОСИ И ЯРЕБИЦИ

Ослите и яребиците ожаднели и дошли при един лозар, и искали от него вода, и му ся обричали наместо заплата за водата — яребиците да прекопаят лозието, а ослите, като обикалят, да пъдят крадците с жилата си. А лозарят им рекъл: «Че аз имам два вола, които нищо не ми ся обричат, пък всичкото правят. По-добре е тям да дам, нежели вам.»

Мнозина ся обричат да ползуват, а те повече повреждат.

МАЛКОТО РОГАЧЕНЦЕ

Младото рогаче рекло на баща си: «Тате, ти си и по-голям, и по-бърз от кучетата, имаш и преголями рога, за да ся пазиш. Кога е така, защо ся боиш от тях?» И той му смехишком отговорил: «Право казваш това, синко. Едно само зная, че когато чуя кучешко лаение, той час, без да зная защо, към бягание политам.

Които са природно страхливи, никое поучвание не може да ги направи дръзновени.

ЗАЙЦИ И ЖАБИ

Събрали ся някога зайците и ся оплаквали за живота си, че всякога в опасност е и изпълнен със страх, щото и от хората, и от кучетата, и от орлите, и от много други ся крият. Кога е така, по-добре е веднъж да умреме, а не през сичкий си живот да трепериме. Това като обдумали, впуснали ся към вира да ся нахвърлят и да ся издавят. Жабите, които били излезли около вира, като чули тропанието, той час наскачали пак във вира. Тогази един поумен от зайците рекъл: «Стойте, дружина, недейте направа на себе си никакво зло. Сега както видите, има и от нас по-страхливи гадини.»

Злочестите ся утешават, кога видят, че има и други от тях по-зле.

МАГАРЕ И КОН

Магарето облажавало коня, че го хранят изобилно и го гледат, и го редят, а оплаквало себе си, че няма и сламица до ситост да яде. Но като дошло време за войска и войскарят обръжен възседнал на коня и насила го вкарал в боя, гдето и паднал ранен. Това като видяло магарето, променило мисълта си и начнало да окайва коня.

Не трябва да ревнуваме (каскандисваме) кметовете и имотните хора, но да размисляме и опасностите им и да обичаме сиромашията.

СРЕБРОЛЮБЕЦ

Някой сребролюбец, като направил сичкий си имот на пари и ги стопил да направи злат топ, заринал го на някое място, гдето заринал заедно с него и душата, и ума си, та ходел всякой ден да го гледа. Друг един, като го пригледал, разбрал каква е работата, копнал и извадил златий топ. На утринта дошел той пак и видял мястото празно. Наченал да плаче и да си скуби косите. Някой си, като го видял така и ся научил защо е това, рекъл: «Не унивай, о, друже, щото и когато си имал златото, като че си го не имал. Сега възми един камък и го тури наместо златото. Все толко ще ти хване място, щото каквото разбирам, че и когато си имал златото, не си го употребявал за нищо.»

Нищо не е имането, когато не е употребението.

ПАТКИ И ЖЕРАВИ

Патки и жерави пасяли на една лъка. Като ся показали ловците, жеравите като леки скоро хвръкнали, а патките заради теготата на телото си останали и ги уловили.

Когато дойдат усилни времена, неимотните лесно ся преместват, а богатите изпадат в злочестие.

ЛЪЖЕЦ

Някой сиромах, като боледувал, обрекъл ся на боговете, ако оздравее, да им принесе сто волове на жъртва. Боговете, като искали да го изкусят, отмениха го от болестта. След провдигането си той, като нямал отгде да вземе волове, направил сто от кал, пожре ги на олтаря и изгори. Боговете, за да му отмъстят, представили му ся насън и рекли: «Иди край морето на еди кое място, там щеш да намериш тисяща драхми.» Като ся пробудил, той на радо сърце и с бързина полетял към оказаното място да дири парите. Там изпаднал на пирати (морски разбойници), та го уловили. Обричал им ся, ако го пуснат, да им даде тисяща таланта (една определена сума), но те, като го не вярвали, завлекли го и го продали за тисяща драхми.

С лъжците враждува божеството.

КОМАР И ЛЪВ

Комар дошел при лъва и рекъл: «Не ти ся боя, не си по-силен от мене, каква е твоята сила, това що дереш с нокти и хапеш със зъби? Това го прави и жената, която бие мъжа. Аз съм много по-храбър от тебе и ако щеш, да ся поборим.» И като побръмча комарът, впущаше ся и хапеше лъва по безкосмените места около носа. Лъвът от болест със същите си ноктие ся раздирал, догдето отмалнял. Комарят пък, като победил лъва, засвирил, запял победна песен и хвърчал. Но като ся сплел в паяжината, го засмукал паякът, плачал и думал: «Тежко ми! По-големи животни победих, а от по-малки ся надвих.»

Мнозина събарят по-голями от тях, а падат от по-малки.

ВЪЛК И ЖЕРАВ

Закачила ся някога на вълка в гърлото една кост, та ся молил той на жерава и заплата му обричал, ако пъхне главата си в устата му да извади костта от гърлото му. Жеравът като дългошиест извадил костта и си искал заплатата от вълка, а той, като си потръквал зъбите: «Малка ли заплата е, рекъл, това само, че от вълчешки уста извади главата си здрава и никак неповредена?»

Мнозина, като ся избавят от опасности, така заплащат на благодетелите си.

МАГАРЕ И ЛЪВ

С някое магаре заедно пасял и петел. Един лъв нападна на магарето. Петелът прокукуригал и лъвът (казват, че ся бои от петльовий глас) побягнал. Магарето пък възмнело, че от него побегнал лъвът, впуснало ся върху му и като го гонило донякъде, отгдето не било чут вече петльовий глас, лъвът ся вратил и сдавил магарето, което, като умирало, думало: «Бедно и безумно аз! Като не съм от побойници родители, що щях на бой.»

Мнозина, като ся смиряват нарочно неприятелите, представят ся и така ся изгубват.

ЕЛЕН И ЛЪВ

Един елен, като бягал от ловците, влезнал в някоя пещеря и тамо налетял на лъв, който го уловил и сдавил, та в умирането си думал: «Тежко ми, като бягах от човеците, налетях на най-свирепий от зверовете.»

Мнозина, като бягат от по-малки беди, налетяват на по-големи.

СВИНЯ И КУЧКА

Свинята и кучката ся препирали заради рожба. Рекла кучката, че най-лесно и най-скоро щенета ощеня от сичките четвороножни, на което свинята отговорила: «Това като думаш, припомни, че слепи щениш кученцата си.»

Работата не ся гледа по бързината, но по съвършенството.

ЛЪВ И ВЪЛК

Лъвът, застарял, лежал болен в пещерята си. Бяха дошле да го нагледат освен лисицата всичките други животни. Вълкът, що бил сърдит на лисицата, намерил тогази време да я ковлади пред лъва, че не рачи да познава владетеля, та затова не иде нето да го нагледа. В това време лисицата била дошла отвън и чула сетните думи на вълка. Лъвът разядосан скърцаше със зъби връх лисицата, но тя, като поиска време да ся оправдае, рече: «От тези, що са тука събрани, кой е принесъл толко полза, колкото аз, що ходих всъду да питам и да разпитвам и ето научих цяр за тебе.» Лъвът той час я принудил да каже цера и тя отговорила: «Да одереш жив вълк и догдето е още кожата му топла, да ся обвиеш в нея.» Лъвът скочил и задрал вълка, а лисицата смехишката му думала: «Не трябва да разсърдваш господаря, но да го укротяваш.»

Който копае яма другиму, сами пада в нея.

ЖЕНА

Някоя жена имала мъж пияница и като искала да го отучи от тази страст, такво нещо измъдрила. Като го пригледала, че е накъден добре и ся преспорил като мъртъв,

дигнала, занесла го в гробищата, сложила го в един празен гроб и си отишла. И като сметнала, че може да е изтъвречил, отишла и захлопала до гроба. Той ся обадил и попитал кой хлопа. «Аз — рекла жената, — който нося на мъртвите хляб.» А той: «Не ща хляб, о друже, по-добре винце ми донеси.» Жената въздъхнала и рекла: «Тежко ми нито с това сполучих. Той не само че не ся поправи, но и по-зле отхожда.»

Не трябва да оставяме злите дела да ся продължават, щото напокон не могат да ся изкоренят.

КОС (ПТИЧЕ)

Някой кос в решетка (кафез) бил покачен над едни прозорци. Прилеп (птиче) дошел при него една вечер и като пеял, го попитал за коя причина нощя пее, а деня мълчи. «Не е напразно това — отговорил косът, — щото като пеех изпървом дене, уловиха ме и от това ся вразумих.» Прилепът рекъл: «Не трябва сега да ся пазиш, когато няма никаква полза, но преди, догде не бяха те уловили.»

След злочестието разкайването е безумно.

ЗЕМЛЕДЕЛЕЦ

Работник някой, като копаел земята, намерил имение и затова всякой ден я обвенчавал като че му тя направила добро. Честта (късмет, вахт) се явила и му рекла: «Человече, що въздаваш моите почити на земята, като си на мене длъжен, щото те обогатих? Ако се промени времето и имението ти отиде в други ръце, не щеше ли тогази да хулиш честта си?»

Трябва да познаваме благодетелите си и тем да отдаваме почет.

ПЧЕЛАР

Някой крадец влязъл в един пчелин, когато нямало пчеларя, и подрязал питите. Дошъл си пчеларя и като видял, разтърсил за питите. Между това пчелите, като се завърнали от паша и го уварили, сърдити, че им няма меда,

гадини, оногози, който ви изкраде питите, оставихте без повреда, а мене, що ви пригодявам, жилите.»

Мнозина, като не проумяват кои са враговете им, че да се пазят, приструват приятелите си за врагове.

МАЙМУН И ДЕЛФИН

Някой си плувал в кораб, имал със себе си и маймуна и като дошъл близо до Цариград, буря хванала кораба и го потопила. Като щяла да ся удави и маймуната, някой делфин (домуз, балък) сторил я на человек, зел я на гръб да я изнесе на суша. Като дошле към края, делфинът попитал маймуната царогражданин ли е. «О, от почетни и богати родители съм роден» — рекла маймуната. Делфинът пак: «Да не бъдеш от Фенер?» На маймуната ся сторило, че пита за някой човек, и рекла. «О, роднина и приятел ми е!» Делфинът, разсърден за таквази лъжа, пуснал маймуната да ся удави.

Които не знаят истината, всякога ги имат за лъжци.

ВЪЛК И КОЗА

Една коза, като останала от стадото, подирил я вълкът, на когото тя, като ся обърнала, рекла: «О, вълче, уверих ся, че ще да ти бъда гозба, но за да не умра неприятно, първом ми посвири, за да поиграя.» Като свирил вълкът и играяла козата, чули кучетата и погнали вълка. А той, като търтил, рекъл на козата: «По правда страдам. Не трябваше, като си бях готвар, да ставам свирец.»

Прави, което знаеш, да не пострадаш.

ЧАВКА И ГЪЛЪБИ

Чавката, като видяла в някоя гълъбарница гълъби и че ся хранели добре, помазала ся с бяло и отишла при тях, като че и тя е от този ощер. И догдето мълчале, сякали, че е гълъб, и я имали. Но еднаж, като ся сбъркала да проговорила, познали каква е пасмина и я изпъдили. Като изгубила тази прехрана, завърнала ся пак при чавките и

те, като я не познали зарад променението на перата, пропъдили я.

Ни наш, ни ваш, носи враже, къде знаш.

МРАВИЙ

Сегашний мравий бил едно време человек и като ся занимавал с орачество, не ся доволствувал само на своите трудове, но крадел и плодовете на съседите си. Юпитер, разгневен за неговий неправеден добив, преобрази го на това животно, което наричаме мравий, а то, като промени наличието си, разположението си не промени. Че и до нине, като обихожда гумната (харманите), събира чуждите трудове и ги присвоява.

Които ся природно лошави, ако и да променят своя вид, начина си не променяват.

ПРИЛЕП И КОТКА

Прилеп паднал на земята и го уловила една котка, и като щяла да го очисти, той ѝ ся молил да го пусти. Котката отговорила, че не може да го пусти, щото е враждебница на хвърковатите. На това прилепът казал: «Аз не съм хвърковато, но четвероножно, от мишките.» И така го пуснала. Друг път пак паднал и като го уловила друга котка, молил ѝ ся да го не изяда и тя като рекла, че враждебник на сичките мишки, той отговорил, че не е мишка, но прилеп. Така го пак пуснали.

Които ся съобразяват на времето, от много бели избягват.

МАГАРЕ И ЛИСИЦА

Магаре и лисица ся сдружили и излязли на лов, тамо ги снамерил лъв. Лисицата, като видяла неизбежна опасност, дошла при лъва и ся обрекла да му предаде магарето, ако ся врече, че ще остави нея. Лъвът ся обрекъл и тя повела магарето и го замамила да падне в някоя примка.

първом лисицата и напокон магарето.

Които наветуват другарите си, много пъти ся излъгват и на себе си навличат беда.

ЧЕЛОВЕК И ПЕСОГЛАВЕЦ

Някой человек станал приятел с един сатир и много пъти ся случвало да обядват заедно. Една зима, като било много студено, сатирът пригледал, че человекът духа с уста на ръцете си, и го попитал защо прави това. «Ръцете си затоплям от студеното» — рекъл той. След малко на обед предложили гореща гозба и человекът я духал, преди да хапне. Сатирът пак го попитал защо прави това. «За да изстуднее гозбата» — рекъл. «Но аз — отговорил сатирът — ще разваля с тебе приятелството, когато ти от една уста и топло, и студено изваждаш.»

Трябва да отбягваме от приятелството на онези, коих разположението е неизвестно.

РИБАР

Някой неопитен на риболовство рибар взел свирка и мрежа, отишъл край морето, седнал на някой камък. Първом свирил и сякал, че ще да домами рибите със свирня. И като свирил доволно, а не видял нищо, сложил свирката, метнал мрежата и хватил много риби. Като ги вадел от мрежата и ги видял, че скачат, рекъл: «Клети гадини, когато ви свирех, не играехте, а когато престанах, скачате.»

Което станва без време, омъмрано станва.

ГОВЕДАР

Някой говедар, като пасял говедата, изгубил едно теле, обиколил редом да го търси и като не можал да го намери, помолил ся Юпитеру и обрекъл ся, ако му покаже крадеца, който е зел телето, ще да му принесе козле на жъртва. И така, като обикалял една дъбрава, налетял на лъв, че ядел телето. Тамо, уплашен и разтреперан, вдигнал ръце към

небето и рекъл: «О Юпитер, обрекох ся козле на жъртва, ако ми покажеш крадеца на телето, сега ти давам и телето, ако ме избавиш от неговите ръце.»

Не търси злия, да не намериш злото.

ВЪЛК И БАБИЧКА

Някой гладен вълк обикалял да търси храна. Като подошел близо до една къща, чул, че плаче дете и една бабичка го мъмряла и думала: «Млъкни или сега ща да те дам на вълка.» Вълкът сякал, че истина дума бабичката, и седял много време. По някое време чува пак бабичката, че милва детето и дума: «Ако доди вълкът, щем да го убием!» «Да ся махна оттука — рекъл вълкът, като чул това, — щото в тази къща едно думат, а друго правят.»

ЗМИЯ И ОРАЧ

Някоя змия ся гнездяла до къщата на едного орача. Еднаж, подсърдена от детето му, ухапала и уморила го. Бащата разядосан грабнал брадва и отишел да варди, като излезне змията, да я убие. Тя са издала малко и той замахнал, не уварил да я удари, но ударил камъка над дупката и го олющил. След малко време орачът рекъл, че е забравила змията, зел хляб и мляко и турил до дупката. Но змията, като посъскала, продумала: «Отсега нататък не може да бъде между нас вярност и приятелство, догдето аз гледам камъка олющен, а ти на детето гроба.»

Не ся забравя зло, което е оставило белег.

ПЪТНИЦИ И МЕЧКА

Двама приятели пътували заедно. На пътя ги срещнала една мечка. Единий пристигнал да ся възкачи на дърво, другий, като не можел да убегне, легнал на земята и ся престорил на умрял. И когато мечката го пипала и душила, той си възпирал диханието, та го изминала, щото казват, че не яде мъртво. Като ся махнала мечката, слязъл той, що бил на дървото, и попитал другия; «Какво ти пришепна на ухото мечката?» «Пришепна ми — рекъл той, — отсега

да не ходи с таквизи приятели, които бягат, кога видят опасност.»

Искрените приятели в нужда с познават.

ЛЪВ И МИШКА

Лъвът спял, а по него минала мишка. Той ся пробудил и мъмрал много на мишката. Лисицата му ся присмяла, че ся уплашил от една мишка. «Не съм ся побоял аз, кумице Лисо — рекъл лъвът, — от една мишка, но мъмря да не ме направят път.»

Отпъждай малкото, да те не среща многото.

ЛЪВ И МИШКА

Някой лъв спял и по него минувала мишка. Той ся разбудил и я уловил. «Не ми струвай сега нищо, ся помолила мишката, с време може да ти направя някое добро.» Лъвът ся засмял и я пустил. Не след много време случило ся ловците уловили лъва и го вързали с въже у едно дърво. Като го чула мишката, че пъшка, дошла, прегризала въжето и му рекла: Ти ся засмя, когато ме пусти, и не ся надяваше да ти заплатя доброто, виж сега, че и мишките могат да правят добро.»

Благоразумните человеци, ако и бедни да бъдат, могат навреме да ползуват и силните.

ДРУГИ БАСНИ

ВЪЛКЪТ И АГНЕТО

Овците бяха ся прибрали в кошарата си, кучетата спяха и овчарят под сянката на един голям бряст свиреше с цафарата си с други овчери. Един гладен вълк доде през задният плет да види как е стадото. Едно неопитно агънце, което досега не беше виждало нищо, влезе на приказка с него. «Какво търсиш тука?» — каза то на лакомия си непознайник. Ех, търся и аз млада зелена тревица — рече

вълкът. — Ти знаеш, че няма нищо по-сладко от да пасе някой в една зелена нива, изпъстрена с цветя, и да утолява глада си с такваз приятна храна и после да угасява жедът си със студена водица от някой бистър кладенец, а това намерих аз тъдяз близо и що ми тряба повече. Обичам философията, която дири таквизи удоволствия.» «Дето ще ся каже, ви сте променили животът си, но ако е истина, че ви не ядете вече месото на животните, както съм чувал, и ся задоволявате само с малко трева, по-добро от туй не бива, отсега ний можем да живееме като братя и да пасем заедно. Хади да заведеш и мене на таз зелена нива да паса и на тоз бистър кладенец да пия.» И с тези думи агънцето изскочи от кошарата и тръгна подир вълкът, но този нов покайник не ся забави да разкъса най-немилостиво и да изяде лековерния си приятел. (Който има уши да слуша нека слуша.)

ЕДНА БАСНЯ

Един стар грешник — вълк, като дошел на умирание, смислил ся за греховете си и му дошло много совестно да ся представи уличен в толкози неправди пред съдовището на Миноса, затова зел да преговаря работите на живота си и да търси дали няма и добрина да я направил някому на света, с която да ся заглади някоя от неправдите му. И тъй след малко мисляние и премисляние сторило му ся, че намислил, и рекъл: «Наистина много съм злини направил, ама и добрини немалко. Веднъж минах край една кошара, кучетата спяха и аз не рачих да ги дразня, да ги разбуждам. Друг път един овчер, като караше стадото си към мандрата обиколен от псетата, подире му като вървеше един хром овен, да го погнех не можеше ми убегна, ама аз не рачих да го обезпокоявам. Друг един път, като минувах под една къща, едно яре отгоре хракна, та ме заплю и ми надума всякак, защото съм бил разплакал майка му, аз си заминах и нищочко му не казах, но много ми беше жално, защото аз не мислях зло за туй яре, но и пак претърпях великодушно. Да, много съм майки разплакал, но голямо великодушие съм направил.»

Тълкуването ѝ с второ.

УШИТЕ НА ЗАЕЦА

Едно от рогатите животни, не зна как да ся случи веднъж, като махало с глава да ся отбраня от мухите, уболо с рогата си, без да ще, безрогия, но владетелния лев. Ядосан от това, лъвът още и за предпаза, да го не слете и друг път такваз хата, сторил да изгони из своите владения всите рогоносни животни. А ето по негова висока заповед рогатий скот, волове, биволи, та и овни и пърчове — всички ся удалиха от земята на бащите си. Рогачът, мъжките рогати сърни принудиха ся и те да променят климат. В тази смутня клетник един заец, да ся случи да му ся мерне на месечината сянката на ушите му, от което той ся уплашил, та ся претръгнал. Премислил горкият заец, че може някой негов недоброжелател, възползуван от роговидната дължина на ушите му, да поиска да ги представи като същински рога и да го наклевети, че той е от рогатите животни и не ся махнува, но ся таи кой знай за каква по-голяма пакост.

— Сбогом — рекло страхливото животно на съседа си жеркаря. — Сбогом, приятелю, и аз ще ся махна, ще оставя родната си земя!

— Че защо тъй? — попитал жеркарят.

— За да не втелесам в някоя нечакана беда.

— А че какво има да те стряска? — рекъл господин жеркар.

— Ами не виждаш ушите ми какви са?

— Че какви са — казал жеркарят, — каквито ти ги е господ дал, уши като на заец и нищо друго.

— Тъй ги видиш ти, добри мой съседе — рекъл баю Заю, — и тъй са, но не носят всички твоите добри очи, а много таквиз пакостници има, които може да ги покажат като рога.

— Рога у тебе! Та ти или си луд и замаян, или мене искаш да правиш глупав, та ми приказваш таквиз детински думи, че ще престорят ушите ти за рога. Макар и длъжки малко, но те са уши всякога, а никога рога.

— И дълги да не са, но да бъдеха даже по-къси и от тези на камилското пиле (което няма комай никакви), аз пак трябва да ся боя и да ся страхувам — думаше горкият заец, — защото има лоши хора, които могат да ги представят като рога и рога насред чело. И тогаз напразно бих ся протестирал аз срещу тяхното доказателство; всите мои думи и оправдания не щяха да ся сматрят освен за

празни извинения и ще ме отпратят, ако не в тъмницата, а то в болницата за лудите.

— Как — казва жеркарят на заеца, — че бива ли пък толкоз глупост, толкоз късоумие, щото да земеш за рога сянката на ушите си, уши, от бога създадени, и да ставаш за тях да бягаш, да оставяш мястото на рождението си от страх да не каже някой че са рога?

— Да — отговорил с треперлив глас плашливий заец, — да, ушите ми ще ги земат за дълги рогове, напразно ще ся защищавам, напразно ще протестирувам; моите оправдания ще ги земат за лудост. Прочее сбогом, милий ми съседе, сбогом, друже жеркарчо, и аз ся махам от страх.

РИБИТЕ ИГРАЯТ

Лъвът като господар на всите животни събрал ги, за да ся избере на рибите войвода. Събранието станало и по-многото гласове били за лисицата, че била хитра и умна и ще може най-добре да ги оправя; и тъй лисицата ся определила войвода на рибите. Не ся минало много и ето наша Кума Лиса и по-дебела станала, и кожата ѝ — позагладена. Ех, войводка е вече, така ѝ трябва. Тя имала кумец стар един рибар, с когото ся договорила да ѝ лови риба и да ѝ я пече, а тя наготово да я яде. Тъй ѝ вървяла работата. Но нали има реч: «Заклела ся земята на раят всички тайни да ся знаят.» Стигнало до ушите на лъва, че лисицата не владее никак по право, както тряба.

За да ся увери сам на това лъвът, сторил да обиколи царовището си. Като вървял по брега край една река, славна с многото и сладката си риба, съгледал рибаря, че наловил риба и я нахвърлял в жарата да ся пече, а лисицата седи до него и чака кой час да ся опече рибата и да седне на сладкия си обяд. Горките риби превиваха ся на огъня и скачаха кой как можаше, като гледаха, че приближава краят на мъченический им живот.

— Кой си ти и що правиш там?—попита лъвът сърдито.

— Великомощний господарю — отговори лисицата, — той е първий ми съветник и защото е некористолюбив, обича и почита го всичкият народ, а това са рибите, жителите на водата. Ний сме излезли всинца да тя посрещнем, да ти ся поклоним и да тя поздравим, великий царю на всите животни.

той?

— Великий господарю, тука народът живее като в рай, той е задоволен от всяка страна и толкоз благодарен, щото денонощно бога моли да би продължил колкото повече неоценените дни на ваший живот.

В това време сиротите риби все подскачаха на жарата и ся превиваха.

— А защо тези (риби) — запитва лъвът — тъй махат с глава и с опашки подскачат?

— О, мудрий лъве — отговори лисицата, — играят от радост, защото тя видели.

Като не може повече да търпи така пред очите му да го лъжат и за да не играят рибите без свирня, лъвът, счепса съветника и войводата и ги накара да им посвирят в ногтете му.

ЛИСИЦАТА СЪДНИК

Един някой си дигнал съдба връз овцата, която бедял той в кръвнишство. Съдник била лисицата. С най-голямо безпристрастие тя зела да разгледва тази съдба, като предлагала питания и на съдбеника (даваджията), и на съдимата, как е станала тази работа.

Съдникът казуваше: «Еди кой си ден сутринъта рано аз си пречетох кокошките и видях, че ми няма две, и кога ся разтърсих, намерих само перушината им татък, хе; а в дворът нямаше никой друг освен овцата.»

Овцата това отговаряше: «Аз си спах цяла нощ и нищо не зная, но за мене всички съседи не би отказали да свидетелствуват, че аз никога и никому зло не съм сторила, а най-главното е, че аз никога месо не съм яла и не ям.»

Лисицата, като сравни оправданието с обвинението, ето каква пресъда издаде: «Извинението на овцата не може да ся приеме, защото всички крадци са и вещи лъжци, па знаят твърде майсторски да ся оправят и да покриват дирките си. От изложените доноси вижда ся, че през речената нощ овцата е била все при кокошките, тя е имала и време, и прилег да направи това. А кокошките са толкоз сладки, щото аз, като съдя по своята совест, мога свободно да реша, че тя не ся е стърпяла да не изяде някоя. Затова и осъждам овцата да ся накаже със смърт и месото ѝ да ся даде на съдника, а кожата ѝ да земе съдбеникът (даваджията).

КОН И БИК

Малко някое момченце яхало на пъргав и червъст един кон. Случва се, та ги среща нейде си свиреп бик. Той казал на коня:

— Ух, бре, та не те е срам? Аз не бих се оставил да ме язди таквоз едно хлапе.

— А че защо — рекъл конят, — санким голямо юнашество ли е да хвърля едно дете?

Не е голям мурафет да направиш зло на по-слабия.

ЦИГАНИНЪТ ЦАР

Веднаж казали на един циганин:

— Хайде, Манго, да та направим цар!

— Абе ставам — рекъл Манго, — ами маро?

— Ех пък ти маро — му рекли, — където идеш, марото (хлябът) ще го возят подире ти с колата.

— Бива — рекъл Манго — да стана, ама колата аз ще ги карам.

Друг един циганин бил станал цар и тръгнал да обхожда земята си и с него много и големци го придружавали. Като минували веднаж покрай една млада гора, царят циганин са зазяпал в гората и я гледал, па най-после не са стърпял, извикал:

— Ех, че гора за въглища!

ЦИГАНКАТА ЦАРИЦА

На една масторка циганка поработила ѝ честта, станала царица. Тя имала всичко, що ѝ трябвало, и нямала нужда от нищо, ама пак не можала да са откаже от циганията да си попросва. И всякога, когато отивала при сандъците си да отвори за нещо, по-напред извиквала: «Ях, та подарувайте ме!»

СТЪЛБА

Една стълба стояла визправена въз едно дърво и макар че всичките клечки били равни помежду си като клечки на една стълба, тая, която била най-отгоре, перяла са пред

другите и казвала: «Яли, аз нали съм най-горнята клечка!»

Минувал оттам някой празен човек и като чул какво си бъбряла най-горнята клечка, усмихнал са и рекъл: «Чакай да видим кому ще са курдисаш ти!» — и зел, та превърнал сълбата — горнята страна надолу; възправил я пак въз дървото и си отишел по работата.

От това обръщане на стълбата бившата най-горня клечка станала най-долня и нямала мира от другите клечки, които непрестанно ѝ досаждали: «Е, ти нали беше най-горнята клечка, що щеш сега най-отдолу? Хъ, де!»

ВРАНА И РАК

Фъркала врана покрай блато, видяла в края рак пълзи. Впуща са враната и хап, грабва рака и кацва на върбата до блатото да са разправя с него. Видял ракът работата не е хубава, ще го изчока враната. Той взел с голямо красноречие да ѝ са придобря:

— Ей ти, вранке, вранушке ле, аз познавах баща ти и майка ти. Ех, какви бяха те умни и почтени птици!

— Гъ! — рекла враната, без да си разклопя устата, за да не изтърве рака.

— И братята ти, и сестрите ти познавам. Ех, какви са те хубави и напети!

— Гъ! — извикала пак враната, без да си разклопя пак устата.

— Добри бяха, скопоснички — продължавал ракът, — ама твойта скопосия, твоят уред, твойта хубост, галунчиче моя, никъде не съм виждал и нийде я няма!

— Га, га! — зива, та граква враната, за да изкаже своето задоволство, и ракът цоп — в дълбинето.

ВОЛСКО РАЗСЪЖДАНЕ

Един селянин отишъл с колата на нива да сее овес. Като доорал, що имал да оре, изпрегнал воловете, дал им малко сламица и снел от колата пъл чувал с овес, та взел да го приготвя за сеяне. Един от воловете, като гледал това, що прави стопанинът му, замислил се и зел да разсъждава в себе си така:

— Колко овес е донесъл тука тоз човек да го струва

зян! Казват, че човеци..е били уж по-умни; що може да бъде по-безумно и по-смешно от това, дето да хване да изрови цяло едно поле, а че да вземе пък подир да нахвърля из него толкова овес залудо! Да беше го давал барем на мене за зоб или на двама ни с другаря ми да ни го разделеше; я пък на кокошките си да бе се усетил да го пръсне да ги нахрани, все пак щеше да е нещо колко-годе да заприлича на нещо по-свясно. Или да го държеше барем в хамбаря си, щяха да му кажат, че е скъп, ама не можеха да му кажат, че е луд. За право, това дето прави моят стопанин, е много глупаво нещо — заключил замисловатий вол.

Както виждат читателите, размислите на вола са доста дълбоки, но за жалост твърде волски.

ВОСЪК И ТУХЛА

Восъкът завидял на тухлата, че е толкози твърда.

— Откъде си ти добила тази твърдина, що имаш? — попитал я той.

— Огънят ме е изпекъл — рекла тя.

— Аз това ще да го опитам — си помислил восъкът и отива, та се върга в огъня; но сиромахът там завчас се и стопил.

Това, що е на едного за полза, на другиго мож да бъде за вреда.

РАКЪТ НАДХИТРИЛ ЛИСИЦАТА

Кума Лиса казала веднаж на кир Рача:

— Бачо Рачо, ти, казват, много си бил чевръст и можел си чудо да тичаш. Я, хайде ний с тебе да се понадтичваме, да видим кой ще надтича. Не бива ли?

— Бива, Кума Лесо, че оти да не бива. Що има, да потичаме — рекъл ракът.

Нагласили се доде ще тичат изравнили се и хъ сега!

Щом търтева лисицата, ракът ся хвърля, та ся улавя с щипците си за опашката ѝ. Лисицата припкала с Рача и стигнала дотам, додето били се наговорили да тичат; ама Рачо хитър, не се пуща!

Лисицата се обръща да види за рака, де е останал, и

опашката и се премята; ракът отметнат напред, пуснал се тогаз и извикал:

— Ехе! Де остана ти, откога те чакам!

Много таквиз случки стават на света и с хората.

БАСНЯ

Двама едноселяни ловци, но ловци на дивяч по горите, а не ловци на питомни гълъби по оградите, нагласили са веднъж да идат за лов по-надалечко в планината за поderъ дивяч, който по-много да струва.

С туй намерение като навлязли в лесовете, имали честта да налетят на дирите на една мечка; това ги накарало да са посprат и като добри другари да са понаговорят какво да правят и как да постъпят, ако сполетят мечката или ако тя ги сполѐтя, как да са бранят, а еще как и да я нападнат, за да я свалят.

«Тебе та е по-страх — казал единът на другият, — пък аз са по-надявам на себе си. Аз ще остана да вардя тука на пътечката и щом са подаде мечката, аз ще изляза насреща ѝ, а ти позабиколи малко, тъй като да дойдеш изотзад и са позатули да та не види и гледай, като са сборичкаме ний с нея, ти да изскочиш отведнъж, ама да не са уплашиш — нападни я изотзад и гледай да забиеш ножа си в сърцето ѝ. Не бой са, аз ще съм насреща ѝ.»

Така нагласени и наговорени, двамата ловци другари отишли да завземат сгодните по плана си позиции и първият са настанил на таквоз място, отдето да може да причака мечката и да са сборичка с нея.

Вторият, туй по-страхливият, отишъл да търси уж някой завой на пътечката, пò на затулено място, дето да са потаи, доде мине и замине мечката, и после да види как ще му дойде да я нападне. Но като са поотдалечил и са затулил от очите на другаря си, той като ловец благоразумен, както бил известен в селото, зел да му мисли и отмисля: «Защо сега аз да ида да са боря с мечката, и то салт за кожата ѝ, а че и тя пък не всичката само за мене. Ами ако са повърне мечката назад връх мене, тогаз!. . . Бори са ти, ако ти тряба, подумал той на ума си за другаря си, аз нямам таквоз време да влягвам в таквиз поливки; не ща ти дялът, не ща ти нищото, прави каквото знаеш. Тамам съм си намерил рахатя, не ща да бъда толкоз глупав да ида да

са залавям, да са боря с мечки и да излагам състоянието си в опасност.» И с тези мисли и думи той подирва и намерва таквоз едно сгодно някак дърво и са покача на него да гледа какъв край ще вземе работата на другаря му с мечката.

Между това зачува са мечката да мъмли отатък и да отива право навръз първият, по-безстрашличавият уж ловец. Но той като гледал за другаря си накъде са е настанил и отде и как са притъкмява да му помогне, съгледва го на дървото и като видял каква е работата, не са наел сам да са сбори с мечката. Пред опасността, в която са намерил по неверството на другаря си, той са вцепява на мястото си, дето бил, и там остава като вдървен. Мечката дошла до него, уничала го отсам, уничала го оттатък; той не мърда; подръпнова го и го заваля на земята; той пак не мърда; преобръщала го ту натъй, ту на инак, душила го по лицето и по ушите и поръмжавала, като да си подумвала нещо сама на себе си, той все са вкарцунял и не мърдал, като да е умрял от три дни, тъй що най-подир и мечката, като го сторила на умрял, оставила го и си отишла; но той, сиромахът, не смеял още да мръдне, да не би да го види мечката и да са върне пак да го сдави.

Онзи, другият, предосторожният да кажем и ний, както е сега на мода да са казва за таквиз страхопъзлевци, като бил на дървото и видял, че мечката сà удалечила, слязва от дървото и отива да намери другаря си.

— Абе, че ти какво направи? Тя мечката си отиде.

— Отиде си зер, че ти. . .

— Ами какво ти токо шушнеше на ухото? — побързал да каже той, да го запредвари, за да не му натяква защо е побягнал.

— Пошушна ми тя мене и ми каза, което трябваше да зная и да помня.

— Е, какво ти каза?

— Каза ми еще веднъж да не излязвам на лов с такъв другар.

(Противникът са мрази, изменникът са презира.)

ОБЕЗЯНАТА

Богатий някой си сребролюбец скъперник, който никога ни едно счупено банче не би дал на сиромаси, бил купил една обезяна (маймуна) с надежда да я препродаде

...колкото по-скъпо, отколкото я купил и затуй я държал в къщи да я храни и учи. Един ден той излязъл от къщи и забравил касата с парите си отворена. Обезяната, като искала да подражае господаря си, да побърка парите, скивнува ѝ по едно време, та захваща да ги върля през прозорците. Тези, що ся случили да минуват в пътят, като видяли това, завтекли ся и с викове, карания и блъскания събрали парите. Залъгвана с това явение, обезяната следувала да хвърля през прозорците пари и доде разбере господаря ѝ да дойде, тя изпразнила касата. Като идва той и вижда, захваща да вика, да крещи и ту обезяната да заплашва, ту да плаче и да си скубе косата за станалото зло. Но един негов познайник, като го видял, зел да го раздумва. «Недей ся троши и бъхта напразно. Наистина безумно и обезянско нещо е да хвърли някой парите си през прозорците, но разве е по-умно и человеческо да ги трупа в касата си и да ги не употребява в нищо? Не скърби, колкото за тебе все е едно да ги имаш, както и да ги нямаш, като не си ги употребявал, когато си ги имал.»

ТИКВА И ЖЕЛЪД

Един гламав селенин лежал под един дъб край пътят до една градина и като гледал, от една страна, желъдите по дъбът, а, от друга, голяма една тиква на градината на плета: «Ето, рекъл, една неприлична и безумна работа. Едно таквоз голямо и дебело дърво да ражда такъв дребен плод, а пък една такваз тънка милина да върже такъв плод като тази тиква. Ако да бях аз да направя света, щях да наредя този дъб да ражда желъди като тикви голями, а пък тази милина да върже тикви като желъди дребни и тогаз щеше да е прилично.» Но щом издумал това, ето че подухва ветрец и един желъд пада, та го хлопва по носа и го разкървавява.

«Тежко на ума ми — извикал тогаз нашият философ. — Хубава награда за голямата ми мъдрост! Ако тоз желъд, дето мя удари, беше тиква, какво щеше да стане горкият ми нос?. . .»

ВЪЛКЪТ

Едно овчарче на име Дончо пасяло овците си близо до една голяма гора. Един ден то на подигравка захваща да вика: «Тичайте, че вълкът, бее, тичайте!» И тутакси онези, които били облизо и чули, завтекли ся кой с брадва, кой със сопа, за да отърват момчето. Но като идвали послед гласа и виждали, че няма нищо, върнали ся, а па Денчо им ся смеял. След някой ден пак му свикнало и пак завикало: «Тичайте, че вълкът!» И человеците изоколо пак ся притекли на помощ. Но защото и сега не видели ни вълк, ни нищо и разбрали, че овчарчето са подиграва с тях, отишли си. Но случва ся наскоро, че наистина един вълк изскача от гората и напада на овците и на овчарчето. То надало вик от сърце: «Тичайте бе-ей, че вълкът ще ма изяде, тичайте, не ви лъжа!. . .» Но които го чуваха, като мисляха, че пак ги лъже, ни един не мръдна от мястото си и вълкът намери време, та му издави овците, а то едвам побягна, та ся отърва.

ЛОЗАТА

Някой си градинар посадил в двора си една лоза (асма), която порасла и ся разстлала, та с широките си листове правяла хубава сянка в двора и давала добро и сладко грозде. Но съседът му завидял за това и като ся запролетило, той отишел, та на пакост нощя отрязал доста от пръчките, насочени къде дома му. Това като видял градинарят на другият ден, много ся оскърбил, защото тогаз още не знаяли человеците колко обрязването ползува лозата, но като гледал как лозата плаче, казвал: «Трябваше да плача и аз, но ще ся търпи, че да видим!» Не щеш ли, през таз година лозата дала и по-много, и по-хубаво грозде, отколкото и каквото давала друг път.

Много пъти неприятелите ни, като искат да ни направят на пакост, ползуват ни.

ПРИКАЗЧИЦИ

НАУКАТА Е СЪКРОВИЩЕ

Колко по-честит щеше да бъде човешкият род, ако човеците се бяха вразумили, щото половината от труда и времето, що губят, за да събират богатство, да бяха го употребявали, за да събират наука и полезни знания

Народите стават славни и силни не от броя на богатите, а от броя на учените и полезните за обществото хора, които могат да имат.

Затуй всеки, който желае да бъде отечеството му и народът му силен и славен, трябва да счита себе си за длъжен да се труди да придобие знания и наука, които ще бъдат и нему от полза, и за народът му, защото тъй ще може полесно да изплати дългът си към народа си, като внася своята част в книгата за народния напредък — учението е трайно, а богатството временно. Богатият може да стане сетен сиромах и да няма с що да се помине, а ученият не само не пада в такваз злочестина, но според науката си може да достигне и до такива почести, за каквито богатият нито може да сънува. Ако е тъй, кой от двамата стои по-горе?

Но да се разберем — учен човек наричаме ние оногова, който е същински учен, а не онези, които са само набрашнени. Такива не само за народа си не могат да бъдат полезни, но често и за себе си не са кадърни да се прехранят.

СТОЯН И ДРАГАНКА

В тъмна вечеря страшна бура вееше и едър дъжд се леяше, когато млад Стоян от полугаря си отиваше към село. На пътя срещна той селянката си Драгана, въи от

...покровител или защитник на невинността ѝ, с искрена любезност, вън от най-малка съблазън, попита я що ѝ е дотерало тъдява в това късно и начумерено време. В толкози гъста тъмнина сълзите ѝ лъщяха в очите ѝ и тя с умилен глас му отговори, че немилостивата ѝ мащеха я погнала ради загубената от детето ѝ овца и как не може, догде я не намери. . . Стоян с крайно съжаление, без забава, промени пътя си и тръгна с нея да търси овцата. Те преминаха и обиколиха сички затулни и уединени места и когато заничаше тука-таме, драките късаха облеклата му, но до совестта му нищо ся не докачаше; измокря ся и под мишци, но не промени ума си, нито му отмаля прилежанието, с което я търсеше. Вятър силно донесе блеянието на овцата край ушите му и той на в час ся намери близо при нея, помами я при себе си, вдигна я на рамо и поведе Драгана към село. Каква радост усещаше сърцето му, като гледаше жалното положение Драганино променено! Най-честит ден от живота си считаше този, в който можа да завраши добро на Драганка и да я одължи, кога го види друг път, да го подарява с драголибно усмихвание. Малко пред сред нощ сне овцата от рамената си пред Драганкина вратник и ся завърна дома си, доволен от себе си, че направил добро дело. През нощта Морфей му представи, че Драгана за награда на доброто, което ѝ сторил, подари му сърцето си и обрече вечна вярност и постоянна любов. Драгана не ся забави наяве да му направи същото и брачний венец биде венец на славата за добродетелта му.

МАЛКИТЕ ВЪЛЧЕТА И МАЙКА ИМ

В Америка има един обичай — за поощрение към изтребването на дивите и вредителните звярове да дават една определена награда от правителството на тогоз, който им представи главата и ушите на един какъв да е звяр, що е убил. Някой си селянин бил нагадил да лови нейде си малки вълчета, които, като убивал, занасял главите и ушите им на правителството и тъй 4 години наред си земал определената за това награда. На четвъртата година му на-

правили това забележване: «Защо не гледаш да изтребиш майките на тези вълчета, които току носиш сяка година?» «Хах — рекъл селянина, — че аз не съм толкоз безумен да направя това. Като затрия майките отде ще земам малки да ги нося тука и да земам наградата си?»

НЕДОСТОЙНИЯТ СЛУГА

Някой си големец челяк имаше мнозина слуги и на едного плащаше месечина 20 гроша, на другиго 30, на другиго 50, а на други 100; един ден някой си от тях, който земаше 20 гроша на месец, и излязва пред господаря си, та му са оплаква защо другите слуги да земат по 30, по 50 и по 100 гроша на месец. а нему само 20 гроша да дават. На това отгоре той са молеше на господаря си да му въздаде нещо. Господарят му казва: «Иди си сега, бъди спокоен и кога му дойде времето, аз ще ти възвиша заплатата.» Слугата си отиде, благодарен от вричанието на господаря си, и очакваше да му са възвиши заплатата.

След няколко дена дохажда някоя гемия на пристанището и господарът виква тогози слуга, който беше му са изплаквал, че му била малка месечната плата, и му казва: «Иди да видиш каква е тази гемия, дето е сега дошла.» Слугата отхажда, та питва гемиджиите: «Каква е тая гемия?» И казват му, че била френска гемия. И той, без да попита за друго повече, връща са и казва на господаря си: «Гемията е френска.» «Ами с какво е натоварена? Отде иде? И кой е капитана ѝ?» — го попита господаря му. «Не са научих за туй — отговори слугата, — защото сал за туй питах и разбрах, че гемията е френска.» Тогаз господарят му повика едного от слугите, на които плащаше по 50 гроша месечина, и му каза: «Иди да видиш каква е таз гемия, дето е дошла.» Вторият слуга отива, та са научва и са връща.Господарят виква тогаз и първия слуга, та пред него попитва вторият: «Каква гемия е тая?», а той му отговаря: «Гемията е френска, иде от Марсилия, носи манифактура, капитанина са казва еди-как, дошла е за 15 дена, като теглила по морето много, тука ще постои няколко дена и оттук ще иде за Измир.» Подир туй известие госпо-

дарът са оръща към тогози слуга, който беше му са изплакал, че му е малко заплатата, и му казва: «Видиш ли защо давам на тогоз 50 гроша месечина, а на тебе 20? Стани и ти такъв един достоен слуга, за да давам на тебе 50 и 100 гроша месечна плата.»

ЖЕНСКОТО СЪРЦЕ

Млад един момък имаше една стара майка, която секи ден го заставяше и му казваше: «Няма да ти сторя халал млякото, дето съм та кърмила; ако ме не земеш на гръб да ме занесеш на еди-кое си място на поклонение, преди да умра.» Момъкът, сякога заставян от майка си, решава са един ден, зема я на гръб и я заносеше там, дето искаше тя.

На пътя среща го един негов приятел и го попитва: «Каква е тази бабичка и къде я заносиш?» «Майка ми е» — казва момъка. «Що я не ожени» — му казва приятеля му, — ами си я дигнал да я носиш на гръб?» Бабата, като чу тази за женяние дума, казва на сина си: «Синко, слушай това, което та советува по-големия от тебе, и никога няма да сбъркаш.»

ПРЪЧ И ВЪЛК

Един пръч веднаж дошел да пие вода на реката и като са навел да пие, огледал са и видял брадата си във водата. «Мале, па брадел имам! — рекъл той. — С таз брада аз ставам един гръцкий владика.» Туй като си бъбрял той, вълкът, който го преследвал, издебнал го изотзад и го дръпнал за крака, та го търтил на земята. Пръчът изврякал и: «Що щеш от мене? — рекъл. — Аз ща стана владика!», «Ако та оставя — отговорил вълкът, — стани и патрика.»

КУЧЕТО И СИН МУ

Кучето веднъж цяла нощ не премлъкнало да лае, а на сутринта син му го попитал: «Тате таз нощ ти що имаше, че щото си бе нощта, сѐ лая и не млъкна?» Кучето му отговорило: «Плаших вълкът, синко, да бяга.» А син му го попитал пак: «Ами защо и ти са устъпваше сѐ назад и трепереше?» «Защото и мене ма беше страх от него» — рекло кучето.

ЛУКАВАТА БАБИЧКА

Двама братя имало, които живеяли наедно. Еднажки по-големият излязва да иде на някъде нещо за работа, но като минувал през чаршията, среща го една бабичка, която са обадила и му повикала: «Къде отхаждаш, синче? Защо ма остави тъй да ходя като немила-недрага; що ма не прегледваш и не ми пригодяваш сега на старини, като съм толкоз теглила с тебе на младо време?» «Янлъш си — рекъл момъкът, — бабо, ти си са припознала, мене майка ми умря и аз нямам майка.» Бабичката тоз час фана да вика: «Я вижте ви хора, какво неблагодарно чедо? Гледайте как са отрича от мене, като съм го родила, кърмила, хранила и до таз пора отгледала!» И тъй приближават до него, улавя са у яката му и го потегля към Мехкемето. Момъкът от най-напред са противеше и не рачеше да отиде, но принуден от заптиетата, яви са пред кадия и кадия според приказките на бабичката осъжда го да я прибере и да ѝ пригодява като майка, що му била, защото инак ще го накаже.

Но лукавият бабишкел, като са боеше да не би момъкът да я остави нейде и да побегне, рекла на кадият: «Ефендим, поради немилосердието, което показва син ми към мене, моля ти са да го задължиш да ма земе на гръб и да ма занесе у дома. Кадият заповяда на момъка, който са и принуди да я земе на гръб и тръгна да си иде с нея у дома си. На пътя го среща брат му и го запитал: «Къде занасяш тази бабичка?» «Майка ни е — рекъл момъкът — и занасям я у дома.» «Че де имаме ний майка, когато майка ни има

толкоз години, как е умряла?» — казал брат му. «Иди да го речеш на кадия, недей го казва на мене» — рекъл поголемият брат.

НАБОЖНИЯТ РАЗБОЙНИК

Някой си разбойници бастисали веднъж един керван и уловили търговците, та ги завели пред главатарът си. Между обраните имало и един имамин, който, като видял, че главатарът на разбойниците често-често са кланя и са моли, подир откланянето му, идва при него и му казва: «Чунким та виждам, че си един благочестив и набожен челяк, дойдох да ти са помоля да заповядаш да ми дадат дрехите назад и да ма пуснеш да си ида, защото и аз съм един имамин, служител вишняго.» Главатаринът на разбойниците го изгледал и го попитал: «Че отде ма позна, че съм благочестив и набожен?». «Защото та видях — рекъл имаминът, — че са често кланяш и молиш.» «Ахмакщино — отвърнал главатарът на разбойниците, — да са кланям и да са моля то е моя длъжност, а да обирам хората то ми е занаят. Там да плъзнеш и от разбойник да не чакаш никога да видиш някоя добрина, ами да са благодариш и на туй, ако та оставят жив.» (Такваз пасмина са и нашенските чорбаджии!)

СРЕБРОЛЮБИВИЯТ И ЗАВИСТЛИВИЯТ

Султан Селим II имаше двамина от съветниците (реджалите) на сарая си, които еднакво и обичаше за остроумието и знанията им, но понеже единът от тях беше вън от мярката сребролюбив, а другият вън от мярката завистлив, султанът, като знаеше естествените недостатки и на двамата, поиска да опита коя от двете тези злини надминува другата — сребролюбието или завистта. Затова един

ден привиква и двамата и им казува: «За вашите към мене верни услуги реших да ви даря по една дарба, каквато би ви сами да ми попросите, но тъй да знайте, че който от двама ви по-напред попроси от мене нещо, ще му го дам, но на другия ще дам два ката. Например — казва на сребролюбивия — ти ако ми поищеш 10 000 жълтици, ще ти ги дам, но на другия ще дам 20 000 и тъй сега, който от вас ще, нека поиска по-напред, за да дам на другия двойното.»

Като чуха и двамата това, що им каза султанът, секи един зе да мисли в себе си; и сребролюбивият думаше на ума си: «Ако поискам аз 10 000 жълтици, султанът ще даде на другия 20 000, то не става! Нека поиска по по-напред онзи, за да зема аз двойно.» А завистливият думаше на ума си: «Ако поискам аз по-напред, каквото и да поискам, султанът ще даде на другия два ката, и тъй защо да земе другият от мене повече? Нека той по-напред да поище.» И тъй като премисляха доста време, не смеяха да поискат нищо, защото несклоняваха нито единът, нито другият да поиска по-напред каквото ще иска, затуй и подир няколко време рекоха на султана: «Царю честитий, ще ти се молим да ни дадеш време за три дни да си помислим какво да поискаме.» Султанът им даде поисканото време и те си отидоха у тях, и секи един мислеше какво да поиска, ама никой от тях не се решаваше да поиска по-напред.

Като са минаха три дни, те предстанаха и двамата пред султана и той попита дали са премислили какво ще ищат. Тогаз завистливият превари и рече: «Намислихме, царю честити, и ето аз ще поискам по-напред.» «Искай» — му казал султанът, а завистливият рече: «Искам царю, да заповядаш да ми извадят едното око.» Султанът извика: «А! завистниче, ти излезе отгоре! Искаш да ти извадя едното око, за да извадя на тогоз клетника двете ли? Ама такваз една просба аз никога няма да послушам. И за двама ви за доброто аз исках да ви наградя царски, а не да ви повредя, тъй щото един от вас да остане сляп с едното око и другият и с двете. Но ти, завистниче, надмина сребролюбивият в злобата, на тебе давам 10 000 жълтици, а на сребролюбецът ще дам 20 000. Аз исках да са изпита коя от тези две страсти е по-силна и ето познах, че завистникът е по-лош от сребролюбеца.»

НАСТРАДИН ХОДЖА

Един ден натоварил магарето си със зарзават и отхаждаше на пазар да го продава. Като дойде до пазара,магарето фана да реве. А Ходжата са обърна и му казва: «Млъкни, то не е твоя работа да викаш какво имаме за продан!»

Други един път Настрадин Ходжа закарвал магарето си на пазар да го продаде; и среща го някой, та му казва: «Туй магаре, ако да нямаше опашка, щеше да е много хубаво.» Ходжата отрязва на магарето опашката и я туря в дисагите. Като излязва на пазара, дохожда един да купи магарето и като вижда, че то е без опашка, казува: «Ако да имаше опашка туй магаре, щях да го купя.» «Ний да са спазарим за магарето — казва Ходжата, — че опашката ей я в дисагите.»

КОГО ВЗЕМА ДЯВОЛЪТ

Файсчия някой си един ден като вчера, кажи, или завчера, тръгнал по работата си — да взема пари от длъжницитеси, но тръгнал на такъв час, щото и дяволът бил потеглил и той по своята си работа — да взема хора. И тъй фаисчията и дявола тръгнали наедно всякой по особната си работа. Като вървели така другарски, минали покрай една къща, от която се чувала глъчка нещо и клетви: «Да те вземе дяволът!» — викала една майка, разсърдена на чедото си, което било ѝ направило нещо пакост.

«Не чуеш ли — рекъл фаисчията дяволу, — викат те, ето на́, предават ти едно дете, иди, та го вземи.»

Дяволът му отговорил: «Тази, която ме вика, е майка и каненето не е важно, друго казват устните и друго мисли сърцето.»

И тъй вървели пак в пътят си и дошли до къщата на едного от длъжниците. Фаисчията си заискал парите, длъжникът се оправдавал, че няма. Най-после свадили се и длъжникът обиден извикал: «Дявол да вземе и тебе, и парите ти!»

На тези думи дявола се обръща и казва на другаря си: «Видиш ли, господине, той говори от сърце и кого трябва да слушам? Ето ти си мой» — казал и го занесъл в мъката.

ИЗ ИСТОРИЯТА НА ЕДИН ШОП

Сиромах някой си шоп, от богати желания въодушевяван, често са молил богу да го сподоби господ с един конец (не конец за игла, а кон). Една сутрина станал рано да иде на пазар и са усетил да са помоли богу за конец. Господ, види са, послушал чистата му на гладно сърце молитва и сподобил го не с конец, а с конче.

Като вървял в пътът си, пречнал да мине през една нива за по-направо и ето тамо сполетва селският субаш, на когото кобилата била се ожребила татък нейде. «Ходи вамо, шопе» — виква той и шопът отива. Субашата зема, та натоварва едва-що ожребеното конче на гърбът му и: «Носи го, море шопе, на конак у село.» «Ага, я че идем на́. . .» — искал да каже шопът, но субаша го не оставил нити да издума, ами му викнал: «Море ке идеш дека те терам я или ке ти. . .» — и шопът в безмълвно невиновение зема кончето на врат и са праща назад.

Слънцето било напекло, товарът не бил лек, а и селото далеко. Уморен, изпотен и едва ли не с подломен врат стигнал шопът в селото на конакът. Сложил кончето и в досадата си, горкият, погледнал към небето и така са пожаловал: «Господи, я ли не можах да ти докажем, тизе ли не ме разумя! А саках конец я да го яхам, я да го терам, куде си сакам, тизе ми даде он да ме яха и да ме терат, куде не сакам. . .

(Приказката няма смисъл.)

БЯЛОТО ЛИЦЕ

Слушайте и приказвайте. Имало едно време един господар, ама не господар в някоя държава, а господар на един дом, господар такъв от родът на тези, които, не

знам защо, нашите братушки ги казват хазаи. Но както и да е, той са имал за господар, имал или мъчел са да има всичките качества, които правят господарите, т. е. кордисвал са по господарски, мусял са по господарски, бил сприха, сърдял са, карал са със слугите си, с една реч, владал са по господарски.

Този честит господар имал и слуги честити, които не били по-друго от онова, което са всичките слуги на света, т. е. помързявало ги, поизлъгвали, а понякога като верни на званието си и откradвали, кога какво им прилягвало. Между тези слуги на казваний господар имало един, който са радвал повече на благоволението на господаря си, вероятно по това, защото е знаял по-майсторски да го лъже. Приказват бо, че той бил малко такъв, шарлатанджа, и доста честолюбив, щото следал да угоди на господаря си да го обича, за да може да са кордисва пред другите с това, че той е драг на господаря си.

Но един ден ето какво да са случи с този ишгюзар слуга. Проводил го господарят му да купи мляко, дал му пари, три гроша ли, пет гроша ли, колкото било вече, да вземе, разумява са, за всичките пари. Умният слуга ето какъв ум му дошло или какъв ум му дал дявола, ако вярваме това, дето казал слугата поднр, когато са изповядал на духовника — да купи с половината пари мляко, а половината да ги скрие или да купи друго нещо, но не за господаря си, а за себе си.

Намислено и свършено. И връща са слугата, и занася млякото, но за пахъл господарят да поиска да види млякото, гледа и какво да види. Парите много, млякото малко.

— Защо толкоз малко?
— Че толкоз.
— Колко пари даде?
— Колкото ми даде.
— Хич може ли толкоз мляко за толкоз пари?
— Че знам ли аз? Толкоз ми дадоха.
— Ти си скрил от парите.
— Не съм. Ná, търси макар.
— Какво ще търся? Ти си ги настанил.
— Не съм, та не съм.

Господарят се разсърдил като господар и в яда си, като не можал да са стърпи като господар и като не знаял какво да прави като господар, улавя, тъй както държал паницата с млякото, гаврътва я и я захлупя връз главата на слугата.

Млякото, види са кисело да е било, потекло по лицето на шатърния слуга и той, така намазан, принуден бил да изскочи напреки из вратата, за да го не сполетя още и друга по-действителна благодат.

Когато го видяли на този хал другите му сослужившн, стекли са на вчас, взели да го питат: «Абе какво стана и какво е това от тебе?» «Няма нищо, няма нищо, слуга, толкоз обичан и верен, така излязва изпред очите на господаря си — с бяло лице.»

Тъй казал нашият шарлатан слуга, а тъй го и повярвали тези, които били способни така да вярват.

(Масала остава за до неделя.)

ПОЛЗА ОТ МАГАРЕТА

Преди всичко считаме за нужно да запредварим, че това нещо, сиреч ползата от магаретата, не е приказка, ами е истинско станало нещо. То е наистина нещо като чудо, ама не е от тези чудеса, които стават по нас, по нашата освободена и сега свободна земя. Това чудо е станало в Гръцко и именно в Седемтех острови и станало тогаз, когато те не били още гръцки.

Седемте острови, населени повече с гърци, в началото на сегашний век са намирали под властта на венецианците, които пращали за управители на разните области в тази страна така наричаните по тяхному п р е в е д у р и. А защото тогаз във Венеция не са намирали хора, способни да управляват (както искат да набедят някои и нашето място), венецианците пращали тамо за п р е в е д у р и хора, неспособни и непочтени, които за друго са и не грижили освен как да наситят търбусите си и как да напълнят кесиите си от трудът на бедните жители по тези места.

Какво са правили те и как са постъпвали с жителите да ги дерат и глобят, за да спечелят пари, да разправяме потънко ще бъде дълга работа, по-лесно можехме да го докажем с примери, ако да посочехме на бившите по-преди у нас наши мютесарифи, каймаками и пр., и пр. или още за по-добре и по-лесно да са разберем, ако да посочехме и

натори, окружни началници, полицмейстери, пристави и стражари («Остен» счита за нужно да обяви, че не разбира тука тузлушкият страшни Топорлак, който иска да увери светът, че не е от тази пасмина старши, която подразумяваме ний). Но който разказва за тази станала работа, за която ще говорим и ний, благоволил да ни отърве от този труд и бела, като ни провожда за пример малкото онова царствице на Восток с неговите монархи и епархи, висши служители и акцизни управители, окръжни и полицмейстери, пристави и старши, попове и кметове, владици и учители и казва положително, че каквото я вършили те сега тамо, таквоз я карали едно време и преведурите венециански, които били чиста «венецианска стока» в това отношение.

Ний трябва да благодарим на тоз услужлив разказвач, който не само че ни отменява в досадният труд да поставим себе си и своите си в недобър пример, но още ни дава повод да съставим за себе си и за наший чиновнический персонал едно по-добро и по-високо мнение. Ще каже, че не нашето малко княжество и нашето чиновничество, а малкото онова царство на Восток е примерно в таквиз работи и неговите чиновници са таквиз, каквито не трябва да бъдат. С други думи, гърците и гръцките чиновници са лоши, а нашите български и славенобългарски чиновници, «гьостермек гиби олмасън»[1], са чисто сребро и злато и в пример — наший Трополак.

Едно нещо само ми остава хатърно на този добър разказвач, че не ни разправя да знаем дали тамкашните на зло примерни чиновници са били изпонапред таквиз, както нашите, свободолюбиви патриоти, самоотвержени по пътищата и по кафенетата, а че после като са вчиновничат, стават таквиз негодници, каквито ги нарича. Колкото за преведурите, дето казва, че тях ги пращали в управлението само да белят и глобят народа и за тази цел те гледали да го оставят да плъзне в невежество и че по тази причина уж тамкашните жители ставали суеверни, сиромаси, злочести и страхливи, за това смело ще му забележим, че таквоз нещо е неприложимо в нашата честита страна и доказателство голямото просветнување и цъфтение на нашите учи-

[1] Да не бъде като показване.

лища, и това, дето по нас не са намерват хора суеверни нито сиромаси, а еще по-малко страхливци.

Но да оставим тези разправии и да дойдем до разказа си за ползата от магаретата.

Ний казахме, че венецианците владеяли седемте острови, сега нека кажем, че в началото пак на този век господ беше пратил на светът един касапин, когото едни наричаха Бонапарте, а други Наполеон. Този божи човек и човешки бог със силата на байонетите изтика венецианците и добрите им управители от седемтех острова и с победите си над тях и над други възвиси са между царете яко кедър в Ливане. Нему са покоряваха царства и народи, нещо, което никак не идеше на англичаните на гайдата, и затуй те сториха да го строполят, както той бе строполил венецианците; то не стана лесно, но както стана, стана — те, англичаните, и Наполеона снеха, и седемтех острови отнеха и натрапиха са покровители на гърците и завземат са за тяхното добро, като настаняват свои управители вместо венецианските преведури.

Един от тези управители, англичанин, на име Макфел, настанен в един от седемтех острова, който е близо при Морá, в старанието на правителството за доброто на жителите било му заповядано да предстои да им направи училища, да им набави учители и книги и да им даде всяко улеснение, за да могат да са изучават и просвещават децата. При това да начертае и да предстои да са направят добри шосета вред, дето трябва по острова. Макфел за това са заловил с голяма ревност и преданост. Предстоявал всякак да са отварят училища навред, принуждавал населението да си направят шосета, постановил закон, щото всякой един да работи на пътищата по три дни в месец, а понеже жителите на този остров имат и много магарета, той и тях не оставил на рахат, но карал ги и тях да работят със стопаните си барабар по 12—14 маса на ден, също по английски. В това време по причина на въстанието в Гърция много умни хора, за да им е мирна главата, прибегнали на острова. Макфел не оставил ни тях да си починат, както щат с правото на бежанци, но и тях като туземците и магаретата им карал ги да работят лично за изкарването на пътищата и за въздигането на черкви и училища по всички села.

Работата отивала добре, едно нещо само не топлило твърде деятелният управител. Той с прискърбие забелязал, че повечето от жителите, раздумвани и надъхвани от неуче-

...ите си попове и от някои други таквиз чорбаджи такъмларъ, не рачили да пращат децата си в училищата. Това го много наскърбило. Той много мислил как да поправи този недостатък и най-подир намислил и сполучил, като обнародвал следующият приказ:

1. Който от жителите има деца и магарета, ако провожда децата си в училище, да му са не вземат магаретата на ангария, а сам той наместо три дни да работи два дни на пътищата.

2. Който поп се угади, че подструва някого да не праща децата си в училище, да е задължен да работи на пътя по 8 деня в месец ангария.

Види се, че по някои места на света и до днес още има хора, които имат по-голяма грижа за магаретата си, отколкото за децата си, и затуй се срещат още твърде много души, които да не знаят ни буква. За зла чест такваз била по онова време работата на този остров, за който говорим. Приказът на управителя възимал добри сетнини, защото жителите, за да отърват магаретата си от ангария, побързали да турят децата си в училище. А като остроумци и духовити, що са въобще жители на този остров, децата им поели скоро и са изучили, тъй що отворили работа на черквата да ги попи. Не се знае обаче от какво станало, че от то̀ насетне в този остров магаретата останали по-малко.

И тъй островът, за който говорим, с предстоянето на англичанина управител и с приучването на населението да работят и да си дават децата на учение, в скоро време процъфтял. Всички жители сами вече познаха голямата полза от старанията на управителя си. . . доброто, което им беше направил той — добрите пътища улесниха съобщенията и развиха търговията, синовете им са изучиха и станаха добри търговци. За това те бяха много благодарни от него. Но той получи заповед от правителството си да остави това място и да иде на друга служба.

За да покажат колко му са признателни, благодарните жители от целия остров купуват една злата сабя и една злата чаша да му ги подарят за възпоминание. Отреждат и една комисия да иде да му ги занесе и да изкаже голямата признателност, която имат всички към него. Но хитрий и насмешливий англичанин им отговорил: «За всички тези добрини, които е видяло мястото ви, и затуй, дето децата ви са изучиха и прокопсаха, вие няма какво да благодарите на мене, трябва да благодарите на магаретата си, че за

тяхния хатър влязоха децата ви в училище и можаха да станат хора, ако не бе за тях, синовете ви и досега щяха да са като тях.»

ЕДНО ВРЕМЕ

Едно време, когато хората били по-дивички и, разумява се, по-глупавички, били се прочули между тях за най-големи умници Хитър Петър и Разумни Радослав, та за всяко нещо все при тях ходили и от тях се допитвали за всичко, що не им стигал умът.

Веднъж в едно село, дето нямало костени жаби, припълзяла отстрани някоя желка, санким костена жаба. То било по жетва — селяните излезли по нивята си да женат и съгледват желката, па като не виждали друг път таквоз нещо, събрали се всички и се натрупали да я гледат и да се питат що е нещо това нещо, но ни един не знаел да каже що е нещо това нещо. Тогава един се сетил, та казал:

— Я тичайте, викайте Хитра Петра да ни каже що за звярка е тая звярка.

Някои стават, та отиват при Хитър Петра, ама за честта им Хитър Петра го тресяло и тамам го било хвърлило в огън, та не можал да иде, а като болен, тереклия, малко ги и погадил:

— Все ще съм жив ли да ва уча, бре глупаци недни! Тичайте, викайте Разумни Радослава!

Те отишли при Разумни Радослава, та му казват какво чудо звярка се появило в мерата им. Разумни Радослав става, та отива на мястото и като вижда желката с такваз шарена коруба. «Ако да би да не е — рекъл, — то е чиста светица.»

— Ами защо мърда? — рекли селяните.

— Е па, жива света Петка, дошла ни е на гости. Снемайте калпаци, кръстете се. Тичайте, донесете вощеници, та лепете.

И тай едни от селяните взели да се кръстят, други се завтекли за вощеници, донесли, запалили ги, залепили ги.

— Поразтуряйте се сега — рекъл Разгмни Радослав — да видим накъде ще иде с берекето.

Селяните се поотстранили и желката с налепените запалени свещи ударила през нивята и нивята се подпалили. Разумни Радослав викал:

— Грешни хора, молете се!

Селяните се молили и думали:

— Ти палиш, света Петке, ти гасиш! — и никому не дошло на ум да се притекат да изгасят запаленото, ами предали на св. Петка да гаси и тъй изгорели нивята с берекето.

БРАНИ, ЯНО, КУЧЕТАТА

В едно село дошел сборът. Надошли от другите гости и от града търговци дошли, та курдисали сергии, отворили да продават. Свирнали гайди, тъпани. Момите се напременили и отишли с момците на хорото, а после тръгнали по сергиите да си купуват едно-друго.

Иван задирял Яна и Яна имала на ума си Ивана. Иван си купил по сбора нов пръстен, а Яна си купила нов гердан. Подир сбора Иван отишел за нещо у Янини, домашните кучета го залаяли и Яна изскочила да го отбрани. Иван, за да се похвали, че има нов пръстен, махал с ръка, тъй като да му се види пръстенът, и думал: «Брани, Яно, кучетата!» Яна се досетила и за да му се похвали и тя с гердана си и като че ще му прави напук уж, подигнала си шийката и потегля с ръка през гердана си казва: «През тук да ма заколиш, няма да тя браня.»

КУЧЕТО

— Ей такваз една къщичка мъничка да ми е — думало кучето един зимен ден, като треперало от студ и се свивало, колкото можало, — тамам толкоз, колкото да ме покрий, по-много не ми тряба. Чакай ти да дойде лято и аз

ако си не направя, та да са потопля барем до зима и да не ходя така да мръзна.

Дошло лято, наш Караман забравил биле, че щял да си прави къща.

Еднаж, като лежало на слънце, та се припекувало, отпуснало се, та се протегнало, усетило, че щяло да си прави къща, поизмерило се тъй на приумица, както било се изтегнало, и останало смаяно, като видяло доколко ще му трябва.

— Ма, че много голяма ще иска да стане тя тая къща бе, ако сторя да правя. Де ще ти взема аз тебе толкоз кересте и кой ще са протви сега да иде да дига да прави къща. Ей тъй е сега ще се попротягам — думало, като се търкаляло, — а че зимъс пак щем се посвива, както можем, пак ще и прекараме, хайде.

КОМУ КУКНА КУКОТО

Двама шопи, казуват, но може и да не са били шопи, връщали се един ден от градо към село. Те били малко подрънпнали и седнали под едно дърво да си поне починат уж, но там, дето се изтягали, на дървото прокукувала една кукувица. Двамата шопи се понадигнали махмурлии и единът запитал:

— Ма, че кому кукна кукото?

Другият казал:

— Мене кукна кукото.

— Не тебе, а мене кукна кукото — твърдял първият и тъй се закачили двамата да се надпират, и единът, и другият си присвоявали честта, що им сторила кукувицата, и като не можели да докажат кому по право принадлежи сторената чест, препирнята им порасла и станала голяма работа; те се скарали и наченали да се псуват. Набрали се около тях и други пътници да ги чинят сеир как се карат, а някои се взели и да ги примирят, ако можат, но не било възможно. Най-подир един им предложил, дето ще се карат тъй, да станат да идат при кадият да им отсъди той кому е кукнало кукото. И те се връщат, та при кадията и му разправили каква им е препирнята и какво искат от

пошегува с тях, а в същото време и да ги поглоби:

— Дай китапа — рекъл на слугата си — да видим кому е кукнало кукото. — Разгърнал китапа и казал на селяните: — Сложете тука по едно меджидие за белег — и те сложили. — Ха, кажете сега как стана работата с кукото. — И те взели да разправят и да се препират пак и всеки казвал, че нему кукнало кукото.

— Стойте — рекъл кадият, — вий не сте дозели добре, китапът казва, че на мене кукнало кукото да вземе две меджидиета. Хади сега вървете си и други път слушайте по-добре кому ще кукне кукото.

СЕЛЯНИНЪТ В НУЖДА

Нощно време в къщата на едното селянина влезли хайдути. Обходили горе-долу стаите, па се вмъкнали най-подире и в килера и там по ракли, по пезули — вред, претарашували всичко и все, що намерили като дрехи, нанизец, парици, всичко му опленили и зедигнали безсовестно. У хайдутин совест има ли?

И тъй горкият селянин легнал си вечерта имотничък колко-годе, а станал сутринта и няма нищичко, с трън да завъртиш из къщата му, не останало какво да закачиш. Да не дава господ на никого брата така да си легне и онака да стане. Плаче сиромахът селянин, тъжи, въздиша, изкайва се на роднини и на комшии и ги питал дали не могат в тази му нужда барем да му помогнат с нещичко как и да е. Тогаз кумове и сватове, роднини и комшии се събрали и с голямо присърце взели да го учат на ум.

— Още веднъж — казал му кумът му — не ти тряба никому да казваш какво имаш, какво нямаш.

А други един комшия му казувал:

— Занапред ти не си дръж парите нито в ракли, нито в килери, щото имаш, да ти е под главата или по-добре рови го в земята, там да гние, че да ти го не вземат люцките.

Един пък от сватовете му такъв ум му давал:

— Ти, свато, да видиш куче да си вземеш; къща без

куче то не може. Да ти дам аз едно куче от моите, знаеш какъв са сой те? Хайдути не, ами дявол не припуща. Аз ти не ща нищо, за хатър ти го давам.

Тъй четвърти, пети, един това, други онова му разправяли и го учели на ум с голи думи, а не се намерил ни един да му помогне с нещо, което да хване място.

ВЪЛК И ЛИСИЦА

Някога си вълкът се намерил на тясно, та му дошло на ум, че ще бъде по-добре да се поменува добре със съседите си и да живее с тях в мир и съгласие, а да не ги онеправдава постоянно и от това да не му се токо карат и все връз него да викат. Той свикал от животните, които можал да събере, и им предложил: дето ще се карат всякой ден за туй и за онуй, че тоз тогоз обидил, онзи оногоз онеправдал, могат да направят едно нещо, с което да се помирят и да си живеят мирно и любовно като братя.

— Ето — казал той — аз съм направил тук едно писмо, на което да се подпишем какво, че няма занапред да си правим на пакост и да си отнемаме дялът един на друг. Туй писмо — казвал вълкът, — като го подпишем, тогаз вече ще се отмахне всякой страх и всяко недоверие, що имаме един на друг, ще изшукне, ще можем да си живеем мирно и да се поменуваме много хубаво, защото нищо няма да става скритом от някого или в обида на някого.

Магарето било първо, което се зарадвало на туй честито предложение, и приготвяло се вече колкото погласно може и по-ясно да протръби задоволството си от такава една спогодба, когато излезла лисицата и направила друго едно предложение:

— Дето ще си правиш ти, куме Вълчо, такваз холума на старост да ни събираш да подписваме някакво си потъкмително писмо, има друга една леснина да се постигне туй общо желание, дори и по-сполучливо. Наместо подпис на някакво си писмо по-хубаво и по-целисходно ще бъде да вземеш, па да си извадиш зъбите, колкото са останали. Туй като направиш, ако има тогаз някой да се поплаче от

тебе и да вика, че туй си направил, онуй си злосторил, ето аз съм налице. Ще видиш тогава как ще се помирим и ще можем да се поминем мирно и полюбовно като братя.

ЕДИН ДЕН СЯ МИНА

Говедар някой се погодил със селяните на едно село да им пасе говедата. Първият ден, когато ги изкарал да пасат от сутринта, нямало твърде да му правят вертел, пасли си мирно. «На туй село и хората умни, и говедата мирни, тука се живява» — думал си той през денът като ги пасял. Но по пладне говедата, понапасени, зели да щръклеят, той тича подир едно, тича подир другото, грохнал сиромахът. «Каквито му говедата, таквиз му и хората, проклети — думал той, — как ли ще се изкара?!» Най-сетне прибрал ги вече, колкото можил, и привечер покарал ги къде селото. Тамам когато да влезе в селото, едно юнче от тия, що били около него, пощръклява, нагърчва опаш и тръгва, накъдето види. Говедарят се позавтекъл подире му, ама не толкоз с присърце: «Щръклей ти и тичай, колко щеш — думал той, — един ден се мина, тъй ще се минат и другите.»

ИЗБОРНИ СЪДИИ

Веднаж се силно скарали за нещо кокошките с мишките в една господарска къща и кавгата им пораснала и станала много голяма. Най-подир те се сговорили да свикат изборни съдии да разгледат маразата помежду им, та да ги разправят и да решат как може да се потъкмят.

И двете страни се обещали, че ще си изберат безпристрастно добри и почтени лица за съдии и каквото решат те, ще пристанат и ще склонят на тяхното решение за помирение. Но в същото време скритом един от други кокошките си избрали за съдия котката, а мишките — лисицата.

Дошло време за присъда — кокошките и мишките се събрали на една страна в градината и чакали да се яват съдиите да чуят присъдата им.

Но щом влезли съдиите поканени, кокошките, като виждат лисицата, на часът припнуват по дървята, а една от по-старите мишки повикала на своите: «Ей ви наши, недейте се плаши, както са избрани съдиите, в дупките си стойте, па се не бойте!»

СОКОЛ

Хванали сокола, запряли го в клетка. Седял там сокола запрян дълго време, че му домъчняло, та му дотежало да седи затворен. Соколу се много тъга натъжило, жалба нажалило. Заплакал сокола, плаче и нарежда: «О, ви пера мои, пера мои сиви, ой, ви крила мои, крила мои силни, колко пъти ви сте мене помагали, от дъжд укривали. Колко пъти мене сте ме избавяли от ветер, от буря, от глад и от нужда. Що сега, крила ви, не ми помогнете, не ме избавите от таз тясна клетка, от тежка неволя.»

ПРЪСТИТЕ

Свадили се пръстите на ръката, кой от тях е най-достоен.

— Мълчете, глупаци! — казва им палецът. — Без мене всички за едно нищо не струвате. И по-як съм, и по-съм достоен от всинца ви.

Обадил се показалецът:

— Всички работи, дори и най-дребните, аз мога от всинца ви да ги изработя по-изкусно; затова аз съм най-достойният.

На това средният пръст се провикнал:

— Що думате вие, кекавци недни, не съм ли аз на средата, не ме ли е природата поставила за старейшина? Или не съм по-висок от всинца ви, па затова и най-достоен?

— Аз виждам — рекъл междинният, — че вие всички сте същински глупаци. Не видите ли, че на мене се турят пръстените като злат венец и корона от безценни камъни на царската глава? Виждате, че и сами хората ме признават за най-достоен.

Само малкият пръст си мълчал. Всичките го начепатили да каже и той нещо.

— Аз мисля — рекло кутрето, — че природата е турила всеки един от нас там, дето трябва и дето му е мястото, и който на мястото си прави онова, което там се пада да прави, той прави волята божия, а с това и всичко.

Всички тогаз извикали: — Право е, истина е, дето казва. И ти си, каквото и ние, а ний сме, каквото и ти; глупави сме, задето се караме.

Палецът рекъл: — Хайде да ядем!

Показалецът рекъл: — Какво да ядем?

— Каквото дал господ — рекъл средният.

— Хад да крадем — рекъл междинният.

— Аз ще кажа — рекло кутрето.

—Кутре, кутре, кутренце, не порастваш, ако кажеш — му казали всички други.

ПО ЧОВЕШКИ

При Хитър Петър идват двама братя. Те носели един чувал орехи и му казват:

— Дядо Петре, потъкми ни, раздели ни тоз чувал орехи, че не можем сами да се потъкмим.

— Как искате да ви ги разделя — попитал старият хитрец, — по братски ли или по божия правдина?

— Тъй, тъй, дядо Петре, по божия правдина!

Тогава хитрият дядо бръква в чувала и изважда в едната си шепа три-четири ореха, та ги дава на единия, а всичките други с чувала дава на другия.

— А че каква е тая божия правдина — извикал тоя, комуто дал три-четири ореха, — тъй бива ли? Право ли е?

— Право ли е, криво ли е, аз не знам — отговорил дядо Петър кротичко, — ама като искате по божия правда, господ така прави — на един дава много, на други малко, а понякога и така прави, че на един го дава всичко, а другият остава да гледа отдалеч без нищо.

— Кога е тъй, по братски, по братски ни го раздели, дядо Петре — извикали и двамата.

— По братски като искате, разделете си сами, направете ги на два равни купа и вземете един единият куп, друг другият, па си идете.

ВРАНА И ВРАНЧЕТА

Учила враната врапчетата си: «Синко! Кога видите някого, че се наведе да вземе камък, бягайте, защото той ще хвърли да ви удари.»

— Мамо — рекло едно от врапчетата, — ами ако носи камък в ръката си и не се навежда — тогаз какво да правиме?

— Е — рекла враната, — вие знаете по-много от мене, правете каквото знаете.

МУХА И КОМАР

По вечеря веднаж една муха и един комар нахълтали в една стая. Мухата видяла на един от прозорците чаша с мед. «Ха, рекла, ето мен какво ми трябва» — и отива, та се цопва в медът. Но загелпила се там в това море от сладост, крилете ѝ залепнали и не могла никак да излезе, колкото и да се напиняла и викала за помощ.

«Безумница — рекъл комарят. — Кой те кара да ходиш там да се вреш?»

Това издумал умният комар и полетял на запалената ламба, дето си опърлил нозете и крилете, стърколил се,

[illegible] и пърполял там, без да може да се подеме. Съгледала го мухата и повикала.

— Ами ти, умнико, каква я извърши?

— Пъшкай, че мълчи — отвърнал комарят. — То се види ний и двамата сме безумни, ама ти като муха, а аз като комар.

ЦИГАНИН У КУМА

Един циганин пренощувал у кумът си и на сутринта, когато се приготвял да си тръгне, зел силно да бие кучето си.

— Какво ти е направило? Защо го биеш?

— А как да го не бия, куме — отговорил циганинът. — като зело, та изяло всичкият хляб, що бях си приготвил за път.

— Ех, та що има от това? Стига. Недей го би вече. Аз ще ти дам друг хляб.

— Зная аз, куме, че ти ще ми дадеш и хляб, и сирене, ама аз го бия да го науча на ум — рекъл циганинът.

НЕДОРАЗУМЕНИИЕ

Млад някой селянин тръгнал да иде на кяр. Жена му излезла до отвън селото да го изпраща. Времето било студено и жената, като повървяла донейде, хваща да подсмърча и да се цили. Мъжът ѝ, като мислел, че тя плаче, щото се отделя той от нея, взел да я мири и да я раздумва: — Не тъжи ти, гълъбке, аз ще се върна наскоро и ще си дойда да се прибереме, мълчи ти, недей плака. . .

— А че беки затуй плача аз, мъжо — рекла разхълцаната невяста, — не, ами нозете ми примръзнаха. . .

ПРИЯТЕЛИТЕ ПОДИР СМЪРТТА

Един баща приказвал веднаж на децата си следующата притча: Царят повикал управителя на една област да даде счет на управлението си. Като чули това онез, които той имал за най-верни приятели, оставили го да си иде, без да излязат от къщи да го изпратят. А други, на които имал по-малко доверие, изпратили го до пределите на областта. Други пък, към които той нямал никакво доверие, придружили го чак до царский престол и говорили на царицата за негово добро.

Децата, като чули тази приказка от баща си, не разбирали кои са тези приятели. Тогаз баща им казал: «И человек на този свят има три вида приятели, които тогаз само познава, когато се повика от този свят да даде ответ за делата си пред бога. Първите са богатството и имота, които, кога умре человек, остават си на мястото. Вторите са роднините и приятелите, които го изпровождат до гроба, а третите са добрите работи, които остават с него във вечността.»

СЕДЕМТЕ ПРЪЧКИ

Един баща имал седем деца, които някога ся карали помежду си и при всичко, що ги поучавал, не можал да ги убеди да ся не карат. Един ден, когато и седемте били в къщи при него, той заръчал да му донесат седем дебели пръчки и като ги свързал на сноп, казал им: «Който от вас счупи тези пръчки, ще му дам седем гроша.» Децата ги взеха, та едно по друго опитваха ся и ся мъчеха, дано ги счупят, но не може ни едно. «Дайте — рекъл бащата — аз да ги счупя и да видите как лесно се чупят.» Зема ги тогаз, развързва ги и една по една изчупва ги. «А — извикват децата, — туй е лесна работа, тъй може и баба да ги счупи!» Тогаз бащата им казва: «Това, щото става с пръчките, същото става и с вас. Ако живеете в съгласие, тъй и седмина придружени, тогаз и неприятелите ви не ще могат нищо да ви сторят, но като продължавате все тъй да ся

карате и да живеите един без един, всякой ще ви тъпче, защото лесно ще ви оборват.» Брат от брата помаган, като крепка твърдиня е (прич. Солом.).

КАРАМФИЛИТЕ

Градинар някой си въдял в градината си много хубав карамфил, на който цветът и благоуханието зачудваха всякиго, който би го видял. Веднаж идват в градината му един господин и една госпожа, та прегледвали цветята. «Шарът на този карамфил — казал мъжът — не е толкоз от хубавите, но уханието му е много ароматическо и приятно.» «Съвсем напротив — казала госпожата, — шарът му е несравнено хубав, но жал, че няма никакво ухание. . .» Градинарът, като ги чуваше, не можеше да ся начуди на неразборните им съждения, но като ги съгледва по-добре, забележва, че мажът недовиждал, а жената не подушала. «Както ся вижда — казал тогаз градинарят в ума си, — това, което се случва днес с моя карамфил, ще да става и с всичко друго по света. Най-благородните и най-хубавите неща ги укоряват някои человеци, които не са в състояние да познаят тяхното съвършенство.»

ДОБРЕИЖДИВЯВАНИТЕПАРИ

Имаше в едно голямо село един работен дърводелец, който работеше почтено и изкарваше доволно пари, а пък не правеше някои големи разноски за в къщи, нито някакви пищности (салтанати) на дрехи. «Какво правиш тез пари, дето ти изостават?» — го попитва един ден съседът му, шивача. Дърводелецът отговорил: «С някои от тях плащам дългове, а другите давам на лихва.» «Шегуваш ся, а? — казва шивачът, — защото нито дългове има да плащате, нито съм дозел да сте дали някому пари с лихва?» «Не си дозел ти, но аз те уверявам — казал дърводелецът, — че е тъй, и да ти разправя, ще ми хванеш вяра. Ето как: Всичките пари, които родителите ми са иждивили, за да ме отхранят и изучат, аз ги сматрям като дълг, който трябва да изплатя. Онези, които иждивявам, за да отхраня и изуча децата си, аз ги гледам като пари, давани с лихва, които децата ще ми изплатят като остарея. Сега не е ли тъй, както ти казах?» «Тъй е — отговорил шивачът — и отсега ще гледам, дано и аз тъй да правя.»

КРУМ ИЛИ КАРАН

В лютата и упорита борба на българите с аварите българите надвили и изпобили аварите всички до един. Български цар Крум попитал едного от заробените авари: «Защо според вашето мнение почина вашият главатар и пропадна така цяло вашето племе?» «Затова — отговорил аваринът, — защото у нас бяха ся умножили свадите и съдбите помежду ни; защото грабителите и крадците бяха станали съдници; защото народът беше ся предал на пиянство и станал бе лаком на подарки; защото всички бяха поискали да търгуват и тъй един други ся лъстяха и лъжеха.»

Крум, като чул това, събрал всички българи и издал заповед: тези, които безуместно ся тъжат и дигат съдба противу други, да биват наказвани. На грабителите, на крадците да им ся претрошават краката; да ся изтребят всите лози и лозари; да ся погрижат за сиротите, за да не теглят вече някакви насилия, и най-после да ся наказуват тези, които не са доволни със състоянието си.

ХУБАВИНКА ЯНКА

ЛЮБОПИТНА ПРИКАЗЧИЦА

Хубавинка Янка имала тънка, висока снага, хубаво лице, тих поглед и лек ход. Тя ся родила в Лозенград, днешна Кърклисия, във времето на предпоследният български цар Александра Шишмана. Баща ѝ бил българин свещеник, но според мястото, в което живеял, той знаял и гръцкий, и българский язик. А понеже имал само нея едничко чедо, той от милост и ревност изучил я добре да чете и да пише на гръцки и на български, тъй щото в шестнадесетата си година тя знаяла освен всичките тогавашни ръкоделия още и четене и писане на два язика. Но в станалата по това време повална болест по тези страни баща ѝ и майка ѝ умират, а тя сирота, млада младина нямала какво да прави и станала, та отишла при леля си в Одрин. Леля ѝ сирота вдовица и тя нямала с що да я гледа, затуй я и дала на един богат гражданин грък за храненица уж. Тойзи грък имал гостинница (хан) и за печалата си като мислял, наредил хубава Янка да слугува в гостинницата му, дето поради нея освен гостите извън, но и градските момци взели да ся събират често в тази гостинница и да ся чудят на Янкината хубост.

Между другите момци имало един млад търговец на име Алеко. Той ся влюбил в хубава Янка, дохождал често в гостинницата и все търсял сгодно време да яви на Янка, че той желае да стане тя негова.

Една вечер Алеко, като намери Янка саминка, рече ѝ: «Хубава Янке, красний мой ангеле, желая да придобия твоето достойно лице!» А Янка му каза: «Господине, моля ви, недейте ми ся присмива, аз не заслужавам вашето достойнство, защото съм сиромашко чедо и сирота.»

Тогаз Алеко рече: «Наистина ти си сиромашко чедо, но според отхраната, според нравът и добрините си ти си най-богата, а това богатство надминува всичките земни

добрини. Аз съм пригледал, че у вашата хубава снага живее по-хубава душа, затуй ти изявявам, че тя обичам като душата си и желая да премина с тебе всичкий си живот.»

— Господине — рече Янка, — да мя простиш, аз не стъпвам тъй лесно на тънък лед, защото знам, че е гладък, но е страшен — изпитайте първо сърцето си дали има то някоя истинна искра от любов към мене и не ся впущайте тъй скоро в таквази любов, от която могат да произтекат много лоши следствия за мене, като ще хванеш изпосле да ме укоряваш за моето сиромашество, за моят долен род.

— Хубавий ангеле — рече Алеко, — ви благородно мислите, но нямайте никакво сумнение за това, аз ви ся заклевам пред бога, как няма да ви укоря никога за вашето сиромашество, само вий изпитайте дълбочината на вашето сърце и ако намерите в него само една искра любов към мене, тогаз ви моля да ся склоните да вземете от мене тези два пръстена и тези злати гривни.

— Аз с радостно сърце бих приела тойзи ваш залог — рече Янка, — но боя ся да не ся разкайте изпосле и наченете да ме презирате и укорявате за. . .

— Нямай в това никакво съмнение — рече Алеко.

Тогази Янка целуна ръка на Алека и му рече:

— Драгий ми Алеко, вие сте много добри, ако е желанието ви да ме направите честита — и аз ся покорявам на божията воля и склонявам на вашето искане.

— Тъй, тъй, драга моя, рече Алеко, аз ти ся заклевам, че в твоите ръце искам да умра.

Тогази Янка прие двата пръстена и гривните и след малко те ся задомиха и живееха един много добър живот.

Но гостинникът грък, при когото слугуваше хубавинка Янка, бил зъл, завистлив и пакостен человек. След малко време той развалил хубавият им съпружеский живот.

Този злочестен и немирен гостинник попитал веднаж Алека как ся поменува със своята млада стопаница.

— Много добре — рекъл Алеко.

— Чудно ми е — рекъл гостинникът — и аз не зная каква верност ще имаш ти занапред от една таквази жена, която е слугувала на гостинница и ся е вързлила тъй скоро в ръцете на един млад търговец като тебе!

— Аз мисля—рекълАлеко,—че няма по всичкия свят такъв човек, който може да прелъже верността на моята жена.

— Алеко — каза му гостинникът, — аз ви залагам всичкий си имот, ако не излъжа верността на вашата жена.

— И аз залагам всичкий си имот — рекъл Алеко, — ако я излъжеш, но искам да ся потвърди нашето обзалагане пред градското съдовище.

— Добро — казва гостинникът, — всичко това да бъде, само тряба вашата стопанка да не знае нищо за това и ви да отидете на път за десетина дена.

— Да бъде — казва Алеко.

Това ся потвърдило пред градското съдовище, подписали ся и трима свидетели.

Алеко отиде на път.

Гостинникът употреби всякакви опити да излъже хубава Янка, но не можа никак. Веднаж той отива при нея с пълен пищов, от новите тогаз, и казва, че щя ся убие пред нейните очи, ако не го послуша тя да пристане на волята му.

— Чакай — казва му Янка — да отворя прозорците да ся не изчупят стъклата и тогаз ся убий. Гостинникът насочил пищовът към нея.

— Удри — казала Янка, — по-добре мъртва, а не безчестна.

Безсовестният грък като вижда, че и това нищо не му помогна, отива си разярен и цяла нощ мислил как да излъже Янка и да спечели залога. Най-после той намислил да подкупи слугинята ѝ да го пусне да ся скрие в стаята, дето спяла Янка, и ако не може нищо да ѝ стори, а то поне да съгледа някой белег по снагата ѝ или да ѝ вземе нещо, с което да може да увери мъжа ѝ, че е бил при нея. Затуй сутринта повиква Янкината слугиня, на която ся обещава да направи четири ката дрехи и да ѝ даде петдесет кара грошове, ако го скрие в стаята на господарката си, и слугинята склонява.

Един ден слугинята отива и явява на гостинника, че Янка е в едно съдружество и ще си дойде вечерта късно, и му заръча, щом земе да мръква, той да дойде.

Гостинникът отива на уреченото врѣме и слугинята го скрива под одъра.

Янка си идва по-късно, влязва в стаята си, съблича си дрехите и ляга си да спи. Тя като ся преобличала, гостинникът пригледвал из една дупка и видял от лявата страна на ребрата ѝ една луница,голяма колкото грах.И като заспала Янка, гостинникът ся измъква излека, откадва пръстените и гривните и си отива. След него побягва и слугинята.

Янка като става сутринта и вижда, че слугинята побягнала и че ѝ няма пръстените и гривните, за да не наскърби мъжа си, кога си дойде от път, заръчала на златаря, та ѝ направя други пръстени и гривни като първите.

Четиринадесет дена ся минали и Алеко си дохожда. Отива скоро при гостинника да го попита какво е извършил. Гостинникът му показва пръстените и гривните и казва:

— Аз пренощувах при твоята жена, която ми хариза тези пръстени и гривни, и видях, че от лявата страна на ребрата си тя има луница като грах. Сега, думаше, вярваш ли, че съм излъгал жена ти?

— Вярвам — рече Алеко, — повече отколкото тряба, и отсега вече всичкий мой имот е твой.

Горкият Алеко, прискърбен, остави гостинника, отиваше си нажален, въздишаше и думаше в себе си:

— Ах, боже милостивий, как ся залюбих в таквази лошава жена, как ся излъгах да взема една таквази непочтена жена! Ето изгубих заради нея всичкий си имот, но по-добре е да съм сиромах, а не да живея с таквази неверница.

Това като си мисляше, стигва у дома си и казва студено някак на жена си:

— Дадох реч на двамина от другарите си с жените си да идем на твърдела на едногото в гората за някой ден на лов, затуй стани, облечи ся скоро, че ще дойдеш с мене. Янка, без да чака някакво зло,облече ся и тръгна с мъжа си.

Те отидоха в големите лесове, които ся простират на североизточна страна от тойзи град, и налязват навътре доволно място. Най-после, като стигат в един тъмен и дълбок дол, Алеко накарал Янка да седне тамо на един камък, а той ся изправя пред нея и казва ѝ:

— Яно, ти знаеш, че когато ся събрахме ний и двама, ся заклехме, че ще бъдем верни един другиму, но ето ти си потъпкала твоята верност. Дала си себе си и пръстените ми и гривните ми на гостинника, а направила си за себе си други нови, подобни на първите, за да скриеш от мене гнусното си поведение. Повече няма какво да ти говоря.

Тя, горката, щяла да продума нещо за своята невинност и да ся оправдае, но преди да зине и продума, Алеко, разярен, върля на скута ѝ сто жълтици и казва ѝ:

— Иди, където ти видят очите, но в Одрин да ся не връщаш вече,защото не мога да тегля срама,който ми ти нанесе.

Невинната Янка, като чу тези думи, падна несвесна тамо, дето седеше. След малко тя ся свести и дойде малко на себе си, погледна около си за Алеко, но едвам го зърна, като ся изгубваше вече отпред очите ѝ. Затече ся подир него и викаше с всичката си сила:

— Любезнии ми Алеко, тако ми божието милосърдие, почакай малко да ти кажа, че аз съм невинна. О, боже великий, ти знаеш моята невинност, повърни ми любезният ми мъж—и с това викание тичала подире му, доде притъмняло.

На другия ден като осъмнала, не знаяла какво да прави и накъде да иде. Като смислила, че мъжът ѝ рекъл да си не връща вече в Одрин, тя сторила намерение да отиде в България. И като минала през един град — Чермен, — продала там женските си дрехи и си купила нови мъжки дрехи, които облича и тръгва за България. Като стигнала в Сливен и минувала през главната улица, срещнал я Александровът воевода Велко, който бил наскоро пристигнал в тойзи град да събира войска поради войната, която била се започенала тогаз между българите и гърците, и като я сякал да е някой млад момък, рекъл ѝ:

— Младий юначе, не приемваш ли военна служба в моята чета избрана?

— С всяка радост — казала Янка, — само ми позволи да си направя военни дрехи и да си купя кон.

Войводата ѝ позволил и тя, като си натъкмила всичко, постъпила във военна служба и почнала с усърдие да учи военното изкуство, което и научила добре за малко време. Тя се обхождала добре и честно, затова я обичали всичките главатари. И защото знаяла да говори гръцки и български и да пише и да смята хубаво, затова на догодината воеводата я назначил за военен писар на своята чета. Но усърдието на младия воин за битвите и неговото безстрашие накараха воеводата да го назначи вторий след него си полководец.

В годината 13. . . на 18 ноември, като се тегли българската войска на зимовище в С. . ., Янка тръгна с няколко дружина да иде в градът Лозен. Тамо като влизаше, Янка видя един воин, стражар на градските врата, а той бе мъж ѝ Алеко. Тя го позна, но той никак не я позна. Янка се спря при този стражар и му рече:

— Юначе, струва ми се да тя познавам, как ти е името?

— Името ми е Алеко — рече воинът.

— Отде сте?

— От Одрин.

— А каква чест ви е докарала тука? — рече младият полководец.

— Търговията — каза воинът.

— Женен ли си?

— Женен бях — каза воинът, — но сега съм вдовец от една моя зла случка.

— Да сторите труд да дойдете утре при мене в единадесятия час на градский палат — рече полководецът и влезе в града.

На другият ден воинът отиде при полководецът, който го посрещна много любезно и му рече да дойде часът по седем след обед на жилището му на еди кое си място.

Часът по седем воинът отиде на жилището на непознатия, който го накара да седне, почерпи го една чаша вино и го помоли да му изприкаже всичката история на живота си. И воинът му приказал всичко, как изгубил всичкий си имот заради неверността на жена си, как забягнал от своя град от срам и как дошъл тука и постъпил във военна служба. Тогаз полководецът, като чу всичката му история, попита го:

— Имаш ли воля да станеш за слуга при мене?

Воинът му отговори, че с благодарение приема тази милост от него.

На тези думи полководецът едвам с голяма сила успя да възпре сълзите си и начаса проводи за един шивар, та скрои на слугата си син забун, червена петлянка и пепелени гащи и като се ушиха тези дрехи, полководецът тоз час тръгна да отиде за Одрин. Това е било на 14, през декември.

Слугата, като разуме, че отиват в неговът град, помоли се на господаря си да го не води със себе си в града, защото е много познат в този град.

— Няма нищо — рече полководецът, — кога стигнем тамо, аз ще си зема друг слуга да ми слугува повън, доколкото време седя в този град, и ще влезем нощя в града, за да те не види и не познае никой.

И тъй дойдоха часа на пет през нощта в Одрин и отседнаха на гостинницата, в която Янка беше слугувала едно време. Същият гостинник излезе, та ги посрещна и ги прие учтиво, като попита госта, кого има честта да приеме.

— Аз съм — каза Янка — чиновник от императорската войска и пътувам по заповед на главний командир с поръчвания.

После от приказка на приказка дохажда реч и Янка попитва гостинника:

— От колко години стоите тук, господине?

— От двадесет и шест — рече гостинникът.

тая насреща коя е?

— И тя е моя — рече гостинникът.

— За колко хиледи си я купил? — каза полководецът.

— Аз съм я взел без пари, господарю — рече гостинникът.

— Че как така без пари? — каза полководецът.

Тогаз гостинникът му приказа всичката история и каза, че я придобил с обзалагане от един търговец, който побягнал с жена си, защото изгубил обзалагането си, а къщата му и всичкий му имот ся падна на мене.

На сутринта полководецът възседна коня си, взе един слуга и отиде при градския управител, обади му ся кой е и го помоли да вземе още две съдийски лица, да ся облекат в женски дрехи и да му дойдат на посещение уж в гостинницата. И управителят ся обеща, че ще направи това.

Като ся върна полководецът в гостинницата, рече на гостинника да приготви за вечерта трапеза за шест души, защото ще дойде жена му и двете му дъщери. Привечер една каляска ся спря пред гостинницата. Полководецът излезе, отвори каляската и сне трите преоблечени съдийски лица. Прие ги като жена си уж и двете си дъщери, въведе ги в стаята си и заръча да турят поклоп на свещника, за да не свети свещта много ясно, уж че жена му я болели очите. След вечеря, като насядаха, полководецът рече на гостинника:

— Господине, моля ви, прикажете да чуят и тяхна милост любопитната оназ история, как сте придобили тази насрещната си къща. Тогаз гостинникът с готовност и бездействие зе да приказва и изказа всичко от реч до реч. Като свърши той, полководецът скочи разлютен, разпаса сабята си, та я закачи на стената и рече на слугата си да му съблече врьхната дреха. И като съблече слугата врьхната му дреха, полководецът разпетле петлянката си, отряза една част от ризата си, гдето беше луницата, за която бе казал гостинникът, и гневен повика:

— Безсрамний поразнико и злий пакостнико! Ето луницата, която си видял ти, като си бил скрит под одъра, както казваш сега, а не както си казал тогаз на мъжа ми, че си я пипал с твоите мръсни ръце. Аз съм онази жена, която ти безсрамно оклевети, та я раздели от мъжа ѝ и ги пропъди и двамата. Ето тука стои и любезният ми мъж, когото си ти зле и коварно излъгал, че си уж излъстил

жена му. Безчестнико! Сега падай тука на колене и искай прошка, проклетий человече, защото скоро ще даваш ответ на бога за твоите черни и проклети работи. Ето аз те предавам тука в ръцете на правосъдието.

— Господари, моля ви, вържете този злодей и го затворете.

Гостинникът, като видя, че тези преоблечени в женски дрехи са съдийски лица, падна несвесен на земята, но дигнаха го и го закараха в тъмницата.

След това бившият полковник и господар прегърна мъжа си — слугата, — па заплака и рече:

— Любезний ми Алеко, ето аз съм пак твоя жена и оставам под твоята власт, както заповядва божият закон, само ти ся моля всякой път, когато ще съдиш някого, който е под твоята власт, никога да го не осъждаш за каква да е грешка, доде не изпиташ добре. Защото който скоро съди, дълго време ся кае.

От това насетне Алеко чрез съдебната власт зе си назад от гостинника всичкий си имот, още и имотът на гостинника според залога им с него. Гостинникът го осъдиха и го изпъдиха из града с безчестие и със заповед да ся не връща вече никога в тойзи град, но Янка ся смили пак за него и накара мъжа си да му даде някой грош.

Като ся разчу това изпосле и дойде до ушите на българският войвода, че бившият негов полковник бил една търговска жена, понеже беше станало вече мир между българите и гърците, той стана, та дойде сам в Одрин да я посети и я обдари с дарби от своя страна и от царска.

Жена добра способна е
домът да възкръси,
да го въздигне в щастие,
с чест да го украси.

*

Разумний человек е длъжен да мисли, че само една добра жена има на света и че тя е неговата. Тая е голямата мъдрост и славната мисъл на съпружеский живот.

*

Ревнованието (каскънджилъкът) е враг на любовта, както дяволът на ангелите.

Когато мъжът напуща жена си или жената мъжа си, тогаз олтарят в черквата пролива сълзи.

Сънят, с който приспа бог Адама, за да му приготви съпруга Ева, не учи мъжа, че трябва да не вярва на очите си и да жуми (миже), когато ще си избира жена. Защото женението и особено в последните времена е станало като лотария (пиянко).

Най-сполуча в женението си мъжът, когато, воден не от очите си, но от разума си, зема за съпруга жена, добра от природата. Само това вено (прикя, зестра) е, дето може да държи къща. Такъв мъж, вместо да има господарка в къщата си, ще има верна и благоволна сътрудница за през всичкий си живот.

ДЯДО ДЕЧО

В едно от по-големите села при подножията на Стара планина, недалеч от столичният град на България, живееше по времето на моето детинство дядо Дечо, стар един човек близо на седемдесет години, когато го аз запомних, но здрав и пъргав още. И на таз възраст лицето му беше пак кръвено, очите му живи и говорливи, засмиването му приятно и косата на главата му бяла като сняг.

Но най-много ся отличаваше този човек с това, че беше разумен, опитен и учен, нещо, което беше голяма рядкост между нашите по онова време, а при това имаше и добро сърце. Всички граждане от столицата и селяне и колибари от околните села и колиби го обичаха и почитаха, и при него ходяха да ся допитват за много работи.

В детинский си възраст той бил останал сираче без баща и майка му, за да го изучи на книга, дала го в един от ближните манастири, единствените разсадници на духовно и светско образование по това време в отечеството ни. Дете още, дядо Дечо отличавал ся между малките манастирски братя с честолюбивото си прилежание в ученището, с добрата си памет и най-вече с добрите си нрави и честното си поведение. Тези му преимущества го препоръчали на един честен светогорски старец, българин, който бил по това време протосингел при тогавашният грък владика и екзарх на България, и за някаква си работа ќато идвал в манастирът, та го видял и чул за него, то игуменът зел го за духовно чедо и го дал да ся учи в гръцкото тогаз училище в столицата.

На осемнадесет или 19 години като бил дядо Дечо, когато вече свършил ученището на гръцкий язик и ся тъкмял

и той, като останал без покровител и не рачил да остане между гърците, прислужници на митрополита, отива си на село, та ся прощава с майка си и с роднините си и оттам тръгва за Букурещ, дето имал стрика, там заселен отколе време.

Много години после това живял дядо Дечо по чуждите земи и по търговските си работи обходил комай всичките по-главни градове на Влашко и Богданско, в Немско и в Русия, дето се бавил най-много. Всякога ученолюбив, трудолюбив и честолюбив, той нито времето си напразно губил, нито добрите си нрави развалил, но като ся занимавал ревностно в търговията, прилежавал още да учи и чужди язици и да приговаря с присърце нравствените, историческите и филологическите списания на европейците, в които внимателно наблюдавал истинният успех на европейският живот.

Но от всичко най-много обичаше дядо Дечо да прочита списанията на старите гърци. Където да идеше, всякога неотлъчни другари му бяха Сравнителните жизнеописания на Плутарха, Възпоминанията на Ксенофонта, Стояновото Цветосъбирание и една ръкопис Българска история, единственото наследие, което беше му останало от старецът му.

Не бе възможно да срещне младо някое българче или в училищата, които твърде обичаше да посещава, като идеше, да не препоръчва на младите изучаването на гръцкий язик според тогавашното му общо употребение в България и според идеите на това време.

Гръцкият язик е, казваше той, ключ на онези многоценни съкровища от м у д р о с т и д о б р о д е т е л, които съдържават списанията на старите гърци, които тряба всякий да прочита, да приговаря и добре да ги знае.

Но ако и гръцки възпитан и ревностен любител на гръцката книжнина, дядо Дечо не беше гръкоман като повечето от съвременниците си учени българи; не ся отричаше от родът си и от язикът си. Прочитанието на ръкописната онази история (която той обикновено наричаше българската а н т и к а, д ж и в а и р ъ т, на стареца ми) беше го поставило, тъй да кажем, в преддверието на новите идеи за народността. И затуй комай всякога, като препоръчваше на младите да изучават гръцкият език и да приговарят старогръцките списания, той не забравяше да приложи: изучайте гръцкият язик, приговаряйте гръцките списания, ама не за да ся погърчите и да ся отричате от

народа си, но за да придобийте онези мудри идеи и да усвоите онези велики обществени добродетели, които са обезсмъртили старите гърци и в отколешният, и в сегашният свят.

С гръцкото учение гледайте да образувате умът си и сърцето си в добродетелта на великите мъже на древността и чрез това ще станете добродетели на человечеството и достойни наследници на славата на праотците си, които на времето си и по войнска доблест, и по духовно образование са били един от първите народи в Европа. Гръцкото учение не отнема нищо от чувствата, които са врождени в человека да обича родът си и бащинът си язик, но още повече развива в него тези чувства, възвишава и укрепява го в добрините на отечестволюбието. Пример на това имаме славният онзи и наистина великият от нашите владетели Симеона. Роден българин и възпитан в Цариград по гръцки, той дотолкоз беше напреднал в гръцкото учение, щото и прекор бяха му извадили п о л у г р ъ к; но погърченият по язика този мъж беше цял и чист по чувствата си българин и много по-родолюбив и полезен на отечеството си от мнозина, които ся казваха чисти българи, понеже не знаеха нищо по гръцки. Неговите дела и заслуги в политическият и духовният живот на българите са и ще останат за всегда необорвано свидетелство на това. Също тъй гръцки възпитан бе и вещият от синовете му Боян, великият поет и художник на времето си. Гръцко възпитание имаха и толкоз други славни мъже на България, каквото Кирил и Методий, Климент и неговите сътрудници, Йоан Екзарх толкоз други знаменити мъже, но не бяха от това и послабо родолюбиви, ни по-малко полезни на родът си и на отечеството си. И смея да кажа, че и сега първата заря на българското образование ще изгрее от гръцкото учение.

Аз знам, казуваше той, много мои врътстници българи, които с гръцкото си учение са станали достойни за българското име като добри родюлибци и ревностни патриоти. И ако някои таквизи, които гръцкото учение развратило и ги е докарало да обикнат гръцкият народ повече и да ся откажат от своите, то не произлязва от друго, ами от слабият дух, който имат, и неоснователното учение, което са добили, което ги води в заблуждение: защото истинното образование никога не прави таквиз, дето ги казваме ний половин хора, които не съзнават своята тяжест и не търсят достойнството в своите заслуги, но ги блазни, че достойнството на другите може да ги извади на лице. Не, това е заблуждение и голяма слепота на умът. . .

Такъвъ, какъвъ, бяха мислите на дяда Деча за народността, а колкото за вярата той беше един от редките онези истинни християни, които не само вярват в Христа, но и правят делата Христови. Верен в догмите на православната църква, той всякога с благоговение изпълняваше всичките външни и вътрешни длъжности на един истинский християнин. И много пъти казуваше, че ако бяхме си всинца от млади приучвали да изпълняваме точно прекрасните, Христовите заръки, така що да живеймe по християнски не само в храмът, но и по всичките наши житейски занятия, то бездруго това с ъ г л а с и е, което толкоз чудесно оправя всите небесни тела, възцарило ся би и между человеците на земята.

Ако и да беше живял много време по чужбина, дядо Дечо никога обаче не бе престанал да мисли за милата си родина и за старата си майка. Нито жадността за богатство, нито лесниите и приятностите на европейският живот можаха да го задържат да ся не върне в селото, в което ся бе родил, защото и длъжността си да утеши престарялата си майка живо усещаше и за свещена своя длъжност считаше да спомогне според силата си за възраждането на отечеството си и за образованието на народа си.

И тъй щом с трудолюбието си, економията и честността си свърза един добър к а п и т а л, с който и той можеше колкогоде охолно да живее, и на отечеството си що-годе да бъде полезен, обезбедява го в Руската банка и като казва с б о г о м на смесените добрини и злини на образованата Европа, връщва ся в селото си.

След едно многогодишно отсъствие от бащинът си дом, като бе обходил много места и видял много градища, и познал идеите на много хора, много опитен ся завърна дядо Дечо в милата си родина.

И първата грижа след завръщането му беше да разпита и да види на какво състояние е училището в селото, как изпълняват длъжностите си свещениците, има ли в селото какъв-годе лекар; но що имаше да чуе и да види този доброжелателний старец! Първото, що може да разбере, бе, че селото няма общо училище, а нищо и никакви к и л и и до черквите имаше и там или по къщята из махлата по десетина деца ходяха да си губят времето и да ся учат да сричат само при някой поп или някой с а к а т г р а м а т и к; свещениците едвам ли можеха да прочитат и

сами не разбираха това, което четяха уж в черква, а не да разтълкуват нещо и на народа. Лекари, кога миняха някои билиери, ако ги повикаха при някой болен да го уморят по-скоро или някоя бабичка ако викаш да му побае, доде от само себе си оздравя или умре, туй беше всичко, що можеше един болен да чака.

Това състояние на съотечествениците дълбоко нажали сърцето на дяда Деча, той виждаше, че и на душата, и на тялото здравието бяха съвсем занемарени и никой не щеше да знае за това; гледаше и съкрушаваше ся, но не беше от тези, които при вижданието на таквоз плачевно състояние сгръщат ръце и окайват само или хващат само да осъждат, а не да ся улавят и нещо да направят за отмахване на злото. Не, деятелний този старец за длъжност го възима да предприеме една такваз мъчна работа да свести съотечествениците си и да ги подстори да ся погрижат за изцелението на това двойно лишение.

И първо тури един по-добър ред на свещениците за в черква, като задължи по-учените между тях да поучават народът във всякой празник: придума и съгласи съгражданите си да направят едно общо училище, за направата на което спомогна той най-вече, призова за учител едного от знаменитите по ученията си мъже на него време. Настани му за помощник един достопочтен момък, а други две момчета още, като ся съгласи с тях, изпроводи ги на свое иждивение едното в Русия да ся приготви за учител, а другият във Вена за доктор. При това и сам той не липсуваше нито един ден от училището, дето и учителите насърчаше в трудовете им, и учениците в прилежанието им.

Със сладостта и живостта на разговорчивият си характер в малко време той бе сполучил да привлече привержеността и любовта на всичките деца от училището. Много пъти той ги поканваше у дома си, на градината си, даваше им овощия и гощаваше ги понякога. Често пък излязваше с тях на разход сутро и вечер край реката и по градините и всякога намерваше причина да каже и да прикаже нещо приятно и полезно на малките си млади приятели, които затова и като баща го почитаха, и като приятел го обичаха.

Обикновено всичките старци обичат да приказват и да поучават. Ще каже, че и дядо Дечо обичаше да приказва; наистина тъй с тази само разница, че той не обичаше да дрънка таквизи празни приказки, но като желаеше да направи малките си приятели честити в попрището на

живота им и да приготви, ако е възможно, на отечеството добри и родолюбиви чада, стараеше ся със способни приказвания и примери да извърши това.

Често споменуваше той Исократовото изречение: «че добрите чувания са по-добри от много пари, защото парите лесно ся изгубят, когато добрите чувания произвеждат учението и добродетелта, единствените трайни и безсмъртни втяжания на человеците».

Син на това село, ученик на училището и един от малките приятели на дяда Деча е бил и тойзи, който пише тези редове. И това, което съм чул в детинският си възраст в съдружеството на този почитаем старец, съставя най-сладостните и прекрасните възпоминания на всичкий ми живот, защото всякога и телесно са мя ползували, и умствено са мя увеселявали, и нравствено са мя упътвали.

И тъй реших да изложа и да обнародвам тези мои възпоминания, защото всичко, що съм чул от дяда Деча, възимал съм го, че съставя азбуката на голямото изкуство по животът, азбука, найнужна за всяко българско чедо, за да може чрез нея да прокара с благодарение мъчната книга на живота. Имам и добра надежда, че обнародуването им ще благодари блажената душа на родолюбившият онзи мъж, защото така ще и подир смъртта си да съдействува в нравственото и патриотическото възсъздание на младите българчета, които той толкоз обичаше и на които основаваше всите си сладки надежди за благоденствието и благосъстоянието на отечеството.

ВСЯКА МЯРКА СГОДНА. НИЩО ПРЕКАЛЕНО

Отколешните спартанци имали голяма грижа за телесното здравие на чедата си, защото желаели да има отечеството здрави и юначни синове, достойни да му служат, както ся пада.

И като наченвали своите за това грижи още от младенческият им възраст, окъпвали младенците си най-напред с вино, за да им дадат сила; не ги повивали в пелени, за да ся развиват удовете им свободно; приучвали ги на най-проста и умерена храна, още и да не ги е страх в тъмнината и

когато са сами. Но зла да чест спартанците толкоз много ся грижели за здравието и за юначеството, щото изпаднали в престъпно прекаляване; защото разказуват, че щом ся родяло някое отроче в Спарта, занасяли го, та го опитвали в някое изборно събрание и ако го намервали снажно и добре сложено, връщали го на родителите му да ся грижат за него да го отхранят; ако ли го намервали слабо изкълчено някак, върляли го в една пропаст горе от планината Тайжет. Каква жестокост! Какво безчеловечие! Спартанците не рачали да знаят, че и тези слаби, хлемави и изкълчени младенци са такожде одушевлени божии създания.

Не са били толкоз жестоки нашите прадеди — старите българи, или славяните, както обикновено ги наричат. Не по-малко от спартанците ревнители на военните доблести, нашите преотци също тъй ся приучвали от малки на всяка нужда и на всяко лишение, неиздирвали хубави и угодни ястия:

С проста ся храна храняли.

Не щели да знаят ни от студ, ни от мраз, ни от пек, ни от жар:

Гола им земя постилка (била),
горово листие покривка,
бяло камънйе възглаве.

Така живяли те просто и умерено дирели военната слава, но не ги прекалявали тъй като спартанците; не били жестоки като тях към чедата си, нито даже към враговете си и колкото били славни между древните за юначеството си, толкоз повече били славни и за добродушието си.

Лишението от образование помежду им оставило във вечно забравение техните славни дела и похвални обичаи, но доколкото от казването на самите им неприятели ся разбира, те имали много прекрасни обичаи и человеколюбиви узаконения, които би могли да служат за пример на най-просветените от древните народи.

Сила, храброст и пъргавост,
кротост, умереност и постоянство

са били добродетелите, които те най-много уважавали и които по тяхното мнение съставяли достойнството на человека. От тези добродетели назад да не оставаме и ний е длъжност наша, а най-вече умереността като найскъпо бащино наследие да вардиме.

Прекаляването приложи старецът, в каквото и да е, всякога е зло. Най-хубавите дарби, когато дойдат до прекалявание, обръщат ся на пороци и злочестини. «Прекален светец и богу не е драг» — казва една народна притча.

Който прекалено ся грижи за здравието си, дохожда да стане ипохондрик, мераклия или такъв като налудничав уж, че му станало нещо или че ще му стане, призира ся днес, призира ся утре, чеме, линее и най-подир на здраво ся поболява или пада в някое престъпление.

И тъй нека помним всякога двете онези прекрасни съвети на отколешните мъдреци. «Нищо прекалено» (миден аган) и «Всяка мяра сгодна» и нека страним от всяко прекалявание.

И великият философ Аристотел, като казува «Целомудрието чрез средината ся спасява», съветува ни с това да отбягваме от крайностите и да следуваме средният път като самий спасителний.

АРИСТОТЕЛ И СПАНИЯТА МУ

Аристотел, великият философ на отколешното време, родил ся в Стагира, град в Македония.* Когато умрял баща му Никомах, лекар на македонският цар, Аристотел, млад още, отиде в Атина да ся учи в академията Платонова.

По зла чест Аристотел имал много слабо телосложение и следом бил болничав, така що нито в трудовете на ученето би устоял, нито шестдесет и две години би живял, нито би списал това, което има списано, ако по съветът белки на баща си лекарят не би присвоил и диета проста, и спание умерено.

Казват даже, че в нощните и ранните си преговаряния, за да отбегне от спанието, имал обичай да държи в ръка едно медно кълбце и под ръката му долу имало сложена една пак медна съдина, и тъй кога го сън унасяло да заспи, като изтървал медното клъбце в медната съдина, та издръквала, това издрънкване го разбуждало и той ся залавял пак да преговаря.

Но или тъй, или инак слабият и болничавият Аристотел, като отбягвал от многото сън, като следвал една проста диета, още и като ся занимавал с прилежание и редовност,

* Днес Либеново или Ливаново при Струмичкият, Орфонският (или Кантешският) залив на Бялото море.

постигнал не само здраво и дълголетно да поживее, но и да ся яви най-велик и много учен ум на древният и новият свят.

Филип, македонският цар, го призова за учител на сина си Александра, който обичаше и почиташе учителя си Аристотеля повече и от баща си Филипа и казваше че: «Ако и да е длъжен на баща си за това, дето живее, на учителя си обаче е длъжен за това, дето добре да живее.» Истина младият Александър и затова по право е длъжен на баща си, защото той му бе промислил такъв учител, но това показва как е оценявал той учителя си.

Аристотел е бил учител и в Атинският лицей и философското му училище зе име Перипатитическо, сиреч разходническо, защото обикновено по ранните утренни и пообедни разходки в лицеят като ся разхождал с учениците си и ги учел.

Но великият тойзи мъж на отколешното време не е бил учител само на Александра и на съвременниците си гърци и македонци; с многото и мудрите си списания, за които едни казват, че били четиристотин книги, а други хиляди списки, с тях е станал той вечен учител, та е научил и просветил и римляните изпосле в Италия, и александрийците в Египет, и даже арабите, които, като превели списанията му на арабски, предавали ги в училищата, които бяха отворили в Багдат.

Когато арабите обладали Южна Испания, донесли със себе си списанията и ученията Аристотелеви. А от Испания, около 1200 год. след Христа, те станаха известни в Европа, от които списания и започена тя най-напред да ся учи и да ся просвещава.

Но и днес при всичкото учение, с което ся краси просвещената Европа, малкото Аристотелеви списания са похвални от най-учените мъже като толкоз изящности на человеческият ум.

И тъй каква почест и слава на болничавият и слабият младец Аристотеля, който разумно опази здравието си, за да послужи с учението си и на древният, и на новият свят и така обезсмърти и себе си, и мястото, което го е родило — Македония!

Тая последна дума дядо Дечо изрече с един глас за забележване. После поклати глава мълчешката и така някак вамисловато и като помълча за две минути нещо, подкачи пак да говори така:

Македония, мали мои приятели, страна в старо време толкоз славна и чутовна, а днес така заглъхнала и назад останала, не е чужда на нас, българите. Тя е място, открай и до днес населено с наши еднородци и еднокръвни братя славенобългари. Това ще ся види чудно и странно на тези, които ся гърчеят, без да знаят гръцката история, но на тези, които са познати със старата гръцка филология и с днешното население на Македония, не остава никакво съмнение, че старите жители на Македония, както и днешните са славенско произходение, и толкоз велики и славни мъже, които е родило това място, са наши съплеменници, каквото например и този славен философ, за когото ни беше думата.

Не ще би прекалено, ако предположим, че е бил и той българин или по право македонец славенин, както са ся наричали нашите туземци прадеди в най-древните времена. Това предположение ся обляга на месторождението на този философ, на славянското име на отечеството му, а още като че ся потвърдява и от това, дето неговът славен съотечественик Филип избра него и повика за учител на сина си Александра, като що е знаел и македонският, сиреч славенският или българският, изпосле наречен език. Гръцкото образование е погърчило и него, както и ученика му Александра, но тогаз никак и не е можало да бъде, защото в Европа тогаз други писмен език и не е имало освен гръцкият, който е и бил учебен език на всичките народи от Тракийският полуостров, които по непосредното си сношение с гърците изучавали са го и по гръцкото си учение налагало им ся и гръцкото име.

Какво чудо като и днес, когато подир толкоз години самостоятелно българско господарство, подир едно общо историческо име, подир такваз една цветуща книжнина, що сме имали, и писмен език, що имаме, та и днес, казвам, ний, българите, минуваме за гърци и не само тези, които знаят гръцки, но и тези, които ни алфа гръцки не знаят, и те гърци, та гърци. Не казваме ли например на тези, които живеят в градът, гърци? И те сами не ся ли казват гърци? Защо? Защото ся учат гръцки и днес и гръцки четат в черковите си, но те не са освен българи до един и българи от околните села и повече от нашенски колиби.

Сам аз не съм ли ся учил гръцки? И по чуждите земи толкози години за грък съм минувал и непременно бих ся и аз отрекъл от народа си и грък бих ся нарекъл, ако да не бе онова наследие от духовният ми отец, безценният ми

онзи дживаир, който сте виждали на масата ми, днес да съм и аз грък и вас да искам да гърчея. Това като става днес и в тези места, какво е било преди две хиляди години, и там до самото гръцко гнездо? Какво е и днес пак на същото място в Македония? Там даже не знаят, че има българска книга! При това, когато и тая книга имаме, сиреч писменият наш език, ний пак от Македония го имаме и на македонците уроженци сме длъжни за него, както ще ви кажа по-сетне.

Много и много има да ви говоря аз за Македония и присърце имам да говоря за това, но за да ся не отстранявам твърде от предмета на разговорът си сега, прекъсвам тука думите си. Желал бих само да ся втълпи в умът ви това име и кога порастете, да не забравяте жителите на това място, които вероятно че по-сетне от тъдешните ще ся събудят и ще дойдат в народно съзнание. Може късно и твърде късно, но кога да е то ще бъде; ви тряба да прострете към тях братска ръка и да направите за тях това, което са направили те за вас преди хиляда години, сиреч да им дадете в ръка българската книга, която сте от тях зели.

ОТКОЛЕШНИТЕ БЪЛГАРИ

От всичките обичаи на отколешните народи, продължаваше дядо Дечо, едничкият, който и днешните най-просветени народи следуват, е чрез гимнастиката да правят тялото си яко и пъргаво. Отколешните гърци имали гимнастиката като най-пръв урок на всякой добре възпитан гражданин. Че и нашите деди и прадеди като хора воинствени имали на голям почет тези телесни упражнения, които правели тялото леко, силно и кораво. Затуй всякой град, всяко село имали определени места, поприща и хорища наричани, дето излязвали всякой празник мъже и жени, момци и моми да играят и да ся упражняват в скачание, тичание, борение, в мятание на камък, стреляние със стрели и сулици.

Когато Кралев Марко отивал в града Дукатина да търси юнакът Дете Дукатинче, за да ся надхваща с него на юнашество, в ранни зор той — според свидетелството на народната песен — намерил всичките дукатински деца отвън градът в росните ливади да ся надмятат с камък и да ся мъчат да настигнат белегът, додето стигал върлеят на дукатинският юнак. С каква ревност и горещина разказват те на Марка за юнашеството на своят съотечественик!

То е байно още младо дете,
младо дете на девет години. . .
Девет пътя й пò юнак от тебе.

По общите сборове на всяко село момите и момците от околните села и от други даже по-далечни места ся стичвали на общите хорища не като сега да показват шитите си ръкави и шерените си престилки, но на юнашество да ся надхващат. Ето как една немногоотколешна песен разказва за съборите и сборовете в по-ветите времена:

Голям ся събор събрало
в голямо село Гъбене. . .
на гъбенският летен сбор:
старите вино пияха
и стари думи думаха;
мъжете вино пияха
и стари думи слу̀шаха,
жените служба служаха
и на хорище гледаха
как си играят момите,
как ся надхващат момците
да тичат да ся надтичват,
да скачат да ся надскачват,
на камък да ся надмятат,
на борба да ся надборват. . .

В тези схватки на момците жените не бивали само просто зрители, но често ся намесвали и те, особено в продължителните и ожесточените борби на съперниците. Майки, сестри или любовници представяли са ся първо за насърчение, а после и в помощ на едного от тях и тогаз загиването на другият е бивало неминуемо. В борбата на Кралев Марка с Муса Кеседжия и с Черна арапина ний видим как Марко, като ся намерил в нужда, ся провикнал за помощ до посестримите си. А това показва, че в старо време и жените между нашите преотци не странели от тези упражнения и подвиги, които развивали телесните сили и юнашеският дух на народа. В народните ни песни ся срещат много доказателства за това.

Още по-откоде тези упражнения за развиване на сила и юнашство между нашите прадеди имали много по-широки размери. Те били доволно упражнени и научени да могат да въздрасват по стръмните върхове на канарите, да

ся върлят и да прескачат непреходните ями и пропасти, да преплуват най-дълбоките и най-широките реки; умеели да ся потопяват в реките и да дишат в тях свободно посредством измушените тръстини, които стърчали над водата, и ужасявали съседите си по Дунав със своите набеги. Бияли ся изкусно в клисурите и дебрите, крияли ся измежду тревите и шубрачките и изумявали неприятелите си с неожиданото си нападение. Те били тъй обръгнали на всичко, щото и в усилно време, когато влетвали в неприятелски ръце, можали да претърпяват всяко изпитание без писък и пъшкание; умирали в мъките, без да изкажат на враговете си нито жилищата си, нито силите си.

Тъй живяли и такива били едно време отколешните българи и затуй византийските писатели, които ги знаели още в 6-то столетие, чудели ся с тяхната юнашка неустрашимост, превъзнасяли тяхната стройност, висок ръст и юначество.*

ЗДРАВСТВЕНИ ЗАРЪЧВАНИЯ

А ето, приложи дядо Дечо, как аз чрез чистотата опазвам здравието си.

1. Мия често ръцете и лицето си и пак редовно правя това, щом ся събудя сутрин и вечер, преди да си легна.

2. Умивам всяка сутрин главата си със студена вода, което я прави да е чиста и я привардя от настивание.

И така изпълням първото от трите големи поръчвания на изкусният доктор Боерхаба: «И м а й г л а в а т а с и х л а д н а, с т о м а х ъ т с и л е к и к р а к а т а с и т о п л и.»

3. И сутрин, и всякога подир ядение, и пак редовно всяка вечер, преди да си легна, измивам добре зъбите си, защото веществото от храната, което ся набива между зъбите или полепнува по тях, ако ся не измие, нагнива и ги разваля. А нечистите и развалените зъби не само че докарват неприятно отвращение на тези, при които ся приближаваш, но и най-люти боления причиняват. И освен това още развалят плюнката, която, като слязва в стомахът, така зловонна ражда различни болести; още пречат на доброто сдъвкование на ястията, което е твърде нужно за здравето понеже чрез него става първото смилание

4. При това с една гъба (сюнгер) или с някоя вълнена кърпа умивам всичкото си тяло със студена вода и тутак-

* St. mem., Popul, т. I, с. 29, и т. II, с. 59.

добре и затоплевам снагата си, а чрез това със студена вода измивание и тялото става по-силно, и здравието ся опазва.

5. Най-после преоблачам ся често и най-вече менявам белите дрехи, които нося отдолу, да не би от тяхната нечистотия да ся възпира неявното издишание.

Като чухме, че дядо Дечо миял всичкото си тяло със студена вода, настръхнахме; и попитахме го как може да търпи студеното.

— Търпя го, рече, както го търпят ръцете ви и лицето ви, кога ги миете със студена вода. Обичаят улеснява всичко! Ако от през лятото наченете да умивате тялото си със студена вода, ще обръгнете на студеното и тъй с благодарение ще следувате и през зимата да правите същото. В Англия, прибави старецът, ся намерват най-здравите деца на светът не само защото всякой ден ги имат изложени на откритият и чистият въздух, но още защото всяка сутрин и вечер ги къпят със студена вода.

Оттогаз насам и аз, и съучениците ми, като следуваме дядовите Дечеви съвети, приучихме ся и много рано да ставаме, и чистотата обикнахме, и със студена вода да ся мием наченахме. И наистина след омиването, като ся избършем набързо и силно с някоя кърпа, за да изсъхне тутакси снагата ни добре, не само че не изстивахме, но даже и стопляхме ся повече, и тъй усещахме себе си и по-здрави, и по-силни.

ЛИКУРГ И СПАРТАНСКИТЕ ДЕЦА

В желанието си да бъде полезен на любезното си отечество и да го надари със закони, чрез които съгражданите му да станат най-юначните и най-доблестните от другите гърци, Ликург, законодателят на спартанците, обходи Крит, Египет и разни други места на Азия, за да изучи законите им и да изпита от учените им кое най-вече може да съдействува в тази му благородна цел. И той позна, че ако градинарът не ся погрижи с време за малките си фиданки, те ще пораснат криви и ще си останат неизправени; затуй и като ся завърна в Спарта, постара ся преди всичко да оправи чрез законите възпитанието на децата.

Спарта по онова време беше обиколена от много неприятели и поради това имаше нужда от граждане юнаци.

И тъй Ликург узакони, щото всичките спартански деца да ся възпитават в гимнастика, в жестоко живеяние, в лишение и в малко задоволявание, във военни упражнения, в покорство на по-горните си и в любов към отечеството. И така извърши, щото след няколко години спартанците да станат юначни и великодушни, доблестни и отечестволюбиви, готови всякога да жертвуват всичко за защита и слава на отечеството си.

Според Ликурговите закони, щом станеше детето на седем години, вземаха го от бащината му къща и го завеждаха в общите училища, дето детоводителите ся заемаха за възпитанието му. Тамо чрез гимнастиката, чрез простото ядение, чрез жестокото и в скудост живеяние, още и чрез покорството образуваха ся юноши, здрави, юначни и великодушни, доблестни, послушни и покорни и готови за отечеството си да търпят всичките злострадания на военните походи и на боевете.

СПАРТАНКИТЕ

Според Ликурговите узаконения и самите спартански момичета бяха длъжни да ся упражняват в гимнастиката и да развиват телесните си сили, за да ся приготвят здрави и растовити майки и питателки на здрави и растовити деца. При това още младите спартанки ся възпитаваха с най-благородните и най-високите чувства на патриотизъм, тъй що пред любовта на отечеството всяко друго чувство беше второстепенно у тях. И затуй гледаме в историята на Спарта и съпругите, и майките всякога да уговарят и да наставят съпрузите и синовете си на дела, юначни и полезни за отечеството, а да ся гнусят и да имат отвращение от страхливите и злонравните като недостойни чеда на Спарта.

Когато спартанката Горго проваждаше сина си на бой, не скърбеше, не плачеше, не треперяше, но като му подаваше щитът му, лаконически му казваше: «Или него, или на него», сиреч или да донесеш победител щитът си назад, или паднал за отечеството, на него да те донесат. Тежко и горко на оногоз спартанеца, който от убоявание или от страх в боят захвърли щитът си и оръжията си, за да ся избави! Страхливият и хвърлищитко бил предмет на общо презрение и отвращение.

Спартанката Аргилеонида, като ся научила, че син ѝ Бразида паднал убит в боя за Амфипол, вместо да заплаче,

попитала дали Бразида е умрял славно и достойно за Спарта. А когато тези, които ся върнаха от боят, захваляха на юнака и думаха ѝ, че Спарта няма друг такъв смиреномъдрата и отечестволюбивата Аргилеонида: «не думайте, рекла, така, о приятели, наистина добър и достоен бе Бразида, но отечеството има много мъже, подобри и по-достойни от него».

Таквиз жени като е имала Спарта, не можеше да не бъде честита и да не ся прослави.

От възпитанието на жените зависи повече доброчестието и благополучието на народите и на градовете. Когато жените са здрави, юначни и доблестни, възпитават и децата си също така здрави, юначни и доблестни; когато жените са добродетелни, трудолюбиви, спестовни и неприятелки на съсипателният салтанат, обществените нрави ся спазват чисти, а от това и общините цъфтят и благоденствуват.

НАРОДНИТЕ ПЕСНИ

За развиването на възвишени чувства в мъжете, както и в жените на Спарта, Ликург узаконил в училищата и в гимназиите им, щото старите да разказват на младите за славните и доблестните дела на прадедите им и така да раздразнят честолюбието на децата в славни и патриотически дела.

Даже в хората, които играяли, и в песните, които пеяли, на юнашество и патриотизъм ся учели спартанските деца. Когато играяли, старите пеяли:

Какви бяхме ние
някога юнаци!

Младите пеяли:

Ний сега какви сми,
опитай ся, виж ни.

А децата пеяли:

Ний от вас ще станем
много по-юначни.

В пътуването си по Мала Азия Ликург намерил един ръкопис от Омировите песни за боевете на гърците с троен-

ците. В тези песни наистина много чудно и неподражаемо ся възпяват юначеството, победите и героическите дела на гръцките юнаци против азиатските пред Троя. Ликург сторил да запознае съотечествениците си с тези безсмъртни творения и отредил да ся пеят те на младите спартанци, за да ся разпаля честолюбието им в подражание на древните юнаци и на делата им.

Таквоз едно нещо видим ний и в отколешните българи. Песните, народните песни в древните времена са били поучение на народа; чрез тях великите духове на времето са предавали своите чувства на съвременниците си и на отдалеченото потомство. По опазените до нас остатки на юнашките песни и способът на тяхното пеяние можем твърде вярно да съдим, че те не са се пеяли само за увеселение, но са имали цел, още по-възвишена — облагородването на народа.

От разказванията на византийците ний знайме, че във военните лагери на славенобългарите всякога са намервали гуслари, които с възхитителните напеви на отечествените песни одушевявали войните към битвите. Служението на гусларите в старо време далеко не е било това, което днес виждаме; и това изменение в направлението им ся забележва особено в нашето време.

Аз помня, приложи дядо Дечо, в детинството си, когато бях в манастирът още, на сборът по храмът събираха ся от разни места гуслари, нареждаха ся край пътят и като засвиреха, та запееха онези стари юнашки песни, народът ся натрупваше около тях и слушаше ги безмълвно, а често и със сълзи на очи. Оттогаз съм запомнил аз онази прекрасната песен за боят на Крума с Никифора, която отдават някои на Бояна, Симеоновът син; а и сега не мога без умиление да си напомня как веднаж един гуслар откъде битолските страни, сляп един, но достопочтен старец, като бе обхождал околните села, отби ся на манастирът и поканен от братята, изпя една песен за някой си Асталакин Тодор. Никога не ми ся е случило оттогаз ни да чуя, ни да чета нещо, толкози жално, толкози трагическо и тъй поетически изразено. Духовниците всички ся събраха да го слушат и всички ся разплакаха. Игуменът отец Сергий ся чак разхълца. . .

Шестдесет години има-няма оттогаз и ето днес не виждам ни едного от тези народни учители да обхождат селата и да поучават народа с песните си. От днешните цигулари друго

и не чуваш освен «лиое-ле, лиое-ле» и «аман-аман». И не знам наистина къде ще ни иде краят с тези либета и амани.

ВЪЗПИТАНИЕТО НА ВЕЛИКАГО АЛЕКСАНДРА

Александър Македонски, приложи дядо Дечо, е един от онези юнаци на древността, който е възпитан по тези начала, които предизложихме, и затуй стана достоен да извърши работи, славни и велики, по които й велик да ся нарече.

В детинството му баща му не го отдели от връстниците му, че да го затвори в царствените си палати и да го предаде на жените да го възпитават изнежено и да му набиват главата с бабешки идеи за родът му, произхождението и положението му а избра нарочно таквизи от връстниците му, конто бяха най-здрави и ококорени, и постави ги с него наедно да живеят, наедно да ся възпитават без никаква разлика, но като че бяха всички царски синове като него или като че беше и той, каквото тях, сиромашеский син. И тъй той порасте с тях, обучаван да не държи себе си на голямо и да не има по-долни от себе си другарите си; и те от своя страна, като ся имаха равни с него, в боричканията и в други детински схватки опираха му ся и когато можеха, без да му гледат хатърът търтваха му и гърбът о земята. А това послужи на Александра да ся развие у него още от детинство якост и сила и праведно честолюбие; приучи го не на породата, на властта и на честта си, но на силата си да ся надее, спечели му още таквизи другари, които гледаха на него като на себе си и обичаха го не като цар, а като брат. Тези негови връстници и другари на детинството му станаха изпосле най-искрените му приятели и най-добрите му воеводи, с които той можа да прави толкоз завоевания.

Като поотрасте така Александър и доби първата основа на една народна отхрана, баща му поиска тогаз да го възпита по една по-горна система от онези, които поменатите законодатели Солон и Ликург бяха вече въвели, а съотечествениците им усъвършенствували. Но като гледаше на спартанската, виждаше му ся недостатъчна за развитието на умствените сили наспоред с физическите, както и атинската напротив; затуй и реши за пестун и детоводител да постави над сина си человек със спартанско възпитание, а наставник и учител — человек, който имаше атинско образование.

И да видите проницателен ум и здраво разсъждение у този македонский владетел, бащата на Александра. Той не проводи сина си нито в Атина, нито в Спарта да ся учи, а в същото време и да ся размакедончи; той поиска да го възпита на родната земя, между своите му люде: та и пестун учител за него не избра от помежду гърците, но пак от своите земляци и съплеменници. За пестун му назначи той Ипиротина Леонида, сродник на Олимпиада, майката на Александра, която беше дъщеря на Неоптолема Ипиротский, или по днешно арнаутският цар; а за учител му назначи съотечественика си македонеца Аристотеля и на тях препоръча възпитанието на сина си.

Първият обучаваше Александра да езди кон, да бъде ловец добър, да развъврова силите си в тич, в борба и в други юнашки подвизи; приучваше го да бъде въздръжлив в яденето, привикнат на сухоежба и обръгнат на тежък живот и на всякакъв труд и това го направи да бъде здрав, пъргав и юначен. Вторият обогатяваше умът му със знанието на природата, призванието и длъжностите на человека. Упражняваше го на красноречие и това го направи да бъде смислен, благоприветлив и великодушен.

С тези и други още преимущества, които придоби от пестуна си Леонида и учителя си Аристотеля, сполучи Александър, като беше на двадесет години още и наследува баща си Филипа на македонският престол, да смае неприятелите на отечеството си с решимостта и юначеството си и да бъде избран от самите горди по произхождението си гърци — той, синът на варварина македонец — за император и военачалник на гръцката съюзна войска и с шепа хора пристигна да завладее в Азия таквизи големи и силни царства и да разпространи държавата си от Дунав до Индийский океан.

Щях да забравя да ви кажа, че част от възпитанието Александрово са съставяли также народните песни — Омеровото събрание, — с които от детинство той така бе ся зазнаил и толкоз беше ги обикнал, щото ни на минута не се отделяше от тях и ноще даже под главата си ги имаше. И когато оплени Дариевите съкровища и намери едно скъпоценно ковчеже, той не намери друго по-достойно да тури в него освен Омеровите юнашки песни. Когато след завоеванието на Персийската монархия Александър съгледа, че някои от воеводите му бяха зели да аресват и да ся вдават на мекушавият азиатский живот, той твърде кротко,

мои, че азиатците, като са мекушави и немъжкари, лесно ся надвиват и покоряват, а ний, мекодонците, като ся борим, като ся трудим и живеймe всякога един тежък живот, как лесно ги надвиваме?

Не помните ли колко сладко ся яде подир работение и колко сладко ся спи подир уморявание? Не сравнявате ли нашите воини с азиатските; за да ся убедите отведнаж, че изнежеността е робственост, а деятелността царственост?»

Александър е имал право и неговите разумни думи можеха и днес още да турят ум в главата на някои, които, като забравят как са живеяли и как са ся минували бащите и дедите им едно време, стремят ся да подражават недостатките на другите народи и предават ся като едни от тях на мързел и мекушерство и като други на салтанат и на разврат, още и на гордост и самолюбие.

Додето нашите преотци ся занимавали сами с работата си и изпичали силите си в труд и военни подвизи, додето не били ся запознали с изнежений живот на византийците, а живеяли оскъдно и умерено, дотогаз те имали връх над тях, и били свободни и независими и дето отивали на бой, всякога бивали победители. Но когато ся сродили с тях и чрез женението за дъщерите им ся заразили с техните нрави, въвели у себе си техният салтанат, станали лехати като тях, изгубили онази воинственост, която имали отпърво, не били вече кадърни да защищават свободата си; околните народи зели да ги мачкат и смачкал ги най-подир народ, който бил по онова време свободен от тази зараза.

Добрият дядо Дечо, когато ся случаше да ни прикаже нещо от историята на праотците ни, ако бе приказката за техните преимущества, и сила, и слава, той ся загорещяваше и въодушевяваше; с живите си очи, с изразителните си ръкомахания и с жаркият си глас правеше да преминува и в крехките наши сърца електризмът, горещината и ентусиазмът на благородната негова душа. Кога пък приказката биваше за техните недостатки, слабост и нещастие, лицето му вземаше един нажален вид, очите му изгубваха живостта си, ръкомаханията му ся заменяха с прискърбно едно поклюмвание на главата и в гласът му ся чуеше леко негодувание и дълбока горест, която не можехме да не усетим и ний, колкото малки и да бяхме.

Под влиянието прочее на такъв горестни чувства ся намервахме ний от последните негови думи, но понеже

твърде малко бяхме слушали за тези работи и не знаяхме почти нищо от историята на преотците си, примолихме ся на дяда Дечa да ни прикаже още нещо от историята.

Твърде добре, рече той, ще ви прикажа за някои работи, които не са толкоз далеч от главният предмет на приказката ни, и захвана така.

КРУМ И СТРАШНИЙ

В началото на 9-ий век, сиреч преди хиляда и повече години, царувал в България Крум, наречен страшний поради страхът, който бе задал той на гърците и на околните други народи.

След съвършеното поражение, което бе нанесъл той на аварите, веднаж (казва историята) запитал той заробените от него авари: «По вашето мнение от какво, мислите вие, загина вашият главатар и пропадна всичкото ваше племе?» «От това — рекли те, защото у нас бяха ся умножили кавгите и давиите; защото грабителите и крадците бяха станали съдници; защото народът беше ся предал на пиение и станал беше лаком за подкупвание; защото всички искаха да търгуват и от това всички ся един други лъжеха и нямаха поверение един на други. . .» Крум, като чу това, събра всичките българи и издаде заповед: тези, които ся оплакват безумствено и искат да ся съдят за нищо и за никакво, да ги наказват. На грабителите и на крадците съдници да им пребиват краката и да ги счукват в чутура; да изтребят всички лозя и лозаре, да ся погрижат за вдовиците и сирачетата да им не става обида от по-силните и да живеят охолно, а подир това, които не са зодоволени от състоянието си, да наказват.

От това, що ви казах по историята, думаше дядо Дечо, вий вече разбирате какъв е бил Крум и какво е искал от народа си. Като бил сам той мъжкарин, пъргав, деятелен и прав, искал и народът му да бъде такъв, затуй запретил всичко, което действува тлетворно на нравите му и го прави да става несправедлив, готован, лехат и мекушав. Деятелен и изпечен народ е трябало на Крума за изпълнение на плановете му; защото той не работял тъй каквото неговите предшественици, не ся задоволявал с придобиването от гърците на каква да е корист или на някое място. От всичките негови действия ся вижда, че той искал да основе едноставна държава от Босфор до карпатските гори;

за него ся виждали тясни балканските граници, а като прехвърлил Балкана, той видял, че няма нийде да ся спре освен в Цариград. Цариград е бил за него една цел, а друга цел му била да насели пространните места на северните брегове на Дунав, които бяха му останали от аварите и от българските орди, места, в които след преминуването на българите отсам Дунав нямало там друг постоянно населен народ, а той искал да утвърди там един постоянно живущий народ, който да бъде като ограда на България.

Таквоз е било стръмението Крумово и с туй намерение отворил той бой на гърците, като превзел най-напред (809 год.) градът София, последната точка на която гърците са ся осланяли в Балкана.

Гръцкият император Никифор, като обогати и умножи касата си с големи данъци от народа, след двегодишно приготвяние съсредоточи всичката войска на царството си в Тракия и Македония, освен туй събра голями рукла (бюлюци) селяни, обкръжени само със сопи и пищови, и тъй нагазил в България. Замамен напред с оттеглюването на неприятеля, той усвои Крумовото становище в планините татък къде Шумен. Крум от очи, за да спечели време, проводи да му предложи мир, но когато Никифор прекъсна преговорите, тогаз чак видя, че той бе затворен: Крум беше засекал и затворил като със зид всичките клисури и преходи и отпред, и отзад на Никифоровата войска.

Това поразило като гръм Никифора, като обикалял положението си и търсел излаз отде-годе, той думал нажалено: «Птички да сме, пак не можахме изхвръкна оттука.» Два дни са минали мирно; през нощта срещу събота (25 юли 811) зачуло ся движение на войски и дзикание от оръжие: гърците разтреперани очаквали какво ще бъде; в зори българите ударили на гръцкият лагер, та ги изчукат до крак: и царят Никифора, и велможите му, благородните му, воеводите му, старейшините на областите и войската безчет. «Този ден — казва гръцкият историк Теофан — погина цветът на християните, пропаднаха царските украшения, че и всичко оръжие. Такъв ден да не дава господ вече на християните да доживеят! Отсечената глава Никифорова, натъкната на вила, за много време я показвал Крум на посетителите, които идвали от разни народи, след това обковал лобът със сребро и го направил на чаша, от която пиели на празничните угощения славянските воеводи.»

ДРАМАТИЧНИ ОПИТИ

МАЛАКОВА

КОМЕДИЯ В ЕДНО ИЗВЪРШВАНИЕ

Лица

Р а ш о, селенин, оженен на привод за вдовица
Р а ш о в и ц а, жена му, по-стара
Р у с и н, селския черковен кандилар
И в а н, С т о я н } граждане, гости у Рашеви

(Случава ся на село.)

ПЪРВО ПОЯВЯВАНИЕ

У Рашеви на двора.

Рашо си стоваря колата. Рашовица носи нещо накъм къщи. Русин иде във вратника и наближава Раша.

Р у с и н. Хош гелди[1], Ранка.
Р а ш о *(ниско като, под нос)*. Хош болду.[2]
Р у с и н. Қако има, како нема на пазар?
Р а ш о. 'Қо жа има, иди на градо да намериш бялъ̀. . .
Р у с и н. Қаква кожа и каква бялъ̀?
Р а ш о. А ба не знаеш ли бялъ̀ е такваз, ам каква.
Р у с и н. Ама чи каква хеле?
Р а ш о. А ба чи каква. . . бялъ̀ ни знаеш ли к'ко й.
Р у с и н. Знам ба, ама белй̀ сякакви, бялъ̀ на бялъ̀ ни прилича, чи зная ли та тойта каква й.

[1] Добре дошъл. (тур.)
[2] Добре намерил. (тур.).

Р а ш о *(пинка са нещо около колата и псува)*

Р у с и н. А чи кажи ба, каква ти й бялъта? Да не бъде та бил някой. . .?

Р а ш о. А ба ни мъ й бил, ама за от мий.

Р у с и н. Хеле-хеле.

Р а ш о. Насмалко ждях да ида. . . там, дя одет?

Р у с и н. А що ба?

Р а ш о. Салаворин ба улувиа ми колата. . .

Р у с и н. Ам чи утърва ли са? Как са изкачи? Чурбаджию ли та утърва?

Р а ш о. Жа утърве той някому царълю.

Р у с и н. Чи колата?. . . глеам докарал си ги.

Р а ш о. Докарав ги ама н'ма питаш ка съм ги докарал, къдя съм бягал.

Р у с и н *(поседнува на колата на процепа и Рашо са изправя пред него)*. Ами видя ли ти нашиго Митя?

Р а ш о. Видяв го, зер.

Р у с и н. Ами пурдади ли той пляата? Колко я й дал?

Р а ш о. Жа пурдади! Чи кой ти глеа плеяа теб. . . то кат са разщъкали ти каам онеа, туй, дето карат хората. . . Аз бях пурдал на краю метлити за 8 грошое, стувях на колата. Ма'ку глеам туй пазаргате, те са размърдаа т'да разшаваа, бягат, упрягат, карат. . . питам, чи ни ми каат пак туй, оноговото лапе де, чичууту Слаюу, глеам и то ми убади: «А ба неню Рашо, бягай ба, олое луят.» И аз са разбързав, дудя са наканя, тамам упрегнъв идину ол, и грък ли беши, нà що беше, таквоз краката му на процяп, допипца другию. А ба пусни ми олу, ба чуляк. — Със. . . А ба сюрмах чуляк съм аз ба, разбери са, теб каам. — Нема ли грошата, бре?. . . пък'ням'ко, ням що'ку ма запипа из поясу, пък тя кисията меретя у поясу ми, извади я, пък ми зе 8-те грошое, пък ми каза кач шинди, и аз кат са кача на колата, чи чак у лозята отцам са спряв. Сляух там да пия одъ и да си починат олоете уж, то като ми затупало сърцето ваджия, па'ку си тръгнах, чи тука.

Р у с и н. Беки не остаи олоити да си починът, ами ги докара чак тук уморени. . . Да та знай господ, да та знай!

Р а ш о. А ба кашъ ги остаиш. . . пуснав ги уж да попасът — там покрай доло, пък аз отиох ей тъй по-нагорце да поседна под сянка, пък там, е до лозито до брезнътъ, глеам ино нящо таквоз, навито на търкало. Аз го сторив на зъймя, пък бяло. . . бутах го с остену, уж мърда, пък

ни бяга и ни дума нищо, 'на'ко беше то да. . . лаята му, ни знам ки. . .

Р у с и н. Ами чи като како беши то?

Р а ш о. А ба чи ей такоз, зная ли го. . . отиов да го земам, то кат са пурточи като такоз, пък провиснъ у ръцетя ми като оно. . . Кажи го де туй, дято виси у черкуата, дято го палиш ти. Ка гу каат, пулюлей ли, залюлей ли. . . дето го залюляват, 'га венчаят ва.

Р у с и н. Е, ами чи како го направи?

Р а ш о. Донесув го. Ама като го зех, чи като ми се разигра сърцето да са разтреперав, вещи по-млого са уплашив, па ку упрягам, чи тука.

Р у с и н. Ами ниня онуй, а, дя го?

Р а ш о. Ей го у къщи, жената го унеси.

Р у с и н. Хад да го видим.

ВТОРО ПОЯВЯВАНИЕ

В къщи

Р у с и н и Р а ш о влягват в къщи.

Р а ш о в и ц а *(разгледва малакова и са чуди)*. А ба мъжо, како й туй ба, дято си го донесал? *(Пипа го, разгъва го, издига го, то са разперя изпуща го, то пада и са свива, но в паданието си то прави вятър, тя са стряска и. . .)* Виж, ваджията, то дуфа.

Р у с и н *(гледа го й той)*. Де го намери, ба Рашо?

Р а ш о. А ба там ба, у доло, ка го каат, отцам градо, дят е чушмата.

Р у с и н. А ба ама како й то? Да не бъде мяф, дято си раздуват гъркините огьню! Калайджию като ни калаисва, е таквоз е имаше, та си дуаше, ама то беше по-друго, помалко беше и черно.

Р а ш о. Черню чи у цигански ръця, а туй гърцку.

Р а ш о в и ц а. Вей, ама како ѝ то веене, Русине?

Р у с и н. А ба че кой го знай како ѝ такоз, да въ ни е едно нящо по свето, да иди да са не види там. . . *(Гледа да са посложи)*.

Р а ш о. Да го зная аз како й и за како стая чи!

Р а ш о в и ц а *(търашува там из торбите, из чува-*

лите, дето ги внесла и). А бей, Рашо, чи ти сол не си донесъл въ. . .

Р а ш о. Хъ, сол жа ти донесъ, за туй ми зе чиляку пър'ти.

Р у с и н. Чиляку ли ти ги зе или си ги загубил ти?

Р а ш о. Ах, жа ги загубя, зех там 8 грошое чи жа ги загубя, земи ги въ, чиляку ми ги зе, грък ли беше, на́ аз не знам, гъжува немаше и урушки не приказваше, той ми ги зе.

Р а ш о в и ц а. Как тъй гръко да ги земи пър'тя, я леж не да ги земи, толкоз ора одет на градо, от ни земат на другиго пър'тя, ами той тя. Кой чуляк ги зе? Кои пари и колко бяа тя?

Р а ш о. Кои пари. . . от метлитя пъритя, 8 грошое бяф зел.

Р а ш о в и ц а. Ей тъз добра работа! Чи ка ша ми земат мен пър'тя, от ги ни скъта?

Р а ш о. Авъ чи нъл ги скътах; у кисията бяф ги турил и кисията ув опасу, ама ей тъй зе ми ги, ни ма баръм ни пита.

Р у с и н. Ти шукир струвай, Рашовице, чи не му зели колата и олоетя, чи и него не го закарали за мекере.

Р а ш о в и ц а. Къ ша го закарат? Чи не са ли свършиа те тяс мекерета, да има такоз нящо, жа искат от чорбаджию, няма да лоят ората от пътя, я? Бо зна кой са й шегувал с него, като го видял такъв с ума си. . . Да му земат пър'тя мари, шашкънин? Жа си дам аз пър'ти, я леж!

Р а ш о. Да та напрегни тебе чуляку, чи ни жа ти земи пър'тя. Ве жа та бий биля.

Р у с и н. Я си гледай работата, Рашовице, се добро дади господ. Ами я виж ти, че дай да почерпиш за Стойчуви прощине, днес налий събота. Хем ти озарана не доодя на черкува да прелеиш аретликю. Тъз неделя жа му горят дъскитя сиромаа. Ех како си ги квасяхми ний с него, като беше жух. . .

Р а ш о в и ц а *(по-кротко)*. Винце ли жа си сръбнеш или ракийца, аз. . .

Р у с и н. Ракийца рекох да пийна, 'ням како ми изблудяло таквоз от вечер.

Р а ш о в и ц а *(ходи нещо из къщи и)*. . . недоодях одевя в черкуа, че си имах работа около гоедата. Проодих Раша на пазар, уж мъж съм зела и аз приносник, токо да ми й мърша, да не съм да одя подире му, не знам

каква жа я изкарами. Нема оногоз, Русине-й, нема го! То, дято казал онзи, първию залъг не са било стигало. *(Присяга и снема от пизуля на каминатa бардучето с ракията и чашка, налива и подава му.)*

Р у с и н *(пие мълчишката)*.

Р а ш о в и ц а. Нема Стойча, Русине-й, нема го.

Р а ш о. Хъ, хъ. . . ти се за Стойча. . . аз мъж не съм ли, како токо поменуваш се оногоз.

Р а ш о в и ц а. Колко жа го поменувам аз него! *(Като чи въздъхва, налива и подава и нему чаша ракийца, а дума на Русина.)* Да ти й сладко, Русине, забравиф казах ли ти или не ти казах.

Р у с и н. Спулай ти. Ма чи и аз забравиф да река бог да прости, ама хади на втората. . . Слабичка ви май ракийцата, ама добра де, пак я бива.

Р а ш о *(изпива си чашата, а чи са потръсва и:)* Е-ех, добра парцуца!

Р а ш о в и ц а. Парцуца зер, ти си я уредил такваз, а тя докара тоз карар. Едни пращини ти придадох и тяф ги скопоса, та чи направи ни на един хал. *(Към Русина)*. Остаих го да варди ракията, като тече, пък той да заспи, пък да остави да са изтекат патокитя в бакрачу, пък сега хем слаба, хем прикадена! Да нема ниня като ората ракия да подам за прощене на тогоз, дето й праил лозята!

Р а ш о. Е, ниня кат спя, чи ни съм ли мъж? Доспало ми са, заспал съм, ниня нема да са затрия, я!

Р а ш о в и ц а. А ва, няма да са затриеш, ама не е тъй тя, чуляк, иска са да си стяга. . .

Р у с и н. Абе, Рашовице, здраве да й ба, той яак жа даде дядо господ, сал да сме жуви. Като й слабичка, пък то жа я понадим и то пак жа си доди товар на място.

Р а ш о в и ц а *(някои викат на вратника и тя излязва из къщи да види кой е и под нос мърмори)*. Ти сал туй гледай, поразнико, да плюскаш, да пиеш, аз туй жа ми работата, токо да та черпя. Чевги ж'дат та, я!

ТРЕТЬО ПОЯВЯВАНЕ

Иван, Стоян и после Рашовица.

И в а н и С т о я н отварят вратника, влязват и водят конете си.

И в а н. Аз съм кондисвал тука другий път, ама има две години не съм идвал тъдез, чи не знам сега ша ли намерим конак.

Стоян. Аз не съм дохадял тъдез нито насън, ама ша ма водиш, я.

Рашовица *(слязва из стълбата и иде към тях)*.

Иван. Буле Стойчевице, ше ли има конак тука тоз вечер за нази?

Рашовица *(като ги наближи)*. Аз не съм вече Стойчевица. Той, Стойчу, бог да го прости, помина са, отиде си за редо, ама с него си отиде и сичкото от таз къща. Няма веки, не. Нито ичумик има за конйетя ви, нито пляа имами.

Иван. Ичемик за конйете ний си носим, а пък малко сламица, отде, отде ша са намери.

Стоян. Ний си имаме сичкото, ша си платим сичко, сал да пренощувами, че замръкнахми.

Рашовица. А чи пък и да останите да пренощувате, беки жа ми дигнити къщата, ами нема с како да ви са отсрамим. Душмани ни изядова, да ги изеде ичара, умориа ми чуляку, ниня ма й господ събрал със ино хару, ни зна ка жа му изкарами свето и намярата. . .

Иван. Гледай си работата, буле Ст. . . ти. Той господ забавя, ама не забравя.

Рашовица. А ва тъй, я. . . ама. . . като че не е тъй. . . ама како жу го праиш. А чи пък стоарете конетя, чи. . .

Иван и Стоян стоварят. Русин си отива.

ЧЕТВЪРТО ПОЯВЯВАНИЕ

Рашо, Рашовица, Иван, Стоян на трапеза ядат и приказват, кажи, чи са на преядание.

Рашовица. Барим с таквоз да й донесъл нашию хаирсъзин, я хайвериц, я маслинки, ами той за сол му варъчаф, чи и сол ни зел и пъритя му зели, казуа.

Рашо. Казуа не, ама ги зефа.

Стоян. Чи кой му е зел парити?

Рашо. А ба гърк ли 'на, ама гърк, зе ми ги от кисията, ба.

Иван. Чи как ша ти ги земи, що му ги дади?

Рашо. Ни му ги дадоф ба, ама ей тъй, зе ми ги като чуляк, не ма бар ни пита.

Стоян. Ами че де та намери, чи ти ги зе?

Рашо. А ба у сред градо, ба.

Рашовица. Тъй му земат те нему паритя, те някога и гащя му жа земат да си доди без гащи.

Рашо. Хъ, хъ, дява жди са надяа да го чакам да земи гащи?

Иван. Ами че не можа ли да побегнеш?

Рашо. А ба чи бягах я ба, чак отцам у дуло са запряф, и то за олоетя.

Рашовица. Убил и олоетя асъ. . .

Рашо. Тъй, ама како пък намярив!

Стоян *(бързо-бързо)*. Какво, ама какво намери?

Рашовица. Намерил. . . чи како й то, за чий чемери й. Не стаа бър за навое на царулетя.

Рашо. Я го дай, ба жена, да го видят тяс ора жа ли го познаят кака звярка й тоз мерет. Тез ора са от градо, те знаят те.

Рашовица *(става, раздига софрата, мете и шета из къщи)*.

Иван и Стоян пълнят и палят лулите си.

Стоян *(пита Раша)*. Ама какво нещо й то?

Рашо. А ба такоз ба, ни го зная ко й.

Иван. Кажи като какво й, на какво прилича!

Рашо. Е такоз ба, на търкало, като на каца, кога й са изсипани обръчитя, чи да са вързани с лика не, ами с парцалче че заловено ино у друго.

Стоян *(на Ивана)*. Какво ша бъди?

Иван *(на Стояна)*. Бозна какви са дрипи.

Рашо. Ни е дрипи ба, то здраво, ама тъй, на пенджерки напраено като мрежа, пък на обръчи, а чи са свива като мяф.

Стоян. Каквото го казва, прилича да е малаков.

Иван. Що ще малако по дола.

Рашо. Ама како казва, ба?

Иван. Малако.

Рашо. А чи како й то малако?

Иван. Ей таквоз, дето го носят нашите жени на касабъта да стават перести.

Рашо. Ама. . . перести, чи то свито, ба, и ни седи разкрачено, тряба да му туриш пречки, пък то мерет не държи.

Иван и Стоян се поусмихват. Рашовица влязва във вътрешната стая, а Рашо излязва навън.

ПЕТО ПОЯВЯВАНИЕ

(Иван и Стоян)

Стоян. Се таквоз ша бъди то — малаков.

Иван. Кой го знай, може и таквоз да й.

Стоян. Вашти чава имат таквиз джунджурии?

Иван. Имат, ам чи как щеш ти, чи бива ли ги тях без таквоз. Аз'на де отидох да фана за кум оного туй. . . Се неговата жена вади из ум мойта бу̀лка за таквиз почми. Щом излезе някоя нова багатела, виж я: кумицата туй, чи кумицата онуй; тя речи, чи аз мойта кумичка я не ща таквоз да ходи на маскара.

Стоян. Чунким те не са халис маскара, тъй каквото са тръгнали сега да носят. Хеле пък туй с малаковите. Аз не зна по какво им аресало. То са надрундила и станала аршин дълга, два широка, чи като тръгнала, да засеяла с поли като с протък.

Иван. Ти него остави, ами като тури малакова, чи изпълня къщата с него; във вратата са не фаща, като ща влязва и като ща излязва, се тряба да ѝ притиква някой малакото. Ако рече да пофани нещо в къщи, щом мръдни, виж я или стомната претурила, та разляла, или свещта угасила, та си умацала фистаня. . .

Стоян. То не му й сал туй джумбиша. Онази година по виноберма знаш там на лозито на комшиити я, у технити жени видях аз най-напред малаков. Те сега вред попълниха я, ама тогаз иощe ги немаше твърде. Пък туй средната, онъзи де, туй кокенявата бе, как я казват? Чи и тя с малаков ваджията! Дошла с него на лози, не знам на чуканите ли да са кордисва'на? Пък клечеше там около огъня да готвеше нещо, пък 'на за какво да са литни към колибата, чи като са закачи малакова ѝ у един поряз и тя «бухтата» на очите си; пък малакова в огъня са запаля, изпопърля ѝ краката, не могат да я угасят, да видиш крясък.

Иван. Казваше нашата жена, 'на кога й било в черква, една от тези, дето са токо карат за тронове да са пъчат напред, пак тя била са намъкнала в трона, а пък малакова ѝ не можил да са нацеди и щърчал назад, чи като минувал попа да кадял, тя рекла да са обърни уж да са поклони и 'на как са докарало, чи са закачила кандилницата о малакова ѝ, та изсипала и огъня, и тамяна.

Стоян. Е, тогаз попа да й замахнал с кандилницата, чи в главата.

Стоян. Чи бият ли са те таквиз, бе! За колко сахатя на попа му смъкват патрахиля, сал да рече да ги помъмри.

Стоян. Бе те някога с тез малакови ша направят джумбиша, ама. . . като ща са запали някоя в черква, пък една из друга ша са запалят да изгорят жуви.

Иван. Пък и в черква ги носят, бе. . .

Стоян. Ам чи как щеш ти, да ги види господ, чи имат малакови, пък стана черквата тясна аслъ, не ги сбира вече, ами и пред черква, и в мъжката черква пълно с жени, а чи една фаща място за пет. Ако рекат да извадят иощe някоя таквази мода, ша на превземат: кажи, чи за нас не ша остане място в черква, ша на изтикат.

Иван. Не зная, братко, толкоз божестовни са показват, се празници издирват, черковници, се на черква ходят и искат да ходят, пък защо ходят, я? Ела барим малко да са свестят защо ходят. То като са наперили, та са накаръчили, сякаш че не са отишле да са молят на бога, ами с пашети фистани сякаш че са отишли да са надфащат с дявола и туй малаковити, че не ги припущат да приближат барем при куните. Сега пък нам какво я извадили да туря по главите си, от него не могат нито вангелито, нито куните да хиритисат, капелини ли го казват 'на.

Стоян. Не знам аз за женити капелини ли й, какво й, ама за мъжйети добри калъпини, чи толкоз. . .

ШЕСТО ПОЯВЯВАНИЕ

Рашовица *(влязва с малакова, прижебчила го в две ръце на гърдите си и. . .)* Аз 'на како й ваджията, чи ни седи, мърда като жюу. . .

Рашо *(влязва отвън и са улавя и той у малакова да го бърника и да го занича)*.

Стоян. Ей го на́. Таквоз, каквото го казвах.

Рашовица. Ама како й то въ?

Иван. Таквоз, дет го носят касабалийките под фистанити си.

Рашовица. А чи как ша го тури туй сега под полата си? Чевги да ги ядат тяс гъркини. . .

Стоян са смей със глас, Иван са само усмихнал, а Рашо зяпнал, та ги гледа.

Р а ш о в и ц а. Ама чи как го каат е ниня е туй?

С т о я н. Малаков.

Р а ш о в и ц а. Чи малак-оф, то како жа каже, заоти го каат тъй?

И в а н. Таквоз му ими турили, тъй го казват.

С т о я н. Не ами, заоти то, като го туря, която го носи, чи става дебела като малак, чи затуй го казват малаков.

И в а н (*са усмихва под мустак*).

Р а ш о. А ба, то е туй обръчници ти му сякаш, чи са ремик на малак от кожата.

Р а ш о в и ц а. А въ чи ка ша го носят ей туй ниня пустите гъркини, то сякаш че е циганско мяф, като го издигаш, разтяга са, като го пусниш, дуфа.

С т о я н. Дявол ли ги знай за какво ги носят, уж да са перясти.

Р а ш о. Чи оти да са перясти, да са не спарят ли?

Р а ш о в и ц а. Ваджиит я недни. . . да ми са да ги опъна лете на нивата, чи да виж как жа упръхнат, а то не да са спарят. . .

И в а н. Коя ли са тюхка сега за него.

Р а ш о в и ц а. Ами ка жа ли гу й загубила, вещицата?

Р а ш о. Ка жа го загуби, ей тъй загубила го и аз го намериф пък айде!

И в а н. Сега да е чумаво, ша речем, чи са го подфърлили.

С т о я н. Чи де да го знаш пък, чи не е чумаво. Наш'та комшийка, туй гледачката, кьоравата Минка, доде не речеш реш, от когато й запрокобила, чи на лято чума шело да тръгне!

Р а ш о в и ц а. Ама кой казва, баба Минка ли? Тя знай, като бъди познава. Тя ми мене гледа, когато за чиляку ми, и ми каа, чи му й направено и жда умре, и умря, бог да го прости.

И в а н. Чи беки я повярва и я вярваш сега ти, чи знай и познава. Тя да знай, ща познай да намери имане, а че не ша лъгосва тъй хората да им зема парите.

Р а ш о в и ц а. Ба, не слушам аз теб. Не ми каай ти мен. Тя на звездите гледа, а сладки и медени приказва и приказва, и познава тяя. . .

И в а н. Ами. . . познава. . . нищо не знай тя.

Р а ш о. Баба Минка не знай, че ти знаеш. . .? Тя знай,

ти каам, ба чуляк! Тя ми позна мен, чи жа зема аз ей тъз мойта бабичка, е.

Р а ш о в и ц а (*троснато*). Бабник жа та търти пък тебя, е унемей там.

С т о я н. Не, ама се ша има аслия туй, дето са почувува. Нали казваха татък, хе нам къде било, лятос изтръшкала де да й си свят, та изморила.

И в а н. По друга чума не щеш ря?

Р а ш о в и ц а. А ба холан мене от чума не ма й страх, наш'то село ' на самодивско хорище и чумата тука не мой да вързлува.

С т о я н. Чума-мума не знам, ама туй нещо аз ща го кажа, чи за магия й направено.

Р а ш о в и ц а (*като чува магия, настръхнува и с глас, който показва уплашване и подсръждане*). А брей Рашо, тоз дявол ти отде си го зел? Да н'бъди ти го завряла някоя в колата, пък ти да не видиш?

Р а ш о. Мар жена, ъй там е у лузята до чушмата го намериф свито на търкало.

Р а ш о в и ц а (*сърдито*). А бре провалнико недни, колко пъти съм ти каала, кат намериш нещо по пътю, да го не земаш. Хем пък до чушмата да го намери, чи да го земи! Я'леж го веднъж ахмакщината, до чушмата да го намери, ачи да го земи! А ба от'да го земеш, я? Тя някоя бродница са й пальосвала там да й направила нещо. . . На кръстопътю ли го намери там на разколу?

Р а ш о. Зер там до разколу, малко по-надолу у дуло, дет чушмата, по-нагоре у брезната.

Р а ш о в и ц а. А чи там, я. . . Някоя вещица си й вадила татък очите да са й поливала бозна за какви чемери, а ти си помъкнал туй магиите и да ги влачиш на къщата ми! (*Разярено.*) Да ставаш, да земаш туй палешко нещо, да го махаш от къщата ми, чи та черви изядат. Тъй а, ти затуй си го унесъл у къщи, дява ждеш са надява да та остая да уносяш тука туй, оно чуждите поливки. . . Зер ти глеаш да умра, а чи да земиш ти друга по млада. Горко жди ти до!. . : Чевги жа я ядат таз вещица проклета, дето жа доди да ми седи на мюлку.

Р а ш о (*седи край огъня, та си рови пепела с дилавя, подсмърча и ту нея гледа, ту са навежда пак да рови пепела*).

И в а н (*кротко*). Абе, буле Рашовице, не бой са ба, нема нищо, то не е магия, с него то магия не става, то й

премяна, бе; ама бозна коя хубостница са е реяла татък из брезните, а чи или от страх, или пък от ум умницата го е забравила.

С т о я н *(лукаво)*. Я не го слушай ти него, буле. Хич то да бъди, работа ли й да си забрави жена от модата премяната. Да са кара тя, която е с мъжа си, да й го направи, а чи да си забрави тъй нейде скопосията, сал то не става. Ами кой знай каква й дяволска работа то. Я го виж ти него *(бута малакова, та го поразгъва)* какво ѝ то таквоз и то като зъмия, чи глей пък какви мрежици има. Туй нещо не е хубаво нещо! *(Плюй над него на кръст, а чи плюй пък в пазвата си.)*

Р а ш о в и ц а *(на Рашо)*. Ставай го маай туй ваджия оттука. Там чак да идиш да го занесеш, да го оставиш, дето си го намерил, да си го зел; а чи да са научиш на ум други път да ми влачиш тука, каквото намериш по пътю люцки поливки.

Р а ш о *(кани са да става, уж са понадига и пак сяда и зема и са пипне нещо по краката.*

Р а ш о в и ц а. Како са помайваш или не земаш от хората? Ставай де, ха скоро, земи го със дилавю, а чи го занес на реката. Там на самодивскию вир да го фърлиш и да са ни чуй, ни види. Ама да не запокитиш и дилавю подире му, чи ни си го купувал ти, ами й от мъжа ми *(помълчава и другите мълчат)*. И него тъй горкию го зададоха, та умря без време, та ма остави ни сам, ни татък да ми тегли главата нине с тебе. Ха ставай де, теб казувам!

Р а ш о. А ба жена, ти луда ли си или жа полудееш?

Р а ш о в и ц а. Луда ли? Жа полудея ли? Аз жа ти кая каква съм луда! За какъв бяс си ми довлякъл тука таз пораза? Да ставаш да я мааш оттука ей нине или жа играй ръжену по гърба ти!

Гражданите се спогледват и Стоян са усмихва лукаво.

И в а н. Не бой са бе, буле Рашовице, право ти казвам аз, то не е нищо, хем то пари струва. Недейте го фърля, дайте го на мене, аз да ви дам един бешлик за него *(Рашовица като чу пари, загледа го тъй вторачено, а той сяка, чи й са види малко)* и два ви давам.

Р а ш о в и ц а. Гаври са ти, уж пари струва и пари даваш зер, вам ви гавра тряба! Затуй съм ви прибрала на къщата си, мен ми сърцето изгоряло, пък ви са гаврите със

мене! *(Прави са като да плаче.)* Майка ми, бог да я прости, тя за туй казваше: «Гърците са миша вяра, те на чуляку у къщата за зарар сал улязват.» Аз съм луда, чи въ пуснах, ама. . .

Р а ш о *(отложил си калпакя, та го унича пред свещта са почесва в тила)*.

Р а ш о в и ц а *(дръпнува ръжена и го изримъкнува през гърба)*. Ти нема ли да чуваш, кучка ли ти лай тебя или жена ти хортува? *(Повтаря да го изримъкнува още веднъж.)* Ха ставай де, какво са почесваш такъвзи. . .

Р а ш о *(надига са уж да става)*. Да п. . . я на него, де са намери туй ваджия пък е нине.

Р а ш о в и ц а. Земай го, ти каам. *(И замахва да го тупти йоще веднъж, тамам той като са накамузил да са дига, ама Иван става, улавя я за ръката ѝ. . .)*

И в а н. Абе, буле Рашовице, какво правиш ти? Беки сега за таквоз нещо ща са бийте ви?

Р а ш о в и ц а *(обръща са на връх Ивана разярена)*. Оттук м. . . от тук пир. . . какъв карашик имаш ти на мъжо ми, ти ли мене жа ми съдиш? Той ми й мъж мене, аз каквото си ща, жа си го прая. Ти затуй ли си дошел на къщата ми? Стрела ша въ фана и ургисници! Оставили сте си къщята да ходите да са рейте по кърищата. Ама зер не въ сдържа. Оставяте жените да ходят по кефа си, да са правят таквиз хе перясти-перясти, да варточат парите в е на таквиз кравае, пък ви ходите да си търсите умо! Дошле сте тука на къщата ми, какво кадия ли жа ми станеш? Оттук. . . ха да са изривате с ниня е и двама от къщата ми. *(На Стояна)*. Како си са ухилили такъвзи като. . . хад де, да ви изгледам гърбо. . . ха. . . *(Зема им ботушите по един, по два и ги фърля навън из вратата, изфърля им ямурлуците, дръпнува сиджадетата им, изфърля ги, улавя са о Стояновите дисаги.)*

С т о я н *(тегли си дисагите)*. Пусни. . . ти не мож да ми буташ мене дисагите.

И в а н *(задигнал дисагите си и дума на Стояна)*. Остави са холан, земи си дисагите, чи хади аксъм то са разбра я. . . *(Излязват.)*

Р а ш о в и ц а *(затваря вратата подире им, заключа и пращи отвътре)*.

ЯВЛЕНИЕ НАЙ-ПОСЛЕДНЬО

Иван и Стоян

Стоян. Уредихме ли я сега.
Я Иван. А чи ти немаш работа, твоите зевзеклици туй могат да направят.

Стоян. Не знам дали мойте зевзеклици или ваш'те малакови са себап да спим тоз вечер на пътя. Ако не си спал у вас под стълбата, спи тоз вечер, а чи като си идеш, направи иоще един малаков на жена си!

Иван *(обляга са на трапузана и въздишащец дума:)* Жени, жени! Да ви са опустеят модите, да ви са не види държавата, ща ни довършите живота! Една ми беше главата промляла, сладък залък ми не даваше за тоз мерешки малакоф, що си не патих и патих, доде ѝ го направя, а сега какво си патих от друга, доде ѝ го разправя. . .

ПАРИТЕ И НАУКАТА

Разговор между двама съученици Петър и Михал

Петър

дравствуй, мили мой съученик!. . .

Михал

Здравствуй, Петре, с медений язик!

Петър

Отколе аз с тебе желая
да си поприказваме, ала не зная
дали имаш време
или ти ся дреме!. . .

Михал

Мен да ми ся дреме?!
Мене сън да земе!. . .
Тежко ти!. . . Колко не разбираш,
язък, дет ся с хора събираш!. . .
Тук толкоз хора ся събрали,
я ги виж как са ся умълчали,
чакат да чуят нещо от нази,
пък аз да спя!. . . Бог да пази!
Ако си ти, господине, мързелив,
защо сякаш, че аз съм сънлив!. . .

Петър

Е, ако съм сбъркал — прощавай!
Изведнъж толкоз не ся залавяй!

Михал

Да те простя — ама друг път да не сториш.
Думай сега, каквото щеше да ми говориш!

Петър

Аз щях да те попитам: «Защо ся току учим?
Какво щем от науката да сполучим?
Защо да губим толкоз време,
кога щем ний парички да сбереме?»

Михал

О, мой побратим мил,
твърде си много подранил:
отсега си станал лаком за парички,
за парички очите ти лъщят кат звездички.

Петър

Как да не съм лаком! Как да н'ги милея?
Я кажи ми, братко, кога ще ги печеля?

Михал

Е, защо ти са пари?. . .
Я по-яката ми ся отговори!. . .

Петър

Как защо ми са,
пари за зло ли са?
Виж му ума сега ти!. . .
Че без пари какво ся върти?
Нали и аз искам да живея,
нали ще има работи да желея!
Без пари как ще ги сполуча,
от книгите какво ли ще науча!

Михал

Ще научиш каквото ти тряба,
как да си печелиш без труд хляба.

Петър

Не ми стига ума, как може туй да стане,
с голи думи как може някой да те нахрани.

Михал

Не ти стига ума, защото не знаеш нищо,
ама я ся научи да четеш чисто,
да хванеш тук-таме да прочиташ,

ще знаеш работи и няма да питаш,
ще ти стига ума, каквото и да заловиш,
и пред хората ще да ся почетен явиш.

Петър

Ба, да ме прощаваш,
дето ми тоз ум даваш!
Ти ме смяташ още за вчерашно дете,
ама не ме знаеш какво съм аз цвете.
Че аз не съм говедо
и съм нещо си прокопсано чедо.
Нали и аз ходя между хора,
нали и аз с ум ся боря.
Не видя ли кого почитат
и за какво най-много питат.
Имáш ли пари — имаш ихтибар,
немаш ли — бъди учен, пак си говедар.
Със *аз,* със *буку,* със *веди* ся пери,
пък в джеба му две пари не можеш намери.
Защо ми й такваз наука,
когато нема що да ся пука.
Аз не ся яде,
буки не преде,
веди лозе не копай,
глагол вика дай!

Михал

Кому ся курдисваш, че си сладкодумен.
Аз ще ти докажа колко си безумен.
Ти ми ся перчиш, че знаеш да хортуваш,
аз ще ти платя — да не ми ся надуваш,
ама хубаво да чуваш!. . .
Добре, ти казваш: *аз* не *ся* яде,
кажи ми без *аз* кой ще ти две пари даде,

буки не преде —
простотата где ще те изведе?
Веди лозе не копай?
Ами кой го копай?
Оня, гдето *глагол* не знай.
. . .Знаеш ли *аз*,
добър си за нас;
знаеш ли *буки*,
ще имаш сполуки.
Не знаеш ли *веди* и *глагол*,
много ще ходиш гладен и гол
и ще ти казват: «Яли го вол!»
И за малка заплата
ще въртиш хорската лопата.

Петър

Да наблъскам сандъка си с жълтички,
че да ме видиш тогаз с какви съм очички!

Михал

Ако не знаеш книга,
пък и ума ти не стига
отгде да заловиш,
как да ся настаниш. . .
. . .Най-първо ще ти трябва да пишеш,
както въздуха, когото сега дишеш. . .

Петър *(пресича го)*

. . .Като не мога нищо да напиша,
ще взема едно грошче — ще го помириша;
и то ми стига и артисва,
каквото искам, ся написва.

Михал

Ами нали ще дойде време за някой кяр
или по-добре да речем — за някой цяр,
ще ти ся иска друг да не го знай туй,
ами тогаз?! И глухия цар нали ще чуй,
научи ся, побратиме, че работа да вършиш,
да не дойде време, та пръсти да кършиш.

Петър *(сърдито)*

Стига ми си хортувал!
Доста ми си хитрувал!
Или си, байно, много спал,
или те стяга твой Михал.
Виру-Миру-Киру
гол, та гладен Спиро. . .
. . .Знаял си езици,
нал нямаш парици,
не ставаш «ни за в тикви, ни за в боб»,
всякога ли ще бъдеш на хората роб?
Имаш ли дюкен,
ти си веч учен.
Имаш ли сирмия,
ти знаш и философия.

Михал

Зная те, зная — ти не вземаш от дума,
ти бягаш от науката като от чума,
сега на теб тъй ти ся струва,
с време ще познаеш как ся добрува.
Аз тогава, ако съм жив, ще ти покажа,
пък сега слушай гатанка да ти разкажа:
«Един петел намерил в боклука елмаз,
зарадвал ся затуй и запял завчас.

— Как ли ще са наям — рекъл
и към него ся завтекъл.
Отсам-оттам го клоцнал и поклъвнал,
и така продума:
— Колко хора нямат ума!
Зели, че си дават парите
за елмази, що са в боулук зарити.
Язък за моя радостен вик.
Да беше барем зърно ечемик,
щях да си го хрусна,
а сега, я, от глад ще плюсна.»
Колкото разбира петел от елмаз,
толкова и ваша милост в този час.
...Като че сме от петела от соя
и неговия ум е същия кат твоя,

Петър *(засрамен)*

Аферим! Благодаря ти, че до тоз карар
ти пред хората ме докара. Няма зарар.
Хайде сега сбогом, прощавай,
но сал на наука не ся уповавай!

УМНИ ИЗРЕЧЕНИЯ ИСКРИЦИ.

ВЪПРОСИ И ОТВЕТИ

Що е омразата? — На страстите паяка.

Що е любовта? — Пиявица на сърцето и скорпия на душата.

Що е спестяването? — Лицемерие на скъперниците.

Що е благодарността? — Феникс на чувствата.

Що е правдината? — Маска, с която най-много ласкаят страстите на Бала.

Що е простак? — Душа без храна, земя без семе, небе без светила, море без риба, дърво без плод и безполезен член на обществото.

Що е разточителността (галонтомията)? — Погрешката в арифметиката, извор на сълзи за математика и радост за неговите приятели.

Що е историята? — Памет на миналото, идея на сегашното, предсказване на бъдещето.

[«Български книжици», г. II, ч, 2, кн. 1, юли 1859 г.]

ОБЩИ ПРАВИЛА ЗА ЗДРАВЙЕТО

1. Пази умереност в сяко телесно и душевно занятие.
2. Живей на чист въздух и на видело място.
3. Гледай да бъде чисто тялото ти, дрехите и еденето ти.
4. Еж и пий сичко, каквото може стомахът ти да смила

добре. Не принуждавай ищахът си с пържени и подправени работи, нито с питие.

5. Не преминувай изведнъж от едно обикновение на друго, ами полека-лека.

6. Отбягвай от една точна диета и от строга редовност на живота си. Малко шереничко карай.

7. Гледай, колкото можеш, без голяма нужда да не земаш церове, каквото за чистение на стомахът, за бълвание и кръв пущание.

[«Гайда», г. III, 22. XI. 1865 г.]

ДОКТОРСКО И ФИЛОСОФСКО НАСТАВЛЕНИЕ

Пази ся от винопийството, защото никой винопиец не е бил никога ни честит, ни почтен; то преобразява човека на скот, разсипва здравйето, отравя диханието, пресеква природната топлина, породява изкуствената топлина в стомахът, загрозява лицето, направя зъбите гнили, докарва преди време остарявание, лишава человека от всички добри и хубави работи, направя го омразен на чуждите и на своите и на самаго себе си. Пиеницата никога не може да ся отърве от скотството, защото колкото пò за много време го обладава пиянството, толкоз повече го услаждава и колкото той остарява, толкоз повече подпада под тази страст; пиянството затъпява духът и съсипва тялото като бръшлянът старото дърво или като червеят, който ся ражда в сърцето на орехът.

И тъй пази ся да не тя пониже на младост една такваз неизцелна живеница, да тя не лепне на старост една такваз скотска зараза; понеже тогаз всичкий ти живот ще бъде само животът на един скот и след смъртта си ще остави само постидно безчестие на внуците си, които ще ся стараят да забравят, че са имали такъв баща.

Анахарс казува, че първата чеша служи за здравйе, втората за благодарение, третята за радост, а четвъртата за лудост; но на младежите не е простено ни една, защото трупа огън на огън. Затова ако желаеш да не направиш да

дойде умиранието ти по-скоро, следувай като едно общо правило това: никога да не приложиш на тялото си изкуствено затопление от вино или други възпалителни билки и аромати преди доде не видиш, че времето, сиреч годините са изнурили природната ти топлина; а колкото порано захванеш да помагаш на природата, толкоз по-рано ще тя напусне и тя, тъй що да чакаш само от изкуството да тя подкрепя, от което и по-лошо не бива.

«Кому тежко и горко? — казва Соломон. — Кому въздишки и охтения? Кому свади и препирни? Кому псувни и попръжни? Кому бой за безнищо? Кому сини и накървени очите? Не на тези ли, които плъзнат по кръчмите да пият? На на тези ли, които ходят, та дирят де има да ся пие?»

«Виното — казва Плиний — докарва треперание на ръцете, подмъща и подпува очите, оставя человека без сън и без отпочивание, направя го да му вонят устата и да смърди дъхът му, докарва го да не помни и да не усеща нищо.»

Винолюбеца никой за нищо го не вярва и никой не му ся доверява, защото той не може да държи тайно нищо. Виното не само вскотява человека, но го и влудява. Който обича виното, него никой го не обича, жена му го презира, децата му го не тачат, роднините му го не рачат и всичкий свят му ся смее и му ся подгавря.

Пиените не знаят какво хортуват, не ги е грижа, че думите им ся докачителни, забравят приличието, правят безредни и безчинни работи и, в късо, докачат всяко добро и честно съдружество, а най-вече Бога, комуто всякий ден ся молим да ни подари здравйе и безболезнен живот, но с препиване и преядание съсипваме това, което просим и ни дава.

«С пиянството и лакомството — казва Хезиод — докарваме си по-скоро преди време тежка и безчестна старост и ранна смърт.»

А Святий Августин така описува пиянството: — «Пиянството е ласкателен дявол, сладка отрова, приятно прегрешавание; който има пиянство, няма себе си, и който пиянствува, не съгрешава, ами сам си той е грехът.»

Инокентий казува — какво по-нечисто от пияницата, устата му вонят, тялото му трепери; бърбори и не знае какво дума, умът му отчужден, лицето му преобразено!

Ни срам, ни скришност има там, дето пиянството владее; и какви злини и повреди не причинява пиянството? Кого не направя суеслов и блядослов пиянието — казва той — и кого пък не направи то ням и нечувствителен, ще приложим ний.

Когато Диоген видял, че ся продава къщата на едного, който обичаше много да пие, «толкоз като гълташе — рекъл, — личеше си, че най-подир ще избълва цяла къща».

[«Гайда», г. III, бр. 1, 1. I. 1866 г.]

УМНИ ИЗРЕЧЕНИЯ

Не поверявай всите си тайни на приятеля си; може да ти стане неприятел. Не прави на неприятеля си до колкото зло можеш; възможно е да ти стане приятел.

Лености е майка на злото; тя е немила мащеха, която оставя да умират от глад онези ѝ деца, които я най-вече обожават.

Малко оцет и малко зелйе, спечелвани с работяние, са по-сладки и от хлябат и от агнето, които ги харизва чорбаджията.

Момък младий! Докарвай ся срамежливо и пред старците, и пред децата; защото на първите си длъжен почитание, а на последните тряба да даваш добър пример.

Ако ся явиш с празни ръце, казват ти: «господарят спи»; ако ли носиш нещо армаган, казват ти с присърце: «заповядай, Господине».

Бъди тежък в придобивание на приятели, но тежък и в изгубването им.

Работи сутрина рано, за да си починеш, кога припече по пладне. Труди ся млад, за да мируваш на старини.

Който ти открива недостатките на другите, ще открие пред други и твоите.

Смелостта (джесаретът) не е в тялото, но в душата.

Парите не принадлежат на сребролюбеца, но сребролюбецът на парите.

Във всичко, което прави Бог, все има по нещо добро.

Безумен е който плаща преди да земе което е купил.

Глупав е, който не знае да удържи слюнката си.

Нищо без труд ся не придобива. Който ище бисерйе (маргарец), тряба да ся спуща на дъното на морето.

Занаятът или ръкоделието е обезбеждание против гладът.

[«Гайда», г. III, бр. 4, 15. II. 1866 г.]

Да ся боиш повече от мируването на лошийт человек, а не от гневът на добрийт.

Каквото имаш повече от онова, което ти е нужно, то принадлежи на сиромасите.

Със завистлив человек не ся препирай и не ся карай.

Армаганът на сиромаха има нещо по-горне от армагана на богатийт.

С просто гледание главата ся вижда, като че е товар на краката, но вгледай ся и пригледай добре, главата е ответствена за краката. Така също и бремето на едно магаре делом ся туря на плещите на стопана му.

Разумнийт человек не говори никога нито за годините си, нито за добрините си, нито за кяровете си ся хвали, нито за зарарите си ся изплаква, а най-вече варди да не отваря приказка за недостатките на съседите и ближните си.

Челяк челяка и град града избавя. Ръка ръка и пръст пръста мие.

[«Гайда», г. III, бр. 6, 15. III. 1866 г.]

ВЕСТНИК ЗА ЖЕНИТЕ

Аристотелевата дъщеря Пития е чутовна и в старо време, и сега, не толкова за бащиното си име, колкото за своето целомудрие и за любовта, която имала към мъжа си. — Еднъж като я попитали, кое червило ѝ по-аресва, тя отговорила: Най ми аресва червилото на срамежливостта по лицето на почетна жена.

Корнелия, римлянката, майка на Гракхите, имала по-голяма грижа за възпитанието на чедата си, отколкото за своето гиздяние и труфяние. Веднъж една нейна познаница от богатите римлянки, като била при нея, та ѝ, ся хвалила със своите бисери и драгоценни украшения, замолила я да ѝ покаже и тя своите дживаири. — Почакай — рекла тя, — и ще ти ги покажа. След малко, като си идват двамата ѝ синове от училището, тя ги представя на познаницата си и казва ѝ: Ето моите дживаири, бисерйе и безценни камънйе, всичката моя грижа е за тях, те са моето най-голямо украшение и най-голямата моя радост е тях да възпитам добре и с тях да ся похваля, а не със скъпите си премяни. Таквази е била тя майка и затуй е отхранила таквизи синове, каквито са били Тиверий и Кай, благородни римляние, които ся прославиха със своята любов към народът и оставиха безсмъртно име в историята.

Срамежливостта е най-ближнята роднина на добродетелта.

Срамежливостта е най-привлекателната дражест, която може да украси една жена, защото е най-безопаснийт залог на невинността и на добродетелта.

Срамежливостта умножава на жените хубостта, тя е нейнийт цвят, тя покрива грозотата.

Срамежливостта е привлекателността на очите, омайването на сърцата, поручителство на всичките добродетели и свръзка и мир на всяка челяд.

Жената в детинскийт си възраст тряба да бъде под надзиранието на родителите си, в младийт си възраст — под надзиранието на мъжа си, а като остарее — под надзиранието на чедата си.

[«Гайда», г. III, бр. 4, 15. II. 1866 г.]

. . . .

Който небрежи за възпитанието и изучванието на дъщерите си, приготвя срам на семейството си и злочестина на други семейства, между които ще влязат дъщерите му.

Жени! Две добродетели са най-добрата и най-скъпата ваша премяна: първата е почестта към оногоз, на когото името носите, а втората непрестанно привардване на сами себе си.

Не навличай на домът си клетвата на жената си, о

която живееш в него, защото от тойзи дом вече хаир не бива.

Дето жените са на почет, там Бог е на помощ (?).

[«Гайда», г. III, бр. 7, 1. IV. 1866 г.]

ХУБОСТТА НА ЖЕНИТЕ МЕЖДУ РАЗНИ НАРОДИ

Хубостта на жените от Кумана, област в Южна Америка, състои ся в това, да бъдат страните (бузите) им сухи, лицето им продълговато и бедрата или кълките им дебели. Затуй доде са малки момиченца, стискат главите им между две възглавници, и стягат ги яко над коленете.

Жените на бедуините, сиреч на пустинните араби, вранисват с вранило краищата на клепките (мигли, мигачи) си, и теглят една черна рязка вън от очите си, за да ся виждат големи. Големите очи са общ белег на хубост между всичките азиатски народи.

По други места жените теглят по лицето си резки синкави, таквиз, които да приличат на жилите от тялото.

На някои места жените чернят зъбите си, а белосват космите на главите си за хубост (ето де тряба да идат нашите с бели глави младойки, за да минат за хубави, както им ся ревне!).

Японските жени позлащат и варакосват зъбите си, а индийските ги червят с една червена боя.

В Гузурат и по други някои места в Америка, колкото са по-черни зъбите на жените, толкоз по̀ за хубави минуват.

В Гроеландия жените боядисват лицето си сине и жълто.

Доскоро русиянките, както и някои други, колкото и да са хубави, имаха се за грозни, ако не ся белисат и червисат.

Китайските или кинезските жени тогаз само ся имат за хубави, когато са краката им малки като на коза.

Отколешните персияне мислили, че жена, която има гърбав нос, е достойна да стане царица. И сега още на

някои места майките изтеглюват на сред носовете на дъщерите си.

По някои места има и днес да стискат с дървета на момичетата главите, за да стават четвъртити.

[Гайда, г. III, бр. 8, 15. IV. 1866 г.]

ВЪЗПИТАНИЕТО НА ЖЕНИТЕ

Жените са, казва Аристотел, половината от населението на всяко село, град и царство; затова, който не ся грижи освен само за изучението на мъжйете, оставя половината от населението да живее, както щѐ, а не по законите. Но когато полвината население остава да живее не по закон, а по кефът си, то твърде скоро и другата половина престава да почита законите и тогаз село ли е, град или царство, съсипва ся.

От жените ся раждаме; на техните ръце преминуваме първите години на крехкийт възраст вкупе и най-способнийт да зема един какъв да е образ. Прочее тряба ли жените да остават прости и неучени, като ще получаваме от тях най-първото и основното образование.

Каквито нрави имат жените, таквизи ни напойват още с млякото си наедно.

[«Гайда» г. III, бр. 12, 15. VI. 1866 г.]

ЯЗИКОУЧЕНИЕ

Язикът е невидимий образ на цял народ. Колко жално наистина да гледаме как ся изхабява този образ у нас още от детинството ни. О, нека бъде наший ни язик язик на челядта ни, за дечицата на новото време! Нека те да слушат често и в черквите, и в домашнето богомолство, и в

неделното чтение величавите звукове на черковнославенский язик, тъй както са ечали те в първийт възраст на наший народ!. . . Около люлчиците им нека ся чуват сладкогласни песни и предания народни и при таквизи гласове и чувства да пораснуват дечицата ни. Да не допира до устата им никакъв чужд глас, доде ся не развие в тях свободно дарът на човеческата словесност по бащиний им язик — че после, кога им дойде редът, нека идат и образованите язици на другите народи, но нека идат между челядта ни като призовани гости, а не като господари, да завладяват умът им и народний им язик.

[«Гайда» г. III, бр. 11 , 1. VI. 1866 г.]

ЯЗИКЪТ И ИСТОРИЯТА

Язикът ни представя народнийт гений, който не може с думи ясно да ся изрази, а историята, — знанието на съдържанието на народний живот; знаеш ли язикът на един народ, то знаш що е той народ; знаеш ли историята му, то знаш що може той народ; язикът е анатомията на народнийт гений, а историята е неговата физиология.

[«Македония», г. II, бр. 9, 27. I. 1868 г.]

ИСКРИЦИ
ИЛИ
РАЗНИ ПОУЧИТЕЛНИ ПРИГОВОРКИ

Каквото правиш, прави и мисли за сетнината.

Каквото зло направиш, рано или късно ще ти дойде до глава.

Каквото не ти е угодно да ти направи друг някой, недей го прави и ти никому.

Бъди праведен, безстрашлив, разумен и въздържен за всяко нещо.

Доброто возпитание е най-голямото наследие.

Почитай старите, защото и ти ще остареш.

Обичай родителите си и почитай ги; и да не са достойни родителите ти, търпи им и недей ги презира.

Братия и сестри кога нямат съгласа, не биват честити.

Който скоро осъжда, наскоро ся разкайва.

Не гледай, не думай и не прави онова, което времето не носи.

Учи ся; неучен человек лесно ся излъгва, затова ся и презира.

Ти си стори дългът, па нека става, каквото ще.

Който ище да прави всяко нещо, той ни на едно не ще бъде изкусен.

Не можем получи удоволствие, ако не претърпим скърби.

Кога сърцето е лошо, всичките достойнства са напразно.

Онзи, който живее токо за себе си, не е достоен да живее.

Който ся докарва според обстоятелствата, той винаги сполуча.

Едно малко нещо навремене послужва ни много и докарва голяма полза.

Н и щ о?!. . . Но едно н и щ о потребува че става нещо си, а — туй н и щ о, онуй н и щ о, най-после остава съвсем нищо.

И кога са шегуваш, пази да не наскърбиш някого.

Когото видиш в утеснение, недей го обвервува за нищо.

Ненаситното желание само ся прави злочесто.

Помни, че дохожда време да ти дотрябва и никаквий человек, когото си презирал.

От една безумия ражда ся с години злочестия.

Тряба да пазим себе си, но и другите да не повреждаме.

Ако станеш овца, всякой ще ти стриже вълната.

Неблагодарността е змия; тряба да я удушим.

Ограничавай пустите си прищевки и суетните желания; защото кой може да има всичко, що иска на светът?

Онзи, който ище да има всичко, всичкото изгубя и остава без нищо.

Търпение и сполука са неразлучни другари.

Разкошнийт человек е всякога слуга на хотенията си, а умеренийт е цар.

Каквото да заловиш, карай го редовно и ще го изкараш: без ред не спори напред.

Гледай да не изгубиш нито минута напразно, животът ни ся минува и безвъзвратно.

Ползувай ся от днешното и старай са за утрешното.

Всяка помощ, получена без просба, бива дваж по-приятна.

Който е на щрек и кога няма опасност, той ся минува безопасно.

Комуто ся дава воля за повече, отколкото му ся стои, той пожелава повече, отколкото му ся пада.

Неправедна печалба е суха щета.

За неприятеля си можеш да мислиш, че е лош, но не тряба да говориш лошо за него.

С размисляние и разсъждение достига ся до мъдрост.

Сиромахът има нужда от много работи, а скъпийт има нужда от всичко.

Тряба и от сладкото да страним, защото ся вгорчава.

Тряба повече да мислим какви сме ний, а не кои сме.

Търпението е убежище за сиромаха.

Умнийт ся поправя от сбъркването на другите.

От което не можеш да ся отървеш, недей го хули, но търпи го.

Честта (късметът) ся по-лесно намерва, а по-мъчно ся удържа.

Честитий скоро забравя злочестията.

Най-опасно е хитър и лукав неприятел.

Който мисли за злото, което може да му ся случи, той мисли за себе си.

Прощавай ближнийт си често, а себе си никога.

Благоразумието ся привардва и от най-слабийт неприятел.

От сърдитийт ся махай за малко време, а от пакостника бягай винаги.

Злобата бива най-вредителна, когато ся вижда смирена.

Който може да повреди другиго и го не повреждa, той е достоен за слава.

Който ся познава, че му не досяга умът, той е благоразумен.

Не товари никого повече от силата му.

Недобрата съвест е всякога опасна.

Всяка погрешка има си и оправата.

Злочестината когото търси, скоро го намерва.

От приятеля си не тряба да ся оплакваш.

Най-опасен злодей е тойзи, когото не е страх от наказание.

Което не смееш да направиш, не ся наемай и да говориш за него.

Поревката мисли за онова, което ѝ ся ревне, а не за онуй, което ѝ тряба.

Които нищо не желаят, от нищо не щат да знаят.

Обичай шипокът (трандафелът), но мисли и за трънйете му.

Който не умей да мълчи, не умей и да говори.

Сиромах, който прави, каквото правят имотните, скоро ще пропадне.

Дето старите са развращени, там младите не ся научават на добро.

Тряба всякой ден да го имаме като че е най-подирнийт ни.

Тогаз само умираме добре, когато сме добре живели.

Никой пророк не бива почтен в бащнината си.

Който обича все нему да захвалят, той не може да бъде верен и постоян приятел.

Всяко нещо, колкото ся по-рядко употребява, толкоз по-приятно бива.

Добрийт ред без достойнство не струва ни бодка.

Има и за бесът гръм, който го убива.

Любовта ся свършва, когато не остава вече какво да ся желае.

Незнаянието и искабоснята сега много скъпо ся купуват.

С глупавината си простийт причинява смях, а силнийт плач.

Сиромахът ползува повече другите, а не себе си.

Който живее с надежда, умира и не наслежда.

Хитрийт ласкател и на заповедника си заповядва.

Преструвката е голяма опасност за добродетелта.

Който ся хвали с родът си, с чуждо ся хвали.

Който желае противното на природата, той на самаго Бога ропще.

При много умове не може да стане това, което тряба, но това, което може.

Случката докарва често, щото и комарът да надвива на лъва.

На момчешкий разум не тряба да даваме перя и крила, но да го позатягаме.

Приятелят не е земний рай, дето да ся ражда всичко несеяно и неработено.

Големите хора не правят малки погрешки.

Навремене една необмислена дума разваля всичката работа.

Както от дъждът утихнува вятърът, тъй и от сълзите олекнува тъгата.

Почетната сиромашия е по-предпочтена от излишнийт имот.

Правдата от само себе си надделява, а мнението през друга ръка.

Всичките добродетели ся изгубят в интересът, както реките в морето.

Мързелът е ръжда на разумът.

Много е и малкото, кога ся даде навреме.

Честта е болярска дъщеря, която ся безчести и с ратаите си.

Да живееш много честито е каквото да вървиш по стъклен мост.

На гнил плет и на голям господар не са облягай.

Пази ся от а т отзад, от вол отпред, а от инок отвред.

Надеждата е сън на бедните человеци.

Малкото четво е щета на разума, а многото учение е каквото млого свърната и затлъстяла снага.

Разумът прилича на река, която си отпочива, кога тече.

Дълговете (борчовете) са като деца, заченват ся приятно, а раждат ся с болест.

Подир смъртта слава е каквото подир потъняването на корабът сгоден вятър.

Женянието е ружа, що цъфти, в която най-подир остават токо трънйето.

Ний сме всинца еднакво близо до смъртта, по-близо, отколкото можем да мислим, че сме.

Най-голяма злочестина е да ти прави пакост такъвзи, срещу когото не можеш да ся оплачеш.

Живо̀тът ни не ни е подарен, но даден, но даден ни е като на заем за няколко време само.

Една случка може да доде на стотях години веднъж, а пък на часът ся изгубя.

За да стане някой си чутовен, зависи повече от честта, а не от родът му.

Добродетелните сърца не тряба да са страхливи, но пък все тряба винаги да ся привардват.

Който има власт и не забравя на другите да не сгрешават, той самси ги кара да съгрешават.

Мъдрост е това: да запреваряш злото да не стане, а не да ся караш за станалото зло.

Господарите употребяват человеците както парите, които те оценяват за колкото щат.

Само чистата совест за добрите работи може да утеши человека на смъртний му час.

Светът е голяма книга, писана с Божията ръка; тя има токо три листа: небето, земята и морето.

Царските работи са като големите реки, всякой види течението им, а малцина знаят изворът им.

Кон не става по-добър от златá юзда, нито простак по-умен от скъпи и хубави дрехи.

Лъжата и лицемерството са воня, която услаждава сърцето, но докарва главобол.

Лъжецът е заклет враг на всяка честност.

Няма нищо по-искрено от съвестта, нито по-полезно от нейните совети.

Вричание без направяние е хубаво дърво, което не дава рожба.

Доброто възпитание на младежите е най-верен залог за доброто състояние на едно царство.

Страстите най-първо ни ослепяват, че подир ни поробват и на ввaляват в най-големи злочестини.

Безпътно е да споменуваш простената обида, тя тряба да ся жертвува на забравението.

Който бива своеволен, кога е честит, ще каже, че бърза да стане злочест.

Който предпочита имотът си от почетът си, той не е достоин ни за имот, ни за почет.

Славолюбив человек рядко бива почтен.

Всякой помни веселбите си; но всякой не помни длъжностите си.

Слугите и кучетата тогази ни дотегнуват, когато ги много галим.

Безумията е необичайно дърво, което дава всякакви рожби, от които най-омразна е гордостта.

От две злини като искаш да избереш по-малката, по-добре е да живееш с глупав, а не с лошав человек.

Най-голяма безумия е да ся оплакваш, когато можеш да ся поминуваш без притеснение.

Големците са таквиз благочестиви, щото слугуват уж на Бога, но гледат да не наскърбят и диявола.

Препиранието захваща от мнение, простира ся до упорство и изкарва ся до побеснявание.

Няма по-тежък товар от този, дето да имаш обязаност към един непочтен человек.

Да претърпяваш нещо за приятеля си е да венчаваш славата си с вечни лаври.

Самолюбието е най-опасен наш неприятел.

Имотът е погубил по-много человеци, отколкото може да са загинали от сиромашия.

Напразно ся оплакваме, че времената биват тежки и нехвелити, ний сами си ги правим таквизи.

Който има в себе си Бога, ако и да няма нищичко на светът, той всичко има.

Злочестите ако само с думи представят злочестините си, твърде рядко могат да бъдат послушани.

Разумно е да не приема някой нещо от ръцете на тези человеци, които не може да люби.

Който прави добро на человеците, не може да ся укори, че има злочувствена душа.

Всякой съди за другите по своето сърце.

Человеческий живот има тисящи сласти, но едно само благополучие — искрена сопружеска любов.

Когато сърцето ми не мя осъжда, не ся боя от осъждането на никого.

Колко скоро минуват дните на надеждата и на радостта!

Трудно е, но неотменно нужно е да познае човек ласкателите, за да намери и да оцени искренийт приятел.

Добродетелта води человека към познание на Всевишнето Същество и в сближение с него.

Който не е видял любимийт си предмет страждущ, не знае до кой степен може да го люби.

Защото не е пострадал някой някога, то не служи за доказателство, че ще остане завсегда без да пострада.

Два най-главни извори на народното благосъстояние са земледелието и търговията.

Свободата на мислите никога от никого не може да ся възбрани.

У всяка държава всякакви души има.

Дето има власт, там има и ласкателство.

Със славата иде всякога завист и злоба.

Заразата на любовта малко различа от заразата на чумата.

Гледай всякога да извличаш и от веселбата полезното.

Умереността е най-рядка, но най-хубава добродетел.

За велики дела нужно е да има человек велико доверие към себе си.

Народното согласие е най-първата система за народното образование.

Народното огорчение свързано е с горки опасности.

Народната воля е остро желязо, с което, като искаш да си играеш, както и да е ще тя изпрепреже.

Храбрите народи всякога в най-опасно време са най-добри и величествени.

Великите предприятия не могат да ся изкарат благополучно без добри средства.

За всяко нещо от всичко друго най-полезно е нелицемерно съгласие.

Навикновението на разблудството отнема силата на любовта, без да може да отнеме и потребността ѝ.

Защото има на светът лъжливи приятели, не трябва да ся отчайваме, че няма и истинни.

Кой от нас не знае, че ще умре, но ето че никой не мисли за това, догде го не докопа смъртта за вратът.

Честолюбивите предприятия, сполучени, могат понякогаж да бъдат полезни, но токо всякога по̀ май си са вредителни.

Само крепката и дръзновената воля на един народ е, която му отваря пътят към благосъстоянието му.

Не бива никога честит такъв человек, който има разумът си озарен от науките, а пък сърцето му го владее дух на немирство и пакостничество.

Озлобленията не погасяват пламъкът на отмъщението; а от злоупотребленията ся ражда созаклятие против насилието.

Който с разум води страстите си и с мъдрост побеждава неразсъдната смелост, той успява в делата си.

Колкото са по-големи опасностите и бедите, толкоз по-широко поле ся представя за добродетел.

Лесно ся склонява человек на това, за да си отвърне и отмъсти на оногоз, от когото мисли, че е обиден и повреден.

Великите и ужасните дни дават повод за велики примери.

Злото не може да ся затаи; и злото, и доброто истината ги еднакво открива на светът.

Голям народ, малък народ само в мир биват честити.

Всякой безкнижен и неучен человек е най-разумен, когато мълчи и покрива незнанието си като срамна болка.

Да храниш много души и да правиш големи здания, това е един лесен път към осиромашавание.

Всичко излишно е безполезно, и многото мед горест е, казували старите.

Завистта тогаз само ся има за честита, когато може да тури в сравнение своето благополучие със злополучието на другите.

Не е ни глупо, ни неразумно да гледа человек и от неприятелите си да ся ползува.

Колкото повече врагове от завист към достойнството си има человек, толкоз повече чест добива.

Человеците не можеш да ги измениш, нито па можеш на всички да угодиш.

Егоизмът̀ е такъв порок, който всякога намерва не само извинение, но и пристойна личина за делата си.

Нищо по-глупаво от това, дето да считаме другите по-глупави от нас и уж че не разбират от нашите хитрости.

Неучението само по себе си е голямо зло, а в същото време и майка на много други злини.

Две неща съсипват человеците: изобилието на богатството и изобилието на думите.

Ако е лесно да добива някой приятели, много по-лесно е да добива неприятели.

Приятелството е животът и душата на светът, по-нужно, както казуват мудрите, и от огънят и от водата.

Разумнийт человек не само иска съвети, но и следува ги.

Редът в работите може да обогати и най-сиромасите, както безредицата може да направи сиромаси и най-богатите.

Колкото по-малко пожелания има человек, толкоз по-малко окови носи.

Бъди щедър към бедните, спестлив за себе си и верен на приятелите си.

Неучението е нощ на духът и нощ безлунна и беззвездна.

Книгата е най-добрият приятел на човека, тя не открива (?) скритите му работи и го учи на ум, без да има свой интерес.

Ученето, което спечеляме със свойт си опит, по-вярно е от онуй, което ся преподава от учителите в университетите (всеучилищата).

Гордостта е най-старо битие на светът и най-общо от всичките развратни, но пак няма нищо друго по-безумно и по-смешно от нея.

Человек, който има гражданска добродетел, служи на отечеството си както месечината на нощта, той, като го извежда от мракът, дава му светлост, която то не би могло да има без неговото послужване.

Най-доброто средство, за да ся разтушиш, кога изгубиш някое свидно нещо, е — да си докараш на ум онова минало време, когато не си имал туй нещо и си го получил.

Честото употребявание на увеселенията затъпява острината на умът и направя ни да хванем да ги не усещаме. — Человек ся уморява и от увеселенията, както и от трудовете.

Големите дарби в едного человека рядко ся срещат без големи недостатки, и самите най-необичайни глупавини са произлезли от най-мудри человеци.

Думата: всичко зная показва горделив простак; не зная, показва глупец; а нищо не зная, показва разумен человек.

Ученето не може да направи человека от глупав разумен; то ище естествена някоя способност, като една основа, върх която да може да зиде; без нея то нищо друго не може, освен да произведе глупости, достойни за смях.

Человек, кога няма пари, като че е на умирание и бере душа; а парите без человека са едно мъртво нещо.

Хитрият человек от всякого купува ум, като мисли, че сиромашията не е безумие, защото и от сиромаха един ум може да открие един път към доброчестие.

Ученето е украшение за всякого человека, светлина за оногоз, който е на обща работа, и осветлява чудно качествата на царйете.

От всичките добродетели най-мъчната за извършвание е търпението; то можеше да бъде още по-мъчно, ако да го не подкрепяше надеждата.

Младите приказват какво правят сега; старите — какво

са правили някога си, а глупавите само приказват какво имат на умът си да правят.

За да можем колко-годе да поминем животът си със задоволствие, тряба да имаме почетна преданост към по-горните от нас, вежливост към равните нам и снизходителност към по-долните от нас.

Человек, който ся големее и ся има, че няма нужда от советувание, той е най-голям глупещина, който не е достоин за сожаление, ако втелеса в някоя злочестина.

Дойдете при мене всинца, що сте зажаднели за слава, аз ще ви науча как да придобийте вечна и постоянна слава: — бъдете същински таквиз, каквито ищете да ви имат человеците.

Трудът на простият народ обогатява големците, а пък увеселенията на големците накарват сиромасите да ся поминуват оскъдно.

Едно издрънквание може да подплаши или да възйери един бик, тъй както и едно нищо-нещо може да подсърди едного глупещина.

Да ти ся ревне да правиш добро, пък да ти не дава ръка, то е голяма добрина; но да имаш прилег и власт, че да не рачиш, то е най-омразен грях.

Когато има да извършиш някоя свещена длъжност, сматряй всичките опасности и премеждия, даже и самата смърт, като противни, но не като непреодолими пречки за изпълнение на тази длъжност.

Най-голямата разница между ученият и простака е тая, че първият ся измъчва и изнурява, за да научи какво годе, а другият, като не знае нищо, стои си мирен и спокоен.

Това, което употребява человек за харвалство и за увеселение на тялото си, рано или късно ще ся преобърне в наказание на душата му.

Комедиаш на амвон, богомолец на бал, калугер на сватба и маймуна в каляска за еднакъв почет и внимание са достойни.

Маймуна, която залъгва и разсмива человеците с играта си, по-много струва от такъвзи учен, който им омръзва с големливото си бърборание.

Глупав слуга и неразбрана жена са два добри учители на търпението, от които человек може за малко време доста да напредне; но този, който ще влезе в училището им, тряба да бъде великодушен.

Ако някога ся вогнезди любов в сърцето ти, гледай да

не стане мъчител на душата ти: мъчи ся всякога да я подчиниш на здравий ум и на благоприличието.

Който иска да е благополучен през целий си живот, нека отхвърли суеверията и прекаляванията във всяко нещо: да внимае само на истината и да не заминува понататък от длъжността.

Зле се наказват на старост онези ленивци, които никогаж не ся старяят за бъдущето си, доде са млади, и които, кога ся съмнува, не премислят, че ще и да мръкне.

* * *

За да обожава някой любовта, има право, но мнозина обожават празната сянка на любовта.

Който несмислено продава сам себе си, намерва за господар зла жена, а това е най-несносно робство.

Жените изобщо са милостиви, защото, когато мъжът не дава освен среброто си, жената прилага и сърцето си.

Жената има това общо с ангелите, защото страждущите на нея принадлежат.

Жената е или безцен камък, който ся носи на пръст за украшение, или прост камък, който земаш на гърбът си само за да имаш какво да ти тежи.

Хубостта на жената е според както я сърцето аресва, затуй който е сполучил добронравна жена, що му трябва друго?

Първата и най-изящната добродетел на жената е кротостта.

Лошето разположение и упорството на жените не докарва нищо друго освен дето умножава собствените им мъки, и лошето поведение на мъжйете им — които чувствуват, че не тряба да бъдат победени с таквиз оръжия.

Причина на супружеските злочестини биват повечето жените, които тозчас след венчаването забравят главната си обязаност — да угодяват всякога на мъжйете си.

Думата стопанка е събирателно име, в което ся заключават понятията: верен другар, помощница на мъжа, майка, гражданка, госпожа и любовница. Любовта, както ся види, составя само едната шестина на сопружеството.

Благополучието на человеческий род зависи от жените, под който смисъл и да би земал някой това благополучие.

Две добродетели са най-голямото украшение на жените: да почитат оногоз, на когото името носят, и постоянно да вардят сами себе си.

1869 г.

РАЗНИ ИЗРЕЧЕНИЯ

Не е възможно, като продадеш кравата, да имаш мляко.

Приятелю! Пази ся от много евтени работи, защото ще тя оставят гол.

Когато не можеш да ухапеш, крий си зъбите.

Обещаха ли ся да ти дадат крава, тичай тутакси да намериш въже.

Ако искаш да изядеш дявола, ще бъдеш принуден да погълнеш и рогата му.

Не давай на папагала жълъди, нито на свинята шекер.

Луд ли е? — не му казвайте, де е камарата с камънйете.

Искаш ли да ядеш желязо? — тури си челични зъби.

Който спечели д а в и я т а си, спечеля кокошка, а вагубя крава.

Смъртта на магарето — сватба на кучетата.

Гъбата (сфонгарят) попива всичко, от хонията изтича всичко, в цедлото остава само непотребното, а решетото, като пропуща прахът, задържа житото. Читателю, бъди като решетото.

[«Читалище», г. I, кн. 19, 1. VII. 1871 г.

ГЕОГРАФСКО-ИСТОРИЧЕСКИ ОПИСАНИЯ, ПЪТНИ БЕЛЕЖКИ И ДРУГИ

СЕЛО ТРЯВНА

ОТ ЗАПИСКИТЕ НА ПЕТКАР. СЛАВЕЙКОВА

Трявна е от по-големите търновски села; отстои от Търново шест часа къде юг, три часа от Габрово къде изток, шест часа от Казанлък през Балкана към север; лежи между две бърда, разложени и по двата бряга на речката Трявна и протака се къде юг на въз дола Качевунски. Речката Трявна[1], разподелявана на вади, умива и прохлажда по-главните селски улици, като минува под самите кащия и през дворовете на по-многото от къщията. На главната вода три големи мостове — единий каменосводен, а другите два дървени с каменни ракли — съединяват четирите части на селото, което изцяло ся состои от 400 къщи, повечето от два и три кати гиздаво построени. Две църкви каменни — храм Ар. Михаила в Среднята махла и Великомученика Георгия в Долнята, — едно училище голямо за момчетата, едно девическо, една мааза с няколко дюгени, една шатра за свилотокаре, един часовник на висок стълб и речените три моста са общите здания на селото. В селото нема много извори, но колкото са, славят се със студна, чиста и добровкусна вода.

ПРЕДАНИЯ ЗА ТРЯВНА

Говорят, че Трявна е съществувала и по-напред от XIV-й век, и за доказателство на това представят каменната църквица — храмът Св. Ар. Михаила, която подно-

[1] Тая речка има главний си извор до два часа и половина вън от селото къде юг в Балкана над колибите Радевци и мало по-долу

вили на 1813. Някои от по-старите свещеници уверяват, че тя била също като църквата на Рилский монастир преди сетнето му изгорявание и додават еще, че казвали по-старите от них свещеници да са затекли надпис някой чистописан, който сведочил, че храма Св. Ар. Михаил е градил един от тримата братия Асеневци.[1] Имало е още три църкви дървени, които се унищожили като запустяло селото, но досега личат местата и имената им са опазени: Св. Николай, Св. Илия и Св. Богородица.

Във времето на превзятието ли, напосле ли, не се знае, но вярно, че това село (сегашна Трявна), с каквото име е съществувало по-напред, съвършено е запустяло и за доказателство на това уверяват по преданию, че когато втори път дошли тук заселници овчаре, намерили само каменната църквица в трева обрасла, и в трапезариите около църквата нашле меча бърлога.

Гореизложените предания, колко и да не са основни, верно е това, че вторите заселници на селото Трявна са намерили пуста и по-здрава реченатa църква и около нея се заселили.[2]

приема оттока на Стоевските извори, тече на едро възприполявана през цветнисти равнини и е обкичена от самий си изтек с много воденици и тепавици.

[1] Кои са тия трима братия Асеневци и в кое време са били, никой не може да ми докаже! Колко пигах и разпитвах за той любопитний надпис, не можих да издиря да го е преписал някой, догдето затекли сегашните стари свещеници, зографията на църквата била олющена и окапала. По предания разказват само, че от тия тримата братия Асеневци единий подновил Рилский монастир, вторий съградил Килифарский монастир, третий, най-малий, пък тая църква — това, що думат, че тия три церкви са били на един кроеж, е вярно.

[2] Старите заселници на селото били овчари скитници (кочевни — от това Качавуните и Качавунский дол). Те намерили край реката Трявна трависта паша за овците си и се поселили. Дума се, че те нарекли селото Трявна от реката, която носила това име за травистите си брегове. Полегарите на овците са били в Качавунский дол, гдето са и днес колибите к а ч а в у н и. — На след това са дошли с многочетна челяд богати бежанци из Разлога, из едренските села и от Тетевен.

Замечателно е това, що ако и да са се смесили и слели тия разноселци, то пак и до сега като че гонят особена влака; разложенский гони търговство, едренский поповство, тетевенский — кметовство; с тетевенските преселници са дошле една челяд български цигани, от тях са гъдуларите. — Живописците в Трявна са една влака, но от где са предошле не известно, ако предполагаме, може да речем, че из Самоков; дюлгерите са дряновци, а ковачите габровци, но аз думам за началните родове, сега са сички тревненци.

Отстранено от друма, на затулно в Балкана, на място, като неизложено на чести нападения от страна [на] злосторни грабители, това село се пълняло с бежанци челяди, от разни места, расло и се уголемявало. На това не мало содействувало и благоразумието на кметовете, които, като умеяли да добиват уважението на търновските бейове и аени, умеяли и да ся възползуват от техните разположения за доброто на селото си. Разни анекдоти служат за доказателство на благоразумните им старания за благополучието на едносъселяните си. Умните представления нихни, тяхната неустрашимост в ония времена, когато били главите по пет за пара, хитрата защита, с която браняли народа от произволните притеснители, спечелили им вечний помен; благор[аз]умний народ и до сега с благоговение произнася имената им.[1]

Но отредено било и Трявна да не избегне от общата участ на другите села, нето отстраненото ѝ положение, нето благоразумните мери на кметовете ѝ можаха да я забранят от изтребителните нападения на кърджалиите и дахлиите. В 1813 лято сган от кърджалии и дахлии нападна Трявна. Известени по-напред за това, тревненците пребързали да се удалечат от селото си, по-богатите в Търново и Захара, а сиромасите по горите. Дахлиите изпомъчили когото уловили, обрали, що намерели, ударили огъня на селото и го оставили. Жителите се завърнали и на пустите пепелища построили нови домове, но никога вече Трявна не видяла честити дни, от сега наченва нейното изпадание.

---

[1] Старите тревненски кметове били добри за това, щото познавал народът от добро и от зло и се слушал. Той добрите почитал, а злите. . . В първите години еще на второто заселване в Трявна бил някой поп Маню, свещенник и кмет, но бил издайник и друг на притеснителите народни. След ново някое издайство, което бил направил той, появил се в събора, който бил сред село, народът явно вознегодувал на него и жена някоя колибарка първа зела камък и хвърлила на него, сичкий събор я подражал; тамо го притепали и за помен насипали върху лежа му могила от камъни, на това място, гдето е сега общата мааза.

От кметовете, които заслужили народното благоразумие, познати са рода на Даскаловите и Генковичи, негли и други някои. Трявна е видяла белки някои добрини от Даскаловите, но еще много ожида от тях. Вообще се мисли, че братия Даскалови не са лишени от чувствата, които прославиха вуйка им Априлова. Дай Боже!!!

Овчарството, орачеството, бубите и работянието на гюля били главните занятия на тревненците, но с време скотовъдството се ограничило от встъпването на беглишките стада по тия места; землепашеството, като претърпявало значителни щети от речените стада, изпаднало. Разпространило се било повече хранянието на бубите и работянието на гюля, но и в това ги зла чест постигнало. Користолюбивите бейове, на които принадлежала Трявна, вместо да поощряват тия заведения, они ги притеснявали за современна полза. Гюмруците до толко возлезли, щото който се занимавал с речените произведения, не само нищо не добивал, но трябало да допълва от другите си доходи безмерните налози. Селяните се напуснали от тия занятия, но користолюбието бейско ги не оставяло; отредило данаци за черниците на дърво, за гюлат на уврати, че щат не щат да се занимават. Това принудило народа да изсече черниците и да изкорени гюловете, само да ся избави от неуместни изискания. Благоразумните кметове с правдиви представления се старали да отмахнат или поне да умалят тия притеснения, но никой не ги слушал. Едва след много и неусипни молби те сполучили по царска милост да отклонят беглишките стада от тревненските межди; да се освободят от опустошенията, които причинявали те стада, за да се оживи орачеството и овчарството. Но то било късно вече.

В тревненците се развиха други начала, те обърнаха вниманието си на търговината и на художествата и досега с това се каторкат, но бедно! Днес за днес от Трявна за навън излязват икони добри и прости, тембла изкусни, вълнени, памучни и свилени башлъци за конйе, подвръзки за турски дрехи и малко гайтан. Ето как може да дадем пълно понятие на читателя за тревненский поминок. Ако разделим жителите на 8 дяла, 1-ий се препитава от чорбаджилък и. . . (Тунеядци всъде има, но в Трявна са по-изобилни. В еднообластните ѝ села има едно да я надмину́ва, но мога да река, че тамкашните ѝ заслужават. В сегашните тревненски кметове не изчезнал духа на общото добро, за когото се славни техните предместници); 2-ий със занаяти за в селото и малка търговийка; 3-ий и 4-ий с кираджилък и дюлгерство; 5-ий от Добруджата; 6, 7 и 8 с иконопиство и казаслък, със сетните си считат и повечето

от тревненските. Доволно места лежат пусти или повечето запразнени с безполезни работи. Тия места, ако биха се разработили за сеитба, ако бяха се насадили с чърници, гюлове, жълта боя и барабой, щяха да дават на стъпката жълтица. Но тревненците са заблудили да дирят препитанието си в леснини и без да размислят с какво са се поминували дедите им, оплакват се, че мястото им не е за други сеитби, освен за чървен боб, сливи и сено. Ако беше се насадил голий Лясков дял с гюлови градини, щяха да останват всякоя година от него в селото до 50 000 гроша. Турската ограда, ако дава от сено 4000 гр., от жълтата боя ще даде 24 000. Крайречните градини ако дават от сливи и ябълки 10 000 гр., от чърници ще дадат сто хил., но иска работа, не ще да се подплесне на дюгеня и да чака цял ден за 30 пари. . . С благодарение видяхме тая година, че ся разораха повечето от ливадите за сеитби, надяваме ся, че сполуката ще ги осърчи и занапред.

Като забележихме нещо за недостатките на тревненците, нужно е да им отдадеме и пристойната похвала. Мога да докажа, че в цяла България няма такава икономия за добър живот като в Трявна — разумява се, че аз говоря не за няколко фамилии, но по-редом. — И най-сетний сиромах в Трявна живее един живот спестовен и редовен, какъвто много богатци по други места не живеят. Той си знае прихода и умее да го разполага, като да не бъде лишен от нужните, а при това да може и да има средство да не остава много надире от външната лъскавост на по-богатите фамилии от селото си. И най-сетнята сиромахкиня вдовица, която само от подвръзки се препитава и на гръб дърва носи да се грее, и она си е приготвила чистичка премяна, с която празничен ден се равни с богатите, и в нейний дом посетителят ще види нужната покъщнина в пълно, и она си е приготвила сегашните на мода сладка и проч. да почте гостите си. Чистота, спретнатост и гиздост са първите тревненски преимущества, затова и околните села ги приговарят, «тревненци гол фудули».

Но най за похвала у тревненците е особитата наклонност към учението и тяхната способност к приеманието на науките. От 80 години насам същи тревненец рядко се намерва да не знае колко-годе да прочита и да записва. От старите свещеници починалий Дядо Иконом може да се

вчисли в числото на българските списатели; той е превел и списал по нещо неиздано; и сегашните свещеници тревненски са отличат в църковните науки и в честности характера. Общото училище тревненско е почти най-старо в България, затова и заслужва да се опише.

УЧИЛИЩЕТО ТРЯВНЕНСКО

Преди да се введе взаимното учение в България, комахай по всичките градища имаше гръцки училища и силеха се българите да учат чуждий за тях гръцки язик. Но в селата на цяла България (освен Лясковец и Ряховица търновски) гдето че имаше църква, при църквата непременно ся нахождаше и една къщица, в която ся учеха децата на часослови и псалтири, повечето свещени[ци]те изпълваха учителската длъжност. В тия времена, който искаше да види колко-годе по-добро състоянии училища, щеше да ги намери в Копривщица, Калофер, Елена и Трявна.[1] Колкото придирваме в по-отколешните години, толкоз видиме Трявна превъзходяща другите села в тогавашния успех в учението. В първата половина на 18-ий век замечателен от тревненските учители е бил грамматикът Петър Киселковски; той се помни с това, че в една седмица изписвал един псалтир с хубави черковни букви. Във втората половина е славен Дядо Икономстарий, той бил вещ и на руский язик; в учителствуването си освен часослов и псалтир преподавал е и христоития; двамата си синове отпратил той в Букурещ да учат елински и влашки. Като позастарял, той и напуснал учителското звание; преди да ся завърнат синовете му из Букурещ, в Трявна се отворили три частни училища, но нямали важност. От тогава Елена взема превес в успеха на

[1] Габрово и тогава е било както и сега по-голямо между търновските села, но и тогава, както и сега хромят след другите. От 1835 насамо Габрово е имало всякога и по-добро училище, и по-изкусни учители от на другите села, но какво да ти сторят учителите, като учениците едва достояват колкото да научат бедно да записват имената си. Ако имаха другите села това средство и такива учители, непременно щяха да имат по-добър успех. Неопростимо е на габровчаните, гдето не държат децата си в училището. Прося извинение за откровеността си, ако не бих им, като на съседи, желал доброто, не се осъдвах да им кажа в очи погрешката. Ако им е криво, нека мя намразят, но само да поправят той недостаток.

учението и до днес има първенството между всичките градища и села на България; но да се върнем на Трявна.

На 1833 тревненский търговец Колю Бояджийкин умря в Букурещ, той имаше добро състояние, но сичкий му имот щеше да пропадне, от роднините му нямаше кой да иде да го дири. Друг един тревненец, Петър Сапунов, оженен за богата някоя жена в Букурещ, дойде да нагледа отечеството си и в присуствието си в Трявна предложи на Колевите роднини, ако се благодарят с малко някое количество от наследието, що им принадлежи, а с останалото да се сгради общо едно училище, той се наема да отнеме пропадналия в Букурещ Колев имот. Наследниците Колеви соизволиха. И той като си отиде в Букурещ, сполучи и стана стопан на Колевий имот. Завърна се пак в Трявна, даде на Колевите роднини що даде, останалото задържа; и предложи на тревненците да съградят на селско иждивение едно училище голямо, което да послужи за общо училище на цяла България, а той при Колевий имот ще завещае и своя, и така да ся настави щото от прихода на тези имоти да може да се обдържат бъдещите учители. Тревненците на радо сърце го послушаха, въздигнаха училище по плана на старото Букурещко училище, когото той им скрои. Училището се работеше, Сапунов избра от Трявна 5 момчета и две момичета да ги заведе за наука в Европа и с тях отиде пак в Букурещ. Тревненците изградиха и покриха училището[1] и

[1] Ето какъв кроеж има зданието, което щеше да бъде централно училище, ако не на цяла България, а то барим на всичка Търновска каваза. Чегиридесет разкрача дължина, трийсет ширина, разделено на два дяла на длъж и на шир, съединяемо в двата края, а средната — двор. По-големий дял съдържава в долния кат — едно взаимно училище, което да побира 500 ученика с две одаи за учители, в горния кат шест класа на особени одаи, други две пак за учители, и една голяма стая за екзамен. Вторий дял, долний кат составя дюгени, изотвън училищния двор, а горний 10 одаи за странни момчета. Задний край се съединява с една одая за учител в горний кат, и в долний една поварна с мала одайка за повар, който ще готви и ще пере странните момчета, и в земята една подница за дърва. Предний край се съединява пак с една одая за учител в горний кат, а в долния врата големи. Горний кат има околовръст гезинтия над двора. Изотвън двете лица на училището съставляват 13 дюгени и една фурна. Зданието е сред селото, от една страна главната речка, от друга вада и през пътя църквата, пред вратата селский мегдан, гдето е стълбений часовник и до него изобилна чешма.

чакаха Сапунова като Месия да дойде да доведе учители, да се почне преподанието, догде свършат науките си тревненчетата. Но него ожидала злочестия, която направи по-голяма повреда на тревненците. Богатата жена Сапунова умира безчадна и беззаветна, роднините ѝ присвоиха имота ѝ и Сапунов остана беден сиромах, подсвои пък той Колевия имот и забрави Трявна. Момичетата, що заведе, направи слугини, момчетата се разбягаха и които останаха, не бяха нищо друго освен слуги. 6—7 години стоя съграденото училище недоизкарано, празно, децата се учеха още в къщицата до църквата, от Сапунова ни глас, ни слишание; пратиха человек да му иска барим Колевий имот, а той без срама, без гряха заиска от тях иждивенията, които го опропастили. Дано го при смерти совест обори да завещае какво-годе за училището ни, което поради него остана толко назад.

Най-сетне тревненците се принудиха да направят определената за екзамен стая на взаимно училище и да преместят децата си тамо. Взимний способ ся въведе, разни учители ся менняваха и настанняваха, но от 1848 само можем да речем, че тревненското училище тръгна в по-добър ред. Сегашний учител С. Горский задава добри надежди с прилежанието си. Днес за днес Трявна обдържава един взаимен учител г. Н. Грънчарский. Един главен г. С. Горский, който преподава български, славянски и гръцки. Един турски учител и една учителка за девойките. Мъжкото училище има в разписа си до 220 ученика, а девическото 120 ученички.

Годишний приход на тревненското училище възлязва до 8000 гроша; той не покрива разноските, но те се допълват от бащите на учениците.

Изотвън училищни благоде[те]ли досега нямаме още други освен Н[егово] Преосвященство М. Търновский, който дава на всеки три години по 1500 гр. Негова милост Захарий Княжеский подари ни географически карти и доста други книги. Наший едноселянин в Букурещ — Рали п. Казасов, и той е дал краснописание за децата и някоя и друга книжка. Бивший учител в Трявна, а сега протонотарий С. Търновскаго отец П. Димитрий е подарил една карта Европейской Турции.

Отдавам им благодарност от страна на сички тревненци.

Совсем що в Трявна по-оскъдно от на други места могат да ся настанят извори за доходи на училището, то пак ако би имало единодушие между селяните, може да се възползуват от някои сега на вятър пръскани доходи. Ний оставяме друг път да говорим за това. Между българите има това, кога остане някой безчаден и безроден, да завещава имота си на църковната каса. Колко би било добро да навикнат всяко едно село, или град, кога человек при смерти разполага имота си между чедата си да отдели по 5 гроша, ако не повече, за училището. Това е длъжност на изповедниците да съумясват болестниците. Мисля, че не ще се намери такъв между българите, който да отрече едно толкова малко количество в такова време за общо добро; а това е, като стане — както и твърде лесно може да стане — един доход, който може с време да стане най-главний извор. Надявам се, че достойните и образованите свещеници тревненски първи ще зададат той добрий урок на паството си.

* * *

Облекло носят тревненците гръцко-турско. — Язик говорят по-гладък от околните села, например: габровец говори волат, тревненец вола, габровец — свещат, лойтът, калтът, трев. — свещта, лойта или лой, калта или кала; габ. — михиня, свирка, сенкя, трев. — мехна, свирка, сянка; габ. — са иде как Търново, трев. — ща ида кам Търново. Дряновчанин и еленчанин произноси клагенец, оцек, пръскян, коне-кя, свине-кя, трев. — кладенец, оцет, пръстен, коне-те, свине-те и пр.

Тревненците, ако според положението на селото си и да са всякога като на разход, то пак в празничните дни събират ся по-май роднински и из градинята и край реката правят увеселенията си, а особено на Георгевден и на Илинден, като законно нещо си остало; през тия дни барим в градината си, ако не по-далеко, ще излезе всяка една челяд и тамо на к ъ р а ще направи обяд или вечеря. Зимно време, кога не е пости, рядко се минува да си не ходят на гости всякой вечер. По Возкресение през празната неделя два-три дена става хоро отвън селото, което от ветх някой обичай нарича се л а з а р н я. По Арахангеловден става селский сбор, който преди 30 години е ставал с други обряди, а сега не е нищо друго, освен един осмодневен п а п а-

гир, гдето се набират от околните места продавачи и купувачи. От този ден започенват обществените хорá, които станват така. Всяка неделя и празник слязват из околните колиби момци и моми и всред селото направят хоро; ако има някой от момците да знае да свири, ще им свири да играят, ако ли не, момите от две страни ще пеят народни песни и ще играят народни игри. Между това селските ергени и моми се събират и около десетий час на деня, кога хванат да се разиждат колибарските моми и ергени, направят тога пък те едно хоро с цигулки. Тия обществени хорá стават от Арахангеловден до Месопустната неделя.

Въобще тревненците са чистолични — възсухи, мъжйете са малко хвалци, но честни, не са винопийци; жените скромни между странни и приветливи между знакомите си.

И двата пола имат като врождена една тънка ирония, с която изобличават кривите постъпки на съседите си; види ся, че това ги предпазва от разврати и разпътства, които с исполински крачки успяват сега по други места. . . Колко и да не умеят еще да радят за обща полза, тревненците обичат селото си и водят ся, кога ги советува за общо добро, едно само, че мнозина от тия, които ги советуват уж за общо добро, в свершение на предприятието подлагат своя джоб.

Преди да свърша записките си за Трявна, трябва да кажа нещо и за колибите, но защото се проточи много това описание, ограничавам се мимоходом да река, че връх сто махали (колиби) се намерват пръснати из Балкана в разстояние на шир $3^1/_2$ часа, а на длъж $5^1/_2$, те се състоят от по 100 до по 5 къщи. Всяка махала има особено име, между които има и любопитни някои. На две от тия колиби се направиха нови каменни църкви. На Енчовци храм Р. П. Богородици, на Райковци храм Успения. При тия църкви има и по една къщица, гдето зимно време се собират няколко деца при един учител, комуто се плаща от църквата. С колибите заедно Трявна счита 5000 жители.

Цареград, 20 августа 1854.

[«Цариградски вестник», г. 4, бр. 183, 185—187, 24. VII, 7, 14 и 21. VIII 1854 г.]

ТЪРНОВО

«Кто не заслушается вестию о родине,
как пением райской птички?!»*

МЕСТОПОЛОЖЕНИЕ

Градът, когото ще описвам, ся протака по лъкатушното течение на река Етър от запад към изток из високо, и от изток към север из ниско. Западо-южно от него е Хълм разкаяния (пишмана), накичен с лозя и летни къщи; между той хълм и града лежи весела равнина също с лозя обкичена и пò до града едно малко селце, Марино поле наричано, на което има изобилноводни шулнари. Към юг срещу града десний бряг Етров е обрасъл с една мала, но гъста рощица Свята гора зовима. Към изток е Момина твърдина (Къз исари) и Албанското бърдо; североизточно — висок хълм Гарванец; между него и Албанското бърдо е прехода Каменец. Към север е Дебър (клисура, дервент), а северозападно е хълм Орлиний (Картала). Той хълм ся протака към изток и образува остроносест висок мис над река Етър, и на него мис са наслагани къщия като една върху друга, от които ся составя град, нарицаемий Търново. Опасан като с пояс от Етъра, и обиколен от всякъде с возвишености, стръмнини и каменни стени, този град само от западна страна има свободен пристъп, от всяка друга страна, все през стръмни урви и през Етъра можеш да възлезеш до него. Мисът, на кого е сложено Търново, от къде юг е малко нещо по-полегат и къщйята досягат негде-негде до самата река; а откъм север ся пресича изеднъж с каменни стени и къшйята останват високо, когато Етър тече много ниско. Към върха на миса и откъм юг и откъм север в низменностите покрай Етъра простират ся части от града, разложени по двата бряга на реката и соединявани с по един дървен мост на каменни ракли. Южната част ся държи у разположения върху града мис и по левий Етров бряг ся нарича Френк-исар и по десний Каршияка; а северната е совсем отделена и ся нарича Долня махла. Туке

* Кой не слуша вест за родината както песента на райска птичка?

Трепевец наричаното място, возвишена равнинка, по-ниска от Гарванец и от населения мис, а по-висока от ниските Етрови брегове; чудно според околчастий си вид и естественото си каменоограждение, това място слави ся като стара резиденция.

Сички тия речени естествени грамади, хълмове и мисове стесняват ся с каменливи останки криволчасто и задават на града страшен и величествен вид.

ЖИТЕЛИ, ОБЛИК И ОБЛЕКЛА

Търново ся дели на тези части (махали) Варош или Нова и Дервентска махала, Циганска махала, Баждарлък, Чаршия, Кая-баш, Исар, Френк-исар, Каршияка и Долня махала, коих населяват до 32 тисящи жители наравно турци и българи, евреи нема, арменци не останаха.

Обществени здания: има два моста, повече от 20 джамии, 8 здрави църкви, в коих служат; една ерменска църква пуста, едно голямо турско училище, едно славенобългарско, и едно елиногръцко, едно девическо българско; частните турски училища са премного, а български само 4. Един митрополитски и един пашов конак, една казарма, гдето живее обучен гарнизон, 3 бани и няколко шулнара (чешми) с оскудна вода.

На лице (облик) търновците са чистолични, а особено жените са бистрообразни, не румяни, но напети. Стан стройни, повечето чернооки с гъсти, рехави, но не длъги коси. Градът е на отворено място и според тесните речни устия вечерникът го прохлажда, но от теснотията и нечистите улици бива задуха, а особено лете, кога ся напекат камъните, бива несносна горещина; от това лете румените хора са по-редки в Търново.

Облекло имат по-многото мъжйе гръцко-турско, но от ден на ден опнатите напредват, въобще носят фесове, но чернеят ся еще някои калпаци. Жените носят леки връзки на глава, китни с къдри фистани, зиме прищъпнати кожуси, а лете късовейки и болки, зле ся е развеленяла пагубната мода между търновчанките и малко са останали еще с фесове и забрадки, с широки кожуси за зиме и със салтамарки за лете.

НРАВИ, ОБИЧАИ И НАРЕЧИЕ

Търновците са остроумни, насмешливчави, прости високоумци, самомнителни; от сетний пожар насамо поразви ся в них дух търговства, но откъм ученолюбието не заемат почетно място. Жените ся поосвободиха от предишний затворнически живот, и по-свободно сообращение возимяха, но не струват добре някои, които напущат преимуществата на старите българки. Европеизъм добро нещо, но ний не сме за европейци още (далеч хромий от заеца); европеизмът не ся состои в панталоните и в китните фистани; без образование ми не можем да бъдем друго освен европейски кукли. Без учение ний не можем да постигнем онези понятия, които развиват народната промишленост, и без нея подражающе на европейците само в модите и развратите, ний спешим към пагуба и запустявание на домовете си.

Мъжйете зиме пълнят кофейниците, гдето проминуват времето си в празни игри. В никоя кофейница нема ни вестници; ни друго занимателно нещо книжовно. Лете ходят на разход по лозята си в празничните дни, а в делнични отвън града покрай реката и най-много към място-то, що ся зове Али паша или Шулнар; младите въведоха и пиение по тези разходи, което не е толко похвално. По Возкресение става събор от ратаи и ратакини от вън селцето Марно поли и целий град почти излязва на соглед (сиир). По гроздобер всичката окрестност града того светнува в огньове; гроздоберките, повечето моми от балканските селца, дене берат гроздйе, а ноще почти цяла нощ играят хоро. Весела гледка наистина — пламнали тисящи огньове, писнали стотини гайди и в глухата нощ гласът на игрите «ихху! еппа!», счуван, прави уединеннаго присуственика да мисли, че ся намерва в някое вълшебно място, мислиш, че градът ся или преселил или заспал, и потънал в мъртво молчание. Но от времето на сетните два пожара не станват толко шумни веселби по лозята, еще ся види, че съвсем щат да изчезнат, щото по това време много къщя ся разбиват и обират.

Като сбирщина от много села разноглаголющи, търновците говорят един от други разно, което в никой други град по България ся не среща; които са от полянските села думат уда, осак, улоете дятиту, нидяля, чиляку, коню; които са от Елена и Дряново другояче; от Трявна

и Габрово инак, а от Арбанаси еще по-смешно, защото са изражават на три язика, че и на трите неправилно. Да говори человек според поместното наречие на родината си не е срамно, стига да пише право; но какво да кажем за търновчанките, които го прекалиха с преструвките си?!? До вчера говоряха майка, баба, кръстница, снъха, буля, чичу, стрина, че сега са подзрели да говорят нинека, маминка, нона, нифча, тюцко, тянка, «вчера Петко, днес Агетко», говори пословицата, че и тяхна милост, поревнало им ся благородство, че откъм опашката. Това показва колко са блъскоти человек в невежеството.

ДРЕВНОСТИ

Току-речи, че не са останали древности наспоред колкото мисли человек да види в Търново. От ветхите здания, сохранява ся само патриаршеската църква Св. Апостолов, нине митрополитска. В нея църква имало зазидана книгохранителница, на която мястото и нине стои; она ся открила при ч. митрополита Илариона Критянина. Очевиден свидетел уверяваше мя, че десетина платници български ръкописи, що извадили от тая книгохранителница, помногото изгорили, а другите закопали в. . . Между тия ръкописи ся нашли и гръцки пергамени, тях ги не изгорили, но оставили ги там си. В тая книгохранителница ся пастряла честната глава от мощите препод. Михаила война от село Потока със свидетелството си на пергамена с красни и златни зачални букви. В лято 1843 видях на това място само честната глава очупена и няколко листа от гръцките на пергамен ръкописи, които бяха от Евангелие. Нине не съществува нищо друго освен желязната решетка, която е била на книгохранителницата преди зазижданието ѝ; медните църковни врата; жезъл архиерейски и кръст позлатен.

До 50 разкрача към изток от митрополитската църква личат заравнените в земята зидове на църквата св. Йонна Рилскаго, в която много време са пребъдвали честните мощи преподобнаго того Отца.

Отвъде Етъра срещу митрополията траят зидовете на църквата Ясенова храм св. Великомученика Димитрия,

тука по десний бряг на Етъра са църквите Св. вел. Георгия, Препод. Параскеви, а на левий — храм Богородици с чудотворна икона и бившата църква Св. 40 мученик, в която казват да е гроба Св. Сави сърбскаго и мощите на Илариона Меглинскаго, като що е била гробница. Отличних надписи, някои ся нахождат по стълповете на храма.

Трепевец (Трапезица) грададни развалини, но отлично нищо личат; само местата на 7 църкви, от коих на едната храмът (св. Атанасия) опазил ся е в спомен. Тука ся нахождат разни монети.

Также к древности ся относят бившата църква Св. Парашкева или Петка в края на Исаря и наоището до нея, сечената стена, подновената църква храм Богородици, църквата Св. Вознесения и еще две църкви, които не сохранили имената на храмовете си, но съществуват — едната конюшня, а другата баня. Други древности, речи, че не са ся сохранили или и да са ся опазили, потаени и неизвестни са.

Преди някоя година ся откриха към запад от Търново старите водопроводи, които са удивителни според широкий си обем, щото от мястото, от което идат, не ся види нине толко вода.

Пред Св. Николая има един каменен вит стълб с латински надпис, види ся да е от Никюпските развалини.

Както ся види, Старо Търново е било положено само по низменостите край Етра от къде юг и протакало ся от нинешний Халваджи баир, возвивано наспоред течението Етрово към изток до Къс Исар, гдето са били летни дворци, североизточно по южната страна на Каменец, до самото Албанско бърдо, а северно до самия дервент, тука са били поселени жидовете, на които и гробищата личат до нине; Исарат било твърдиня, както и нине. Вън от града са били ковачите латинци, на които гробищата и сега ся думат Латинските гробища срещу Марно поле зад токакчийските гробища. Мястото, гдето са били тия латинци, ся дума Черната пръст и намярва ся много сгория от ковачниците и разни монети.

На хълм Орлинний на върха по равнището има голяма продълговата градада камънйе, която ся зове Жидов гроб; преданието обязва всякого край него мимоходца да метне провалний камък.

Ръкописната История Хилендарца П[аисия] говори, че Крум е заправил Търново. Преданието говори, че когато цар някой дирил място за градище, което да може лесно да ся забраня от неприятеля, доложили му за това място, че като таково може само с един трън. Царят, който бил видял това място, одобрил го, основал град и наименовал го Тръново от мислта, че с един трън може да ся огради. Вярното обаче е, че Тръново било наречено Търново от търни, които и до нине растят тъдява в голямо изобилие, а кога след паданието на Преслава Самуил Охрид Комитопул ся возбунтовал против византийците, укрепил го като непристъпна твърдина, после го украсил с лепи здания (Трепевец) и църкви (св. Вознесения), в коих пренесъл много мощи святих и возвисил го до царствующий град, но скоро византийците во времето Василия Волгарохтона и Никифора с предателството на Богдана и Мировеза българи усвоиха Търново и за 70 години имаха в него свои наместници. Ясен убо освободи го, но след двесте години военачалниците султана Мурата II-го след деветомесячна обсада изпъдиха Шишмана и завоеваха конечно града. До 90 години после от това завоевание султановото правителство нареждаше воеводи от рода во все зависими от Османовий престол и патриаршеството Търновско съществувало до 1486 или и 9. От тогава ся изпращало от страната на султановото правителство аяни, както и до нине, но нито записки някои, нито пък спомен устен ми е известен за до Пазвантооглу. Трестенеклията пропъжда Пазвантооглу от Търново и туря на негово място Кюсе-Кехая, след когото Мемишаа и караманлията Хюсеин-аа, после Фейзия, който имал бой с Ахладооглу и дружината му на Леденик и Шемшево (села). От последните аяни до в тензимата известни са Кара-Сюлюманаа, който правил моста и пруда (хавуза), гдето е нине Шюлнаря или Али-паша. Шериф Хасанаа, който правил беседката (кьошка) на марнополските чешми. Вели паша, той правил чешмите градски. Текирдаалията Ахмедаа, той е правил текирдаалийский хан, и други, и др.

Негово Величество Султан Махмуд мина през Търново на 1837.

Негово Величество Султан Абдул Меджид мина в

Търново на 1846. Тогава Търновский аянлък възлезе на пашалък със степен втора.

Нинешний Галип паша, който с голямо благоразумие управлява точно по царските закони, возлезе на степен миримирам или третя.

П. Р. Славейков

[«Цариградски вестник», г. 5, бр. 221 и 222, 16 и 23. IV. 1855 г.]

ЦАРИГРАД

Цариград е заправен 658 год. преди Р. Х. и нарекъл ся е най-напред Византот от основателя си Виза или Византа, царя Мегарскаго. Тракийските по това време народи не гледаха с добро око въздиганието на един чужди град на туй място и искаха да го съсипят, но, отлъгвани изпърво от Византовата жена, хитрата Фидалия, отблъснати изпо[с]ле от византийците, напуснаха ся.

Византийците ся управляваха най-напред републикански, но во времето на Дария Истаспа покориха ги персите, от които минаха в ръцете на спартанците, после на атиняните, и от тях като ся освободиха византийците, възстановиха пак републиканското си правление. Филип Македонский млого пъти воюва против тях да ги покори, но в съюз с атиняните те осуетиха намеренията му.

Когато ся появиха римляните в Гърция и Азия, византийците държаха тяхна страна в боят им с македонските царйе. Помагаха им още в боевете против Антиоха и Митридата, затуй и те бяха ги оставили до едно време да ся управляват като свободен град, но най-подир ги подчиниха съвършено под властта си.

Император Веспасиан ги лиши най-напред от привилегиите им, а Севар след една тригодишна обсада, като облада градът, изби сичките по-първи жители, разори градът до основание и го подчини на Ираклия (Ерекли). Но след малко, умилостивен към византийците чрез сина си Антонина, въздигна градът изново, укрепи го и украси го още повече и го нарече на името на сина си Антония.

Во времето на императора Галла Визант би пак разорен и всичките му жители избити, и въздигнат после от

останалите по чужбина негови граждане, во времето на Клавдия II пострада пак от скитите елуити (?), които, като ся впуснали през Черното море, опленихa и него и насреща му Хрисупол (Юскюдар).

След боят, който стана при Едрене между Константина Великаго и зетя му Ликиния, последният победен побягна във Визант, който държеше негова страна, и тук обсаден и отчаян побягна през нощ насреща в Халкидон (Кадъкьой), но византийците, верни на Ликиния, държеха ся още против Константина; додето най-после след победението на Ликиния в битвата при Хрисупол отвориха вратата градски и покориха ся на победителя.

Тези военни обстоятелства против Ликиния по тези страни дадоха причина на Константина Великаго да види Визант и да разсмотри положението му като що беше най-добър воевода и политик на времето си, можа да разбере и да оцени военните и търговските преимущества на това местоположение, стори да го направи столица на империята си.

Градището Визант, както ся вижда, било твърде малко, защото според както забележват старите, пространството му не надминувало сегашните стени на царските палати на Сарай-бурну. Но Константин Велики (328 год. сл. Х). го разпространи и уголеми, украси го и обогати го с много паметници на древността, които събра от всякъде по Римската обширна държава. Нарече го по името си Константинопол, пресели ся сам в него наедно с мнозина от благородните римляне, пренесе сенатът тука, дето вече от всяка страна преселци нахлуха; след едно столетие този град толкоз порасна, щото от утеснение на събраното множество жители последните царйе на много пъти разпущаха стените и разпространяваха градът.

Кога и как е останало да наричат българите този град Цариград (царийград) не можем нищо положително да кажем за това, не ще сме обаче далеч от истината, ако предположим, че той е наречен с това име от славенските населения на Тракия и България, когато са били още подвластни на римлените преди да влязат в състав на Българското царство; или и още от по-напред от преселенците славени из Македония, които от направението на Цариград.*

* За ранното и обилното население на Цариград от преселци славени из околните страни на Тракия и Македония намерват ся

и до днес непрестанно приидват и ся населяват тукаци.

Със собственото си име б ъ л г а р и нашите ся станали известни на византийците в свършението на V-то столетие, от първите свои към Цариград стремения. Богатите дарове, които зеха те тогаз от императора Анастасия I ги накараха да ся върнат, но изпосле не веднъж и дваж са угрожавали те Цариград.

В 559-то лято българите стигнаха даже до под стените на Цариград, отдето с голямо кръвопролитие ги отпъди Велизарий и ги прогони чак до отвъд Дунав, според казването на византийците.

В 705-то лято българите облегнаха Цариград и принудиха царигражданите да приемат за цар Юстинияна II с отрязанийт нос.

Во времето на Лва III Исаврянина българите (713), като съюзници на сарацините, обсаждаха Цариград с тях наедно и доволно бяха го утеснили; после пак сами под предводителството на Крума (800—820) на два пъти воюваха срещу Цариград и принудиха императора Лъва V Арменина да излезе сам отвън цариградските стени да ся договаря за мир с Крума, в този случай гърците поискаха с измама да убият Крума, от което разгневен, той изгори, съсипа и оплени всичко около Цариград и направи големи приготовления за превземанието на Цариград, но смърт го пристигна пред да може да тури в действие намерението си. От негов страх, казват византийците, Лъв Арменин заградил още една стена вън от стените на Влахерна, и изкопал широкийт онзи окоп, който ся види и до днес.

Но от българските владетели само Симеон или Владимир I бе честит да влезе в Цариград като победител (928). От то насетне боевете между гърците и българите, ако и да не са преставали за много време, Цариград обаче не е бил обезпокояван вече от последните.

В лято 1204 венецияните и френците превзеха Цариград от гърците, като го нападнаха от към пристанището,

много доказателства във византийските историци. В началото на VI столетие ний виждаме на Константинополский престол императори и полководци от славенска порада (Юстин, Юстиният, Велизарий) и даже силни политически партии от това население. От четирте партии ристатели на Иподром, които размириха Цариград на Юстинияново време, двете носят явно славенски названия р у с и или р у ж и (червени) и а л в а т и или б е л о в а т и (бели), наречени так от дрехите си; червените и белите облекла са и днес отличие на българите от Тракия и Македония.

и 57 години беше той в ръцете на френците, додето гърците (с помощта на българите) го усвоиха пак, 1261.

Но най-после на 1453-то лято през мая го завладяха турците и го нарекоха С т а м б о л.

За това славно дело на славнийт от отоманските императори Мохамеда II-го ще говорим ний по-подробно и по-пространно с идущите броеве на Гайдата.

Цариград лежи в 41 град. на северна ширина до Мраморното море. Западнийт край на Босфор или Константинополскийт пролив (Цариградското устие — Б о г а з ъ т), който съединява Мраморното с Черното море.

Според раз[по]ложението си Цариград представя един неравен трикътник или триъгълник, на който южната страна ся облива от Мраморното море, острийт му кът, който сочи към Азия (Анадол) — от Босфор, а северната страна от Рожний или Златий залив, който става от Босфора при втичането му в Мрам. море; а в основата на този триъгълник, на запад, от къде сушата на материкът Европа, е открита една висока равнина с малки някои неравности. Площта на този триъгълник обземат няколко тъпи хълмове, високи от къде сушата, и постепенно снижавани към върхът на трикътника и полегати на двете страни към Мрам. море и Рожний залив. Понеже Рим беше направен върху седем хълма, римляните населници на Цариград наименоваха тез хълмове С е д е м х ъ л м а, а Цариград С е д м о х ъ л м и е, съвсем, но ако пресметнем само главнийт ред на тези хълмове, ще излязат по-малко от седем, ако ли включим и по-малките възвишености, ще излязат повече.

Рекохме, че образът на този триъгълник е неравен; откъм Мрам. море страната му, от съдемте хълма (Еди-куле) до палатите на върхът (Сарай-бурну) е по-дълга от другите две страни и на дължина близо до пет английски мили[1]. Вехтите стени и стълбовете (калето и особеню сте-

[1] Общите английски, или морски мили, всякой един ся състои от 1760 ярди, или 2350 турски малки лактйе (ендазие). Английскийт или италианският географически мил ся състои от 2025 ярда; а четири английски географически мили са равни с един германский географический мил. — Забелязваме още, че мнозина от нашите, като пишат или превеждат, употребяват германските географически мили.

ните) на тази страна са срутени, а откъм Рожнийт залив са комахай съвсем сринати. Но откъм сушата Цариград представя двоен ред от яки и високи каменни стени, дело на Феодосия II. Най-порутените места на тези стени представят таквиз великолепни и живописни п о к а з к и на стените развалини, с каквито ни един друг град не може да ся похвали. Дължината на този ред стени, от най-вътрешнийт край на пристанището чак до Мрам. море, е около четири английски миля. Тези стени са преутвърдени на често със стълпове (кули), повечето с прави кътове, на челото на които много гръцки и латински надписи ся виждат, както и многобройни кръстове, изглибени по стълповете и над портите.

Освен двойните стени, които са комай целокупни и са дотраяли още б р е ш и т е (бедените) им, бил подграден със стени на лице и външнийт окоп, и тъй съставял третий ред б р е ш и н и (метеризи табии), но те са на места сринати и ся виждат, че никога не са били утвърдени със стълпове. Флорентин Бонтелмонтий в издаденийт от него с к р о й на Цариград около 1422 год., сместя сто и осемдесет стълпове, от които днес едва ли стоят до сто и двадесет, разстоянията между стените на много места са засипани с пръст и нарои от брешините, които са ся съсипали в нападенията на боевете и от трусовете. Големийт окоп, който е на шир от 28 до 30 нозе, преобърнат е по някои места на садове, дето садят днес зелйе.

Някои списатели преуголемяват трикътникът, на който лежи Цариград. Турнефорт счита окръжността му 23 миля; но на здраво дължината на трите му страни не надминува с много 13-те миля. Гилий изкарва всичката му окръжност малко нещо по-малка от 13 миля, съгласен комай с Халкокондиля, който я смята около 111 поприща. Но тройните стени и окопите откъде сушата, пространните градини на Сарая и на другите палати, големите дворове на царските джамии, иподромът (ат-мегдан) и разпръснатите тук-таме гробища смалят усетливо пространството на покритата с къщи площ.

Порти, що има днес Цариград От къде пристанището са: 1) Б а х ч а к а п и я; 2) Балък-пазар капусу; 3) Зандан капусу; 4) Одун капусу; 5) Аязма капусу; 6) Ая капусу; 7) Петрик капусу; 8) Фенер-капусу; 9) Балат-капусу; 10) Айвасар (Хайван сарай) капусу, при която близо има и една малка външна капия към Еюх. Откъде сушата пък

са портите: 1) Егри-капия; 2) Едрене-капия; 3) Топ капия, през която завоевателят Моамед II влязъл тържествено в превзетийт град; 4) Силиврия капусу; 5) Ени капия; и 6) Еди-куле капусу.

Толкоз прехвалените от византийските писатели Златн порти, положително не ся знае днес мястото им.Списателят на Константинияда казува, че след превземанието на градът Моамет II (около 1458 год), като преместил и разширочил стените при Еди-куле, съборил уж тези порти и ги включил в окръжността на възобновените от него Седем стълпове. По предание пък някои показват на едни съвсем зазидени днес порти, като да са били те уж Златите порти но според както ги византийците описват, не сочат никак да са те

Близо до Топ капия, дето е паднал последнийт гръцкий император Константин Драгаш, вижда ся проломът, през който турците обсадили и ся рукнали в градът; това широко окно, което никога не е изкърпвано, пълно е днес с дръвия и шубъци.

Извън стените на Цариград откъм сушата владее непонятна една пустинност, тишина и уединение, комай невероятни за при един толкоз голям и многолюден град, какъвто е Цариград. А тъжний този вид представят го още по-тъжен разните извън града гробища с тъмнозелените си кипариси и с белите си надгробни мрамори. Та че и вътре в градът, освен по главните улици, из махлите не ся вижда онази живост, каквато може да ся надее някой в такъв един столичен град. Всичкийт живот и деятелност вътре в градът ся сосредоточват в пазарите, безистените, чаршиите и ханищата и около пристанището. Освен дългата онази улица, която минува през градът от високите стени на Сарая чак до Едирне капия, другите улици са и тесни, и криви; но днес вече голямо старание ся полага за разширочението и правянието им.

Положението на Цариград върху хълмове и стръмнини е най-първата причина не само на прекрасната и картинната му видност, но и на здравината, а сравнително и на чистотата му. Приема всичките росни и прохладни ветрове от Босфор, от Мраморното море и от ближните равнини на Тракия; и нечистотиите, които инак би ся струпали на едно място, сега ся смъкват низ стръмнините към пристанището или отвореното море, отдето силно течение ги унася. Това от природата местно преимущество става още по-

голямо поради множеството шурнари и изобилието на текущата вода, която всякога завлича част от нечистотиите, както и честите дъждове, които валят, очистят съвършено ребрата на хълмовете. Долните поли на градът, които опират о пристанището, и отвъд Рожнийт залив предградието Галата, може да каже някой, че са нечисти места, но същийт Цариград изобщо, тъй да кажем, че не е чист, не ще да е право, съвсем що по разни други причини вътрешността на градът не е никак толкози хубава и досточудна, колкото външната му видимост. И донейде имат право тези, които уподобяват Цариград на една краснолика хубавелка, на която обаче вонят устата, но и този недостатък ся заглажда от ден на ден, чрез усердните старания на Началството.

Като извадим стените от къде сушата и бившата черква, а днес джамия Свята София, днес за днес не са останали освен твърде малко някои остатки от византийската архитектура; повечето от древностите, които видяли Гиллий и Спон и други млого обходители, са изчезнали. Някои гръцки писатели искат да стоварят това на турците, че уж те съборили гръцките здания и мраморите от тях употребили в свои си обществени здания, каквото на джамии, минарета и шурнари, а още не ги и накопили за надгробни камънйе. Ний не можем да обвиним в това турците, и най-малко защото сме виждали как самите наричани гърци от невежеството си, а понякога и от суеверието си ся унищожавали изящните дела на старите гърци, а напротив, виждали сме и имаме доста примери, дето турците по особеното набожно почитание, що имат към старите работи, на много места много древности са увардили[1] и това свидетелствуват още и кръстовете по капиите, които турците при всичкийт фанатизм, що им приписуват, на много места не са ги ни кътнали.

От деветнадесетте големи обществени щерни или водоеми на градът дотраяли са, според списателя на Константиниада, до осем, от които по-главни са наричаната Царска и Филоксеновата. Първата направена от Констан-

[1] За увардване на твърде малкото наши древности сме длъжни ний на турците; каквото ся намерило до днес и каквото може още да ся намери, е завардено от турците, когато прехвалените в добролюбие гърци с ожесточение са изгребвали всяка древност, която им ся паднало да видят; а колко нещо е унищожило невежеството и грубийт фанатизъм на нашите калугери. Само ний колко знаем!

тина Великаго е всичката розкош на старите римлени, лежи на запад от Свята София и ся казва днес Е р е б а т а н с е р а и и съдържава и до днес доста вода. И може да ся опише, като едно подземно езеро, простирано на разни направления, с корубеста стряха утвърдявана на 336 мраморни стълпове. Втората, която е къде Фазлъ паша, близо до Иподром и която ся казва Б и н-б и р-д и р е к, съвсем що стълповете ѝ не са повече от 224, и всякой от тях е направен от хубаво, наистина и съразмерни цели мрамори, или вече от три отделни нади, наслагани един върху други. Според пресмятанието на някой англичанин тя побира 1 237 939 кубически нозе вода. Гръкоримлените са я държали пълна с вода, за в нужда от обсада; посега е суха и работят в нея, та пресукват коприна ибришимджиите.

Самото празно място и отколе, и сега в Цариград, и на шир и на длъж разпростряно, е някога си наричаното Ипикон, Кирки, Иподром, което днес по турски ся казва А т м е й д а н, дето ставали конническите и борческите подвизи и гледища на гъркоримлените. Него бил го заправил римский цар Севир, а после Константин Великий го доизкарал и украсил. Отколе то било оградено и влязвали в него подвижниците и гледолюбците през три врата. Отвътре в Иподромът и наоколо имало притори или стаи, и във всякоя от тях мраморна стълба, по която възлязвали горегледниците и сядали на столините, та гледали подвизите. А къде върхът на столините към запад било царското седалище, опирано на 24 стълпове продълговати. Пространството на Иподром е било на длъж от 250 до 300 крака, а на шир около 100, но сега е смалено, защото от една страна е направена сега джамията Султан Ахмед и от трите други страни ветхи някои здания.

От многото някога си на Иподром стоящи паметници и статуи и други рядкости и изящности на старогръцкото художество, тези, които били медни, стопили ги или ги отмъкнали латините (френците и венецианите), когато завладели градът, а останалите ся строшили и поразили ся под превземанието на градът от турците и тъй днес от речените паметници останали са само три, сиреч четвъртитийт Обелиск (дикили таш) на Теодосия Великаго, чет-

въртитийт каменозиден колос и змиевиднийт с три глави меден стълп.

Обелискът е направен от египетски камък на шар учерно-червеникав и покрит е с йероглифически надписи; подложката, на която е сложен, е 15 крака висока, а той 75, и тъй на двете наедно височината е 90 крака. Подложката е дело на друг народ и на друга епоха, и види ся, че е била някога си основание на друг някой паметник, който е принадлежал на отколешните тука ставали подвизи. От едната страна има гръцки надпис, а на срещната латински от истото значение. Както ся вижда по стълпът и по подложката му, за вярно може да ся каже, че Теодосий е само изправил Обелискът, като го е пренесъл от друго някое място в градът, дето е бил въздигнат от Константина, та е паднал от земетресение. На двата тези мрамори виждат ся втрапени глибове или ваяния от най-изящна художественост, които изобразяват пътища на пешци, коньe и колесници, както и съдници, войници, свирци, играчки и др. Турнефорт и писателят на Константинияда казуват, че били представяни и механическите оръдия, с които бил въздигнат Обелискът; но други уверяват положително, че няма, нито е имало някога, ни най-малка диря от таквоз представление.

Не далеко от Обелиска стои от Делфи пренесенийт змиевиден, триглавест и витловатест меден (бакърен) стълп. От този стълп не е останало освен полвината трисложно и сплетено тяло на трите змии; едната от главите им, казват, че я отсякъл великийт завоевател Мохамед II с желязна секира, в самийт ден на превземанието на града; а другите две ги отсекли нощя и ги откраднали в лято 1700.

Близу до меднийт стълп ся възвишава четвъртитийт К о л о с на Константина Багренороднаго, който всичкийт ся състои от четвъртити камъньe най-добре снадени, и покрити някога си от върха до основанието с позлатени медни плочи. След превземанието тях ги смъкнали и сега е останал окарнен като гола сглоба (скелет).

От зданията, които са въздигнати след превземанието на Цариград, най-отличителни по изящност на изкуство, по големина и п и щ н о с т са султанските джамии.

Първа по древността си е наричаната М у х а м е д и е или С у л т а н М е х м е д, въздигната около 1471 год. от Мохамеда II, на мястото на сринатийт храм

святих Апостолов, от пищното вещество на този храм и на други чутовни здания.

Втора Султан Баязид, построена чудесно около 1498 год. от вещество, събрано по избор от всите древни и светли здания из Цариград; в тази джамия досточудни са двадесет стълпа, що има, от които десетте са от древният чутовен зелен цвят, а шестте от египетский камък гранит, и другите четири от яспис, от по един камък и всички колосални на височина.

Трета, Султан Селим, на Селима I-го, направена около 1515, от вещество събрано повечето от развалините на отколешна Александрия и Троя. Нейният вид извън е прост, само с едно голямо кубе, но хубав.

Четвърта, на Султан Сюлейман I, въздигната около 1556 от вещество събрано повече от храма на Св. Евфимия в Халкидон; в нея особено досточудни са четири големи и високи стълпа от порфирит камък.

Пета на Султан Ахмед I, въздигната около 1610, въз една страна на Иподром (Ат мегдан). Този султан толкоз ревност и прилежание, казват, че е положил за направата на това здание, щото всякой петък идвал пеш тука, та работял наедно със зидарите. Някои считат тази джамия за най-великолепното здание в Цариград; вътре в нея, по стените изоколо, ся виждат двесте злати таблици, украсени с драгоценни камънйе, на които са написани имената на някои мохамедански светци.

Шеста, наричаната Шахзаде джамиси, направена и тя около 1544 от Сюлеймана Първаго, в памет на умрелийт млад най-любезнийт му син Мехмеда, дето го и погребал.

Седма Османие джамиси, основана от Мохамеда V-го и после изкарана от Османа III-го.

Осма, малката, но прекрасната джамия, наричана Лялели, направена около 1753 от султан Махмуда I-го, вътре в нея има закачени на стените две големи таблици изткани, които представят градовете Мека и Медине.

Девета слагат Ени-джамия, въздигната от майката на Мохамеда IV-го. Десета — джамията на Мустафа II при Едрине капия и единадесета джамията на Ахмеда III-го, отсреща на Юскюдар.

Освен тези има още около 60 други по-малки, но не лишени от хубост джамии, и освен тях повече от двесте други малки мечити.

При големите мохамедански храмове в Цариград прилежат обикновено някои училища (медресета) и сирачници (имарета), но по направата си те не са толкоз видни и прилични; от гробниците обаче и от мавзолеите (тюлбета) някои, дето лежат султани, везири и други от знатните османци, наистина са много хубави.

От по-ветите обществени здания са пак баните, за които казват, че има повече от 120 само вътре в Цариград, те имат ниски и малки кубета и външно не служат толкоз за украшение на градът, но извътре много от тях са хубави и пространни. Обществените шурнари (чешми) са много и хубавички, някои от тях с белите си мраморни наличия, с изработените арабски украшения и с китайските си възкрилия по право могат да ся нарекат красиви.

От по-новите обществени здания, които украсяват градът и предградията, можем да споменем за големите и широките кашли, нови училища и други заведения, а най-вече за светлите и великолепни царски палати, едните на европейско прибрежие, Долма-бахче, направени от султан Абдул Меджида, а другите на азиатското прибрежие, Беглер Бег, сега още направени от Н. В. Султан Абдул Азиса.

От днешните християнски храмове в Цариград, кажи, че няма някой достоен за споменување. Гръцката патриаршия на Фенер не заслужава никакво внимание, а Българската народна черква тамже, ако и да е захваната с тежки разноски, стои и днес още недоизкарана и само срещу нея метохът, единственото българско имущество в Цариград, е изкаран още на 1851.

Вън от Цариград шест поприща нещо далеч на към Мраморното море са намерва храмът на Живоприемнийт източник, инак Балаклии наричан, преди няколко години с общо иждивение на православните въздигнат изново на едно приятно местоположение, дето било някога си великолепен храм и царски палати, наричани Изворски. Близо до новонаправената тука черква сега има направена и една болница.

Цариград собствено има едно само предградие — Еюб (Иб) по южнийт бряг на Рожний залив; но предградия негови ся броят также и Хаскюю, Св. Димитрий (. . .), Галата, които са отвъд заливът на север, както и Хрисупол (Юскюдар) на изток през проливът. — Галата, някога си генуезко градище, лежи на валогът

или на полите на един рът, на върхът на който има една висока кула, която сега служи за с м о т р и щ е, от дето известяват избухването на пожарите. Над Галата отгоре лежи П е р а (Бейоглу, Ставродром), дето живеят посланиците на чуждите сили и повечето европейци търговци. На северозапад от Галата е Т е р с а н а т а, а на изток е Т о п х а н а т а и от там нагоре захващат другите села на Боаза.

Водата за пиение ся съзема от нарочно направени язове вън по горите, а най-вече в гората при селото Белиградчик, десет-дванадесет миля далеч от града, и преносва ся в Цариград и в другите предградия през тесни подземни тръби (кюнкове) и през наричаните с у-т е р е з и л е р и (водни увеси), сиреч хрелопати водопроводни пирамиди на неравни разстояния положени и устроени тъй, щото надминуват неравностите на мястото между язовете и градът. Вътре в Цариград висок един на сводове водопровод, направен, както казуват, от императора Уалента, прехвърля водата през дълбока падина между третият и четвъртият от хълмовете.

Собствено пристанище на Цариград е наричанийт Рожний залив, който ся простира до пет мили на длъж и комай един мил на шир, в това пристанище могат да ся поместят повече от 1000 големи кораби, но за пристанища служат и много още други места на Въспор, каквото Арнавут-кюю, Стени, Терапя, и Бююк-дере, дето всякога ся намерват кораби пристанали.

Съобщението между Цариград и предградията му, на среща и по всичките населени брегове на Въспор, ся поддържа освен с двата моста в заливът, и с десетина-дванадесет параходи, още и с едно голямо число каичета и разни други ладии, които ся движат непрестанно по разни направления.

Отдето и да погледне някой на Цариград, дохожда в почудвание, но най-главното място за обозрение на този чуден град е върхът на хълма, който е над Юскюдар и ся казва Б ъ л г а р и, от него ся вижда всичкийт Въспор (боаз), Мраморното мо̀ре и разложеното пространство на Цариград и всичко това представя най-прекрасното зрелище на света.

[«Гайда», г. III, бр. 1, 2 и 4, 1 и 15. I. и 15. II. 1866 г.]

Г Ъ Р Ц И Я

Н а р о д о н а с е л е н и е. Според изчислението на 1861, жителите на Гърция възлязвали на 1 098 810, а като ся приложи на това и населението на Йоническите острови, което възлязва до 246 483 души, всичкото народо население става 1 343 293. В началото на съставлението си това царствице не е имало повече от 600 000 жители.

Главното население съставят г ъ р ц и, а л б а н ц и (а р н а у т и) и няколко в л а с и, инак ц ъ н ц а р и и к у ц о в л а с и наричани.[1] Сегашните гърци, ако питаш тях, те са казват потомци на старите онези гърци или е л и н и, но ако гледаме на историята, те не са освен, смес от разни племена, а най-много от славени (българи) но чрез разпространението на гръцката книжнина в най-старите времена и после чрез религията и преобладанието на гръцкото духовенство са ся погърчили. И днес още много българи при иманието на свой черковен язик и черковни книги сливат ся с гърците, а колко повече арнаутите, караманлиите и куцовласите, които четат и пишат по гръцки! Албанците, които са днес в Гръцко, са ся преселили в 14-й и 15-й век от Илирия и Епир, за които гръцките писатели казват, че са потомци на древните илирийци, които те изкарват от п е л а с г и т е (беляци?).

Владеющата вяра е и з т о ч н о-п р а в о с л а в н а т а, но всяка друга религия е търпима в Гърция, запретен е само прозелетизмът, сиреч гърците да ся обръщат на друга вяра.

О б щ е с т в е н о о б р а з о в а н и е. Колкото и да е малък и пръснат, гръцкият народ напредува обаче с исполински крачки в умственото си развитие. На това напредвание са спомогнали твърде много богатите по-

---

* Ц ъ н ц а р и, види ся, да ся наречени по многото звукове на ц ъ-ц ъ ѫ язикът им, каквото наричат някои от нашите т а т у а н и (в Немско) за многото т а, т а, и м и я ц и (в Дебрянско), защото говорят м и е наместо н и й, н о к у ц о в л а с и? Думата к у ц о по моето мнение не ще да е от гръцката к у т с о с-х р о м, но ще да има някое сродство с думата к ъ ч е (к у ч е!), напр. власи к ъ ч е в л а с и; у н и к ъ ч е у н и. — К ъ ч е у н и наричат българите и до днес тези власи или куцовласи, конто ходят със стадата си по Стара планина. По тяхното име са ся парекли и някои места и даже селения по Балкана.

жертвования на гърците патриоти извън. В собствена Гърция има днес повече от 80 висши и предуготовителни училища, 4 свещенически училища, 8 гимназии (две в Атина и по една в Сиръ,Навилий, Трипол, Патра, Ламия и в Месолонг) и един университет в Атина, основана 1837 год., в който учат 47 професори и ся учат от 500 до 600 студенти в годината. Освен тези има още в Атина черковното Ризариево училище, училището за образование на общите учители, Арсакиевото девическо училище, политехническото училище, военното училище на благонадеждните, Морскийт Варвакиев лицей и Сиропитателнийт дом. Числото на тези, които ся учат, пристига до 50 хил., пресмятат сиреч 1 на 200 жители.

Освен тез и горните остават още училищата в седемтях острова, в Цариград, в Смирна, в Александрия, в Янина, в Солун, в Сер и на толкоз други места. И де има десет души търговци някъде, че да няма и гръцко училище? Къде сме ний българите, къде!!

[»Гайда», г. III, бр. 4, 15. II. 1866 г.]

[ОТ ГЕОГРАФСКИТЕ ОПИСАНИЯ МНОГО МОЖЕДА СЕ ИЗВЛЕЧЕ ЗА ИСТОРИЯТА НИ]

Господин Д. Т. Лачков ни съобщава долнето изследование за градът Драговец. Колкото и да е повърхностно и недостаточно това изследование, трудът на г. Лачкова не е безинтересен, затова и ний му даваме място в стълповете на листът си. При няманието на потребните книги и на нужното за таквиз изследования време и средства, разумява ся, че не може и да стане изследование, каквото трябува пълно и освидетелствувано, а от таквизи, коквото можеше да стане в това изследувание, липсува му едно по-подробно описание от названията на местностите по тойзи предел, например имената на реките и поточките, които текат през описваните села, както и тези на някои от по-забележителните хълмове, гори, полени, извори и

др., от които често ся разясняват много исторически недоумения. Като поканваме г-на Лачкова да запълни, доколкото му е възможно, това пропущание в изследованието си, благодарим му за честта, която е сторил на листът ни да ни прати описанието си, и захваляме на трудът му, дето е предпочел да занимава перото си с таквизи интересни описвания, отколкото да хаби времето си с таквизи пусти и празни дописки за вътрешни раздори, с каквито обикновено пълнят вестниците повечето от нашите днешни учители.

Желателно е, щото нашите учители да ся заловяха да описват всякой мястото, в което живее, с околните му страни, де какви ветхи остатки има, какви предания има за тях, какви имена носят по-главните места с околността, какви обичаи има у народа, какви дрехи носят, как ся прекоросват, де какви местни сборове и тържества правят и с какви обреди, и др., от които описания много може да ся извлече за историята ни.

[«Гайда», г. III, бр. 7, 1. IV. 1866 г.]

[БЕЛЕЖКИ ОТ РЕД[АКЦИЯТА]

1) На този час нямаме пред очи никоя таквази книга, от която би могли да извлечем някои бележки върху това описание, нито пък можем да си наумим, ако сме чели или чули нещо за този град, затуй положително нищо не можем да кажем; но струва ми се, че в името Драговец не е название на един град, а на един предел, в който е имало няколко градове и села, и в който е живяло някое отделно племе.[1] Нашите прадеди обикновено са живеяли

[1] В черковните титли пловдивскийт владика ся нарича Тракие ке Драговитиас (а). Като земем във внимание още някои титолувания на други владици, ще видим, че тези титли обикновено им ся дават от названията на пределите в епархията им, а не от названията на градовете им. Това обстоятелство потвърдява нашето мнение, а и самото описание на Драговец показва на това. Окончанието на *ец* обикновено узнава страна, предел и свойство или преимущество на местност и лице. Каквото показват названията: Лясковец, Каменец, Раковец, Синовец, Костенец, Дебелец, младенец, първенец, големец и др.

(а) За названието на Тракия разказването на гърците е твърде неправдоподобно. А мнението на някои от новите разискатели, че Тракия може да ся произведе от Трайко, защото ся пишело

на отделни общини или племена и с особени имена. Мизия, днешна България, са населявали в старо време около осем таквиз отделни племена, разумява ся, че и в Тракия славенските населения не са имали по-друга нареда; следи на това съществуват и днес между нас. В Македония нахождаме други 7 славенски племена, между които има брежичи и драговичи. Около 763—764 лято ний срещаме около Одрин (Едрене) славенското племе брежичи и странно ли е, ако предположим, че и около Пловдив ся е населило другото славенско племе драгичи или драговичи, от което и тойзи предел ся е наричал Драговец? Реката, която слязва от Родопа и тече през Кричим, ся казва днес Въча, дали не е то остатък от Драговча, Драговича или Драговица, както я нарича г. С. Палаузов?

За забележване достойно е, че един от князовете, който е бил по времето на завоеванието на тези страни от турците, наричал ся Драгаш.

Хамер в Историята на Турското царство казва, че в 1375 лято Мурат нападнал на славенските князове от градовете на Родопа. Тези князове били Драгаш, син Жарков, и Богдан. С превземанието на тези градове Драгаш и Богдан паднали в ръцете на победителя Мурата, който постъпил с тях щадливо, сиреч не ги погубил. Останали ли са на местата си и, ако са останали, на какви условия, историкът не разправя, но от това, дето той ги нарича в същото време и влашки князове, а още додава, че от името на тогози Богдана след време ся нарекла Молдавия Богданско, разумява ся, че и да са останали от най-напред на местата си, отпосле обаче, както и други български князове, воеводи и народ много побягнали са во Влашко.

Като Молдавия се е нарекла от Богдана Богданско, дали и пределът Драгашан во Влашко не е зел името

А-та с ипогеграмени, което съответствовало на нашето й, вижда ми ся много обтегнато. Ако би останало таквизи разискания да ся решеват с догадки, то ний ще кажем, че нам много ни падна в очи историческото и живото название Драговития, на една част от тази страна, по близкото си съзвучие с общото име Тракия. Сравнете българските имена Драгий, Драгия, сфраки, Фракия. За изражение на твърдото българско Д и Г. Гърците и днес пишат Т или и К. И колко стари имена представят същият пример! При това имаме и името Драка, Драчия или Драчя (страна), както Драчее (странище), от което и Драче-Дурацо.

си от Драгаша? — Забелязваме още тука, че името Драгаш, както ся вижда, не е било само собствено име на някои лица, но е било и като прилагателно на този княжеский род, каквото са били и имената Шишман и Иоан прилагателни на царйете в Търново; защото Жарко е имал и други син княз в Кюстендил и той ся е казвал Константин-Драгаш; за неговата дъщеря Елена е бил оженен Михаил Палеолог, та затова и син му, последният гръцки цар, ся казва още и Константин Драгаш.

2) Таквизи кюпове от разна големина сме виждали и ний на много места, и особено на Свищов, дето са днес влашките гробища, и на развалините при Девня на пътят от Варна към Шумен, и защото някои от тях виждахме пълни с пепел, изпърво мислехме да не са служили за спастрението на пепелът от мъртъвците, които в старите времена са изгаряли, но после удирихме, че в старо време имали обичай, който и до днес на много места ся среща, земледелците да турят пшеницата си в таквизи кюпове заровени в земята, доде прекипи, защото просото в земята да ся насипе по някои места от влагата ся запаля, а нависоко дървени житници частни лица не са правили по много причини. При това според разните големини, които ся вижда да имат този вид кюпове, може да ся предполага и разното им употребение.

[«Гайда», г. III, бр. 7, 1. IV. 1866 г.]

ЗА ЧЕРНА ГОРА

Черна гора ся намерва между Далмация, Херцеговина, Босна, Сърбия и Албания или Арнаутлик. Това място, попълнено от различни клонове на планините Динарически или Илирийски Алпи, стои като една предня твърдиня на речените съпределни страни в образ на сърце, на което двете провисулки ся делят от едничката тамо долина на реката Мохач, която ся влива в Шкодренското езеро и съставя южният предел, дето славенското племе ся среща с албанското.

Черна гора, пространството на която няма повече от

100 четвъртити мили, е едно каменито и слабо плодородно място. Главното му произведение е папур, ечмик, овес, картофел, малко жито, вино и тютюн; а от домашни скотове има мъски (катъри), кози и друг дивеч. Поради малкото, и то твърде кръшните си пътища на съобщението, търговията на това място е твърде ограничена.

Жителите черногорци, около 170 000, са славенско племе и всички изповядуват източно-православната вяра. Язикът им от южните славенски наречия е един със сръбскийт, но по-чист от него и по някои свойства и изговори п а д а п о-б л и з о о т с р ъ б с к и й т до българскийт.

Черногорците изобщо имат висок израст, хубавци са, храбри, мужествени и траят на тежък живот. Повечето от тях живеят своеволно един скитнически живот, като овчари и ловци, малцина ся занимават изключително със земледелие, а още по-малко със занаетите, които и презират те; да видят някой мъж, че шие, казват «той върши женска работа».

Всяка една челяд живее в сред стяжанията си по старовременно. В домашнийт живот мъжйете са мирни и спокойни, със своите си дружелюбни, с чужденците по просто вежливи и снизходителни; и твърде гостолюбиви; но и свои, и чужди, ако ги нещо раздразнят, сърдити и гневливи са; ако ли ги някой нещо увреди, отмъстителни са без мяра. Отмъщението кръв за кръв е причинявало големи злини помежду им и е било тъй вкоренено в тях, щото и днес още е не досущ изчезнало.

Черногорецът сам си слабо почита жената си, но от страна никой не би смеял ни най-малко да повреди на другиго жената, защото знае, че за това има да плати с главата си, а при това и всякой има го за срамота да напада на по-слабийт от себе си. По тази причина жените свободно ходят навсякъде и даже когато черногорците са нещо зарáтени помежду си и където мъжйето един от друг не смеят да идат, там проваждат жените си. Те ходят и във войската подир мъжйете си по два дни, по три дни пеши и натоварени с потребната храна, пригодяват на ранените, измиват раните им, заливат ги с вино и ракия, и вържат ги с кърпи, които нарочно носят със себе си. Освен това с присъствието си насърчат ратоборците и ги поостряват на бой; още и кога видят някои да бягат от бойт, махат на тях, ругаят им ся, и често сполучат с това да ги връщат пак в бойт.

И в къщи черногорките са трудолюбиви: предат, плетат, носят вода и дърва на гръб, а по-сиромашките ходят и с кирия да носят товари на гръб и като помагат на мъжйете си във всяка кърска работа, и в къщи най-тежките работи те вършат; мъжът има за безчестие да похване друга работа освен пушката си.

Управлението на черногорците е било до скоро д у х о в н о-в о й н и ш к о, смес от стари патриархални и нови аристократически и републикански учреждения. От 1658 най-старо лице, Господар, в когото е била върховната власт, бил владиката от племето Н е г у ш и, а от тази последнята епоха тази власт е вече в ръцете на княз миряни, пак от това племе, и има при себе си един сенат, в който заседават 12 сенатори, избирани от народът между по-първите племена или общини; а пък обща скупщина, когато нуждата изиска свикването ѝ, съставя ся от всичките възрастни мъжйе на народа.

Черна гора е разделена на нáхии. Всяка една нахия ся управлява от един с е р д а р и един в о й в о д а, а племената или общините от един княз или старейшина. Тези чинове принадлежат наследствено на една челяд или семейство.

В Черна гора няма постоянна войска, но во време на нужда всякой, кой може да носи оръжйе, е войник и таквиз може да излязат на бой от 15 — до 20 000 мъжйе.

Столица на това място е Ц е т и н а, малък един утвърден градец, който освен един манастир и палатът князов едва ли има 20—30 каменни къщи; има още около стотина селения, от които повечето ся намерват около манастири.

Черна гора е зависела като княжество З е н т а или З е т т а от Сърбия до 1389-та год., когато тя чрез битката на Косово поле ся подчини на Турция. Тогаз зетят на последнийт сръбски владетел Лазаря, Г е о р г и й Б а л ш а, стана пръв независим владетел на черногорците. Той и после син му С т а т и м и р, наречен Ч е р н и й, основателят на домът Чернаевичи, както и неговът наследник Стефан продължаваха да бранят назависимостта на народа си. Стефановът син И в а н Чернаевич (съвременник на Скендер-Бега), подир завоеванието на Херцеговина и Албания от турците, принуден би да напусне владенията си в полето и крепостта Ж а б л а к и да ся тегли в планините, дето направи Цетинскийт манастир и тука в непристъпните гори неговите наследници

продължаваха да бранят независимостта си, но не всякога щастливо.

Княжеството Зетта е било по-пространно, отколкото е днес Черна гора, защото между другите обемало и по-голямата част от устията на Катаро или Котор, съвсем що тойзи град бил ся подложил на покровителството на венецианите. Черноевичите са свързвали много договори с венецияните и сродявали са ся с много от знаменитите домове на тази аристократическа държава.

Последнийт от Черноевичите Георгий, напусна властта и като стори да ся пресели във Венеция, отечеството на жена си, със съизволението на народа, предаде управлението на владиката Германа (1516). Нему придружаваше и един мирянин началник или воевода, но той нямаше сила, ни влияние. Наскоро после това Черна гора бе съвършено покорена от турците.

Около 1657 година владиката Данаил Петрович сполучи да освободи две-три нахии от властта на турците и тъй духовната или върховната власт от тогаз мина в домът на Петровичи Негош, а мирската власт по наследствие мина в домът на Радоничите.

От 1787 до 1830 е бил владика и управител Петр. Петровичl, на когото Черна гора е длъжна за устроението си като княжество. Неговите за опитомняването на черногорците старания последува сполучливо в Петербург възпитанийт негов наследник, Петр. II. Защото макар и да не може съвършено да унищожи варварскийт обичай на отмъщението или самосъдството кръв за кръв, а то приучи поне черногорците да ся подчиняват на една по-редовна полиция, въведе някои непосредствени данаци, състави съществующийт сенат и образува едно като военно тяло бернищи или гвардия наричани, определено да бди за обществената безопасност и да извършва заповедите на правителството.

Петра II наследува (31 окт. 1851) Данаил, но не като владика, а като мирский вече владетел. В неговото време станаха някои препирания за границите с Турция и сбивания някои последуваха между черногорските и турските войски. Данаила, убит от своите си в Котор, наследува младийт му племянник Никола Петрович. Препиранията за границите с Турция не бяха ся прекъснали и турските войски под предводителството на Омер паша влязоха в Черна гора и завладяха даже столицата Цетин,

по с посредничеството на някои от европейските сили тая разпря ся помири вече и днес княз Никола Петрович ся занимава за предуготовителното образование на черногорците, за което до днес малко старание ся е полагало, и черногорците са много назад останали в просвещението.

[«Гайда», г. III, бр. 10, 15. V. 1866 г.]

ПОЛЗА ОТ ГЕОГРАФИЯТА

Който не е учил география, не знае, че има свят по-нататък, от до дето е видял той; не мисли, че може да има и по-други жилища от каквито знае той, или че може там, дето е той, да ся населят други селения, или да преобладаят други кроежи в облеклото от каквито е той виждал, или други видове в храната, от каквито е той привикнал. Не знае, че има и други обичаи и по-други мисли от каквито той и неговите съседи имат. Едва ли верува, че по други места е и студта по-люта, и топлото по-силно от каквито е виждал той в тези страни, дето живее. Неговото място и всичко, що е около му, е за него най-хубаво и единствено добро на светът; а всичко, каквото различа от това, било нрави и обичаи, било облекла, било занаяти или науки, мнения или вяра, виждат му са все по-долни от тези на мястото му. Всяко нещо, което му ся вижда, че е по-друго, колкото и наистина да е по-хубаво от това, което той знае, привлича само неговото презрение, неговото отвращение или предубеждение. Както виждаме, китайците, че и други, може, да облече някои бели дрехи по друга някоя причина освен за жалеяние по умряло, да поздрави някого европейца или да яде с вилушка, според тяхното мнение, показва малоумие. Нашите изкуства и науки им ся виждат недостойни за внимание, мненията ни и вярата ни са съвсем презрителни за тях; всичко, що е за почитание достойно у кой да е от европейските народи, в Небесната държава не е прието, каквото простак някой селянин в благородно събрание. Варварин [е] всякой, който е вън от китайските предели.

Колко пък, от друга страна, е по-горен онзи, комуто

духът са развили пътуванията! Пътникът, който е обходил светът и който според Гомера

Градища видял той много,
дето живеят човеци,
и запознал ся с умът им,

па отколе вече е престанал да гледа на облеклата с други кроежи и други шарове, или начинът на поздравенията у други човеци, като някое доказателство на разумен и достопочтен характер. Узнал е вече, че ся намерват и други климати, и други места и страни, и други храни, не по-малко сладки и питателни от техните. Узнал е, че умът и обичаите, и мненията человечески имат, както делата на природата, една безпределна разнообразност, но при все това ни едно нужно несъвършенство. Научил ся е да ся учудва, без да осъжда, и да ся усмихва на всяко ново нещо, без да го презира. Предразположен е вече да приема и даже да търси нов вид спокойствия или нови употребения на нещо, още и от диваците, и да умножава знанията си и от най-неучените. Накъсо, оттръгнала ся е една съществена подпорка от гордостта му, отмахнала ся е една голяма пречка от человеколюбието му и приготвя ся да влезе в редът на космополитите, вместо да е прост гражданин само на една държава. Това, което ся случава по другите страни, малко по малко става занимателно за него и ако има сърце колко-годе человеколюбиво, ръководи ся и сам,без да ся усети да желае и даже да ище и да работи за благополучието на най-отдалечените народи.

[«Гайда», г. III, бр. 18, 15. IX. 1866 г.]

ЗА ПЪТИЩАТА

Едно от съществените и нужните средства, които спомагат за цивилизацията чрез съобщението и за леснийт и добрийт поминък на жителите в едно кое да е място, са и колниците пътища, наричани ш о с е, както и железниците. Чрез тях са улесняват менителниците, чрез тях человеците минуват лесно от място на място и пренасят произведенията на земите и на фабриките си с малко разноски и в малко време; с една реч, колниците и железни пътища стават за цивилизацията и цивилизацията чрез тях ся умножи.

Тесните предели на листът ни не ни допрощават да разправим надълго за общите ползи, които произлязват от направянието на колници и железни пътища, затуй ще ся ограничим в малко някои по-явни местни примери, от които може да ся докаже колко ни са нужни да имаме поне колници пътища.

В София например храната, месото и маслото са много по-евтини, отколкото в Самоков и Враца, а питията по-скъпи, отколкото в Татар-Пазарджик и околните му места. А защо тази разница между градове, които отстоят един от други само няколко часа ход? Защото пътищата между тези градове бяха и са твърде лоши и от това за пренасяние ся изискуват по-големи разноски; случават ся още и премеждия и повреди, а то ако бяха направени добри пътища, не щеше да бъде тъй. За това татъшните жители скоро ще ся уверят от направата на колникът път през Орхания (Сомунджиево), тъй както видяха и ся увериха търновчените за ползата от направата на пътят в Дервентът. Преди направението на този път коларите в пренасяние на стоки от Свищов и Русе земаха и по-скъпо, и отбягваха от кирия за Търново, а бягаха за Оряховица, а сега вече ни приказката му не отварят и не искат по-скъпа кирия. От това става явно, че когато ся направят добри колници пътища навсякъде между градовете, тогаз и изобилието на едни места не ще бъде тъй оскудно в други и сношенията с крайморските и крайдунавските градове щяха да бъдат по-лесни, дето жителите на средиземните места лесно щяха да пренасят произведенията си и щяха да ги продават на добра цена, и обратно, щяха пак да купуват каквото им тряба от крайморските градове много по-евтино от каквото го днес купуват, защото не ще има какво да им пречи и да ся страхуват в пренасянието.

Друго — в Тракия и особено в Чирпан, Ески Загра, Ени Загра, Сливен, в други още места излязва доста и хубаво жито и вино не малко, но защо виното си почти остава, а житото ся продава много по-евтино тамо отколкото ся продава в Добруджа и особено днес след направянието на Костенецкийт железен път. А всякой може

самей да разбере защо е това така: «Ако имаше добри колници пътища, тези страни щяха и лесно и всякога да пренасят произведенията си по пристанищата на Черното, даже и в Бялото (Средиземното) море, от което обработването на земята щеше да ся усъвършенствува още повече и произведенията да ся умножат и търговията да ся развие и разпространи, но те днес едва ли в едно време, и то ако им допусти калът, могат да изнесат малка една част от произведенията си, а за другата сгръщат ръце и чакат мющерии.

От тези твърде кратки и повръхностни забележвания явно става, че без добри колници пътища нито земята, както тряба ся обработва, нито търговията може да цъфти, нито изобилието и евтинията да станат общи на всяко място, нито жителите по нашите места ще могат да ся улесняват в поминъкът си и да ся обогатяват, нито па цивилизацията и образованието ще могат тъй скоро да ся введат навсякъде в отечеството ни.

[«Гайда», г. III, бр. 19, 15. IV. 1867 г.]

ПЪТНИ ЗАПИСКИ

В Скече (гръцки Ксанти) ако и да преобладава вече гръцкият или погърченият елемент, има още доста българи преселенци от Ахърчелебийската нахия, които съхраняват още българщината си, но без българско училище, и те, както и децата им, ще ся прелеят в гърци. През сред Скече тече реката, наричена Чай (тур. — поток), тя дели една махала, която ся казува Самоков. Скечанските гърци в произношението на гръцкий язик употребяват много шипящите букви ч и ш. По-ближните села, като почнеш един час от Скеча към Балкана, ся населяват от българи, които изповядват мюсюлманската вяра, но османски не знаят и говорят един много чист българский язик. Между тези села има само две, Ени-кюю и Габрово, жителите на които са опазили християнската вяра, благодарение на трите манастиря, които ся намерват в тази околност и в които игумените са били отпърво българи от речените

села, а сега само в единият са ся одържали, и той е манастирят Св. Богородица, а днешний игумен е отец Яков, българин от Ново село. Скечанский владика Дионисий, който е бил преди 40 год. в този манастир дякон, казвал ни е, че в този манастир имало едни наръквици, на които имало ушито по гръцки δῶρον Θεοδῶρα Βατίλασσα τῶν Βολγάρων Дар, Теодора Българска Царица; съществуват ли тези наръквици сега ний не знайме.

От Скеча към Кавала четири час и пол. в пътят тече реката Струма, която зиме минуват на ладии; една четвърт на час от Струма е градецът Саръшабан, дето няма ни една къща християни.

Два часа пак от Скеча в полето ся намерва градецът Енидже, прочут по добрият си тютюн; жителите са повечето мюсюлмани.

Два часа от Енидже към северна страна е малкото пристанище, наричано по турски Карсач, французски Портолажо, гръцко име няма. На въз същата страна полвин час далеч от морето намерва ся селото Волоустро, за което праведно може да ся забележи, че носи названието на подобието си Волови-уста — Волоуста.

Кавала отстои от Скеча 8 или $8^1/_2$ часа. Град, утвърден с яки твърдини; жители повече сега турци и до 80 къщи християни гърци, които ся занимават с обработването на тютюня. В Кавала, както и в Енидже, има няколко магазии на иностранни търговци прекупници на тютюня; има още и едно голямо здание, направено от Мехмед Али паша 1-й египетски подкрал. То носи названието имарет; снабдено е с големи и здрави доходи; в него всякой ден ся готви чорба, пилаф, зерде и др. и ся раздават на сиромасите от каква и да са народност. В казата на Кавала има само едно християнско село Каябунар.

В пътя от Кавала към Серес лежи градецът Правища, по гръцки Елефтерополис, с епископ под драмский митрополит. Тая епископия има и тя доста български селения, но не можах да ги опиша.

В Серес като стигнах, беше пазарен ден, на пазарът аз не видях друга народност повече от българи, а това показва, че селата около Серес са все български, на това мя увериха още и някои приятели, като ми прибавиха още и жалостното известие, че в ни едно от

тези български селения няма ни едно българско училище и в никоя от църковите им не ся чете по български.

[«Македония,» г. II, бр. 6, 6. I. 1868 г.]

* * *

В а р н а, 21 март 1868

Врекох Ви ся да Ви пиша, обичам да стоя на думата си и затуй ви пращам настоящето си. То не съдържава нито важни събития, нито някои общеполезни сведения, но все пак може да занимае тези от читателите, които ся интересуват от каквито и да са пътни бележки за нашите места. Но и тъй нека Ви кажа първо за мене си.

Тръгнах в понеделник, както знаете, с французский параход с намерение и надежда да стигна във вторник във Варна, но времето, което ся види, че твърде малко го било грижа за моите намерения и надежди, направи мя да остана два дни на Въспорското устие между Белий Цариград и Черното море, без да ми даде поне разтухата да мога и там, дето стоя, да ся наслаждавам на красивите брегове на Европа и Азия, сближени от природно преди години тъй, както днес нравствено да ги сближат. Непресяквано валящийт дъжд и неутихно дующийт вятър мя държаха под затвор в камарата, която от злочестината на болезненото състояние на джоба ми не беше ни вторий клас, ни първий, но от класът на кораберните стаи, дето между четиринадесет легла в една от четиринадесет педеи ниска и тясна стая петнадесетий аз в сред димът на тютюня и смрадът на дъховете и нечистотата и шеметът от плакнятието на корабът правеха своите токо кажи безсвязни и безтълковни размишления, които ся мержеяха неясно в замаянийт ми мозък като неясно ся представяха на замрачелите ми очи предметите в тъмната стая, в която ся намирах.

Шумът на вълните, блъскани дървените, но твърдите ребра на пароплувното ни корито, плескът на дъждът, бучението на вятър правеха дива една хармония от грозната музика на разярената природа, музика, която кол-

което нощта напредуваше, толкоз и тя по-грьмогласна биваше. И аз, ща не ща, слушах я и ся ужасявах (за да не кажа наслаждавах ся) две нощи наред, в които сънят неумолимо бягаше от отегналите ми за него очи. Бях принуден да дремя, а да не заспивам, но в просъница час по час като ся уничах около си, на очите стаята, в която ся намервах, ми ся представяше ту като вертеп разбойнически с онуй мъждиво кандило и 13-те-четирнадесет мрачни, черни, пребледняли и нечисти фигури, ту като едно от подземните онези жилища, толкоз грозно измислените от изобретателната фантазия на някои калугери за стреснуване на грешниците.

Дали ще би в ад по-жестоко от тука, ся питах аз, измъчван от задуха, дим, смрад, теснота, и още нещо подобно на червени. Но при излязването ми навън първийт поглед на тези, които още по-бедни от мене, оставаха изложени на дъждът и на студенийт вятър измокрени и под мишци стояха свити на кълбо, скостени от студ, без да мръднат освен зъбите им, които чутом дрънкаха, даде ми да разумея, че състоянието на тези, които бяха извън мойт ад, беше понесносно и че аз трябаше да оценявам по-добре несносното си прибежище. Несносно наистина, но не вечно, защото скоро му видях краят.

Намусеното небе ся поразведри, дъждът посекна, вятърът потихна, намръщеното чело на своенравната черноморска пъчина ся позаравни, зашаваха кораберите, задими ся параходното димилище, затътнаха котлите, зацапаха перките на колелата и параходът привечер ни понесе към Варна, дето ся извезохме в четвъртък сутринта.

Варна е, както знаете, първото и главно пристанище черноморско и един от немаловажните градове на Дунавский вилает, дето преобразованията в османската държава обикновено ся земат за най-напреднали. Две години и половина аз не съм бил в тези страни, а много бях и слушал и чел за улучшенията в това Вилаетско правление и да узная любопитен бях да видя следствията на тези улучшения, затуй и с напрегнато внимание сматрях на всичко, що виждах, че ставаше. Но за пръв път, да ви кажа, не съгледах нищо таквоз, по което да бяха заличали колко-годе прословутите улучшения. Същата карантинска и митарствена нареда, която и преди три години, де хлабава и немарлива, доколкото не тряба, де пък произволна, призирна и строго взискателна повече отколкото тряба.

Същата грубност и жестокост в обходата на простите чиновници към по-простите пътници, защото те са горките, които най-вече изложени на капризнийт произвол на местната правителствена власт. Имаше с нас таквиз, които по високите и разлатите им гугли ги земат за европейци, те щом излязоха от парахода, отправиха ся свободно на железницата, а ний червенокапците и рунтавокалпаклиите останахме на гюмрýка, дето и след показванието на гюмрукчите ни тескерета сандъците ни ся държаха отворени и работите ни ся подробно разгледваха и тъй забавно, щото даваха твърде добре да ся разбере целта на тази взискателност. Запознат от време с тойзи обичай, за да избавя нещата си от изквасване, аз направих да блесне в ръката ми полвин бяло меджидие, сандъкът ми ся завчас като от чудо затвори, но и полвината меджидие чудесно отлетя от мене за всегда. Не ся чудете обаче на това, то е една от редовните работи, и варненските митарствени прислужници, ако и малко по-груби от цариградските в обходата си, не са никак по-долни във вещинството на службата си, знаят си работата и не я държат на ихмал. Доказателство же на това е, че в Цариград, дето платих 60 пари за гюмрук (примерно казувам), дадох 12 гр. и половина за б а к ш и ш, а тука като не платих гюмрук ни една пара, дадох единадесет гр. б а к ш и ш; остава убо да видим по-навътре във Вилаета как ще ся минем по тази част и да съдим за успехът на улучшенията в преобразованията. Сега нека Ви кажа нещо и за попътниците; пътните ни текскерета ги прибираше на с к е л я т а едно заптие, което в приветливостта и вежливостта в обходата си към тези, що ги поменах по гуглите за европейци земани, не оставаше назад ни от един английски джентлиман, но което мени и язик, и начин, щом ся представихме ний пред него; аз даже, който имах злочестината да не мога тъй скоро да му подам тексерето си, бях честит да чуя често чуваното онуй, но рядко печатаното прилагателно. Нищо обаче от това. «Дума дупка не прави» е изработената сентенция на страдателната народна философия. Тескеретата ни ся зеха и ний отидохме на ханът, а те на конакът.

Рекох Ви, че ся извезохме на Варна в четвъртък, тойзи ден беше А р и ф е г ю н ю, т. е. предпразненство на К у р б а н б а й р а м. А железнийт път щеше да тръгне в петък сутринта, часът на два по турски. Конакът и особено тескереджийницата обикновено ся отваряла по

три или по четири, а сега като байрам можеше и да ся не отвори, затова пътниците, по умното забележване на ханджийт, трябаше да промислят още тойзи ден за подписването на тескеретата си. Станахме убо до 20—30 души и отидохме с ханджията на конакът, часът беше 5—6, но тескереджията го нямаше, чакахме около един час, но той ся не вести; ханджийт, человек опитен и радив, намери средство да съобщи това на пашата и тутакси две-три заптиета ся отправиха на разни страни и след малко ето и тескереджийт дойде. Но друга пречка ся представи сега, нямаше пък мюфетишина.

Мюфетишите са нови чиновници, въведени в служба при устроението на вилаетите. Тяхното служение подробно не ми е известно, но тука сега неговото присъствие ся изискуваше да прегледа всякого едного от пътниците в лицето, да ги разпита за имената им и после да им даде една п у с у л к а за уверение, че е мюфетишиван пътникът и тескерето му може да ся подпише.

Тук мюфетишин, там мюфетишин, няма го. Ний принуждавахме ханджийт да излезе пак да каже на пашата, но той ся отказуваше; моляхме ся на тескереджийт да прати да го потърси, но той като че ся подсмиваше на нетърпението, стоеше в одаята си в бездействие и невъзмутимо хладнокръвие спрямо нашите досаждания. Най-после ханджийт сполучи да узнае, че очакванийт мюфетишин бил на хамам. Упътваме ся прочее от конакът, та на хамамът.

Досадно наистина бе и за мене, както и за всите ми другари това неволно и неправилно разхождание за подписване на текскеретата си, но с тази досада можахме да изкупим присъствието си на следующата смешна и куриозна сцена. Във външната зала на банята ний предстанахме пред мюфетиш ефенди, който, излеврен на дебел дюшек, обвит в пещемали и в бели просопи, благоволи да ни привика при себе си един по един, да ни прегледа и разпита, след която операция заръча да му доставят един д и в и т, за което также трябаше да чакаме една четверт от час, и тъй да ся сподобим с необходимата пусулка [за] подписване на текскеретата ни.

Не знам, ако вам ви ся е случвало нещо таквози, но мене ми ся видя твърде забавна тая сцена. Не ви я съобщавам обаче, за да ся смеете и Ви, но да я обнародвате, и то не за похула, а за поправа.

Ви знайте моите разположения към правителството ни въобще, знайте такожде моите мисли и чувства, върху което що ся касае до преобразованията, и няма що да подозрявате в моята искреност и в изложението ми. Също и аз знам вашите мисли и чувства; а по служението си като публицист на вас лежи обязаността да ся не свените от да излагате открито всяка неправилност, що би ви ся от верен человек съобщила. Не са приятели на царщината тези, които само хвалят преобразованията, нито доброжелатели на отечеството тези, които от страх замълчават неспособностите и злоупотребленията на чиновниците и тъй служат повече за парализуването на правителствената власт, а не за скрепването ѝ. И аз, както и ти, имам голямо уверение в доброжелателство на правителствените мъжйе, на които имаме и всичката надежда за благоденствието на държавата и на жителите. Но тряба да изповядаме, че техните трудове, добрите и спасителните техни наредби остават бездействени и суетни пред неразбирането на тези, които са избират за изпълнители на тези наредби. А на това самийт цяр е гласността. Изобличават ли ся публично злоупотребенията, има надежда да са изреже полека-лека и да ся изчисти живеницата, която от невежеството, от предубежденията и от суетнийт страх ся е ковнала в областните присъствени места и прави да ся скапват безвременно месата на здравото инак правителствено тяло.

Малки и неважни са сведенията, които Ви аз днес давам, но аз ви съобщавам засега това, което ся случи на мене, което видях с очите си, а не това, което чувам, защото те са и по-много и по-тежки, но като не мога да ги засвидетелствувам сам, не ги земам под перо, и свършвам засега с тях само първото си до вас писмо.

Медникаров

[«Македония», г. II, бр. 18, 30. III. 1868 г.]

* * *

Варна, 24 марта 1868.

Имах време да обходя тойзи град да го разгледам добре и да разпитам подробно за едно и друго. Лъжа е всичко,

що пишеше Неологос за Варна. Сведенията му не само че са прекалени като всичко гръцко, но са съвършено лъжовни и безосновни.

Местните жители на Варна са всичко друго, само гърци не са, и няма и да станат. Твърде малко са успели досега всите усилия на гърците владици и на пришелците елини, за да ги погърчат. По старанието на гръцко-духовната пропаганда във Варна от незапамятни години има гръцки училища, в които от няколко години насам за по-успешен прозелитизъм в гърцизмът довождат и учители и учителки чак от Атина; но всичко, що са сполучили до днес, е било да погърчат наклонните към духовно образование българи преселенци от околните села, а то връз жителите, които след преселението на другите подир русите на 1828 съставял по-главното население на тойзи град и ся казуват гагаузи, те не са взимали почти никакво влияние.

Гагаузите (християни татари) говорят един груб турский язик и ся отличават като человеци почти полудиви, буйни, жестоки, развратни и предадени на пиянство. Те нито в черква ходят, нито децата си в училище дават и тези даже, които са ходили и ходят в гръцките училища, толкози са тъпи, щото нищо не научават по гръцки и остават си с турскийт язик. Напоследък само девическите гръцки училища са подействували над нежнийт пол, но и то твърде слабо. Таквоз е даже преобладанието на грубостта, на буйството и на развратността на гагаузството, щото има отражение и на самите гърци пришелци и погърчени българи. Грък или погърчен българин, роден и пораснал във Варна, не може да не е заразен от пороците, с които ся отличават гагаузите варненци; изключение съставят новопришелците гърци и българи, в ръцете на които е и местната търговия.

Туземците гагаузи, освен неколцина прости бакари, другита са повече лозари, но лехати на работа и само плодовитата на гроздйе земя в околността на градът ги поддържа и в това им занятие. Лозята им дават много и хубаво вино, но те въобще продават го по гроздобер грош оката, а после все по кръчмите го пият два гр. и сто пари, и то половината вода. Ако им забележиш на това, те казуват, че на кръчмата било по-сладко, а още и жените така го не злоупотребявали. Винопийството и буйствованията в пиянството са толкоз общи между гагаузите в тойзи град, щото са станали нещо обикновено и беззазорно; тъй що за

пример има и казуват, че една гагаузка ходила даже на владиката да напусне мъжа си българин някой от селата, защото не го видяла като другите мъжйе да ся понапие и той някога, да направи кеф и да полудува като мъж. Тойзи гнусен порок владее даже и между по-горният разряд от туземците жители. Те рядко ходят в черква и когато идат, носят в джоб или в пояс м е з е т о с и с у д ж у к или п а с т ъ р м а, а че като ся попрекръстят на две — на три в черква, тръгват тогаз от кръчма на кръчма от единът край на градът до другий, та ходят цял ден и през нощта, та пият и буйствуват. Такваз стока са благородните варненски елини на Н е о л о г о с.

Колкото за пришелците търговци елини, около десетина къщи що са, няма що да кажем, те са почтени и родолюбиви человеци и ако не са били те, Варна не е имала да види ни училища, ни друго някое обществено заведение. И днес още те са повечето предстоятелите и настоятелите на учебните им заведения. Но напоследък и те са отчаяни от тукашните гагаузи поради неспособностите на младите и изедничеството на старите; защото те, т. е. странните извън събират и дават за поддържание на училищата, а гърчолеещите ся гагаузи, що докопат, изядат. Затова и външните гърци са ся отрекли вече засега да им помагат и от това, що дават и събират днес, съставили са особена каса, която са отредили за възобновение на един от варненските манастири. И тъй днес за днес гръцките училища във Варна са почти на разстроение, децата на тези, които са гърчеят, тряба да плащат една определена дан при постъпването им в училището. Затова по-бедните и ги не пращат. Освен това те нямат общи разноски за училищата, но момчетата плащат на месец и зиме всяка сутрина носят под мишца по едно дърво, както беше едно време в нашите училища.

Днес още при отделението на външните гърци твърде ся е разстроило и положението на тукашнийт гръцкий владика. С предстоянието и помаганието на външните гърци варненци едва можаха за първата година да платят 60 000 гр. на гъркът си владика, и то с надежда, че по време ще приклонят българите от епархията да плащат, но като българите останаха непреклонни, гагаузите, неологосовите гърци-елини, като им заискаха на дял по 12 гр. годишнина за владиката да платят, отрекоха ся и те с извинявание, че произхождали от българска жила, и не

дават. И тъй днес като външните гърци не помагат, местните гагаузи не дават и българите го не припознават, гъркът владика е дошел до таквоз бедно състояние, щото си е изпродал всички фенерски салтанати, с които бе дошел да са кордисва във Варна. Пред моите очи ся продаде завчера каляската му. . .

М е д н и к а р о в

[«Македония», г. II, бр. 22, 27. IV. 1868 г.]

ГРЪЦКИЙТ ЕЛЕМЕНТ ОКОЛО СОЛУНИ СЕР

Д у п н и ц а, 24-й юни 1868.

Има ли гърци в околностите на Солун и Сер? — С други думи: Има ли гърци в Македония? — Това е въпрос, що тряба да ся разреши; но това е предмет, на когото досега не е обръщано никакъв сериозен поглед и от тук е следувал, дето гърците са смело крякали като кокошки над паче яйце, само дано би могли да убедят светът, че Македония е гръцка земя.

Слаба е ръката ми, дето може убедително и темелно да разложи сичките фактове, що служат за развръзването на този въпрос, и аз не зимам на себе щото да го развържа впълно, но само ся осмелих да спомена няколко думи и с туй да подканя някой достоен мъж, който действително да ся залови за развръзването му.

Но като вече положих на челото на членът си важният този въпрос, който навярно ще бодне по сърце мнозина гърци словолюбиви притезатели, които искат да присвоят сичко, и що е тяхно, и що не е — то тряба съответствено и да отговоря.

И така: Аз няма тук да ровя страниците на историята и да измътювам фактове из люспите на историята и логиката — фактове таквиз, каквито ги изпилюват почтените гръцки списатели, на които м е р а м ъ т не е друго, освен да гърчат сичко. Не; това е тям природно; а колкото за мене си, то ще изповядам с чиста съвест, че и грешно, и срамно е да си послужа с духа на пристрастието и лъжата,

додето имаме хубавата светла истина, що свети като слънце во сред пладне.

И така: има ли гърци около Солун и Сер? Има ли гърци в Македония?

Ако ся зададеше този въпрос на гърците от Елада, на гърците от Пелопонес, с една дума на гърците, що обичат да си присвояват сичко, те не щяха закъсня да ни отговорят:

Няма българи около Солун и Сер; няма българи в Македония; изключително сички са гърци.

Ами ний как тряба да отговорим?

Лесно е някой да каже, но тряба и да докаже. Косова ирак-исе сен бурда сън*, казва тур. пословица.

Но нека видим с какво искат да докажат гърците, че Македония била открай още изключително гръцка земя.

Ето няколко от техните доказателства — бари тези, что съм слушал от устата им:

1. Македония било гръцко име.

2. Старите македонски жители били гърци. А то найпаче ся заключавало от това, че Филип и Александър четели и пишели гръцки и учителят Александров бил грък.

3. В по-големите градища на Македония, като в Солун, Сер и др., язикът бил чисто гръцки.

4. Стари надписи, паметници и пр. били написани на гръцки и латински.

5. Стари пари — антики — щото ся нахождали по Мак., почти сички били гръцки и латински, и пр.

Тези са следователно доказателствата, що навождат гърците и с които ся силят да докажат и да уверят светът, че Македония била гръцка земя; но може ли от тук да ся заключи, че истина са доказателствата им и имат тази сила, тази здравост, що да докажат, че Македония е била от край гръцка, па остае всегда за такваз?

С едни голи фактове, фактове без основа, за които не могат да кажат нищо легитимно — нищо разложито — да си служат, то секи ще потвърди, че това е глупост.

Но нека е така. Аз вече казах, че нема да безпокоя историята; нито ще ѝ трия тъмните ръждави страници, що са покрити почти изцяло с чедото на разпалената фантазия —

* Ако Косово е далече, ти пък си тук (тур.).

митологията — това к о п е л е на елинските мозъци; тя настрана; тя (историята), каза ся вече, чака вече своето коренно поправяние. Тя не е достатъчна да реши съдбата на толкоз противоборствуящи елементи.

Да пристъпим по-близо. Митология не е история. Историята е книга на случките, родословието на людството, о г л е д а л о н а м и н а л о т о — огледало, на което ся огледват народите. Но защо тая мрачна мъгла, защо това перде съшито — скърпено — от басни и наложено връз кристалното туй огледало, връз историята на народите, особено за нашите страни, за Македония, Тесалия, Албания, и за живущите в тях народи? Да, перде дебело лежи по тая част на историята, и иска ся ръка силна, ръка чевръста, що да раздере туй вретище и да открие светлото огледало на миналото. Колко народи, различни по произхождение и язик, по нрави и обичаи, стоят по тез страни, лишени от история, без да знаят ни произхождението на славните дела, или нещастните последствия на своите предци; но на които с възражданието им в исторический живот лежи осветлението на светската история!

Българите, сърбите, бошняците, арнаутите, тоските, власите (цинцарите) и пр., ето народи, на които за откриванието историята тряба да си посвети дълъг ред години, веща ръка и гениален ум; и тия три неизбежни неща са, що ще осветлят затънтената тази под дима на олимпийските жъртвеници земя!

Нека гърците кряскат, колкото щат; нека проповядват гръмогласно пред светът, че Македония е гръцка земя; но истината си е истина, па такваз остае и докрай, а лъжеца ся черви пред света. Лъжата и нощничето (Вампирко) (цвете, що цъфти нощя) виреят, додето трае мракът; а щом лъсне първата слънчева заря, те са вече прецъфнали.

Но да попитаме почтените гърци: де ся дянаха стародревните тук народи, на които едва в историята ся споменвят имената, като: етруски, пеяне, бастряне, лигуряне, боине, свеве и пр. и пр.? Знайно е, че ни като Илия фръкнаха на възнебе, ни пък като Ноя си сковаха кораб; па ако знаят нещо поч. гърци за преселението или изтребението тяхно, то нека благоволят да ни кажат де и как е станало туй. Не; ний знаем, че те, освен че не са ся изтребили от лицето на земята, но още и досега си живеят там, дето

са били и пред хиляда, две хиляди, да не река, и повеч години; но само под изпърчени имена[1].

Да дойдем сега на самата Македония; да се върнем в околностите на Солун и Сер.

[«Македония», г. II, бр. 36, 3. VIII. 1868 г.]

ОКРЪЖИЕТО РАЗЛОГ

Разлог е място окръжено от вси страни с планини; и то на север от Доспатските, на юг от Пирин, а на изток и запад от полите на тия планини.

Това окружие, така обиколено с планини, е доста отстранено място и малко познато на повече от народа ни, а пък някои си го оприличават и на Сибирия. Но уверен, че мнозина ще обичат да знаят по-точно за него, описвам го накратко.

Разлог ся състои от 11 села: 5 български, 1 турско и 5 турско-български. Мястото е много плодородно, особено с барабой, царевица и боб от първо качество. Има пространни ливади, и планините са покрити с високи и дебели дървеса, които привличат зяпанието и учудването на пътникът. Планините тъй окръжават Разлогът, щото го оприличават на една паничка, което дава прекрасен изглед на внимателнийт наблюдател.

---

[1] Ето няколко таквиз изпърчени народни имена, само за пример:

Бессе — бесняци — босняци — бошнаци.

Лигуряне — лингуряне — лингури.

(С това име ся називат сега по нашите страни влашките цигани (вретенарите).

Етруски — труски — туски — тоски.

Арнаути — арванити — ървати.

Моряци — морваци — мърваци и пр.

Пейне — пеяне — пеянчане — пиянчане. (Пеюнец или пиянец е окръжие, състояще ся от 20—30 села; то стои измежду Кюстендил, Дупница, Малешево и Кочани. Главното изпомежду селата е Царево село, дете ся бере и пазар.)

Ряд от таквиз изпърчени имена аз можех да нанижа; но тук не е делото да разправям за това, а само загатнах тези за любопитство на читателите.

В Разлогът най-забележителното село е Банско. То лежи на северните поли на Пирин планина и брои до 900 къщи, все български. Местоположението му е от най-хубавите, що досега съм виждал. Въздухът е много здрав, водата студена, здрава и изобилна. Няколко речни извори ся намират около селото, местата на които са доста любопитни за естествоизпитателите. — Купове на смес на лава и разни камъние. — Много горещи извори 1 час разстояние около селото придават доста важност на това едва нам познато място. Когато пръв път влязох в това село, усетих ся като че влезох в някой европейский фабричний град. Тук има много фабрики за дъски, зарад дърводелия и фабрики за работение вълна. Тук могат да правят часовници, машини за вълнени, памучни и копринени фабрики все от начало. Като гледах тия работи, за които аз бях си мислил, че само фри., англич. и пр. са способни, дойде ми в умът, че немарението е неспособността ни, непостоянството е неуспяването ни, и невежеството и заблуждението ни е злощастието ни! Жално нещо наистина е, че в самото това село ежедневно ся опява надгробното слово на много ползи за нас българите. Защото макар и да има такива человеци даровити да правят часовници и машини за всякакви фабрики, пак едвам ли приносят някоя полза. Защото някои от тях, лишени от помощ и насърчание, минуват днитe си в отчаяние; други пък от страх друг да не научи изкуството им, предпочитат да стоят празни, а пък други, ударени от спиртливата чума, закопуват талантите си под краката ѝ. И тъй, един в едно, а друг в друго, народът пак беден и некадърен.

Макар че тия важни произведения на банчане са се разпръснали и до Неврокоп и Серес, те са били съвсем неизвестни за мене, който съм техен съсед, а колко повече за по-отдалечените българи! Вълнени, памучени и копринени фабрики! Градски часовници! Кой е чул, че такива неща излизат от Банско? Никой, или съвсем рядко. Чудно наистина ми са види това знание.

В Банско има около 25 занаяти. Едно училище, което сега е затворено, но дано ся скоро отвори (търпи душо, черней кожо). Невежеството към родолюбие и към истинен успех тук е голямо. Человеците общо са кротки, смирени и набожни, освен някои докачителни изключения.

В Банско, както общо и навсякъде, механите са доста

изобилно, виното и ракията доста умножават бедствието ни и обезчестяват вярата Христова.

Себелюбието, сребролюбието и словолюбието на някои доста унизува сиромасите ни братия, и светски и духовно.

Догде има такива фабрики на злодеяния, що мислите, ще успеем ли? Горко ни. По-напред благодетелни членове, че тогава общество.

Бургас, 26 септември 1869.

През денйе си случи ми ся да мина през Бургас, гдето имах за частната си работа да ся побавя няколко дена.

Като ходех тъй из градът и гледах, дойде ми дору да заплача от жалост, като си помислих за нашата глупост и некадърност. Бургас, казвам, град на Черното море, изходна точка на всичка Тракия между Балкана и Едирне, Бургас, обиколен с чисти български села, да няма вътре ни един влиятелен българин! Главната житна търговия в ръцете на гърците, главните здания и първите места в ръцете пак на гърците, най-значителната комисионна пак у тях; а, разбира ся, че ако и званичното управление да е в ръцете на турците, но влиянието в административните търговски и съдебни разправи ще е пак в гръцки ръце. Защото до днес още не е стъпвал българин като член на ихтияр мезлиши. Ако оставим настрана най-пробилната търговия с житата и погледнем по-надолу за манифактурата и другите занаяти, ще ги намериш всички у евреите и татарите, хора, които вчера са дошли в Бургас. Колкото бакале, все погърчени българи, а ако има няколко открити вече българи, то с малко едно изключение, са почти кожухари и абаджии, които от сутрин до вечер, като ся наведат над иглата, та нямат време да си подигнат очите и да видят какво ся върши наоколо им, уж все работят и пак от всичката им работа нищо полза; защото ги гледаш, като идат на някое кафене, ако има музика или нещо друго по-скъпо, те сядат, но отвън на някой дюген, за да я слушат и да отърват двайсетте пари, когато гърците, стари и млади, ся тикат чак и до билярдото. С това не ща да река, че и нашите да играят на билярдо, и на всички други съсипателни игри, които са дадени за празните гърци, но думата ми е за нашите българи, че денонощно ся трудят, и толкоз спестяват, а пък никаква полза от трудът им, ни от спестяването им, когато остават неразвити в търговията. . .

[«Македония», г. III, бр. 42, 3. X. 1869 г.]

ОПИСАНИЯ

Арда, един от главните притоци на Марица, стича са от северните превали на Доспатските планини и влива са в Марица, по-горе от Одрин, над селото Караач. Главата, т. е. главния извор на Арда, е в Ахъчелебийското окръжие, в западните отлози на планинския връх, наричан Карлък, нещо до два часа по-горе от селото Пашмаклъ.[1] Тука из една стена изтича голям и изобилен извор, който образува един поток, наричан Черна река; също така пак из едни скали на планинския връх Хубча извира друг извор, от който образувания поток са нарича Бяла река. След чудните и любопитни водопади, които правят в първоначалното си особито течение тия два потока, сливат са при Четак,[2] а по-долу при Смилян[3] са втича в тях и друг един поток. Названието Арда добива тя в нахията Султан-Ери,[4] през която минува преди да излезе измежду ридовете на Доспат. За това название има разни предания и тълкувания. Някои турски историци я наричат Арпа-су, а по това и някои от гърците са писали Харпесус.

[«Ден», г. I, бр. 1, 12. II. 1875 г.]

---

[1] Пашмаклъ, главно село в Ахъчелебийско; има до 400 къщи само българи мюсюлмани, край главния поток на Арда (Черна река); седалище на каймакамин и на кадия за Ахъчелебийската нахия, която е под Пловдивско; има наоколо няколко български махали (колиби).

[2] Четак, село Ахъчелебийско, до 350 къщи българи християни с две черкови и училище.

[3] Смилян, и то село в Ахъчелебийско, от 350 къщи българи мюсюлмани, половин час по-долу от Четак.

[4] Султан-ери е нахия (в Хаскьойската кааза), състояща от 28—30 турски села и колиби от по 5 и 10 къщи, с които възлязват до 100, а всред тях има само едно българско село. Тази нахия са казва и Кържелък и Даалък, от които и жителите — кърджалии и даалии.

(От Географич. речник на П. Р. С.).

СЕВЕРОИЗТОЧНИЯ КЪТ НА ТРАКИЯ

Покрай Черно море са простира от Тракийския полуостров до Балкана един тесен и каменит кът, който някои наричат кът на Странджа, но по-право трябвало би да се нарича кът на Малкия Балкан, защото планините, наричани Странджа,[1] не са освен от разклоненията на Малкия Балкан, на който най-високия връх е Самоковската планина, наречена така от селото Самоков.[2] Този кът на север има широки и твърде плодоносни долини, които произвождат до 2 000 000 кила всякакви житни плодове. На юг планинските разклонения досягат до самото море, а в това планинисто и почти необработвано място има много гъсти дъбови лесове, които и до днес не са употребени в полза. Населението в тази страна възлязва връз 100 000 души българи, турци и гърци няколко, населяющи собственно каазите Бургаска, Визянска и Мидянска с по няколко села и от другите около каази. Средствата за съобщение са твърде недостаточни. Средище на търговията за извозване най-вече на жито е приморския град Бургас, но има и други малки пристанища, от които са товарят доста дърва и въглища за Цариград.[2]

«Ден», г. I, бр. 2, 19. II. 1875. г.]

[1] Странджа и Странджа Балкан наричат онези разклонения на малкия Емос, които са протакат по две посоки на юго-запад, в източните краймория на Тракия и на които едното отделение са свършва с носа Сарай бурну в Цариград, а другия с носа Текирдагъ при Родосто (Текир-даа). От названието на тази гориста и близу до Цариград планина, гъбава някога с разбойници, що бягали от Цариград, е останало отдавания на някои прякор «Странджа хайдуду». В тези планини има и село Странджа, повече от 300 къщи, гърци повечето или по-право българи, оженени ва гъркини и погърчени.

[2] Самоков, турски Самоковчик, село в Мидянска кааза, до 850 къщи, от кито 50-те са български, а другите гръцки. Селото лежи на високо в Малкия Балкан, край един от притоците на Величка или Голяма река.[a] Всичката мера на това село е покрита с желязна руда и занятието на жителите е да правят вади за измитопение. Тука има правителствени видни и самокови за вадение желязо.

[a] Величка или Голяма река се стича от Махияда и Войник Бакаджик (планински върхове от Малкия Балкан), както и от Самоковската планина, първите притоци се сливат при селото Пирот, после минува през селото Велика, от което се казва и Величка, а после я наричат Голяма река, за разлика от другата река Велика, с която текат те успоредно и на места в доста близко разстояние. Величка са влива в Черно море при селото Стефаново; подпирана от морето, при устието си близо, тя става доста дълбока, щото малки морски каици могат да излязват чак до селото Бродилово, а кога е в прилив и до Кости, за които села ще поговорим друг път.

[СОФИЙСКА КААЗА]

София — стара Сердика. Византийците са държали тази точка до 804 г. като (. . .) воински стан срещу българите, но тогава им го отне Крум. През 11-то и 12 столетие през Средец са минували пак византийските войски. Мануил Комнин често се е спирал с щабът си в София, като се готвел за поход противу сърбите и унгарците. София са посещавали при плячканията си печенезите и куманите (плавци, половци). Оттука са минали кръстоносците в трите си първи похода. От края на 12-то столетие в подновената българска държава българите са наново разпространили господството си по тези места, тъдява са идвали Асеневците и последните царе Иван Александър и Иван Шишман.

Около 1150 г. София принадлежала на гърците и император Михаил Комнин идвал в София и получил изцеление от мощите на св. Ив. Рилски.

Тука, в София, предание казва, че градът някога бил, дето са днес наричаните «Курубагларъм».

Евреите в София са от 220—230 години. По-напред ги е нямало. Това се доказва от някои стари тефтери в София и от някои надписи на леточислението по еврейските гробища.

В София са забележили, че около 25 години веднъж става земетресение, и забележили са, че кога наближава земетресението, минералните води намалеят и после тресавицата те стават двойно изобилни и после полека-лека пак пресякват и намаляват.

говорят, че Софийската кааза имала 360 села, което не е верно.

В турско време в София са били по-известни махали: Драз махала, повече българи, но имало и тур[ци], Мала чешма — смес, Нова чешма — смес, Баш чешма — само българи, Чир (чошма) махала — само българи, Мерджан — смесени, Алигина махала (откъде Подуяне) имало и цигани и българи, Новите амбари — смес. Други по-известни местности били: Капино, Житни пазар, Говежди пазар и Конски пазар.

Момите от Софийското окръжие ходят в пъстри, шарени дрехи с дълги леси (реси) като косичник, преплетени със сребърни бабки и с жълти китки зад ухото. Парите по кожените им пояси и по кожусите им, поясите и по косите им са цял археологически кабинет от гръцки, римски и старобългарски бабки, които дрънчат при всяка крачка като верни.

[В] София жените на Въведение кършат сухи ветви (безлистни) от сливите, та ги накисват във вода, която често менят и тъй вейките цъфнуват през зимата за китяне.

Баня горна (Юкари баня), Софийско. На височко малко в северните отлози на Люлин планина, току над полето Софийско на сухо и безводно място, $1^1/_2$ч. на ю. з., от града 40 км, с една проста черква и просто училище. Учителят тука знае и да бръсне и носи бръсначите си в пояс, и като излезе от училището, отива на кръчмата и когото иска, обръсва го. Един селски амбар и изпърво две механи само, а сега се правят още три. На югозапад край селото в една въдолица са минералните води от средня топлина (18 градуса) и е толкоз изобилна и доволна за образуване на капело, дето има построено от старо време каменно здание с два дървени водоема, един много малък, дето текат две шапки (курни) и едвам може да събере двама души. От нея се стича в големия водоем, който събира до 20 души. До зданието са прилепени и няколко стан за живеяние. Водата, казват, е желязна. Дъх няма никакъв, много е бистра и прозрачна и сякаш че е уталожена пепелява вода (обистрена лишия), много е лека, сладка и вкусна за пиение и лековита за стомахът. От нея пият всички селяние и посетителие, като я оставят да изстине, защото инак няма как да я студят — кладенци няма. Зданието на банята е стара постройка, види се, от Беглербейско време правена, но и после на няколко пъти преправена. На последне до банята е въздигнато и едно здание за приют, но все пак е безприютно място. Във времето на последнето земетресение в София, тъкмо до банята, т. е. до вътрешний извор, избликнал и други извор тоже гореща вода, който текъл до 5—6 години и сякващец по малко, сякнал е сега съвършено.

До преди 80 години селото е било около банята, но после се оттеглило по на с. и., и по долът, дето сега тече водата от банята и има няколко къщи, било гъста кория, от която сега само няколко брестове са останали. Стари хора приказват, че отколе текла някоя вада по баиря и тая вада носяла и измивала злато като жици. Тая вода ще да е чешмата на долний край на селото, която не е ни студена, ни толкоз добра за пиение и на която кюнците минуват край банята, а главата ѝ казват да е доста по-нагоре. Долний край на селото е край самият железен път, който ще се строи. Тамо на валогът до ж. път прави князът чифлик за кравите си. На същото място, купено от някой турчин, като копаха за чифликът, отвориха един дълбок геран, в който са открили човешки кости. Земята около селото и в селото е твърде суха и чекалдак, като от река, но топлата вода, развождана на разни направления, напоява скудните селски градини. Тука момите пеят и играят граховски. Има едно хоро, което играят с тояги.

Бистрица, Софийско, на Витоша, на река Бистрица, която извира, казват, от жива вода. Бистричани са отворени и айнаджии. Има предание, че те са издали някога прибегналите тамо да се прокрият хора от Шишмановий царски род при паданието на България. И затова уж се раждали слепи, глухи, сакати, но това не е истина. Доколкото се разбира, по онова време не е съществувало селото Бистрица, а е било манастир голям Бистрица, дето е сега селото, на който и зидовете на основанията му са виждат и до днес и наоколо много скитове се виждат, а из после след разорението на тоз манастир се е заселило селото и в началото, като е било мястото много лесисто и непроницаемо още, а и от лоша храна имало е доста кретени, които и досега са намират.

Твърде малко интелигентни лица ще видите в селото и особено в мъжйето. Момите са срещат и по-взрачни и по-добролични, но зато оженените скоро измършавяват, скудната и лоша храна, теглилото при раждането, не-

удобствата на живота много хабят и здравйето, и красотата, тъй що нищо по-безобразно от застаряла жена в нейните груби дрипели. Нищо пък по-грозно и по-карикатурно от накита на младите невести наричан прочелник. Кръгъл един венец, изокръглен и запълнен със сухи цветя и всякакви перя, запълнени (. . .) му, надяван на глава и разперен като слънце или по-добре като ветрило. Не зная какво би си въобразил Дон Кихот, ако би срещнал някоя шопска невеста. Прочелника го надяват за венчание и носят го след венчаването коя колко деня сака, до две, до три недели. В къщи го не носи, но за вода и за хорото ще го наденва.

Зданията на селото са груби, както и човеците. Добитъкът им е твърде изтощен, а пък той им е главния поминък. Дрехите им твърде прости, дори и груби, особено на жените. Всичката интелигентност на жените в премяната и украшението [се] състои в ревнивото и скопосното извитие на бялата кърпа над челото им и подаването на космите между преднето извитие и спущането на кърпата назад доста надълго, което обезобразява. Въобще главите, както и страните къде нозете са лишени от украшение, а долнята част е дору безобразна с подщиването на онези двойни бели поли и къси сукмани. Но зато пазвата е красива, извита и нагиздена, [макар че] везането на пазвите и на ръкавите не е чак толкоз вещо. На момите украшенията тоже са повече на пазвите. Те ходят гологлави. Накитът на редиците (косичникът) е дори безобразно, претоварено обнизен и обшит с пари сребърни, с разни синци и копчета.

Герман, Софийско, на ю. и., на десний бряг на Искър, дето били видните на Осман паша (нерези), Има вехти сгорници. Според преданието селото е заправено на място, дето е била някога рудница (но не знаят каква). Тука в Искър мият златарите злато и днес. Наоколо има много дивачки круши и лешници. Тука има чифлик и кула на Осман паша, който живял преди 40 год. и давял курвите в Курилово. От Герман накъм Германският манастир, в полите на ридът се вижда да е било нещо като град, намират се керемиди, тухли се изкопават и [има] доста византийски гробища в нивята. В черквата на Герман се намира един щ ъ р б мраморен вит стълп; виждат се по него стари гръцки или латински букви. Пренесен е от една могила долу при една воденица, близо при шосето.

В Герман [фамилията] Царовците произхождат, според преданието: Като убили царя, брат му дошел в селото, облекъл се в селски дрехи и за да се прикрие, станал говедар и неговите синове, както и мюлковете им, също.

Кокалский или Кокалянский манастир св. Арахангел. До 1 ч. нагоре от селото на река и гора Ведена. Възобновена църква. Стар исторический манастир. Има много предания. Говори са да е живял в него цар Асен и цар Шишман (преданието е смешано). Имало е кула, с мушама спущали жито, приказуват. Чаша дървена и друга сребърна с изображение, от която пил Шишман. Съхранена и после прибрана в Соф. читалище. Тъдява има твърдина и по-горе на Искър, казват, да е бележений в Историята на отец Паисия Урвички манастир. Преданията за този манастир са разнообразни и доста любопитни, смешани с възпоменания за цар Йоан Асен и за цар Йоан Шишман, както и за царицата му, която уж пленили турците по издайничеството на бистричанските калугери. . .

Кремиковский манастир св. Георгий, види се, че е бил някога един от по-добрите и побогатите манастири в Софийската околност, правен от местните софийски боляри наричани, които, както и врачанските, търгували във Влашко. Не се знае отнапред имало ли е тука манастир или наново е въздигнат от изобразе ний отляво в черквата основател на манастиря (. . .) ктитора Радивоя. Той е изографисан със съпругата си и двете си деца Драгна и Тодор, на които смъртта е обозначена същото лято в августа. При входът в по-вътрешната църква има надпис под вратата, но не може да се прочете.

Любопитен е костюмът на изобразените ктитори: мъж, жена, дъщеря и син, които показват какво е било облеклото в онова време. Мъжът с дълга антерия като отколешните влашки чокои. Преданието говори, че той бил син или внук на забегнал някой воевода, който въздигнал съсипания манастир. Има и друго предание, че този манастир е подновен от някой си ктитор от София. В тоя смисъл е и надписът под вратата на първия вход, наречен «паперт».

[Арх ПРС]

[Търново — Трапевец]

Търново е [разположено] на живописно място. Поголямата му част е на левий бряг [на Янтра], но има и на десний бряг ниски някои махали, каквото са Долня махла и Кършияка. Реката Янтра го обикаля почти от три страни и мие. Черквата «Св[ети] 40» е турчена и сега на 1877 [е] отнета — открити са на Трепевец три нови други черквици.

Трепавиц — така изговарят търновските жители една местност, която лежи в долината на Янтра, между високите хълмове и мисове, на които лежат днес градът Търново и селото Арбанаси. То е едно кръгло място, отделно от височините, с които ся придържа само към северо-изток, но пък обособено в кръглостта си и малко възвишелини тука го обикаля почти от три страни. То има пространство кръстом (. . .) лакти и само на [север] срещу самото устие дервент е малко остроконечно, а вред наоколо чисто кръгло и обрамлено като нарочно с естествени каменни стени почти от еднаква височина. Вижда ся да е било някога кратер на някой вулкан, а после в много по-последни времена, то не е било освен твърдел някой, за да варди устията на Янтра, граден или при съществуването на близкийт цветущ някога римский град Никопол на Янтра (сега Никюп), или по-подире на българско време, което са вижда по-вероятно, ако вземем пред вид други някои ще таквиз укрепления, въздигнати от българите, приблизително все пак на таквиз места, каквото напр. Ловеч, при Твърдица и др. И днес в развалините са виждат остатки от твърди градени стени, залепени твърдо по естествените страни околоръст на всичката местност и при северната ѝ остроконечност ся виждат остатки от стълпове (кули) на укрепление. Изпосле обаче, при разможението на града и от провозгласяването му за столичен [град], види се по съществующите днес развалини, да е станал резиденция на царете и на царската породица въобще, и да е бил в същото време като Московский Кремъл на Търново. Тука тряба да са полагат градените от Йоана Александра светли палати, тука може да са полага, че е била и съборната черква «Възнесение», за която споменуват древни някои списания.

Кога и как са били разорени тези палати и черкви — в превземанието ли, по-подир ли — не са знае. В разкопаванията обаче вижда са, да са са срупали от огън, запалени от затворените в тях при превземанието войници, което ни дават някои знакове да мислим, или [пък] след превземанието от завоевателите ограбени и изгорени. Вижда ся обаче, че те не са останали тъй да са разкапват постепенно в пустош.

За по-подирнята съдба на това място нищо са не знае, освен преданието, което приказва, че около 160 до 180 години назад, от 1842 г. някой управител на града воевода турчина, назначен от Цариград, в надежда да открие пари и драгоценности, дал позволение на всякого, който знае и който желае, свободно да иде да копае за откривание на пари или други драгоценни неща, и тогаз уж били преровени и камък по камък разнебитени всички тези развалини. Но нищо са не знае за откритията, станали тогаз.

В турско време това място са не посещаваше, освен от овчерите и понякога от тези, които с позволение ходяха тамо да си секат в изобилие растящите трънйе за граденйе на дворовете си. На последне време само бяха взели да възлязват до покраищата жителите на Долня махала на разходка. В такъв един случай на 1843 г. някои чирачета бяха намерили заврян между природните стени един меден кръст, който прибра правителството и го даде на митрополита Неофита. От него го прибрал гражданина Стат Селвели, наричан и Депутат, и сега е у г-на Дринова. На 1844 в краткото ми пребиваване на Долня махла, момче на 16 години, нагласен с едного от овчерите с овчерски дрехи, аз можах да обиколя за един ден подробно всичка тази местност, движим от любопитство от разказване на преданието, повторено и сега от някои уж, че някъде между развалините тука на Трепевец имало железни врата, които са отваряли на «първата реч» през нощта по Великден, и се затваряли след трикратното изпявание на «Христос воскресе» и че тези врата уж водели в едно подземелие (маара), дето лежели съкровищата на българските царйе. И който извардял при «първата реч», като са отваряли тези железни врати, можел да влезе вътре да види и да излезе, но ако сторял да вземе нещо от тези драгоценности, вратата са затваряли и той не можел да излезе. Но като оставал вътре и очите му след време привиквали да може да гледа в тъмнината, той виждал една змия да излязва

откъде драгоценностите и да дойде къде вратата и тамо лизвала някой лежащ тамо бял мрамор, като давала знак и на останалий тамо затворен човек, който като идел да близне с язик реченият бял мрамор, налягало го дремота и заспивал на мъртвило, та живеял цяла година като змиите зиме и свестявал са на догодината срещу Великден, когато на «първата реч» пак са отваряли железните врата и той можел да излезе, но ако пак не вземе нищо от тамо.

Овчерът, тоже връстник мой и прозелит по българската история, ми разказваше напространно и дълго тази история и други подобни, като обикаляхме да търсим железните врата, които не намерихме и за които най-подир като ми посочи един по-голям от другите трапове на развалините, зазиждан с натрупани камъние, каза ми, че тука, казват старите овчери, били железните врата — затрупани с камъние през цяла[та] година. В обикалянието през деня тогаз, овчерчето, мой другар, ми показа местата на седем тъкмо черквици разни, които отличавахме твърде оригинално по пръснатите и размитите от дъжда частици от живописа по стените на черквите. От това овчерче аз тогаз купих 5 копанки или костадинки, както въобще наричат медните и златни корубести стари монети, които беше намерило то тука на Трепевец, които дадох на коюмджиите да ми ги измият и посребрят; буквите на монетите, които са виждаха, бяха изядени от ръждата и не можеха да се разберат, освен на едната, на която от едната страна — вглъбнатата — [се] виждаше конник и се четеше чисто и ясно φ ΘΕΔΡ. Това помня добре, защото са чудех, като не знаех по историята, доколкото бях чел по ръкописите, такъв цар Феодор. Тези монети аз предадох на (1847) на З. Княжеский в минуването му през Ловеч. Все тогаз, когато бях учител на Долня махла, аз купих от един долномахленченин желязото на една сабя, намерена тоже на Трапевец. Тя нямаше никаква дръжка, беше като арнаутските п а л и, малко възкривена с острието навън, широка до два пръста и половина, не по-дълга от три педя с коту по подостреи връх. Тя беше дотолкоз изядена от ръждата, щото при всичките усилия, които полагах да я източа, не можах да я очистя от ръждата. Пастрих я дълго време, но след оставянието на бащиния ми дом не зная, що стана, и не я намерих, когато я потърсих подир 10 години.

Около десетина и повече години, от жителите на Долня махла в края, там, дето е най-крайната къща на Долня

махла, като вадял камъне с позволение да си прави къщата, току над къщата си над Трепевец, срещу пътеката, която слязва от Кожухарский хан, открил беше една малка църквица, на която престолът стоеше. Известен за това, митрополитът, все пак Неофит проводи ясакчията си турчин, та накара да я заринат. Човекът обаче, който копал камънете, предварил бе да пренесе два-три дялани камъне от това място, които обаче никакво писмо нямаха по тях. От тогази, отдалечен от Търново, аз не зная за някакви открития да са ставали и няма да помена освен за една спекулация или кой знае какво намерение: Хаджи Пенчо, Хълбито наричан, от Дряново, в едно от всегдашните утеснения на местното турско управление за пари, като му искали в заем, той предложил да им даде от 50—70 хил[яди] гроша, за които да му остъпят всичко това място — Трапевец за негова собственост, да го разкопае и да направи тамо лозя и градини, според както казвал. Пашата, управител на града, склонил на това, но когато събрал съвет, за да решат, никой от бейовете наедно с кадията, и най-вече мюхтията не са съгласили да устъпят това място и отвърнали и пашата от това намерение. Това е било около 1860.

На 1877 г. Трепевец са откри от русите [като] свободно място за разход и мнозина ходеха вече да разгледват грададните, но неми развалини. На 1879 г. в присъствието на Народното събрание в Търново г-н Дринов с някои еще от народните представители стори да разкопае някои места и от 4-те черквици, които можаха да открият, разкопаха две, за да видят покройките им. При разкопаването на едната намерени ся един поломен объл стълп с надпис.

* * *

Иречек, воден от Каница и др., казва, че на десний бряг на Янтра се възвишава срещу Хисар (у него Царевец) уединена скала с отвесни бокове на 100 фунта височина. На върха, който представя малко пространство, стояла славната крепост Т р а п е з и ц а. Той казва, че още римляните били предназначили този твърдий пункт за крепостчица, което и ний не отричаме, но не можем да приемем свидетелството на Каница, уж че видимий фундамент на зидовете на тази крепост е римско дело. Не съм вещ в

археологията, но смея да кажа, че аз сматрям всички видове тука остатки чисто българско изделие, а срещаните няколко камъне и стълпове с надписи и без надписи, както и глиби някои на камъни не са освен пренесени от Никюп. Един само грубо глибен паметник от наглавник на стълп, който се вижда сега в черквата «Св. Георгий», снет, както казват, от Трепевец, сочи на по-проста и по-стара работа, за която може да са мисли, че е и гетска или и на друг някой тракийский народ.

Според свидетелството на патриарха Евтимия, цар Асен I на 1195 г. направил на Трапезица църква на св. Иоан Рилский, дето са покоили мощите на преподобний отец, току до нея имало черква на св. Апостоли, дето са пастрили останките на св. Гавриил Лясковский (по свидетелството на Голубинский). Според тези две свидетелства пада заключението, основавано на предáнието, че мощите на св. Иоан Рилский почивали в черквицата, за която преданието казва, че била на изток от митрополитский днес храм св. Апостолов, дето извън оградата на Митрополията са вижда̀т на зидове, врасли в земята, за̀ която казват да са от църква, но както са вижда, твърде малка. Сведенията за черквата на св. Иоан Рилский, дето почивали мощите му до друга черква св. Апостолов, може да са послужили за повод на това предание. Но това ражда въпросът как трябва да да са мисли за палатите и черквите на Трапевец: дали не са разрушени и разорени во времето на превзятието, което не може да са приеме, ако положим, че мощите на св. Иоан Рилски са почивали в черквата на Трапевец до пренесението си, което е било няколко десетки години след превземанието на Търново. Търново паднало на 1393 г., а пренасянието мощите [на] св. Иоана било на 1469 г. Може да се предполага, че при разорението на черквите и палатите на Трапевец, мощите са спазени в патриаршеската или архиепископската, а после митрополитска черкова, което ся потвърдява и от разказа на Владислава Граматика за преносението на мощите [на] св. Иов[ана], че протопопът на Филипопол, както и пратените нарочно от манастиря монаси видели мощите в архиепископската черква, която по това време не е била освен митрополитска. Така може да са съгласи преданието с разказа Владиславов. И разорението на палатите и черквите на Трапевец може да ся полага при превземанието на града от турците.

В землеописанието си Отец Неофит Хилендарец (Бозвели из Котел) нарича това място Трапезица; не помня добре, но чини ми ся, че и в стари някои издания това място носи името Трапезица, което наистина прилича на крупна трапеза по положението си. Въобще са мисли, че днешното название Трапевец е изпорчено произношение на Трапезица. На мене ми са вижда като насилствено това производство, защото не ми са ще да вярвам, че може до таквоз изпорчвание да стигне в народа в устата това название—Трапезица да се превърне на Трапевец, ако гледаме на изпорчването на други много думи. При това името Трапезица не е и българско, за да са придаде на едно българско място. Аз все мисля да не бъде славянско някое название до нейде изпорчено в днешното изговаряние и на това клоня, еще повече да вярвам, откак съм узнал, че една от възвишеностите около Сараево в Босна са нарича и днес Требевич (Новое время, № 1128, 21 апр. (3 май) 1879).

[Арх. ПРС.]

НЕЩО ЗА ВИСАПАРА

Гръцкият самозван историк Цукала, в описанието на Пловдив, като споменува за Т.-Пазарджик, умодава, че тамо или по-назапад от днешния Т.-Пазарджик лежал уж старийт град на бесите, известен със старото гръцко название Висапара. Покойний Ст. Захариев в издаденото си Описание на Татар-Пазарджишката кааза, като отбива това мнение на Цукалата, обръща внимание на някакво си предание уж за местата на сев.-изток от Малко Белово, дето предполага да е бил Висапара. После пак като разправя за развалините на Баткун, заключава, че Баткун ще да лежи върху развалините и Висапара. Г. Иречек в описанието на пътуването си през Източна Румелия, вижда се склонен да приеме, че сегашний Баткун е на мястото на старий Висапара. Г. Иречек, както се вижда, пристава на това, увлечен от занимливите разкази на г. Захариева, но сам той, като не е видял местата отблизо, твърде лесно може да се заблуди.

Разказът на г. Захариева за преданието Беша Фа-

р а при Малко Белово вижда ни се като безосновен или изваден от друго някое подходящо изречение.[1] Нам е днес известно, че това предание за Б е ш а Ф а р а е съобщено г-ну Захариеву от бившийт в това време учител, а после и свещеник в Т.-Пазарджик-отца Върбанова, който, доколкото можем да съдим сега за съобщаваните от него сведения, позволявал си е да се увлича доста; тъй що, можем да оставим настрана незначителните развалини при Белевските лозя. Колкото за Баткун, при изучаването на това място, сега не можем да пристанем да го припознаем за таквоз, дето да е бил старий град Висапара. Баткун, даже с близкото нему село Пателенча, не представя място сгодно за град ни сега, а още по-малко преди 2000 и повече години. Мястото на Баткун и на Пателенча нито такова пространство има, а пък е отстранено и от Марица, както и от нейните притоци. Освен това на раздалеч от Баткун не се намират и могили някакви, толкоз наспорени по други места; а за град древен, като Висапара, немислимо е да бъде без могили в него или около му. Мястото, дето е Буткун, не представя освен местност едва ли преди 1000 години обезлесена или и по-късно още. Ако Баткун е бил гръцки, т. е. византийски град, това, което името му май не потвърдява, той не е имал значение освен като военен стан или твърдиня някоя в пътят към непокорната някога Цепина[2],

[1] Думата ф а р а се чува у българите само кога псуват някои, та споменуват ф а р а и л е д ж я. Явно е, че в тая псувня се подмята албанского ф а р а, което значи п л е м е, к о л я н о, гр. φυλή Според думата л е д ж я може да се мисли, че и ф а р а е минала у нас от влашкий язик, но употребява ли се на влашки положително не знаем. Доколкото сме могли да забележим, окончанието а р а (вара, ора и ура) в старий тракийски язик означавало е повече град или това, което сърбите и западните българи наричат в а р о ш, п а л а н к а. — У българите има и друга разпространена фраза, сглобена от две думи, едната българска, а другата влашка: б е ж (изговорено б е ш, бягай) и а ф а р а, по влашки в ъ н. Това се е привнесло, както се вижда, от Влашко, защото е в употребление повече в Придунавска България, но чували сме го и в Изт. Румелия, та може и от цинцарите да е съставена и разпространена; употребява се вместо «махни се; бягай се от тука, хайде вън.» Твърде е възможно от това употребение на пословичното б е ж, а ф а р а да е изтъкмено преданието за Б е ш а-ф а р а. Ние се интересувахме за това предание, та нарочно питахме и разпитвахме за него, като обхождахме тия места, но не можихме да чуем нищо за подобно предание.

[2] Местните жители наричат това място Ч е п и н а, види се по турски, но те въобще отбягват от употреблението на буквата ц и в други думи.

която тоже не представя някое твърде отколе заселено място. Някои от намерените и взетите от Баткун древности не сочат на епоха по-стара от средновековна.[1] Всичко, което можем да допустим за Баткун относително древността му, е да приемем, че той може да е бил малка някоя колония от Висапара; но и до това заключение ние можем да дойдем само като вземаме пред вид някои от привожданите надписи върху намерените плочи в Баткунский манастир «Св. Петър»,[2] на които, и именно на 4-та, се срещал според г. Захариева следующий надпис. . . ПО I АПОІК ВНСС. Но и това можем едва ли с голямо предпазване да приемем, защото, колкото и да е близо манастирът «Св. Петър» до Баткун, едва ли може да се верува, че тези плочи са без друго пренесени от Баткун, може да са и от друго по-далечно място пренесени или по-правдоподобно може да се предполага, че са от друго някое по-отколешно здание, що е било на същото място.[3]

[1] Един от паметниците, взети от Баткун, за които г. Захариев споменува, че бил пренесен в Аджиларските гробища, днес се намира пред черквата и училището в селото Аджилари. Той, ако и да се вижда, че е от езически времена, не се вижда да е твърде отколешен и не показва някакво изкуство във ваянието, нито пък да е от великолепни някои развалини. Освен надписът на тоя паметник има и два кръста изглибени, но в снемането писмата от тоя паметник са не забележени в чертежите на г. Захариева.

[2] Тия плочи сега ги няма, казват, че ги зел Цукалата. Сегашний игумен на Баткунский манастир, който помни изкопаването на тия плочи, казва, че те са намерени малко по̀ на север, извън широкий двор на сегашний манастир, в състояние на изпокани понапред от някъде и прибрани тамо на куп, с една страна възправени на отстранено място, а не са намерени като постлани или взидани в някое здание. Те били малки четвъртити, тънки мраморни плочки; словата по тях били полировани със злато (алтън варак) и в краищата от четирите страни тоже полировани със злато; с една реч, изделие доста изящно, което показвало, че те са принадлежали на някое богато и красиво здание. — Един от масторите дюлгери в Т. Пазарджик ми разказваше, че таквиз уж същи мраморени плочки, тъй полировани в краищата със злато, видял в доспатското село Бартун или Барутун, като правел една от тамкашните джамии, изкопвани от гробници, градени като каменни мази. Същото съм слушал и от някои помаци в Чепина за таквиз гробници, и то в други някои пак от доспатските села. Чини ми се, че и това, що разказва г. Захариев за Г ь о з т е п е при Наиплие, за някакъв си мозаик, ще бъде нещо подобно.

[3] Доколкото съм можел да забележа и доколкото мога да съдя по спазените остатки на С п а с о в с к и й т м а н а с т и р при Голямо Белево, както и по остатките на Ч е р в е н а т а наричана ч е р к в а, между Нова Пастуша и Перущица, тия здания са били

Нямаме на ръка почти никакви книги по археологията, от които да можем колко-годе да се ръководим в съображенията си, та нямаме ни специални някои от древната история сведения; не сме даже и провещели в нея, доколкото би трябало. Ние правим своите съображения и ръководим се от познаването на местата само, което на други пък може да липсува; затова в такива случаи аз мисля, че можем да предполагаме и да изказваме своите предположения; ние сме длъжни да внесем в областта в науката това, което сме видели, което сме узнали; а предположенията ни остават да се потвърдят от науката и откритията или да се изобличат нашите заблуждения. По нашите съображения старата Висапара не е била нито дето е днес Т. Пазарджик, ни по̀ на запад, т. е. през Тополница, къде Ветрен, нито къде Малко Белево на Марица, нито дето е Баткун, т. е. по̀ на ю.-и. от десний бряг на Ели-дере, приток на Марица; но ще се е намирал на десний бряг на Въча (Кричим), най-големий от притоците на Марица (там, дето г. Лачков предполагаше едно време неоправданийт град Драговец, от селото Кричим, на което главната част лежи на десний бряг на реката, а още по̀-на изток е Устина (с. Юстиниян), Перущица и Нова Пастуша; т. е. на местността, която някои предполагат, че е някогашната Драговития[1], от което и пловдивский митрополит носи титулът Драговитийский, 5—6 часа на ю.-з. от Пловдив и 3—4 ч. на ю.-и. от Т. Пазарджик.

Изпърво ние търсихме Висапара тамо, дето Марица се промъква низ планините и навлиза в Тракийската равнина, предполагахме си тоя град действително да е бил татък къде Мало Белево по източните брегове на Марица. После ние бяхме дошли до убеждение, че Висапара ще да е лежа-

стари язически капища, превърнати изпосле в християнски храмове. Такова нещо трябва да се предполага и за Баткунский манастир, при всичко че тука не са виждат никакви други остатки, освен намерените, по-горе казаните мраморни плочки и очупената тоже мраморна плоча, която се и днес вижда пред черквицата в манастирът, с надпис споменуван от г. Захариева, който ни напомня за времето, когато предполаганото тук канище е било превърнато в християнски храм, от споменуваний в надписът Куркоа.

[1] Ние положително не можем да кажем нищо за тая титла; но колкото и да настоявахме по тия места да удирим нещо, с което да оправдаем предположенията на г. Лачкова, освен долчинката Драгодан, която е на с.-з. от Кричим и тече в западната част на това село, и друга една долинка Драгана, която тече на изток от Устина, като се спуща от западните възвишености на Перущица.

ла на левий бряг на Марица, между Бошуля и Ветрен от изток на запад и Злокучене на юг. До лани аз си допущах да мисля, че вижданите по тия места развалини и особено знаменитата твърдиня Асарлък, т. е. Исарлък, но три километра от Ветрен към изток, дето е поточката, Асар дере наричана[1], ще да указват на старите развалини на Висапара с послещни някои римски укрепления. Но послешните ми тая година обхождания по тия места ме поколебаха в това ми мнение. Г. Захариев предполага, че лежащите тука развалини са от стара Сардикия, но ние имаме достаточно причини да предполагаме и да заключаваме, че тука, на това място е била известната и в средните векове твърдиня Морри мура.[2] Подир това други още по-подробни

[1] Това поточе в най-първото си по тия страни пътуване ние бяхме записали Месар дере, вероятно по недочуване от Асар дере. Г. Захариев го е записал Сардан дере, вероятно от Асар-дан дере, защото според разказванията на местните жители това поточе се образувало от водата, която някога текла в лежащата тука в развалини твърдина, и от нея се стичала в долинката. Това погрешно записване от г. Захариева го е навело на още по-погрешното заключение да предполага, че тука е била някога Сардикия, което не е и не може да бъде.

[2] Ние помним тая твърдиня в развалините ѝ, когато още по-голямата част от зидовете ѝ стърчала порутени, но не сринати. Помним и когато най-напред турците подкачиха да правят шосето от Пловдив за София; тогаз те сринаха по-голямата част от стърчащите зидове и много от камънйето поломиха за насипването на шосето; а някои с надписи камънйе се търкаляха по пътят. Един такъв, на който надписът е снет от г. Захариева, се намираше тогаз на мостът, що е под твърдинята на споменатото поточе Асар дере. Тоя камък сега го няма, жителите от Ветрен ми казаха, че поройт го уж занесъл и или го е заринал нейде надолу, или го е завлякъл в Марица. До преди две години твърдинята си оставаше така, доколкото беше сринатa при първото правяние на шосето; но оттогаз насам нашите просветени чужденци инженери, от нужда види са, за камънйе дозволили на жителите да изкопаят и основанията ѝ. Лятос през августа, когато отидох да обидя тая твърдиня, намерих основанията ѝ разкопани и камъните разнесени покрай шосето на два-три километра, а на място сварих 5—6 души още копаяха и до 50 кола пренасяха. Твърдината лежи на чамуглината над реченото поточе, в крайт на едно бърдо, което се спуща от северните тамо възвишености до край шосето и, както се види, край старийТроянов път. (Настелът на Трояновий път личи и току под селото Бошуля и днес още наричан от селените Трояна и има посока към тая твърдина.); тя е четвъртито продълговата; вътрешний ѝ обем има около три уврата място; стените имат на места около 15 педея! има по три кули от страните. Главний вход се вижда да е бил в средата, на източната страна, къде Т.-Пазарджик и Пловдив. Когато аз посетих това място, работниците бяха изкопали друг един, както ся вижда,

изследования съвършено почти на разубедиха в мнението ни, че на това място ще да е бил старият град Висапара; а нови запознавания с околните места, други още някои нови открития, ни наведоха на нови съображения и предположения, които не считаме излишно да извадим на видело; ако не толкоз да потвърдим своето частно мнение, а то да дадем повод на други по-вещи в археологията да съдят по-изправно, а читателите ни да се запознят по-добре с миналото на местата, които населяват.

Знаем от историята, че къде половината на III-то от Христа столетие вестготите върлували тука в Тракия. Пловдив, оставен без помощ, след върло съпротивление бил превзет с пристъп; до сто хиляди души, казват, били изклани при разграбването на градът. По това време се предполага, че те са и поразили съвършено остатките от тракийските племена, а именно бесите, и са довършили столицата им Висапара. Имп. Деций, който не можал да дойде в помощ на Пловдив, укрепил проходите на Балкана, и когато готите, претоварени с плячка и пленници от тъде-

потаен вход, от северна страна къде ъгълът на запад. Тоя вход е малък на шир, около 5 педея, а на височина около 8 — 9, вижда се да е бил потулен в разни прегради, но доста хубаво и яко изработен. Праговете, както и стълповете на вратата от бели като мрамор големи и цврсти камъни. Един от стълповете бяха пребили и се мъчеха да го вадят, а другият столп и долний праг си стояха на място. Горният праг го нямаше. Де е горният праг? — попитах. Писмо нейде някакво не намерихте ли? — Горният праг е отнесен на близката стражница по шосето, ми казаха, и на него има слова. Като поговорих на главният работник няколко думи, че не трябва да се отнасят тъй безбожно с такива старини, побързах да ида на стражницата и с нетърпение слязох от колата, когато видях край пътят тамо простян камъкът от горний праг. Но какво биде моето учудване, когато надникнах и видях, че надписът, в отделна една четвъртита преградка насред от 7—8 реда тънки и гъсти слова, беше уничтожен, изчукан нарочно, за да не личи: познаваха се само изчоплените редове и тук-там тънките резки на словата, но ни едно слово се не познаваше какво е било и дали са гръцки или римски. По направата само оприличавах го на римски, а не на византийски. Никога досега не бях срещал такваз варварска постъпка с мъртвите надписи. Това вероятно е дело или на нашите българи, но не сега, а някога си, или на кръстоносците, или пък на турците; но у турците относително надписите такваз варварщина не съм забележил. — От твърдините между София и Пловдив, особено в Средна гора, досега ми са познати 13; и по-несъсипани и по-големи знам 3—4, но тъй здраво правени и тъй край самият стар път не зная други; по това и по намираните тука византийски монети аз заключавам да е била тука неизвестната днес твърдиня Мура, около която, както се вижда, е имало и градец някакъв.

вашните места, искали да продължават пътят си, както се види, за Македония, дето изпосле и проникнали, Деций се спуснал да им отреже пътят; от това и последувала между готите и римлените жестоката оная битва, в която римляните били разбити и сам Деций, както и син му, паднали убити. Инбурн казва, че тая битка станала някъде в Балканите при някое блато: а Гибон, като привожда няколко свидетелства, които не се съгласуват за мястото, набляга на едно, че боят станал уж в Мизия някъде при градецът Forum Terebonii на някое си мочурливо и блатисто място; но от разказът му излязва да се разумява, че битвата ставала около Пловдив. От това ние предполагаме, че тая битва е станала именно на това място, което определихме по-горе, т. е. под Устина и Перущица, дето е Стара Пастуша и Нова Пастуша, татък, дето ни се иска да кажем, че е била някога и Виссапара. А за да оправдаем годе-колко това си смело предположение, ние трябва да запознаем читателите с положението на тия места, както и със станалите тамо открития, които са ни навели на тая мисъл; това, което и ще направим в идущите броеве на «Наука».

П. Р. С.

[«Наука», г. II, кн. IV, Пловдив, окт. 1882 г.]

РУПСКОТО ИЛИ РУПАЛАНСКОТО БЪЛГАРСКО НАСЕЛЕНИЕ И НАРЕЧИЕ

С името р у п ц и са известни не само българите в пловдивската нахия Р у п ч о с, която лежи по северозападните отлози на Родопите,[1] но названието р у п ц и носи също-де и една част от българското население в Бургаский окръг, по обемът му преди войната. В Хасковоско, по десний бряг на Марица, па и в Старозагорско и Чирпанско по двата бряга на тая река по-голямата част от българското население носи името р у п а л а н и, а в Енос и Димотика българското население покрай Марица гърците и турците го

[1] По-подробно за нахията Рупчос и за българското наречие по тия страни ще говорим в пътуването си по тия места 1882.

наричат р у п а л и и. Наричат ли тия българи сами себе си с друго някое особено име, не съм можал досега да удиря. Те се отличават от североизточните и западните българи въобще по наречието, носенията и в домашний си живот, а поменатите названия особено са разпространени в Тракия надлъж по Марица, дето двата елемента са в съприкосновение. Думите рупци и рупалани имат значение като на презрително наименование.[1] В замен на това по някои места наричаните рупци и рупалани прекорьосват другите тракийски българи с названието т у р л а ц и.[2]

За названието рупци и рупалани мене са известни само две мнения, които ми се виждат и безосновни. Едни мислят и умодават, че те се нарекли и наричат се рупци от планината Родопа (Родопци — рупци). Но у българите, а особено у безкнижните едва ли се чуе името Родопа. Родопските планини наричат те Д о с п а т. На това още противоречат и сведенията, че наименованието рупци носят и българи, които живеят далеч от Родопите (каквото в Бургаский окръг), макар че по-голямата част от рупците и да живее повечето по Родопските планини. Други произвеждат названието рупци от баснословното предание уж, че помаците в Родопите се изтурчили, защото не рачили да плащат повишението на харачите от три пари на 7 пари, а наричаните днес рупци християни, като не рачили да се изтурчат, приели да плащат още повече покачений харач, пс руп,

[1] Освен в говорението, дето названието рупалани се употребява като презрително наименование, то се е спазило още и в песните. В една бълг. песен, пеяна в Старозагорско и Чирпанско, прекорьосва се една мома, защото се оженила за рупалана:

«Да е зела бар, челяка,
ами зела рупалана.»

[2] Т у р л а к наричат в Изт. Тракия обикновено всякой пришлец откъде Източна България, особено пък наричат турлаци тия българи, които малко по̀ на запад от Сливен живеят по южните отлози на Балкана, до Бургас, и отвъд Балканът пък от Варненско, та докъде Шуменско, Разградско и Ескиджумайско. Това, както се види, е подмятание и загатвание за смешението на тъдешните жители с турските и татарските по-напред племена (кумани, узи (гагаузи), печенеги и ногайци), а може и със самите българи по-отколе а, или защото българите от тия места носят един вид гъжови, домашно тъкание, и то повечето зиме. Названието т у р л а ц и се среща и в песните:

«Поведе Марко турлакът
Милица млада загорка.»

т. е. по 10 пари, и от това плащание харачът по руп се нарекли още рупци.[1]

[1] Преданието за повишението на харачите е вярно. От разните записки, които сме имали относително харачите, ние можем днес да потвърдим, доколкото помним, че те са били отначало различни според разните условия на подчинението: ония, които мирно и своеволно се подчинявали на турците, обвързвали се да плащат харач по 3 аспри б), или по 3 и 1/2 на всяка мъжка глава; на някои само, които се наслаждавали на особено благоволение, ставало снизхождени до 2 1/2 аспри, а ония, които се подчинявали насилствено, чрез война, тям налагали да плащат по времето на Мурата по 5 аспри, във времето на Баязита по 7 аспри. Напосле това даждие било изравнявано и само на някои места, които били привързани на железните и сребърните рудокопи, както и разните видове войници: харбалии, балтаджии, шаханджии и други, имали някаква разлика наспоред особените си привилегии. Къде краят на миналото столетие даждието на харачите, повечето изравнено, възлизало до 13 аспри на мъжка глава. Но въобще то зависело от местните по-напрешни управители, аените и настаняваните от тях хора да събират харачите, а те плащали на царската хазна кесим. В преобразованието на тоя данък, в началото на настоящето столетие, не знам как е направена сметката, когато се е повмързвал да се плаща на царската хазна, това даждие се плащаше на 4 и на 5 степена: най-скъпите, наричани а л я а, т. е. високи, се плащаха по 60—65 гр., други, наричани е в с а т, средни, по 30—32[1] бяха почти редовните за възраст от 21 година до 60; но момчетата от 12—14 год. плащаха по половин харач 15—16 гр., а още по-малките от 5 и 7 години до 14 плащаха с п е н д ж а парасъ по 60 пари и 100 пари. За тях имаше нещо като мярка, премеряха на детето вратът с една връв и през тая примка ако се провиреше главата му, плащаше спенджа, ако не може да се провре — половина. После Кримската война това даждие се промени на б е д е л (замяна) и досягаше обикновено по 33—34 гр от 17—18 год. нагоре до 70 и 80.

а) Че старите славени, които са влезли в съставът на Българската държава, са сматряли на българите като другоплеменци, се проявява както в историята, тъй и в други случаи. Между друго и в местни някои название се забележва отличието, което са правили. Тъй Б ъ л г а р к а названието носят и днес 1-о (един тъповръх хълм от южните планински бърда, лежащ право на север от надвесенийт над Сливен хълм Кутелка, с който е скачен; 2-о) друг един хълм къде северните отлози на Балкана, при Бедек и Мъсченица, между Трявна и Казанлък.

б) До къде половината от миналото столетие сметката на данъците, както и на земанието и даването между нашите, е ставала на аспри (тур. а к ч е, бяло), но каква цена са имали те определено не ми е известно; от някои ръкописи, спазени досега във Враца, може да се види, че една аспра на сегашна цена е имала около 33 пари. В Тракия тоже се е употребявала думата аспра до скоро, както става явно от следующите два записа, снети в Голямо Бельово.

I. Омология за а с п р и.

Со симмоим писанием исповедую аз отдолуподписаний како ради моя нужда и потреба приях а с п р и у заем от кир. Стоян чис-

Ние признаваме, че названието рупци, рупалани или ропелани е пристигнало да има значението на горци (тур. даалии), т. е. хора, които живеят в горите; таквоз също значение, каквото имат днес планинци, балканджии, а още повече колибари и общо селяни, хорияти, пейзани;[1] но името рупци и руплани мислим да произхожда от думата р у п а у западните българи, а у самите рупци р о п а, което означава дупка, трап, ниско място.[2] Названието произхожда не от мястото, а от жилищата, които имат това подобие, като изба, коптор, бордей, както е общо названието колибари на планинците в Северна България от жилищата им: колиби и кошери в гората, и показва горски, груби, диви хора, с една реч думата рупци и ропалани има значението на старите т р о г л о д и т и.

Както и да е, но известните под това име българи населяват едно голямо пространство, почти всичката южна страна на Тракия и Източна Македония — от Черно море на изток до зад Струма на запад, и от там приморските места на Архипелага до зад Марица на север. Собствено техните населения захващат край Черно море, на юг от Бургас и Созопол, в Хасекеликът до къде Мидия, дето са известни с името рупци. Тука са размесени до нейде със северотракийските българи, които са ги запреварили с по-

---

лом гроша 500 и словом петстотин на цели окружни год на стоте по осем и егда поошет их того ради даю ему сию мою омологию за известнейшее уверение 1831 лято месец.

II. Темесук за 280 гр.

Весно буди всякому брату христиану и терговцу, който би чуги и видети или сия писмом прочетати да имути вярно веровати, како аз Ангел приидо при кир. чорбаджи Георги та узе за моя потреба а с п р и гроша 280 и по слово двесте и осемдесе и туриме ваде за 3 месеци да ме чека и му оставуваме залок драма 305 със кърпата сребро.

Мартор	Мартор	Писец
Христо	Герги	Стойку
Чорбаджи	Саизина	Даскала
		Кривия

Платец аз Ангел Машев полагаем перст заради уверение.

[1] Това име е спазено на някои места в Македония, особено около Солун. Най-вече селените от голямото в Солунско българско село К и р е ч к ю ю или Е н и к ю ю сами себе си наричат изобщо п е й з а н и, което значи селени, колибари, диваци.

[2] Освен думата ропа, която е в употребление у ропалаите, вместо трап, дупка — ропка значи и падина. Падината в Рупчос, дето са селата Павелско, Хвойна, се нарича Р о п к а т а.

следни преселения около Цариград, Чаталджа и Силиврия, но пък те преобладават в Бунар-Хисарско и Кърклисийско. В Одринско, Баба-Ескисийско и Люле-Бургаско, дето преобладават северотракийските българи, рупците са оттикнати по на юг; има ги в Узун-Кюприйско и Енешко, известни под името рупали. От там, като възлязват по Марица до Мустафа-паша, досягат на север до Сакарът; а от там пък на юг от Марица населяват изключително планинските места на Родопите, като се спущат по полите им на север до зад Марица, а на юг до поморията на Архипелаг. В приморските страни те се простират на запад от Ференско (Деде-агач), Гюмюрджинско, Енидженско, Кавалско, Зъхненско и Серско до река Струма. А на север, по северните поли на Родопите, по десний бряг на Марица, като наченем от Димотишко,[1] та на запад Чирменско, Хаскюйско, дето те получават името рупалани и минуват на левий бряг на Марица в Старозагорско и Чирпанско, дето досягат дору по полите на Средня гора.[2] В Пловдивско те са оттикнати до самите подножия на Родопите до Станимака и Кричим; а от Елли-дере в Чепина, те са вече и в горите оттикнати чак до върховете на Родопите. В самият Рупчос на запад наречието е вече размесено с чепинското, което е особено.[3] Рупченското наречие владее нагоре до къде

---

[1] В Димотишко има няколко села само българи, които се отличават по наречието и по носянието от ропаланите и от северотракийците, но не съм имал случай да ги изуча добре.

[2] Някои от рупците в частни преселения са отишли далеко на север; тъй например шуменското село Р у п ч а н е в Балканът на пределите с Карнобатско при Камчи махале и селото Енина в Казаплъшко, в тия села говорът е вече доволно изменен, но все пак знающий може лесно да забележи, че в основата му лежи рупаланското наречие.

[3] Чепина е на разкръст на наречията, като граничи на северозапад със западното наречие, на юг с рупаланското, а на изток с тракийското. Затова в наречието си то от западното е заело простото произношение на буквата ѣ като чисто е, което е противоположно на рупаланското; от него отлича то още и в употребението на указателните местоимения, в които следува повече източното наречие в образование на членът. Само в посовите букви подходи донейде на рупаланското; но и в тях пак отлича по употребението им. Доколкото ми е известно днес, освен седемте села в Чепина, Чепинското наречие (извън Чепина) се говори в неврокопското село Скребатно и в Широколъкските села на Рупчос, което е усвоило повече приеми от Рупчанското. Подир него иде Аха-Челебийското, което в посовите звукове подходи на чепинското, а членовете с по-голямата част на нахията Рупчос, в което се и отличават от общото южно наречие.

Батак, но доста изменено; то е слабо и в по-малките доспатски села, принадлежащи на Неврокоп. Разложкото наречие преобладава тук по северните отлози на Родопите, но зато на юг, а Неврокопско, Мелнишко, в Драмско-Демирхисарско и Серско, та до Струма преобладава пак рупаланското.

В поменатий край на Македония известните нам рупчане или ропалапе са познати повече под името м ъ р в а ц и, което тоже се сматря като презрителна придявка. Някои искат да кажат, че това име е надянато, защото живеят в планинските и гористите места и се занимават повечето с м ъ р в а (въглища) и рударство. Мнозина от тях под името стивястари странствуват по цяла Македония, дори и в Гърция, дето ходят да дрънкат памук и го свиват на тулупи (вандаци), правят и бърда, та ги разнасят да ги продават,[1] а много има от тях и кираджии.

По всички тия изброени места се говори едно наречие, отлично от западномакедонското и от тракийско-българското. До последнето подходи то повечко в окончанията на глаголите; но освен многото съвсем особени думи, що има,[2] то се отличава по неизговаряването на много букви и цели срички, пак в произношението на буквата, която изговарят

[1] Особените думи, колкото имаме събрани, ще ги обнародваме друг път в друга някоя статия или в особена книжка, защото се набират връз две хиляди от български корени само разни думи; но тук ще споменем няколко за пример: лети, лита дъжд, вместо вали, иде (и македонското върне) дъжд; жив хляб, живо месо вм. суров, -во; кратило се, вм. свършило се; крапо, вм. късо; рукам, вм. викам; ропа, вм. дупка, трап; изгряв-яй, вм. изток; главвявам, -веник, -ница, вм. годявам-деник, -ница; калтата — кръстник, кум; калимана — кръстница; ся, вм. сега; котри, котро, вм. кой, кое; кайно, вм. както; дено=дето; ево=ето; лю дойде=щом дойде; ке, вм. ще, навсякъде почти с твърде малки изключения.

[2] Рупалинското, т. е. южното наречие е разпространено почти във всичките гореспоменати места от Македония, но собствено мървваци се наричат следующите села: Ловче и Парил в подножията на планината Али Ботуш; Тарлис, Старчища, Горне Броди и Долне Броди по планината Черна гора (Кара-даг) Серска; Крушево и Кърчево в подножията на Ш а р л и я; Лисе или Елес и Гюреджик в подножията на Лисецката планина; Бутим, Ливадища, Черешево, Блатска (турско село) в подножията на Волъчката планина. Зад Стъргач (малка една планинка) в полето се падат Либяхово, Възем (турски Везме) и Вълково; Лъки, Тешево и Гайтаниново са при подножията на Тетевската планина. Всички тези планини са в разклоненията на Доспат и Пирин. А Кендик се казува малка една клисура, която дели Хървашкото поле от Зъхненското. Има и други още села мървашки, но тези са главните.

навсякъде като *я*, без да гледат на съгласните и гласните, които им предидат или слесуват, като: гряшен, дяте, ряка, млячна, свяш, а още повече в указателните и относителните местоимения и в производните от тях определения и отношения, изобщо пак това наречие стои провлеканесто и разцапано, и като наречие на южни жители, които са в прямо сношение с гърците, в него са се вмъкнали и повече гръцки думи, отколкото в другите наречия.

В пространството, което заема рупчанското население по съприкосновението, което е имало и има със северните тракийски българи с чепинските, разложките и други от западните, повлияло е донейде и на особеното им наречие; тъй щото и в него може да се каже, че има някоя разница, особено между източното и западното, но твърде малко, и то повечето в носовите звукове. В средата обаче и към приморието на юг то е и по-чисто и по-обособено. Освен носните наричани букви, които имат особни някак и сложни звукове, те имат и трите вида членове за определение, каквото дебрянското поднаречие в Македония, но по на други основания. Забележително е, че както в Македония в най-затънтените и отстранени места, вътре между арнаутите се виждат спазени три вида членове и наклонност да променуват носовите звукове на *о* и *е*; това същото почти се среща и по отпътните и непроходни места на Родопите, а най-вече на Ахъ-Челеби, Даръдере, в Рупченската нахия и преимуществено в Широка лъка.

* * *

Като оставим засега да разправяме за носовите звукове, ние ще кажем нещо само за тройните членове в сравнение на същите в Македония. Ние не знаем в Македония само в Дебрянско ли и на колко пространство държи това езиковословно явление — тройните членове, но в Родопите можем колко-годе да определим, то е свойсвено на по-голямата част от населението в Ахъ-Челебийското окръжие и във всичката изключително Рупчоска нахия. Освен селата в северните поли, от Перущица до Станимака, в която по прямите сношения с Пловдив и по влияние на книжний язик в училищата това свойство е отслабнало и отпаднало. Напротив, в смежни някои на Рупчос села, както и в Ахъ-Челеби се пази още, ако и не със същата строгост и правилност.

По всичкото поменато пространство на южното наречие в употребение са следующите показателни местоимения:

Единствено число:

За мъжкий род — *сое, тое, ное*
За женский род — *сае, тае, нае*
За средний род — *сова сва, това тва, нова нва.*

Множествено число:

За трите рода — *сее, тее, нее*

От тях се образуват тройните членове:

Единствено число:

За мъжкий род — *съ, тъ, нъ*
За женский — *са, та, на*
За средний — *со, то, но (су, ту, ну)*

Множествено число:

За мъжк. и женск. — *се, те, не*
За средний — *са, та, на*:[1]

В приложение членовете на мъжкий род *съ-тъ-нъ* в единствен брой, ако крайната буква е твърда, т. е. ер голям, превръща се в *а*, ако ли е мека, т. е. *ь* и *й*, превръща се в *е*.

За приложение и употребение тройните членове вардят се тези правила:

1) Ако предметът, за който се говори, е при лицето, което говори, той го определя с показателното местоимени *с, са, со* в един. и *се (са)* за множественото.

Напр. Зьоми оглавь-са воглави коне-с. Мн. Кони-се
Изкарай вола-с — Изкарай вола-се и волове-се
Издой крава-са — Издой крави-се
Пресей брашно-со (су) — Пресей брашна-са.

2) Когато предметите са при лицето, на което се говори, тогава този, който говори, за да ги определи, употребява узаказателното местомение в един. число *т, та, то (ту)* и в множ. те (та в същ. за сред. р.)

Напр. Зьоми оглав-та, то воглави коне-т (ни-те)
Затвори вола-т — воли-те (ове-те)
Издой крава-та — издой крави-те
Пресей брашно-то (ту) — пресей брашна-та.

Тези същите членове се употребяват за предмети в минало или отколешно действие.

[1] Членовете от множ.число за средний род се употребяват само в съществ. имена, в прилагател. и местоим. рядко се чуят, преобладават тия на мъж. и жен. род.

Напр. И негово-*то* (ту) момче бе там.

Ти да знаеш чьорно*то* ми куче, баракът, не би се чудил на тва.

3) Когато предметите, за които е дума, не са ни при лицето, което говори, ни при лицето, на което се говори, тогаз който говори определя ги с показателното или относителното местоимение *н, на, но* в един. число и с *не* и *на* за съществ. сред. род.

Напр. Зьоми оглавь-на, то воглави конен-н-ни-не
Затвори вола-н — затвори воли-не — ове-не
Издой крава-на — издой крави-не
Пресей брашно-но — пресей брашна-на

По каквито правила се употребяват показателните местомения в употребение на членовете по същите се води

1) Количественото наречие

Солкова пари що ми са?
Толкова пари що ми са?
Нолкова пари що ми са?

2) Утвърдителното наречие тъй, онъй, или така, онака, употребява се *сой, той, ной.*

Частицата *то* в местоименията, наречията и съюзите, за които се мисли, че става от съюзът *же*, види се, че и тя се води по тези правила. Със *со* не можах да чуя, но с *то* и *но* са в употребение, напр. коя*то* и коя*но*, де*то* и де*но*, защо*то* и защо*но*.

II. ТРОЙНИТЕ ЧЛЕНОВЕ В ЗАПАДНОТО НАРЕЧИЕ

В ДЕБРЯНСКО

В Македония, у по-голямата част от българското население, в употребение са тези показателни местоимения:

Единственний брой:

За мъжкий род — *овя, той, оня*
За женский — *овая, тая, оная*
За средний — *овея*[1], *това, онея*

Множеств. брой:

За трите рода — *овие, тие, оние*

От тях се образуват тройните членове:

Единствен брой:

За мъжкий род — *в, т, н*

[1] По някъде вой, вая, во, както в Тиквешко и другаде.

За женский — *ва, та, на*
За средний — *во, то, но*
В множеств. брой:
За мъжкий и женский — *ве, те, не*
За средний — *ва, та, на.*

В приложение членовете на мъжкий род — *в, т, н* в един. брой, ако крайната буква е твърда, превръща се повече в *о* и рядко в *а* и *е*, ако ли е мека — в *йо* и *е*, а рядко в *я*.

За приложение и употребение тройните членове следуват тези правила, които показахме за в южното наречие. Напр.

1) Земи оглавнико-в, наглави коньо-в.
Затвори воло-в — затвори воли-ве.
Измълзи крава-ва — измълзи крави-ве.
Пресей брашно-во — пресей брашна-ва.

2) Земи оглавнико-т, воглави (наглави) коньо-т — конете
Затвори воло-т — затвори воли-те и воловете.
Измълзи крава-та — измълзи крави-те.
Пресей брашно-то — пресей брашна-та.

Същий член се употребява, кога се говори за предмети, действуващи в преминало време, както и в южното наречие.

3) Земи оглавнико-н, воглави коньо-н.
Затвори воло-н — затвори воли-не и волове-не
Измълзи крава-на — измълзи крави-не.
Пресей брашно-но — пресей брашна-на.

По същите правила се употребяват и колич. наречия
волко или оволко пари
толко пари
колко или оволко пари.

III

У нас, в северо-източното наречие, показателни местомения са следните:

В Търновско — тоз, тази, туй. Мн. — тези
В Пловдивско — тоя, тая, това. Мн. — тия, тизи и тези
В Котел — тоз, тази, тозй. . .
В Копривщица — тоя, тая, това в един случай и
« » тойзи, тази и тоз, в друг случай;
« » оня, оная, онова в един случай,
« » онзи, онази, оноз в друг случай.
В Търновско — онзи, онази (оназ) и онуй. Мн. — онези.
В Пловдивско — множ. — ония, онизи и онези.

За член се употребява в един. [число] *т, та, то*, в множ. *те, ти* и *та*.

Показателните местоимения *сое* или старото *сей, сий* и *съ*, както и *вой*, или *овой*, старото *овъй*, *овий* са изгубени; но аз мисля, че употребяваното у нас *съ, зъ, си, зи* и *зе* е остатък от *съ, сий* и *сей* и се прилагат при местоименията за напряжение. Тойзи, той си, тоз — тоз час, както и руското тот час, тъй и аз-си — аз-зи, азе, назе, вазе, онази и други.

Също от *ова* с прибавката при то и оно, това и онова и други. Наращението *ов* в единосложните съществителни не е друго освен членът ов, но ние му прилагаме и други член, също както правим и в прилагателните с пълно окончание.

В събирателните у нас, дружина, мнозина, колцина, малцина ние виждаме тоже членът *-на* средний род, също и в Западна България бичина (бичета), телчина (телета), а в Македония превръщат а-то на я — дечиня, момчиня и др.[1]

Тези кратки бележки в III приложение показуват явно съществующата свръзка между източното, западното и южното български наречия; но при разглеждането и съображенията върху употреблението на тройните членове и наклонността да превръщат и изговарят носовите букви на *о* и *е* не може да не предположи човек, че в южното наречие — рупченското, има остатък нещо тракийско, а западното — дебрянското — нещо илирийско! — или поне под тяхно влияние се е образувало това явение.

П. Р. С.

«Наука», г. II, кн. V, ноември 1882 г.

[1] Друго е окончанието *ма, и н а* и *и м а* подир числителните, каквото двама, четирма, петима, то е съкратение от местоимението *м и н а* (души), както става явно от пълното произношение: два мина, четири мина, пет мина, десет мина (съвсем друго е третина, четвъртина). От какво е съкращението в *ца*, като: двамца, тримца, всинца?

ГРАДЪТ ОХРИД И ОХРИДСКАТА АРХИЕПИСКОПИЯ

I

Градът Охрид се намира на северо-източния бряг на Охридското езеро. Охридското езеро е яйцевидно, продълговато и от двете си въздълги страни е обиколено с ридове, които се повдигат току из водите на езерото; западните ридини наблизо до езерото не са по-високи от обикновен бряг, когато източните, заловени с планински възвишености, са доста високи. Тези двете противоположни възвишености или ридове около езерото продължават своята успоредна посока и на север от езерото и образувания тука от тях рид е между на Охридското по-малко и Стружкото по-голямо полета, разделявани от един обособен планински връх, наричан Вишовска, и частно Гъбавска и Чекошчика планина. В североизточния кът на езерото е отсечен малко един по-възвишен рид, който изгледва като полукръг, прострян на длъж около един час; този полукръг опира о езерото само с източната си половина; а във възвишаването си на запад образува две тумби или два тъпи върховци, които само на юго-запад падат по-стръмно над езерото. Западний връх е висок до 300 нозе над езерото, а източний е нещо по-нисък. На този полукръг и по отлозите на речените върховци, от една страна, само над езерото, а от друга, в полите на полукръжний рид на едно твърде красиво и живописно място е разположен градът Охрид.

Не се знае точно от що той носи това си наименование. Има разни мнения, но ний изоставяме повечето и ще спомена само две: Анна Комнина казва, че подир смъртта на Юстиниана българите във времето на своя цар Мокруса основали един град на мястото, гдето бил Сатион, при излизането из Мокренската клисура, изменили името Лихнидос и Юстинианополис поради враждата към римляните (византийците) и го нарекли Охрида. Други казват, че този нов град бил ограден и увеличен от Самуила, българ. цар, когото гърците прекоросвали Охрий (зеленица), та от този уж негов прякор останало на града името Охрид. Но по-право се види да е наречен така по положението си около ридовете (хридовете), още преди Мокруса и Самуила, още от по-напрешните там словенски населения, което се потвърдява и от други подобни названия в български език, каквото що е селото Охрид в Кутловишката днес околия. Името Охрид и гръцки Ахриди се споменува най-напред в титула на Охридский (Охридон) епископ Гавриила, който присъствувал на Цареградския събор 879 (Голуб., стр. 58).

Доколкото се знае, в най-старо време тъдява, около езерото, живеели тракоилирийците, наричани дисарипи или дисарити, и на мястото на Охрид или близо някъде наоколо, казват, да бил градът им Дисарипа или Дисарити; после този истий град да се е нарекъл Лихнида, по името на езерото; а че езерото се е така наричало някога си, свидетелствуват от по-старите Поливий, Страбон, Диодор и др.

Мнозина напоследне са считали и даже твърдили, че Охрид е отечество на Юстиниана Великаго, но това може би, защото в него после се установило седалището на учредената от Юстиниана независима църква «Юстиниана Прима», наречена после «Българска и Охридска архиепископия и патриаршия». Искат да кажат, че бивший на това място по-стар град, разорен от нашествието на готите, после възобновен от Юстиниана и, като бивше неговото отечество, наречен «Юстиниана Прима», и надарен бил с особена префектура и независима църква; но самото течение на събитията не допуща такова вярвание. Освен това последни по-верни критически изследвания и съображения изкарват, че не е Охрид отечествений град на Юстиниана.

Хан, който по-упорно и по-обстойно разгледва този въпрос, отрича да е Охрид отечествений град на Юстиниана, и то на следующите основания: «Охрид, казва той, не може да бъде отечество на Юстиниана и старо огнище на «Юстиниана Прима», защото това мнение (да е той) е произлязло от названието на митрополита, който се наричал «архиепископ на Юстиниана Прима, на Охрид и на всички български земли». «Само това название, казва Хан, ясно говори, че «Юстиниан Прима» и Охрид са две различни места.» Друго не по-малко важно доказателство за това се добива от географическото положение на Лихнида или Охрид, които претендират на «Юстиниана Прима». Охрид лежи в старата провинция Македония

че неговото отечество било в Дакия Медитеранея (Средоземна). С XI-та новела, която Юстиниан издал в 535 г., нарежда се църковна провинция и светска префектура със столица в «Юстиниана Прима», отечеството на царя, и под него се туря реда на изброените провинции, между които е спомената Македония Секунда като предпоследна, а Дакия Медитеранея е турена на върхът преди всички и от това, казва, нищо друго не може да се заключи, освен че «Юстиниана Прима» е била в Дакия. Още по-ясно говори за това новелата CXXXI, издадена 12 годин после, после XI-та (547 год.). В тая новела Юстиниан изброява провинциите, които стоят под митрополията на «Юстиниана Прима», и между тях никак не споменува Македония Секунда. От това като да се вижда, че тя е била отдвоена от новата митрополия.

Между доказателствата, че Охрид не е «Юстиниана Прима», Хан привожда още и това, гдето Прокопий казва, че Юстиниан съградил един манастир в съседното село на родний си град, а в града вътре някакъв си водопровод, и от това поведен, той заключава, че Охрид не е имал нужда от водопровод. А защото остатки от такъв някакъв водопровод видял той в гр. Скопие и татък нейда срещнал у селото Таор (което произвежда от старото Таурезиум) и градището Бадер (което произвежда от страто Бедериял, Ведеряна) заключава, че Скопие ще да е «Юстиниана Прима». Но най-после пак казва: «Макар аз и да не признавам, че Охрид е родний град на Юстиниана и потомък на «Юстиниана Прима», то пак препоръчвам на онези, които подир мене минат тъдява, никак да не обойдат мястото Изток, което се среща тука,[1] защото на Юстиниана вуйко му се казвал Изток — па може на това място да се намерят и други някои сказания за тъждествеността на тия две имена.» Но тая последная бележка на Хана не важи, а други доказателства, че Охрид е родний град на Юстиниана и че той е «Юстиниана Прима», кажи че няма, освен някои предположения. Думите на Анна Комнина, която говори, че българите от вражда към гърците изменили името Лихнидос и Юстиниаполис на Охрид, указват някак не на това място, гдето е днешний Охрид; тя като че говори за южний бряг на езерото, къде св. Наум, тамо да са били тези поименовани от нея градове. Даже Пукевил се съмнява за това и казва: «Дали това име (Охрид) е дадено на града, за който говорим (на южний бряг) или на оня, който сега се нарича Охрид? Колкото за Лихнидос, който е наследовал уж града на Юстиниана, не може да се каже, макар че има по-нови свидетелства, които наричат развалините на този град Юстинианополис. От паметниците на града, за който говори Анна Комнина, казва Пукевил, имало останки само едни огради с бастиони и зъбци и някакви остатки от църкви. Монетите, които се намират между развалините тука, казва Пукевил, са македонски, римски и византийски. Единственото обитаемо място е една ветрена мелница. От всичко това, що говори Пукевил, явно е, че то място не е Охрид; като знаем, че Пукевил иде от Корча, дохожда на описваното място и после казва, «като се спуснем от тия височини и преминем един поток, който иде с г изток, оставяме от дясна страна на 9 километра от пътя две големи села и един красив чифлик, минуваме друг един поток и като повърнем на северозапад, в разстояние на две мили и половина стигаме до входа на новий (сегашний) Охрид. Основанието на сегашний град Охрид, продължава Пукевил, по предание се полага да е било във времето на царя Самуила. Анна Комнина казва, че към 1014 год. езерото и местността приели името Ахрида или Мокрида, от Мокрус, български цар, който изпосле се нарекъл Самуил. Така щото българската Ахрида, която е известна днес под името Охрида, е един град, който не трябва да се смеся с Юстинианополис, защото последният е бил напуснат във времето на нашествията на словените в Македония.»

И тъй указваний от Анна Комнина и описваний от Пукевила Юстинианополис не може да е «Юстиниана Прима», още по-малко днешний Охрид. Както видяхме, сам Пукевил отрича тъждеството на Юстинианополис с днешний Охрид; свидетелствата прочие на Анна Комнина нямат никакво значение ни в това, що се касае за названието на Охрид, когато е явно, че преди 135 год. още градът Охрид е носил това название. «Авторите, казва Пукевил, които говорят за древнята Охрида, представят тоя град като една важна крепост от времето на македонските царе, разположена на кръстопътя на пътищата, които отивали от Македонското царство за Илирия.» Това вече неопро-

[1] На западните отлози на планината Петрина, близу при летний път за Ресен, около 3 ч. на изт. от Охрид, казват да било някога село, а сега има там лете само овчарски колиби.

вержимо доказва, че старите градове Дисарита и Лихнида са били на мястото, гдето е днес Охрид.

От издирванията на Хана констатирва се, че старий град Дисарита и послешний Лихнида са били на същото място, гдето е днес Охрид[1]. Какво е станал старий град Сисарита или Дисарита ний не знаем, та и не дирим да знаем; но от намерените в Охрид и наоколо каменни стълбци става явно, че около 217 година след Р. Х. градът, гдето е сега Охрид, се наричал Лихнида, и по надписите на тези стълбци, при латинските букви се срещат и гръцки за означение на мерните пътни разстояния; по това може да се предполага, че по онова време из околността на Лихнида, или на днешний Охрид да кажем, писмений гръцки език е преобладавал над латинския; но от това, както казва Хан, не трябва да се мисли, че цялата околия е била пълно погърчена; по-вероятно е да е била и тогава, както и днес.[2] Старите писатели нищо повече не казват за това място, освен гдето са запазили сухото име Лихнида, и ний за важността му можем да съдим само от дирите на старините му. Ако се гледа на намерваните в тая околност скулптурни изделия, ваяния и изображения на камънйе, може да се признае, че в Лихнида някога си скулптурата не е била твърде на ниска степен и че тамо е било някога си голямо богатство и здраво независимо положение, но трудно е да се определи докога е траяло това цветуще положение. Около 479-та год. от Р. Х, когато Теодорих Великий със своите готи навлязъл в Македония, та съсипал Стоб (на Вардар, при устието на Църна) и превзел Хераклия (Битоля, Монастир), а после, като искал да иде на Драч, той ударил през мъчний и тесний път на новий Епир, като пуснал конницата си напред да нападне изненадано твърдините и градищата предварно, за да ги сплаши и свари неготови, в което и сполучил донейде. Теодорих се надеял, че ще може така внезапно да издебне и да превземе и Лихнида, т. е. днешний Охрид, но това не му се удало; защото градът имал твърдо положение и доста храна и вода в стените си. Той заминал оттам и отишел на Скамбея, която превзел и обсадил Драч; а византийските полководци Адамантий и Сабиян тръгнали от Воден и дошли в Лихнида; то е бил град от старо време богат и живостен, казва Малх.

Такива сведения имаме за Лихнида по онова време, когато словените и българите взели да проникват на Балк. полуостров. По онова време до съвършеното му завладяване от словено-българите гр. Лихнида е бил дотолкова известен, щото в него са държани няколко владишки събори.

Старинното име Лихнида изчезва, както може да се предполага, още в първата половина на IX-то столетие, а може и по-рано, при съвършеното обългаряване на тъдешните места. Словено-българите проникнали на Балкански полуостров в началото на V-то столетие, а във втората половина на VII-то столетие те вече населявали, освен двете Мизии покрай Дунав, но се простирали в Тракия до Одрин, в Македония до Солун и още били разселени по всичката територия на днешна Албания, Епир и Тесалия, Ливадия и Морея (Пелопонес). В местата около Охрид, Битоля, Преспа и Кичава било се настанило многолюдното и кораво племе бърсяците (верзигал), които много боравили тъдява още в начало, помагали и сами участвували (676) в борбата на словенете, за да завземат Солун, па и до днес още се държат по тия места и пазят старинното си потекло бърсяци. При покръстването на българите в Борисово време (884—85) между първооткритите български епископски катедри се счита и за пръв път се споменува тъдява Охридската архиепископия (изпосле Архиепископия и патриаршия българска). Голубински (стр. 58) казва, че тука, в Охрид, било учредена архиепископия още при Бориса, като споменува Охридския епископ Гаврила в 879 год.

Още на Борисовото царуване учениците на словенските просветители Кирила и Методия — Горазд, Климент, Лаврентий, Наум, Сава, Ангеларий и други (както Константин и Еразъм), преследовани от немците в Моравия, прибягнали в България. Борис и неговите боляри приели радушно тия бежанци апостоли и оказвали им

[1] Разлика някоя може да е имало може би в своевременното пространство на тия градове. Казват, че до 1 ч. по̀ на северозапад от Охрид, в планината, наричана Гъбавика, на чуката откъде езерото, гдето е манастирецът на св. Еразъм, се намервали развалини, но не е констатирано стар град ли е било тамо някога. или укрепления някои.

[2] Хан е пътувал по тия места преди 1860 год., когато всичка почти околност е говорила по български, а пишела по гръцки; но днес вече не е така. Български език днес преобладава напълно.

големи почести, а те сами се завзели ревностно да продължават делото на просвещението в България (Западна). Между тях особено се отличил Климент, който избрал Македония за ново поприще на своята деятелност.

Доколкото е известно из разни списания, св. Климент е познат с три особени названия: Климент епископ словенски (Голуб. стр. 58, Григор. Пътув. стр. 101, 114 и др.), св. Климент (архи)епископ Охридски по Паисия и по Царственика (Голуб. стр. 659), Климент епископ Велицкий или Белицкий. — Първото название «Епископ Словенски» е ясно, че е бил епископ на словенете на запад, които не са били измесени с българе; но то дава повод да се предполага, че не и на гърците, които са имали друг епископ, както видяхме по-горе. Второто му название (архи)епископ Охридский дава да се разбира, че той е изпълнявал светителските си просветителни обязаности не другаде, а в Охрид, както и действително се оказва от разни обстояния, че е било така. За третето — епископ Велицкий или Белицкий ще поговорим по-надълго.

Иречек казва, че Климент умрял на 916г. в санът епископ на Велица (в басейна на река Струмица), но доколкото ний знаем в басейна на р. Струмешница няма и не е имало град Велица. Това е заел той може би от Дюканжа и неговите попълнители и поправители. Според думите на Дюканжа, св. Климент бил епископ на Тимериопол или Велика; а според гръцкото пространно житие на св. Климент — на Дремница или Велица, което е изпосле поправяно първото на Тиверiопол, а второто на Стромвица или на Струмица, и така щял не щял св. Климент, направили го епископ Тиверiополски или Струмички; а за да примирят и второто название Велика, Велица или Белица, те се отнесли до ближната тамо планина и надянали ѝ името Белица и така създали двойно и тройно име на Струмишката епархия. Но не забележили ни един, 1-во, че планината до Струмица не е била ни Велика, ни Белица, а се наричала и в старо време, както и сега, Белащица и по гръцки Веласица; 2-ро, че Струмишката или Тиверiополската катедра никога не се е наричала Величка или Беличка, както става явно от хрисовулите на импер. Василия Българоубийца, дадени на Охрид. архиепископ; а 3-то и най-важно, че Струмичката или Тиверiополската катедра не е била основана във времето на св. Климента при Бориса, нито даже при Симеона, а после, според както сам Голубински

изповядува това (стр. 62). Като говори според Теофилакта за Тиверiополските мъченици, че им принесли мощите из Струмица в епископската катедра Брегалнишка, той туря въпрос: защо би пренасяли мощите на св. Тивер. мъченици в епископ. катедра на Брегалница, ако би имала Струмица своя си катедра? Това същото би могло да повторим и ний за св. Климента: що щат мощите му в Охрид, когато той е бил епископ Струмишки или Белицки и е имало тамо епископска катедра?

За да примири тези усещани несъобразности, Григорович допуснал временно пребивание на св. Климента Словенскаго в Тиверiопол (Григоров. Пътув. стр. 120). Но ний при толкози отрицателни основания не можем и това да допуснем, а предпочитаме да търсим други обяснения, по-сходни с обстоятелствата и някак по-близки до Охрид. Но къде? Както и да е, ний клоним да вярваме, че св. Климент е живял и умрял в Охрид, като охридски епископ, че в негово име е въздигната не една църква в този град и мощите му са почивали във великолепний храм, въздигнат от него на западний по-ниский хълм на рида, гдето е днес имаретът, и после във време на превземането от турците пренесли ги в църквата св. Богородица (Успение Богородици), която според мощите може би е приела и днес носи названието св. Климент.

В нея имало следний словенски надпис:

В лето 6424 месеца иули
Преставише с. . .
св. Климент
Охритьски.

Буквите на надписа били дълбоко врязани в камъка. По-долу на същия мрамор два пъти повторен същият надпис, но по̀ с дребни надраскани букви. Отгоре на камъка имало изрязано също тъй с дребни букви:

В ле 6558 престави се св. архиепископ Кир. Прохор.

«Ако, казва Григорович, приведений надпис е съвременен със смъртта на св. Климента 6424 год., т. е. 916 след Р. Х., той ще бъде пръв словенски паметник. На мене ми се види, че него са изрязали на камъка по-късно».[1]

[1] Този същий надпис ни е съобщен от г. Узунова, учител охридски, в 1870 г. в Цариград и най тоже се съмнявахме за древността му, но не отказваме да е бил изрязан в Прохорово време, като свежо още предание или за памет от друг изгубен паметник; много обаче обстояния на Охридската архиепископия и съображения по тях ни

Тука в тая църква, в един ветх дулап, пълен с ръкописи, между ръкописите намерил той, Григорович, неизвестното на учените житие на св. Климента, писано на пергамент.

После, като говори за други разсъборени стари вече здания, някога храмове, той казва, че те достигат до дълбока древност, и като описва вкратце охридската св. София (за която ний ще говорим по-надолу), минува да разказва за порутената днес джамия на имарета, в която от по-напред били мощите на св. Климент.

Подир това Григорович разправя и за други храм на св. Климент (местно: Малий св. Климент) и казва, че посъществующий надпис тая църква била правена във времето на сръбский крал Стефана Уроша в 6886 (1378), говори още и за църквата св. Николай (разумява се подновената, къде турский палат шадраван), че намерил в нея иконите на св. Еразма и на св. Наума. А на друго място по-надолу говори за иконата на св. Климент Словенски, която видял покачена над входа в храма на монастира св. Иоан Предтеча при селото Слепча (Охридска епархия, Битолска околия), за градеца Ресен, гдето намерил печатаното във Воскопол житие на св. Климента, и за града Битоля, гдето намерил параклис и икони св. Климент, и тия, вероятно не всички още, преки и непреки свидетелства, които не се срещат никак около Струмица, нито в града, говорят в полза на предположението ни, че св. Климент не е бил в Струмица епископ, че Белицки или Велички не е Струмички и че св. Климент Белички или Велички е имал пребиванието си в Охрид, гдето твърде вероятно се е и поминал. Няма никакво съмнение, че тука, в Охрид и около Охрид, особено в Илирия,[1] са разви-

карат да не споделяме напълно мнението на г. Григоровича. Във всеки случай това ни най-малко не пречи на нашето предположение, че Охрид е становището на св. Климента.

[1] Илирия е област на Европа, която обзема прибрежните краинини на Пеония, Гор. Мизия и Македония, или приморските страни на тия земи, които се простират от Адриатическо море, с доста пространство и навътре, до Средиземно море. Според гърците Илирия се дели на Варварска и Гръцка, и първата обзема земите между реките Арна и Дрим, а втората от Дрим до Акрокерадънските или Химарските планини, които захващат от Корча и свършват до морето, като делят Епир от Македония. Първата, или Варварска Илирия гърците я наричат сега Славония, а Гръцка Илирия сега я наричат Албания или просто Гегария. Тая последнята обзема окръзите и околиите на Шкодра, Делхичний или Дилвино, Охрид, Дебър, Подгорица, Кричово (Кърчово или Кичава) имат още местата на нови

вали своята благочестива и апостолска деятелност и неговите поменати другари и сподвижници, както може да се съди по останките на спомените им в храмове, монастири, мощи и икони. На изложените по-горе доводи ний ще приложим и следующето: мощите на св. Климента, казахме, че се намират и днес в Охрид. Мощите и гроба на св. Наума е в монастиря му на югоизточний бряг на Охридското езеро, 3—4 ч. от Охрид. Църквицата или монастирецът на св. Еразма е в една пещера на Гъбавската планина до 1 ч. северозападно от Охрид.Мощите на Горазда и Ангелария в албанский Белград (днес Берат), до него близо е бил и монастирът на св. Горазда. Паисий нарича св. Ангелария учител Охридски, а св. Сава епископ Охридски, наместник, както се вижда, на св. Климента.

Ний не сме имали честта да посетим Охрид, но много сме се интересували по този въпрос и сме разпитвали за него всякой охридянец, с когото сме се срещали; но нищо друго не сме узнали, освен че всички по предание знаят и казват, че св. Климент е бил Охридски владика, че е имал духовното си училище в Дебърци, в селото наричано днес Издеглави от едни и Главеница от други. От един само гръцки начитан охридянец на 1865 в Цариград сме чули, че 4 часа на северозапад от Охрид и до 1 час на същата посока от Струга имало едно арнаутско село наричано Велица или Велища, тамо се виждали развалини от стар град и за това село уж се казвало, че то било старата Велица, по която св. Климент се наричал Велички. Сега, при разработване на записките си, ний пак се обърнахме за сведения до някои живеящи в София охридяни, от които узнаваме, че наистина тамо, на р. Мътица, недалеко от левий бряг на Дрим, имало такова едно село, но то се казвало Велешче, а близо до това село, тоже на левий бряг на Дрим, имало село Долня Белица, и за нея уж се приказвало, че имала нещо като стара черковица и събори някакви ставали тамо в старо време. А малко по̀ на запад в планината, отгдето изтичала р. Мътица, имало и друго село, наричано Горня Белица, от което и цялата планина се наричала Белишка планина. Ний нито твърдим, нито отричаме тези предания за Издеглави или Главеница, за

Епир. — Трябва да различаваме от Илирия Илирик, който е бил още по-пространна област от Източната империя; тая област обземала собствена Илирия, Македония, Новий и Старий Епир, Тесалия и всичка Гърция.

Велища или Велешче, както и разказите за Белиците, записваме ги само за изследование от по-последните, и забелязваме, че по посока това съвпада някак с мнението, че Светите седмочисленици са развивали своята деятелност в Албания отвъд Дрима. Колкото за пораждания въпрос: що ще св. Климент във Велица, догдето е бил близкий Охрид? — напомняваме, че св. Климент е бил във времето на Бориса, който по характера си и като новопокръстен очаквал законно да се разреши появений тогава въпрос за катедрите епископски, и не трябва да забравяме, че Охрид вече е имал гръцки епископ, а във времето на Симеона, който реши този въпрос против волята на гърците, и св. Климент е завзел Охридската катедра, но названието Велички или Белицки му е останало и възможно е това название да му е родствено и да го е носил за разлика от други Климентовци.

Миклошич в житието на предпоменатите седем християнски апостоли у българите, казва, че Климент основал всички църкви в Охрид.

Григорович в пътуванията си по Турско при описанието на Охрид казва, че в Охрид са се извършили апостолските трудове на незабравенните сподвижници на Кирила и Методия (св-те Седмочисленици). После казва, че в църквата св. Богородица и св. Климент, правена на 1295 (6803) във времето на императора Андроника Палеолога, се поклонил на мощите на св. Климента, видял там най-старите икони в иконостаса, които представяли св. Климента в архиерейско облекло с кръстове, а св. Наума в калугерско. У левите врата на иконостаса изотзад видял да се пази дървена статуя на св. Климента.[1] Главата на тая статуя била покрита с украшения от парч (силимия, свилено тъкание със сребро и злато), обнизана с маргарец. Туземците му казвали, че считат тая статуя от времето на латините. Във втората паперт на тая църква видял Григорович една отвесно стоеща плоча от жълтеникав мрамор, която лежала, както полагат, на гроба на св. Климента. «Малко по̀ на запад от св. София, на височината, наричана

[1] Тозер, английски пътешественик, който е видял тая статуя, казва, че тя била статуята не на св. Климента, а на Климента римский папа, донесена в Охрид от св. Климента из Моравия, и прилага, че тя била единствената тази статуя на Изток. А това мнение още повече ни утвърдява в преподложението, че в Охрид, а не другаде е станувал св. Климент.

Плаошник, се хубавеят развалини от джамия, които напомневат със себе си християнско начало. Жителите едногласно наричат тези развалини да са били монастир св. Пантелеймон, направен от св. Климента.» С тези сказания се съгласува и намереното от Григоровича житие на св. Климент. Ще каже, че това здание принадлежи на X-то столетие. По предание в него се намервал гробът на св. Климент. «Сега, прибавя Григорович, са останали няколко колони от бял мрамор и един неголям придел, който трябва да е служил за скиния на гроба.

От това, що до тука казахме, става явно, че Охрид е на това исто място, гдето са били по-старите градове Дисарита или Лихнидос, че той е получил названието Охрид по-рано от 879 година, че св. Климент и въобще Светите Седмочисленици са действували повечето в Охрид и Албанската част на Илирия, че ни от по-напред, ни във времето на деятелността на св. Климента и неговите сподвижници не се говори нещо ни за «Юстиниана Прима», ни за установената от Юстиниана архиепископия, че е била в Охрид, и следователно не е той «Юстиниана Прима», нито бившата в него архиепископия е била учредената от Юстиниана. Ако Охрид губи нещо от това, гдето не е «Юстиниана Прима», което за нас българите почти нищо не важи, то от друга страна печели много повече в очите на българите, като се доказва, че Охридската архиепископия или патриархия е основана най-напред от българите и с това още, че Охрид е люлката на словено-българското образование и че там най-напред се е присадила и развила народната ни книжнина.

[Библиотека «Свети Климент,» т. I, кн. 1, С., 1888 г.]

НРАВИ И ОБИЧАИ

НРАВИ И ОБИЧАИ

БЪЛГАРСКИ НАРОДНИ ПОВЕРИЯ И СТАРИ ОБИЧАИ

МИТОЛОГИЯ

Между българите чуват се само тези имена:

Колада, Лада, Леля.

Но какво са били те, никой не може ти доказа.

Колада наричат българите празникат РождествоХристово и тогази ходят коладници человеци (да коладват) (виж Колада).

Лада. Името Лада са пази токмо в ладанките, които правят срещу 1-й януария, когато си напеват момите (виж Ладанки) и в песента «Отдолу иде кючук Сюлюман» (виж песните).

Леля наричат българите бащината и майчината сестра, но като за божеско същество ся среща в припевите на лазарските и в други много песни.

Перун, Велес, Дажд Бог

са ся опазили в изпорчено произношение. В коладните благословки ся среща «Като на дяда Пирина брадата» и в някои песни «На Ирин Пирин планина». Волос, Велес не ся поменува между българите освен в собствените имена Вела, Веле и Влас, еще и град Велес, който е близо до Битоля на река Вардар. Власов ден (виж в народните празници), Дажд Бог (виж в Пеперудията).

Демонология

Самодиви, русалки, змейове, лами, орисници, лехуси, каракончол, Мора.

Самодиви

Според суеверието на българите самодиви са същества на божество второстепенни. Видими и не, видими по произволу. Припознават ги като общество, на което жилищата са горите, пустите места, краеводни места близо до селата; на тях приписват злосторство повече от добросторство. Разказват, че имат хорица, по които играят, пеят, свирят. Сближават ги на образ с човеците. Женските в преизящна красота, а мъжките в дивост и страшен вид. Сичката сила на мъжките ся състои в пояса им, а на женските в роклята. Уверяват, че като им ся отнеме това, изпадат в проста человечешка обикновена слабост. Вярват, че самодивите когото или която аресат от человеците, набележват го и той умира от преждевременна смърт и след смъртта му го счисляват в свой кръг. Затова ся пазят да ся не огледват в огледало при запалена вечер свещ, еще и в чист открит извор, гдето вярват, че ся къпят самодивите. А който изпадне в техний гняв, бият го невидимо и му отнемат насила живота. Малката простуда наричат самодивски сбойща. А кога болний от коя-годе болест насинее, казват «сблъхтали го самодивите, че станал син котлен, шъ мре», затова ся боят да ходят нощя по вън, догде не са пели първи петли. Самодивите са бият с чумата и не я припущат по техните селища. Също имат непрестанна война със змейовете. За да им угождават, суеверните наричат ги Сладки и Медени и щом ся поболи някой в къщи, месят дребни медени питички да ги нахвърлят тук-таме и повече по кръстопътищата и ръсят с мед около къщата. Българските песни са пълни със самодивски предания.

Русалки

На русалките името като че изчезва и като че изчезнало от по между българите; какво и кое са наричали русалки, от никого не можеш научи и разбра. Сега от Трявна към изток пол час разстояние има един висок хълм, когото наричат Елова могила, мястото при подножието на този

хълм наричат Русалските пътеки. От Трявна право към юг на връх Балкана има една поляна и по нея лежат дълги, плоскати, големи камъни, тях наричат Русалските гробища;[1] тука, преданието говори, ся срещнали и ся били, та били изтребени, но от кого не доказва.

Неделята след Пятдесятница наричат Русалската седмица. През тая неделя суеверните болестници ходят в полето до търновско село Армутлии на едни ливади, гдето расте в голямо изобилие тревата росен наричвана. На Пятдесятница през нощта болестниците, които от разни места ни дохождат, напостилат си по ливадите под открито небо, но вардят да има до леглата им трева Росен. Като ся покажат звезди след захождането на слънцето, всякой ся прибира на леглото си и в молчание, без да помръдне, каквото и да ся случи през нощта, ожидат разсъмнованието. В зори ся разстановат и пригледват. Ако росенат, що е бил до главата на болестника, е пречупен и сложен на леглото му, ще оздравя, ако ли е той цял, но завяхнал, нема изцера той болестник. Вярват, че самодивите обикалят през тая нощ болестниците и определят судбата им.

Змейове

10, най-много 15 години има, откак са ся изтребили змейовете от помежду българите. Но не можеш изувери еще старите баби, че не съществуват. Те разказват, че ги виждали до полвин человек, от полвин надолу люспава (чешуйчата) змия, при том с широки криле. Въобще светъл и прозрачен вид им придават. Местопребиванието на змейовете са пещерите, каменните стени, а особено гдето ся случва да пада често мълния, щото вярват, че светкавицата в дъждовно време не е нищо друго освен змейове, които ся бият по воздух помежду си и с ламите. Делят ся на мъжки и женски. И мъжките често любят и задирят по-хубавите моми от помежду человеците. Затова момите ся пазят, ако намерят китка цвете на пътя, да го не вземат да не го е змей. подметнал, че която го земне, ще я залиби. (Гледай песните).

---

[1] Българските чернокнижници често нагледват това място.

Ламя

В народните приказки, даже и в песните ся поменува за лами, които живеят в долбоки пропасти и обширни езера. Те са злотворни, ядат хора, но към женския пол са по-снизходителни и те поотkрадвали по-хубавички моми, та ги завличали на жилището си.

НАРОДНИ ПРАЗНИЦИ

Каденитe вечери

Кадени вечери са три, срещу св. Игнатия, на 19 декември вечер. Срещу св. Василия на 31 декемврия, и срещу Иванов ден на 6 януария.[1]

На 1-й кадений вечер месят особито една пита, която наричат Боговица, в която замесват една сребърна, чиста, възголемичка бабка, с кисино червено конче. Вечерта като слагат стола (трапезата), слагат сред нея в особито блюдо до 50—60 драмове ечмик, по една глава бял, чървен лук, 10—15 орехи и стопанинът на къщата туря кошелека (кисията) си с колкото пари има в нея, както и жената наниза си; запалят вощеница и турят на кадилницата огън и тамян, кадят стола и напокон всъду из всичките ъгли на целий дом, тогази вечерят. На вечерята разрязват Боговицата на толко части, колкото са души в къщи и дават всякому по част, че в която част ся падне бабката, него считат за най-честит в дома. След вечерята не раздигат стола, но го отместят настрана и на утре го раздигат. Блюдото с ечмика и орехите пастрят непокътвани до вторий каден вечер и бабката турят пред иконите.

На вторий каден вечер следува същото; а за прид (придаток) направят млин (погача, баница, сирена пита) с точени кори, между коих наслагват пъпки от дрянови шубрачки, които наричат: една клечица за къщата, друга за дюгеня, друга за лозйя, за нивйя, за говеда, за овци и кози, за свини, даже и за кокошките. Тия пъпки, или поправо клечици с пъпки, ги забележват кое какво е. Например ако турят за къщата клечицата с една пъпка, за лозйето ще турят с две, за нивата с три, за друго или криво, или право, всяка една ще отлича от друга. И като разрежат

[1] По някои места в навечерие Рождества, Обрезания и Богоявления.

млина, разподелят го както Боговицата и кому каквото ся случи да намери от клечиците с определението им, считат на това честит, и на неговото име през тая година щат наричат придобиваното. На някои места турят и бабката в млина, а на други правят пак особита Боговица за нея; кадят пак отнапред всъду из къщата. Той вечер раздигат стола, но пак скътват блюдото с орехите и ечмика. По някои места из България само той вечер кадят и го наричат Бъдний вечер, но по всъде той ся отправлява с разни церемониали (виж Сурваки).

Третий каден вечер следува Боговицата и кадението както и на първий, с приложението, че след вечерята разподелят орехите и ги чукат, тогаз разгледват, комуто ся падне нехвелит или развален орех, значи, че той ще бъде злочест през тая година и ще боледува. От три пъти кадений ечмик смесят със сеното за благословение, бабката дават в църква.

Памятта священномъченика Игнатия наричат Игнажден. На той ден пред зори разбуждат оного, който е намерил снощи бабката, да излезе навън той най-напред из къщи и той най-първий да престъпи прага навътре; това наричат Полез, но трябва като ся връща, да влезне в къщи, да земне със себе си от отвън няколко трески и като ги внесе в къщи, да седне за малко време на тях да ги мъти, за да им мътят през тая година кокошките. Пригледват също кой чуждица ще ги полезе най-първо и какво ще им ся случи през годината, което отдават на полезника добро или зло; които са по-суеверни, през той ден ся заключат в къщи, за да не дойде някой отвън да ги полезе, не ходят никъде и не дават да ся изнесе нищо из къщи.

От той ден запяват коледната песен:

Замъчи ся Божа майка,
ой, Коладо, мой Коладо,
от Игнажден до Колада,
ой, Коладо ле, мой Коладо, и проч.

(Виж Песни святочния.)

Колада, 24 декемврия

Колада, коладване непременно е имало особити някакви обряди в българите, и в този ден са ставали някакви церемониали. Песните коладски (виж в песните народни,

народа, и пословицата «Секи ден Коладня не бива» свидетелствуват за това, но до сега не ми ся удаде да издиря тия церемониали освен песните, а негли и тях не всите.

Сурваки, 1-й януария

В навечерие Обрезания 31 декемврия набират дрянови шубрачки, коих избират да имат пъпки, и като начупят от тях за горепомянутий млин, уронват еще няколко пъпки, и пред вечеря домакинята сядва при огъня, разрива го и пуща по една пъпка за всякого, колкото са души в къщи, като ги нарича една след друга на всякого наспоред името, и която пъпка пукне и подскочи, той, за когото е наречена, ще пребъде здрав през тая година; а която само фъсне (изпусне вятър, без да подскочи) ще боледува, която пък изгори, без да пукне и без да фъсне, да ся бои от премеждие и смърт.

В същий вечер момците, които са за женение, от вечерята първий залък (къшей, хапка), когото ще хапне, отделя го от устата си, че когато ще си ляга, туря го под возглавието си и нарича: «Която ми е на честта и с която от любовниците си ще живея, да дойде нощес на съня да изядеме залъка изедно.» А момите, като ще лягат да спят, турят пояса си под возглавието си и наричат: «Който ми е на честта, на сън да дойде двама да ся полюлейме на злата люлка.» През тая нощ внимаят, за да запомнят каквото сънуват, което на заранта казват на по-старите, за да им го тълкуват. Вси, които са неженени, пазят, като съмне, какво собствено име щат да чуят най-напред и мислят, че на това име ще бъде бъдущий техний сопруг или сопруга.

Ладанки

Стават по той начин.

Срещу Васил, която е по-стара в махалата мома ще събере пръстените на момците и на момите от нея махала, ще ги тури в едно бяло медниче в чиста вода и ще ги остави под открито небе, на звездите, както казват. Сутринта преди слънце собирает ся, ако има река, край реката, ако ли река няма, край някой извор; избират едно момченце или момиченце от 7 години надолу, но да бъде първаче; завръзват му очите с кърпа да не види, накарват го да седне, турят в

полите му медничето, прикрито с бяла кърпа, и они ся налават наоколо на хоро; сключват хорото, като да остане детето с медничето насред; запяват един напев от ладанките, например «Китка босилек черкови мете — ладо, та ладо» — сякой напев по три пъти и три пъти обикалят с хорото, че тогази скупом изпяват пак припева «извади момко (или момне) маламен пръстен»; детето, що държи медничето, бръква и изважда който пръстен случи, тогази пригледат кой е той пръстен и като го познаят, оная мома, която е вчера собирала пръстените, подава пръстена на стопана му и понеже този напев «китка босиляк. . .» е на граматик, кой ще ся попи, или на попска дъщеря, говори му: «честита ти попадия (или ако е момин), честито ти грамотниче, това ти лада напяла, да би с него живяла и на коленца хляб яла». Така следуват да играят, напяват и припяват сичките напеви и припеви (виж народните песни част IV) и на всякой припев детето вади пръстен, виждат го кой е и го дава речената мома с помянутата приповедка. И като ся изкарат сички пръстени, играят тогази общо хоро, което води детето, що е вадило пръстените, но му отвръзват очите. И като ся наиграят, с появяването на слънцето разиждат ся. Тогази момата, что е собирала пръстените,завожда у тях детето, което е вадило пръстените, и гощава го, и така ся свършват ладанките. Трябва да забележим, че хорото, що играят, кога напяват, не е като общите хора, но бива на чет пристъпки все към една страна.

Благословня

На същия ден бива така:

През нощта срещу Обрезание, като изгрее звезда вечерница, собират ся женени и неженени мъжйе само в неравно число, но пò май гледат да бъдат 12 души и 13-ий бива благословник, всякога обаче пазят да не бъдат от деветина по-долу. Като ся натъкмят и нагласят кой ще носи, кой ще проси, кой ще благославя, тръгват от къща в къща и в която къща влягат благословниците, от къщи излязват да ги посрещат и изнасят приготвений с время кравай на едно блюдо пълно с пшеница. Кравая и блюдото с пшеницата поема благословникът и чете над него настоящата молитва.

«Славяйте и благославяйте, дружина! Богу помолим ся (сички думат: а м и н), станахме среди нощи полунощи, пътя пътувахме, друма друмувахме, че излязохме на висока

и пиеше на позлатена трапезка с доброчести синковци и доброчести дъщерки. Ний рекохме ще на мъмри, ще на гади, а пък той ни не помъмра, не погади, най са зарадва и обрадва, че си стана, та запрети злати скути, бели ръкави, че на дари добра дарба. Добра дарба, превит кравай, на кравая препран месал, на месаля сребро, златокръст дукато. Туй дукато, ако е мядно, мядна му лъжичка, мядна му паничка; ако е сребърно, сребро му ся ляло и ковало, през къщата преляло, таз година, и догодина и до амина (сички думат: амин).

Този кравай, който са ръце вили и превили да я сватят от 9 села посинковци, от 10-то един у майка. Та да ся уноси, подноси, като куковица в листом, като вода в бистром, като риба в дълбине, като рогач в стръмно, милно усои, като цар Костадин по Романе (сички думат: амин). Този месал, които са го ръце прели и тъкали, Господ да я дари, Господ да я блажи; таз година булка, до година люлка, на люлката момченце, като асланче юначе, на рамо му кривагони по високи гори, по дълбоки доли, лова да лови сърни, кошути, моми черноки (сички думат: амин). Това житце, чиста, бяла пшеница, нас дарили, Бога помолили; дал им Господ и придал им, сипал и пресипал кръстци на нива, купни на гумно; да са живи, да са здрави, лози копали, нива орали, с босилкова копраля, секи да им захвали (сички думат: амин).

Тези братя, ако имат някой душманин, дор пристъпи прага, да си счупи двата крака, сън да го обави да ги не направи, сами да поникнат, сами да покарат, една вощен, другия лоен, и да му израсте опаш от повясмо, за да му приляга, през пожар да бяга. Ако му е малко, дор пристъпи прага, да му стане врага над носа на чело малка като тиква, да го заслепи, да го закьори, да не може да види де ще да отиде (сички думат: амин)». Догде благословникът благославя това, отредените да просят ходят из къщи и с каквото ги дарят, приносят го на благословника и той на всяко благослови.

Благословка на повясмото

«Тези повясма да бъдат дълги, дълги като орашка копраля, като край извор топола; да бъдат семенити, плодовити като 12 бръзглея на гнездо; да бъдат китни като бряст под гора, като дафин в градина; да бъдат чести, гъсти като дъбрава край село, като на дяда Пирина брадата; да бъдат меки, меки, като памук презреял, като. . .»

Благословка на сиренйе

«Дарили, благодарили къс сланина, бучка сиренйе, капка по капка сбирано, през цедилка цедено; колкото капки капнали, толко агънца блейнали, толкоз еренца тропнали, овчици поле покрили, козици гора счестили, прасци пред вратня квик! квик! квик; свини из блато грух! грух! грух.»

И така от къща на къща ходят, догде изгрее денница, тогава ся разиждат. Като ся мине празникът, собират ся, продават житото, що са собрали, купуват овен и вино, наготвят, ядат, пият, а колкото пари им останат, употребяват ги на общи потребни работи.

Според гдето са много близо помянутите благословки с някои коладски песни, може человек да каже че, Коладнята и Благословнята старина са били едно и то, но сега поместно ся менили.

Продължение на сурвакнята

По градицата и по големите села Сурвакнята бива по този начин. Като пусти църква, децата, които са от седем години надолу, носят в ръка дрянова пръчка, обнизана с пари и червена свила или конци, и ходят от къща в къща да сурвакат най-перво домакиня, щат го потупват с речената пръчка (сурвакница) излиза и дума: «Сурва, сурва година, весела година; клас на нива, снопи на гумно, грозд на лозе, пълна кесия с пари, амин.» Напокон домакинята и нея щат така да благославят: «Сурва, сурва, година, весела година, пашкул на леса, лен в градина, гръсти на лъка, пълна ракла с платна, амин.» Това бива до обед и тога изхвърлят сурвакниците навън от къщи, за да не ся въдят бълхи през година[та].

Силвестрия

Срещо 2-й януария през нощта собират ся колкото души ся сдумат от една махала и къде трите или четири часа на

нощта тръгват по своята махала и в която къща има биволе или волове, влязват, отхождат в зимниците, подриват на биволите и на воловете, изхвърлят сметта на гноището и си отхождат. Стопанинът на къщата, в която влязат, догдето ся бавят в двора му, не излязва навън от къщи, за да ги не вижда уж и да ги не знае кои са: а от вечер им оставя в зимника кравай, сланина, сиренйе и свещ, което си прибират силивестранците, когато си тръгнуват. Като ся разсъмне, на сутринта собират ся пак нощните незнайни слуги на едно място да ядат онова, което са през нощта собрали, и всякой, комуто са нощес подринали на биволите и на говедата, ще им прати вино да пият.

Орисници

Невидими същества, разделявани на добри и зли, в третий ден от раждането на детето собират ся при родилницата и определяват бъдущето щастие на детето (гръцко предание).

Лухусници

Лухуса казват родилницата жена до времето на очищението ѝ и в разстоянието на това време родилницата е осъдена да яде на решето връх леглото си, нощно време да не излязва навън и дене без ръжена да не престъпва. Ако малко ся родилницата разчама казват «сбъхтали я лухусите».

Каракончо

Веда, на която не задават никакво олицетворение. Които закъсняват през мръсниците (от 25 декем. до 7 януар. дните наричат Мръсници) повън от домовете си, нападват на тях. Когото връхлита каракончо, изпърво усеща една тегота на гърба си и без да види друго нещо, побърква си пътя и не знае где ходи. Но това трае до пропяване на петлите. От първо куроглащение той изчезва.

Мора

Не зная как наричат медиците това, гдето нощем от преядание ли, от кръвта ли ся случва повече на пълнокръвните человеци, че не могат да помръднат и като че ги притиска и души нещо на сне. Затова българите казват Мората мя натиска и Мората за тях е едно от злотворните същества; описват я кому каквато е представила фантазията му. —

Веда

Веда е като общо название на сички невидими и тайни сили, които суеверието е опазило и ся употреблява вместо призрак (веда не ведьма ли?).

Къпанки

На 7-мий януария събиратся десетина души, отхаждат, най-напред вдигат кмета, който е на селото, занасят го край реката или край извора; ако нема река, искат да го изкъпят съвсем, той ся моли най-сетне щат го полеят с малко, че го пущат и след него по-първите и по-личните хора от селото така щат да ги носят, че като ся изминат, те тогази захващат наред един други. Той обичай ся е въвел негли след християнството.

Бабин ден

Според уважението, което жените имат на този ден, аз смея да мисля, че все то произходи от по-старо някое празненство. А сега бива така на 8 януария Родилните (Повивалните) баби.

Станват рано пред зори и обхождат тези домове, в които са бивали повивални баби; носят в една чаша мед, размесен с просо, и от него помазват по очите, по устата, по страните децата, които са от седем години надолу, еще на леглата им и така ще обреди сичките домове, в които е имала чест да бъде повивална баба. След обед сичките жени щат си готвят и с ястие и питие ще отиде всяка при своята си баба; случа ся да ся соберат при една баба десетина и повече жени. Ядат, пият, пеят, смеят ся, най-сетне бабата ще им играе, ще ся криви, ще прави разни смешни и грозни фигури (баба-яга) и чак при смръкнование щат ся разидат. Мъжйе не припущат на това събирание.

Власов ден. 11 февр.

Които имат стадо от мали волове в този ден не похващат никаква работа за стадото си за здравието си. А общо и които имат стадо и които немат, жените през този ден пазят и не край да месят хляб, щото вярват, че през цяла година ще им ся в с а л я в а хляба, т. е. ще ся протака на влакна. Еще и да не в л а с я с в а рана, ако би през тая година да ся утрепе някой. Власясала рана казват, кога не зараste скоро, че станат из нея като тънини нервици (влакънца).

Песий понеделник

От какво е останало това название не можах да издиря друго, освен що казват как пред стотина години имали навик да изкарвали кучета на този ден и ги карали и принуждавали да тичат. А и досега през този ден не хапват бял лук ни в гостба, ни иначе, и то, за да не ги хваща бяс от бесните песове. Песий понеделник е понеделник 1-ия недели четиредесятници.

Кумичание

В събота Лазарева момите от цяло село всяка за себе си сплита венец от върбови граници (ветви), че отхождат на реката. Носят една тънка лека дъска, нареждат венците на нея (всяка е бележила и позната своя венец), натисват дъската във водата и венците плуват, че на която венеца отнесе водата да изпревари по-напред, то бива кума, тя ще бъде първа хороводка, кога ходят да лазаруват и в техния дом по Воскресение ся собират на едение и пиение, което ся казва Лазарня, и ся съпровожда с церемонии и пения само в такъв случай пявани. По места, дето лазарните и лазарването ся е изгубило, кумичанието еще трае, но ся занимават с него децата и момчета и който стане кум или кума, ще гости другарите си, но няма пеяния, обряди и церемонии.

Перерудня

Пеперуднята нема определен ден, но когато ся засуши през лятото да не вали в няколко временно разстояние

дъжд, събират ся шест-седем души, изберат една мома или един момък на възраст 18—20 г., облекат го в смешни наряди, обкичат го с разни цветове, трави, буряни от петите до върха и него наричат пеперуда (бабочка), поведат я, ходят от къща на къща, носят съдове пълни с вода и пеят:

Пеперуда летяла, летяла (литяла)
и Богу са молила, молила
Даж-Боже-даж дребен дъж
да не вене тревата, тревата,
да не съхне гората, гората.
Даж-Боже-даж дребен дъж
да разкърви нивята, нивята,
да нароси лъките, лъките (луг).
Даж-Боже-даж дребен дъж
да разкваси зелйето, пипера,
боба, лещата

и така продължават да нареждат за всяко билйе и питателно растение. А между това наречената пеперуда дига ръце като че хвърка и играе. Домакините на къщата пък, гдето е влязла пеперудата и сподирниците ѝ, и те изнасят от къщи съдове пълни с вода, плискат и заливат сподирниците и они также от своя страна, плискат и заливат домакините и викат «даж-Боже-даж дребен дъж», най-сетне заливат и пеперудата. Така изреждат всето село и се разиждат. Само това празненство се изкарва между българите без еденйе и пиенйе.

Крачон

8 юния е Крачон. Тогази гледат да станат в зори да ги не увари слънцето на леглото им, щото к р а ч о н я с в а т (схващат им ся краката). Който стане най-напред, ще раздигне сичките из къщи да станат. Изпъждат овците преди слънце да не крачонясват. Майките излязват пред слънце, накършват от дръвйете зелена шума (повечето орехова) и обкичват с нея вратията и прозорците на къщата; ако някое от дребните деца не ся е разбудило, ще метне на него шума да не крачонясва и тогази ще си почне работата. Момите излязват по ливадите, берат разни цветове и си сплитат венци, коих носят на глава през този ден, еще скубят

лепка (така наричвано растение) и ся препасват с нея през кръста за цял ден, че както лепне лепката, така да прилепват у тях момците.

Софиин ден, Герман, Вартоломей и Варнава, Елисей, Видов-ден

София и Видовден са празници, на които произшествието е в старина, но значението им ся изгубило сега. Сичкото им празнување ся състои в това, що не похващат работа. За Софиин ден гадаят, и то близо до истината, че когато тя ся осветявало, църквата Света София (сега потурчена) в град София (Средец, Треядица), в България ся заповядало всеобщий празник. Софиин ден бива всякога в понеделник на Томината неделя. Видов-ден съм чувал и от сърбите, но не зная как го празнуват и кога го имат, българите го почитат на 15 юния.

Герман (12 мая), Вартоломей и Варнава (11 юния), Елисей (14 юния) и Седем Велики Четвъртъци (от четвъртък Страстния недели до Възнесение) ги празнуват, за да не пада градушка.

Как и кога се е въвело това между българите не зная, но аз пригледвам, че созвучието на някои празнични имена се сплело със старите народни празнования и християнството ги преобърнало в църковно празнование, например:

Герман близо до гласа Гърмел и те го празнуват, «за да не гърми», Вартоломей и Варнава го празнуват, «за да не са вртят и върнуват облаците и да не докарват град», Елисей — «за да ги не залеси[1] Господ», Видов ден — «за да не види господ греховете им», Власов ден — «за да не пада власа на говедата — да не власясва рана — да не власи (всалява) хлябът». За Елисей имат поговорка:

«Като мине Елисей,
веке ти просо не сей.»

[1] От лес; леса наричат българите една плетенина от тънки пръти, въздълга, възтясна, която употребляват вместо снадени дъски и ги турят на колата и нарочно правят таквизи леси за бубите (шелковия чърви). И досега, ако и твърде рядко, но намерва ся по България, кога погребват мъртвите, сплитат една лесичка според пространството на гроба, която слагат върху мъртвеца и отгоре насипват пръстта, може това да викат залесявание, да ги не залеси.

Черпник (иримя)

И досега българите по селата пекат по някъде хляб в черепни на огнището, но тези черепни, за да бъдат здрави и да ся не трошат, тряба на Еремия да ся копае пръстта им и да ся правят, а не в друг ден.

Горещите празници

15, 16, 17 юлия празнуват, за да им ся не палят купните.

Вълчите празници

Те биват есенно време, от 1 ноември до 8. Които имат стадо овци и кози не похващат никаква работа, за да не травят вълците стадото им. Не работят вълнено и правят някои си много и разни церемонии през тия дни, които ся отнасят в чернокнижието.

Мишин ден

На 27 октомврия почитат го, за да не сядат мишките дрехите им (казват, че Нестор, като усмъртил Лия, от Лиева труп излезли мишките).

Поменува се и Кукув-ден.

П. Р. Славейков

Конец

Цариградски вестник, г. 5, бр. 221—224, 226, 16, 23 и 30.IV. и 14 и 28. V. 1855, стр. 64, 67, 69, 71,72, 79.

БЪЛГАРСКИ НАРОДНИ ПРИТЧИ

. . . . . .

Ако имате вино за проливание, ний немаме глави за разбивание. — Изговорка на гостйе, кога ищат да са отвият да не пият вино. Българите млого обичат да си ходят на гости; от Рождество до Сирни заговезни те тряба да изредят сичките си роднини да им идат на гости, тъй и комшиите си; а на по-ближните

си и по дваж и по триж. Тука те ще ядат, ще пият, ще приказват, ще пеят първо по-гласовитите от мъжйете, после жените наред, че пак секи един мъж със стопанката си, пак наред чифт-чифт. Домакините в това време ще попременуват гозбите, ща ги канят да поприхапноват, ще ги силят да пият д о л у д ж а к или пълни чаши, я паници, което става по този ред. Един от гостйето, обикновено по-старий, става г л а в н а к о м а н д а, той запива най-напред з д р а в и ц а за домакиня, като му изрече по-волните благословения, после той, като покаже кого одобрява да пие подир него, захваща да пие, той пие особено полека а другите присутствующи на трапезата плещят ръце или чукат с нещо на трапезата, а двама по-гласовити пеят з д р а в и ц а:

Здравица е наша.
Дайте пълна чаша.
Да пием, дружина.
Весела година.
Който на обича,
винце да навлича.
Който нази мрази,
Бог да го порази,
да падне под нази.

Здравица е кумова (или сватова, братова, вуйчова, чичова, дядова или ако род, не е по име. . .)

Пий, куме, пий,
и—и. . .
Здравица е твоя,
да ти видим соя.[1]

Като изпие главний команда, ще ся изредят сички да му кажат «да ти е сладко», после той напълва чашата и я дава на оногози, когото е намерил и нарочил да пие за здравието на домакина. Той, като що знай за кого за здравието са пие, ще се отнесе към него, ще му благослови посред положението му и според нуждите, доколкото съчувствува желанията му. Обръща се после към главната команда и го пита с волята му кого да намери. Главний команда ще му посочи едного, към когото ще са отнесе с тези думи:

[1] Здравицата пее са на един глас и смисъла сѐ един, но думите се нареждат и наричат според способността на певачите.

«добре да та намери с малко винце, с млого здравйе». И тъй наред и мъжйете, и жените ще се намерват, ще благославят и ще пият, докле най-после намерят тогози, за здравйето [на когото] са пили. Той ще стане прав, ще благодари на сичките именно за труда, що са сторили, и ще пие. После туй става главната команда и захващат да пият за другиго за здравйето. Кога някой не си допива чашата до капка, показва непочитание към того, за когото за здравйето са пие, затуй са осъжда от главний команда за наказание да изпие още една пълна чаша. Тъй и който отстрана поиска да са намеси в разполаганието на главната команда, подпада на същото наказание. Ако ли главний команда сбърка и прескочи някого да го не посочи, за да го намерят да пие, обиденият обвинява пред сичките и затуй го осъждат да пие две пълни. Здравицата са простира между умерените, доде са изредят по-важните лица от гостйето, а между винолюбците доде са изреди за здравйето на сичките присутствующи, че на време и за други п о с т о р е н н и предмети.

. . . : .

А к о н е щ е Б о г о в и ц а д а с я щ и п е, т я н е в ч е р к о в а. — Който не ще да пострада, да не ходи тамо, дето какво да е пострадавание е неминуемо. — Боговица наричат българите възголяма една пита, на която от вито тесто прилепят кръст наравно голям с големината на питата; пък на четиртях кръстови крайща прилепят по-къса една от тесто пръчка, тъй що на сяко четверокрайще от големия кръст изобразява са по малко едно кръстче. Такава пита са носяли и до днес по някои места, еще таквази носят в черкова с варено жито, което поняқъде наричат блюдо, по някъде коливо, а повечето просто тъй си го казват ж и т о, на което като отчете попа Боже духов и като прищипе прилепения кръст на питата за себе си, останалото го раздават за Бог да прости. Сега вече поповете не прищипват боговицата, но режат порязаници, затуй и напуснаха да правят боговиците с кръстове. Таквизи пак боговици правят българите и на т р и т е к а д е н и вечера срещу К о л а д а, срещу С у р в а к и и срещу В о д о к р ъ щ й е по някои места, а по други срещу И г н а ж д е н, срещу В а с и л и срещу И в а н о в д е н, с тази само разлика, че в боговицата, която за

кадените вечери турят вътре някоя стара бабка (чиста сребърна пара) с червено вълнено конче и като прикадят, разрязват боговицата на толкози комачета, колкото души челяд са в една къща, и на когото в комачето са падне бабката, имат го за честит. Подир кадените вечери бабката я закачат тъй с кончеца пред иконите и тя бабка не са употребява за друго освен за в черква за нещо я дават или за посребрявание на домашните икони. От обрядите на кадените вечери или от самото име на питата «боговица» може да се предположи, че тя е у българите от преди покръстването им в употребение.

«Български книжици», г. II, част III, кн. 18 и 19, IX и X. 1859 г., стр. 593; 630—633.

НРАВИ И ОБИЧАИ У БЪЛГАРИТЕ.

ПРЕДГОВОР

Сякам, че ни едно от славенските поколения не е претърпявало таквоз силно покрусване в народния си бит, каквото ний българите. Готовността към духовно образование, лесното заемание на всяко ново и чуждо, лесното опитомняние и присвоявание на все изящно; тези три свойства, които обособяват нашия народен характер, при соседството ни с по-образованите от нас византийци, са най-главната причина, дето че ся изчезнали повечето наши старини. Нашето покръстване, трикратното ни за време подчинявание под властта на византийските гърци, завоеванието ни най-после от турците, все и то, като е възимвало влияние на нашата съдбина, не е проминувало без да не подвали в изменение много от старите наши обичаи; но най-поразителен удар е нанесло на народния наш бит гръцкото духовно началство.

Турската гражданска власт, като не е била никога враждебна на връх народността ни, малко е и обръщала внимание на домашния живот на българите, и доказателство на това е доскорошното траяние на много народни

наши обичаи и под дълговременното живувание наше по тази власт. Но лукавото и злонамерното гръцко владичество, като е имало за цел да унищожи всяко отличие между нашия и гръцкия народ всякак ся е силило да изтреби и най-малкото напомняние на нашата самобитност; за то не само ся вгледвало, но и жестоко преследвало и най-дребните и невинните българско-народни разтухи. В детинството си аз помня ставалите по селата около Търново коладни, сурвакни, ладанки, влачугни, кумичания, лàзарни, пеперудни, седенки, трошенки, тлъки, пристанки, момокраденки, сватбени обряди, служебни òбряди и проч. Но ето 30 години от тогаз и сега по всичка Търновска област аз не само не видя никъде да става нещо таквози, но и не намервам кой да ми разправи по-подробно за едно и за друго как е ставало. Тъй бързо преминува с един преминал род и тъй скоро ся скрива със старите хора туй, от което страхът и срамът отбиват младите.

Под видом на религиозна нравственост гърците владици не само с черковни епитемии през свещениците са запретявали всяко народно тържество и възпоменание, но даже посягали са през влиянието си на местните политически власти да изкоренят и това, което със силата на черковни запретения не ся сполучали да го възбранят

Сам аз съм бил очевидец на насилственото възбранение от страна на гърците владици на седенките, лазарните и пеперудните по някои от търновските села. А от баща си и от други стари хора съм чувал за разорението на службите и съборите от правителствена страна по внушение на тез же владици, от причини далеко не за чистота на вярата.

Може би да има още по някои отстранени места да трае това, което ние сме позапомнили, че сме виждали в детинство и сме чували от по-стари, но и трудно и опасно за вещи хòра да ся скитат по таквизи места, дето изтребителната гръцка владишка ръка не е успяла да унищожи еще изчезающите ден от ден български старини. Жално да смисли челяк, че ний не ще сварим да съберем и тези дотраялите до нас заветни билини на нашите бащи и деди, но нема какво да ся стори. Нека прикътаме поне остатките.

«Гайда», г. III, бр. 1, 1. I. 1866 г.

НАРОДНИ ОБИЧАИ

Г-н Д. П. Петров ни съобщи няколко записки за някои обичаи в Кюстендилско, между които и една п е с е н или м о л и т в а, подобна на таз, която по някои места на Източна България пеят и четат, кога ходят к о л а д н и ц и и с у р в а̀ к н и ц и. Най-напред г. Кифалов в един свой превод беше приложил от таквоз съдържание една песен, записана вероятно в отечеството му Тетевен, после и аз бях поместил в «Цариградский вестник», друга една, записана в Трявна, сега поместяме и тази. Различията между тези три образци на народната поезия служат за означение на развитието на езикът в разните страни на нашето отечество, още и за наблюдение върху духът и настроението на жителите от тези страни.

Обичайт, казва в съобщението си г. Петров, да ходят д ж а л а м а р е[1] по селата, още ся е завардил тука. Тии обикновено пеят следующата песен:

«Скоче, Боже, та поможе, къде пъту пътувахме, къде тръгу тръгувахме, тъмни нощи изходихме, кални друми

[1] Г. Петров не означава времето, кога ся играе тая игра, нито казва нещо за обрядите, с които е придружена, за да видим доколко е тя сродна с нашите к о л а д в а н и я и с у р в а к а н и я. Съдържанието на песента не ни е чуждо, но играта и названието д ж а л а м а р е не е познато по нашите страни, разве ако предположим, че тя носи названието си, или е същата оназ игра, която играят по Карнобатската каза и я казват д ж а м а л - о ю н у, и от Джамал, джамаларе, превърнали са го на джаламаре.

Тази игра я играят по вършитба: Сбират ся няколко дружина, и турци, и българе, обличат едного в женски дрехи и другиго направят на камила, та му окачат звънци и всякакви дрънкала, па вечер тръгват с гайди, тъпани, свирни и викове, та ходят от харман на харман да събират жито. Звъните ги носят, за да ся чуват отдалеч и да ся разбират, че са джамаларе, защото ако ся случи да ся срещнат две таквиз джамалски орди, избиват ся, и за това кръвопролитие отпреди и шараатът не ги е съдил. Приказвали ми са, че таквиз случки са ставали и на така избити хора гробовете ми са показвали, които те наричат д ж а м а л с к и г р о б и щ а. — Джемал или джамал по турски значи х у б о с т, п р и л и к а, още и множествено число к а м и л и, от което ся види да е дадено името на играта. От това белким по някои места наричат к ю м б е т ъ т (собата, топливото, бабе или баба, печката) д ж а м а л, сиреч к а м и л а, както по някъде го казват и м е ч к а.

изгазихме, на поле бяхме бързи, а на гора вещи. Стигнахме Бога и святаго Ивана, дека деляха сребро и злато; св. Йоан кого дарува с шапа, кого с капа, а нашего домакина с голямата шиничина. Викайте Амин.

Ова жито чисто пречисто, от г р а у р и к а, от т р ъ т о р и к а и от зла трева п о д л а н и ц а, щото боде мъжйете у дланове, а жените пъди при люлките, а у люлките мъжки деца със сребърни кръстовци. Викайте Амин.

Овай колач, коя го месѝла със синове ся подносѝла, както на кръщене, така и на плетѝво, както орел вѝсочином, както риба длъбо̀чином, както лисица хитрином, както заяк бръзином, както якотом, както мечка стра̀шином, както сръна б р е х а ю ч и и бегаечи, както паун с шарени перя, както пауница с шарена главица. Вик. Амин.

Да чува Господ от туна беда, от пияна жена и от бясна свиня. Изскочи една дива вепрѐтина, та ся завъртя на̀херо и на̀-перо, и зака̀чи нашата невестулка от. . . до. . . сѐ една дупка. Дайте, моми и невести, която конъц, коя власък да я кръпимо, аки биде, биде, ако ли не, друга ще тражимо. Вик. Амин.

Ово повесмо длъговесмо, длъго било като дяда, тънко било като баба. Посеял го дяда на лесище, родило ся, пародило, от сто гръсници едно зръно дало; нямало кой да го брани, изклювала го цръноморска грълица, и задавила ся, та отишла под воденица за водица; видяла я баба, и казала деде: зема баба фурчина, а дяда к и ч и н а, та я удри по т р ъ т ъ ч и н а. А она л е т е я ч и и п р е д е е ч и пряко Черно море, заръчала и поръчала да ѝ прати дяда лек, дяда рекъл: кога ѝ пратил лек, тогава она да види век. Вик. Амин.

Оваа парица медена, ако ли е сребръна, деца си играли със сребро и злато по бунище; ако е цръвена, цръвени му двори и обори, та нямало дека говеда да му станат; и земал деда к и ч и н а, а баба ф у р ч и н а, та ги изкарали у планина; там летували и презимували, на пролет ги докарали по всяка крава и теленце, а по бико две: Дайте едно баби, а едно деди. Вик. Амин.

Овая г р у т к а, сирене, колко прешла̀ могили, толко да даде Господ на домакина кобили, колко прешла рътини, толко волини, колко по планината б е л у ц и, толко на домакина бюлюци. Вик. Амин.

Свири, свирче, свирили ти дечица по Романия. При-

бирай, Приоиславе, прибила ти ся мртва кост под нос, та не могъл на лед вода да ся напиеш, но ишел къде жени прали и къде гъски срали. Вик. Амин.

«Гайда», г. III, бр. 8, 15. IV. 1866 г.

НАРОДНИ КОСТЮМИ

Г. Николай Иванов, образописец из Самоков, ни допрати няколко начертания върху типът и облеклата на българите от някои самоковски, т. пазарджишки и софийски села. Доколкото познаваме, тези начертания са сполучени и добре схванати, и ний на радо сърце бихме ги дали да ся литографират, за да ги напечатаме в Гайдата, но желайме да имаме и някои начертания от типовете и облеклата и на жените по тези страни; затова като благодарим на реченият млад наш съотечественик за добрата воля, що е имал да почте листът ни с таквизи съобщения, молим го да ни набави и това, което желайме. Също така умоляваме и другите наши живописци в Железник и Трявна да ни изпратят някои начертания върху типовете и костюмите на българите от тези страни и особено от селата около Търново, но ако е възможно, да са бележени и шаровете по дрехите им. С това те и нас ще задължат, и на народа си ще послужат.

Много ще благодарим и на тези, които ни проводят и имената на облеклата и другите премени и украшение, които носят мъжйете и жените по селата.

«Гайда», г. III, бр. 8, 15. IV. 1866 г.

ЗАЩО КУКУРИЖАТ ПЕТЛИТЕ НОЩЕ

Много от софистите в старо време са мислили и мудрували върху кукуризанието на петлите, но никога не са били съгласни в причините на това и едни са уверявали

едно, а други друго, па и народните сказания не са съгласни в измисляниятa си за това.

В митологията или в измислените сказания на старите гърци предлага ся следнята причина: Венера, богинята на хубостта, била оженена за най-грознийт, още и хромийт Вулкана — богът ковач на мълнията и на гръмовете, когото тя и не имала твърде на сърце. И затуй додето Вулкан ся бавил около ковачницата си, кирà Венера ся забавлявала с кир Марса — богът на войната. И за да ги не свари никой, и особено Слънцето, което било наклонно към Вулкана, то Марс поставил момчето си, което ся казвало Петле, да варди стража на вратата; но този Петлю заспал и Слънцето, като изгреяло и съгледало неверството Венерино, казало на Вулкана. Марс ся разсръжда за туй на стражаря Петля и от челяк, както бил, преобразил го на същий Петел. Затуй петелът и днес, щом ся стресне и усети, че слънцето наближава да дойде на изток, припомня първото си немарение и затуй кукуриже да подсеща Марса да ся пази от неприятеля си Слънцето, ако че ся намерва на някоя нехвелита работа.

Има ли някое предание за това в сказанията на нашийт народ от преди християнските времена, аз не знам. Струва ми ся, че в детинството си съм чувал нещо върху това, но сега нищо не помня. Друго предание от по-подирните времена казва, че на петлите на ушите имало таквиз някои невиждани слухови жилчици, каквито някои от нашите черковни живописци пишат понякога в ушите на ангелските образи, и уж че като запеяли ангелите на небето с в я т, с в я т, тези слухови жилчици на петлите на ушите трепвали, петлите ся събуждали и като чували, запявали и те.

Подобно на това предание има и у турците и казват уж, че сам пророкът Мохамед говорял за това в Коранът. Уж че на небето горе, по-високо от Слънцето, от месеца и от всичките звезди имало един петел и кога кукурекнял той, всичките петли тука на земята го чували и подражавали му. И в която секунда този голям петел ся пробуди, та потрепти с криле и запее, в истата и всите петли на земята ся отзовават.

Понеже петлите пеят нощя и обичайно като наближи да ся ражда слънцето, то ся вижда вероятно, че е от това, дето от движението на слънцето въздухът ся менява. Защото въздухът, както в топлината си, тъй и във влажност-

та си, вечер, кога залезе слънцето, бива другий, посред нощ другий и сутрин другий. Тази промяна на въздухът усещат и най-напред и по-добре петлите, че кажи и всичките птици, и по сложението си и по това, дето спят и на открит въздух и на високо, от което влагата и кръвта в тяхното тяло ся движи и тя, а от туй ся будят и те и пеят.

Туй са потвърдява от забележванията на нашите селяни върху пеянието на петлите вечер, кога лягат или порано от обикновеното и казват, че на х у б а в о или н а л о ш о в р е м е пеят, което ся комай и сбъдва, защото тяхното пеяние показва променението на въздуха.

На това забележване ся види да противоречи туй, дето по някои места петлите от вечер до сутрин пеят непрестанно, каквото например в Плевен. Но който е вникнал добре в положението на таквиз места, ще е забележил без друго, че и на това явение причината не е друга, освен непостоянството на въздухът, на който има влияние положението на мястото. В Плевен, последствие на трите устия, между които е раз[по]ложен градът, течението на въздухът е твърде неправилно, а от това и пеянието на петлите.

Простите и суеверни хора, като не могат да си обяснят някои естествени явения, предават ся на разни измислици върху това, което не отбират. Тъй например за неправилното и непрестанното пеяние на петлите в Плевен има предание, че во времето на завладението на България като дошел уж не знам кой си Г а з и я (победител) турчин да превземе градът от българите, те ся условили да предадат градът по петляно време, а между това те мислили или да напад..ат на обсадителите, или да ги издебнат и да побягнат в Ловеч, но Господ осуетил намерението им, като дал да пропеят петлите още с първий мрак, и от тогаз и досега за помен на туй събитие петлите все тъй пеят от сутрин до вечер.[1]

[1] Това предание съм чувал за другий някой град в Анадол, ето също тъй пеяли петлите цяла нощ, и от там ся види да е приспособено и на Плевен. Доколкото ний сме можли да издирим и да забележим, Плевен е нов и подир завоеванието заселен град.

Преданието казува, че той ся е заправил от един стар потурнак из първите войници. Те били двама братя, казва преданието, и като били войници в турската войска, единът брат умрял на войска, а другий искал да усвои неговът спахилък, та затова ся и потурчил, но в същото време потурчили ся и двамата му братови синове и спахилъкът останал тесен, а той бил принуден да ся пресели на

Най-подир ще забележим, че петлите често ся разбуждат и пропяват от внезапни някои викове и осветления, и ся излъгват още, та запяват, ако някой ги замами с подражателно кукуризанйе, както често правят нашите ергени, кога ходят по седенките, и това, дето е в песните ся поменува:

«Тези са петли петли лъжовни.»

«Гайда», г. III, бр. 9, 1. V. 1866 г.

НРАВИ И ОБИЧАИ

На 24-й юния черквата празнува рождеството на св. Йоан Кръстителя, а между разни народи тойзи ден ся тържествува с някои външни обряди, на които произхождението може да ся отдаде на по-древните религии на народите. Два по-главни от тези обряди, които виждаме у гърците, са Н а п е в а н и е т о н а К л и д о н и п а л е н и е т о н а о г н е в е.

Н а п е в а н и е т о н а К л и д о н служи да предсказва честта на онези, които си напяват. В навечерието на празникът събраното дружество натурват пръстените си в една съдина, пълна с вода, и на утрето пред всичките един от тях вади тези пръстени един по един, като изговаря съвременно стихове или други някои изречения, от които ся разгатва честта на оногози, на когото пръстенът ся изважда.

У българите также съществува тойзи обичай и ся от-

друго място и тогаз дошъл, та ся заселил на това място. Тука при големийт извор заправил той едни големи къщйя с яка ограда, каквито ся видят и досега, но наковладен от братовите си синове, че прави крепост, бил повикан в Едрене да ся оправдава, дето, като не знаял турски, по български ся разправял и думал, че не прави крепост, ами един п л е в е н х л е в. Та от това уж и останало името на градът Плевен. Братовите му синове, потурчените Мурат бей и Омур бей заселили и те едно до друго нови селения на реката Росица, които носят имената им и днес, български ся казват Г о р н и т е и Д о л н и т е Т у р ч е т а. До тях близо ся заселил и третийт им брат Михал, и от него ся е нарекло селото М и х а л ц и, шест часа от Търново към запад. Тези села до скоро проваждаха войници в Цариград.

тържествено и церемониално, но доколкото аз знам, нийде в България не правят това на тоз ден, и повечето срещу Зимний свети Иван или Ивановден, както казват, а понякъде и срещу Сурваки (срещу Васил). За тези обичаи ще говорим ний понадълго друг път.

На остров Закинт има обичай. На тойзи ден момите изливат на равна площ малко едно количество крошум, та пригледват какъв образ ще земе, и по него заключават какво ще бъде званието на мъжът, когото ще земе оная, за която ся лее крошумът. Ако например крошумът ся излее в образ, който да доганя на кораб, зетят ще бъде моряк и др.

Освен това посред нощ, когато е най-тихо, напълнят си устата с вода и ся издават на прозорецът, и първото име, което чуят, вярват, че то ще бъде името на жениха.

Първийт обряд го има и у българите и го казват леяние на коситро, но не зная наздраво на кой ден именно го отправляват, знам само, че кога ся някой залежи за много време болен, ходят та му леят коситро, и по образът, който ще земе изленийт крошум гадаят ще ся провдигне ли болнийт или ще умре.

Вторийт обряд, същийт придружен с още церемонии, отправляват българските моми срещу Сурваки.

Паляниeто на огневете между някои народи в Европа, както и между гърците, става на 23-й юния вечерта. Мисли ся, че така някак са празнували древните тази епоха, по която, слънцето, като възлезе на най-далечнийт белег от земята, денйете биват най-дълги. Понеже празникът на рождеството Кръстителево съвпада в тази епоха, християните, като имали езическийт обичай да палят огневе по летнийт поврат на слънцето, посвятили го в тържествување на празникът Св. Ивана.

Паленето на огневе е у българите обряд, който отправляват на 8-й марта през нощта срещу Святи 40, сиреч когато слънцето влязва в знакът на овен, в който ден и персите по вет обичай празнуват тойзи ден и палят свещи и машали. А по някои места в България палят огневе на 25 марта и ги прескачат уж за предопазване от змиите, за които вярват, че през тойзи ден ся събуждали и изпълзявали.

За горенето на свещений път срещу Бъдний вечер, обряд някога си общ навсякъде по България, а сега само

в малко някои планински страни варден, ще говорим друг път.

* * *

Твърде е любопитен и странен обичайт и обрядът на огнепаленията, който ся е овардил в някои български села край Черно море в Созополската област. Те села са Блаца, Мъжера, Перигопуло, Режево, Мързево, чисто български и българо-погърчените Брадилово, Агио Стефано и Кости.[1]

На Константинов ден тези села имат сборове, събират ся и на определено място в селото или край селото накладят един буен огън от 40 най-малко до 50 кола дърва; насядват тогаз на трапези отстрана огънят, ядат, пият и гайдите свирят. Като изгори огънят, да няма пламък, а стане жар добър и хване отгоре малко пепел, тогаз хващат да ся разстават от трапезите, палят вощеници и ся кръстят, та ся молят, като държат в ръка всякой домашната си иконичка — изображение на св. Константин и Елена, с дръжка отдолу. В това време, когото, според тяхното казване, хвати св. Константин, рипва и като държи иконичката в една ръка, с друга ръка хваща да си къса дрехите и тича, та скача в огъня, играе из него с боси крака или с калцуни и чорапи, но без друга обувка, и откак кръстоса няколко пъти през него, хваща тогаз гората тичащец или ся връща в селото.

Когато аз обходих тези места, случих ся при такъв един обряд в Мъжера. Като бяхме на трапезата отстрана огъня и ся хванаха някои, та зеха да ся хвърлят в огънят да играят. Аз седях до домакиня на къщата, в която бях слязъл, а насреща ни седеше невестата му и майка му. Бях

---

[1] В селата, които наричаме погърчени, жителите говорят един язик твърде особен, щото мъчно ги разбират другите гърци; те употребяват много думи български, но и много таквизи думи, които нито в българскийт, нито в гръцкийт, нито в турскийт ги има. Аз нямах време, ни случай да мина през тези села и да направя някое изследование за язика, но в срещанието си с някои от жителите на тези села забележих няколко думи твърде чудновати, напр. на хлябът викат пазанà. Твърде е вероятно, че тая дума има някое сходство с общата у нази дума храна, старото значение на думата храна е днес пазя и др.

Също така и в самите българи по тези страни има много таквизи думи от стари корейе на язика, съвсем неупотребителни между нас.

ся загледал в огнеиграчите, когато мя побута домакинът и ми кивна да ся вгледам в невестата му; тя държеше детенцето си, но когато я погледнах, вече беше прибледняла, изстинала и студен пот беше я побило. После това тя зе да почернява и завчас хвърли детето си пред свекърва си и викащец т у-т у-т у, е т о г о, е т о г о, т у-т у-т у, рипна, завтече ся и скочи в огънят да играе с другите, и оттам отиде си в село. Свекървата зе детето и ний седяхме на съборът до вечерта комай; защото подир разижданието на огнеиграчите стават всички други по-млади, та ся улавят на хоро и играят около огънят. Играта ся продължава до залязвание на слънцето. Младите, тазгодишните булки, ще играят боси и в играта си ще засягат да стъпват открай в горещийт пепел на огъня. — Аз бях любопитен да видя краката на моята домакиня и млада огнеиграчка, но това ми никак не прилегна; впрочем тя ходеше на крака и шеташе обута в калци и в м е с т е в и от червено-мурголяв шаек. Свекървата ми разказва дълго и широко за този обичай и много анекдоти върху това как созополский владика няколко пъти искал да го унищожи и какви нещастия последвали от това.

Тези, които ги прихваща св. Костадин, та играят боси в огънят, казват ги и щ и н а р и[1], таквизи в едно село тряба да ся намерват малки, големи, женски, мъжки до 10—15 души, и те обикновено принадлежат на една породица.

Бивали са случаи, когато този обряд чрез съдействието на владиката е бивал запретен от местните власти, но и тогаз те са клали огневе скритом в къщята си и пак са играли.

Този обичай го поддържат повече жените.

Чорбаджията на селото ми ся изкайваше, че като владиката го бил клел да не зема участие в тези игри и да гледа да ся унищожи този обичай. Аз запретих, думаше, на домашните си да не ходят на общий събор, но момичето ми, за зла чест, да бъде и щ и н а р. То като го не пуснахме да иде на съборът, втресе го една люта треска, посиня и почерня като сукман, хвана да бълнува и удари го на полуда; майка му накладе огън в къщи и то, болно както,

[1] Тая дума тряба да е в е щ и н а р и от в е щ, в е щ е р, в е щ и ц а, тоест з н а ю щ и й, с в е д я щ и й. По свойството на българский язик в-то се отпуща в началото на някои думи, и особено по тези страни, тъй и ят често се изменува на и.

беше, кръстоса няколко пъти огъня и му премина и треска, и всичко.

Това момиче беше домакинята, за която по-горе разказах.

«Гайда», г. III, бр. 12, 15. VI. 1866 г.

ЦИГАНИТЕ

Не са всички съгласни за произхождението на циганите. Едни ги казват, че са от Египет, а други от Индия. По-общо е мнението, че са потомци на отколешните чигани или чингари, които Тамерлан изпъдил от бреговете на Инд и ся разпръснали по Европа. Но това мнение не ни ся вижда твърде вероятно, защото туй събитие ся случило на 1398, и макар да искат някои да кажат, че циганите са са разпръснали в Европа около 1414, има догадки, по които може да ся мисли, че те са много от по-напред известни. Циганите са били известни на пророка Мохамеда, който им запретил да не влязват в мюсюлманска челяд; те са били известни и в черквата още преди отделението на Арменската черква: св. Григори Омиритский е възбранил да не стават от тях свещеници. И тъй види ся, че още преди Тамерлана е имало цигански племена, разпръснати по разни страни вън от Индия или от Египет.

Нашето мнение е, че циганите са египтяне, и догадките си на това основаваме ний —

1-во, че тази земя е претърпяла най-големите преврати, още от най-древните времена, които са и принуждавали жителите на преселение повън. Най-първото историческо забележвание за преселение на египтяни срещаме ний в лицето на Кекропса в Елада. Нека си наумим сега разказванието на гръцките писатели за основанието на Атина, и лесно ще дойдем до това, че египтяните, заселени между 12-те махли на Атика, според занаятите, с които те обикновено ся занимавали, станали център на това население, което съединено изпосле получило общото име Атини; баснята за Посейдона (Нептуна) и Атина (Минерва) за

маслиненото дърво не са далеч да потвърдят това.[1] Тези, които са научили гърците на разни художества, не са били други, освен мъдрите художници египетски. От тука и тяхното название а ф и н г а н е, сиреч а ф и н я н е (а у нас ц и г а н е от гръцкото произношение на ф-та), като от Атина разпространени по Тракийскийт полуостров. Това ся потвърдява още и от другото название, що им дават гърците г и ф т и (египтии) и г ю п ц и (египетци) у македонците, както и от названието, що им дават турците — к ъ п т и, сиреч к о п т и, староживелци египетски. Гърците в Елада и македонците след тях ги наричали г и ф т и и г ю п ц и, като що било по-известно на тях идванието им из Египет, а по вътрешните страни ги наричали афингане (цигане), сиреч атиняне, като що били за тях известни по идванието си от Атина. Тъй също и някои от европейците ги наричат днес м о р о в а н и и моравци, като известни тям от минуванието им през Моравия.

2-ро, циганите навсякъде, където са пръснати, занимавали са ся, та и до днес занимават ся с тези занаети: те са комай к о в а ч и, н а л б а н т и, з л а т а р и, к а л а й ж и и, ц и г у л а р и, и д ж а м б а з и, а жените им са повечето вражарици, нещо, което показва, че те не са преселенци от някои диви места, макар и да живеят такъв един живот днес. По много догадки види ся, че тях ги е имало в България и преди 5—600 год., защото тези, които са ся покръстили и живеят между нас днес, не ще да са ся поселили тъдез по-късно от паданието на Българското царство. В народните ни песни, дето ся поменуват «ч е р н и л а т и н ц и», означават циганите; а най-стар спомен за това има в сръбската за цар Крума песен:

«Зове м е щ р е от з е м л е л а т и н с к е,
цесареву главу оковаше
све у сребро и у суво злато. . .»

М е щ р е значи м а с т о р и — златари, които да обковат Никифоровът череп и да го направят чаша.

З е м я л а т и н с к а са наричали нашите Римската

[1] Самото име А ф е н на египетски язик значи т р а е н, оттам и гръцкото а ф а н а т о с (безсмъртен), но второ значение има и х и т р е ц, х у д о ж н и к, м а с т о р, а от там и името Афина, богиня на мъдростта; Харон по египетски ладиер или канкчия, а такъв е и гръцкийт Харон, що возил душите им в пъкълът.

държава и л а т и н е римскийт народ, а после в първите времена и Византийската държава, также като латинска преди погърчванието ѝ, а циганите като що идвали от тази страна (откъде Бяло море и Цариград), като ги запознавали от най-напред, наричали ги латинци и за разлика ч е р н и л а т и н ц и, а често и само латинци; с това име българите са ги наричали до преди няколко столетия.[1] Сега циганите, като ги пита някой какви са, отговарят, че са р у м, сиреч р и м л я н е, иначе латине; но помежду си те ся наричат Хорохай-Гапе. . .

По язикът си циганите на българинът казват д а с, което някои искат да произведат от д а к, т. е. из Д а к и я; не зная доколко е вярно това, но д а с (и д р а с изпорчено) значи г о л я м, е д ъ р, и с п о л и н.

3-то. Известно е, че гръцкийт язик е от индогерманските наречия, както го показват коренните думи, които ся срещат с латинскийт, славенскийт и персийскийт, но той съдържава немалко думи от язик, който принадлежи на симитическите наречия. Тъй като е опазил той доста думи от първите си гости и преобразователи гифти — египтяне, държи и варди и до днес едно голямо число думи, които и афинганите не по-малко благородни от афиняните, говорят и днес, например

Ангали	гр. Ангали — *наръч. пригръдка*
Амуни	Амони — акмон, *чук* наковалня
Амакси	Амакси, *кола*
Араман	Ара̀, *клетва*
Баро	Варос, *бреме*
Врехтула	Врехтула, *росен дъжд*
Графава	Графо, *пиша*
Дулавена	Дулево, *работя*
Кокало	Кокало, *кост*
Лахтава	Лактизо, *ритам*
Мелало	Мелано, *черно, омацано*
Нампоремо	Анимпория, *немощ*
Опре	Ипер, *за*

[1] Отвън Търново, на Марино поле, има място, наричано л а т и н с к и т е г р о б и щ а, тамо ся ровят и днес по-сиромашките от наричаните ц и г а н е н а л б а н т е. Тука е и ч е р н а т а п р ъ с т, която копаят търновчаните за мазание и която не е друго, освен горена пръст от горнилниците, дето са работили латините или циганите, защото ся намерва в нея твърде много скория (шлак).

Полин Полис, *град*
Прагмата Прагмата, *неща*
Манго Магос, влъхв,

и толкоз други, които ни време, ни място имаме тука да ги излагаме; ще кажем само, че и броението си гърците са заели от гифтите, защото и афиняните, както и афинганите броят и днес е н а, . . . е ф т а, о х т о, и н и я, д е ш и. . . т р и а н т а, с а р а н д а дьо и п е н и н т а. А още по-любопитно е, че и циганите дават истите окончания, които и гърците, кога заемат чужди думи; например думите п р а х, м и ш а к, б о б, които са заели циганите от българите, изговарят ги (както биха ги и самите гърци изговаряли) (о) п р а х о с,) (о) м и ш а к о с, (то) б о б и и множ. (та) б о б и я[1].

А всичко това, мислим, ясно доказува произхождението на циганите из Египет и голямото влияние което са имали те с първите си преселения върху образованието на гърците, както в езикът, така и в науките и занаетите.

«Гайда», г. III, бр. 16, 15. VIII. 1866 г.

[ПРАЗНУВАНИЯТА НА РУСАЛЯ]

Доколкото ний знаем, празнуванията на Р у с а л я, спазени у българите, навсякъде са еднакви и държат цяла седмица, наричана Р у с а л с к а т а н е д е л я, която започенва всякъде седем дена преди Петдесетница и свършва на този ден. Как са ся празнували тези празници в старо време и какви обреди и тържествувания са ставали, не ни е познато. А засега спазено е, и то само между жените, през тази седмица онези, които раждат, еще да вардят да не предат и всички изобщо да не перат и строго пазят да не правят помия и да не става никакво проливание на нечиста вода; цяр не земат през тази седмица и не берат никакви бурени, освен в събота на Задушница, която ся

[1] Виж Гръцко-циганский речник на Пасната.

случва все през таз седмица; еще и цвете не сеят и никакъв разсад не правят, защото ся бил изресявал.[1]

Има още някои определени места, наричани русали, дето през тази седмица болните от разни страни на околните селения ходят за изцеление. Таквизи места днес заднес аз познавам само две. Едно в България в Търновското окружие, в полето някъде къде реката Р о с и ц а, но именно де, не знам, и другаде в Тракия, в Пловдивско окружие, хълм някой си, наричан Богдан.

Русалят, който е на Богдан, става близо до една локва (гьол) и на този русал ходят за изцеление онези, които имат гуши, т. е. оток на шията си, и земат от водата на локвата, та пият, за да им ся развалят гушите; идат еще за изцеление и сбладаните от струпеи, сплютенини и разни пъпки по кожата, та ся мият от водата на локвата. Болните лежат под едно кичасто дърво и до всякой болен до главата турят по един разлат съд с вода, нагребена от локвата; водата в съдът лежи открита през нощта и на сутринта гледат що ся намерва в нея и по това прокобят за изцелението или неизцелението на болнийт; от тази вода после пият и мият ся за изцеление.

[1] Из р е с и за дръвята и сочивните растения има значението, което има и з я л о в и за животните; то произхожда от р е с а, т. е. ресатчавото онуй прозябение, което дават вместо цвят орехите, леската, ресатките черници и лозята, за които и казват «хвърлили реса» (наместо цъфнали). Забележено е, че в суеверията на простий народ играе голяма роля съзвучието на думите, на основание на което те си съставят разни измишления и поверия и по които те сливат много язически предания с преданията на черквата. Тъй напр. в денят на апостола А н д р е я те извършват някои обряди, които виждаме да са ся извършвали в Индия при празнуванията на индийский бог И н д р а, и от слиянието на думата Индра и Андрей правят и думи нови и поверия. Денят на Апостолите В а р т о л о м е я и В а р н а в а те празнуват да не бие град, като изваждат това правило от близозвучието да ся не в ъ р т я т, л о м я т и в ъ р н у в а т облаците, че да вали град. Поклонението на Ч е с т н и вериги Петрови те празнуват, за да ся не изчеснуват и разчекнуват говедата им, и много други подобни на тези среща някой в простий народ. Тъй и тука идеята за изросяване ся вижда да ся е родила от близозвучието на реса, с рос и русалии. Един друг вид поверия съставят пък в отношение с имената на светиите. Напр. на св. 40 (9-й март) едни, и то ся вижда по работните, имат понятие, че на този ден тряба да ся пресаждат дръвйе и да ся сеят, че щели да дават плод четирдесето-кратен; а други, хайлази те, имат понятие, че не тряба в този ден нищо да ся сее и пресажда, защото цели 40 дена лежало посеяното и пресаденото в земята, та изгнивало и не изниквало.

е добре разправяно, чувал съм само да е място открито, ливада равна, на която расте изобилно тревата или буренът, наричан р о с е н; тука ходят за изцеление или за узнаване ще изцелеят ли, или ще умрат онези, които страдат от хронически и неизцелни болести, които те отдават на пакостните самодиви. Болните лежат под открито небе и си постилат и покриват ся с чисти бели плащаници (чаршафи) и като станат сутрин, гледат що има по плащаниците и ако има нещо зелена шумчица от дърво или перце от трева, това е знак, че за болнийт има цяр от някоя целебна билка или бурен; ако ли са намери пръстчица нещо да е паднало на плащаниците, това е знак, че болнийт няма да оздравя и ще умре. Таквиз прокобения стават еще и по състоянието, в каквото ся намери лежащата около болнийт трева р о с е н, за която вярват, че ся посещава през тази нощ от самодивите (русалки) и че от този ден на Петдесетница върхът на тази трева ся намервал вече все прекършен или засъхнал.

Аз мисля, че ще има по други страни из отечеството ни таквиз местности — русали, но досега еще не съм чул и не зная за друго някое. Зная само, че на пътят от Трявна за Казанлък през мястото, което ся казва Б е д е к, близо до него на планината има една малка равнинка, на която ся виждат полузарасли вече в земята до десетина камъние продълговати и от една грамадна величина. Това място или по-добре тези камъние местните жители ги наричат Р у с а л с к и т е г р о б и щ а и тъдешните чернокнижници, бродници и магесници на туй място идат да правят чародеянията и заклинанията си; чувал съм еще и за названието Р у с а л с к и т е п ъ т е к и пак по тази страна нейде, но не са могли да ми разправят кои са и де са те именно. От разпитвания за някакво предание върху тази местност не съм можел да узная нещо повече, освен тъмно едно и неопределено разказвание за сражението на някакви си исполини р у с а л и. От горнето предание и от други еще някои вижда ся като да делят русалите на женски и мъжки. Вярват еще и казват, че русалите идвали в понеделник на Русалската седмица и си отивали на другийт понеделник (Св. Дух) по пладне през денят, от който час са свободни вече празновавшите да работят.

Празнуването и разходките по полето, които правят в някои места на 1-й майя, преди да изгрее слънцето, ся

вижда да е и то остатък от русалските празнувания, както можем да съдим от обичайт, що е спазен на някои места да ся опасват през кръстът с растението, наричано л е п к а, което по други места правят на русалската сряда и което е символ на зеленийт русалский (самодивский) пояс; но понеже 1-й май твърде често ся случава да бъде все през Русалската неделя, затова по някои места са забележили него и през него ден (1-й май) изпълнят някои обичаи от русалските празнувания, изменени де по-много, де по-малко, и това е в употребение повечето в градовете, дето вече чистите празнувания на русалските празници са съвсем изчезнали.

У българите изобщо русалките са изгубили значението като особни същества от самодивите, но по някои обрядности познава ся, че тях ги считат като полубожества на водите и усойните.

П. Р. С.

«Читалище», г. I, кн. 16, 15 май 1871 г.

ДЯДО ВЪЧАР

На предела между Малешево и Пиянецо[1] има един планински връх, наричан Г о л а к, който са въздига над пиянечкото село Р а з л о в ц а. На върха на Голак има място, наричано и днес Ц ъ р к в и щ е. Това място е познато на по-старите жители от окръжията Пиянечко и Малешевско по следующата любопитна обрядност, що ставала на това място.

Преди 35—40 години в Пиянечкото окръжие немало ни черкови, ни попове, и немало християните българи ни де

[1] Пианецо или Пиянечкото окружие лежи по течението на река Брегалница, след изтичането ѝ от Малешевското окружие, държи 9 часа на длъж и до 6 на шир; граничи с окружията Малешевско и Кочанско и с каазите Дупничко-Джумалийска и Кюстендилска, състои от няколко села турски и български. Главно село на това окружие е Царево село на левий бряг на Брегалница. В това село има стари някои кули, спазени здраво до днес и са наричат Ц а р е в и к у л и; други по-известни села Р а з л о в ц а, Т р е б о т и в и щ а, Ц ъ р в н и к, И с т е в н и к (от т е в н о, както говорят тук вместо т ъ м н о), Град, Вирча и др.

да са черкуват, ни кой да ги причести. В това време имало някой старец, по прозвание Дядо Въчар, родом от Пиянечките села. Този Дядо Въчар, за да помогне на това зло и да не остави народа от това окружие без помен за черкуване и причещаване, ето що правял.

През великите пости, както и през Богородични, Дядо Въчар обхождал селата от Пиянечко окружие, та обаждал на християните българи, които искат да са черкуват и причестят, да са съберат в белязан ден на казаното църковище на Голак. И наистина на уречения ден тука са събирали всички, които искали да са черкуват и причестят, за които Дядо Въчар приготвял сам таквоз причастие.

На 1-й февруария по обичая да зарязват лозята на този ден, Дядо Въчар ходял да зарязва лозята и поставял на няколко места по една каленица (паница), в която са стичала мъзга или сълзи от порязаните лозови пръчки. Тази вода, наточвана в паниците, я събирал Дядо Въчар и я скътвал. Когато са събирали на църквището на Голак да са черкуват и да са причащават, той вземал една чиста паница, наливал вътре малко вино, наливал и от реченатa скътана вода, после вземал квасник хляб, та надробувал вътре на дребно, а на това прибавял, та накъсвал и малко здравец и коприва и турял вътре една светогорска лъжица.

Така приготвено това причастие пред очите на народа, Дядо Въчар са оттеглял на едно място по-височко в църквището, изкопавал пред себе си един продълговат трап, който изпълнял с вода, пред трапа простирал òдве едно дебело кълчищно въже, което запалял от двата края и на спред въжето в умерено пак разстояние поставял една секира; тъй що онзи, който трябало да пристъпи да вземи причащение от Дядо Въчара, бил задължен да п р е ч а к о р и (прекрачи) първо секирата, после въжето и тогаз трапа с водата и да застане пред Дяда Въчара, та да каже: «П р е р и п и х п р е з ж е л я з о н е с е п р е с е к о х, п р е р и п и х п р е з о г и н н е с е и з г о р и х, п р е р и п и х п р е з в о д а и н е с е и з т о п и х», и с това са намервал достоен да приеме причастие от Дяда Въчара, който го и причащавал със светогорската лъжица от приготвяното вече причастие. Обряда и думите, изказвани при пристъпване към причастие, било един вид изповед, а в същото време имало и някакъв религиозен мистицизъм, с който са показвало, че причащаемия за причастие бил готов и под нож, и през

огън и през вода. Със смъртта на Дяда Въчара този обичай престанал.

Дядо Въчар бил безкнижен, но казват, че по-млад той бил слуга при някой духовник. Прякора Въчар показвал, че той са занимавал да лови и дере вълци, или от това защото разнасял по селата да показва вълча кожа и да бере жито, когато искал да потай целта на обхождането си по селата, за да ги покани на причастие. Въчар ще каже влъчар или вълчер.

В Малешевско и в Пиянечко отпущат л-то и изговарят в ъ к вместо в л ъ к, с ъ н ц е вместо с л ъ н ц е, и м ъ ч и както в Копривщица, вместо м ъ л ч и, и б ъ г а р и н и б у г а р и н вместо б ъ л г а р и н дори и р-то изговарят бързо и леко.

П. Р. С.

«Ден», г. I, бр. 4, 5. III. 1875 г.

З А З М Е Е В Е Т Е

Между спазените у днешните българи поверия за змеевете ний сме забележили и това, че на тоз свят имало и има змееве, които либят и задирят женските. Но не само момичета, както някои казуват, а и женени, и повече вдовици. — От десетина жени, които сами са казвали, че ги са либили змееве и за които съм от други чувал, че са били или са змейски любовници, 8-те са били вдовици, а не помня ни една от тях да е била такваз, както някои казуват «бледна, със синя кожа и с чагави очи», но всички са били пълни и свежи, само малко замислени и понякога като прехласнати. Една само зная жена женена и с деца в едно село близо при Търново, която и полудя и ходеше луда, защото я змей залибил.

За тези бледни и чамави женски в моминския възраст, каквито биват повечето момичета, които немат редовното течение на месечините си, казуват наистина «злина ги либи», но то не показва, че ги змей либи, а ще каже, че ги е снамерило болест, която те не разбират или ако разбират, не искат да изявят на други. Тук Злина е олицетворение на болестта във вид на зъл дух, който са представя

всякога невидим, когато змеевете, тези, които ги вярват, си ги представят видими.

Женски змееве или змеици са споменуват в някои песни, но нито в песните, нито в преданията съм чул да споменат, че и те са влибват, както искат да кажат някои. Казва са, че някоя мома станала змеица, т. е. жена на змея, но особни змеици да либят момчета или мъжйе за таквоз събитие няма никакво предание. Когато напротив, има предание, че кога змей се влиби в някоя мома, или жена, и без да е станала змеица, ако угади, че е наклонна към другиго човека или че го изневери, убива я непременно.

Змеевете задирят момичетата и либят ги всякога потайно от майките им, но майките всякога са безпокойни за момичетата си да ги не залибят змееве и всякога им дават предохранителни наставления. Те им запретяват да вземат от пътя, ако намерят, каквото и да е цвете, защото вярват, че змеят нарочно го пуснал на пътя и която мома го вземе, от него час змеят я залибвал и еще вечерта ѝ са явявал. Особено са пази, ако туй цвете лежи на пътя към някой кладенец или чешма или ако са намерва в някоя конска стъпка. Туй явение си има причините, както и тълкованието си и затуй майките по предание с разни заплашвания гледат да отвръщат момичетата от тази наклонност да прибират цветйе от пътя.

При това от преданията става явно, че змеевете либят и задирят момичета, додето най-после ги увличат и те стават змеици, но вдовиците само ги либят и не ги правят змеици. Ако ли залибят оженена, ще ѝ запрети да са не схожда с мажа си, инак удуша и нея, и него. Оженени или вдовици стават змеици, ако заченат и родят дете от змея.

Въобще са вярва, че жена, коя я змей либи, не умира от смъртта си, но кога да е и както и да е смъртта ѝ ще бъде от змея. Вярват пак и казват, че някои добри змееве, като залибят, вярно обичат любовниците си, обаждат им разни билки и церове; болни, които имат нужда, идат, та са обаждат на таквиз жени, за които има дума, че ги либи змей, змеевата любовница пита змея и той ѝ казва какви билки и бурени да набере или ги набира сам той и ги донася да ги даде на болната и да ѝ каже да ги пие ли или да са полива с тях, и оздравва. Таквизи жени, като остареят, стават вещици, и магесници, и бродници, и пакостници; снемат месеца, звездите, възспират течението на водите и правят толкоз злини и пакости на човеците.

Казуват йоще, че заченато от змей дете са раждало с опашка, т. е. с откур отзад и с криле, т. е. с дълги косми по рамото и под мишците и бивало юначно. И понеже тези причудливости са случват понякога, казуват, че имало змейски сой в рода на тъй родено дете.

Тези са верованията за змеевете, които сме чули у простия народ, но не сме чули за страстите им да са извънредни и за човеците, които са в сношение с тях, да вземат прозрачен вид, както ни това, че те имат воля и сила да са схождат с либовниците дори и подир смъртта им.

За образа на змеевете въобще са верува, че в качеството на змей те биват светли като огнен прът или змия, кога летят, а като огнено кълбо, кога са спуща и кога са в живелищата си; преобразявани на човеци, те ги представят като момци светлооки и хубавци до толкоз, щото омайват женския пол с хубостта си, но има и разбъркани понятия. Донейде понятията за змеевете са разбъркани с митологическите понятия за самодивите, както и с по-стари някои митологически предания за слънцето.

Доколкото съм аз вникнал в днешните поверия за змеевете, народът, ако и да смесва донейде техни някои свойства с онези на самодивите, отличава ги пак от тях по вида и по образа йоще и по това, че не им отдават невидимост както на самодивите. В качеството на змей те си го представляват видимо като същество, сияюще кога лети и светло кога почива в живелището си, но всякога видимо, тъй също и когата ся преобразяват на человеци, те са хубавци, но видими.

По песните и по някои народни приказки забелязва са едно влияние в митологическите понятия за змеевете с онези за слънцето. Змеевете са представят не само сиятелни и блестящи, което е символ на слънцето, но йоще и в свойствата и в отношенията им с человеците са вижда някое сходство с онова на слънцето по предания спазени в някои стари песни за него. Това, що отдават днес на змеевете, че либят женските и ги похищават, това са вижда да са е отдавало някога и на слънцето, както потвърдяват това някои стари песни; доказателство на това имаме йоще и в песните, в които непременно среща са слънце вместо змей и змей вместо слънце.

Понятията за змеевете се срещат донейде смесени и с понятието за русалките, защото са чува да казуват, че змеевете си отивали уж в понеделник подир Русалската

неделя; но това е предание за русалките, за които са вярва, че идат от нейде за през Русалската неделя и си отиват кой знае де, след като измине тази неделя.

В преданията за живелищата на змеевете, че са «високите канари, широките пещери и дълбоките пропасти», тряба да си наумяваме онези вулканически явления по тези места в по-стари години, в сияющето им летение, летението на блудящите огньове.

По свойствата, които се отдават на змеевете, и по отношенията им с человеците, що им са приписуват, аз ида до заключение, че поверията за тях не са от народната митология, но са нови, привнесени, и не от гръцката, а от турската митология, защото тези понятия, що са срещат днес в народа за тях, много приличат с тези за девовете или дивовете у турските приказки и предания, с тази само разлика, че, както рекохме, са по-разбъркани с някои и от народната митология.

Най-после ще забележим, че в някои песни и предания названието змей и змеица е мистическо, под което са разумяват същества подобни нам. Следущите песни поясняват донейде това, що казахме, и подтвърдяват наши някои предположения.

Тодорка дума мами си:
Жениш ма, мамо, годиш ма,
ала ма, мамо, не питаш
жени ли ща са или не
таз зима, тази година.
Не питаш, мамо, не знаеш,
че мене, мамо, змей либи,
змей либи, мамо, змей лъже.
. . . . . .
Рада за вода ходила
на Николови кладенци,
ходила и са върнала,
среща ѝ идат т р и з м е я,
три змея, три огнейника.
Първия мина, замина
и подир него втория,
и той си Рада замина,
третия не я замина;
най си той Радка задиря,
задири, та ѝ думаше:

«Я сложи, Радо, кърчези,
и дай ми китка от чело,
та постой да подумаме. . .»
Рада на З м е й н а думаше:
«Н е д е й м а, з м е й н о, н е д е й м а,
не ми е сега да чакам,
че майка ми е зле болна
от пуста треска огница,
и ма за скоро проводи,
дано я сваря със душа
водица да ѝ донеса. . .»
Змейно на Рада думаше:
«Не думай, Радо, не лъжи,
я лъжи, Радо, другиго,
байна си Змейна не лъжи,
не мож го зере излъга.
Змейно си фърка високо
и гледа Змейно широко,
та сичко види и знаи.
Аз видях Радо, аз зная,
че не е болна майка ти,
снощи през вази префръкнах,
над ваш'та къща сламена,
майка ти магесницата,
майка ти омайницата
по среди-нощи станала,
край огън беше седнала,
живи бе зъмьи фанала,
в ново ги гърне турила,
та ги на огън печеше,
със бял ги бодил подклада,
черни си думи нарича:
«Както са вият тез зъми,
тъй да се вият, превиват
за Рада турци, българи
и третя вяра цигани. . .»
Не знаи, Радо, майка ти,
че тебе Змей та задиря,
че ти змеица ша станеш.»
Туй рече, не доизрече,
Змейно си Рада увлече
и я далеко завлече
по широките канари,
уф дълбоките пещери.

Така съм чул и записал тази песен от мащеха си, родена в Зенгиовци, Еленски колиби, а порасла в Чолаковата махала, село близу при Търново. Но напомням си, че съм я слушал и от вуйча си, стар селски туслар в търновското село Вишовград, по същото съдържание, с тази само разница, че вместо т р и з м е я той я пееше т р и с л ъ н ц а и вместо «н е д е й м а, з м е й н о, н е д е й м а» пееше: «и д и с а, н е в и ж, с л ъ н ч и ц е», а на края не помня как свършаше. Същата пак песен съм слушал и записал в Търново от старата майка на покойния ми приятел е съученик Христа Драганов, така както следува:

Кахъри, пусти ядове!
Дигайте, мъгли, прахове,
та затулете слънцето,
слънцето йоще месеца,
Радка за вода отива,
дано я слънце не види. . .
Слънцето Радка срещнало,
че си на Радка думаше:
Радке ле, мома хубава,
Бог да убие майка ти,
майка ти умразницата,
майка ти омайницата,
омая земя и вода. . .
Зъмете живи ловеше,
в ново ги гърне туреше,
със бял ги бодил бодеше,
бодеше и наричаше:
Както аз бода тез зъмйе,
тъй да са бодят иргеим
за Радка мома хубава.

П. Р. С.

«Ден», г. I, бр. 5, 12. III. 1875 г.

НАРОДНИ ОБИЧАИ

На П ъ в и й м а р т а, още в тъмно пред зори, по някои градове и села из България премятат на прозорците или на чардака, ако има, някакъв червен плат или пояс,

за да са зарадва Марта, като види, че я посрещнали с червено. После, доде още спят децата, сплитат нишки алени и бели (понякъде турят и бели), та ги привързват около врата и около двете ръце на децата, да ги види Марта, като излязат, че я посрещат с шарено. Тия шарени превръзки ги казват м а р т е н и ц а, а някъде само м а р т а, които носят, доде видят щрък (щракукел) или ластовица, които обикновено идат в първата половина на Марта; като видят щрък[1] или ластовица, децата развързват мартениците си, а по селата обикновено ги турят под камък, и на Видовден (15 юлия) повдигат тоя камък, та гледат, ако под него са са завъдили мравйе, прокобяват, че ще има много овци, ако ли има друг вид бубулечки черни, прокобяват, че ще има биволици и биволи; ако ли има глисте и други черве, прокобяват друго, и т. н. В градовете хвърлят мартениците (тато видят щрък или ластовици) обикновено на трънда-фил или на някое друго дърво в градината и нещо наричат; после зимат три бучки пръст, та ги връзват в парцалче и ги скриват, че на Видовден ги развързват и ги гледат, но

[1] В Малко Търново на щръка казват к о й и с член к о й т о, множ. к о е в е т е; децата посрещат тука к о е в е т е, т. е. щрърковете, с песни. Като видят най-напред щрък, хващат да пеят:

«Здрав, Кою, Койоле,
добре дошел, Койоле. . .
Пиле, пиле, пилчунки,
да ти паса телчунки. . .

и други няколко стиха, които не помня. — Забележително е, че в тия страни, дето казват на щръковете к о й о в ц и, нема собствени имена К о ю и К о й к а, така обикновени в други някои места. И пак друг вид пеят:

«Кой, мой, ти си мой,
яз съм твой песнопой,
точи вино, та ма пой.»

В Хаскюйското окръжие на щръковете викат по турски л е л я ц й, и децата, като видят леляците да са вият на колело кога хвърчат, те пеят:

«Лейлек лепедек,
вий, вий колело
да докараш лято,
да тя гостят наши
със кисело мляко.»

защо? Само бабите знаят. В Хаскюйската кааза има пък тоя обичай: децата стават рано и зимат тепсии, сахани' клопотки, клопки (хлопотки на овцете по местното наречие, което употребява к вместо х) и тръкачки (по-малък вид от клопотки), та хващат да дрънкат тези съдове и хлопки, като обикалят градините и дворовете покрай зидовете и плетищата, и дрънкащец, викат като на песен:

«Бягайте, змии, гущери,
че баба Марта ви иде,
със голям калъч на пояс,
ще ви изколи, надроби
и ще ви тури в казани.»

Жените са много интересуват да знаят кога е Първий марта и питат, разумява са, поповете. Между това от тях всякой като не знае навярно кога ще бъде 1-й марта поради високосните години, измудрили са да са отвиват, че не казвали уж защото, ако кажели, умирали им жените, затова; те са отправят до ония, които броят празниците на рабош, но и те ако не знаят, извиняват са със същото извинявание, както и поповете. — На 1-й марта пък метат за бълхите и едни носят, та хвърлят сметта в реката, за да са удавят бълхите. Други го хвърлят на попа в краката, ако дойде да ръси, да ги стъпче. А други, ако са кимни на някои от комшиите си, правят това с друга обрядност. Една от жените, която смете сметта и го понесе да го хвърли, друга са впуща подире ѝ и пита уж: «Де ми са бълхичките», а другата отговаря: «Нема ги, нема ги; отидоха на гостйе у. . .» (нарича къщата по име).

На 9-й марта месят малки кравайчета и ги дават на децата, които излязват край селото или и в селото на някое широко място, та потърколяват тия кравайчета низ някое баирче, до три пъти, като изговарят:

«Отърколи са зима,
дотърколи са пролет»

и друго йоще нещо. И дето са спре на третия път кравайчето, ще откопае тамо тревицата, ще изкопае трапче, ще разчупи кравайчето, ще зарови от него в трапчето едно залъче, ще изяде тогава кравайчето, а откопаната тревица

ще я занесе в къщи и ще я посади между зидовете нейде на двора или в градината, за да види ще ли са прихване. Тоя обичай е почти изчезнал по някъде, а спазен е по някои места, както в Копривщица, но и там е на изчезнуванйе. — А по някои места в Татар-Пазарджишко окръжие на 9-й марта, защото е ден на св. 40 мъченици, месят по 40 кравайчета и раздават ги на децата, за да бъде баба Марта милостива към агънцата, които са раждат. Имаше и други някои обичаи и предания, но съм ги забравил. — В Хаскюйската кааза на тоя ден (9 марта) не варят на огън никаква гозба, но си приготвюват варено яденйе от предния ден, и каквото е приготвено, не го ядат с лъжици, за да са не въдят суяци[1]. Освен тия има йоще много предания, разпръснати из народа, за месец марта, за които ще говорим друг път.

П. Р. С.

«Ден», г. I, бр. 7, 26. III. 1875 г.

НЕСТИНАРИТЕ

В североизточния кът на Тракия, низ разклоненията на Малкия Балкан, са стичат две реки, от които едната се казва Велека, а другата Величка или Голяма река; те текат наспоред изпърво 10—12 часа на раздалеч една от друга, и като са сближават постепенно, вливат са малко на раздалеч в Черно море, първата при селцето Каланджа, а втората при селото Стефаново.

Недалеч от устието на Велека, ниско по течението ѝ лежат по един час разстояние едно от друго две села Кости и Бродилово или Бурдилово (до 8—9 часа далеч от Малко Търново), първото около 300 къщи, а второто около 200. Жителите на тези села могат да са кажат гърци, но отличат от другите крайморски гърци в езика, който е размесен с повече български думи, в нравите и в обичаите, а че и в облеклото. Мъжйете носят облекло също каквото и българите от околните села с потури и калпаци, но облек-

[1] Суяци казват тука на един вид въздлъжки червеи черночервеникави, които са въдят в брашното, пълзят и по стените и като бутнеш някой да падне, свива са на колелце.

лото на жените са среща повече с онова, което носят в някои гръцки села в Анадол покрай Черно и Мраморно море.

Околните за обработване земи на тези села лежат по течението на реката ниско, от която и често са наводняват, но от това белким са и твърде плодоносни, тъй щото, кога не пострадат от наводнявания, те дават всякога богата жетва. Тука никнат и един вид саморасли (конопйе) гръстйе, които стават много високи; тези гръстйе ги обработват жените с особено изкуство и тъкат от тях един дебел плат, който боядисват и си правят от него особените сукмани, що носят, отгоре тесни, колкото да им са провре главата, а надолу широки като кошер и досягат едва до под колене. Жените, които имат да подаят малки деца, само те имат два тесни джоба на пазвите си, през които им дават да бозаят, без да откриват боските си повече.

Жителите са всички орачи; и жените и мъжйете са много работни. Те немат празници или по-добре не ги почитат и работят дори и в неделя. Празнуват само, и то с особени обрядности деня на св. Константина, 21 майя, и св. Еня, на 24 юния, или на рождеството на Ивана Предтеча. Те и сега немат доволно тесни сношения с околните села и нито са давали, нито са вземали жени от българите, а еще повече от другите приморски гърци.

Малко са е знаяло доскоро за домашния живот на тези селяни и за някои техни особени обичаи. Особено не са знаяли що чинят те с умрелите си, защото не са виждали изпърво редовни и пространни според населението гробища. В околните села са мислили, че те горят мъртвите си, на което е давало повод може би един особен обичай, който имат в тези села и за който ще кажем по-долу, но и от разказите на днешните селяни може да са забележи, че действително те са горили мъртвите си доскоро скришом от страх да са не вампирясат. А сега този обичай на горението е изчезнал и против страха на вампирясването са е въвел варварски онзи обичай да промушват умрелия с едно ножче или щом издъхне или щом го турят в гроба, обичай разпространен между селяните на североизточна Тракия.

Но най-странен е следующият обичай, уварден донейде и сега в речените две села.

Храм на черквата в Кости е Св. Константин (21 майя). На него ден те имат сбор, на който идат мнозина и от околните села, както и продавачи някои на дребни стоки.

За сбора те приготвят селски до 40—50 кола дърва, които стоварят на мегдана до черквата. И срещу Константиновден вечерта при захождание на слънцето те наклаждат огън до 4—5 кола дърва отведнъж. При разгоряването на огъня селяните започенват да са събират около му и доде прегори кажи че повечето мъжйе, жени и деца са набират около огъня, дето има и тъпани да думкат.

Когато огънят захваща да прегаря, има нарочно настанени хора, които с дълги пъртове разриват и разстилат жаравата, що са е нагоряла.

В това време ще видиш, че измежду тези, що са насядали наоколо, някой като стои така, захваща да подвиква ху-ху-ху и то е белег, че го прихваща Св. Константин. Като доземат това тъпанарите, отиват към него да думкат; той захваща най-напред да са съблича и ху-ху-ка. Една бабичка ще дойде при него с ручка тамян да кади около него и като са съблече той да остане само по риза и бели гащи, бабичката му подава една икона Св. Константин дървена и голяма колкото четвъртина от голям печатен лист хартия, с дръжка отдолу и обнизана със сребърни синджири и разни бабки.

Като вземе иконата, прихванатият става като луд, захваща да са клати насам-натам и да са полюлява надясно, наляво, подскача и играе без такт. Подир таквоз едно кратко предисловие, при думканието на тъпаните нагазя в разстланата жарава, кръстосва насам-натам, тропащец и подскачащец, после излязва от жаравата и ходи туктаме, та обикаля повън, като са клати, полюлява и играе пак като по-напред, а бабичката го следи с ручката и найпосле или са връща пак в жарта го кръстосва още веднъждваж, или си отива право у дома си, като предава иконата на бабичката.

Доде премине на тогова, гледаш прихванало другиго, излязва и той със същия ред, съблича са, кадят го, играе с иконата, кръстосва жарта и си отива. Така щото са изреждат едно по друго някога до десет души и повече, между които са случават и жени, а повече моми; но те са не съличат толко и обикновено биват обути с калцуни само, а някои досущ боси като мъжйете; обикновено газянието в жарта трае от 10 до 15 минути.

Понякога са случава, щото някои еще на отивание към огъня в пътя ги прихваща и са разхухукват, което като чуят стоящите край огъня тъпанари и бабичката с ручката

и с иконата, отиват та го посрещат и довеждат до огъня И така са бавят край огъня и чакат, за да излязат прихванати да влязат в жарта, до подир полунощ. Когато вече жарта хваща да загасва, тогаз са разиждат по къщята си, дето на сутринта през цял ден ядат, пият и лежат, а на вечерта при захождание на слънцето пак наклаждат такъв огън на мегданя и тогава пак или същите или други някои ги прихваща, та влязват в жарта със същите обрядности. Това е следувало някога седем нощи наред и така са е свършвал сбора им.

Тези, що ги прихваща и влязват в жарта да играят, наричат ги нестинари и нещинари.[1] Според поверията на жителите колкото повече нещинари излязат да играят през огъня, толкоз повече берекет ще бъде през тая година, и много окайвания слушаш, когато нещинарите бъдат малко. Св. Константин, казуват, не ги обичал през тая година, не ги посетил и не ще им даде добър берекет.

Въобще мислят и казуват уж, че на тези, които газят в жарта, нещинарите, като ги прихващало, та не им паряло; но то не ще да е вярно, защото мнозина, които не могат да траят, баялдисуват и падат, а други и като ще влязват в жарта и като излязат, свръщат в един ближен тамо батак, що има, та го прегазват за прохлаждание на изгорелите си крака.

Може би да помисли някой, че този обряд е скопчан донейде с някогашното горение на мъртвите, което са и прикривали под един такъв начин на игри, с които са отвличали вниманието на зрителите. Но може пък и да са помисли, че това е остатък от един подобен случай на огнекладение у старовременните тракийци, защото го е имало доскоро и в много още други села български и гръцки по тези страни, каквото в българското село Вулгари, Дерекюю и дори и в гръцкото Кимер-Бургас близо към Цариград. От този стар обичай следствие, мислим ний, да е и по-общият онзи обичай, спазен на много места в Тракия повече, да кладат огньове срещу Еньовден (24 юния) и срещу Илинден (20 юлия), който обичай е спазен до днес и в някои от селата на Въспора.

Същият почти обичай е ставал, както рекохме, в българските села Дере-кюй и други, в които е престанал поотдавна, и то силом са го унищожили в някои места, откак

[1] Аз мисля, че тая дума може да произхожда от в е щ и н а р и.

са придошли нови преселенци от къде Западна Тракия. Повече е траял този случай в българското село В у л г а р и, дето църквата им е също храм Св. Константина, но сега е вече престанал, и само кога ходят на гостйе по сбора в Кости, излязват и от тях някои нещинари.

Храма в селото К о с т и го наричат «голям Св. Константин и Дядо Костадин», а храма във Вулгари го казват «малий и млад свети Константин». Когато ще имат събор в Кости и във Вулгари, предния ден, т. е. на 20 майя, няколко души в едното село и няколко души в другото село по едно уречено време, като вземат от църквите си опашатата икона, тръгват да отиват онези, които от Кости към Вулгари, и които от Вулгари към Кости, и като са срещнат в пътя от двете страни, първо ще почукнат двете икони на кръст, което е един вид поздравявание на двете икони, после ще кажат първо костичани: «Много здравйе от Дядо Константина до Мал Константина да му дойде на гостйе.» Подир тях ще отговорят и вулгарчени: «Много здраве от Млад Константина до Дяда Константина, тая година той да му дойде на гостйе.» Подир са споразумяват посрещниците помежду си кои на кои ще идат на гостйе.

Отпърво е бивало една или две години наред да ходят вулгарчени в Кости, и на догодината или през две години да ходят и костичане във Вулгаре на гостйе и там да правят обрядите на нещинарството. Понякога са опирали вулгарчени във втората година да не ходят в Кости; но когато те им кажели, че «Дядо Константин ще погне Мал Константина и ще го налапа като куче», те склонявали и отивали. Но сега откак е престал обичаят на нещинарството във Вулгари, преходят в Кости на сбор, но не колкото отпърво.

Такъв обичай на нещинарството е имало някога и в българското село П е н е к а, както и в гръцко-българското Я н я, но то ставало по Еньовден и в монастиря Свети Иван Предтеча, който е при Пенека и недалеч от Яня. Тука идели, та кладели огън с поменатите обряди, но сега вече не ги оставят да кладат огън, а понякога само, и то стари някои жени са забравят, като влязат в черква и когато да целунат иконата на Проскинитаря, вземат я, изхухукват като нестинари викащец: «Свети Яне!», та са заклатват и полюляват да заиграят нестинарски в черква, но не ги оставят.

П. Р. С.

«Ден», г. I, бр. 11, 21. IV. 1875, г.

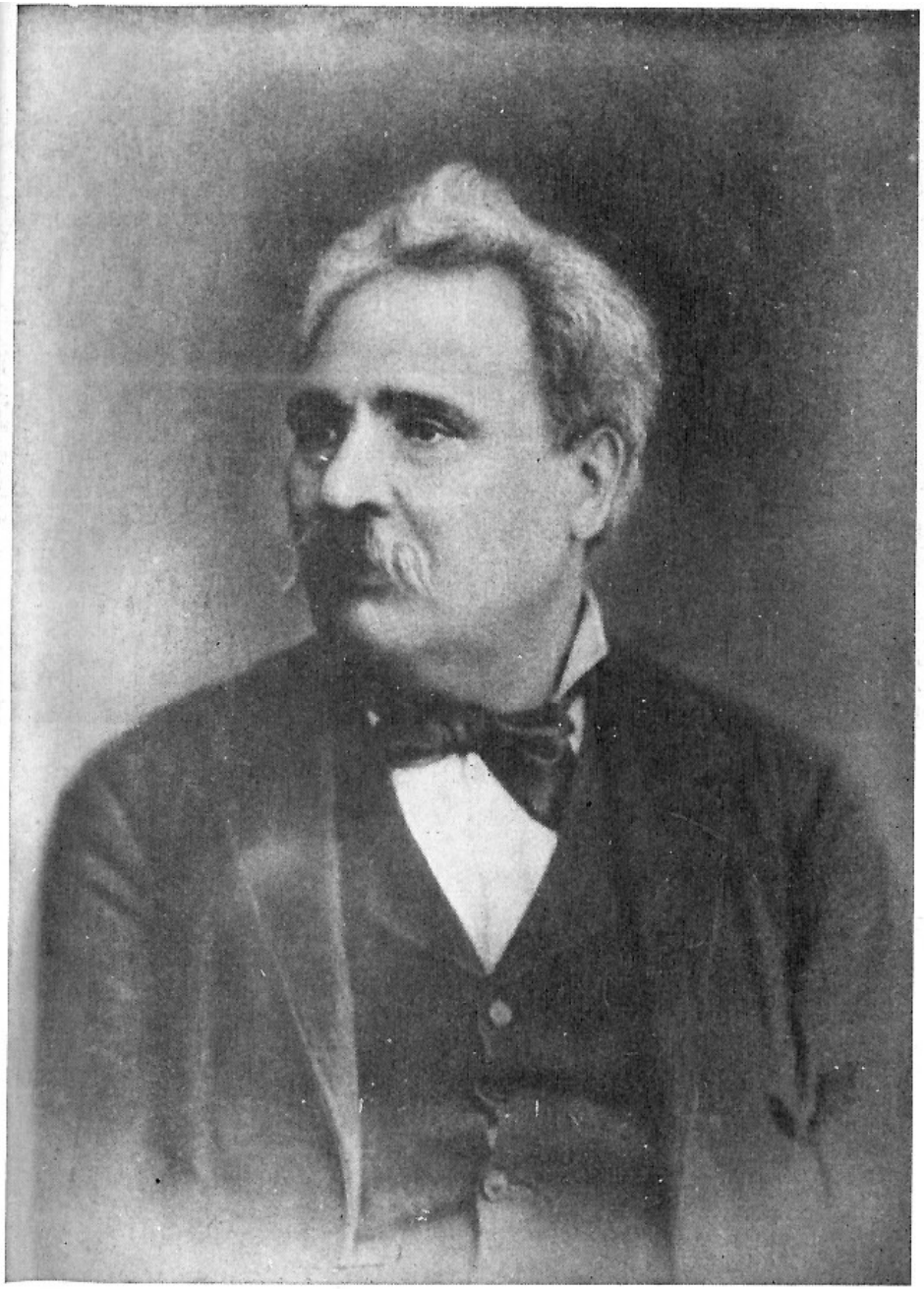

П. Р. Славейков

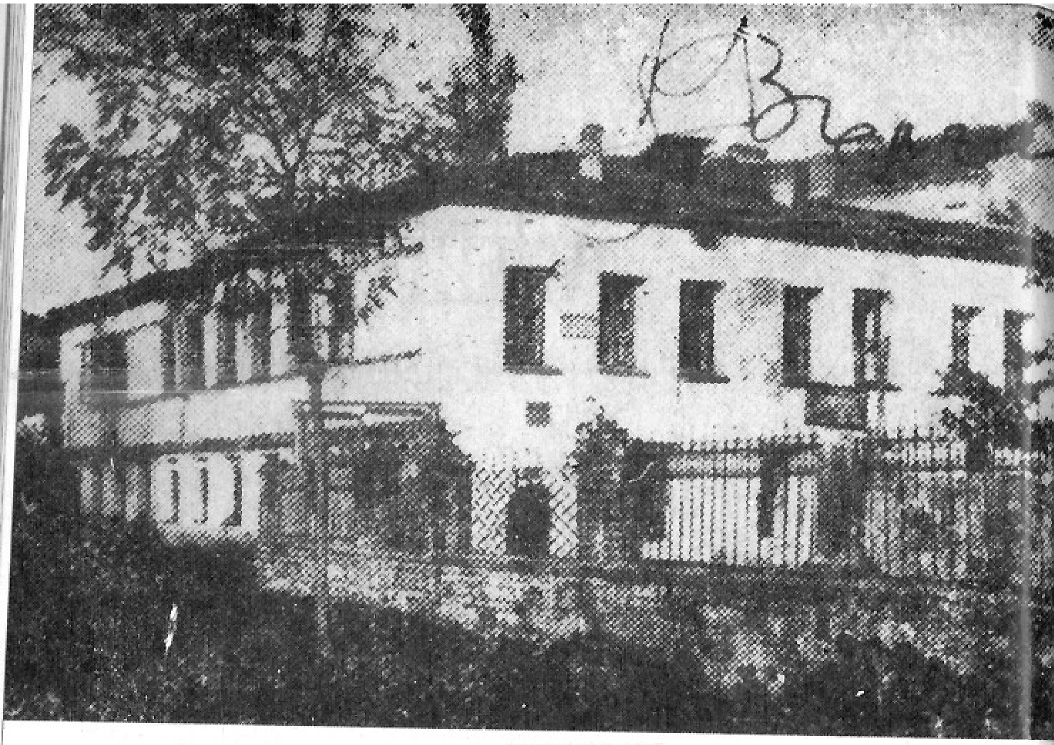

Хаджи Стояновото училище в Севлиево,
в което учителствува П. Р. Славейков.

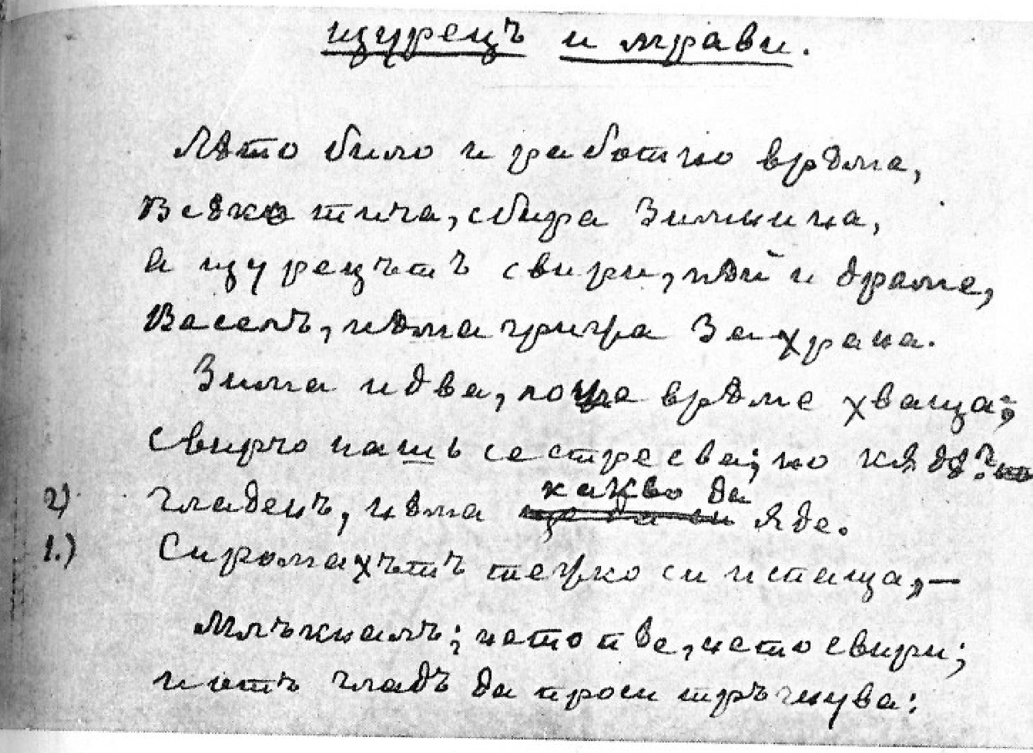

Щурецъ и мравы.

Лѣто било и работно врѣме,
Всѣка птица, сбира зимнина,
а щурецътъ свири, пѣй и драпе,
Веселъ, нема грижа за храна.
Зима идва, почна врѣме хваща;
Свирчо нашъ се стресва, но кѫдѣ?
2) гладенъ, нема какво да яде.
1.) Сиромахътъ тежко си изстина,—
Мълчишкомъ; нето пѣе, нето свири;
и отъ гладъ да проси тръгнува:

Ръкопис на баснята «Щурец и мравка».

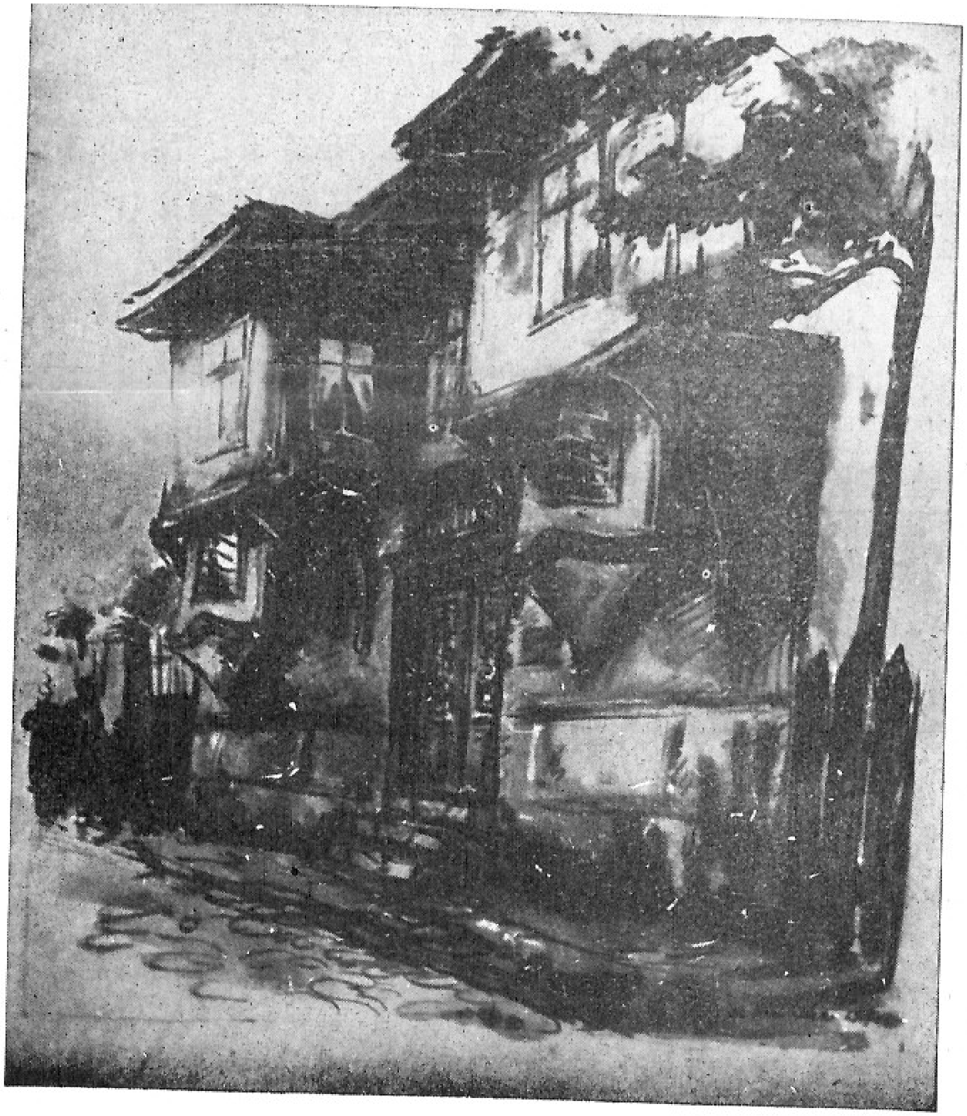

Пловдив. Хаджи Гьоковата къща,
в която живее семейството на Славейков от 1881—1884.
Рисунка Живка Пейчева.

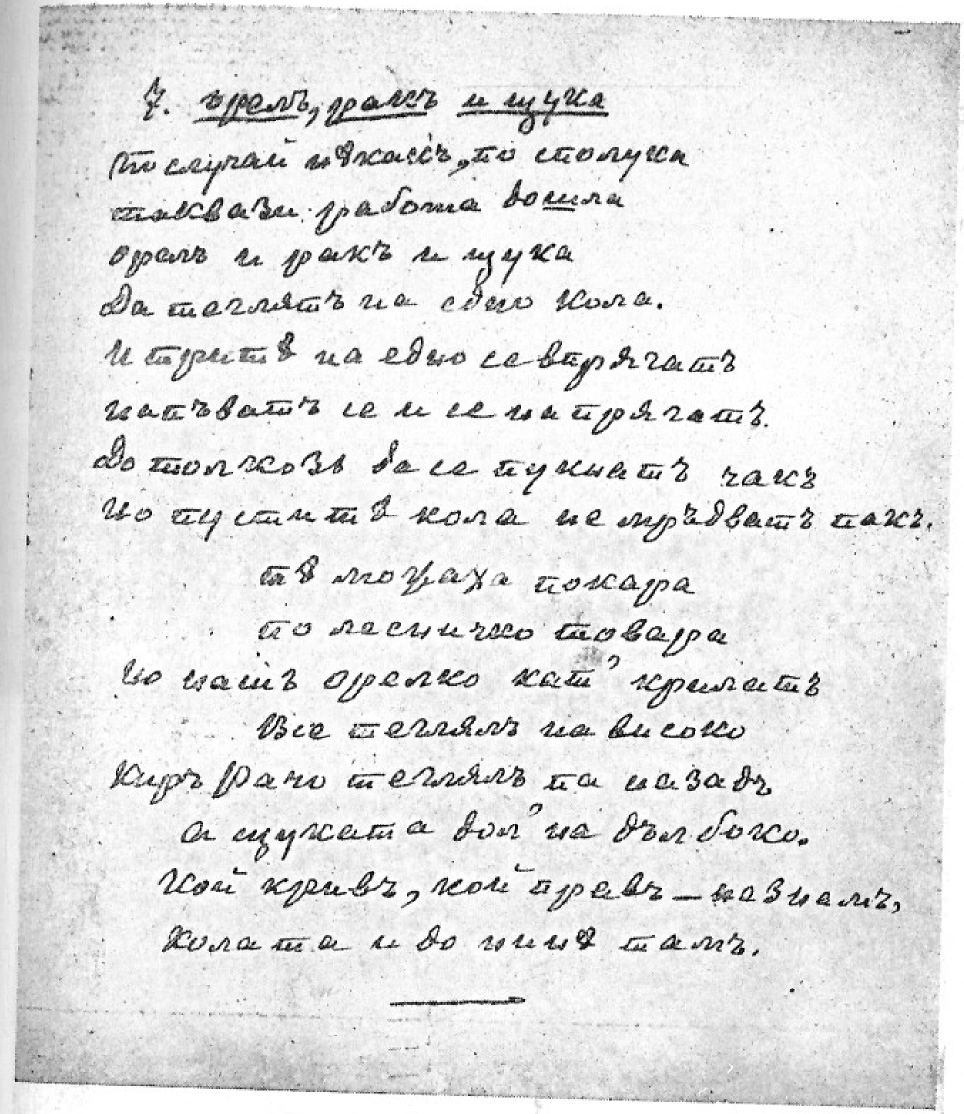

7. Орелъ, ракъ и щука

[illegible] ужасъ, [illegible]
таквази работа дошла
Орелъ и ракъ и щука
Да теглятъ на едно кола.
И тритѣ на едно се впрягатъ
Напъватъ се и се напрягатъ.
До толкозъ да се пукнатъ чакъ
Но пустата кола не мърдватъ пакъ.
Тѣ могаха покара
по лесничко товара
Но нашъ орелко катъ крилатъ
Все теглялъ на високо
Киръ Ракo теглялъ на назадъ
А щуката вод' на дълбоко.
Кой кривъ, кой правъ — незнамъ,
Колата и до нинѣ тамъ.

Ръкопис на баснята «Орел, рак и щука».

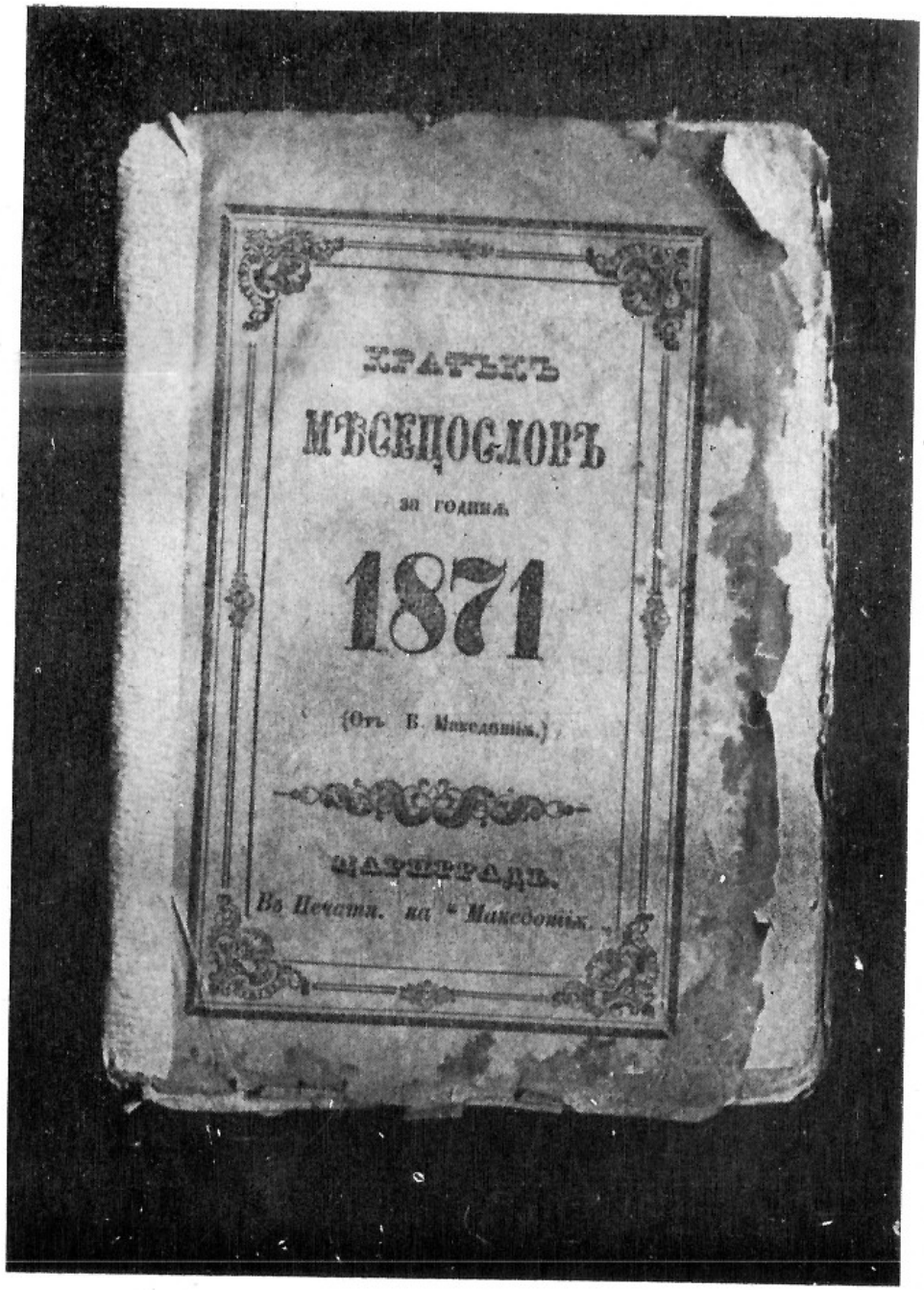
КРАТЪКЪ

МѢСЕЦОСЛОВЪ

за годинѫ

1871

(Отъ В. Македонія.)

ШАТРАДЪ.

Во Печатня. на „Македонія.“

Заглавна страница на «Кратък месецослов за 1871 г.»

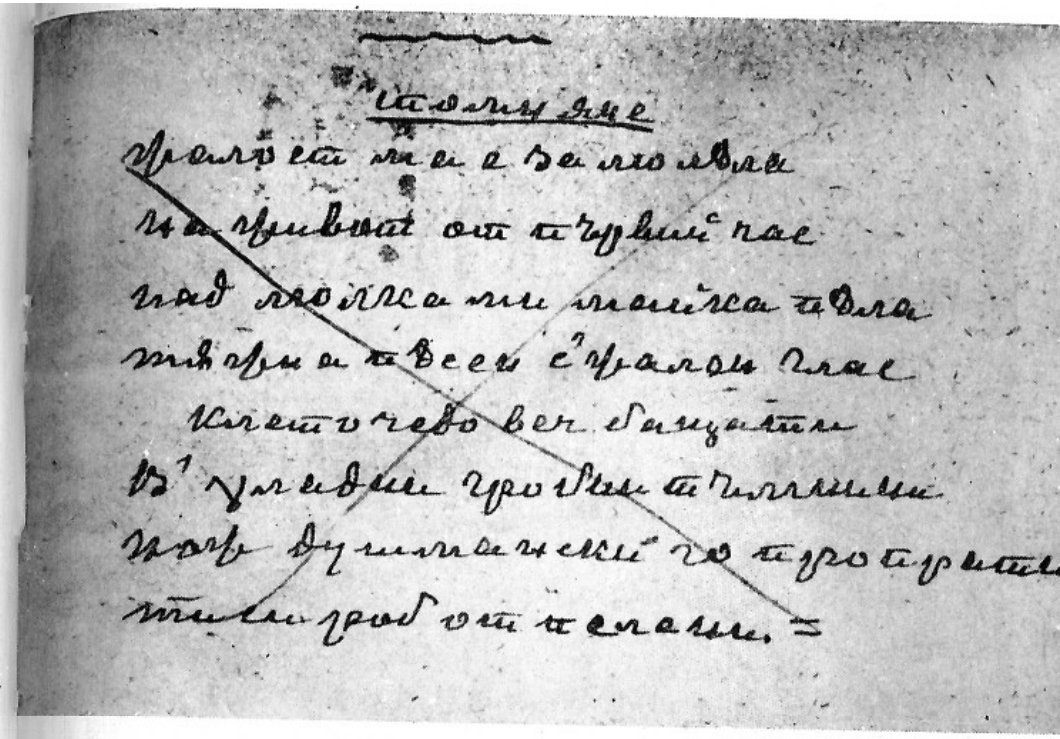
Спомняне

Хранѣеи мене вечно вѣяло
На чувствит отъ първий часъ
Надъ люлката ми майчина топла
Тя гласъ и всеки сладъкъ гласъ
Както чево вечъ забравени
Въ чудесни грезни отминали
Нощи душевний погледъ проточи
Тия гробни отъ спомени. =

Ръкопис на стихотворението «Спомняне».

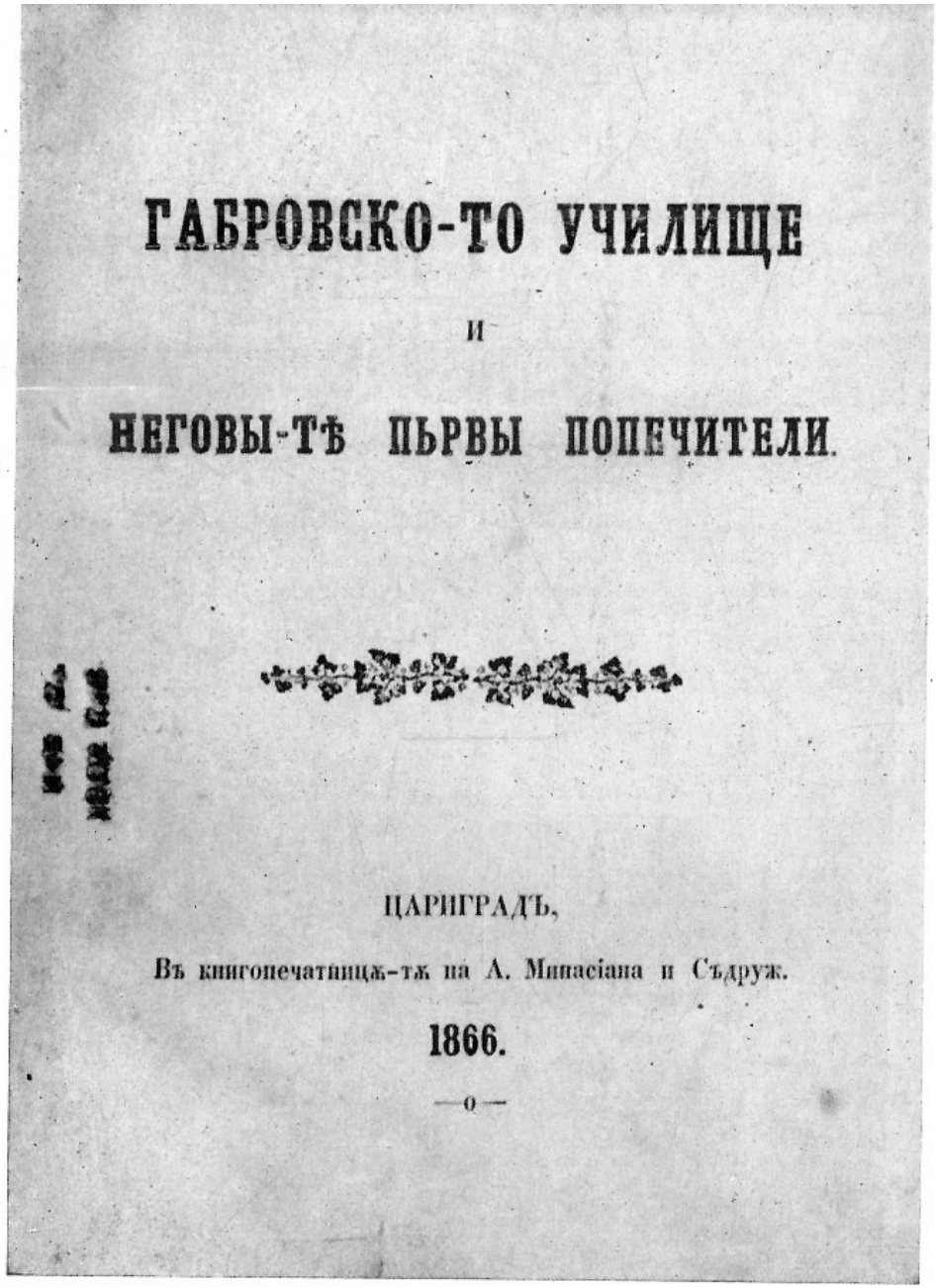

ГАБРОВСКО-ТО УЧИЛИЩЕ

И

НЕГОВЫ-ТѢ ПЪРВЫ ПОПЕЧИТЕЛИ.

ЦАРИГРАДЪ,

Въ книгопечатницѣ-тѣ на А. Минасіана и Сѣдруж.

1866.

—o—

Заглавна страница на брошурата «Габровското училище и неговите първи попечители».

ЛИТЕРАТУРНА КРИТИКА

БЕЛЕЖКИ И ПИТАНИЯТА ОТ П. Р. СЛАВЕЙКОВА ВЪРХУ ЯЗИКА И СЛОГА НА ИЗДАТЕЛЯ НА КНИЖИЦИТЕ

Летопись. Ний видим, че новий язик е отбягвал от крайниците (окончанията) на *ь*, от туй повече думи, които в стария язик са свършват на *ь*, притурил им е *ка:* мышь — мышка, вошь— въшка, кокошь-ка. И самите употребителни думи като старость, младость, хубость са казват и старина, младина и хубавина, токо радость и кость белким еще малко някои са одържели таквизи крайници. Не е ли волно и по-добре да са употребяват новите думи по духа и свойството на новия язик?

Да речемъ. Защо е тука *ъ*-т, или не са ни стигнали и а р т и с а л и и през глава тащисали *ъ*-реве? Тука *е*-то или *ы*-то е смълчано, защо да запразваме книгата с друго непотребно слово? Кога ще туряме на думите опашки, защо не туряме барем по-дългите, каквото *тъ* в ставиците, в третето лице и в неопределителното наклонение на глаголите.

Пръшеекъ. Моят сват, който е абаджия, като чу да са поменува в Книжиците п р ѣ ш е е к, вика ма на страна и ма пита за какъв шеяк пише в Книжиците? Не пише за шеяк, му рекох, ами за прѣшийка. Каква прѣшийка, каже, белким има игли и напрасник и в Книжиците? Видях и п а т и х доде му дам да разбере; и като му разправих, осъди ма защо не съм му казал ш и ш у н или ш и й к а на земета. А когато му казах, че то са казва и п р о в л а к, ех, рече, сега туй, макар да са спосреща и то с други думи, но пак личи, че показва нещо п р о в л е ч е н о, п р о т о ч е н о и е лесно в готов к а л ъ п на езика; защото като имаме от процѣпям — процѣп, от

прѣдѣлам — прѣдѣл, от прѣлѣзям[1] — прѣлѣз, от просичам[1] просѣк, нека имаме и от провличам — провлак.

По добре. Защо да е *по*-то отделено? В черковния език крайниците, които образуват стъповете, отделно ли са пишат? Някои си, за да го отличат от предлога по, соединяват го със черта — по-добре, че отде, доде и защо?

Кой-то. Защо и тука *то*-то отделено? *То* не е ставица, но е от союза *же* в черковния език, който в новия език, в сложните думи, станал на *то:* от ИЖЕ — който, от ПОНЕЖЕ — защото, от ИДѢЖЕ — дето, он НИЖЕ — нито. Отделно ли е в черк. език *же*-то от другото?

Съйединява. Защо да са умекотява тука *е*-то на *и* е? Не са ли са вслушели нашите списачи в изричанието на народа и да забележат, че в новобългарския език твърдо *е* нема; *е*-то токо подир безгласните губи мекия си глас (и то пак подир сичките не), а в сички други случаи са пише като *е*, а изрича са като *ие*. Туй са види най-добре у българите, кога са учат гръцки, колко мъчно научват да изричат ἔνας ἔχω (наричат го йенас, йехо).

Азиꙗа, Сношенѥ. В сглобението на ꙗ, ѥ, ѭ не е ли дето полвината на **и**, защо да го туряме пак цяло? Думите ЗДРАВИѤ, УЧЕНИѤ западните българе го изричат ЗДРАВѤ, УЧЕНѤ, което даде повода на някои списатели да го пишат ЗДРАВѢ, УЧЕНѢ, мняще (да са поомажа и аз със с[ла]венщина), че ѣ е сложена от *й* и *е*. Източните българи в този случай изричат з д р а в и, у ч е н и, което и то е по свойството на източното наречие *е* или *йе* без ударение да са изрича като **и**, защото видим, че там, дето зема ударение, и те го изричат като йе: ПРАНЙЕ, ДЕНЙЕ, ЦАРЙЕ, КОНЙЕ. — Някои български списачи пишат го като русците з д р а в ь е, у ч е н ь е, но туй за нас никак не иде, защото изричанието на *ь* ще стане гордиев възел за младите; *ь*, кога е в края, без глас — с о л ь; *ь*, кога е в сред думата като *ъ* — к р ь с т ъ; **ь** пред ставицата като ꙗ — о г ь н ь т ъ, че и пак *ь* в думите з д р а в ь е, у ч е н ь е. . .!?

[1] Буквата ѣ, по моето мнение, каквото и кроежът ѝ показва, сочи да е сглобена от **ь** и **а**, а не от **і** и **е**, каквото са досега мислеше; затуй и в изговора са чуе и като чисто **е**, и като чисто **а**, че и като слято **е** и **а**. — Де са чуе като **е** и де като слято **е** и **а** (І—А) известно е, но като **а** най-млого личи в думите ВЛѢЗЬ, ВЛѢЗЕ, ВЛѢГВАМЬ, ВЛѢЗАМЪ, ПРѢЛАЗІ-АМЪ, ЦАВТИ, ЦАЛУNА, ПРАОТЕЦЪ, ПРАВЕДЕNЪ. И досега нашите поленци изговарят: праскочи, праправи, прамърда.

Сички-ти, гемІи-ты. Защо *ти* и *ты*, а не *тѣ*? — Истина, че според изричанието на източното наречие чуе са *ти* и лесно може да са произведе от местоимението *тіи;* но малко ако са попризре челяк, ще види, че то не е от *тіа*, но е от *тѣ*, което и инак казваме — тѣзи хора и друг. Западните и македонските българи изричат го *те,* както изричат те насякъде буквата ѣ като *е*. В източното наречие поместно там, дето е свойствено умекотението на *т*-то, чуе са чисто гласът на ѣ, защото изричат КОНѤ-КꙖ, ОВЦЕ-КꙖ, СВИНЕ-КꙖ, ПРАСЦИ-КꙖ; че освен туй явно доказателство на това имаме в бройните имена ДВѢ-ТѢ, ТРИ-ТѢХ, ЧЕТИР-ТѢХ, ПЕТ-ТѢХ и друг. Или ако кажем за хатър, че ставицата *ти* е от *тіи*, може да го кажем токо за мъжкия род, за женския и за средния никога не може да бъде, но защо да товарим напусто язика с излишни правила — за мъжкия род *ти,* а за женския и средния *тѣ*? — «Пръчки и съчки, главни и угорешки».

Въсток, всички-ты всѣкога. Защо не исток от истича слънцето, ами въсток? Или едно мъртво *в* е попредпочетено от една обща и жива дума? С и ч к и т е и с ѣ к о г а пак туй показва, което показва и в с и ч к ы-т ы и в с ѣ к о г а. Кога ще правим отстъпки в полза на етимологията, че от най-тънкия ли край да зафанем? Ще приемаме изпуснати слова и срички, че тези ли избрахме? Зер нема други по-за-в-работа!

Найдалный. Като го прочетох най-напред, рекох, че е погрешка от най-долний, защото не мислих, че н а й-д а л е ч н ы й е еретическа дума и не бива да ся употреби.

Да затѫнѫт прѣшеека. Не можах да разбера какво ще рече: да затъкнат ли? Или да потопят провлака?

Седна широка и дълбока урва. Урва не може да бъде нето широка, нето дълбока, а толкози повече не може да са пълни и да държи вода, защото бива стръмна, че тряба да е или канал, или вàда.

Да воспрепятствуват. Разкривиха ми са устата и язикът ми отмалня, до де го изрека; ако беше писано да в ъ з п р а т или да з а п р е ч а т, щях да го пречна изведнъж, че щях да са улова у друга дума. . .

Достаточно! Ами д о с т а не можеше ли?

Наплашен Нехао. Наплашен знаменува, че и други път плашен, че наплашен, а тука мисля, че иска да са рече заплашен.

Достопримечателни. При тази дума не може да ми не доди на ум смешната в Цареградски вестник фраза «Ми требува да замечим» (като котки ли?); че защо да не е забележим или е то краставо?

Възобнови. Защо са тука сега *въз* и *об*, доде е простото поднови?

Издигна му паметник. Тука сега ище въздигна.

Към заход. Слънцето захожда, очите му захождат, казваме, но отбягваме да речем заход на запад, защото заход е друго и произходи от захождам, сиреч отстранявам ся за малко.

«Български книжици», г. I, част III, кн. 2 [20], октомври 1858, с. 185—189.

[«НИТО ЗА ХАТЪР, НИТООТСТРАХ»]

Не е да не знайме. И знайме, и чували сме как мнозина бълнуват за критика някаква си благородна и благопристойна. «Критика без убеждения, без принципи, без енергия, без горещина, без душа, без оригиналност, без талант, студена, дребна — критика, която да излязва на общи места, само да подпушя носът на няколко признанни знаменити за сичко, що правят, и на няколко самозванни таланти за сичко, що пишат; рабски да угождава на една партия — наконец критика, на която никой са не сърди, която никой не мрази, затуй защото секи я презира.»

Но от наша страна анатема на таквази критика. За народ като нашият, който е принуден тъй бързо да са развива, не ще огнец, който да понапича само, но ище огън буен и силен, който да претопява ветото на ново; ище критика, която да принесе полза и на книжнината, и на публиката със очистването на вкуса и унищожението на своеволията, на своенравията и на своекористията. Затуй ни, като сме си предначертали пътя, от нищо, никога и никак не ще са стъписаме и нито за хатър, нито от страх не ще са приклоним да кажем друго от каквото мислим. Ни щем винаги на коритото корито да казваме, пък нека мислят за нас както щат, нека ни думат каквото щат.

«България», г. II, бр. 67, 29 юни 1860, с. 219 (подпис П. Р. Славейков.)

НОВА КНИГА

(УЧЕБНИК ЗА БЪЛГАРСКИЯ ЯЗИК)

Слава богу, имахме честта да чуйме, че са издала една българска книга тука за една година отгоре! Книгата не сме видели и не можем да речем за нея ни черна, ни бяла, но книжнината си видиме и като я гледаме каква е и как отива, чудим са какво да кажем! Да кажем черно, сърце не ни дава, да кажем бяло, не е йеще побеляло; и тъй нема да кажем ни черно, ни бяло, ще направим само една сметка сравнителна. Да са мерим с другите народи не ни държи. Но с гърците вече в борба сме я, защо да са не мерим с тях?. . . — По една средня мяра ако идем, тряба да кажем, че гърците имат най-малко барим 2000 книги повече от нас! Тъй като вървим ний на годината по една книга да вадим, чак подир 2000 години ще додем на тази мяра, на която са сега гърците(!!), пък те докъде ще стигнат дотогаз, нека секи премисли!

Но защо ни са книги, ще ни кажат, защото, отговаряме, както в частний живот този, «който има пет гроша, знай шест думи», тъй и в народний живот, който народ има пет книги повече от другия, той знай и шест работи повече от него. Защо ингилизите и френците знаят най-много и днес за днес за сичко те са слушат? — Защото те имат най-млого книги. — Кога е тъй, вадете книги де, пишете, съчинявайте, даскали нали сте, защо сте, кога не ще издавате книги, като били толкоз потребни. — Добре, ама «с покой. . . ръци. . .ъ. . . боя не става.» Тоз, който пише тез редовце, е сторил таз глупавина да извади еднадве книги за българите и са е намерил принуден годинадве сухоежба да яде, да пости, че да печели, че да плаща

за печата, а книгите стоят наполвен непродадени, че и бакалите не ги земат за хайвер да свиват вътре, да са поомажат барим те, а то гърлото на издателя, доде ги изплати, отколе мазничко не е виждало. . .

От сичките еснафи български най-малък и най-з ю р т е книгопродавашкият еснаф; за се бога във всичка България, Тракия и Македония на пет милиона българи една книгопродавница има пò като хората в Пловдив, и то стопаните ѝ от п р о к о п с и я една треска ги пуща, друга ги фаща. — Таквиз сме ти книжовници ний, българите!!!

«Гайда», г. I, бр. 6, 24 авг. 1863, с. 45.

И З В Е С Т И Я З А Н О В И К Н И Г И

В 20 брой на «Съветника» едно известие от Варненското българско общество поканва сичките български общества и учители, до които имат изпратени писма и обявления за Славенобългарска граматика на г. С. Доброплодний, да побързат да изпроводят имената на спомоществователите и да са започне да са печата.

Много за злочести са считаме, колкото откъм положението си, дето по длъжности принудени сме да възразим както на туй последно известние, тъй и на първото обявление на Варненското общество и особено на г. Доброплодний, че за такваз една Славенска граматика излишен е и труда на г. Доброплодний, и родолюбивото старание на Варненското общество. В училище, каквото е варненското и повече други по България, Славенската граматика почти е ненужна; или ако речем, че без Славенска граматика не може, то пак тряба да не е такваз, каквато смята да направи неговата г. Доброплодний. Според подробното разделение и подразделение, което ни показва той в обявлението си, разбираме, че той при съставлението на своята граматика ръководил са от Славен. грам. на Евгения. . . в Карловец; или по-право да кажем, ще печата същата. Но тя не е за българските училища, и ако да е по-добре изследована от досегашните славенски граматики, то пак има

много неща да са изфърлят, много йоще да са вместят и пометодически да са наредят. Позната ни е способността на г. Доброплодний в таквизи преработвания, но сè пак не можем да не кажем, че г. Доброплодний щеше да стори най-добро, ако да предоставяше туй дело на други по-опитни славенисти. То не ще каже, че той не е способен да го направи, но по-добре ще стори, ако го на други предостави; защото, ако Писменицата на г. Момчилов и Буквеницата на г. Сичанов, и Словен. грам. на Н. п. отца Партения са недостаточни и неспособни за изучанието на словенский язик, то ще каже, че не е за секиго работа да прави Словен. граматика; ако ли са добри, то ще каже, че друга Славен. грам. сега засега не е нужна. Г. Доброплодному е волно белким да направи граматика по кефа си и на туй не го спира никой, но да пъха в ненужни м а с р а ф и Варненското общество, което има други толкоз по-нужни работи да извършва, туй никак не го одобряваме, защото усещаме, че Варн. българско общество предприема това издание с намерение и на книжнината да помогне, и то да са ползува; и тъй, като предвиждаме ний, че от такваз граматика засега помощта на книжнината е твърде малка, и, наопъки, Варненското общество наместо да са ползува, ще изгуби, не можем да го смълчим. Защото казуваме го, че в повечето училища славен. език са не предава, и дето пък са предава, то граматика такваз, каквато на г. Доброплоднаго, не ще може да са введе.

Най-подир, ако г. Доброплодний постоянствува да са издаде Славенската му граматика, не ще стори зле да я представи и на други учители и да са посоветува с тях върху содержанието ѝ, може йоще да влезе в споразумение с г. Момчилова, който также тъкмеше да издава втори път своята преработена, че да я издадат задружно. Ако ли най-после г. Доброплодний не възприема да са споразумее с другий и вижда толкоз необходима за българите Славенската граматика, то най-добре ще стори да издаде Кратката славенска граматика н а Х а н к а, с твърде малки допълнения, и с туй ще направи две по-добри услуги; защото тя граматика пò може да са введе в училищата и по-малко ще костиса на Варненското общество, което молим да на прости за нашата искреност.

Други две обявления срещаме в 9 и 10 брой — едното за сборник на народни песни и др., а другото за проект за едно периодическо списание. За тях няма какво да кажем,

и двете са списания интересни и заслужват да желайме по-скорошното издавание на първото и да приканим нашите съотечественици и да предприемат да положат в действие проекта и за второто.

Много на зарадва йоще и Книжевното известие в 21 брой на Съветника за издаването на новите български книги от г. Д. В. Манчева в Пловдив. Ние оставяме да поговорим други път за тях, а сега само са ограничаме да благодарим от страната на сичкия български народ г-ну Манчеву, както и г-ну Данову за техните трудове на това поприще; наистина заслугите на тези двама наши книгопродавци са от голяма важност за сичкий български народ!

«Гайда», г. I, бр. 7, 7 септ. 1863,-с. 52.

ЕРОВЕТЕ

Пресметнато, че в един печатан лист влязват повече от 1500 крайни (непотребни) еровe, а 1500 ъ-рове пълнят близо 60 реда, а 60 реда близо един стълп или две страници. Следователно на секи печатен лист по две страници отиват на вятъра за ъ-рове. И друго: шест часа ако пише някой на ден, ще му са падне да напише 1500 ъ-рове, 1500 ъ-рове са написват за полвин час. Дето ще каже, по полвин час на ден най-скъпо време отива на халос за ъ-рове.

Каква полза от еровете? — Аз никоя друга полза от тях не виждам, освен дето хабим книга и мастило, дето са трудим на халост и затрудняваме толкоз изучаването на новоначалните в прочитанието. Секи, който е бил учител, познал е изблизо колко е мъка за децата да са справят с тези ъ-рове, и те са причина, дето сяко едно дете два, три, че и шест месеца остава по-надире в изучанието на прочит, а някои даже остават съвсем безкнижни, като не могат да са приучат да гълтат тези чоперести ъ-рове. Тъй като е, защо им вардим хатъра дотолкоз и не им дадем пътя да си идат по живо, по здраво, отдето са дошле? — Ба-а-а! Че как ще бъде туй, ще ни кажат, хич българска книга без ъ-рове става ли? — Става зер и оттатък бил е минува.

Беки хлябъ като го пиша без ъ(хляб), че ще каже вода; или бялъ като го пиша бял, че ще рече черъ?

— Тъй, ама туй станало вече обичай, приет от сички согласно; йоще имаме пример и от другите просвещени народи; напр. французите имат и те толкоз непотребни букви, но пишат ги, тъй и англичаните и др., че ний ли ще са изберем хитри да изфърлим нашите ъ-рове?

— То прилича на туй, дето мойта овчарка не рачи да си съблече малакова, кога отива да пасе козите, защото кококите не го събличали, като отивали за баня; а не мисли, че тя ще ходи из трънието и ще са закачи, а те нема да срещат таквиз пречки. . .

Ний сме хора сиромаси и тряба да си знаймехесапа. Не тряба да гледаме френците и ингилизите. «Комуто е млого маслото, той маже и на ботушите си калъпа». . . Дайте ми френското и ингилишкото изтъщение и улеснение, и аз не токо на безгласните слова да им турям по една ъ-рова опашка, но и на гласните, както прави това безсознателно един мой приятел, кога ми пише; но додето гледам аз положението си и състоянието, в което са намерувам, ща гледам да са мина само с онуй, което ми е необходимо. Аз знам, че мене други нема да ма последува, не за друго, но защото хората не питат твърде кое й право, но кое правят по-мнозината; а мене малко ма интересува кое правят по-млозината, доде ми стига ума кое й право. Каквo правят и какво ще правят другите, не ми влязва в работа, според моя ум за хатъра на един ням и непотребен ъ аз нема да сторя зян толкоз време от живота си да си играя да го пиша, толкоз хартия и мастило да изхабя и да глобя за вятър купувачите на книгите. . . Да съберем сичките ъ-рове от книгите, които имаме досега издадени, че да ги приложим на една страна само тях, ще видим как ще съставят една книга от 50—60 печатни листове. Тогаз не щеше ли да е по-добре за нас, дето ще имаме една книга само със ъ-реве, да сме употребили туй време и същите разноски, че да имаме един речник? Една книга щяхме да имаме.повече и една нужда запълнена, ами сега като имаме толкоз ъ-рове печатани, какво са ползуваме от тях?

— Ако нищо не са ползуваме, но и щета някоя значителна нямаме от тях; и колкото от потреба, толкоз и по това, че бащите ни са писали с ъ-рове, тряба и ний да ги пишем.

— Добро! Баща ти носеше калпак, гугла, ти сега що

носиш фес, капела, ако ти кажа, нали ще ми са смееш?. . . При това и сам видиш, че сичките ъ-рове не струват ни колкото съдрания калпак на баща ти.

«Гайда», г. I, бр. 7, 7 септември 1863, с. 53—54.

[«ДА ЖИВЕЕ КРИТИКАТА»]

Окъсняхме да честитим на Съветникът добрата и уместната статия в 38 брой. Нека познай Съветникът, че Гайдата не е пристрастна и толкоз несправедлива към него, щото само недостатките му да открива. Не. Гайдата е винаги готова и доброто да похвали, и желае от сърце да има сякога какво да хвали, а никога какво да осъжда и да подиграва. Изповядуваме, че статията за несогласията и разномислията ни е интересна и както тряба изложена, нема да й ся провлача опашката в три-четири броя на Съветникът. Ето плодът от полемиката.

Не знайме Съветникът ще признай ли тази истина, но ние не са свеним да изповядаме, че и на Съветникът връз Гайдата критиките не са останали безплодни, и ний сме са от тях в доста работи ползували. Нека прочие читающата публика не негодува на вестникарската полемика, тя млого съдействува за поправката на обществените органи, а тяхното поправяние служи по-добре и за поправянието на общото мнение.

Забелязваме, че безплодна е полемиката, която става върху личните качества на редакторите, към която повече залита колесникът на почтеният Съветников редактор, но и тя не е досущ ялова. Разгаданието на характерът на человеци, които са причитат в обществените деятели, е также интересно. Наистина тежко и усилно е да чува челяк пред цял свят да му са говорят думи неблагоприятни за нравствените му качества, особено като си докарва на ум, че публиката може да си състави криво мнение за него според клеветните доношения на противникът му; но тряба да премисли, че то е химерически страх. Публиката не е толкоз будала, доколкото си я представят някои, тя е досетлива и твърде способна да угади правото и истината. Ако ли от

съжденията на потомството са бои, нека бъде уверен, че неговите оценения са йоще по-справедливи; защото само то може без предубежния да тури секиго на мястото му.

За туй чистосовестният и увереният в правдината на работата си челяк не са бои от изплесканите върху му клевети, както не са бои ясното небе от гръм; клеветите, на каквото отгоре и да бъдат, не са улавят и не пристават на почтената особа, както и ръждата са не улавя о чистото сребро.

Да живее прочее критиката, която поправи Съветникът да пише статии спретни и занимателни! Да живее критиката, която сумяса Гайдата да са привардва от непристойни думи и от голи описания на развратът! Да живее критиката която накара Българската пчела да пребръща ветите тефтери! Да са постидят и да са върнат назад тези, които ищят злото, злобните клеветници и наветници и неправедните лични охулници! Да пукнат и да са пръснат лукавите и коварните неприятели на българският народ, които под вид на доброжелатели и добромисленици му копаят яма: мислите им на главите им да са слеят и да влетят сами в ямата, която ни копаят!

«Гайда», г. I, бр. 15, 26 февруари 1864, с. 115—116.

БИЛЯНЦА НА СЪВЕТНИКА

Стыдить лжеца, шутить над дураком
И спорить с женщиной — все тоже,
Что черпать воду решетом: —
От сих троих избавь нас, Боже!

Съветника, велемудренния, в облаците превиспренно парещия, и в дън-земя преизподно-сходящия, всевидящия, всезнаещия, всеобнимаещия, всесовершениейшия Съветник при навършанието на годината си благоизволил да даде счет за туй, което е през живота си вършил. В рехавия билянц на смахнатото си служение нашия Гази-облак и Рови-тиня побратим не пропуснал да посблъска пак на Пчелата тръвната и да пораздрънка на Гайдата

джинджуриите. И то защо? За да ся оправдае, че бил длъжен да направи приличните изобличения на нас, по вестникарска служба негови събратия и да си изкаже, че престанал вече да изпълнява тази си свещена длъжност при друго и за туй, защото видял, че било съвсем безполезно да ся продължава състезание с хора, които, за да забранят уж достолепието и честта си, позволяват да отстъпят от правилата на почтеността! (Аферим и триж аферим на строгия блюстител на почтеността! Как да не говори чеяк за себе си и да ся не фали, като има за свидетелство толкоз неизгладими доказателства за своята честност не само в назвата на журнала си, ами йоще и в архивите на съдовищата!)

Пфю, дядо попе, заговях, рекъл един совестлив заговезник, като са бил наджусал колкото можел вече по-много и като не останало вече какво да лапа и де да туря. Не е ли таквоз заговяването на Съветника?

Като натропва Б-та Пчела и Гайдата, че служали отзив на онази слаба и малка част от помежду нашите съотечественици, която е вятърничава в разсъжденията си, и. . .

Тропанчевия наш побратим сочи да претендирва на едно предпочтение от страна на по-голямата част от народа и божем на по-здравомислещите. Искрено желаехме това да беше тъй, както го него блазни, но сме принудени да потвърдим противното; и то не само по нашите сведения, но и по самите доводи на неговото изложение. Не изповядва ли сам той, че нашите учени не зели участие в него? Колкото и да мутолеви той на това отгоре, срещу волята му истината са проявява сама и секи може да попита: защо не намерват от само себе си побуждения да работят за него тези, които към другите негови събратия не са толкоз равнодушни? Остава на нашия събрат да отговори на туй питание, че и на това още — на кои други по-здравомислещи на оценението са основава той? Оценението, което публиката прави на негова талант, нема да ся забави да ся прояви не подир много, защото тряба да кажем, че до сега ся е държал той с ценността на друго име и при надежда на други начала.

Досадно ще е белким на нашия събрат и на неговите два и половина патрони, като им казуваме това; но що сме криви ний за това, дето сам той си показва голите ребра? При това той, като си позволява да ся изразява тъй не-

благоприятно не само за нашето служение, но и за служението на другия ни събрат, а че и за мнението на една част от нашите еднородци, то нам какво ся пада да направим? Той като изказува своите за нас присъдби, не чака ли да чуе и нашите за него? Като си заема, ний можем ли да му не върнем? И ще му върнем ний, и ще му възмерим с каквато мяра ни е отмерил, и ще му кажем ний нашата присъда без забикалки, без церемонии, сухо, та право че в очи.

1). Съветника, като народен вестник, отстъпи от предназначението си и излезе от границите на общеполезността, когато вместо да служи на истинните нужди на народа и да забраня интересите му, той ся увлече да служи на частни лица и да забраня повече техните интереси.

2). Унесен в сферата на самоуважението, той остана изключен от участието на повечето из нашите учени, а по това и лишен от редовни и постоянни известия, от интересни сведения за действията и събитията в нашето отечество, така що никак или твърде слабо е служил в поощрение на черковното ни питание.

3). Ни един път той не изложи чисто на чисто положението и вървежа на това питание, но сякога го е замотавал в едни таквиз глупо сплетени от своя страна запъвания. Днес ще го видиш, че окайва и приспива народа с едни никога несбъдни надежди и увещания; утре виж го изпищява в отчаяние да го стряска и да го плаши с едни таквиз химерически страхове там, дето няма нищо за страхување; у други ден ще го чуеш изкрещял и изпреврещял някое таквоз нищо и никакво известие, а пò у други ден търсиш го и го няма никакъв там, дето си го оставил, ами отишел да лови зайци по морето и раки по полето.

4). Неусвесните му съвети, тщеславните му и окайни полемически замахи, изключителните му предпочтения на лица и епархии, пристрастните му нападения и грубите му натропвания повече разслабиха и разединиха, отколкото да стегнат и да поддържат задружността на народа в общата работа.

5). Тромите му мисли, уморителните му статии, грапавия му язик окъртиха и най-любопитните четци и отнеха им сяко присърце да го четат.

Ето истинния белянц на общественото служение на Съветника.

Самозвания той Ахитофел, който толкоз време са вкарцуня да не помене ни черна, ни бяла за предложението,

което ний направихме за нови представители, не знайме по кои вдъхновения сега са разкарцуня и иде да ни каже защо са не произнесъл (?) връх нашите искания. Оставяме на читателите да съдят сами за правината, навременността и уместността на неговите криволяви извинения, за да не ни рекат пак, че ний са обявяваме срещу представителите и бъркаме народната работа.

Но верни на началата, които предстателствуваме и сякога безпристрастни в съжденията си, като отделяме служението на представителите от служението на Съветника, ний ще кажем и сега: народните пред правителството представители са добри, и според силата си добре са белким действували, но на предствителите пред народа представителят — Съветник, е вртоглав, а чи наместо да сближи народа с представителите и представителите с народа, той ги е отчуждил едни от други и от ден на ден повече и повече отчуждава от благоволението и доверието на народа тези, които ся сили уж да ги препоръча. «Псе, което не знай как да лае, то на овцете вълк докарва», казва пословицата.

«Гайда», г. I, бр. 16, 4 априлий 1864, с. 127—128.

НАШАТА КНИЖНИНА

Между годините от възражданието на нашата книжнина миналата година ся показа не само ялова за нови книжевни произведения, но йоще и тлетворна на някои разсади от по-преднята година.

Сичките книги, които ся издадоха на български през оназ година, са: Османската граматика и Османският буквар от Й. Груева, Методата на Аннѐ за французкий язик от К. Търновскаго, Кратка българска граматика от г-на Войникова, две-три дребни учебни книжки от г-на Манчева, Въведението на всеобщата история от Шлецера — ново издание от г-на Блъскова — и два сорта дребнанички календарченца!!

От пò оназ година следуваха да ся издават четири периодически листове: Съветникът, Будущността, Българската пчела и Гайдата. От тях, двете средните, едната я удари чумата, другата я фана холерата и тъй и двете загинаха от насилствена смърт. През течението на тази злочеста година появиха ся и други четири периодически списания: Зорница една и Зорница друга, Духовни книжки и Турция, но от тях трите първите не можиха да годинясат, млади и зелени заминаха и те на онзи свят.

Други един Бранител не знам какво ся побърка в рождението си и той не излезе на бял свят.

Дето ще ся рече, нашата книжнина не само не отвъди някоя като хората рожба през миналата година, ами йоще изгуби.

И не е само тая злочестина, що п а т и нашата книжнина през тази злочеста година! Събраните от нас сведения ни показват, че през тази, невидяла ся вече година, сме имали 3 училища съвсем затворени; 5 други за време затваряни; 16 паднали от първото си добро състояние; ни едно на улучшение не потеглило и сички останали по-назад откакто били по-преднята година! Иска ли по-друго доказателство, че ний сме тръгнали рачешки?

Но да отвърнем очи от таз непрокопсаната 1864 година и да погледнем към новонастаналата 1865, какво видим ? Ето до преддверието на нейното встъпване на очите ни ся представя бездушният труп на исполинският Съветник! Лошо прокобение за останалите пигмеи на нашата книжнина! Когато ни трудовете на настоятелството, ни жъртвите на тукашните наши по-първи хора не можиха да избавят от смърт своя питомец, то каква надежда остава за нас, които от нийде никоя подпорка немаме? Ще да изтръшка и нас новонасталата година и ще нападаме като падналите в Аравийската пустиня пред очите на седем милиона хладнокръвни братия!

Но от злочестината на годините ли постига и ще постигне това нещастие нашата книжнина? За право, не. То произхожда само и само от равнодушието на нашите еднородци към общенародната полза! Истина, знайме, че положението на нашите съотечественици в миналата година беше и сега е доста тежко, по следствие на заспалата търговия и на други йоще случки, но това ги не оправдава пред очите на светът.

Ако погледне някой на нашите салтанати, на лусата и на модите на жените ни, ще ли фане вяра, че ний сме изпаднали? Ако пресметне колко харчи през годината секи

един от нас за вино, за ракия и колко дава на учители, за книги и за вестници, нема ли да каже, че българите помлого пият, пък по-малко четат? Каква почет за народното ни име!

И де ще ни заведе нас тоз нашият ход? Как ще станем ний хора, когато за училищата си ся не грижим, за книги пари не даваме, за вестници не щеме да знаем? Салтанатът, модата, пиенето не правят хора, те правят неволници и просяци; книгите, училищата, учението са, които дават живот на един народ; те са докарали другите народи на това състояние, на слава и на богатство. Туй циганско спестявание, да ни ся свидят да дадем 50—100 гроша на годината за вестници, за книги за прочитане, никога няма да ни направи да станем богати и почтени. «Със стискание на устните устата тесни не стават», казва пословицата. Очевидните примери на другите народи тряба да на уверят отде произтича богатството и добрият поминък на хората, и това само слепите не могат да го видят и неразумните не могат да го разумеят; а ний, слава богу, и очи имаме, и разум ни дал господ, ами защо отиваме тъй противу своите интереси, и ся скъпим за туй, което на назидава, и сме галанти в това, което на разорява?

До сега колкото училища имаме, като ги сравним с преминалото им състояние, ще ги намерим много по̀ на долен степен; колкото книги са ся издали, търкалят ся по книгопродавниците; колкото вестници са ся появявали, ни и един не е можил да ся удържи!

На това време, сега, когато имаме най-голяма нужда от обществени органи, ний останахме с две отрепчици. Та и тях да не сякате, че сте ги задържали ви, к а м е н о с ъ р ц и б ъ л г а р и! Единият стои, защото ся основава на една извънредна милост от правителствена страна,а другият мъжди йоще, защото откъсваме от устата си хлябът и теглим и търпим сяко лишение, за да завардим колко-годе народът си от ново посрамение.

«С тоз ум ти, синко — рекла една свекърва на снаха си, — доде бъдеш жива, няма да туриш капа на главата си.» Че и ний сѐ тъй ако отиваме, тежко ни и горко ни! На кое състояние сме и на кое състояние ще стигнем!

От сичките народи на светът ни един народ няма по-унижен от нас. Циганите са цигани и те имат от родът си един церибашия да им съобщава по язикът им заповедите на властта си и да ги натлъчава как да постъпват по тях, а

ний сме останали да на учат и на вярата ни по язик, който ний не проумяваме.

Тежко на туй спасение, дето ще имаме от тази вяра тъй предадена и тъй научена!

Не ни е думата върху вярата: вярата ни е божествена и свята, но как можем да познайме ний нейната святост и да бъдем сами святи, когато тези, които да ни учат на нея, са за нас според апостола Павла: «Варвари, другоязични, които говорят на вятър» (Кор. 1; 9, 11). А от де излязва това, че ний не само търпим, но като че ся благодарим да имаме за сякога таквиз наставници на вярата си, че не познаваме лишението си и унижението си. То произлязва от достоосъдителният порок на безразсъдното наше скъперничество. Че ни ся свиди да дадем пет пари за свещ да си светнем, за да можем да ся видим на кое мертебе, че не сме ний за тоз свят, ни за онзи. А тази свещ, която може да ни свети и тука, и там, е учението, което без жъртва не ся добива; духовното назидание, което през ням орган ся не получа.

[«Гайда», г. II, бр. 15, 30 януари 1865, с. 1.]

[«ДА СЯ РАДВАМЕ И ДА НЕ СЯ РАДВАМЕ»]

За нашата книжевност като говори нов един филологически сръбский вестник — «Вила», основава ся на дадените от нас за това сведения в. . . брой на «Гайдата» и опровергава думите на други един поляшки вестник — «Тригодник науков», който излязва у Лвов и който в прегледът на журналистиката на славенските народи бил казал, че «б ъ л г а р и т е и м а т п о в е ч е с в о и в е с т н и ц и, в к о и т о б р а н я т я з и к ъ т с и и н а р о д н о с т т а с и». «Д е т а я ч е с т?!» — прилага най-подир сръбскийт вестник, като ни окайва.

Други един сръбски вестник, «Световид», в 22-ий си брой тая година, като известява за преставането на «Съветникът» поради неманието на пари да ся удържи, прилата от себе си: «А к а к б и б и л о, а к о д а

издавахме ний тука един седмичен лист на свое иждивение и на наше поручителство и да го уреждаше един българин?»

В 32-ий брой пак на същий вестник прочитаме следующето: «Министерството на вътрешните дела (сръбското министерство) допустило на молбата на Александра Андрика учр. «Световида» да може всяка седмица еднъж да издава един политично-забавен български вестник под име «Исток».

Тези дни видяхме вече и обявлението за издаването на този вестник, който ще ся издава в Бялград. Според обявлението му той ще съдържава: 1) кратки политични членове, 2) кореспонденции от България в интересът на Българската православна черква и просвещение, без лични нападения и без явно нападение към блистателната Порта, 3) изводи от югославянските вестници за запознавание на българите със сичките югославянски, 4) одържанието на православието в «Исток» със сичките дозволени средства (?). А забавната му част ще съобщава забавни и поучителни предмети, народни и други песни и др. Цена годишна 1 минц и 3 цванца за в България; издаването му ще почне от 11 мая.

Не знайме как ще приемат това известие нашите съотечественици и как ще ся отговорят на този призив, но колкото за нас, ний ся радуваме, ама и не ся твърде радуваме. Ще ни каже някой, че говорим софизми, като ся изражаваме тъй, както ни подметнаха това и когато рекохме да плачем и да не плачем. Нека казва кой както му понася, но работата в основата си е такъвази, щото ний както тогаз трябаше да плачем и да не плачем, тъй и сега трябува да ся радваме и да не ся радваме.

Радваме ся, защото виждаме, че има на светът хора, които ги боли сърцето за нашето бедно състояние и благодариме им от една страна за грижата, която земат за нашето добро, но от друга не само не ся радваме, но и тъжим и позаплакваме биля пред тези, които могат да разбират какво ще каже туй, дето чужди от съжаление на състоянието ни земат грижата за нашите ползи. Туй показва, от една страна, нашето недостойнство, нашта некадърност

и е един вид подиграчка за нас и тежка рана на нашето народно честолюбие, ако би че има който да усеща туй нещо; от друга страна пак, колкото и да ся показва и да ся вижда, че става за ползата ни една такваз работа, не може под нея да ся не съзре една цел, отчасти чужда на същинските ни интереси.

Ний няма да ся простираме върху това да го разправяме по тънко, искаме да го изтълкуваме с един въпрос. Не в отношение на това как щеше да разбере светът такваз една безкористна щедрост от страна на нашите съплеменни; нито в отношение на това как биха приели тези наши доброжелатели това предприятие у нас, ако ний бихме ся зели да издаваме за тях вестник: но в смотрение за това какъв трябаше да бъде и какъв щеше да е един вестник, който ний при своите нужди, от доброжелание към своите съседи бихме предприели да го издаваме за техните интереси?

Не сме да не земаме во внимание и това, което ще ни кажат някои: «кога няма дъжд, добро е и град». Белким е и право, но ако да беше веднъж за в нужда, а то гледаме, че за нас все град вали и чист дъждът никога не пада, тогаз каква полза от градът, като прибъхти досущ седбите ни? Ако претърханим малолиственатa история на нашата журналистика, какво ще видим? Не това ли, че повече от издаваните донине наши вестници са принадлежали на чужди партии? Нека ни уволнят нашите читатели от подробното разяснение на тая тъжовна истина.

За интересите на католицизма, за интересите на протестантизма, за интересите на гръцко-руско-сръбското православие са ся предприемали и предприемат ся да ся издават вестници и поддържали са ся и поддържат ся, а за българското православие и ако са ся появили някои, те са капнали и улетели, преди да завържат плод.

«Съветникът» капна от общото зло на нашето немарение и от частното зло на капризиозните ни прищевки; «Бълг. пчела», за ранното ѝ улетвание освен общото зло спомогна и тлетворнийт дух на униятството, който вееше изпод кошерът ѝ. «Гайдата», осланена от враждебният този дух, е да капне и да улете.

И тъй какво ни остава днес? Едно помесечно списание, издавано и поддържано от протестантите, два вестника, издавани и поддържани от милостта на им. правителство, и други един, който ще ся издава на чуждо иждивение и на чуждо поручителство!! Ами де са

вестниците, поддържани от вази, хора, дето ся казвате народ български?

Ипосле това не ми давате да кажа, че ний не сме хора, не сме народ, но сме безсловесно стадо, овце вртоглави, тъй що, който земе кривакът в ръката си, потиря ни напреде си да ни кара където му скивне?

Наистина клети и злочести хора сме ний българите и ако не в друго отношение, то в отношение на нашата книжевност сме злополучнейшите. Самото утешително нещо за нас щеше да е появлението и поддържанието на вестниците, издавани по милостта на императорското правителство, ако да не виждахме, че под някои от тях успя да ся подмъкне враждебнейшата на нас стоглавна хидра — но униятската пропаганда.

Казваме го и с присъствие го казваме, че органи на религиозни пропаганди са убийствени за нас, както и органи на чужди политики, и в единът, и в другият случай, ако ся оставим да ни съблазнят, ще намерим не друго, но смъртта си. А самото спасение за нас, за нашата народност и за нашата будущност, ако щете да употребим тази опасна дума в смисъл, с който ни я подмятат всякой ден нашите прелъстници, лежи в опазването на вярата, в която сме ся родили, в странението от всяки зломислени внушения, в отблъскването на всяко чуждо влияние и привържеността и привязаността ни към им. правителство, дето в интересите на общото наше отечество ще намериме ний интересите на частний си живот.

[«Гайда», г. II, бр. 22, 24 април 1865, с. 175—176.]

СВ. КЛИМЕНТ ВЕЛИЧКИЙ

Като е думата за Македония, приложи дядо Дечо, нека ви кажа и за този славен подвижник, който е ввел най-напред и е способствувал най-много за разпространението на българската книжевност в тази страна едно време. То било близо до пред 1020 години; и многозаслужившият тойзи мъж бил св. Климент, наричан Величкий, още и Охридский архиепископ Месторождението на тойзи велик

български святител не е записано ни в историята, ни в жизнописанието му; и макар че има много причини да ся мисли, че е македонец и той каквото учителите му Кирил и Методий, но за сега до по-нови открития не мога на здраво да ви кажа.

Жизнописанието му, което има на гръцки печатано, казува именно, че той бил българин и един от първите ученици на нашите славянски учители Кирила и Методия, с които наедно види ся да е пътувал в Рим и оттамо е последовал духовнийт си отец св. Методия в Панонската Моравия, дето като учител и презвитер църковний ся е подвизавал с него 24 год. Подир неговата смърт, наедно с най-ближните си другари и съученици като поборници на православието и на народната ни книжнина, той имал големи препирания с латино-немското духовенство, от което и много претърпял и най-после бил принуден да търси убежище в България, за която според казването на жизнописателят и той, както и другарите му постоянно мисляли и дето пламенно желаяли да идат.

Борис, тогавашнийт български владетел и първий наш християнский цар, приел ги с голяма почест и доста време живели те при неговът двор в къщята на някои от българските велможи, които наставлявали в пътят на спасението, още превождали и списували на старийт вече венценосец древни повествования за житията на светиите.

Насърчеван от тях, Борис полагал голямо старание за разпространение на християнството в държавата си за в ведението на българскийт язик в черковите. Около 899-та год. той проводил св. Климента да проповядува словото божие в Охридската област (тя ся казвала тогава Кутмичевица), която била лишена от проповедници по български език.

Тука, като обхождал той тези страни, проповядувал на народът словото божие в прости и достъпни за всякого беседи. Во всяка енория имал той по няколко избрани свои ученици, тъй що во всичка тази област те ся набирали повече от три хиляди!

Ний (казва един от учениците му, който ся види да е написал и житието му), като ся намерувахме всякога при него и забележвахме всичко, що правяше и учаше той: «Никога него видяхме да седи празен, но или деца учеше, едни да четат, други да пишат, а на други тълкуваше и обясняваше писаното, или ся богу

молеше: и не само дене, а и ноще ся занимаваше с чтение илипишеше книги, а понякога в едно време две работи правяше — и с писмо ся занимаваше, и децата учеше на някоя наука, защото знаеше той, че празността учи на всяко зло. От това и учениците му бяха най-превъзходни от всичките и от тях ся определяха четци, дякони и свещеници.» Всяка епархия препоръчвал той на триста от своите ученици, които без заплата служели на бога и на царя, да поучават народа и да го просвещават.

Цели единадесет години непрестанно така ся трудил и славата за високата негова добродетел и за добрите успехи на неговата проповед достигнала до Симеона, славнийт син и наследник Борисов, който и повикал да го види и да ся разговори с него. Много говорил с него благочестивийт тойзи цар за просвещението на България и облажавал царството си, че му било дарено таквоз добро от бога.

После това, със съгласието на всички и с одобрението на царя, св. Климента го възвели на епископский чин в Дребицката и Величката епархия, дето той на първите си трудове присовокупил още много по-големи.

Като видял, че народът по тази област съвсем не знае словото божие, защото нямало на български поучителни слова и по-многото от българските свещенници умеяли само да четат, без да проумяват гръцките съчинения, той положил голям труд да срути тази стена на невежеството и сън на очите си не давал, защото само в грижите за народа си намервал той храна и почивка за себе си.

И тъй сам съчинил на всичките празници поучителни слова, прости и ясни, които да може да ги разбира и най-простийт българин, поучения върху тайните на вярата, похвали на пресвета Богородица и на всичките й тържества, сказания за нейните чудеса, похвали на Йоана Кръстителя, описания за животът и делата на пророците и апостолите, за страданията на мучениците, правилата на св. отци, всичко това ся намервало от него списано. С една реч всичките черковни книги, с които ся слави бог и святиите негови и с които ся смиряват християнските души, всичко това е предал на нас, българите, тойзи великий угодник божий и ревностний патриот, съотечественик наш Климент.

Като истинний пастир на народът си, той не само че списувал и поучавал, но и всичко бил за всички, спроти нуждата на всякого. В народ, дотогаз невежествен, просвещавал умовете и утвърдявал вярата на правото християнско служение; но като питаял всякого с духовното слово, грижел ся и за тези, що имали нужда за телесна храна. Така той бил отец на сираците и на вдовиците; вратата на неговий дом били всякога отворени за бедните и странниците.

Като гледал, че в България нигде няма питомно овощие, но само диви, той пренесъл от Гръцко различни плодородни, питомни дървета и с присаждание облагородил дивите.

Когато Борис украсил България със седем съборни черкви, и той съградил сам за себе си манастир в Охрида; и друга още една черква направил той в тойзи град, която станала изпосле архиепископска столица.

Най-после, одолен от старост и изнурен от трудове, за да не отпада делото божие от неговото изнемощение, той поискал да ся оттегли от правлението на епархията; но от всички най-добре оценяющий трудовете му, па и сам труженик на попрището народнаго образования, цар и спасител, Симеон го предумал и убедил да не напуща званието си. Скоро обаче после това св. Климент ся разболява и ся оттегля в манастирът си. Тука, като предвиждал близката си смърт, той поискал да даде на българската черква още един прощалний белег — преводът на Цветнийт триод, който превел и написал во времето на боледуването си, и след свършението на тойзи си труд преставил ся о господе на 27-й юлия 916-та година.

Като свърши с тези думи разказът си за св. Климента, дядо Дечо поспря ся малко, за да си отпочине, защото ся виждаше като да беше ся уморил да говори. Но и като въодушевен от това, що беше ни разказал, и насърчен от вниманието, с което виждаше, че го слушаме, побърза, та настави: «От това, което ви най-после казах за св. Климента, деца мои, можете най-добре да разумеете какъв тряба да е бил, когато е бил здрав, тойзи, който в самото си болуване е изнурявал себе си за славата божия и за ползата на народа си! Какъв поучителен пример за сегашните и бъдущите български святители и учители!» — приложи той, па въздъхна и млъкна.

Но подир малко започна пак така:

При другото, което сте запаметили тряба да запаметите от житието на св. Климента, ви сте без друго забележили и това, дето ся относи върху предметът, за който ни беше приказката най-напред, т. е. за неспанието. Ви чухте как св. Климент сън на очите си не давал, и дене, и ноще ся трудил за доброто на народа, а при това той живял, според както може да ся пресмята, около 70 години, предел, който почти никога не достигат сънливите лентювци.

[«Гайда», г. III, бр. 8, 15 април 1866, с. 121—124.]

НОВИ КНИГИ

[ОПИСАНИЕ НА СЕЛО ПАНАГЮРИЩЕ ОТ В. ЧОЛАКОВА]

Когато «Времето» приказва за едно униятско или папищашко книже, ний ще обърнем вниманието на нашите читатели върху друго едно книже, малко наистина, но което такожде заслужва и да ся чете, и да ся говори за него. То е описание на село Панагюрище, съставено от В. Чолакова, а издадено от Панагюрското читалище.

В това малко книже г. Чолаков изложил накъсо, но ясно географическото преглеждание на селото Панагюрище, пространството и качеството на земята му, реките, климатът, историческото предание за него, жителите, поминъкът им, местната власт, и свърша с описанието на пределите му според турската сънърламъ.

Освен помощта на географическото и историческото изучение на нашите страни, що дават таквиз описания, описанието от г. Чолакова може за първо да послужи и като пример на тези, които би поискали да пишат нещо за местата, дето живеят.

Г. Чолаков казва още, че като имал отдавна описани обичаите в Панагюрище, както и във всичката кааза, чака да му ся представи случай да ги издаде, заедно с песните от източните страни на България. Дано ся представяше такъв случай по-скоро, ще кажем ний.

* * *

Друг един наш съотечественик ся занимава днес с описанието на Пловдив и на всичката негова област. Не щеше да е зле, ако г. Чолаков и другите учители от тази област му помогняха с някои съобщения всякой за мястото, дето ся намерва.

Ний загорците и от таз страна сме останали назад от нашите в Тракия братия, никой още не ся е завзел да пише нещо за Търново и за София, места толкоз знаменити и днес, както и в старо време. Собствено за Търново ний имаме събрани някои сведения, ако да имаше кой да ни съобщи по нещо и за околните места и села, не бихме ся бавили да издадем описанието на тази област.

* * *

Друго книже, което тез денйе излезе, е Разписът на книгите, що ся намират за продан у книжарницата на Хр. Данова и Друж. в Пловдив. То е любопитно, като що съдържава числото и названието почти на всички досега издадени български книги.

[«Гайда», г. III, бр. 8, 15 април 1866, с. 131—132.]

НУЖДАТА ОТ ИЗУЧЕНИЕТО НА БАЩИНИЙ ЯЗИК

Много са излъгани тези, които мислят, че изучението на бащиний язик може да липса от училищата, без да докара някоя повреда. Не; граматическото изучение на бащиний и майчиний язик е твърде нужно и затуй по всичките европейски училища то държи първий степен. И тези, които мислят инак за това, не искат освен назадноването на народа.

Какво намерение имаме ний, когато искаме да учим децата си по бащиний им язик?

Намерението ни е да ги приучим да внимават, да съгледват и да размишляват; да си съставят прави понятия за

всичко, що виждат; да нареждат размишленията си по редът, както ся пада, още да ги изражават свободно и ясно. Тъй като ся обучат, те ще обземват право всичко, що чуят и прочетат. Който е изучил бащиний си язык добре, не стои между учените да ся прозява и без да разбира какво говорят; той разбира разумът на думите им, и може право да го съобщи и на други. Който е усъвършил ученията на бащиний си язык, не стои в черква като бук да чува много и да не разбира нищо. Не, той слуша с внимание това, което ся чете в черква и ся наслаждава; следува поученията на свещеника и ся поучава, разбира догмите на вярата си и приема ги, и пази ги в умът си; а така той събира съкровище от божествени познания, което непрестанно и умножава със постоянно прочитание и приговаряние.

Но и този занаят да кажем на прочитанието, дали би струвал нещо той без точното знание на бащиний язык? За да усетим важността на това знаяние, ний тряба да премислим най-напред какво ще каже да прочитаме и защо ся учим да прочитаме.

Да прочитаме не ще каже току тъй просто да разпознаваме буквите и сричките и да сглобяваме речи; но ще каже да разбираме понятията, които съдържават книгите и списанията.

Учиме ся да прочитаме не само за да добием едно машинално улеснение да бърборим несмислено каквото ся изпрече на очите ни; но за да ся ползуваме от това, което прочитаме. От това следува, че прочитанието само по себе си не е учение; то е само оръдие, потребно за придобивание на познания. И тъй главната цел на всяко прочитание може да ся сполучи тогаз само, когато децата, усилени в бащинът си язык, могат да разбират това, което прочитат.

Още повече е потребно точното знаяние на бащиний язык и за изкуството на писанието; защото какво ще каже четво без писмо?

Но писмо като казваме, не разбираме това само дето да можем да дращим буквите и да записваме криво-ляво имената си, но това, дето да изявяваме понятията си на хартия. И защо ся учим да пишем? Не за това ли, за да можем да разменяваме понятията си с други без посредството на живий глас. Дето ще ся каже, най-главната цел за всяко изучавание на писмото е да съчиняваме и да записваме мислите си; и тази цел не е възможно да я постигне тойзи, който не е изучил основателно бащиний си язык;

тези, които не са изучили както тряба това изкуство, сиреч граматиката на бащиний си язык, много пъти толкоз чудновато и разбъркано излагат идеите си, щото не е възможно да отгатне някой смисълът им. Случало ми ся е да видя писма на таквиз недоучени или на други язык учени писачи, и не съм могъл да разбера нищо от тях, додето не ми са разправяли за съдържанието им с жив глас. Дали таквиз тряба да бъдат писачите ни занапред?

И за търговията ни, както и за всяка друга нужда в житейските грижи необходимо е едно колко-годе съвършено знание на бащинът ни язык; и всяко дете, което излезе из училището, тряба да знае да напише едно колко-годе чистичко и вразумително писмо, ако не по-друго съчинение; а това не е възможно да ся сполучи инак, освен с точно практическо изучение на бащиний и майчиний язык, на който най-лесно и най-скоро може всякой да научи да разполага мислите си както тряба, да ся изражава ясно и вразумително и да пише правилно.

[«Гайда», г. III, бр. 9, 1 май 1866, с. 145—146.]

[«НОВИЙТ ПОЛЕТ НА НАРОДНАТА НИ КНИЖНИНА»]

Както произведенията на полето в нашето отечество обещават добра жатва, така и произведенията на книжевното ни поле предизвестяват добър плод. Дано господ опазеше и едните, и другите от град и зло време!

Наистина нашата книжнина, която от няколко време насам беше ся застояла и, тъй да кажем, втарлила ся беше, от зимъс насам гледаме, че тя ся е посъвзела и развъврала ся е на потръгвание.

Освен обявените с време издадени книги: Първа част от всеобща история; Славянска граматика; Първа част от Славенска христоматия, издадени от г-на Момчилова; двете издания на Новий завет и Пътешественикът, от библейското общество; повест Изгубена Станка от Блъскова; друга една Историческа

повест, превод от полски, и първата книга на периодическо едно списание Българска старина, които можахме да видим досега; и от Дунава, дето научаваме за напечатанието на книгата Евангелски чтения от священика Ненча; знайме още че под печат ся намерват днес и следующите: трете издание на поученията Софрония епископа Врачанскаго; преводът на Телемаховите приключения; нов Писмовник; първата част от новото издание на Черковните служебни книги, печатана от Тадея Дивичиян, и други още няколко дребни книжки. Имаме пак пред очи още две обявления; едното от г-на Момчилова за напечатването на 2-та и 3-та част от Всеобщата история и другата от Славенската христоматия, другото от отца Аверкия в Дрезден за напечатването на черковни някои слова. Неуморнийт от нашите книгоиздатели и книгопродавци г-н Данов ще печата сега скоро една Пространна физиология и други няколко учебни и занимателни книги; подобно и неутомимийт г-н Манчевич ще тури под печат една Елементарна геометрия и други още книги. Младийт г-н Владикин ще печата Две трагедии от българската история. Старийт и многоблъскавшийся г-н Блъсков ни яви, че ще начене да издава Духовните книжки и житията на празнуемите святии. Духовенството при българската черква ся притъкмява и то за издаването на едно черковно периодическо списание. А може още и други някои книги да има печатани или да ся печатат и готвят за печатание, без да сме ги видели и без да знаем за тях.

Всички тези известия и добри начинания после един застой, който виждахме в книжевната си деятелност, не може да не зарадува всяко чувствително сърце и ний не можем да не молитствуваме добри успехи на нашите списатели и книгоиздатели и да не честитим на всякого едного българина новийт полет на народната ни книжнина.

[«Гайда», г. III, бр. 10, 15 май 1866, с. 165.]

ЯЗИКОУЧЕНИЕ

Языкът е невидимий образ на цял народ. Колко жално наистина да гледаме как ся изхабява този образ у нас още от детинството ни. О, нека бъде наший ни язик, язик на челядта ни за дечицата на новото време! Нека те да слушат често и в черквите, и в домашнето богомолство, и в неделното чтение величавите звукове на черковнославенский язик, тъй както са ечали те в първийт възраст на наший народ!... Около люлчиците им нека ся чуват сладкогласни песни и предания народни и при таквизи гласове и чувства да пораснуват дечицата ни. Да не допира до устата им никакъв чужд глас, доде ся не развие в тях свободно дарът на человеческата словесност по бащиний им язик, че после, кога им дойде редът, нека идат и образованите язици на другите народи, но нека идат между челядта ни като призовани гости, а не като господари да завладяват умът им и народнийт им язик.

[«Гайда», г. III, бр. 11, 1 юни 1866, с. 181.]

ДОСИТЕЙ ОБРАДОВИЧ

Наистина никой не може да забаши и да отрече ползата, която приносят всякои първи писатели на един народ при възраждането на книжнината му, но тряба да изповядаме, че много пътя тези писатели не улучат тъй лесно правийт път, щото и трудовете им да хванат място според желанието им. Често ся случа, че те, полъгвани на след книжнината на другите народи и най-паче наслед языкът, на който са получили образованието си, като не земат във внимание потребностите на народа, за който пишат, и степента на разбиранието му, бъркат както в избиранието на предметите на книжовнийт си труд, тъй и в языкът, по който захващат да пишат: последнето особено е било камък за препъване за повечето тези писатели. Истиннийт път за народен писател ся угажда само с талант или поне с близко, на себе си изпитано съзнание на природната потребност.

И преди Доситея Обрадовича е имало няколко сръбски писатели, както и преди Ломоносова няколко руски, но собствено руската книжнина наченва от Ломоносов, както и сръбската от Обрадовича, защото те са били първите представители на това съзнание.

Доситей Обрадович, роден на 1739, а починал на 1811, бил родом от Банат в Австрия. Обрадович най-напред отишел в манастир, но ученолюбието му го накарало да напусне манастирът и да странствува по чуждите земи с години; той изходил южните земи, бил в Турско, в Гръцко, в Мала Азия, после в Германия, Полско, Лифландия, слушал лекции в Галский университет, посетил Франция и Англия и най-после поселил ся в Сърбия, дето най-подир станал сенатор, главен началник на училищата и възпитател на Карагеорговите деца.

Когато бил в Липиска — 1783, Обрадович издал животоописанието си. Подир това Съветите на здравий разум, в 1788 Баснite си, в 1789 Събранието на разни и нравоучителни неща. Подир смъртта му Соларич издал Мезимецът му; след това били издадени съчиненията му в Бялград, а 1845 — и Домашните му писма. Второ издание на всичките му съчинения в 10 книжки излязоха на 1850 в Новий Сад.

Голямата заслуга на Обрадовича ся състои в това, че той сам разбрал и на работа показал как и какво тряба да ся пише за сръбскийт народ. Като що бе сам излязъл от народът, той всякога останал близо до народната точка на зрението, знаял народните нужди и недостатки и като разбирал отде тряба да ся начене развитието на народните понятия, наченал да говори с този язик, който бил право и непосредствено достъпен на народът.

Както са били работите тогаз, във втората полвина на миналото столетие, инак не можело ни да бъде. Народът не разбирал черковнийт язик и за да ся действува на него, сиреч на народът, трябало да му ся говори по язикът му, както да разбира, още да му ся говори не това, което можал да намери в старите си книги. Обрадович вършил в тоз случай впълно съзнателно. Наистина в неговът язик има още остатки от старата манера, но в цяло той бил без сумнение народен, каквото ни един от неговите предшественици. Тази работа на Обрадовича не станала без противоречия. В своите Съвети от здравий ра-

з у м Доситей Обрадович разказва между другото и това:

«Когато мойт игумен видя, че аз държа в ръка книга, напечатана с граждански букви, каза ми в очи, че ако ся не пазя от таквиз книги, аз ще изгубя и тез трошици от разум, каквито са останали в главата ми. Ил не видиш (думал игуменът), че в тази книга половината от буквите са латински, или не знаеш, че всяка книга, в която има поне една латинска буква, е проклета и че откак ся започнали да излязват таквиз книги, хората захванаха да ядат улитки: светът би можал да трае няколко стотин години повече, ако да не бяхте го ви с таквиз книги докарали накрай да погине.»

Но това като казва за игуменът си, Обрадович разказва и друго, дето му говорил Милутинович някой си, неучен, но умен старец калугер и го убеждавал да предпочте чението от калугерството.

«Колкото съм аз прост и неучен — думал този старец, — мене ми е по-драго да гледам младийт Райча учен, а не четирмата вселенски патриарси, които да са като мене без наука; видя ли го как е млад и без брада, но кога хване да говори, всинца ний с големите бради седим, та го гледаме, като да сме дошли из някоя дива земя. . . Вярвай мя, синко!, кога чуя младаго Райча да говори, въздишам за моята младост и да имам някоя власт, преобърнал бих на училища всички тези наши манастири. Затуй послушай ти мойт последен съвет, извади из глава туй, дето да ся светиш, аз ти ся обзалагам в мойта сръбска вяра, че от туй нищо няма да излезе; търси учение, макар да гладуваш, да жадуваш и гол да ходиш. Аз повече ти желая да бъдеш в малко едно селце на малките дечица учител, а не у Опово игумен или архимандрит.»

И много други любопитни и поучителни истории на странствията и патриотическите си стремления разказва в писмата си и в самоописанието на живота си тойзи оригинален человек. Той все повече и повече ся убеждавал, че за неговът народ е необходима науката, и силно тъжал за неговото невежество. Той бил правийт и непосредственийт начинател на сръбското възрождение. Началото било мъчно, но без да ся гледа на противоречията, на Обрадович работата имала пълна сполука; всяка книга, написана по народен язик, когото всякой разбирал, била новост и радост за народа и който имал някоя книга от Обрадовичевите, той я пазял като драгоценност.

[«Гайда», г. III, бр. 17, 1 септември 1866, с. 273—274.]

10-ТЕ ЗАПОВЕДИ НА ПИСАТЕЛИТЕ

Когато пишете, тряба да имате пред очи следующите правила:

1) Да сте кратки, защото е векът на телеграфите и на стенографите.

2) Да сте определени; сиреч да не описувате за един предмет, без да го посочвате, че е този той.

3) Да излагате събитията безизкуствено и безпристрастно.

4) Да отбягвате от предисловието и да ся вглъбвате отведнъж в предметът, както добрийт плувец в студената вода.

5) Когато пишете някоя фраза, която имате за изключително добра, теглете под нея пръчка. Извънредното явление привлича вниманието на всички.

6) Да бъдете кратки, сиреч да ся уверявате по-напред, че наистина имате в умът си някоя идея и тогаз да я излагате в късо.

7) Когато статиите ви или изложенията ви са пълни, отсечете от тях всичко излишно говорение; защото не е в многото хубавото, но в хубавото многото.

8) Да правите периодите си къси. Лаконизмът е язикът на господарите и на големите мъжйе.

9) Да отбягвате от всякой язик накамарен, претоварен и препълнен. Най-простий е най-добър.

10) Да пишете така, щото лесно да ся прочита. Иерографическийт язик е самийт, който е намерил верни читатели.

[«Гайда», г. III, бр. 17, 1 септември 1866. с. 279.]

[«ДА ИЗВЕСТИМ»]

За нови български книги нямаме да известим освен за Аритметиката на г. Икономова, която видяхме и оценяваме я наистина, като ѝ даваме предпочтение пред издадените до

нине на български аритметики; но отказваме ся да ѝ изплетем панегирик такъвзи, какъвто редакторът на Турция ѝ изплете, вероятно и без да я разгледа и оцени, както тряба. Отказваме ся, думаме, но не от презрение към трудът на г-на Икономова, а защото чухме отзивът на публиката към похвалите на Геновича за тази Аритметика — отзив, който не ни ся видя далеч от смисълът на пословицата «Кой хвали булката наша, сополивата? — Хвали я майка ѝ, гуреливата.» Този отзив е обиден негли за почтенийт списател, но в искреността си към него ний не можем да му не напомним поговорката «Който ся меси с триците, изядат го свиниете.»

Колкото за нашето оценение, то е праведно и каквото ся пада на такъвзи труд, придружено с желанието да ся въведе в училищата ни, които тряба да земат някое преобразование в способът на сухото досега преподавание както на аритметиката, тъй и на граматиката; защото по досегашнийт способ на преподаването едва ли ще бъде навсякъде приета Аритметиката на г. Икономова, а това не ще бъде толкоз за него ухрабно, колкото за учащите ся младежи.

Други няколко книжки чуваме, че има издадени в Русе и в Букурещ, но като не сме ги видяли, няма и що да кажем за тях.

[«Гайда»,] г. III, бр. 17, 1 септември 1866, с. 280.]

ДУХОВНИ КНИЖКИ

ПОМЕСЯЧНО СПИСАНИЕ, ИЗДАВАНО ВЕДНЪЖ В МЕСЕЦЪТ ОТ Р. И. БЛЪСКОВА. КНИЖКА ПЪРВА (СТРАНИЦИ 32), ПЕЧАТАНА В БОЛГРАД, В УЧИЛИЩНАТА ПЕЧАТНИЦА.

Радуваме ся за подновението на това престанало периодическо списание и благодариме на г. Блъскова за старанието и трудът, който положил и полага за възобновението и продължението на издаването му занапред. Лишението от таквоз списание е щърбост за всякой народ, а най-вече за нашийт в сегашното му състояние. Неоспоримо е, че най-желателната и най-сгодната, а в същото време най-полезната храна за един народ, и най-вече в младенческото

му състояние, е духовната; защото и най-слабият читател, който едва само може да прочита, може и да разбира, което чете, и да ся наслаждава и да ся назидава, когато другите списания не само ся затруднява да ги разбира, — защото ся изискуват предварителни някои знания и провещялост в прочитание, но често и от недоразумевание убива му ся похтата към прочитание или па от криво разбирание вместо полза, вреда добива. За това и свещенството при Българската черква — както бяхме предизвестили в Гайдата — след преставанието на тези Духовни книжки беше турило на ум да предприеме издаванието на таквоз едно списание, но след повторителни уверения от страна на г. Блъскова, че той ще подкачи пак да ги издава, то предостави нему това предприятие, за да тури само ръка на друго общеполезно дело.

Драго ни е да видим и да кажем, че Духовните книжки при възрождението си ся показват, че стоят по-горе от преди, сиреч че съдържанието им е по-отбор и наредата им по-добра. Едно само има да забележим на почтенийт издател и надеем ся, че уверен в искреността ни, ще земе във внимание забележванията ни. Първо, че началните статии не тряба да бъдат с по-дребни букви, а крайните, под насловие Р а з н и, с по-едри, още и по-дългите статии тряба сякога да предшествуват и колкото по към крайт по-кратките, тъй що най-после в отделът на разните да са само кратки статийки и нравоучителни примери, каквито действително са тези, които на 31 страница; а таквизи, каквито са описанието на Болград, размишлението при Одеските гробища и извлечението от брошурката на г. Кифалова, по-добре е, по нашето мнение, да бъдат изключени от духовните книжки: не че тези неща не са добри и полезни, но защото не съответствуват с назначението и целта на Духовните книжки, които според програмата си тряба да бъдат чисто черковно—литературно списание.

Но като знайме от опит, че успехът и усъвършенванието на кое да е периодическо списание зависи от приемът и поддържанието му от народа и от участието, което могат да земат в него и други способни за такваз работа хора, то призоваваме и умоляваме нашите съотечественици да не останат равнодушни към това толкоз полезно списание, но да го поддържат със спомоществованията си

както за своя и народна полза, тъй и за почетът на народното ни име.

[«Гайда», г. III, бр. 18, 15 септември 1866, с. 293—294.]

[ИЗВЕСТИЯ]

— Годишни календарчета за 1867 година видяхме няколко издания, от които изданието на г-на Манчева ся отличава по красивото и гиздавото си отпечатвание, а това на г. Е. Карпачева по изследуванието на българските святии и други още някои съобщения касателно до черковната наша история. Добре е издателите на календарите да последоват добрийт пример на г-на Еня и да поместяват в изданията си таквизи любопитни от черковната ни история уломки, само да бъдат по-внимателно обработени и по-систематически наредени и изложени. От всички книги днес в България годишните календарчета са, които са най-вече купуват и пръскат между народа, и чрез тях засега по-скоро и по-лесно могат да ся обобщават предварителни и полезни за народа сведения върху това, за което ся той днес домогва.

— Кратка една българска история беше начнала тука в Цариград да ся печата, но не знайме защо ся обави. Първийт тетрад отпечатан ний видяхме преди време и доколкото можихме по него да заключим, тая история ни ся видя по-систематически предприета, отколкото други сме видели, и затова желайме по-скорото ѝ на свят излизвание, защото училищата ни имат голяма нужда от таквоз едно списание.

— Печата ся и скоро ще излезе на свят малка една книжка. Уроци от благонравие за употребение в училищата.

[«Гайда», г. III, бр. 18, 15 септември 1866, с. 294—295.]

АЛБАНСКИЙ БУКВАР

Тез денйе видяхме издаден от Англо-американското библическо общество един буквар на албански язик с латински букви; научаваме ся още, че и нов превод на Новий Завет ся вече печатал на този язик и със същите букви, които са не по-малко от гръцките недостаточни за изражение на звуковете в албанский язик. Не сме да не желайме разпространението на словото божие и между този от старо време съседен нам народ и не можем да осъдим старанието на библическото общество в това предприятие, забележваме само, че по нашето мнение много подобре щеше да е, ако за тези издания са употребеше кирилицата.

Освен преимуществото, което има тя над гръцката и латинската азбука за изражение на звуковете в албанский язик, има още и някое историческо значение за този народ; българската азбука, кирилица наричана днес, е введена най-напред от Св. Климента между тези българи, които са били и са и днес прями съседи на албанците и те тогази още са я приели и е била в употребление у тях до последните времена. Това ся види не само от разните български ръкописи, които ся намерват по тези страни и най-паче в Елбасанский манастир св. Йоана Владимира, но още и някои хрисовули от последнийт герой на това племе, Скендер-Бега, опазени и до днес, ясно свидетелствуват, че не само българската азбука, но и старобългарский язик е бил, както и във Влашко, господствующий язик по тази страна, който ся е държал до паданието на Ипекската патриаршия; и днес даже има места, дето българската азбука е в употребление между албанците. Освен това за албанците по съседството им със славенските племена българи, сърби и черногорци приеманието на азбуката, която те употребяват, е дело по-користно от приеманието на всяка друга азбука и най-вече като ся земе във внимание, че комай всичките албанци знаят или български, или сръбский язик, като извадим тези на южната страна, които са в прямо съседство с гърците; но те са вече да забравят и албанский язик по милостта на всепожиращата елинска пропаганда.

Думата ни е тука за албанците християни и мнението ни е за по-лесно разпространение на просвещението и

между тях. Далеч от нас таквизи бълнувания, каквито са имали и имат гърците, ний искаме албанците да са и да си останат албанци, както и българите българи, и да пишат и да четат по язикът, който говорят, и предложението ни е как по-лесно може да стане това; понеже приетата от протестанските мисионери азбука е тъй мъчна, щото не вярваме никога да влезе в употребление, а измислевание на нова за един такъв малък и религиозно толкоз разделен народ ще бъде голяма спънка в желанието на частни лица, които би поискали да напишат и печатат нещо по този язик, а от това и развитието, и о[з]дравението на народността им губи.

[«Македония», г. I, бр. 9, 28 януари 1867, с. 4.]

[«ГОЛЕМИ ЗАСЛУГИ В НАРОДНАТА НИ КНИЖНИНА»]

Телеграфическа депеша от Букурещ на 11 окт. до някои от сръбските вестници известява смъртта на съотечественика ни Сава Стойков, известнийт под име Г. Раковский. Като писател покойнийт има големи заслуги в народната ни книжнина и това, което ни прави да желейме повече е, че политическите му убеждения купно и заблуждения изложиха животът му на злострадания, които скратиха дните му и тъй рано ни лишиха от талантът му и от ползата на книжевните му трудове. Бог да го прости.

[«Македония», г. I, бр. (92)47, 21 октомври 1867, с. 4.[

[«И У НАС ЛЕЖИ БОГАТО СЪБРАНИЕ»]

Според Зимзелен Велко Д. Стоянов работи на великото дело от българското народно книжество, като превожда на немский язик, и сега превождал епически и

лирически песни и др., от които имал 1500; по-нататък превождал народни гаткания, пословици и гатанки, от които имал 3000. На чехский язик пишал той сега Б ъ л г а р с к а а н т о л о г и я, както ся види такава, каквато В. Крижек на 1863 год. издаде в Прага Югославенска антология. Първата книга ще има въведение за ставанието, развитието, значението и важността на българската народна поезия, такожде и митология, доколкото ся е тя опазила още от предхристиянското време, най-после за сегашний български язик. Истий господин приготвя за издаване свой Етнографический З е м е в и д (карта) на Европейска Турция.

Почтенийт труженик на българското книжевно поприще, за когото ний не можем да кажем, че го познаваме (ако да не е един от старите наши познаници, когото си предполагаме), е избрал добра част за занимание в българската книжнина, за което му молитствуваме добри успехи. Българските песни, притчи, пословици и гатанки, това съкровище за българската книжевност, не е намерила още своите обработници; и не само това, но нити ся е издало още нещо пълно по тази част. Освен изданието на Братия Миладинови и това на С. Верковича никое още друго издание на български песни не ся е явило. И у нас лежи богато събрание на песни, пословици и друго, с което от 20 години насам сме ся занимавали, но не виждаме никаква надежда за изданието им засега, та дано някога бъдеше!

[«Македония», г. I, бр. 35, 29 юли 1867, с. 4.]

[«СВЕТЛАТА ЗВЕЗДА НА БЪЛГАРСКИЙ ГЕНИЙ»]

С тежка жалост и скръб изпълни сърцето ни слухът, който ся разнесе тез денйе в градът ни за смъртта на родолюбивийт и ученнейшийт наш сънародник Доктора П. Берона в Париж. Ако и до дълбока старост пристигнал вече, неговите дни бяха още многоценнейши за нас не само по благодеянията, с които щедро обсипваше мястото

на рождението си и въобще цялото отечество, но и по това, че по ученнето си той беше светлата звезда на български гений между ученийт свят в Европа. Покойнийт не само като богат материално е много помогнал за образованието на съотечествениците си, но и като учен и писател ся показа пръв и върховен в българската книжнина с прочутийт си буквар, а във всемирната по неподражаемите си филологически и астрономически списания, единствени в родът си по проницаемост, по дълбоките съображения и по математическата си точност, с които той ся яви достоин съперник на знаменитийт Хумболта. Никой друг не е възвисил на такъв почет българскийт дух с ученето си, както той, но ето прибра ся и той при людйете си, при славнийт ред на великите мъжйе, които напоследък даде на българите родината му Котел. Бог да го прости.

Приканяме приятелите и познаниците на покойнаго да ни съобщят за обнародуване каквото знаят от житието му.

[«Македония», г. II, бр. 6, 6 януари 1868, с. 4.]

[«КАТО ОБРАЗЕЦ ЗА МАКЕДОНСКИТЕ НАШИ БРАТИЯ ПИСАТЕЛИ»]

Един млад наш съотечественик, непознат нам, праща за обнародване няколко лирически стихотворения, като ни моли съвременно и чака да чуе от нас съжденията ни за произведенията му. За да обнародуваме в листът си някое от тези стихотворения, въздържахме ся не за друго, но защото по съдържанието си те не съотвествуват някак на направлението на вестника и са добри за в по-леки издания, каквото песнопойски и алманаси. Колкото за достойнството на пиесите и за поетическите способности на младийт наш поет, ний ще кажем, че и най-силните таланти имат нужда от едно по-систематическо изучение, а в лишение от него необходими са много чтение и много работание, за да може да достигне някой до едно възможно усъвършенствование.

Жално е, че между нашите писатели не виждаме не само поетически таланти, но нито таквизи, които с наклонност поне да ся занимават по тази част на книжнината ни; едного само познаваме от младите наши момък с поетически способности, но и той или не пише вече нищо, или нищо не обнародува и не издава, което е немалка загуба за нашата книжнина.

Но понеже е реч за стихове, за да не минем съвсем на сухо, ще приведем тука кратко едно стихотворение, произведение на едного от по-вещите в това изкуство нашего сьотечественика, който е вече известен на читающата наша публика с трудовете си по тази част. Приводим го още като образец за македонските наши братия писатели, за да видят какво наречие и кое правописание употреблява образованият и истиноученият нихен съгражданин, та да го последуват в това и да не стават причина да ся усилва разделението в българската книжнина, което може да възима пагубни следствия въобще за народа ни. Ето стихотворението.

ДО МАЙКА МИ

Майко злощастна, ти, майко страдалница,
мътни са сълзи ти, как у Брегалница,
мътни са студни вълни!
Тъга душевна е, тъга ти внътрена,
капат ти сълзите, как роса утрена,
сладки л са, майко, они?
Що си застанала, майко, над сина си,
що си наведнала очи и клепки си,
гледаш го мрачно ти так;
поглед на него си хвърлила жалостний,
ден ли за тебе той скърбний, нерадостний,
пълен со тъга и мрак?
Щеш ли да бидищ ти ням утешение,
пей му ти песна за вечно търпение,
пей му ти, майко, му пей;
пей и за негово вечно страдание,
пей му да няма в душа си роптание,
пей му и сълзи не лей.
Пей му ти още и за послушание,
няк е как ягненце той на заклание,
кротък и мирен, готов

и за телесно му пей ослепение,
и за душевно му пей онемение,
само не пей за любов!

[«Македония», г. II, бр. 33, 13 юли 1868, с. 3.]

ДЛЪЖНОСТИТЕ НА ПУБЛИЦИСТИТЕ

Когато учените людйе съгледаха спокойно младенческото и детинското състояние на человека и познаха колко бавно и мудно и с колко мъчнотии излязува той от необразованият състав на първото си съществование и възлезува по степените на усовършенствованието, те останаха смаяни и зачудени от туй наистина чудесно преобразяване! Мнозина даже от тези учени людйе, от това явение водени, допуснаха си да мислят и да вярват, че първият человек е бил от раждането си съвършен и всемудър. Други обаче по-малко лековерни и повече наблюдателни, като зеха историята за водител, издириха по-основателно и познаха, че человек ся ражда дете и от детский си възраст като расте, върви напред и станва с време словесен, опитен и разумен; приеха това, което е и по-право, че человеческата природа е да преминува постепенно от несъвършенство към съвършенство, от незнание към знание, от неучение към учение; и заключиха най-сетне, че человек, добре воден, може да напредува и да бъде доброчест, и напротив пак, не воден никак или зле воден, остава назад и бива злочест толкоз повече, според колкото тези, които са около него, напреднуват и блаженствуват.

Тези прочее, които искат человека, щом ся яви в гражданското общежитие да бъде умен, опитен, съвършен и безгрешен, искат едно нещо невъзможно за самата природа и неприемлемо от здравият разум.

Правото и истинното е человек в общежитието да ся зема най-напред като гражданский младенец. А от това следува, че тези, които са по-пораснали и по-възмъжали в това общежитие, тряба да промислят за повеждането и

унапредването на тойзи младенец, с други думи, за неговото възпитание.

От порасналите и колко-годе възмужалите членове на едно общежитие, от тези сиреч, които имат тая длъжност за възпитанието на гражданските младенци, между властелините, държавниците, гражданските и духовните началници — единствените някога привилегировани водители и възпитатели на народите, днес заемат място и смирените онези непривилегировани труженици и мислители, които, имеюще в ръка презрителното някога оръжие — перото, с него често в сегашното време превъзмогват и самите онез, които държат в ръка силните и страшните гръмове.

В редът на тези последните се намеруват и публицистите, тези неизвестните на древний мир, но почти най-силните днес по оръжието си явни мислители и деятели.

Но понеже колкото расте силата на едно разумно същество между подобните му, толкоз също пораснува и отговорността му пред тях, от това следува, че длъжностите на публицистите са и от най-тежките.

Без да ся простираме тука в подробни разправи върху това, ний ще пречнем да кажем, че в попрището на своята деятелност те тряба най-напред да познават добре положението си спрямо онези, възпитаването и възсъздаването на които имат за цел.

Публицистите тряба да имат всякога пред очи младенческото им още състояние и, както не ни е чудно, когато гледаме малките деца да говорят, да желаят и да правят често работи съвсем глупави, а понякога и вредителни, така и колчем бъдем принудени да обсъждаме работите, мислите и намеренията на тези си възпитаници, не тряба да ни учудват, ако ги намерваме несъобразни с тези, които ний желаем да имат. Не тряба още ни да ни отчайва тяхното твърдоглавие, непреклонността и неуводличавостта им отведнъж към това, на което искаме да ги преклоним; но, с пълно снизхождение към несъвършенолетието им вместо да ги презираме, нека намерваме в състраданието към тях онзи неизтощимий извор на въодушевение към неуморност в трудение за възпитанието и възсъзданието им с пълна увереност, че тези наши трудове не ще бъдат всуе.

Истина е, че ний имаме право да укоряваме много от желанията и работите на малките и безвъзрастните деца

като глупешки и вредителни и да ги мъмрим и гадим за тях; но не е право и съвсем безполезно е и да ги мразим за това. Следователно наша длъжност е, като сматряме човека несовършен, да ся трудим по мярата на нашето съвършенство, според силата на нашата възмъжалост да го ръководим към добрините на Напредъка. Да му вдъхнем любов към доброто и полезното, чрез което човек напредува и бива честит, а отвращение и ненавист към лошето и вредителното, чрез което остава назад и става злочест.

Още и като възмъжали и като връстници ако би да сматряме ний нашите съвременници, и по длъжност като обществени възпитатели ако тряба да изобличаваме лошите им обикновения, да опозоряваме вредителните им дела, да опорочаваме противозаконните им намерения, не тряба да го правим туй от страст, но от състрадание. Тряба да ся мъчим, за да им дадем да разберат, че от това тяхното поведение ся повреждат човеците, които живеят с тях наедно, че лошийт техен пример става голяма пречка за благополучието не само на живущите днес, но и на последородните; и всякак да ся трудим да ги отклоним от лошийт път и да ги отвърнем от пагубните им намерения; и ако някога бъдем принудени да ся покажем и строги към непоправимостта на някои, все пак тряба да вардим, щото личностите да остават святи и неприкосновени.

Публицистите са отговорни наистина за немарението си в осъждание на поведения, противни на обществените интереси, но те са такожде отговорни и за пристрастието си, с което могат да произведат раздражения не по-малко гибелни и съсипителни за тези интереси. Предмет за обличение на явнийт глас не тряба да са человеците, но делата им и те тряба да ся претърсват и пресаждат, а не личностите им.

[«Македония», г. III, бр. 1, 3 декември 1868, с. 2—3.]

ЛЮБЕН КАРАВЕЛОВ

Има вече доволно време от как бяхме чули и разбрали за даровитийт наш писател г. Л. Каравелова, че го запрели в Сърбия някъде; от тогаз ний нищо не чувахме и нищо

не знаяхме за него. Ето сега от един студен като лед ответ, който му праща явно чрез вестник Напредък някой си Емил Чакра Сърбин, научаваме се, че злочестият тойзи наш съотечественик от седем месеца насам и досега бил и е все запрян. Ний не знаем нито де, нито защо е запрян, затова и нищо не можем да кажем; но то ни не възпира мислим да изкажем съжалението си за лошата орисница на нашите учени мъжйе, които твърде често и за права бога стават жъртва на чужди клевети и интриги и така гният и ся скапват с месеци и години в мрачните и влажни тъмници, без да има ни кой да ги потърси, ни кой дума за тях да подума!

[«Македония», г. III, бр. 12, 15 февруари 1869, с. 3.]

О и У

Определението на предлозите о и у при употребението им в сложението с глаголите е твърде мъчно в българский язик не само поради слиянието на гласът им в говоримийт язик, но и поради много близкото им значение и голямата мъчнотия в разпознаването на различието им.

Тая е негли причината, дето и в старите ръкописни и печатни книги ся среща безразличното употребение и на двете, напр. умивалница и омивалница, омивам и умивам; но то не ще каже, че няма разлика и че тя не тряба да ся изследува и варди. Колкото и да е тежко, но всякога е повярно узнаването на това различие не по гласът, а по значението му, върху което тряба да обръщат внимание писателите.

Тъй ний виждаме невнимателното употребение на удобрявам вместо одобрявам; одобрявам показва, че припознавам за добро, подтвърдявам нещо, а удобрявам ся употребява за земя, правя я добра, сир. наторявам я.

Уценявам вместо оценявам: оценявам показва познаването и определението цената на едно нещо, а уценявам показва намаление в цената, както ся

вижда в глаголът прибавям, набавям, убавям, което значи свалям, намалям от онова, на което е прибавено.

Убогатявам вместо обогатявам; обогатявам значи правя някого богат или сам той пробогатява, а убогатявам значи съвсем противното, т. е. правя сиромах, от което и думата убог.

Добродетел в българский язик не може да замени благодетел, понеже многогодишното употребение на разницата между тези две думи в черковните книги е определило вече значението им и то не може днес да ся преиначи, без да произведе бъркотия в пишемийт язик. Благодетел е от онези съществителни имена, които служат и като прилагателни, каквото учител и дрг. а добродетел е просто съществително отвлечено и не може да ся употреби със значението на благодетел, т. е. за да означи човека, който прави благодеяния. И в случай даже, когато би искали по някакви си убеждения или каприциии да отхвърлим думите благодетел и благодеяние, то пак не можем и не тряба вместо тях да употребим добродетел, а добросторник или добродеец.

[«Македония», г. IV, бр. 25, 14 февруари 1870, с. 3.]

ГРИГОРИЙ САМБЛАК

Самблак, Замблак, Цамблак, Зимблак, Симблак, Цемивлан и Семивлак, както ся намерва писан, Григорий, Киевский митрополит, според свидетелството на руските летописи бил българин родом. Преди да отиде в Киев, той бил игумен на молдавската обител, наричана Пантократор, а после в Дечанската обител в Сърбия. Избирането и възвеждането му на Киевската митрополия съставя важна епоха в руската черковна история, за което е и подробно описана и от която ний ще направим едно кратко извлечение, колкото за тойзи сънародник нам святител.

На 1376 година Киевската митрополия имала особен митрополит Киприяна, който на 1381 год., като минал в

Москва, удържал за себе си и Киевската митрополия като митрополит всерусийский; но при неговът наследник митрополита Фотия (1409) литовский княз Витовт, като не искал да гледа епархиите от своите области, подчинени на московскийт митрополит, на 1414 свикал в Новгород литовский събор от деветминатa си епископи, та им предложил да изберат особен киевский митрополит, когото да пратят в Цариград за посвящение. Съборът ся колебал дали да пристъпи на таквоз разделение на черквата, но найпосле избрал за киевский митрополит Григория Самблака и го пратил със свои и княжески грамоти в Цариград. Но туй посолство било безуспешно. Гръцкийт император и патриарх не пристанали да го посвятят и Григорий ся върнал в Литва непосвящен. Но князът Витовт на 1416 свиква пак събор и на 15 ноември. принудва го да посвятят Григория за киевский митрополит, а за оправдание на тази си постъпка против цариградский патриарх и всерусийскийт митрополит той заповядал да ся състави съборно решение за отчуждение на киевските, поднепровските и литовски черкви от московската йерархия. Напразно московскийт митрополит Фотий опровергавал това постановление, разделението на руската йерархия от това време ся утвърдило. Новопосвященийт митрополит Григорий, казуват руските летописи, много ся старал да отвърне княза Витовта от наклонността му към латините, но той му отговарял, че тогаз може то да бъде, когато Григорий иде в Рим и надпре папата във вярата. Митрополитът не ся устрашил от туй предложение и действително в 1418 год. ходил на римскийт Костницкий събор, но с какъв успех ся е върнал, не ся знае; а на другата година 1419 той ся преставил.

Някои от руските писатели от пътуването на Григория на Запад заключават, че той ходил тамо за преговарение върху унията; а за това и наричат този митрополит прямо отстъпник и униятин. Но по-вероятно е, че туй нарекание може да ся препише единствено на негодуването на московските митрополити за това, че от този киевский митрополит ся наченало разделението на йерархията.

Изобщо пак всички руски летописи отдават справедливост на личните достойнства на тойзи светител. Те казват, че този пастир бил мъж благоговен книжен, зяло изучен на всяка книжна мъдрост из детство и много писания сътворив остави. В Московската патриаршеска книгохранителница ся пастряли до сега между ръкописите 27 поучителни и похвални негови слова на разни господски празници и на памети светейски. В тях има и едно негово надгробно слово на Киприана, рускийт митрополит. Св. Димитрий Ростовский в каталогът си за киевските митрополити свидетелствува, че той още съчинил житието на Св. Параскева Търновска и установил в киевската йерархия да ся празнува нейната памет на 14 октомврия. В друга една библиотека, при нейното житие, описано от Евтимия, патриарх Търновский, приложено е само слово от Григория Самблака за това как била пренесена в сръбската земя. Там има и житието на Стефана Дечанский, сръбский крал. Другите му съчинения са изгубени или неизвестни.

[«Македония», г. IV, бр. 40, 7 април 1870, с. 2.]

ЧИТАЛИЩЕ. ПОВРЕМЕННО СПИСАНИЕ

издавано от Българското читалище в Цариград Октомврия, 1, 1870. Книжка 1. Цариград 1870. В печатницата на в. «Македония». На голяма осмина печатний лист, страници 48.

За съдържанието на 1-та книжка от второто това новопоявено повременно списание ний няма да ся простираме, нито извлечения ще правим, като ся ласкаем с надеждата, че всички почти от читателите ни не само че са я видели, но са ся и сдобили вече с нея и са я прочели. Тъй също и за оценението на съдържанието ний ще бъдем кратки. Но подражающе краткостта на самото това списание в отзивите му за други списания, нам не малко ни е чоголно за това, дето не можем да бъдем и като него предпазливи в своите оценения. Цариградското повременно списание, като също царогражданче, ся показва вежливо и твърде деликатно в отношенията към другите си събратия, ще

каже, че е хитро и умее да ся лада наспоредв времето.

Наистина, нищо по-мъчно от това, дето да обсъди, оцени и да произнесе някой мнението си независимо и безпристрастно за едно каквото и да е книжевно произведение в едно таквоз време, когато книжнината на един народ ся намерва в състояние, в каквото е днес за днес тя у нас. От тогози, който по длъжност би ся зел да направи разбор някакъв на една новоиздадена книга, изисква ся не да покаже истинно и искрено както достойнството, тъй и недостатките на произведението, но иска ся да направи едно таквоз ласкаво оценение, нещо като полуразбор, в който горе-долу нищо да не каже, а от казаното да могат да останат задоволни и списателят, и списанието, и публиката. Това виждаме да е дирил и доволно улучил младият наш събрат в Библиографията си и ний не можем да не честитим на подписанийт г-на Макавеева тази невдаваема всекиму способност; не можем обаче и да не пожалим от една страна за съвършеното лишение на критический отдел в браилското Периодическо списание, а от друга за мазлията библиография на цариградското Повременно списание, понеже това отнема от читателя възможността да си състави пълно понятие за характера на този род списания, когато, както е известно, критическият отдел определя таквизито издания по-добре от всяка програма.

Не остава прочее освен да чакаме; защото и наистина при таквоз състояние, в каквото е нашата книжнина, с каквато мъчнотия ся и пишат, и издават у нас таквизи списания, твърде е мъчно и почти невъзможно за пръв път да бъдат от всяка страна улучени и дотъкмени.

При това не тряба да ся забравя, че у нас е кесат още и самият материал за критиката. Та дано занапред бъдат и писателите на тези списания по-честити от таз страна и читателите им от оназ. А до тогаз нека и едните, и другите преговарят утешителната оназ за състоянието ни музика на покойнийт Цариградский вестник: Благодари ся на сегашното и търси всегда по-доброто.

Вън от това, при всичкий бегъл поглед, с който рекохме да минем съдържанието на второто това повременно списание, не можем да не препоръчим на особеното внимание на читателите двете замечателни статии от главнийт редактор в тази първата книжка — Обявлението и

първата статия Напредък. Достойнството на тези две статии е наистина необоримо както за пълнотата на разсъжденията, тъй и за последователността в изводите от тях. Но това като признаваме и изповядваме, ний не можем да затаим и малкият недостатък, който мислим, че съзираме в тях.

Наред с високото достойнство на поменатите статии от г. Балабанова прозъбя ся и слабата им страна, която състои според нас в особената у него манерност в изложението на предложенията, облечени като в широкопола и дългоръкавна мантия, която не малко замрачава блестящите мисли на съдържанието. Малък также недостатък съставя и видимото у г. Балабанова старание да щеголие с фрази, нещо, което и да не е излязло още съвсем от употребление, но е старо вече и не на мода, освен у някои от гръцките писатели, които не рачат или не могат да си отърсят яката на схоластиката. Една поясна краткост и по-малко витиеватост придала би, според нас, по-голяма ценност и важност на написаното.

Ний обичаме да вярваме, че от това наше кратко забележване не ще ся обиди ни достоуважаемият главен редактор на списанието, нито почитаемите издаватели; защото тряба да разберат, че колкото повече ценим ний достойнството на това списание, толкоз по-необходимо счетохме да направим тази искрена бележка.

Почти това истото може да ся каже и за языкът на г-на Балабанова, както и за съдържанието на статиите му, т. е. че и языкът му, сматрян изцяло, има и достойнства, и недостатки. В начинът на писанието у г-на Балабанова явно ся показва стремлението да ся служи с един художествен язык и слог по-високък, нещо, което мнозина от нашите, колкото ги имаме вече, писатели ще искат да му го вменят в грях. Ний обаче сме далеч, засега поне, да ставим този малък недостатък във вина на списанието и на списателя, като си наумяваме, че когато преди 25 години найнапред хванахме перо да пишем уж български, сами ний пишехме чисто по черковний язык. Ний ся надеем и вярваме, че г. Балабанов, като следува да пише, за няколко време ще дойде, без да усети, до землището, което завзема днес писменият наш язык, и ще усвои все повече и повече по-общеприетият начин на писанието по языкът ни.

Друго нещо е языкът в преводът на Булверовото изящно произведение, ако и небрежен малко, той е лек и

плавен, и прост и художествен до такъв прием, за какъвто е способен язикът ни в днешното си състояние. Тъй що ний ся не стесняваме да кажем, че немалка услуга ще принесе в развитието и обработването на българскийт язик с похватът на превода си талантливийт преводител на *Последните дни на Помпея*.

[«Македония», г. IV, бр. 87, 10 октомври 1870, с. 2.]

ЩО Е РОМАН

Роман е занимателна повест или измислена приказка, в която ни ся представя человеческийт живот в своите разнообразни отношения. Същи роман това е. — Но много сантиментални господжи, а че и господиновци, може съвсем инак да определяват романа. Според тяхното мнение романът е повест, която има за предмет любов, и то чиста платоническа любов. . . Според тяхното разбирание то е първото условие на романът. Лицата или особите, на които животът ся *разлага* в романът, нямат и не смеят да имат никакви възвишени мисли — техните усещания, мисли и тежнения тряба да бъдат управени единствено връз предметът на тяхната любов, защото любовта е изходната и завършната точка в романът — а то е все според разбирането на гореспоменатите лица.

Това погрешно мнение за романът ся привмъкнало ето откъде.

Романът е един дял от епическата поезия и поникнал е много по-късно от епосът. Той ся е породил в средните векове, във времето на най-голямата слава на рицарите, а люлката му е Западна Европа, гдето рицарскийт живот по онова време ся е най-буйно развивал.

Рицарите са били по-първите юнаци на народът си и представителите на народната мисъл. Техните юначки дела и това, що са те явно вършили, възпявали са го поетите на онова време у епосите. Частнийт живот на тези рицари е станал предмет за романът. А понеже в онова време на феодалната система само животът на големците е имал някакъв интерес, и понеже в онова за големците често и безгрижно време най-занимателните отношения на частнийт живот са били любовните отношения, то романът ся забавлявал с любовните отношения на големците и рицарите.

Романът, който ся е развивал наспоред с юначкийт епос, заел е много от него. Както в епосът судбината и някоя висша сила управя юнакът, така в романът судбината е станала управителка на любовните отношения, и както в епосът юнакът иде в противство със судбината и най-после борбата на юнака обикновено излязва честито, тъй също и юнакът в романът ся бори с големите пречки и спънки, които най-после надделява и борбата му увенчава мирно наслаждавание на любовното щастие или, както обикновено казуват, любовникът и любовницата «най-после ся състанат». И тъй романът е станал скутоносец на епосът, а с това той си е заградил стезата за по-нататшно развитие. И както в епосът юнакът ни ся вижда като да ся намерва под окрилието на някоя висша сила, и като да е сам той някое висше творение, тъй исто и юнаците в романите като да са творение на някой висший свят, защото повечето са вече тъй идеалисани, щото и най-незлобливийт читател не вярва не само че има вече таквиз людйе, но не вярва нито че могат таквиз людйе и занапред да бъдат, когато в простотата си и вярва, че някога си те можали да бъдат и ги имало.

Четението на таквиз повести, които олицетворяват свръхестествени или по-добре да кажем неприродни усещания, неприроден живот, подкопава в простийт и незлобливийт читател природната основа на нравственото и умственото възпитание толкоз повече, колкото по-много умът и фантазията ся забавляват с таквиз работи и колкото умът на читателя сам по себе си е млад и неразвит. От това излязва, дето че у тези народи, между които четението на романите е разпространено, ся намерват много таквиз иперсентиментални девойки, които ги блазни, че са постигнали целта на животът, когато могат насаме да ся предават на нежни въздишки за неумръзванийт предмет на любовта си. А от туй произлязва и онуй погрешно разбирание на романа.

Сега, когато в новото време напредъкът на природните науки обори силата на судбината и на висшите сили, които управляваха человека, то изместен е вече и епосът от книжевнийт стол на читающата публика. Това събаряние на епосът стана в същото време и еманципиранне на рома-

нът. А между това и свободните мисли от миналото и сегашно столетие изпокъсаха връзките на феодализма и въведоха целий народ в ликът (хорото) на явний живот. Сега чак ся показа животът у всичката си разнообразност и писателят на романите има вече богато поле за своята студия. И наистина и писателите са захванали да разглеждат и да проучват животът от разните негови страни, а чрез това романът е добил нов полет, защото неговът задатък, както в началото казахме, е да представлява человеческий живот в разнообразните му отношения.

Но при всичко, що тези обстоятелства са били благоприспешни за развитието на романът, то пак за дълго и твърде дълго време е траяло примъкването на романът от неприроднийт живот към природнийт, па и днес даже не можем каза, че романът е отърсил във всичко стародревнийт си епический пъздер. И най-даровитите писатели лесно още ся вдават да изобразяват чудновати събития, да описуват свръхестествени борби с природните сили и да изобразяват още неприродни характери. В тази погрешка падат най-много французите.

Истинний задатък на романа или по-право на писателя на романа е да ся углъби в народний живот, да изнесе от него мисли, които движат тоз живот, развитието на тези мисли и техните разни судбини, да ни ги представи в живот и в действување на лицата, с които желае да изплете романът си. Тъй би могли да имаме роман и такъв тряба да е той, а то ще каже повест от дружственийт наш живот. В това русите са днес много успели.

У русите има още и туй честито обстоятелство, че технийт дружствен живот превършва днес възраждането си и от това разни партизани ся трудят да прокарат своите или да оборят противните начала, та представят дружственийт живот според своето разно схващание от разни точки на зрението.

Това истото обстоятелство настава вече и у нас българите, у нас вече дружственийт живот е в началото на възраждането си. И ако би ний имали честта да имаме романисти, както сме честити да ги нямаме, трябало би да ударят и те в тоз път, в който са русите ударили, дето ще ся каже, да пишат романите си на наше народно основание. Но като романисти още нямаме, ний изказваме това мнение като едно напомняние към младите писатели, които може да ся заловят някога да пишат.

Нашето най-мило желание е да ся яви и у нас на свят дружствений роман, защото само романът е кадърен да извади насред дружствений живот такъв, какъвто си е с всичките си дребнотии и завракуки, нещо, което не стои толкоз във властта на никоя друга връст от поезията, и то в едно толкоз занимателно обличие. А пък дотогаз, докато не ся сдобием със свой роман, ний можем да ся задоволяваме с произведенията от чуждите книжевности. При избиранието пак на тези произведения тряба да пазим на гореспоменатите изисквания как би имали читателите първо да ся научат нещо и да навикнат на природното разбиране на светските отношения и второ как би могли онези, които ще пишат, да имат добри примери.

Най-после ний ще повторим още веднъж да кажем тука, че в романите, новелите и приказките нам ни най-вече аресва рускийт начин на писанието.

[«Читалище», г. I, кн. 3, 1 ноември 1870, с. 79—83.]

КНИГИТЕ И ВЕСТНИЦИТЕ ИМАТ ДУША

Всичкият свят и самите даже възрастни и учени сматрят книгите и вестниците и употребяват ги като неща бездушни, които нямат никакво влияние. Но колко страшно са излъгани! Книгите и вестниците могат да мислят, говорят и правят зло или добро. Един лош вестник или една лоша книга са също тъй опасни, както може да е опасен и един лош человек, мъж или жена, или дете. Който прочита някоя лоша книга, прави това истото, което би правил, ако да ся събираше с лоши человеци, а който прочита добри книги и добри вестници, ще каже, че предпочита събиранието с добри человеци. Кое от двете предпочитат малките наши читатели?

Всяка книга, всякой вестник има душа, която има добър или лош дух. Тя е душата на списателя или на съчинителя им; а когато тая душа мисли и говори в редовете на книгата, тя действува връз онези, които я четат, също тъй, както би действувал връз тях лично самият той человек.

Списателят или съчинителят на книгата или на вестникът, който би зел в ръка ти, малий ми читателю, ще ти бъде другар, докогато ти искаш да тя придружава, и той ще ти говори онова, което той ще. А разумява ся, че ако този ти другар и събеседник е лош, ще ти направи лошо, ще тя повреди.

«Злите беседи — казва апостол Павел (I Корин. 15;33) — развалят добрите нрави».

А премудрий Соломон съветува и казва: «Който ходи с мудрийт, мудър ще бъде, а който ся дружи с безумните, ще загине.» (Прит. 13; 20).

От това ся разбира, че голям бил някой като мене или малък като тебе, малий читателю, все тряба да си достави добри книги и добри вестници, които да бъдат добри и полезни другари и приятели. А още повече младите момченца тряба да ся пазят да не прочитат вън от училищните книги някоя друга книга или вестник, доде ся не посъветуват за това с родителите си или с учителите си; защото влиянието, което една книга или вестник има връз умът и сърцето на оногова, който ги прочита, е таквози, щото може да го ползува, или да го повреди не само в тукашний живот, но и в бъдущий, за вечно.

Затуй пазете ся, мали мои приятели, пазете ся от лошите книги и вестници, които има да срещнете в животът си.

[«Пчелица», 1871, кн. 1. с. 3—4.]

ВЕСТНИКАРСТВОТО

Няма сумнение, че вестникарството е едно от ползователните произведения еще и самото производително средство на умственият живот за всякой народ. Вестникарство то у нас не е навършило еще тридесетата година на живота си, началото же на това ползователно дело у нас са турили: Константин Фотинов из Самоков с издаването на Любословията в Измир, и Ив. Богоров из Карлово, чрез започеването да издава политический вестник първо в Липиска под название Български орел,

пренесен после в Цариград и преименован в Цариградский вестник.

Основател обаче на българското вестникарство праведно може да ся счете г-н А. Екзарх из Железник, със старанията и усилванията на когото Цариградский вестник можа да трае 13—14 години, когато толкоз други появени изпосле вестници ни един до днес не е можел да прескочи петата година. Но при всички недостатки и нетраяния на появяваните и изчезающите вестници, ний не можем да не изповядаме, че те, всякой в редът си,са спомогнали и колко-годе съдействували за благоуспеваването на народът, като са подкладали и разпаляли родолюбието на сънародниците ни, като са разбуждали съзнанието у народа, раздигали честолюбието на онези, които са ся борили за неговите правдини и съревнование в това подвижничество чрез похвалното прогласяване на извършените им добри дела за народът; като са ся борили и сами те, вестниците, за правдата и истината, като са утешавали народът в унивaнието от несполучията и насърчали всички към общото добро.

От появението на черковнийт въпрос у нас вестникарството ся засили някак повечко, освен опитванията за размножаване на вестници, които станаха в разни места, забележи ся още, че и перото на българските вестникари ся поизтъщи и стана по-опитно, и духът им, тъй да кажем, стана по-светъл. От България, която можа да прескочи прелезът на мършавото поле, на което доволно време работи Цариградский вестник, в Съветника и Време ся видя един немалък напредък, и ний не можем да не признаем, че краткийт онзи период, когато Книжиците ся издаваха от г-на Мутиева и Кръстовича и Съветникът, Времето от г-на Бурмова, българската журналистика ся е намервала на по-горен степен от каквото ся тя намерва днес при издаването на Читалище от г-на Балабанова и на Турция, Право и Македония от редакторите им. Това може да изповяда всякой, който би зел на ръка изброените листове и да посравни съдържанието им.

Защо е това тъй и от де става да е тъй, ний няма сега да придирваме и да разправяме за него, ще кажем само,- че при днешните редакции на изброените листове стават възможните старания и усилия за унапредването им и показват ся явни знакове на постепенни улучшения. Това

баче, което прави тази непълна благонадежност, е несъстоятелният отговор, който може да намери в тези издания предложението на тези две попитвания.

I. Дали днес съществуващите листове ползуват народа граждански и нравствено толкоз, колкото може да ся очаква от тях;

II. Дали нашето днес вестникарство съединява всякога наедно с просвещението и напредующите познания еще и чистотата на намеренията.

В отговорът на тези две попитвания лежи всичката важност на вестникарското наше служение, но много е мъчно да ся даде този отговор и еще по-мъчно е да ся разискува неговата точност; за туй, вместо да ся заловим да придиряме това, за по-добре считаме да кажем няколко общи думи върху този предмет.

Ний не щем и, право, не можем да кажем, че малкото наши събратия и сътрудници на вестникарското поприще не заслужват всяка почест и похвала за трудовете си в това многотрудното, а най-вече у нас, поприще, като ся борят с най-тежките неволи даже и за самото си съществование. Но все остава пак като нещо най-желаемо да пораснува и да ся разширочава у нас всякога разбирането на високото послание, което имаме като учители на народа, и да усещаме колкото е възможно по-напълно тежката отговорност, която вземаме на себе си пред бога и пред народа за всяко от нас заблудявание на народното върху работите разсъждение. Колко е високо и уважаемо съдовището на общото мнение, когато ся освещава и ръководи от искрено и разумно вестникарство!

Дано дадеше бог, за напред поне, българското вестникарство всичко и всякога да ся показва облечено в нравствената онази сила, която иде от разумността, истинолюбието и от нравственото достойнство, и които са единствените най-верни негови блюстители!

[«Македония», г. V, бр. 20, 18 май 1871, с. 1.]

[ЗА НАШИЯ КНИЖОВЕН ЕЗИК]

. . . . .

Ний мислим, че твърде накъсо гледат и твърде ограничен искат езикът онези, които възбраняват разнообразното производство и сложение на разни думи от една дума, която я има вече в езикът. А освен това и невъзможно е да ся ограничим само в съществующите в живий язик думи и с тях да искаме да изразим несъществуващите и сега въвежданите в народът понятия. Колкото за това, дето казват, че не щял да ги разбира народът, не е освен в и н и о г р е с и х на онези, които търсят с какво да намерят махана на другите, за да ся покажат уж, че и те знаят нещо, че могат да съдят и да осъждат другите. Онзи, който не ще разбере д р у ж е с т в о, д р у ж и н с т в о, с ъ д р у ж е с т в о и с ъ д р у ж и е, като разбира д р у г а р, д р у г а р с т в о и д р у ж и н а, за него е по-добро нищо да ся не пише, а не да ся леят нови думи по тесните и буграви калъпи на г-на Богорова. Според нас, когато коренът на една дума я има в живий язик, ний свободно можем да заемаме всичките производни от нея думи в другите славенски наречия и най-първо от църковното, и ако я няма — от руското, което е по-близо до него, а после и от сръбский, и чехский, и полский, когато е по-вразумителна и по-близка до свойството на български язик. Защото да правим ний за всичко нови думи, които са необходими, по свои особени производства, ще каже да влезем в един съвсем безизходен път, щото не само сродните нам народи да ни не отбират, но и сами ний да си не отбираме помежду си, и тогаз ще стане нужда всякой писател да има свой си особен речник за употребяваните от него производни и нови думи. Да пишем само със съществующите в езикът думи е невъзможно, а кога ще внесем нови, били те или тъй, или инак произведени и сглобени, все ще бъдат нови за онез, които ги не знаят, и тъй, и инак те ще ги учат: най-умното прочее в такъв случай е да ся избират и внасят думи по-общи и с определено вече значение, които да могат всички да ги приемат и употребят, а не всякой за себе си да употребява думи особени, които други не разбират, както може най-добре да ся види този недостатък в книжевните произведения на г-на Богорова. — Езикът като средство за образование постига назначението

си тогаз, когато може по-лесно и по-скоро да стане общ да го разбират и приемат всички, а не когато ся затвори в тесните предели на своята целина без нужното обработване. Онова, което има в един жив язик, то си остава всякога, както и да пишат писателите му, мъчното е в изборът, на онова, което има да ся принади и привнесе в тоз язик а там е вещинството и сполуката на писателите.

[«Читалище», г. I, кн. 21, 1 август 1871, с. 645—653.]

ДВА ПОЕТА В СРАВНЕНИЕ СТАНКО ВРАЗ И ВЕРЕШМАРТИ

Всякой народ съразмерно с обстоятелствата си има и своята особена поезия, в която ся отражават нейният дух, нейните чувства, желания и надежди. Има съществена разлика между романската и германската поезии, които в свойт си ред ся отличават от славенската. Твърде е интересна разницата между маджарската и славенската поезия. Маджарската поезия е съвършено противоположна на славенската, което излязва наяве както в народната, тъй и в изящната поезия. Дива веселост наред с отчаяние и безнадеждност, които късат душата, служат за отличие на маджарската поезия, когато в славенската ся вижда спокойствие, а ведно с това и решителност, твърдост на характера в сегашното, надежда за по-добро бъдуще — ето какво изражава тя.

Много хубаво и изразително ся отсочва тази разница на поезията в двата народа, на хърватският и маджарският, в техните двама забележителни поети — хърватският Станка Враза и маджарският Верешмарти. Двамата тези даровити писатели живели и действували именно в туй време, когато мисълта за народност като електрический ток бе проникнала във всичките народи, които ся намираха под властта на Австрия, та ги бе възбудила към нов живот; когато всякой, който до него време едвам показваше бележец на живот, сега вече беше трепнал с цел да си достави безопасност от притезанията на другите враждебни нему народи и възможност за свободно умствено развитие.

Двамата деятели живели в туй време, когато маджарите водеха упорна политическа борба със сърбите и хърватите — борба, която най-после, в 1848-ма година ся превърна в отчаяна и открита кръвопролитна война.

Те и двамата обичали отечеството си и земали искрено участие в борбата и стремленията всякой на своята народност. Само от безгранична любов към отечеството му са могли да ся сложат следните стихове на Верешмарти, които и до сега пеят маджарите:

Оставай, сине маджарский,
верен, привързан завсегда
на твойта мила бащнина;
нека ти бъде съдбина
да н'я напущаш никога,
все ся завръщай тамо ти
да търсиш в нея гробът си!

В деятелността на Верешмарти ний тряба да различаваме двояко значение, като патриот и като писател.

Като патриот Верешмарти, както и всичките маджарски политици, гледал преимуществото на маджарскийт народ само в това, дето да покори и да владее съседните народи и да води техните работи в своя полза; поради туй защото инак, ако би тези народи да получат същата свобода, както маджарите, неизбежно те щат да действуват на маджарите; а понеже тези последните са и по-многобройни, те би лесно сполучили или да си подчинят маджарите, или поне да ги турят в безизходно положение, да ги изгладят от помежду си.

Но като поет и человек Верешмарти усещал неправдата, която неговата народност сторила на славенските народи, той предвидял лошавите последици, които има да постигнат и без друго щат да постигнат сънародниците му. Той видял тези ужасни последици, които го плашали, и поради туй песента му е проникната всичка с мрак и меланхолия.

В стихотворението «Человек без родина» той олицетворява всичката маджарска народност във вид на един человек, във вид на злочест патриот. Той го представя в скъсани и съдрани дрехи да ся щура по камънете и тръните на пустинята, докле дошел и застанал зад зинала пропаст:

— казва поетът. Ако би ти метнал очи на неговите бръчки, помислил би, че някаква си страст го гони напред. Подир това поетът го пита:

— Кой си ти, брате, що ся скиташ по тези пустини и безизходни места? Каква проклетия тя притиска, сине на скръбта и на неволята?

— О, остави мя да ся скитам по тези пустини — отговаря странникът. — Мойт дял е да ся скитам без почивка. Колкото страшна и да ти ся вижда тази пустиня, тя все по-малко ужас навожда, отколкото душата ми.

— Ти може да си бил богат и злочеста случка тя е хвърлила в сиромашия и тя е прокудила по тези места? — пита поетът пак.

— Аз съм ся наслаждавал с щастието, което ни дава богатството, а сега е настанало време и докара ся аз да узная и горест, и страдания. Злочестината, която сега мя преследва, е много по-голяма от туй щастие, с което аз ся ползувах.

— Може ти да си имал приятели или другари, които да са ти изменили?

— Господ мя е помиловал от тази скръб: тези, които мя мене любеха, те умряха верни на любовта и на думата си.

— Умрели; ще каже, ти проливаш сълзи по случай че си изгубил жена си или драгото си детенце; може тях да ги е грабнала смърт от тебе?

— Аз съм изгубил всичко, що съм обичал, но моето непоклатно сърце е надвило дори и над тези загуби и може даже да възтържествува и над смъртта.

— А що тя е тъй поразило? Може ти да си ся опозорил?

— Мене мя е поразила една неправда в отношение на моето отечество; и тази неправда е легнала като бреме на душата ми.

— Може вместо награда за услугата, която си направил за отечеството си, да са тя изпъдили от него?

— Изпъдений колкото злочест и да е, все пак има отечество, което и без него цъфти и преуспява. Но народът, на който аз принадлежа, е изгубен; пропаднала е моята родина и никога няма да стане! Я чувай! Скръбта, която ми къса сърцето, не ся изказва поради туй, че духът ми замира на пропаданието на народа ми. . .

Колко били страшни мислите и чувствата, които овладели Верешмарти, когато той всред ликуванията на сънародниците си, всред засилването на маджаризма ся предавал на таквоз мрачно бъдуще за народът си! Из душата на откритийт поет прониква мрачно предчувствие, че неправдата на маджарите, която е постигнала хърватите, сърбите, словаците и румъните, ще ги хвърли в бездна, дето надеждата за по-далечно съществувание ще да изчезне завинаги.

В това време, когато Верешмарти в стихотворението си е проникнат с най-пълна безнадеждност, Станко Враз види на небето утренния зора да осветлява в пълен разгар честитото бъдуще на неговите сънародници.

И той от душа обича отечеството си и не само и малката своя родина, но и всичкото си грамадно едноплемство; той вижда, че положението, в което е сега турен народът му, не е радостно, но той ся не предава на отчаяние и скръб толкоз потресающа. Много песни е посветил Станко Враз на «Светата си майчица»; той съзнава всичкото зло, всичките безкрайни злочестини, които чужденците са причинили на съотечествениците му. Той описва положението на народа си така:

Той е сякаш зле ранен млад юноша,
над глава комуто грачат гарвани,
та го чакат кога ще даде душа
в теглила и болки неизказвани.

Но колкото тъжовно е да е, според неговото мнение, сегашното положение, той все още крепко ся държи о надеждата, от която възниква у него убеждение, че правдата ще удържи връх.

В случай, когато споменува за богатството и силата на враговете на отечеството си, той прибавя:

Света майко, недей плака
в тез за теб злочести дни,
щото ти си чиста, майко,
от най-тежките злини;
към светът ти в нищо зла
никога не си била!

Столетия не били в сила да покорят отечеството му, което ся борило всякога за правото и за истината; в туй отношение за него народността е

Като железен кръст,
забит на канара,
връз него буря трайно бий,
но непоклатен той стои.

Кървавите боеве с маджарите, егоистическата политика на съседите извън и обезсилената, но еще честолюбивата аристокрация извътре, която отивала ведно с маджарите във вреда на народа с цел да спечели по-широко поле за своите разкошества — ето какво е докарало хърватите до погинвание. . . Но Станко Враз и на развалините на славата и силата на отечеството си възпява неговото надеждно бъдуще;

Мале, приеми от мене
туй надеждно поздравленье. . .
Ще настанат дни чудесни,
твойт лик ще пак да блесне;
ще оздравят твойте рани. . .
И пак твойто твой ще стане. . .

Разницата в погледите на двамата поети към бъдущността на отечеството им е колкото явна, толкоз и любопитна. В честити дни за маджарите Верешмарти какви мрачни сетнини им прокоби; а как светло гледа на бъдущето на свойт народ Станко и в самите дни на неговите злострадания! От що е то?

[«Читалище», г. III, кн. 2, 30 ноември, 1872, с. 187—191.]

ДВЕ ЧУЖДИ КНИГИ

Рад Югославенске академие званости и уметности. Книга XII и XIV, у Загреб, 1870—1871. Вестник народнога земалскога музея, у Загреб, 1871

Вместо наши някои книги засега, които не сме имали чест да видим, ний ще поговорим за горните две книги. Ако и лане издадени, те са нови за нас, защото сега едвам

узнаваме за тях, когато, напротив, трябаше ний първи да знаем какво вършат нашите ближни, от които има много нещо да ся поучим за собствений си напредък.

Може би да не е известно на всички наши читатели, че в Загреб или Аграм, столицата на Хърватско, ся отвори на 1867 академия, наречена Югославенска. За отварянието и устроението си туй заведение е обязано на известний Джаковский епископ Щросмайера, който е един от най-отличните патриоти хървати и е станал забележително лице в новата хърватска история, защото е положил почти всичкото си състояние за поддържание на различни образователни и политически предприятия, които са имали за цел повдиганието на хърватский народ от изпадналото му състояние. Този мъж, незабравен от нас за благодеянията, оказани и на беднейшата наша книжевност, поддържан и от други еще някои пожертвователи, намерил всред хърватските книжевници цял ред забележителни учени, които и съставили подпорката на създаната Академия. Вещите в отечествената си история и книжевност, натуралисти, археолози, всички намерили достъп в широкото учреждение, което вместя в себе си три отдела — историко-филологический, философско-юридический и естествено-научний. Кукулевич-Сакцинский, Даничич, Речкий-Каноник, Ягич, Любич, Маткович и много др. зели участие в занятията на новата Академия.

От първата година на съществуванието си Загребската Академия е започнала изданието на трудовете си (рад), които лани достигнали до XIV-й том. В това издание ся срещат много статии, които имат стойност, и най-вече по хърватската старина; то прилежно следи подир явенията на славенските книжевности и дава за тях пространни отзиви в библиографический си отдел.

Но с издаванието на свой «Рад» далеч не ся изчерпва всичката деятелност на Академията. Тя щедро употребява своите големи средства на различни предприятия. Тя издава на свой счет учени съчинения или дава на авторите пособие за напечатвание, назначава субсидни на лицата, които ся нуждаят в ходяние за придирките си; тя поддържа Загребскийт народен музей, назначава премии за най-добрите популярни ръководства.

В числото на учените издания на Академията ще посочим на първийт том историята на сръбско-хърватската книжевност от Ягича, два тома паметници от дипломати-

ческите и други сношения на южното славянство с венецианската република, издаването на пълни събрания от съчиненията на старите писатели и най-вече на сръбските поети, което излязва под общо название «Стари писци хрватски», събранието на различни паметници от стара народна словесност, които излязват на книжки под общо название «Старини».

Академията събира материали за пълен речник от живий хърватский язик, речник като Далевът; народните юридически обичаи и писаното право на южните славяни съставят също тъй предмет на два сборници, наченати по желанието на Академията. Тя поддържа още професора Павича в занятията му с придирките и изучването на старите драматически творения от хърватските писатели в Дубровник. От лани насам Загребската Академия, в споразумение с книжевното общество за Илирската Матица, издава белетристический журнал под име «Венец».

Ний ся разпространяхме няколко по-подробно за деятелността на тази Академия, защото туй учреждение едвам ли е известно у нас, а пък то представя само по себе си рядък пример на учено учреждение, което е още ново, но с трудовете си завоевало си е почетно място в учений свят — учреждение, което, освен като ся минува без правителствена поддръжка, излязло е само от народна среда и поддържа ся чисто от народа.

В поменатите книжки от Радът на Академията намерват ся няколко статии от чисто филологически придирвания, статия от Рачки за далматските и илирските монети от най-древний период, статия от академика Шлосера по повод на Дарвиновата теория, очерк от историята на Хърватско в началото на XVI столетие, по повод на судбата на Франкапана и Месича. Библиографическият отдел заключава в себе си обзор на най-главните съчинения по географията на Европейска Турция от Матковича, обзор за успеха на славенската филология по повод на съчиненията г. г. Лавровскаго, Потебни, Срезневскаго, Микуцкаго и др. от Ягича, отчет за славенските хронографи по повод на съчиненията г. А. Попова «Обзор на хронографите. . .».

Втората книга, на която заглавието турихме также начело по-горе, е ежегодник на народнийт Загребский музей, който е под покровителството на реченатa Академия. Първата мисъл за този музей принадлежи на известнийт в своето време патриот Людевита Гая, който еще

на 1829-та година печатно е канил съотечествениците си да съставят чрез пожертвования събрание от паметници на старина и на естественоисторически предмети, които ся относят до местната природа. Оттогаз еще са ся засъбирали различни побирки и музейт днес е достигнал до едно трайно положение. В него има вече няколко отдели, за попълнение на които са избрани от всичките провинции доверени лица, които приемат всичките пожертвования и доставят подаряваните неща в Загреб. Вестникът на Музея говори подробно за всички тези прираствания, като съобщава при това и мненията на различните учени, както местни, тъй и чужденци, попитани за значението и произхождението на най-ценните от тези предмети. Хърватското земско събрание (сеймът) записало да ся дават 2000 гулдена за поддържание на естественоисторическите работи на музея, а няма сумнение, че това пособие ще даде на туй заведение ново и полезно развитие.

[«Читалище,» г. III, кн. 2, 30 ноември 1872, с. 191—194]

ЕДНА ЗЛАТНА ДУМА

Всинца ся оплакваме от озлобленията на гърците, всинца гледаме тяхните усилия и напъвания за преобладание над нас, за изнародване на нашите сънародници. Но при сичко туй ето стоим като втрещени и едва ли предприемаме да направим и ний нещо, за да ся възпротивим на тези гибелни за народността ни стремления на гърците. Стоим тъй, та чакаме, като че има от бога само да падне спасението на нашата народност или да дойде от някоя невидима страна, а то не иде и няма да дойде. Години ся чакаха за решението на въпроса и дочака ся. Надеждите си възлагахме ний на бъдущите владици които, според нашето не толкоз право мисление, имаха да залечат тежките и дълбоки рани на народното ни тяло и да възпроизведат народното ни име и съзнание като с магический жезъл. И сдобихме ся с няколко владици; но ето спроти силата, с която има да ся борят те, в противодействие тям, ний добиваме от неприятелите си нови рани и по-тежки, и по-смъртоносни

за народното ни тяло. Събудихме само неприятеля да притисне по-яко жертвата, която държеше под нозете си. Де прочее остава нашето спасение?

Нашето бъдуще спасение лежи не в надеждата на нашийт доброжелателнейший, но затова и немощнейший духовен началник, не в ръкоположените, но чезнущи за стадото си владици, не в онези, които между стадото си намерват толкоз и толкоз несгоди, с които тряба да ся борят, не в нашите до тях хубави, но бездействующи прошения, не; не е там или по-добре не е само там нашето спасение. Нашето спасение от посегателството на гърците връз нашата народност главно лежи в общото и единодушно желание на всинца ни за унапредване на народното съзнание, то лежи в нашийт труд и работяние за това — в общото и усърдно стремление за образоваността в масата на народа. За да ся убедим в това, ще бъде доста, мислим, да приведем само един пример, а именно чехите. — Чехите, както всинца знаем, са и те отдавна в борба, и в борба упорна за отстоявание на своята народност от посегателствата на немците, еще и на маджарите. Но те са така турени, щото ако би щат ся и удвои немските и маджарските против тях коварства и макинации, даже и да ся утроят, чехите пак ще си останат неповредени от това, дето че един образован народ не ся поддава лесно; той има достаточни условия за собственото си съществувание, за да противостои на всякой враждебен извън натиск.

Ще да каже, че първо условие за една по-добра бъдущност в положението ни срещу гърците ний считаме да е образованието на масата на народа и пробуждането на народното самосъзнание в нея и затуй ний мислим и вярваме, че една книжка от «Бащин язик» на Манчева или един «Летоструй» от Данова, турени в ръцете на народа, има да принесат и принасят на народа ни по-голяма полза, отколкото трима владици могат да му принесат. А един свесен български вестник в разбуждание на народното самосъзнание може да хване място и за десет владици, когато за неговото поддържание трябало би поне десет пъти помалко, отколкото за тяхното поддържание.

Второ, не по-малко важно условие за удържанието ни противу гърците и за достигание на това, което всички просветени синове на отечеството ни от сърце желаят на народа ни, е, щото всички, които работят на плодоносното

поле на народното съзнание, във всичките си работи да остават всякога верни на народното чувство, на народното единство. Това го иска вече непременно от нас духът на времето, към туй ни води стремлението на всичките други народи, на които светлите примери тряба да бъдат наши пътеводящи звезди. Както английскийт поет Шекспир ся изражава за свойт идеал Крал, че в него всякой дюйм (мярка равна с един пръст) е и крал, тъй тряба и ний като народ не само името ни да е българско, но и всякой дюйм от народното ни тяло да бъде български. Не само общата наша народна политика тряба да бъде българска, обединителна, но непременно тряба, щото в частност всякой българин да бъде неоткъсван член на българското единство, и не за хатърът на своята изнародена половина, но нити за целий си живот да ся не дели от народа си! Ний тряба да ся държим яко о този път, за да излезем от туй унизително спрямо гърците положение и от онази нерешителност и податливост, гибелна за нас както частно, тъй и общо. Само това твърдо начало и единодушното ни към него стремление могат да ни бъдат надеждейший път за достиганието на целта ни; само всенародното ни съвокупление и обединението ни в едно цяло е в състояние да ни повдигне до достойнството да бъдем и ний народ, какъвто тряба да бъдем. . .

[«Читалище», г. III, кн. 3, 30 декември 1872, с. 284—286]

ЛЕТОСТРУЙ ИЛИ КЪЩЕН КАЛЕНДАР

ЗА ПРОСТАТА ГОДИНА 1873. ПЕТА ГОДИШНИНА. ИЗДАНИЕ НА КНИЖАРНИЦАТА НА ХР. Г. ДАНОВА И С-ИЕ НАПРЕДЪК.

НАРЪЧНИ КНИЖКИ ЗА ОНЕЗИ, КОИТО ЖЕЛАЯТ НАУКА И УСПЕХ

КНИЖКА ПЪРВА (КАК ДА СЯ УЧАТ УРОЦИ). ОТ АНДР. С. ЦАНОВ, 1873.

При известяването за горните две книжки, че са излезли на свят, ний няма да направим никаква особна бележка върху тях, освен да пожелаем редовното им излизание занапред и да ги препоръчим на читающата наша публика като книжки, които при скудността на книги за полезно прочитание в нашата книжнина заслужват вниманието ѝ, и първата, както и втората, наедно с обещаните от списателя и други книжки от този род тряба да бъдат първи между настолните книжки на всякого от младите наши ученолюбци.

[«Читалище«, г. III. кн. 4, 30 януари 1873, с. 376]

ПИСМО ДО БЪЛГАРСКИЙ ЕКЗАРХ

(ЛИСТИНА ОТ 8 СТРАНИЦИ, ПИСАНА И ИЗДАДЕНА ОТ ВЪЛКА НЕЙЧОВА)

При сичко че тази малка брошурка е назначена само за Н. блаженство, към когото е и отправена, ний споменуваме тука за нея като за явение доста утешително в голямата скудност от произведения самобитни в книжнината ни, и като явение по-важно в родът си между другите подобни

летущи листовце. Г-н Вълко Нейчов ся вижда да е человек доста добре образован и със способности да ся отличи като писател даровит, ако остане на това поле и ся кали еще повечко в опитът и знанието на народните ни работи. И в малката тази книжка той е сполучил да заяви преимуществата на свойт талант, в който преобладающи елементи са искреност и прямодушие. За да запознаем читателите си с образът на мислите и с начинът на изложението им, както и с плавийт и лек слог на г-на Нейчева, и да им дадем кратко понятие за съдържанието на тази брошурка, ний привождаме следующите извлечения от нея:

Писмото захваща с това хубаво предисловийце:

«Ваше блаженство,

Бог, който постоянно бди над българский народ и му запазва тържествени часове, бог иска, що тоя народ да състави своя черкова, назначена да принесе плодове за славата на християнството, за доброто на членовете си частно и на человечеството въобще. Вам са падна жребий да сте първий управител на тая черкова, на която бидохте един от първите строители. Негово величество султанът, като благоволи да потвърди тоя честит избор, даде ни в същe време още едно доказателство за царската си благосклонност и още една гаранция за успеха на делото, което създава неговата могущественa ръка. . .»

Малко по-долу той разправя така:

«Нашата млада черкова обиколена е от неприятели, еднакво опасни и готови да я повредят; но обезгрижена като е от тая страна в лицето на Ваше блаженство, тя може смело почна да върши тройното си послание, кое състои в това да цери на българский народ вехтите му рани, причинени от ударите на едно враждебно прешедшее, да му оздрави в недрото на Османската империя ред, тишина и правосъдие тъй в областта на моралний живот, както и в оная на материалний, най-сетне да приготви българина така, що да са наслаждава занапред от сичките добрини на тоя временний мир и да спечели ония на вечността. Такава обширна като е задачата на черковата ни, с нея задача съразмерни усилия са изискуват и от нашите отци, и от секий българин, кой носи достойно това име: спасението на сички зависи от съдействието на сички.»

Подир това, като препоръчва на Н. блаж. да внимава в избиранието на помощниците си, той изказва някои оплаквания от българските чорбаджии и моли Н. б. да земе учи-

телите под свое покровителство, най-после сключа писмото с тези думи:

«Другий въпрос, на който важността не избягва никому и който се така изискува бързо решение, той е да са тури край на безредиците, кои владеят в училищата ни, да са подигнат тия заведения на основи такива, що, като предложат на прилежното българско юношество по-точна и поздрава умствена храна, съобразно с требованията на епохата и на нуждите народни, с туй наедно да всаждат в духовете еднакви убеждения върху някои точки от общ интерес, убеждения, нам необходими, за да променим сегашното си състояние — онуй, което желаем. Ваше блаженство не е да не знае, че само удачното разрешение на тоя задатък, нъ само то ще ни снабди възможност да осъществим по сичките страни на живота си улучшенията, обещавани нам от новото положение, което ни направи царский ферман, че следователно само тъй ще можем са ползува в по-широк размер от правата, които купуваме за цената на толкова жертви и на кои пазението ви са повери.

Но, не дай боже, ако тя си чини оглухци, ушка не чуе гласа на народните нужди, които призовават вниманието й, ако сиреч тя са не постарае за просвещението и възпитанието на народа; ако са не постарае да тури на местата им сичките му отдалечени и разпръснати членове; ако са не постарае да приведе организма на страждущето му тяло в нормалното му състояние; ако са не постарае да улесни на съотечествениците ми придобиването на оная морална тяжест, която са пада на числеността и на дарбите им; с една реч, ако са не зауземе да прави сичко туй, във вид на което е основана от народа и потвърдена от султановото великолепие, а или превзета от егоизма на съновниците си, или втресена от някой безосновен страх, или от кои да било съображения водима, Екзархията, като напусне същественото и важното, съсредоточи усилията си само върху делото как по-добре да осигури гелира на отците и как по-точно да бъде извършуван тоя или оня обряд на вънкашността в черковата, дреболия, по-достойна да залъгва децата, неже да поглъща вниманието на мъже народокрепци. Ако след сичко туй нищо неработене, което е отрицание на Екзархията, обича тая последната още да люлее себе си в надежда, че ще може да движи корабчето си само със своите съмнителни гребла, кадилоносците й, които подклаждат носа й, за да постигнат чрез нея своите цели, ох!

тогава, нека са не лъже, корабчето на Екзархията не ще закъснее с едно подухване на народний гняв да остави бедната си задница на някоя от подводните скали, с които е посеян пътя му.»

[«Читалище», г. III, кн. 4, 30 януари 1873, с. 376—378]

РАЗМЕНЕНИЕ НА ДВЕ ДУМИ СЕДИН ЗАГРАНИЧЕН ПИСАТЕЛ-КРИТИК

(ЛИСТИНА ОТ 16 СТРАНИЦИ, ИЗДАДЕНА ОТ Г. Т. ШИШКОВА)

Появението на тази брошура наскоро след онази, за която сегичка поговорихме, иде да ни докаже как често общето мнение, излъгано по слухове, остава предубедено за време в съжденията и оцененията за знанията и способностите на някои от нашите учени. Кой би помислил някога, че г. Шишков, който обича да хвърчи толкоз високо, ще падне толкоз ниско пред очите на публиката. Но това е вече освидетелствувано и г. Шишков, каквото и да прави, не ще може да повърне назад туй свидетелство на своето ниско състояние и, що е още по-жалостно, на страждущето си умствено състояние. — Също като онези, пословичните с е р с е м и, които запиват за здравие и свършват «за бог да прости», г. Шишков захваща размененнето на двете си думи със заграничнийт списател-критик и свърша с двесте попръжни връз нас, многогрешнийт Славейков.

Ний би излезли вън от високата цел на списанието, на което имаме честта да сме такъв, какъвто не било драго на г. Шишкова да бъдем, ако да земяхме да отговаряме в него на неговите хули и укори не връз нас, а връз грешното поради нас заведение и списание «Читалище». За туй и за блядословията му връз нас лично както в таз брошура, тъй и другаде, ний ще му кажем толкоз: да му е на чест голямото му изкуство в псуването. Ще прибавим само да кажем на любочитателите ето що: ако не са подписани за оригиналните творения на г. Шишкова — драмата му «Велизарий» и комедията му «Не ще може!», — да

побързат да ся подпишат, за да могат чрез това да добият даром брошурата, за която е реч, или нека ся не скъпят да дадат 30 пари и да си доставят туй любо негово произведение, което е доста интересно; а най-вече по това, че служи за доказателство: доколко г. Шишков е напреднал в ознаменованието на болезненото си уморазположение. Жестоко, но неотразимо е, че както отива почтеният автор на тази брошура, от остров Халки, дето е достигнал днес, скоро ще ся намери на К у д у н а.

Да не забравим! Заветната «Песен на добродетелта», с която г. Шишков е попълнил и вестници, и периодически списания, такожде е от неизбежните украшения на таз брошура.

[«Читалище», г. III, кн. 4, 30 януари 1873, с. 378—379]

В Е Л И З А Р И Й

ИСТОРИЧЕСКА ДРАМА В ДВЕ ДЕЙСТВИЯ (ПО Х. К. Х. ТРАУДЦЕНА); СЪСТАВИЛ Т. ШИШКОВ — ЦАРИГРАД, 1873

Като сме били честити да зарадваме нашите читатели с известието за новото съставяние и новото издание на тази в два превода още на 1844 на български издадена драма, ний ще ги придружим с разказването и за един случай в животът ни, за който ся усетихме неволно, щом зехме на ръце и разгледахме този новопоявен труд на г-на Шишкова. Ний ще попросим читателите си да бъдат снизходителни да потърпят разказването ни за този маловажен сам по себе си случай не за друго, но защото той има неотразимо сходство с делото на почтеният съставител на известяваната драма.

Веднъж баща ми и майка ми бяха отишли на гости на Трявна. То беше, ако добре помня, на 1838 лято, когато аз съм бил на 10 или на 11 години. Като що бях галеното на баща си и на майка си чедо, ако и по-малък от двете си покойни сестри, аз оставах своеволен разпоредител в къщи. Тогавашната ни къща в Търново ся намираше между два пътя и освен лицето на долният път откъм горният

имаше градина, със стобор оградена, и на стоборът к о м ш и л у к (малки вратца), през който ся излязваше на горний път. В неделя тогаз, като ся върнах от черкова през горният път и влязох през комшилукът, когато го затварях, съгледах, че в затварянието той не прилепваше добре о стоборът, но оставяше разтроги. Ето, казах аз, едно нещо, което стои не както тряба и което аз в детската си самонадеяност помислих да го направя да е без този кусур. Притичам ся на дюгенят, земам тесла, чук и други сечива и ся връщам, та ся залавям с най-голямо присърце да правя комшилукът. Цял ден ся блъсках там и ся бъхтах с тази лесна, както я мислех, работа — да направя комшилукът да прилепва — и свърших вечерта с това, че комшилукът не само не прилепнуваше, както исках, но не ся и затваряше вече както по-напред. Затуй бях принуден по мрак, за да не остане отворен през нощта, да подпра комшилукът с напречването на разни дръвие по него.

Онези от читателите, които са имали търпението да прочетат или да изслушат този анекдотец, навярно ще ся договедят, че ний сравняваме преправянието на драмата «Велизарий» от г. Шишкова с онова едновремешно наше преправяние на комшилука; а тогаз не ни остава, освен да им покажем разните бележки, които е разпречил г. Шишков, за да подпре с тях и той своето измайсторосване, както и аз едно време моето.

Но като тъй прямо и открито изказваме ний несполуката на г. Шишкова в трудът му, за да бъдем справедливи, тряба да прибавим да кажем еще, че е таквоз нашето собствено за трудът му съждение. Нам така ся видя тая преправка и ний не изказваме освен своите впечатления. А при това от сърце желаем; дано би нашите учени критици да намерят в нея достойнства, които ний не съзираме, и да отдадат праведното оценение на този негов труд. Ний приемаме да ни кажат, че сме излъгани в съжденията си, защото никога не сме имали манията да ся считаме за съвършени, всезнающи и непогрешими, и ще ся радваме, ако съжденията на другите оправдаят почитателите на обюнелийт талант на г. Шишкова, който за чест и слава на нашата книжнина е блюкнал отскоро насам и ся показва тъй буйно прозябающ. Но дотогаз нека ни бъде позволено да си останем при своите съждения.

Според нас онова, за което можем да бъдем колко-годе

признателни г-ну Шишкову в този му труд, не е преправението на драмата, но са онези кратки понятия за драмата, извлечени от учебниците и прибавени в крайт на издадената от него книжка. Те не са съвсем безинтересни, а най-вече засега и за онези от читателите, които не са били честити да чуят уроци по тази част и нямат на ръка учебниците, от които г. Шишков е скърпил тези полезни за тях сведения.

Ний би поблагодарили г-ну Шишкову еще и за изборът на драмата за превеждание, ако той не би я преправял, а я преведеше тъй, както си е излязла от майстора; защото комедиите могат и тряба да ся преправят, кога ся превеждат на друг язик, но не и драмите, а още по-малко, когато преправачът стои очевидно по-долу от самийт съчинител. Ако г. Шишков е имал чак толкоз страст да преправя, той би сторил много по-добре да би преправил последните две явения. Но да ги преправеше да свършат не тъй в я л о и хлабаво, но както ся изисква в драма, последното явение на която тряба да произвежда и да оставя у зрителя или у читателя най-силното впечатление, според целта на драмата.

Полъган може би от прочитанието на някои таквизи френски драми, основавани само на сценически ефекти, г. Шишков пренебрегнал онова, което е най-важно, и оставил хубавата пиеса без достаточно логическа свръзка, без достаточно художествена цялост. Песента, с която сключа драмата г. Преправител, и тя не само че не е толкоз прилична на съдържанието, но можем да кажем, че еще и покваря драматичността на представлението, като заглушава съвсем произведеното от него впечатление.

Както ся вижда, г. Съставител малко ся е грижил за всичко това и е съставил тази драма не за да даде една пиеса, каквато тряба на бъдущийт наш народен театър, но с възможното обезобразение на делото на немскийт драматург да покаже свойт криворазвит вкус в представлението и да намери място за любимата си неизпечатвана песен, в която тъй ясно блещят поетическите му дарования.

При това, що казахме, не можем да не забележим еще, че като от г-на Шишкова, който не на шега е един от вещите наши писатели, ний чакахме да видим в преправката или в съставянието (както щете) на тази драма, чакахме, казваме, да видим един по-прибран и по-чист български язик и язик по-стегнат като за в драма, а не такъв разцалан, както

ся представя той на места и особено там, дето той като съставител искал да надмине немскийт писател в изкуството на съставяние. Язикът на г-на Шишкова, в този негов труд, е не само претоварен, но на много места е и тъмен и неправилен. Х е л е пък в стиховете на песента му, там е вече изляно сичкото изкуство не само на неговото творчество, но и на ясността и на вразумителността на язика му! И какво би искали да не би намерили читателите в туй пресловуто произведение? Язик ли нечист, слог ли неплавен, ритма ли небогата, чувство ли недълбоко, смисъл ли неразбран? Какво не?

При всичко, че г. Шишков е изхабил доста хартия да печата и препечатва това свое знаменито произведение, ний, за да можем да представим на читателите си всичките му красоти и изящества тук на място, тряба да му сторим честта да го сместим еще един път в стълповете на «Читалище» и сега вече тъй, както да не може да стовари другиму кривицата, че е погрешно печатано. Туй е необходимо толкоз повече, защото тряба най-после да ся покажат преимуществата на таланта на г. Шишкова и да ся изобличи величайшата неправда на г. Бончева, който възимя нечуената смелост да не аресва стиховете му и да му казва в очи, че п е я л б л у д к а в о и б е з с о л н о. Ето това стихотворение:

П Е С Е Н Н А Д О Б Р О Д Е Т Е Л Т А

(На глас: Horo, horo, helena si!)
Добродетел без награда
не остава н и к о г д а:
в света колко и да страда
тя е същата в с е г д а.
Добродетел, добродетел!
Бог е самий твой свидетел.
Но и хората се виждат
кой как тука са в л а д е й,
макар често да обиждат,
който праведно живей.
Добродетел, добродетел!
Бог е самий твой свидетел.
Ненавижда са от много
добродетелний човек,

а награжда са от бога
из род в рода и во век.
Добродетел, добродетел!
Бог е самий твой свидетел.

(Из новата драма «Велизарий» на Т. Шишкова, Цариград, 1873 год.)

Прочете ли, читателю, тази чудна песен? Прочети я еще веднъж и кажи не си ли ти честит и блажен и не тряба ли да благодариш бога, дето си ся родил и живееш в дните, когато ся пеят таквиз дивни песни в слава на добродетелта? Не си ли ти задоволен, като можеш да узнаеш от стихотворните проповеди на г. Шишкова онова неизвестно тебе качество на добродетелта — чё тая небесна дъщеря, колкото и да страда, е все същата всегда? Но как? Никогда без награда не остающа ли и страждуща или страждуща само и същата всегда: то е вече тайна, достъпна само на превиспренийт дух на поета. Но ако ти, смаяний за това читателю, разбираш, тъй както може да не разбира възпяванията си дълбокоумнийт певец, тоест, че добродетелта е всегда същата — страждуща, за да ся не отчаеш от нея, побързай, та преговори по-надолу чудното онова двоестишие, което, по особеното изкуство на поета да направи стихотворението си поголямо, тъкмо три пътя наред ся повтаря; преговори го, за да узнаеш по-скоро утешителното онова известие, че на тази

Всегда същата добродетел
бог е самийт свидетел.

О, добродетел, бог е самий твой свидетел! Никой друг. Това запомни добре, читателю, и не ся смущавай, ако поетът-певец, нетвърд дотам в своите уверения, поиска да ти каже, че освен бога добродетелта има и други еще свидетели —

Хората (които) се виждат
кой как тук ся владей!

Не бой ся, то не ще каже, че хората виждат и са свидетели на това: как ся награждава или как стражде добродетелта; не това, но нещо съвсем друго. Бог си е все пак

самий свидетел на добродетелта, а хората виждат «кого как владеят тука» владеющите в този свят, дето добродетелта си е същата всегда! Туй виждат те, макар често да обиждат

Който праведно живей.

Но слушайте, слушайте как свърша песента за добродетелта:

Ненавижда ся от много
добродетелний човек,
а награжда са от бога
из род в рода и во век.

О, колко хубаво! Как удивително е възпята добродетелта! А! Г. Бончев, колко сте били неправедни ви да казвате, че пее блудко и безсолно онзи, който е излял такваз чудна похвала на добродетелта! Наистина много жестоки сте били, г. Бончев, да искате с едно драснование на перото си да премахнете от българската писменост такваз изящност! Ви, г. Бончев, без очила сте чели туй творение и затуй не сте съзрели всичките му красоти; но то, господине, не е някакво ефимерно поетическо произведение (то е нещо вечно, то е песен на добродетелта), песен, която заключава толкоз назидателни поучения за благочестивите слушатели на драмата «Велизарий»! То не са там пет-шест нищо и никакви вирши, а цяла една проповед: в нея има и никога, и всегда, и из род в рода (съставено и то вместо нине и присно), има най-после и во век! И ви трябаше с благоговение само амин да кажете, а не да ся отзивате с неуважение за достойнствата на туй неприкосновено творение! Но какво направихте с това? Накарахте добродетелнийт тойзи и скромен певец на добродетелта да ся спука от яд и да ся обели добродетелната му кожа, та да ся яви пред светът в наготата на недобродетелний си характер и да ся разрази в нескромни ругателства противу вас, противу нас и противу всички, които не са подобни нему добродетелно извеяни. Ето що направихте.

[«Читалище», г. III, кн. 4, 30 януари 1873, с. 379—384]

ИВАНКУ, УБИЕЦЪТ НА АСЕНЯ I

ДРАМА В ПЕТ ДЕЙСТВИЯ ОТ В. ДРУМЕВА — БРАИЛА. ПЕЧАТНИЦА ТРИЪГЪЛНИК, 1872

Най-после ний можем да зарадваме читателите и изобщо съотечествениците си с появението на една капитална пиеса за бъдащийт наш народен театър. Драмата на г. Друмева не е нито превод, нито преправка, но е оригинален труд и труд немалък и не какъв да е, а труд, който прави почет на книжнината ни, в която досега не ся е виждало таквози приобретение. Делото на г. Друмева стои много по-горе от единствените досега по тази част творения на г. Войникова; то е едничкото художествено произведение на българската книжнина и като таквоз го ний посрещаме и го честитим на българите.

Най-хубавото в тази нова драма е това, че характерите са одържани до поразителна вярност. Няма нищо ни в мислите, ни в думите, което да не е естествено, и няма нищо несвоевременно и несвойствено на положението и състоянието в животът на действующите в нея лица; а това е най-главното: защото най-големийт камък за спъвание в този род съчинения е туй, дето често, твърде често писателите изтърват жицата на основнийт характер, та го побъркват и не могат да ся опазят да не турят в умът и в устата на героите мисли и думи от друга епоха, нещо, което е такожде голям недостатък и унищожава съвършено изящността на творението.

Пред това първо и основно достойнство на трудът на г. Друмева не струва ни да ся споменува за малки някои недостатки, които придирници някои искат да му припишат, каквото тези например: големината и многосложността на драмата, което било пречало уж на въвежданието ѝ в театри таквиз, каквито са еще нашите, излишната разложност в някои сцени и най-вече дългите монолози, които и нам ся виждат няколко утомителни. От своя страна ний би направили някои бележки само върху развезката на драмата, която намерваме малко слаба и особено след трагическата смърт на Асеня, която остава като заглушена и подир която паданието на Иванка изпада някак вяло; направили бихме, казваме, някои бележки връз това, но

ний сме тъи очаровани от другите сполуки на г. Друмева, щото ся отказваме да търсим махани в онова, което е той видял за добре да бъде тъй, както го е направил.

Нам е много жал, дето не можем в тези наши общи думи да дадем на читателите си колко-годе понятие за преимуществата и изяществото на туй творение на г. Друмева и дето сме принудени да задоволим тяхното любопитство само със сухото съдържание на драмата.

[«Читалище», г. III, кн. 5, 30 февруари 1873, с. 477—480.]

НЕ ЩЕ МОЖЕ ИЛИ ГЛЕЗЕН МИРЧО

НОВА (?) КОМЕДИЯ В ТРИ ДЕЙСТВИЯ ОТ Т. ШИШКОВА — ЦАРИГРАД, В ПЕЧАТНИЦАТА НА ЧИТАЛИЩЕ, 1873, НА СРЕДНЯ ОСМИНА, 72 СТР.

Това е друга една пак преправена работа от г-на Шишкова, за която, като известяваме, запредварваме да забележим, че тя далеко не е тъй стутана, както преправката на драмата му, за която говорихме в преминалий брой на «Читалище». Ако не би свидетелствувал сам г. Шишков, че и драмата «Велизарий» е негово преправяние, както и комедията «Глезен Мирчо», ний при прочитанието на тази последнята не би дръзнали да отдадем нему и първата. Но когато е явно, че и двете тези произведения са негов труд, нам не остава освен да кажем, че колкото първата преправка на г. Шишкова е несполучена, толкоз, напротив, тази е сполучена и преправена е тъй, както тряба, и доколкото е било възможно да бъде добра.

Първото действие е превъзходно. Във второто, както и в последнето, някои от характерите не са чак толкоз вярно одържани и тук-там са промъкнати пак някои неестествености, ако можем тъй да кажем, но на сцената тези малки недостатки може и да не заличат биле. А за чест на г-на Шишкова ний можем да прибавим, че тези недостатки са у него даже по-малко и по-загладени някак отколкото в комедията на Фонвизина, по която ся е водил

той донейде. Добро е еще и това, че този труд на г. Шишкова е свободен и от онези претоварени бележки, с които той обича да кичи понякога изданията си и които не са освен един недостатък.

Всичко, що има несполучено и което, като таквоз, бий в очи в комедията на г. Шишкова, е последнето явение и песента в него. Това явение или по-добре развезката на комедията трябвше да стане някак по-комична, съгласно с намерението на съчинението, което е да направи смешни някои недостатки, предразсъдки и глупави страни от живота и чрез поражението, което им носи със смехът, да подействува на умовете на зрителите или на читателите. Но защо г. Шишков оставя зад сянка главните действующи лица, та изважда начело лица, второстепенни в комедията, и свърша с едно явение, в което няма нищо смешно и което е даже вън от целта, това може само той да го знае. Ако по някоя излишна любов към песните или по някакво необоримо желание да свърша комедията с песен е направил това г. Шишков, ний ще кажем, че и тъй той би много по-добре сполучил, ако да сключаше с някоя смешна песен върху това, дето Мирчо и Коста остават на студените бани, или върху Проданчиното н е щ е м о ж е, с което изчезва тя от сцената. А то инак, както стои сега развезката в комедията на г-на Шишкова, работата излязва тъй някак, като кога някой невещ ловец помери да удари гаргата и премахва патката. Наместо да осмее Мирча, Коста, Проданица, които заслужват туй осмеяние, той туря на мястото им невинните и по-сериозни уж личности Еленка, Стойка, па и самаго Драгостина и дяда Първана и като да излага на посмеяние священото дело на бракът, което никак не заслужва това. Ето прочее де намерваме ний хромящ новийт труд на г. Шишкова, а връз това ще забележим еще, че и самата песен, с която сключа комедията си г. Шишков, е такваз сурова работа, щото ний даже ся срамуваме да отдаваме нему таквоз мършаво произведение и ако не в името на приятел, а то в името на съотечественик и съгражданин помолили бихме г. Шишкова да ся напусне от тази с е в д а, дето да иска да пее и да лее такъвиз б ю т ю в и и стихове, с които става сам той смешен, като иска да осмива другите.

Най-после при всичка тази явна несполука в развезката на комедията и несгодността на песента, в цяло това дело на г. Шишкова е таквоз, щото ний смело го препоръчваме

на любителите на българската сцена и толкоз повече, защото при представлението може твърде лесно да ся пропусне последното явение или да ся замени някак с друго нещо по-комично. Онези, които би направили това, не ще сторят зле, ако пропуснат и онези няколко текстове от псалтиря, които не са за в комедия и повече би приличали да излязат от устата на един калугер, а не от устата на млада девойка.

[«Читалище», г. III кн. 5, 30 февруари 1873, с. 480—482.]

[«ПЕСМЕ МАКЕДОНСКИ БУГАРА», «ВЕДА СЛОВЕНА» И СТЕФАН ВЕРКОВИЧ]

Известний в общеславенската книжевност, а най-вече в българската и сръбската, археолог Стефан Веркович, заселен от много време в Сяр, освен многото и различни монети антики и други подобни древности, що е събрал донине и прикътал от «зъбът на времето», събрал и преди време издал и една книга «Песме македонски бугара», от Сярското окружие най-вече, които са един изобилен извор за издирване на нашата старина както в язикословно, тъй и в митологическо отношение.

Няколко години след изданието на тези песни г. Веркович открил, все пак по тези покрайродопск места, други някои стари песни български, в които ся възпявало преселението на някой народ «от крайна земя» (мисли ся да е Индия), основанието на първобитната светска цивилизация, в която ясно ся изказва участието на Орфея[а],

а) Орфей, според гръцките сведения, бил тракиец родом, син на Ягора, царя тракийскаго, и на Беровата дъщеря и живял около 1255 година преди Христа. Млад еще, той зел участие в походът на аргонавтите, но доживял и до свършението на Троянската война. Той много съдействувал за опитомнението на гърците и за въвеждането на общественият живот между тях, като укротявал дивите им нрави с музиката и поезията. От това и са останали между гърците дивни разкази за чудесиите на неговата свирка, подобни на които ся срещат у нас в приказката «За божий син и за свирката му». Орфей пръв е въвел у гърците употребението на свирката и на мелодиче-

древният певец, споменуван от старите гърци като техен поет, а когото г. Веркович, на основание на тези песни, изкарва да е славенин, жител на Тракия и отдава на славените тази славна в книжевний свят личност, похитена и подсвоена, както и много други, от гърците.

Понеже откритието на първата за това песен съвпадало със станалото етнографическо изложение в Москва, г. Веркович не пропуснал да изпрати тази песен до настоятелството на изложението; а то от своя страна видяло за добре да я издаде на свят в рус. превод. В това време и някои от сръбските журнали препечатаха тази песен, а в някои ся явиха даже и разсъждения върху важността на откритието. Нашият печат, ако и уведомен съвременно с другите за това откритие, по-малко от причини инак уважаеми, а повечето по неведение не даде никакъв глас и не проговори нищо за това, когато чуждите учени показаха повече ревност в придирването на това нечакано откритие. Известен за тази вече издадена песен за Орфея, както и за други еще подобни ней, френецът филолог Емилий Бурнуф, директор тогаз в Нанси, изпраща нарочно такожде ученаго г. Алберта Дюмонта да ся срещне с г. Верковича и да изпита изблизо доколко могат да имат историческа важност тези устни паметници на българската словестност. Пратенийт, като отивал за Сяр, минува през Бялград и там намерва препис от речените песни у вещийт славенский филолог Я. Шафарика, пратени нему от г. Верковича на разсмотрение. Като прегледал тези песни г. А. Дюмонт и ся разговорил върху тях с г. Шафарика, направил, както ся научаваме, едно доста ласкателно оценение за съдържанието им в писмото си до г. Бурнуфа,

скийт първий глас (по черковната музика), които не ги е имало у гърците по-напред и които са и днес признати за собственост на славените и особено на българите. — Всичките почти български песни ся пеят на първий глас и у никой народ, доколкото ний знаем, употребението на свирката не е тъй общо, както у българите. От Орфеевите песни има спазени у гърците: 1) аргонавските песни, 2) до 80 разни възпявания (химни), 3) уломчици, 4) нему отдават и песните, в които ся говори за каменйете и за техните действия, еще и предвещания някои за землетресенията. — В баснословията за него ся говори, че със свирката си и с желните песни за жена си, когато умряла, омилостивил Плутона, богът на ада, та му дозволил да слезе в ада и да я земе назад; но той не бил честит да я изведе на бял свят. За смъртта му по общето мнение е, че го разкъсали тракийските жени, защото искал да ги отучи от празнуванията на Бахуса.

напечатано в бюлетина на френското училище в Атина, дето той е днес директор.[б]

б) Според мнението на г. Верковича в тези народни български песни, спазени еще от езическото време на българите, ся говори за преселението на някой народ (за който той мисли да е славянский т) от крайна земя (и г. Веркович ся чуди дали е Индия) на бял Дунав (г. Веркович мисли, че не ще да ся разумява тук европейский Дунав) и как ся е основала първобитната светска цивлизация, сиреч изнамерването на оралото, корабите, млякото със сиренето, азбуката и др. В много от речените песни ся повтаряло ясно и положително, че старийт тракийски певец. Орфей е съществувал във времето на основанието на първобитната цивилизация и че е бил един от нейните първи основатели и двигатели и най-вече доколкото ся отнася до песничеството и свирката. За г. Алберта Дюмонта казуват, че като ся отзивал твърде благоприятно в някои отношения за откритията на г. Верковича, намервал някои от мненията му като поприкалени малко, и една от пречките, що срещал той да приеме мнението на г. Верковича за Орфея, било това, че той, г. А. Д., знае, че буквата **ф** (в името на Орфея) е несвойствена на славянските наречия.

Ний не сме видяли туй писмо на г. А. Дюмонта и не знаем навярно как ся изражава той за това, като приемаме обаче забележката му колкото за буквата **ф**, че тя наистина е несобствена на славянските язици, има да му противозабележим срещу това, че звукът **ф** в думата Орфей ся е образувал изпосле под влиянието на гръцкийт и латинский язик връз славянскийт както в тази дума, така и в много други от чист слав. корен думи. А собствено името Орфей тряба да е било Орпей и тъй може да ся е произнасяло то, преди да ся фетирува гласът на п-то чрез влиянието на гръцкий язик и най-вече по тези страни. Русите и днес произнасят Степан вм. Стефан, а сърбите и повечето от българите селени изговарят Стеван и Стево, когато повечето граждани изговарят чисто Стефан, Стефо и Стефчо.

В спазените у нас имена, споменувани при отправлението на някои простонародни чародеяния и баяния, ний срещаме името Орпун или Орпен, за което мислим да има някое сродство с името Орпей или и да е същото, а това не е никак и странно при толкоз разпространените разкази за чаробните действия на Орфеевата, или по-право Орпеневата свирка, както и на самаго него. Ний виждаме във времена много по-късни, че българите са нарекли чародей и певеца Бояна, Симеоновът син; а еще и за Виргилия е съществувало едно таквоз мнение у съвременниците му.

Но като е реч за буквата **ф**, ний не ще пропустим да забележим едно нещо, което може да послужи за доказателство против онези, които, основани на историческите свидетелства, приемат, че старите македонци не били гърци, но ги искат да са праотци на днешните арбанасци или арнаути. Старите гръцки писатели забележват твърде ясно, че древните македонци не можали да изговарят буквата **ф**, но я изговаряли като **в** — напр. вместо Ференики, изговаряли Вереники и др., тъй също както селените наши българи и всички почти сърби не могат и не изговарят **ф**-то освен като **в** и казват Совия вм. София, вес вм. фес. Вилип вм.

От своя страна г. Шафарик насърчил Верковича да побърза да издаде на свят все, що има събрано по тази

Филип и др. Сега как могат да са били гърци или арбанаси този народ, които не са можали да изговарят буквата, която е почти отличителна черта на гърците и арнаутите? На това ще приложим, че имената Филип, Александър, Аристотел, записани у гърците като имена на македоняни, не са македонски, а са погърчени от македонски според вечният обичай у гърците да погърчват почти всяко име и название на място, на което значението разбирали и което прилягало да ся погърчи с променението на някоя буква според свойството на звуковете в гръцкий язик. Ний сега видим как селото Калник (от кал) гърците го наричат Калиникон, селото Броде наричат Вронти, а кой знае дали и названието Ференики не произхожда от славенското Вереница, защото названия на села с туй име има в България доста, а с Ференики у гърците не срещаме твърде. Гърците не са превождали само онези имена, на които не са разбирали значението или които са били вече в общо употребление. Тъйни е срещаме непогърчено името на македонскийт цар Карана, името на Александровата сестра Кина и на градът Пелла; първите две, защото не ги разбирали, а третето, защото било вече в общо употребление. И могат ли гръцките филолози да произведат от гръцки тези три имена, както ги пишат? Куна, според както ся пише по гръцки с ипсилон, което ся посреща с нашето ъ и и, е нашето Къна (мъжк. Кънчо), а по гръцки не ще каже освен кучка; ний мислим, че Филип, какъвто го приказват гръц. историци, не би кръстил дъщеря си с туй име. — На този час ний ся усещаме още за две стари македонски думи — авенос (цвете) и киос; първото е цветът невен, по формата на старото отрицателно а, спазено и до днес в думите авен, т. е. явен, абълка и ябълка, агне и ягне, Асен и Ясен; киос нее освен кий или чий.

Всички гръцки писатели потвърдяват, че Македония била населена първоначално от тракийци и илирийци, както и днес е населявана от българи и албанци, но какви са били тези тракийци и какъв язик са говорили? Според Херодота (1400 години преди Христа) в страната, която е била доста близо до столицата на Македония и която той нарича Акти[1] (близо до Света гора откъм Солун), жителите говоряли размесено тракийски и гръцки, а това явно свидетелствува, че тракийскийт язик е бил друг от гръцкийт, но какъв е бил? В тази страна ние и днес виждаме да ся говори такожде размесено гръцки и български. От завчера, ний добре помним, срещнахме в един от гръцките писатели (но не забележихме да му приведем тука името сега) да казва, че в Тракия и именно по тези места, отдето бил Орфей, казували на водата вида и веда вместо идор[2].

[1] Акти е все едно, мислим, с кът по преместването на гласната напред по свойство и обичай у гърците, когато думата започнва от съгласна, и тъй от кът сава акт и акти, както и от лес — алс и алсос, което ос не е освен старий член, срещан у нас в си и съ или зи и зъ от местоимението сей и сий.

[2] Сравни и названието на животното видра и на водоносният съд ведрица и ведро.

част, и да го придружи с френский превод, за да могат полесно и по-добре да разберат съдържанието им и иноязичните филолози. И по това поканване и насърчване г. Верковић известява днес, че като бил честит да събере доволно еще таквиз стари български песни от предисторическото и языческо време на нашите деди, които могат да разсветлят и обяснят тъмното преминало на наший род, що живее по наричанийт Тракийский полуостров, предприема, според съветът на г. Шафарика, да ги издаде ведно с френский им превод, от които на първата кола отпечатана ни е и пратил, за да видим как ще станат.

Според казването на г. Верковича, той ще печата засега до 20 000 стиха все от таквизи стари песни и преводът им на френски; от тези песни 16-те хиледи говорят за преселението на някой велик народ и за въдворението на първобитната цивилизация, а 4-те хиледи стиха — за царя Александра Македонскаго[в]. Те ще ся печатат на свезки, всяка свезка състояща от 30—35 (а) коли (печатни листове), на осмина в голям формат. Всичките стихове с фр. превод може да възлязат до 106 печатни листове, затова е решено да излязват на свезки. Първийт том ще съдържава три свезки, а цената на всяка ся определя от 5—6 цванца. Книгата ще носи название Веда словена, народни песни на тракийски и македонски българе от предисторично и Александрово време — доба, — открили и издал Ст. И. Верковић. Книга I. Свезка I и прч.

Като изказваме това от страна на г. Верковича, от своя страна ний умоляваме всички наши почитаеми родолюбци и учебни дружества да съдействуват за по-скорото издание на тази любопитна книга, като насърчат почитаемийт труженик и издател с обилни подписвания за спомоществователи, на условие да плащат стойността на спомо-

[в] В моите сбирки от песни има доста много от язическо време, но досега не ми ся е случало да запиша песен, в която да ся поменува нещо за Александра Македонскаго. Помня обаче добре, че баща ми, който беше съвършено безкнижен, но добър песнопоец, пееше някакви песни, в които споменуваше името Велик Александър, а от съдържанието дотолкози ми ся мержее през умът, че той имал брат, друг някой юнак, който отишел да го търси, защото го имал загубен. На баща си на живота аз не знаях от каква са важност народните песни и не записах нищо, а оттогаз не ми ся е случило да чуя нищо подобно.

ществованията си след получването на всяка свезка особно. Засега имената на спомоществователите ще ся приемат изпращани до настоятелството на Българското читалище в Цариград, които тряба да стигнат колкото по-скоро, защото книгата до 1-й май ще да излезе от печат, та да могат и имената на спомоществователите да ся напечатат в крайт на книгата.

Според известията, които напоследне имаме, от първата свезка вече са отпечатани до 30 аколи.

Г. Веркович е изпратил до нас няколко песни, от които ний прилагаме тука сега няколко уломки само на български, колкото за пример да видят нашите читатели и да ся подканят по-скоро да ся запищат спомоществователи и да изпратят честните си имена, с което ще да подпомогнат и те за излязването в свят на една книга, толкоз интересна за нашата и тъй малко позната древност.

[«Читалище», г. III, кн. 6, 31 март 1873, с. 536—542.]

[СЕДЕМ БЕЛЕЖКИ ПОД ЛИНИЯ В СТАТИЯТА НА Д. П. ВОЙНИКОВ ЗА ДРАМАТА «ИВАНКО»]

1

Ний не претендираме ни най-малко на тази чест да бъдем такъв водач, какъвто разбира тук г-н Войников. Лишени от специални знания, далеч сме от да предписваме закони, а само изказваме своето частно мнение, съдяще по влиянието и впечатленията, които е произвело на нас това или онова литературно произведение, разгледвано доколкото е нам достъпно да го разберем. Това сме правили ний и друг път, това правим и сега, като придружаваме критиката на г. Войникова с няколко бележки.

2

Тая забележка на г-на Войникова, ако и да е донейде права, относително до възбужданото в зрителя или читателя любопитство, ний мислим, че не е чак толкоз г о л я м а и н е п р о с т и т е л н а п о г р е ш к а в такъвзи род съчинения, а не е и необикновена; защото ся зема не като епизод, а като увод и необходимо изтълкуване на положението и сношенията между двете моми, които ще играят една такваз роля в драмата.

3

Според нас о д ъ р ж а н е. Ний не знаем художествено ли е възпроизведен този характер или е безсъзнателно излязъл такъв изпод перото на автора; но той е все този истийт български Донкишот както в любовта си, тъй и в патриотизмът си.

4

Отговор на таквизи въпроси може да ся иска от критическата история, а не от една драма.

5

Напротив ний мислим, че точно в това е и сполучено очертан гръцкийт характер на Исаака, като за в онова време, а че и за днес; защото са такваз били и са повечето пъкълни души, интриганти и лицемерно набожни изчадията на Византия. Думите «Боже, прости ма» не показват никаква черта от совест, не са изражение на някакво вътрешно чувство, ами са гола привичка, твърде обикновена и даже свойствена на всички злодейци от пасмината на Исаака, и тука тези думи са последнята кист, която, вещо приложена, допълня рисуванийт характер. Да отнемем тези думи от Исаака еще и онова, което го прави да ся вижда, че има нещо уж като совест в него, ще каже да му отнемем половината от характерът му и да го представим само от една страна обрисуван.

За думата д ъ р т е л няма какво да ся каже, защото ся говори така, говори ся още и д ъ р т е л н и к, и д ъ р т л я к, а д ъ р т а к ний не сме чували.

6

Според нас това не е освен излишна придирчивост. Таквизи прекалености или неестественост, да ги кажем, когато стават само в пробелите на явленията, не са от важните махани, и те ся не срещат само в ролята на «Хромийт дявол», а срещат ся в ролите и на други изваждани на сцената лица в творения, припознати всеобщо за изящни и художествени.

7

Във всичко това дълго и добре скопосано обсъждание за драмата въобще и за действующите в нея лица г. Войников не показва освен излишна взискателност и едно видимо усилие да извърне или да потули от очите на зрителя и читателя истинната цел на автора в съставянието на драмата. Той или наистина, или умишлено ся съблазнява от названието на драмата и търси главнийт герой в Иванка, от когото изисква онези качества, които уж по законите на драматическото изкуство трябало да притежава, и за най-голям недостатък на драмата на г. Друмева изкарва това, дето Иванко няма тези качества и защото не му били дадени, понеже, според него било, допростено, щото «характерът на едно драматическо лице да не бъде вярна копия на истинска личност»(!).

Колко е право това, не знаем, но ний всякога сме мислили и мислим, че най-голямото изкуство в представлението на едно драматическо лице, било то главно или не, е да бъде вярна копия на истинска личност, защото тогаз само характерът бива интересен. Инак то щеше да бъде не драма, а кой знай що друго. За да ся издяла един нов въображаем характер е, мислим, много по-лесно, отколкото да ся снеме вярна копия от оригинал из една удалечена епоха. Г-н Друмев можеше, мислим ний, да излее много таквиз въображаеми герои и драматически лица, но той щеше бездруго да падне в онази непростителна погрешка,

дето, вместо да ни даде една драма от българский живот, да ни даде драма от живот въображаем, драма, в която да няма българско нищо друго освен едни голи български имена. Според нас голямото преимущество в творението на г. Друмева състои в това, дето не си е позволил да създава въображаеми и карикатурни герои, но ся е мъчил и е доста сполучил да копира действителни личности от българский живот, доколкото можем да съдим по ръководството от българската история.

Виждаме наистина и ний, че характерът на Иванка е вял, безцветен и, както право забележва г. Войников, не е нито поетический, нито прозаический, но затуй той е действително български, еще и точно своевременен. А не е крив, мислим, в това г. Друмев, ако Иванко и другите драматически лица в драмата му не са таквиз, каквито ги искало да бъдат не знам коя си прихотливост. Колоритът на характерите ся дава толкоз, колкото допущат обстоятелствата на времето да ся мисли, че е било възможно да го има в действителнийт живот, или по съставеното за него общо мнение от съвременниците, ако съществува таквоз. Инак лицата на сцената не щяха да са освен каквито са онези в пътуванията на Гулибера — произведение на фантазията.

Между многото добре схванати и добре представени черти от сегашний български живот в «Криворазбраната цивилизация» на г-на Войникова една от недостатките, според нас, е и тая, дето той накарва българина да излезе на дуел. Колкото криво и да са ся цивилизували някои българи, те не са дошли еще до тази кривота и то е несъгласно инак с действителнийт български живот. Ако да бе докарал развязката на комедията си г. Войников еще преди поношението, во времето на бягът да бъдеше пристигнат похитителят от преследователите и там не на дуел, а със сопите да бъдеше попритупан и момичето повърнато, щеше да излезе според нас много по-сполучено. То можеше наистина да ся види на някои малко грубовато и не толкоз «поетическо», но затуй щеше да бъде по-вярно побългарски, а в същото време и по-художествено, защото от една страна щеше да представи разителната противоположност на нравите у българите в преходната за тях епоха, аот друга щеше да отличи рязко характера на българина от днешното време, който, както е на всички познато, в каквото раздражение и да пристигне и да ся реши на

смърт да ся сбие, не ся улавя за сабята си, която рядко и носи, а по-рядко и да знае да я употребява; но и габровски нож ако би да има на поясът си, не гледа на него, а тича да търси сопа или кол от плетищата да измъкне и с него да порази противника си. (Не казваме вече за това, дето щеше да спечели комедията му и в туй отношение: да произведе изискваното действие, според целта на съчинението, без да докарва българката до отвратителното унижение на поруганието; защото е доста засега у българите и туй безчестие, което би ся представило в бяганието на една мома с любовника ѝ да я хванат и да я върнат). Но комедията на г. Войникова, както и други някои негови творения, остават лишени от преимуществото на приблизителна действителност по това само, защото търси да бъде повече поет, а не драматист, защото не копира личности от действителний живот, а създава ги според както си ги въображава или ги заема, отдето свърне.

Така сме гледали и гледаме ний на драматическите лица при очертанието на характерите им в появените досега у нас драматически съчинения и по този взгляд сме правили своите оценения, според които намерваме делото на г-на Друмева художествено и сполучено в това отношение, което е и по-главното, ако ся не лъжем. Ний не дирим правилата какви тряба да бъдат и какви не героите и другите действующи лица в една драма, но гледаме онова, което е съществено, че в драмата на г. Друмева гъркът мирише на грък отдалеч, а българинът личи, че е българин не по дрехите и по името, но по онова, що го виждаме, че прави, еще и по онова, което го виждаме, че е неспособен да направи.

* * *

Както виждаме, следованието на г-н Войниковата критика не е освен повторение все пак на истите махани и порицания. Защо Иванко, Петър и Асен да са таквиз, а не по-други. Защо напр. Иванко да не е ожесточен злодеец, защо Петър да не е изтъщен интригантин и защо Асен да е такъв добродушен и хлабав цар. На това ний няма да кажем освен същото пак, че те са таквиз, защото са направени да бъдат таквиз, защото са е мислило, че те са същински таквиз. Съчинителят не е имал да представи

освен български цар убиван и българин убийца! Разумява ся, че съвсем друг бил би един грък убийца на Иванково място; той не би правил като Иванка всичко това, което осъжда у него г. Войников, той би ся показал негли такъв, какъвто може да го иска г. Войников да бъде (каквото виждаме донейде Тодорка гъркинята), но тогаз той не щеше да е Иванко. Затуй ний казваме, че Иванко като такъв, т. е. убийца, и е, тъй да кажем, убийца не по звание, а по внушение, изобразен доста добре и вярно е представен. Същото може да ся каже и за Петра и за Асеня, като ся земат във внимание съвременното им положение и предидущите обстоятелства на живота им.

Г. Войников ся вижда, че не може да примири войнственият характер на тези ратници, който са показали при подвигът за освобождението на отечеството си с гърците, с тази изпосле проявена у тях бабщина и хлабавост. Но г. Войников забравя или нарочно не взема във вниманне това, че тука те не са в стихията си, че е друго да ся бори человек с открити гърди на бойното поле против явният неприятел, въодушевяван от леснопостижимата любов към отечеството, а съвсем друго да ся бори един чистосердечен юнак воин с един провещял в придворните интриги лукав неприятел. От бойното поле изкарани в полето на интригите и на сплетните, българските простодушни юнаци ся намерват вън от сферата си и тук действително Исаак си играе с тях като котка с мишките, тук те не са освен оръдие на Исаака, от една страна, и, от друга, на отца Ивана, който е явният съперник на Исаака в тайното поле на интригите.

Заплетени от интригите на Исаака, героите Иванко, Петър и Асен въртят ся като в омаян кръг и смаяни показват ся, че не знаят какво правят и какво тряба да правят. Иванко, изпаднал в ръцете на кокетливата гъркиня и на неотвязчивият грък, баща ѝ, не може да устои противу соблазнителните техни внушения; но стеснявам от грозотата на злодеянието да стане убийца и да убие свойт господар и благодетел, бащата на първата си любовница, представя ся такъв, какъвто е изобразен; а изобразен е и вещо, и вярно, тъй що ако да беше той в друга някоя драма и под друго име, по това само, дето би го видели, че ся зел вече да направи уж злото и прави го, и стеснява ся и не му приляга да го направи, тъй както би го друг направил, по това само ний би казали: този е българин и по-

нататък — този е Иванко. Същото може да ся каже горе-долу и за Петра, и за Асеня според отношението им към работата. Тъй Петър е смаян от това как е могъл брат му да го подозрява в таквоз престъпление, в каквото ся видял оклеветен. Той не намерва думи да ся оправдае и даже за излишно го има и да ся оправдава. Примери за таквизи характери като Иванковът и Петровът при подобни обстоятелства са възможни само у българите и в тогашното им състояние (както и в сегишното относително); а това е необоримо доказателство за сполуката на г. Друмевата драма. Нечужд е такожде от българщината и Асеневът характер, смаян и той изпърво от биваемите тайни злодеяния, от грозната мисъл за братовото си зломислие, а после, след откритията на отца Ивана, покрусан за обидата, що направил на брат си, а еще повече от големината на злото: да бъде убит от Иванка, когото той бил привикнал да сматря като син и го тъкмял за наследник, в омайването си показва ся нерешителен и непростително снизходителен към Иванка. Не е обаче несъгласно с войничкий му характер, нито толкоз унизително за него, както иска да каже г-н Войников, това, дето той толкоз щади Иванка и на гласът Мариин забравя и себе си, и царството си. Ний знаем за Давидовата към Авесалома снизходителност и за слабостта му към него. Давид, известно е, бил «мъж кръвник», ратник върл, политик добър и цар велик, но той не само наръчал на всички воеводи да пощадят сина му, който явно бил ся дигнал връз него и му направил толкоз зло, но и когато чул за убиването му, забравил себе си и царството си и плакал като дете, кръвникът мъж, и думал: «О, да бях умрял вместо тебе аз, Авесаломе, сине мой!» Сега, ако би сторил някога г. Войников да направи драма за Давида, как би примирил тази у него черта на милост с онази на ратничеството му?

Скупом, г-н Войников намерва не само лицата на драмата не както тряба обрисувани, но еще самата нейна сглоба, тъй да кажем, съвсем нехудожествена, неправилна и неудобоизпълнима на сцената. За първото ний казахме, че не сме съгласни никак с него, а за второто оправдаваме донейде възгренията му и нямаме да възразим освен за това, дето според названието на драмата той туря Иванка за главен герой, а за изходна точка убиването на Асеня и оттам изважда най-големийт в нея недостатък — дето тя ся продължава и по-нататък. Според нас целта на автора,

както е лесно да ся разбере, не е била да представи как е станало убиването Асенево и да свърши там; но да покаже какъв изход е имала борбата между Исаака и отца Ивана, които са истинните герои на драмата и които олицетворяват гениите на двата народа, гръцкийт и българскийт, а това е и най-интересното. Сполучена и в това най-добре, драмата на г. Друмева, като ѝ ся поправят някои сценически неудобства, които стават явни повече на сцената, може да служи за сегашнийт, а че и за бъдещийт наш народен театър, а най-вече до появението на други по-добри и по-сполучени, каквито досега не сме видели.

[«Читалище», г. III, кн. 7, 30 април 1873, с. 662—671; кн. 8, 31 май 1873, с. 756—759.]

НОВИ КНИГИ

— Уроци по Българската черковна история от Р. Королев. — Ц-град, 1873. — На голяма осмина, стр. 177.

— Изложение на учението на Всеобщата православна църква от В. Гете — превел Марко Д. Балабанов. — Цариград, 1873. — На малки шестнадесетолистия, стран. 556.

— Елементарна словесност в два курса от Т. Н. Шишкова. Том I — Цариград, 1873. — На средня осмина, стр. 207.

— За Уустиниянови права на Охридска архиепископия или за църковна независимост и самостоятелност на Охридско-Българско свещеноначалие. — Ц-град, 1873 — на голяма осмина, стр. 67.

— Заселение Балканскаго полуострова славянами — съчинение М. С. Дринова — Москва, 1873. — На голяма осмина, стр. 174.

(За някои от горните книги ний ще ся повърнем да поговорим по-надлъжко в идущий брой на «Читалище», а за последнята, която прочитаме между българските книги, защото е от българин написана еще ся и касае до българите, ний мислим да я преведем в «Читалище» и да я

придружим с някои забележки относително до някои от мненията на съчинителя).

[«Читалище», г. III, кн. 9, 30 юни 1873, с. 859—860.]

ШКОЛСКА ПЕДАГОГИЯ

ИЛИ МЕТОДИЧЕСКО РЪКОВОДСТВО ЗА УЧИТЕЛИТЕ И УПРАВИТЕЛИТЕ НА НАРОДНИТЕ ШКОЛИ. ОТ И. А. КОВАЧЕВА. ЧАСТ ПЪРВА. ОБЩА МЕТОДИКА

Тази книжка ний не сме видели еще, а научаваме ся за нея от сведенията, които ни дава чрез «Турция» г-н д-р Богоров и затуй вместо за книжката ний ще кажем нещо за това, което приказва г. Богоров, като прави дума за нея. На първо тряба да кажем, че с благодарение видяхме от няколко дни насам в градът си и между нас пак г. д-ра Богорова, а еще повече като го видяхме, че е, както всякога, добър ревнител за развитието на търговията у българите и голям рачител за поправянието на българский язик, не пропуща случай да говори особено за тях като опитен в едното и вещ в другото.

Г-н Богоров, като сякал, че има таквиз някои учители, които мисляли, че македонските българи говоряли едно наречие, докрай отделно от мисио-тракийското, та за да направят да имаме един общ язик, предлагали да ся приеме друг за писмен, ползува ся от книгата на г-на Ковачева да обори тяхното мнение и казва, че с тази книга г-н Ковачев сполучил да покаже, че българите в Свищов, Щип и Сливен говоряли еднакво. Но не можал, казва, да сполучи г. Ковачев, що накичил писалото си (?) с доста думи, заети от друго небългарско наречие, които българите не разбирали и наместо тях си имали други свои. Тези думи, забелязва г-н Богоров за упътвание нему, както и всекиму, който ся заляга да изучи бащиний наш язик, и казва, че наместо р ъ к о в о д с т в о трябало да ся пише у п ъ т в а н и е, наместо у п р а в и т е л — у п р а в н и к, наместо у ч е б н о з а в е д е н и е-у ч и л н и ц а, защото в Македония казвали д а с к а л н и ц а; наместо б ъ д ъ щ е — б ъ д н и н а, наместо у в о д — в ъ в е д е н е или в ъ в о ж д а н е; наместо н е о б х о д и м — н е и з б е ж е н, защото необходим щяло да каже, който не е обходил наоколо; наместо у с л о в и е — с г о в о р, наместо с п о с о б е н — п о х в а т е н, наместо н а ч е р т а н о — н а б р а з д е н о, наместо п р и р о д н а — е с т е с т в е н а или с а м о р а с т н а, наместо н а б л ю д е н е — с ъ г л е д в а н е, защото наблюдене щяло да каже, което стои на блюда; наместо п о л з у в а м с я — п р и д о б и в а м или п о д р е ж д а м с я, наместо к а р т и н а — о б р а з, наместо м л а д е ж и — м о м ц и, наместо п о н я т и е — п о з н а н и е или р а з б и р а н е, наместо о б я с н е н е — и з я с н е н е, наместо з а в и с и — п р и д ъ р ж а с я, защото зависи щяло да рече — започна да виси; наместо п о г р е ш к а — г р е ш к а, наместо и з р а ж е н и е — и з г о в а р я н е, наместо с т р о г о и т о ч н о — в ъ р л о и т ъ к м о.

Ний ще ся позапрем на тези думи, за да попрегледаме доколко според нас мнението на г-на Богорова си има мястото и дали можем и тряба да ся приемат препоръчваните от него поправки уж на горните думи.

Р ъ к о в о д с т в о наистина неучените българи не казват, но р ъ к а и в о д я казуват и думи на -с т в о да свършват в българ. язик има доста, та по туй и мислим ний, че не ще да има такъв българин, който да не разбере какво ще каже ръководство, а тогаз и не виждаме онази достатъчна причина, за която тряба да ся отвърли думата ръководство като название на оръдие, което води неопитнийт за ръка, и да ся замени с друга, която не само че е отвлечена, но и далеко не заменява изискваното значение. Защото у п ъ т в а н и е ний не сме чували и не чуваме никой българин, ни учен, ни неучен, да го казват с таквоз значение, с каквото е скивнало г-ну Богорову да го употребява, а еще и да го препоръчва на други да го употребяват. Можем да кажем еще, че не сме чули от българин да казва не упътване, ами и глаголът упътил ся, а чували сме само п о д п ъ т и л с я, н о и у п ъ т и л с я, ако има нейде да казват, то не е освен пак с истото значение на подпътил ся, т. е. зел си пътят, както го казват — зех си пътят, че тук, или подпътих ся, че тук, а също и упътих ся, че тук, според както казват пак някои — управих ся, че тук; но от подпътил ся и упътил ся, да стане у п ъ т в а н и е със значението на р ъ к о в о д с т в о, това не виждаме нито по кои причини, нито по кое право и прави-

ло тряба да го правят нашите писатели, освен ако положим, че за добрийт кеф на г. Богорова, защото той така иска; а иска го той така не по някоя благословна причина или на някое етимологическо основание, а просто защото му рулнало тъй да бъде, а не инак или защото думата ръководство не е излязла от неговата фабрика. Сега, ако да бе казал г. Богоров, че думите на -с т в о в български език не са толкоз наспорени, а тука думата ръководство не определя толкоз добре понятието за средство или оръдие, което да ръководи и по-добре е да го наречем р ъ к о в о д и л о по примерът на шило, огнило, точило, клепало, стъргало, огледало и други, тогаз можахме да ся позамислим малко на предложението му; но когато без никакъв резон той иска, щото българите да казват и да пишат упътване вместо ръководство, ний ще кажем на нашите писатели да пишат ръководство, когато е мястото на тази дума, а упътването му да го оставят за него да си ся упътва той накъдето ще.

Най-после, ако на някои ся вижда твърде тежка думата ръководство, те могат да употребят в някои случаи и думата п о в о д вместо упътване, според както е употребена тя от г-на Кръстевича в книжката за избиране на представители. Тая дума — повод, ако и да има две други значения еще в езикът ни, може доста сполучливо да послужи и в този случай и да бъде по-сгодна и по-спретна, отколкото развлеканестото у п ъ т в а н и е.

У п р а в н и к вместо у п р а в и т е л. Ако и да ся вижда някак, че в говоримий български език думите, които свършват на -и т е л, са твърде кът, ние не можем да приемем мнението на г. Богорова, щото да изключим съвсем тази форма и да си останем само с по-свойствените и по-употребителните уж думи на *-ик*, защото сматряме това като голям сакатлък за езикът ни. Да пресилим езикът, за да го ограничим и да подведем под една форма всички онези думи, които означават звание, свойство, способност и вместимост, то ще бъде не само куриозно, но и щърбота и недостаточност на езика. Защото така не ще можем никога да представяме онази видима разница в значението на някои думи. Тези двояки окончания, да кажем, не са току-тъй за кеф усвоени или за салтанат на езикът привнесени в него, но по нужда и по изисквание на здравий разум. Доста е да земем няколко думи с едното и другото окончание и да ги сравним, за да ся убедим, че само с едната форма не е възможно всякога да изкажем посочваното и изискваното различие между светител и свещеник, учител и ученик, мъчител и мъченик, съюзител и съюзник, хранител и храненик, възпитател и възпитаник и др.

Има наистина в езикът ни някои думи, които с едното окончание на *-ик* означават и двете понятия, каквито са: обесник, удавник, отровник, под които може да ся разбира и онзи, който беси, дави и трови, и онзи, който е обесен, удавен и отровен[1], но това са изключения, свойствени и на другите словенски наречия, които обаче не им пречат да образуват думи и с други окончания, по-определителни; защото е очевидно невъзможно всики от този род думи да ся подведат именно под едно окончание и всякой види доколко горепривedените думи са недостаточни и неопределителни. После за две-три таквиз двусмислени думи да ся земем да изкастрим и да обезобразим толкоз други и да лишим езикът от онова хубаво свойство, дето да ся изражава ясно и определено, ний поне не виждаме нуждата на това.

Но не било, казват ни, по български; учител, спасител и др., а било по руский и ний от русите сме ги заемали. Да казваме тъй, ще каже, че или не знаем какво казваме, или че искаме по инат само да говорим. Защото по-право можахме да кажем, че русите са заели от нас това окончание, а не ний от тях. Не е обаче ни едното, ни другото, а правото е, че те са свойствени на всичките словенски наречия и, доколкото знаем, всички малко-много употребяват и едното, и другото; употребявали са ги еще и нашите стари, както може да ся види това и в чисто български ръкописи.

Да съдим прочее тъй повърхностно за свойството на словенските наречия и да казваме, че на български език е свойствено само окончанието на *-ик* за този род думи, за които ни е речта, и че българите писатели тряба сляпо да ся държат о тази форма само ако искат да си остане язи-

[1] Но и тук ний мислим, че разницата ся изказва с различието на предлозите *о* и *у* слеяно и неотличавано в говоримий язик, но при все това съществующе, както можем да ся уверим в това от значението на истите предлози в други някои глаголи, тъй щото правилно и логически тряба да ся пише обесник, одавник и отровник — онзи, който беси, дави и трови, а убесник, удавник и утровник — онзи, който е обесен, одавен и отровен.

къ́т им чист български, ще каже, че и всяко друго словенско наречие си има в тях отличителната черта, която тряба да съставя предел между едно и друго, както е в други някои отношения. Но таквоз нещо ний не виждаме, а гледаме, че в руский язик наравно с приписваното нему само за свойствено окончание на *-ител* върви и окончанието на *-ик* и при учител, светител, любител и др. русите пишат и началник, духовник, изповедник и др., без да ся презират, че това не е по руски, а по български. Не тряба ше ли и те да изключат тези несвойствени на язикът им окончания и да излеят всичките на *-ик* думи в един калъп на *-ител*, за да бъде язикът им чисто руский? Види ся обаче, че в редът и на руските писатели не ся е намерил человек с такваз мудра глава, както нашего г. Богорова, дето да им направи таквоз спасително предложение и да земе на себе си този тежък труд! Може да каже н. милост, че на рускийт язик е свойствено и едното, и другото окончание, но с това той ще потвърди същото и за български, и ето че мудруванията му падат от само себе си и напъванията му да прелее всички от този род думи в един калъп остават не само труд излишен и суетен, но еще и произвол ухрабен за езикът.

За да избегне от афоресаното *-ител*, г. Богоров пише и вместо любител — обичник, когато обичник освен дето според коренът си в старийт наш писмен язик има съвсем друго значение (συνηθης, familiaris), но и по новийт не определя за любител ли е речта, или за любимец, или за любовник, защото и трите тези могат да ся разберат. Но туй види ся да не е нищо пред очите на г-на Богорова, той бо за любимата си форма на *-ик* готов е да жъртвува всички други преимущества на язика.

И тъй според мнението на г-на Богорова, който самийт, що притежава разковното на български язик, онези, които ще пишат по български, тряба да пишат, както вече видяха, вместо учител — училник, вместо любител — обичник, или любилник, вместо светител — светилник, вместо просветител — просветилник, вместо ревнител — ревнилник, вместо рачител — рачилник, вместо спасител — спасилник, вместо жител — жилник и тъй нататък.

Ако би останало на нас, чираците еще в български язик, да дадем мнение върху туй, можеше да ся излъжем да кажем, че някои от тия думи могат да станат и на *-ач*, като светач (светител), просветач (просветител), спасач

(спасител), а тъй и вместо учител — учач, както ковач от кова, орач от ора и дрг, но тряба да забележим, че тая форма на *-ач* не е на ихтибар пред г-на Богорова не защото е руска и тя и не е по български, но защото не е по върло български, тъй както иска той да бъдат думите в български язик, и затуй без друго тряба да ся пише не учач, а училник, според което тряба да стане и ковач — ковалник, а орач — оралник и тъй нататък.

От това, що казахме дотук, излязва наяве, че изискванията на г. Богорова са прекалени и поправките му са безосновни и произволни, затова не тряба да ся съблазняват нашите млади писатели и да ся пънат о тях, но да си пишат свободно, водени от по-общото употребение, като внимават де как по̀ приляга според разумът на съдържанието и де как е по-сгодно за благогласието на язика и за изящността на слога. Тъй напр. те тряба да пишат ковач, орач, а не ковачник, орачник, нито ковачител, орачител. Тряба да пишат началник, духовник, черковник, изповедник, наследник, а не началител, духовнител и др.; трябва да пишат учител, мъчител, светител, просветител, а не училник, мъчилник и др.; могат да пишат еще и ратай, ходатай и возатай, а не ратайник, ходатайник или ратаител и др.; тряба сиреч да пишат по български, а не по Богоровски.

В идущийт брой на «Читалище» ние ще продължим да поговорим и за другите думи, що остават от забележените по-горе, а еще и за онези, които в по-последните броеве на «Турция» прекарва през стругът си н. милост и да метнем един поглед изобщо върху язикът на г. Богорова, тъй както пише той днес в «Турция». А сега на свършение, като му поблагодарим за случайт, който ни дава, за да поговорим и ний за български язик, пътем само ще прибавим да му забележим, че мнозина от читателите на «Турция» са зели да ни ся оплакват, че не разбират комай нищо от това, що иска той да им каже с това, дето пише за тях уж по-фино български. Язикът на г. Богорова, казват ми, сякаш че е китайский, а не български.

[„Читалище“, г. III, кн. 9, 30 юни 1873, с. 860—865.]

ХАНКА, ЧЕХСКИЙ КНИЖЕВНИК

Възраждането на чехскийт народ като народ е събитие, наистина еще недоизкарано, което еще ся върши, но то е вече събитие, което е добило право да има място в летописите на Европа, и то е толкоз повече важно, защото поведе подире си други таквиз събития в разни други словенски земи. Това е наистина възрождение на народ, защото са ся възродили в него чувства на народна самобъдност (самобитност), възродили са ся сили за самоспазване и развитие на народността си — пробуждание на народ от нравствен сън към нравствена деятелност, от умъртвение към живот. За чехите туй наистина ся е извършило, ако и да не е еще чак дотам напълно; на чехите не гледат вече като на маса от неизвестно произхождение, която населява северозападната част на Австрийската империя, а като на особен народ, на един то словенските народи.

Не е било тъй преди половин век, когато те и сами не могли съзнателно да кажат като какво нещо са били те. Наистина и тогаз чехите били пак тези същите чехи, не само по селата, но донейде и в градовете говоряли помежду си чешки, учили ся на чешка книга и молили ся богу по чехски; но само на простака чех познавали тука общественото приличие да си остава чех; от оногози чеха, който би ся подигнал по степените на образоваността дори и само на едно по-добро поминување, туй обществено приличие изисквало от тях да ся отрекат от родний си язик и да усвоят язик съвършено чужд, немскийт, а наедно с язикът при възпитанието и понятията, и пътеводните правила на живота. Чехите, като ся образовали, отричали ся от народа си, преродявали ся в другородци, дори и във врагове на народа си, тъй също както ставало доскоро и у нас, българите; и става еще и днес по някои места в Македония. Наистина не може да ся каже, че туй прераждание е било за всичките еднакво нравствено падание, но все пак на нравствеността на мнозина то действувало гибелно, като ги преработвало и преобръщало на пройдохи (проходимци), които всичко имали вече за нищо и които били и готови да жертвуват всичко за дребни изгоди на себелюбие и своекористие, хора, каквито сме имали и можем и

сега да посочим и между нас си. Наедно с това народът си оставал без подпорка в образованието, без училища, без школи за изучание, без книжнина — и оставал все повече назад. Около него ся разпространявала образоваността, а той къснеел в невежество и в сиромашия. В пътят напред, ако и безсъзнателно, народът очаква всякоги подпорка от тези из своите люде, които по силите на духът са по-яки от другите и на конто за това е и по-лесно да земат участие в успехите на знанията и на мисълта и в техните приложения на живота. Таквизи хора кажи че и нямало у чехите, защото комай всички, които ся изучали, развивали силите си не за свойт народ. Те или съвсем ся отричали от него, или поне ся отделяли от него в особен кръг, чужд на народа и по живот, и по язик. От чехите излязвали много учени, писатели, художници, а при всичко това чехите си оставали без наука, без литература, без художествено развитие и туй било станало тъй обикновено, тъй естествено, щото на мнозина ся виждало, като че да е трябало аслъ тъй и да бъде.

Съвършеното падание на народността у чехскийт народ, който бил някога си, в XIV—XVII век, славен с високата си образованост, очаквало ся като събитие, решено от съдбата. И то без друго извършило ся би незабележно за никого, ако да не бяха ся явили хора, които да възумеят честно да съединят обвезаностите на граждани на Австрийската империя с обвезаностите на синове на родното си отечество и мирно, тихо да поведат народът си през верният път към нравствено оживение, към таквоз оживение, което и на самото австрийско правителство да дава все повече сили за развитие на благосъстоянието на империята, като умножава бройт на образованите и честни деятели по всичките поприща. Ето в какво положение сварили народът си тези немногото, на които било съдено, като пробудят съзнание на народност в сами себе си, да го пробудят и около себе си тъй честито, щото истото обществено приличие, което изпърво ся смеело над народността, започенало малко по малко да ся държи за нея, за народната образованост, за народната чест.

В бройт на малцината, които за пръв път зели участие в нравственото оживение на чехскийт народ, бил Ганка или Ханка. Неговите трудове, всичките му действия, всичкий му живот от тази страна ся представят в жива светлина. Всяко мръднување на умът му и на чувството било насо-

чено към една и тази жизнена цел и ся изражавало с действие, което или тъй, или инак я достигало.

Мудно и тежко вървяло умственото развитие на Ханка в младостта му, но той дошел в Прага със зачатки на туй направление, което останало с него за през всичкий му живот и му дало високо значение на народен деятел. Да обича всичко, що е чехско, и все, що е добро, била го научила майка му еще от дете; не споменувал той напусто за нея и на старост със същото чувство, което дише в неговата на младост съчинена песен, която е станала сега вече народна. Понеже нямало книги, Ханка бил принуден да ся учи да чете и пише по една стара ръкопис, която намерила майка му на пазарят и му я купила, а по тази стара ръкопис, не от XVII, но от XVI-й век, и да развива умът си за XIX-й век, що наставал. За добра чест тази ръкопис не могла да го научи на нищо назадничаво, защото в нея били записани чехски народни песни. Тази стара ръкопис му внушила уважение и любов към народността и към родната старина. Познанството му с руските и сръбските солдати, които проживели няколко време на родината му, и с онези промишленици, които от други словенски краища ся отбивали на родината му, пробудило в него съзнание за народност, а в същото време и съчувствие към всичко словенско като към единокръвно и сродно.

Малкият кръг, в който изпаднал Ханка в Прага, закрепил в него чувствата му и мислите му. Той ся сближил там с абата Добровскаго един от представителите на филолого-археологическата ученост на времето си, основател на общесловенската филология като наука, и колкото от своя страна, старал ся да му бъде полезен. Като работял за него по негово назначение, толкоз ся ползувал и сам той от неговата ученост, от неговото умеяние да работи, от библиотеката и от ръкописите му. Той ся не вгледвал на това, дето Добровский обичал науката отвлечено, науката сама по себе си, а не като народна сила, и затуй писал по латински и по немски. Добровский рядко и приказвал по чехски, за възможността на чехска литература не рачал и да мисли като за несбъдочна мечта. Но туй не бъркало на Ханка да бъде послушен и почтителен ученик на Добровскаго и да си остане при своите понятия. Той умеел, разумява ся, да ся ползува, с щото трябало, и от професорите на университета Но като слушал юридическите курсове, принуден бил да ся учи повече на това, което

изпосле ся видяло, че не му било потребно, и избщо пак от други кафедри да слуша не това, което би му ся искало да слуша — не доказателства на своите убеждения, а мисли, противоположни на тези, които оживявали Пухмаера, братията Неедли, братията Юнгмановци, Свобода, Пуркиня и др.

Донейде под влиянието на други, донейде със собствените си сили и от най-напред вероятно като до мечта, а не като до извод от съзнателно размишление дошел Ханка до тази мисъл за това доколко жизнено важни са паметниците на преминалий живот на народа, доколко е необходимо да ся привлича към тях вниманието и уважението на народа, за да възбужда в него сила към нов живот. С тази мисъл той показвал на действителната болест на чехите в него време. Народ, който не признава миналото си, не признава и бъдущето си, а чехите, които ся подчинявали на общественото приличие на дните, които преживявали, също тъй както на изисквания от ежедневни физически потребности или и само на тези сетните, комай били ся отделили от миналото си, погледвали на него, т. е. на миналото си, само като на забавна приказка или с черно око, без да търсят в него нито утешение, нито поучения, даже и просто не рачали или не можли да знаят. Затова исторически книги, в които ся говоряло за тяхното минало, излязвали твърде малко, а еще по-малко ся и четели. Много по-знаменателни и по-важни им ся виждали чуждите работи — толкоз повече, щото наистина редът на събитията в крайт на XVIII-то столетие и в началото на XIX век не можало да не произведе на съвременниците силно и неотклонимо впечатление. Дори и народните песни били престанали да навяват на чехите мисли за това, що е било някога у тях; в тях вече не звучали предания за народната им старина. В песните на военните ся възпявали юнаци чужди, неизвестни на народа. Паметниците на старината или били завърлени, или, ако и да оставали на очи, не привличали на себе си вниманието на никого. А доколкото мисляли за миналото, толкоз ся занимавали и с бъдущето. Да посочи на чехите всичко това, щото им е останало на памет за миналото, да ги накара да уважават тези остатки, да възбуди чрез тях любов към миналото — това ся виждало на Ханка необходимо средство, за да оживи чехите към нов живот. Тъй може да си е мислил той из най-напред, само като си е

мечтал; но неговата мечта станала задача на всичкий му живот, и ненапразно. — С тази мисъл сляла ся в умът му и друга: нему такожде ся видяло необходимо да пробуди в чехите съзнание, че тям е нужно общение с другите словени, духовно сближение вместо това откъснование от съплеменниците и види ся, че не тъй напразно отгалил той в себе си това убеждение.

[„Читалище“, г. III, кн. 10, 31 юли 1873, с. 954—959.]

[«НЕ СА СЯ ОБАДИЛИ ОЩЕ ПЕРА ПО-ВЕЩИ»]

На приятелите ни тука, а най-вече на почитаемите съчленове в Читалището ни е добре известно, че не бях взел на себе си списанието Читалище да го списвам именно аз, а само да разреждам това, що бяха ся обещали други да пишат, и да прибавям понякога малки някои работи, що не би достигало за допълнение на редовните броеве на книжките. Но когато изданието вече започена на таквиз условия и с таквиз надежди, с жалост видяхме как нечакано остана всичкият товар на мене да бъда ща не ща редактор на Читалище.

В място таквози, в каквото сме тука, дето никаква почти билиотека няма, и във време таквози, в което освен учителското звание аз имах и други толкоз главоболия и разправи от разни преследования и побърквания на работата ми, не бе ми възможно да изпълнявам тази останала връз мене длъжност ни толкоз даже, колкото можах да ся служа от скудните си знания. Но да спрем съвсем и да прекъснем изданието видя ся и мене, и на другарите ми съчленове по-ухрабно и по-тщетно, отколкото да силим и да следуваме изданието, както можем, всякога все пак в надежда, че няма да мя оставят досущ сам ако не онези, на които ся надеяхме да пишат, а то другите наши учени. И тъй продължавах да работя не като нарочен редактор на списанието Читалище, а като член за заведението Читалище, което ся интересуваше в одържанието на предприетото от него списание.

То ся видя и аз сам признавам, че не съм направил нищо или твърде малко нещо ся е постигнало с това, що съм работил до свършанието на годината относително до главната цел на списанието; но аз направих онова, което можах, и смятам за постигнато желанието както моето, тъй и на братията ми съчленове желание — да спазим животът на списанието за по-честити дни, когато беше явно, че инак щеше да умре и при положението ни не оставаше надежда да ся възстанови тъй лесно, когато бихме искали. А както и да е вървяло туй списание, през тази година все пак то е било едничкият орган, който можа да поддържа колко-годе хлабавите инак сношения между читалищата в отечеството ни и за нас е доста утешително това, дето като сключаме годината, как и да е намерваме ся пред едно по-светло положение за бъдущето на списанието и на очакваните от него добри следствия.

А дето и занапред пак оставам да земам участие в редакцията на Читалище, не е освен защото на приканванията на Настоятелството не са ся обадили още пера по-вещи.

[„Читалище“, г. III, кн. 12, 30 септември 1873, с. 1146—1147.]

ЕЗОП

Езоп ся родил, както казуват, във Фригия, около 576 години преди Христа. Като бил роб в Атина, изучил нравствената философия; продаден бил изпосле на някого си Ксанта от Самос и най-подир на философа Ядмона от истий остров. Ядмон от почитание към ученията и добродетелите на Езопа пуснал го най-после свободен.

Казуват, че лидийскийт цар Крез, като чувал за добрата слава на Езопа, поканил го да дойде в царството му, дето, като отишел, с нравствените си алегории и с вежливата си обхода придобил голямо почитание и любов между развратните дворяне, когато Солон, който съвременно ся намервал тамо, със строгата си нравственост не можел да угоди на царя.

Солоне, казал веднъж Езоп на атинскийт законодател, не трябва да пристъпваме никак при

царете или, ако ги приближаваме, тряба да им казуваме работи угодни.

Не тряба да им казваме нищо или да им казуваме всякога истината, отговорил Солон по-философски и по-честно.

Езоп пръв е представил животните и растенията да говорят уж, за да може чрез това по-кротко да поучава человеците и да поправя недостатките и смешните им навикновения.

Но твърде малко същи Езопови басни има спазени до нас, а останало е този вид списания да носят неговото име. Онова, що разказват някои за неговото животоописание уж, повечето е измислици.

[„Читалище“, г. IV, 1 януари 1874, с. 15.]

ТЕОФРАСТ

Теофраст е бил лезвиец и сиромашкий син, ученик най-напред на Левкипа, после на Платона и най-после на Аристотеля, когото и наследувал в училището му в 324 год. преди Христа, еще издал и списанията му; а и сам той е списал много нещо, но за жалост не са ся спазили освен нравствените му характери, нещо за растенията и каменословието.

Списанието си за нравствените характери го е написал, когато бил на 99 години; а то показва цветущият му и на този възраст разум, природното му разположение към шеговитост и непорабощеното му съзирание, че можал да разпознава толкози добре погрешките и смешните недостатки на съвременните.

Живял 107 години и ся занимавал с изучвание и придирвание до самата си смърт. Казват, че като умирал, пожаловал ся на бога, защото не бил дал на человека доста години, за да усъвършенствува духът си; това показва колко усещал нуждата за обработвание на разума. Затова имал обичай често да казува: «Безполезното потрошаване на времето е най-достоосъдителното разпухство».

[„Читалище“, г. IV, бр. 1, 1 явуари 1874, с. 18.]

ВИКТОР ЮГО
(ГРАФ ВИКТОР МАРСКИЙ)

Поет, слава богу не българин, а френец, родил са в Безансон, който град имаше нужда от туй събитие, за да са очисти от рождението в него на прочутийт йезуитин Нонотти.

Виктор Юго са роди на 24 февруария 1802 от баща републиканец и от майка монархистка. Такова нещастие са бе случило и на Хенриха Рошефора, но в противен смисъл, който са отхрани от баща монархист и от майка републиканка. Но Рошефор са освободи от туй нещастие много по-скоро, отколкото Виктор Юго. Едвам 35-годишен Рошефор беше вече платил на правителството 150 хиляди франки глоба и беше останал длъжен на държавата до 50 години затвор, когато Виктор Юго 46-годишен беше еще патриций във времето на Луи Филипа и до 1849 гласоподаваше против приеманието на проектите на левицата.

До 1827 Виктор Юго съчиняваше стихотворения, вдъхнати само от религиозно и монархическо чувство, които му и привлякоха щедрите подаяния на Луи XVIII и на Карла X. Него време той, ако и да нямаше известната си аксиома — нежна и дълбока любов към народът, приуготовляваше обаче онуй велико и известно променение на 1830 във френското театро и във френската филология, с което именуваните класически списатели изгубиха много от това, дето им са чудеше и ги уважаваше светът дотогава. Ернан, Мариона Делорма и най-вече Царят се забавлява отвърлиха са чрез критиката. Даже тази последната драма, в която са виждаше Франциско I как насилува дъщерите на поданиште си, като да бяха прости държавни условия, възбуди до най-горня степен гневът на политиците в онова време, които уверяваха, че ако би допущали да са лишават тъй безстидно царете от удоволствията си, не би могли занапред да са представляват благообразно пред историята. Вестиха са после едно след друго Лукреция Борджия, Мария Тудор, Руи Блас и Бургравците. Тази последня драма, в която са вижда един стогодишен баща да са обнася като с дете с осемдесетгодишнийт си син, който мъмри и той от своя страна е два шестдесетгодишний си син, а тойзи послед-

нийт заплашва първорожденият си четиридесетгодишний син, че ще го бие, ако не възпита добре двадесетгодишния му внук, произведе твърде голям шум.

На 1831 Виктор Юго издаде Парижкая Богоматер, роман, в който направи начало на новата система, която щеше да приспособи толкоз пъти после, система, според която, възползуван списателят от времето, в което читателят с нетърпение чака да види що ще стане Куасимод, Гелиат или Гуимилен, посвещава 48 страници на описанието на един памятник, на направата на един кораб или на изучването на нравите на ароканците в третий век.

Виктор Юго обнародува много томове лирически и елегически творения, които праведно са сматрят като толкоз неподражаеми изящни творения не само от френците, но и от цяла Европа. На 1841 са определи член на Академията и прие туй място от учтивост, но от тогаз после са обнасяше тъй, щото всякога да са намерва колкото е възможно по-често на пътувания извън Франца. На 1848 са изпрати в Уставното народно събрание, гдето гласоподава всякога с дясната страна, както вече казахме. Впрочем него време той поиска уничтожението на смъртното наказание. Само на Законодателното събрание, дето са изпрати като представител от Сикуанската област, Виктор Юго са показа всъщност съвършен и искренен републиканец и оттогава остана верен на програмата си, като поддържаше интересите и идеите на Републиката с неподражаемата сила на словото си. Монархистите, възнегодувани против него, много пъти му удариха в очи монархистките песни, които беше съчинил в младостта си, но туй приличаше като да са хулеше един храбър войник, че когато бил тригодишно дете, плашал са от върколаци. Както и да е, а Виктор Юго късно влезе наистина в правият път, но спечели изгубеното време. Дейците на събитието на 2 декември. го заточиха из Франца и като го намериха опасен, не го повикаха назад като г. Тиера. Туй сравнение, ако и да са вижда от пръв поглед, че няма мястото си тука, потвърждава обаче мнението ни, че величието на достойнството на честните человеци са показва от величината на страхът, който те вдъхват на лошите. Виктор Юго са оттегли в Джерзей, отдето обнародува много списания, между които и списанието Малкий Наполеон. Наполеон III, когато прочел тойзи наслов на тази по-

следня книга, след думите от Виктора Юго приложил, казват, Великаго. Но тогава беше неизвестно, че туй остроумие бил купил той преди един ден за 325 франка от един редактор на Фигаро, както са доказа по-после от дефтерът на разноските, който са намери в палатът му на 1 септемврия 1870 г. Виктор Юго не рачи на никой начин да приеме амнистията, която му са даде, и не са върна във Франца, освен когато са научи, че са я окадили, за да я очистят. Той са би като войник във времето на обсадата на Париж и сетне са изпрати като представител на Народното събрание в Бордо; честта беше голяма за него, за това и той доказа, че е бил достоен за нея. . ., като излезе от Събранието, преди да влезе в него.

Виктор Юго е среден на израст; челото му е широко, погледът му пронзителен и точен; от двесте разкрача разстояние може да разпознае един чиновник бонапартист от един злодеец, побягнал от терсаната. Стилът му е прост, ясен и силен понякогаж, но често по-заплетен и от най-чистият Балабанов език; тъй някога докарва ужас на читателя, а някой път го залисва, като дохожда в недоумение и не може да разбере как L'ideal fantôme du rayonnement obscur des pênombre étincelantes[1] може да произведе le verglas purulent de la promiscuité étoilée et bordonnante du fifre cadaverique[2].

Следующите стихове най-красноречиво описват стилът на Виктор Юго:

Ou, ô Hugo, juchera-t-on ton nom?
Rendu justice, enfin, que ne t'a-t-on?
Quand donc an mont qu'academique on nomme
De roc en roc grimperas-tu rare homm?[3]

Бъдущето на Виктор Юго

Виктор Юго са определя изново представител на градът Париж в Народното събрание и предлага конечното

[1] Идеалний фантом на тъмното блещукание на искроватите полусветлини.

[2] Гнойното замръзване на ясното и бучаще разместване на мъртвешката тръба.

[3] Тези стихове са туриха тука за знающите френскийт език от читателите на Шутоша; преводът не само че губи много от важността на туй малко, но изящно творение, но става и невразумителен за българските читатели.

прогласяване на Републиката. Цървуланите го псуват и го наричат газова тенекия и най-после умира един ден, за да не види Наполеона IV императорствующ във Франция.

[„Шутош", г. I, бр. 19,9 март 1874,-с. 145—146.]

ПРЕУСПЕЯНИЕТО НА БЪЛГ. ЖУРНАЛИСТИКА

Смяха ся на българите, че нямали вестници, гавриха им ся, че не им бивало вестникарите, но де ги сега тези ругатели да дойдат да им отворим очите с косъм и да видят какво ще ся каже вестници и вестникари! От скоро време, разумява ся от наставанието на новий Век и на Източното от Запад Време българската журналистика е станала такваз, щото е съблазнила и самите съблазнители на светът — дяволи, и ги е докарала да напуснат обичното си служение: да изкушават калугерите, и да потърсят чест и слава, а може би и по-добри награди в това дето да станат съчинители и сътрудници на българските вестници.

Хвала и чест на тези велики мъже, които можаха да възвисят падналийт рог на българското вестникарство и да го направят достойно да ся поревне и на самите дяволи да вземат участие в него.

Не е лъжа; работата е налице и всякой, що би ся попризрял, може да види в който и да е от днешните български вестници статии и преводи таквизи, които явно показуват, че не са произведение на хора от тоз свят, понеже са тъй изкусно написани, щото благочестивите читатели на тези вестници могат със всяка свобода да ги четат колкото щат, без да ся страхуват, че ще ся случи с тях някоя злочестина да разберат нещо от писаното. И не е ли дяволско изкуство и това, дето да ся пълни един вестник с толкоз материал и да е тъпкан като кош със слама, щото да има да четат читателите цяла неделя, а като го изчетат, да бъдат пак като да не са го чели, като «ни лук яли,ни лук воняли?!»

Не вярвате ли? Не ходете далеч за уверение, вестни-

ците, които минуват днес за български, са налице. Ето ви последните броеве на Лев. таймса, който е по-разпространенийт, от това може би, защото като ингилишка смарлама ся мисли, че е или че ще бъде по-добрийт. Разгърнете и надникнете над по-главните статии, що съдържават броевете 13 и 14, каквото са тези напр.: Френцузко-немската война; Влоговете и средствата на английските банки; Мнимите образовани в Турция; За присаждането (Ваксината); Преброяване на Гърция; Мнимото изтребване на разбойничеството в Гърция; Контроля на бюджета; Руската флота от Черно море и прочетете ги. Но първом имайте добрината да изберете безбройните типографически погрешки и да ги натоварите всите на грешнийт гръб на словослагателите, защото редакторите не вземат такъв товар на своите безгрешни гърбове, проберете после и всички онези бол и бол неизправности, що са ся промъкнали от невнимание, та турете и тях настрана като неминуемо следствие на бързанието да ся приготви по-скоро вестникът, за което такожде не са отговорни редакторите и подредакторите, па тогаз турете си очилата, ако четете с очила, и прочетете ги дваж и триж, ако щете, и четириж, ако можете, та па сгънете тогаз листовете и отговорете, та ми кажете за какво ся е говорило и що ся е казало в тях! Но недейте ги сгъва, разгънете ги и гледайте вътре хубаво с четири очи и кажете ни какво разумявате от това, що четете в тези някои периоди. . . Но кои по-напред да покажем я? Нека ся ограничим колкото за това само в последнийт 14-й брой и да направим едно-две извлечения за пример.

«Бюджета (захваща статията за контроля на бюджета), който са обнародва сега наскоро, показа според една власт твърде за почитание (?), че Турската империя е в положение да стои насреща на редовните си разноски и че едничкия вадатък, върху който секи е съгласен, е да ся знае как може да ся осигури строгото вардение на уценията, върху които са основава един толкоз удовлетворителен резултат, и то при една правителствена форма, която няма юздите, които съществуват в конституциалните държави. Ако Турция, както е паднала в дългове, да не ѝ ся случваше да прави нови заеми, управителите ѝ не трябува

да си мъчат ума върху тоя задатък; но защото никой не може да противоречи, че бъдния материален напредък на Турция зависи от чуждия капитал, ней остава само да удовлетвори собствените си поданици — които по злополучие не са кадърни да доставят потребните средства, — но да удовлетвори Европа, че тепърва разноските ще са ограничат на уценениятa на бюджета. . .»

По̀ към крайт на този член друг един параграф захваща така:

«Голям шум стана в последньото заседание, което са случило в министерството на телеграфите за по-много от една четвъртина милион. Тая нередовност докара причината за акта. . .»

Разбираш ли, читателю, за какво говори тук Лев. таймс и що е искал да каже? Аз мога да ти ся закълна в рогата на този дявол, който е писал или превождал този член, че нищо не разбрах, като прочетох извлеченото тук. И чудно ли истина не е ли, дето аз толкоз години да ся уча български и да знам науст всичките граматики, що имаме, а че да не мога да разбера що иска да каже туй нещо така написано на български, ами на френски да го чета, що едвам зная да прочитам, и тъй да мога да го разбера! Ингилишки не, дяволски мурафет не е ли тоз, дето да ся пише на български, а да ся разбира по френски?

От вторийт член за руската флота (която е излязла, види ся, или е направена) от Черно море, аз няма да правя извлечение, ще го предложа тъй, както си е, цял целненичък и ще попитам има ли някой да разбира за какво са разправя в него?

За да разбере някой за какво говори и какво иска да каже в този член Източното време, не стига ни това вече, дето да развява мислите пред очите му западний вятър, иска са нещо повече. Тряба или дявол да е, или поне да е учил и да знае дяволската граматика за българский язик. А да ся напише или да ся преведе този член толкоз мрачно и тъмно не може, освен в тма кромешняя. И никой друг не би си позволил, нито би могъл да употреби един такъв дяволский стил, освен пак някой дявол нарочно, за да измъчва грешните читатели на този лист. И наистина, при този язик читателите на Лев. таймс изпитват на себе си лютите мъчения на Тантала — до шия във вода, той не можал да сръбне от нея и да утоли жаждата си, а те, отрупани с материал за четение, четат, четат и нищо не разби-

рат! А като е такъв стутан в язикът най-важнийт уж от днешните български вестници, другите какви са и какви могат да бъдат?

Ний сме поспоменали друг път нещо за язика и на другийт от новий Век вестник, който ознаменува своето появение с окуковичанието на кукомявките и сега за допълнение на картината не ни остава, освен да добавим по един образец от язикът и на другите два от новата ера български уж вестници. Не избираме, а вземаме тези броеве, що ни паднаха под ръка тоз час и ето ви проба от язика на вестника Восток, който такожде минува за български:

«Политичните кръгове из ден у ден обращат се повеч внимание на путуването Цар Франц-Йосифа у Петербург, защото от това путуване зависи променението на аустрийска политика. . .

Аустрия желае да Турция отлашка днешното християнско благостане да можи слободно да се развиват християните. . . Познато е, че сегашнийа управител на иностранните дела у Аустрия, този задатък с енергия и с обозрение приследува.

Из това следува, чи Аустрия на восток нити кому стой на път, нити какоя вреда не наносява. Нежели Русия, която под никакъв начин не ще да бъде против Портата. . . Освен това още може да се мислити защо Русия. . . има доста работа у централна Азия. Там трябува да се уползува от експедицията в Хива, да заключи още кой договор със соседните ханови. . . да обезпечи живот на своите преселенци и да умори търговските кервани. . .» (Брой 2-й).

Видите ли язик? Но едно нещо има ексик; а то е дето не ся усетил господин редактор да напише отдолу: Внимай, читателю, това е българский язик, да не сбъркаш да го присториш на китайский или на друг някой, както направил вещийт онзи живописец, който, като ся мъчил-мъчил да изобрази вълк и не можал да го сполучи, ами изобразявал все куче, взел, та писал отдолу под изображението: който види това изображение, да не мисли, че е куче, то е вълк, защото е за вълк писано.

Най-после ето ви проба и от язика на преобразованийт в последне време шашкън Хитър Петър, българский вестник в Браила.

«От като си отворихме очите и започнахме да усещами

нещо от световните работи: възпоменахме се на шията си, за да се изражиме тъй с Франца Империяла, на челото на която се намираше Наполеон III. . . От 1818 до 1870 (призонярството на Наполеона в Седан), почти сичките държави. . . гледаха на Франца и на нейният Император като на верховното Огрелище на Цивилизацията не само, ко и като на Универсалният Ораколь.

Всякой помни словото, коѣто Наполеон III изрази спрямо Австрия и което беше предтичателя на боят противо тая сила. . . Не е нужда да енумерирами тук сичките други обстоятелства. . . и се ограничавами сами да кажиме, че Франца и Наполеон III бяха достигнали на най-верховният степен Величие в всяко едно отношение. . .Без Франца и нейният Суверан не можаше да стане Кримейският бой (дръж ся, г. Балабанов, защото твоята пропонтида ще остане зад вратата). . . и Европѣйските оръжията никога не щяха успя поне до Пекин. . . (и не щеше да) се роди на 1870 боят помежду Германия и Франция, в когото Наполеон III падна толкова ништожно прозониер на Седан и. . .

Именно, в кратце, енумерирахми гореречените въобще познати факти, за да додими на предметат си, сиреч на Проклятата днешна цивилизация; и да докажиме. . . (Но) Други път щем говори пак, а сега поздравявами въобще нашите Читатели и особено нашето тук общество, като им уповаеме (! ако да беше г. Балабанов, щеще да каже да им ся сърадвами) Възкрасение Христово с здравие и благополучие и да но се удостоиме да направиме новото Възкръсение в народната си церква; дето да се молиме Богу по матерний язик за общо добро и да ни упази и избави от днешната проклята цивилизация. . . (и во веки веков!).»

Но могат ли таквиз кратки изводи и уломки да дадат понятие за красотата на този стил и за чистотата на новийт този български язик?! Когато преди 40 години комай ний слушахме в Търновската митрополия да ся сказва слово за Благовещение на такъв един язик: «Евлогимени християни, днеска имами и Генисис ту Агию Йоани. Като дошло Ангелиту, че вангелисало на Лисоветиту, Захарѝту ут апистията стало куфò» — дали ни е минувало през ум, че подир четиридесет години ще пристигнем до една такваз чистота на язика и до такваз плавност на слогът, каквито виждаме в браилскийт вестник, който дойде тъй безвреме да стори резил хубавото име на Хитра Петра! Никога! Никога!

Това извънредно унапредване на български язик, туй усъвършенствуване на българското вестникарство ни иде тъй неожидано, щото не знаем на какво да го отдадем и кому да благодарим за това. Но можем ли ний да не благодарим на Век и на Източно време, които с появението си отвориха тази светла епоха на българската книжевност, в която и кукумявките кукуват, и чортовете диктуват, и таласъмите списуват, за да просветят колкото по-скоро потъналийт в мракът на невежеството български народ? И кой няма да извика с нас урра! Сиво момче, бял калпак, стръмно усое, ду-ду-ду!

[«Шутош», г. I, бр. 25, 20 април 1874, с. 198—200».]

СМЕХЪТ И СМЕШНОТО

Смешното е какъв-годе кабахатец или кусурец, нещо, което е срамотно, но безвредно, казал Аристотел и привел пример, че едно смешно лице може да бъде грозаво, изкривено, но безвредно. Наистена, ако вземем за пример не онова, което е по майстория смешно, но онова, което е смешно в живота, ще забалежим, че ний можем безукоризнено да са смеем само над това, което не докарва никак вреда. Някой си върви по пътя и падне: това може да бъде смешно, ако той са не утрепе в падането; ако ли падне и са утрепе, нравственото у нас чувство не ни допуща никак да ся засмеем.

Но ако са обърнем към онова, което е по майстория смешно, ще намерим, че не само безвредното, но и вредното са подлага на осмиване. Ний виждаме, че в комедиите, както и в други по майстория осмивки, турят на публично, художествено осмиване и най-вредните пороци, страсти и злоупотребления. Но тряба да забележим, че когато в туй, така наречено по майстория осмиване, съзерцаваме пороците и страстите, в същото време са удалечава идеята на тази вреда, която са намира в тези пороци.

Когато пак в осмиването на пороците извличаме из самия дълбок смях съзнание за това, че те са нравствено вредителни за нас, тогаз смехът ни получа важен, строг харак-

тер. В человек чувствителен и добросърдечен този смях може да премине дори в сълзи и най-вече, когато человек си наумява, че осмиваният порок наноси вреда на отечеството му, на съгражданите му и на ближните му. За това и Гогол казва, че зад смехът в присмехът ся затулят сълзи в душата и сълзи са крият в душата на всякой добър и честен гражданин, който наяве са смее на неразумните пороци в обществото, а вътрешно скърби за тази повреда, която наносят те на ближният му и на самого него.

В дълбочината на студений смях, казва тойже писател, могат да са намерят горещи искри от силна, вечна любов и този, който са най-много присмива на света, той често лее душевни, дълбоки сълзи над това, което осмива и което иска да представи на другите като смешно.

От това нямат право тези, които казват уж, че присмехът е отвратителен и че смехът възмущава. Възмущава само това, което е мрачно, а смехът е светлив. Много работи, представени в наготата си, можаха да възмутят человека, но, озарени със силата на смеха, те носят вече примирението в душата. И този даже, когото би подстресквало мщение противу някой злобен человек, комахай са примирява с него, като види осмеяни ниските движения на душата му.

Не говорят право ни онези, които казват, че смехът, т. е. присмехът не действува на тези, върху които е насочен, и че един хаирсъзин ще са насмее той най-напред над други хаирсъзин, който е изложен на осмиване; синът или внукът на кого да е хаирсъзина може да са засмее на осмиването на другиго хаирсъзина, но съвременникът хаирсъзин не му дава сърце да са присмее на осмиването на други хаирсъзин. Той чува и усеща, че от осмиването на подобнийт му остава у всички един неотразим образ, че едно ниско движение от негова страна е доста, щото този образ да мине връз него във вечен прякор — а от присмех и осмиване на кой да е порок или слабост са бои дори и този, който вече от нищо не са бои на света.

[«Остен», г. I, бр. 11, 29 май 1879]

ЗА ИЗУЧАВАНИЕ НА БЪЛГАРСКИЙ ЯЗИК

Ние си не знаем езикът, а то не е добро. Еще по-лоше е, дето го и не учим. Учим, божем, но какво? Всичко друго може би, само български язик не и като българи никак. Досега еще не сме взели, та и не взимаме никакви мерки за едно възможно улеснение в изучването на матерний си язик: когато, напротив, толкоз много сме направили и правим, за да го затърним съвсем като някой баталясал извор. Да не казваме нищо за твърде малкото книжки, които имаме преведени уж на български; вземете който щете от така наречените учебници за езикът, които, повече по промишленост отколкото по нужда имаме, и ви ще видите и ще се уверите, че те не са освен учебници на един язик, който едвам ли може да се каже български: той изгледва повечето на язик измислен и съвсем неосмислен— язик превеждан, прекрояван и всякак разкривяван, щото на нищо да не прилича, освен ако го не оприличим на жаргон. Дори и граматиките за езикът ни от чужди язици се превождат, еще и по чужди язици се нагласяват.

При първоначалното еще състояние на книжнината ни ние не можем, та и не трябвало би нито да превождаме, нито да съчиняваме произволно и нахалос каквито и да са учебници, а най-вече по язикоучението. И без това ние твърде много сме направили за обезобразяване и разсипване на народний си язик. — Много думи, съвсем чужди, безобразно оклосани и осакатени и нови еще, и свойни уж, невещо, необмислено и не по духът и свойството на езикът ни превеждани, скърпени, сглобявани и употребявани, получили са вече и из ден в ден получават право на гражданство в езикът, а изместват природните и свойствените нему думи. Ако все така отиваме ние, както сме потръгнали, скоро ще пристигнем да останем без язик, само с чоперестите ония ставици, чуждински ч л е н о в е наричани, които пречим тук-там низ обезобразените си преводи и съчинения като белег уж на българщина, без да сме могли и тях еще до приведем в някое по-систематично и по-правилно употребление. Таквоз едно безбожно обращение и обхождане с такваз една сериозна работа, каквото е езикът на един народ, не е нещо за прощаване; то служи не само за развращение на язика, но има лоше влияние въобще и

връз характерът на народа — лоши и много лоши сетнини за самият му политический живот, който започенва при едно таквоз политическо поцепване и разпадание на единството му. Освен това пристрастното онуй придържане на всякого о местното му наречие, о измисленото от него безрезонно и произволно правописание и раздробяването на языка на толкоз дребни наречия и поднаречия; равнодушието ни, немарението ни и непогрижването ни за едно обединение в языкът поне е не само заблуждение, а дори и престъпление; защото е един вид посягане връз самото ни съществуване като народ и народ класический за славенската писменост.

С цел за едно възможно поправяне на тази у нас крива посока в отношение языка аз мисля да се предприеме съставянието на една първоначална хрестоматия за изучване българский язык, като се проберат за образци в нея произведения, взети изключително почти от онова, което има народът свое си и което е общо негово притяжание, каквито са детински някои залъгалки, гатанки, ладанки, песни при разни обряди и за разни случаи и събития, притчи и пословици, приказки и сказания народни, с една реч, всичко, що може да послужи за основно изучение на бащиний ни язык.

Пробранийт този материал да се раздели на две книги за употребение в първите два класа от средните у нас учебни заведения при изучването на граматиката. Съобразно с тази цел и намерение, освен твърде малко някой отбор образци от книжевний ни язык, да се привнесе в тия книжки доста материал от по-главните наречия в отечествений ни язык и да се нареди така, както се вижда по-удобно, за да може ученикът да се запознае с разниците, да види всичкото богатство в думите и обращенията на языкът ни и да ги усвои като общо достояние на цял народ; еще да се обвещи и със самостоятелното творчество на народа, което тоже не е за презиране. В съдържанието на тази хрестоматия или на тези две читанки тряба да се гледа повече за улеснението в изучване языка, а съвременно с него да върви и запознаването с битът и животът на народа, а найвече с неговото минало, което тъй ярко се рисува в народните творения.

За пръв път в такваз една сбирка може да се не сполучи, за да се състави пълен един учебник за языкът, той може да не бъде пробран както би трябало, нито нареден, както би

се изисквало; но необходимо, нужно е да се предприеме и да се състави по това начало един учебник, който, по пряката у нас нужда, да има за цел възможното запознаване на ученика с разните наречия; а главно с духа и свойството на языка ни, в което най-много хромят досегашните наши писатели и което е толкоз ухрабно за тия, които се учат и на които се надеем, че ще бъдат писателите ни занапред. По него може да се попълни и поправи и самата ни граматика, а с време от този пробраний за първото издание материал много може да се изключи при второто издание или да се разпореди другояче и много друго еще, което е нужно, може да се привнесе: работата е да решим как и отде тряба да започнем с изучването на языка си, а за изправянието на учебниците е лесно.

Състоянието, в което се намира днес изучването на българский язык при незавидното положение на днешната ни книжнина, само ни води към това и указва ни, че тряба да се заловим по-напред да изучваме, което имаме и което единствено може да послужи и да съдействува за правилното му развитие. Преди всичко тряба да се определи изходната точка, от която тряба да тръгваме към усъвършенствование на языка си. В неговото развитие, разумява се, ние ще имаме, както сме и имали, нужда и потреба от много нови думи, от които някои може и да имаме в говорний си язык, дори и таквиз, които много по-вярно да отговарят на понятията, които искаме да представим; но като ги не знаем, ние се вземаме за чуждите и безразборно ги усвояваме; или се залавяме да ковем други нови и ги изковаваме съвсем невещо и никак несобразно с духът и свойството на народний ни язык. Но да се заема всичко чуждо не е възможно, па не е ни умно; а да се правят нови думи освен подадине за това изисква се и съвършено знание на съществующий язык, на устройството му, правилата и законите му, както и самата му способност за създаване нови думи.

Днес за днес ние не пишем освен по един развален български язык и децата ни са принудени да учат този язык, който не е народен, а условен някакъв си жаргон, съществующ в някои книжлета, които минуват за учебници. Ако сега еще, при общите понятия, които представяме народу с общи думи, народът едва ли може да ни разбира, защото не пишем и не знаем да пишем за него по духът и свойствата на языка му; то по-нататък при обогатяването с нови понятия и при ввеждането на безбройни други

нови, чужди и самоковки думи как ще ни разбира той и какъв вразумлив за него язик ще съставим ние, като му разправяме и пишем за него по един язик, който не е негов?

В нашата скудна и бедна книжнина и така се е вече набрало доста много чуждица и такава нескладна своица самокройки думи, с които не знаем какво ще правим занапред! Само изучаването на народний, съществующий у народът язик, на духът и свойствата му може да ни избави от тойзи хаос и да ни ръководи по-безопасно в този не толкоз лек път към правилното му развивание.

Имало би и друго, що да се каже върху изучването на български язик, но засега ние за по-добре видяхме това само да кажем, за да дадем повод да се говори за езикоучението у нас, което е тъй занемарено, щото някои са пристигнали даже и за наука да го не считат. У нас е настанало днес пословичното онова:

Мъж е всеки, който носи гащи,
а писател, който знай да дращи.

Така се язик не създава; а народ без язик народ не става.

Пловдив, 16 юния 1882 год.

[«ДА СЕ СМЕЕШ ЛИ, ДА ПЛАЧЕШ ЛИ?»]

Като гледаме с каква жадност нашите млади четяха туй г. Раковсково сочинение, ний считаме себе си задължени да поканим този учен наш единородец да продължава своите интересни списания, но най-висше желайме да видим в списанията му по-малко увлечение, за да не станат младите читатели все мечтатели. Попитани от млозина за някои неща в сочинението му, ний са намерихме в затруднение как да им отговорим, без да уроним в тяхното мнение и важността на книгата, и честта на автора.

Смеем еще да кажем, че ако г. Раковский са вразумеше да напусне този волонтирски слог (язик?), щеше да бъде един от най-образованите български писатели. . . Туй не е язик на сегашните българи, но язик моден. . . ски, язик допотопен. Г. Рак[овски], както е проницателен и остроглед изследовател, не е тъй мудр разсказовател. . . Ако туй, може да са нарече филология и писменост, и талантливост, вече ний не знайме кое може да са каже безграмотност и бездарност. . .

Наместо да пише естествено по народния език, бере от разни други словенски наречия думи, заема издъхнали окончания и скърпя един нов славяно-руско-сърбо-старобългарски език, по-чудовищен и от Арлекиновата дреха, и мисли, и сяка, че туй е книжевност, филология, която подарява на младите българи като средство просветително. Да се смееш ли, да плачеш ли на таквази филология?

[Арх. П. Р. С., папка 42 тетр. 5, л. 26]

БЕЛЕЖКИ

В т. IV от настоящото осемтомно издание публикуваме разнообразни материали, които дават известна представа за многостранните интереси на Петко Славейков и за енциклопедичното богатство на неговото литературно дело.

Включваме комедията «Малаков», басни; сентенции, съвети, назовани от Славейков «Умни изречения», «Искрици»; статии и бележки за литературата и езика, които богато разкриват литературните и критическите разбирания на Славейков; географски описания и пътни бележки; статии и изследвания за бита, нравите, езика на населението — географско-исторически, етнографски, археологически, диалектоложки материали.

*

Материалите във всеки дял са подредени хронологически. В единични случаи поставяме, извлечени най-често от текста, заглавия на отделните творби, като ги заграждаме в правоъгълни скоби. Славейковите бележки под линия означаваме с номерация — 1, 2, 3 и т. н. Със звездички (*) под линия даваме в превод изрази или словосъчетания на чужди езици или на старобългарски. Неразчетена дума поради дефект в печата или вестника означаваме с многоточие (. . .). И в този том има Б е л е ж к и за всяка творба и два А з б у ч н и п о к а з а л е ц а. Първият показалец обхваща имена на лица, периодични издания, заглавия на произведения, названия на църкви, манастири, дружества, комитети, училища и др. Вторият показалец обхваща всички географски имена. Речникът на непознатите думи (остарели, диалектни, чужди) е съставен от к. ф. н. Ст. Жерев, научен сътрудник от Института по български език при БАН.

Всички материали са сверени с оригиналите и са публикувани по принципите, изложени в том I на настоящото издание, 1978 г., с. 313—316.

В този том са представени Славейковите басни в проза. Освен «Баснеиик» («Езопови басни», 1852 г.) тук влизат и други прозаически басни на Славейков, печатани във в. «Гайда», «Македония», «Остен», в книжката «Кратки приказчици за децата» (Цариград, 1870 г.), някои басни, запазени в архива на поета и обнародвани за пръв път в т. II на Избрани съчинения, 1956 г. под редакцията на Цв. Македонска и т. V на Академичното издание, съставител Соня Баева. В отделен раздел «Приказчици» (както сам ги нарича Славейков) сме обнародвали кратки поучителни разказчета, печатани в «Смесна китка», «Гайда», «Шутош», «Остен» и още няколко намерени в ръкопис. Към този раздел сме включили също част от разказите на Славейков за Дядо Дечо, печатани във в. «Гайда».

От драматичните произведения на Славейков в този том сме обнародвали само две — «Паритé и науката» и «Малаковът». Едното играно в училище по време на годишните изпити, а другото — най-популярното драматично произведение на Славейков — играно с голям успех по всички сцени на България преди Освобождението и след това.

В България баснята като литературен вид става известна рано. Тя идва от Изток («Митология Синтипа философа»), от Гърция (Езоп), от Русия.

В своето ръкописно произведение Софроний Врачански е превел от новогръцки език 144 Езопови басни и три басни от неизвестен автор (вж. Ал. Н и ч е в. Софрониевият превод на Езоповите басни. — Год. Соф. унив., т. VI, 1963).

Петър Берон е включил в своя «Буквар с разни поучения» 18 Езопови басни. Поуката е дадена в началото на разказа. Те утвърждават рационалистическите идеи на времето. Езикът на Петър Берон се отличава от езика на Софроний Врачански.

Появата на оригиналната българска басня, на баснята като художествено произведение датира от 50-те години на XIX в. и е свързана с името на Петко Славейков. През 1852 г. той издава «Езопови басни», които съдържат 140 Езопови и други басни и още 5 оригинални басни на поета в стихотворна форма. Това са и първите оригинални басни в българската литература. От какъв език е превеждал своите басни Славейков, не е известно, въпреки че в текста им има податка, която говори за гръцкия им оригинал.

«Езопови басни» на Славейков допринасят извънредно много за развитието на литературния български език. Въпреки че в общи линии Славейков се придържа към оригинала, все пак прави известни

отклонения, които най-често засягат повествованието и поуката на баснята. Неговата поука подобно на поуката на Петър Берон и Софроний Врачански отразява духа на времето. Немного по-късно Славейковите басни от поучителни стават сатирични (след 60-те години). Славейков развива баснения жанр в духа на новото време, с похватите на народното творчество, на българските пословици и поговорки. Той използува особената интонационна форма на пословицата, нейната ритмична организираност още в «Езоповите басни», където множество негови поуки звучат така: «Прави каквото знаеш, да не пострадаеш», «Едни се трудят, други печелят», «Отпъждай малкото, да не те срещне многото», «Не търси злия, да не намериш злото»; или поставя за поука самата пословица: «Който копае яма другиму, сам пада в нея».

До Освобождението Езоповите басни са превеждани няколко пъти на български език. Те са четени и разпространявани твърде много. Популярността им датира още от началото на XIX в. При това гръцкият баснописец е бил до известна степен познат и през Средновековието на нашите читатели и преписвачи на сборници със смесено съдържание, в които между другото се среща и една «повест за Есопа» (вж. Б. П е н е в. История на българската литература. Т. II, С., 1930, с. 286).

До 1852 г. са направени следните преводи на Езоповите басни у нас:

1. С о ф р о н и й В р а ч а н с к и. Втори Видински сборник. Ръкопис от 1802.

2. П. Б е р о н. Буквар с различни поучения. [Брашов], 1824.

3. Н. Б о з в е л и и Е м. В а с к и д о в и ч. Славеноболгарское детоводство. Крагуевац, 1835.

4. П. Р. С л а в е й к о в. Баснеиик. Букурещ, 1852.

Съдържанието на Софрониевия «Втори Видински сборник» е следното:

1. Начало премудрости страх господен и разум благ творенщим молю его (с. 1—9).
2. Мифология Синтипа философа (с. 10—68).
3. Езопови басни (с. 69—118).
4. Басни (с. 118—133).
5. Философские мудрости (с. 133—435).
6. Слово на поставление новаго архиереа (с. 435—439).

Както се вижда, тук Софроний Врачански е превел освен Езоповите басни още «Митология Синтипа философа» — книга с източни басни, която по разпространението си може да се сравни само с Библията.

Стр. 8 — ОРЕЛ И ЛИСИЦА — Басненик, с. 5.
Баснята «Орел и лисица» е преведена и от Софроний Врачански в доста по-разгърната форма.

Стр. 8 — ОРЕЛ И ЖУК (БАЗУНЯК, РОГЧО) — Басненик, с. 6—8.
Същата басня у Софроний Врачански «Орел и канфар».

Стр. 9 — ЛИСИЦА И ПРЪЧ — Басненик, с. 8—9.
Същата басня у Софроний Врачански «Лисица и козел».

Стр. 9 — ПОР И ПЕТЕЛ — Басненик, с. 9—10.
У Софроний Врачански «Златка и петел».

Стр. 10 — ПЕТЛИ И ЕРБИЦА — Басненик, с. 10—11. У Софроний Врачански «Петел и яребица».

Стр. 10 — КОВАРНИЙ — Басненик, с. 11—12.
Баснята я няма у Софроний Врачански. Тя е преведена дословно от Езоп (вж. М. Л. Гаспаров, Басни Эзопа, превод статья и коментарии м. л. Гаспарова, М., 1968, 74).

Стр. 10 — ЖЕБИ — Басненик, с. 12.
У Софроний Врачански «О двух жабах»:
Две жаби живяха у едно блато, а у лятото изсохна водата на блатоту и жабите го оставиха и отидоха да тражат друго, и случи се, та минаха покрай един глубок кладенец и рече едната жаба на другата — хочеш ли да влезем у тоя кладенец и да живейм внутре? А оная рече: «Ами ако липца и изсохне и на тоя кладенец водата, како ще можем да возлезим нагоре?»
Примечание. Тая басен сказува почто не е потребно без сговор и без мушафере ни една вещ да фащаме или да уработиме.»
Славейков преработва тая басня в стихове и я издава във в. Гайда (год. II, бр. 5, 1864); в архива на поета се намират и няколко варианта на баснята, работени по-късно (Арх. ПРС, папка V, тетр. 1, с. 11—12; Арх. ПРС, папка IV, тетр. 1, л. 11—12). Ето текста на поправената от Славейков Езопова басня:

Двете жеби

В една бара живеели две жеби,
стана суша, барата са изтреби —
не остало в нея вода ни за цяр
и жебите подскок-подскок в онзи жар,
ходят, търсят друго някой блато,

дето да е откъм вода богато.
Наскочила дълбок един трап с вода:
— Ела, ела! — кряка, кряка едната, —
ела насам, набутахме водата!
Идва другат, вижда, виква: «О, беда!»
Ами ако и този трап пресъхне,
как ли щем изскочи ний тогаз?
С твоят ум не ходвам, како, аз,
в по-голяма бела ще ни пъхне.

Който мисли на какво са решава,
той не туря главата си у торба,
а когат и другаря си свестява,
той и него избавува от беда.

Стр. 11 — ОТ КУЧЕ УХАПАНИЙ. — Басненик, с. 12.

Стр. 11 — ЗАЙЦИТЕ — Басненик, с. 13.

Стр. 11 — ЯРЕ И ВЪЛК — Басненик, с. 14.
Стр. 11 — ГАРВАН — Басненик, с. 15.

Стр. 12 — ЛЪВ И ЖАБА — Басненик, с. 15.
У Софроний Врачански «Аслан и жаба».

Стр. 12 — КОКОШКА И ЛАСТОВИЦА — Басненик, с. 15.

Стр. 12 — ЛИСИЦА И ОБЯЗАНА (МАЙМУНА) — Басненик, с. 16.

Стр. 12 — ЛЕКАР И БОЛНИЙ — Басненик, с. 17.
У Софроний Врачански «Доктор и болний».

Стр. 13 — ПЕТЛИ — Басненик, с. 17—18.

Стр. 13 — ГЛИСТЯ И ЛИСИЦА — Басненик, с. 18.

Стр. 13 — ПАВУН И ВРАНА — Басненик, с. 18—19.

Стр. 13 — БЪЛХА — Басненик, с. 19.
Интересно е, че в тази басня Славейков заменя «атлет» с «Крали Марко», а обръщението «О, Херкулес!» с «О, юначе!» Това са пър-

вите опити за побългаряване на Езоповите басни (вж. изданието на М. Л. Гаспарова, Цит. съч., с. 129).

Стр. 14 — ВРАНА И ЗМИЯ — Басненик, с. 19—20.

Стр. 14 — ЩУРЕЦ И МРАВИИ — Басненик, с. 20.

Стр. 14 — КОТКА И МИШКИ — Басненик, с. 20—21.
Баснята е от Езоп (вж. цит. превод на Гаспаров, с. 87). У Софроний Врачански я няма.

Стр. 14 — ЛАСТОВИЦА И ГАРВАН — Басненик, с. 21—22;

Стр. 15 — ЗМИЯ — Басненик, с. 22.

Стр. 15 — ЧОХВЪРЛИГА (ПТИЧЕ) — Басненик, с. 22—23.

Стр. 15 — КОТКА — Басненик, с. 23.

Стр. 15 — АРАПИН — Басненик, с. 23—24.

Стр. 16 — ЛИСИЦА И ЛЪВ — Басненик, с. 24.

Стр. 16 — МАГАРЕ И ЛИСИЦА — Басненик, с. 25.

Стр. 16 — РАК И ЛИСИЦА — Басненик, с. 25—26.

Стр. 16 — ЛИСИЦА И ВЕПР — Басненик, с. 26.

Стр. 17 — ДИВО МАГАРЕ — Басненик, с. 26—27.

Стр. 17 — МАГАРЕ И ВРАН — Басненик, с. 37.

Стр. 17 — КЪРТ (СЛЯПА МИШКА) — Басненик, с. 27—28.

Стр. 17 — ДЪБ И ТРЪСТ — Басненик, с. 28.
Баснята е преведена в стихове на руски от Ю. Нерадински-Мелецки и от И. Дмитриев (Русская басня XVIII и начала XIX века. Л., 1951, с. 327—329).

Същата басня Славейков преработва през 1870 г. и я издава в «Кратки приказчици за децата» (Цариград, 1870, с. 5—6).

Дъб и вяз

[Един вид шибалчест шубрак като рекита, от който плетат разни изделия.]

Една сутрин рано, след бурна една нощ, излязоха в полето земеделец някой си Стоян със сина си Драгана да видят има ли да е направила бурата някои повреди. И като вървяли, ето че Драган извикал: «А, тате, я виж, високият и як дъб паднал, а пък слабият вяз стои още прав на мястото си. Аз мислех, че бурата ще може полесно да свали тънкият и гъвкав вяз, а не този висок икорав дъб, който досега тъй яко ся държеше срещу бурите.

— Синко — рекъл бащата, — якият дъб трябваше да ся счупи и да падне, защото не можеше да ся преводя пред силата на ветровете, когато гъвкавий вяз ся прегъваше и тъй не е пострадал.

Стр. 18 — КРАДЦИ — Басненик, с. 29.

Стр. 18 — ПЛЪЗНАЦИ — Басненик, с. 29—30.

Стр. 18 — ВЪЛК И МАГАРЕ — Басненик, с. 30.

Стр. 18 — СВИРЕЦ — Басненик, с. 30—31.

Стр. 19 — МАГАРЕ И ЖАБА — Басненик, с. 31.

Стр. 19 — ЛИСИЦА И ШИПКА — Басненик, с. 31—32.

Стр. 19 — ЖАБИ — Басненик, с. 32—33.

Стр. 20 — ГРАДИНАР И КУЧЕ — Басненик, с. 33.

Стр. 20 — ПТИЦЕЛОВ И ЧОХВЪРЛИГА — Басненик, с. 33—34.

Стр. 20 — ПЪТНИК — Басненик, с. 34—35.
В дословния руски превод баснята се казва «Пътник и Хермес». Преведена е от Славейков без промени. Само вместо Хермес той пише Юпитер. Вероятно така е било в оригинала, от който той е превеждал (вж. цит. съч., с. 116).

Стр. 20 — ЕЛЕН (СЪРНА) — Басненик, с. 35—36.

Стр. 21 — ЕЛЕН И ЛОЗА — Басненик, с. 36.

Стр. 21 — ПЪТНИЦИ — Басненик, с. 36—37.

Стр. 21 — ВРАНА И ЛИСИЦА — Басненик, с. 37—38.

В сборника на Софроний Врачански «Гарван и лесица»:

Един гарван носил мърфа сирени в устата свои, а лесицата го видяла и рече му: «Отдавно съм възжелела да чуя твоя глас.» И гарвана си отвори устата, и начена да грачи, а сиренито падна долу и лесицата го узе и изяде го, и рече му: «Ето ти си гарван красен наглед, ала разум не имаш.»

Примечание.

Тая басен е за тия человеци, що се радват на ласкателство.

В «Рибния буквар» на Петър Берон тази басня е преведена така: «На безумните много минуват през главата, доде ся научат.

Враната грабна една буца сирене и кацна на едно древо да го яде. А лисицата я виде и отиде под дървото, и начена да я хвали и да й дума: «О, колко си хубава и напета, ти биваш за царица, но кажат, че си няма.» Тогази враната, за да покаже, че има глас, начена да грачи и сирението падна долу, а лисицата ся притече, та го грабна, а че ся засмя и рече: «Сичкото имаш, о, врано, току ум не имаш.»

Пръв Лафонтен създава от тази басня, дишена от емоционалност и поезия, художествено произведение в стихове. В руската литература баснята е преведена най-напред от Тредяковски — «Врана и лисица», А. Сумароков (превежда я два пъти) — «Ворона и лиса», М. Херсков (вж. Русская басня XVIII и начала XIX века, с. 79, 145, 203). Най-добре я е превел Крилов. «Врана и лисица».

Може да се каже, че П. Славейков работи през целия си живот върху тази басня. Той я преработва в проза и стихове няколко пъти — «Врана и лисица», «Врана и рак» (Арх. ПРС, папка IX, стр. 6, л. 2).

Стр. 22 — ЗВЕЗДОБРОЕЦ — Басненик, с. 38—39.

Стр. 22 — МАГАРЕТА — Басненик, с. 39—40.

Стр. 22 — ОВЧАР — Басненик, с. 40.

Стр. 23 — МОМЧЕТА И ГОТВАР — Басненик, с. 40—41.

Стр. 23 — ЛЪВ И МЕЧКА — Басненик, с. 41—42.

Пуката у Езоп в дословен превод на руски език е следната: «Басня показывает, что не зря горюют люди, когда видят, что плоды их трудов достлются первому встречному» (Вж. Гаспаров, цит. съч., 106). Пуката у Славейков «Едни се трудят, други печелят» е в духа на българската народна приказка.

Софроний Врачански предава пуката така: «Тая басен сказува како са много человеци трудят и зло пащат да собират имение, а други го имат и радват му се («Аслан и медвед»).

Стр. 23 — МРАВИИ И ГЪЛЪБ — Басненик, с. 42,

В сборника на Софроний Врачански (цит. съч., с. 66) пуката е: «Тая басен сказува почто всекий человек должен е, кой му стори добро, да му воздаде благодарение.»

Стр. 24 — РАК И МАЙКА МУ — Басненик, с. 42—43.

Няма я у Езоп. Славейков я преработва по-късно (Арх. ПРС, папка IX, тетр. 7, л. 1, за деца). Вариантът е по-сполучлив.

Стр. 24 — ЯРЕ — Басненик, с. 43.

По-късно Славейков е преработил баснята за деца — «Яренцето и майка му».

Стр. 24 — МИШКА — Басненик, с. 43—44.

Вариантът на тази басня Славейков създава по-късно, след Освобождението. Той носи заглавие «Непознатото мишле».

Стр. 24 — МЕЧКА И ЛИСИЦА — Басненик, с. 44.

Стр. 24 — ТРИ ВОЛОВЕ — Басненик, с. 44—45.

По-късно Славейков преработва същата басня в стихове (Арх. ПРС, папка IV, тетр. 1, л. 12).

Трите вола

Другарски с'водели и пасли
в гората три волове;
във всичко били те съгласни
и на взаимна помощ все готови.
Ни вълк, ни мечка, нито други звяр някой
не смеяли да ги нагазят,
от тях отбягвали злосторник всякой,
защото знаяли как да ся пазят.

Но нам защо веднаж ся скарват
и ся разделят по един те —
и тъй ги вълците намярват,
та ги изядат баш и трите.

Това излязва от кавгите.

Стр. 25 — В Ъ Г Л И Щ А Р И Б Е Л Я Ч — Басненик, с. 45.

Стр. 25 — Л Е Б Е Д — Басненик, с. 45—46.

При превода на Езоповите басни Софроний Врачански изобщо се е старал да предаде точно текста. Все пак обаче, за да направи своя превод колкото е възможно по-достъпен за необразования български читател, той си е позволил на едно-две места отклонения от оригинала. Най-интересно от тези отклонения е заключението на баснята «Лебед и гъска». Поуката, в която Езоп говори за всепобеждаващата сила на изкуството, не допадала на българския му преводач, който в духа на просветителските идеи на своето време и изискванията на момента у нас я променя така: «Тая басен сказува почто много пути и като сказува человек правината своя и кортолисва се от неправедная смерт.»

Славейков, напротив, предава точно смисъла на Езоповата басня.

Стр. 25 — Г О С Т Е Н О Т О К У Ч Е — Басненик, с. 46—47.

Стр. 25 — К О Н И М А Г А Р Е — Басненик, с. 47—48.

Стр. 25 — Ж Е Н А И С Л У Г И Н И — Басненик, с. 48.

Вероятно тази басня не е от Езоп. Няма я и в сборника на Софроний Врачански. Славейков я издава в нов вариант — «Кратки приказчици за децата», с. 6:

Петелът

Една някоя си работна домакиня държала за работата си слугини и всякой ден, щом попеял петелът, дигала ги на ранина да работят. Слугините били мързеливи, не искали да стават рано, да работят и яд ги било на петела, като че да бил той крив, дето ги дигали на работа. «Ако не е той да буди господарката — думали те, — не ще ставахме толкоз рано.» «Да го убием — рекла една от

тях, — да ся отървем от него и тъй да можем да си поспиваме повечко». «Да го убием» — рекли и другите и убили го. Но сега си навили те на главата по-голямо зло. Работната домакиня, като била и стара, та не ѝ ся спяло, и като нямало петел да пее, за да знае времето, ставала ни в туй, ни в онуй време и ги дигала много пътя и по-рано от петляно време.

Стр. 26 — М И Ш К И — Басненик, с. 48—49.

Вероятно баснята не е от Езоп. Има я в «Рибния буквар» на Петър Берон (с. 53).

Стр. 26 — О В Ц И И К У Ч Е — Басненик, с. 49.

Стр. 26 — В Р А Н А — Басненик, с. 50.

Стр. 27 — В Ъ Л К И О В Ц А — Басненик, с. 50—51.

Стр. 27 — О В Ч А Р И В Ъ Л К — Басненик, с. 51.

Същата басня я има у Петър Берон с поука «Всякой мъмри за неправдата». Вероятно Славейков я е взел от «Рибния буквар».

Стр. 27 — Л И С И Ц И — В: Басненик, с. 51—52.

Стр. 28 — Б А Б А И К О К О Ш К А — В: Басненик, с. 52.

Стр. 28 — Ж А Б А И О Р Е Л — Басненик, с. 52—53.

Славейков разработва тази басня в стихове — «Желка и орел» в Избр. произв., т. I, 1954, с. 281:

Видяла желката орела,
че на високо си хвърчи:
да му ся моли тя ся взела:
— И мене, орльо, научи!
Разправял ѝ орела:
— Не можеш хвърка без криле,
недей ся мъчи на филе!
Но тя не си отзела
и пак ся моли и кричи:
— Ах, научи ме, научи!
Орелът я задига
и в облаците с нея стига,
па казва ѝ тогаз:
— Нал искаш — ти хвъркаш!

Изпуща я и: «Ха сегас,
но гледай да не сбъркаш!»
И пак не сбърква тя —
надолу кат ся залетя,
о камъните «бух!» ся сплощи —
да н'бяха те, тя би летяла още.

Славейков разработвал същата басня и в друг вариант, ръкописът на който се намира в архива на поета (Арх. ПРС, папка IV, тетр. I, л. 11):

Жабата видяла
как хвърчи орела,
па да си позволи-
да му ся примоли:
— Бате Орльо, научи ме
и аз да хвъркам, ха дигни ме!
Аз прескачам и ще хвъркам,
нависоко, без да бъркам.
— Нафиле е, нафиле —
казва й орела, —
нямаш, банка, ти крйле! —
Ама тя си не отзела,
вряка, моли ся, крещи:
— Мога, мога, ти учи! —
И орелът я задига,
та до небесата стига,
па й казва: «Ха сега,
хвъркай, не тъй на шега!»
Полетяла наша кекла
като гълъб увъртляк
и летяла чак дор рекла
на земята долу «кяк!»
Та летяла би тя още,
но за жалост, че ся слощи.

Стр. 28 — Я С Т Р Е Б И С Л А В Е Й — Басненик, с. 53—54.

Стр. 29 — Л И С И Ц А И К Р О К О Д И Л — Басненик, с. 54.

Стр. 29 — Л И С И Ц А — Басненик, с. 54—55.

Стр. 29 — Л И С И Ц А — Басненик, с. 55.

Тази басня е преведена от Петър Берон в «Рибния буквар» (с. 55) с поука: «От лакомството много лошавини произхождат».

Стр. 29 — Р И Б О Л О В Ц И — Басненик, с. 55—56.

Стр. 30 — П О Х В А Л Н И К — Басненик, с. 56—57.

Стр. 30 — С Е Л А Ч А Н И Н И П Ъ Т Н И К — Басненик, с. 57—58.

Стр. 30 — М А Г А Р Е — Басненик, с. 58.

Стр. 31 — М У Х А И Б И В О Л — В: Басненик, с. 58—59.

У Езоп е «Комар и бик» с поука (в руски превод): «Эту басню можно применить к человеку ничтожному, от которого, ест ли он, нет ли, неможет быть ни вреда, ни пользы» (Вж. Гаспаров, цит. съч., с. 103). Същата басня в «Рибния буквар» (с. 54) е със следната поука: «Всякой сяка себе си нещо си.»

По-късно Славейков преработва тази басня (Арх. ПРС, папка IX, тетр. 7, л. 2) с наслов «Комарът се има нещо».

Стр. 31 — М У Х А И К О Л А — Басненик, с. 59.

Същата басня по-късно Славейков преработва (Арх. ПРС, папка IX, тетр. 7, л. 2) наслов «Самомнимата муха».

Стр. 31 — М У Х А И В О Л — Басненик, с. 59.

По-късно Славейков преработва тази басня (Арх. ПРС, папка IX, тетр. 7, л. 2) с наслов «Хвалич муха».

Стр. 31 — В Ъ Л К И О В Ц А — Басненик, с. 60.

Стр. 32 — Г О В Е Д А Р С К О Д Е Т Е — Басненик, с. 60—61.

Стр. 32 — М А Г А Р Е И С Л А В Е Й — Басненик, с. 61 — 62.

У Крилов — «Осел и соловей».

Славейков е преработил няколко пъти тази басня със заглавие «Осел и славей» (вж. П. Р. С л а в е й к о в. Съчинения. Пълно събрание. Т. I, С., БАН, 1963, с. 168. Авторизиран превод на Криловата басня.

В архива на Славейков същата басня има няколко редакции

(Арх. ПРС, папка IV, тетр. 1, л. 17, ръкопис от 1881—1886 г.). Също «Магаре и славей» (вж. Съчинения, т. I, с. 413—414).

Стр. 32 — СТАРЕЦ — Басненик, с. 62.
Същата басня в «Рибния буквар» (с. 54);

Всякой ище да живей

Една бабичка носеше дарва и като ся отруди, седна да си почине и рече где е смертта да дойде да ма свободи от толкози трудове. Тутакси дойде смертта и я попита защо я вика, а бабичката ѝ рече: «Да ма подигнеш да стана.»

Стр. 32 — СЛЪНЦЕ И МЕСЕЦ — Басненик, с. 63.

Стр. 33. — ЖЕНА МЪЖЕЛЮБНА — Басненик, с. 63—64.

Стр. 33 — АГНЕ И ВЪЛК — Басненик, с. 64.

Стр. 33 — НЕВЪЗМОЖНИЙ ОБРИК — Басненик, с. 65.

Стр. 34 — РИБОЛОВЦИ — Басненик, с. 65—66.

Стр. 34 — ПИЯНИЦА БАЩА И СИН — Басненик, с. 66.

Стр. 34 — РОГАЧ И ШОПАР — Басненик, с. 66—67.

Стр. 34 — МУХА И ПЧЕЛА — Басненик, с. 67—68.

Стр. 35 — МАГАРЕ — Басненик, с. 68.

Стр. 35 — МИШКА — Басненик, с. 68—69.

Стр. 35 — МУХИ — Басненик, с. 69.

Стр. 35 — МАЙКА И СИН — Басненик, с. 69—70.

Стр. 36 — СИН РАЗБЛУДНИЙ — Басненик, с. 70—71.

Стр. 36 — ПОТОПЛЕНИЕ НА ДВАМА БРАТЯ — Басненик, с. 71—72.

Стр. 37 — НЕПРИЯТЕЛИ — Басненик, с. 72—73.

Стр. 37 — ЗЕМЛЕДЕЛЕЦ И СИНОВЕТЕ МУ — Басненик, с. 73.
През 1870 г. Славейков издава тази басня в «Кратки приказчици за децата», с. 16:

Лозието

Един баща, като ся осетил, че наближава да умре, повикал тримата си сина, та им казва: «Любезни чада! Аз ща скоро да умра и наследие, както знаете, не ви оставям освен тая колиба и туй лозие; а дето имах някоя парица от младо време скътана, години има, откак съм ги заровил в лозието, но не помня сега на кое място, затуй прекопавайте лозието наред и ще ги намерите.»
След смъртта на баща си синовете с намерение да намерят парите прекопали лозието и дваж, и триж и колкото за пари — не намерили, но лозието, разработено така, дало такъв плод, щото им заплатило и двойно, и тройно. Тогаз разумяха синовете бащината си хитра наука и зеха, та над вратника на лозието написаха с едри слова следующето: «Най-голямото съкровище на человека е прилежанието.»

Стр. 37 — СТОПАНИН И КУЧЕТА — Басненик, с. 73—74.

Стр. 37 — ЛЕКАР И БАБИЧКА — Басненик, с. 74—75.

Стр. 33 — ШАРАН И ДЕЛФИН — Басненик, с. 75—76.

Стр. 38 — БОБЪР (КОНДУС) — Басненик, с. 76.

Стр. 38 — КУЧЕ И ГОТВАР — Басненик, с. 76—77.

Стр. 39 — КУЧЕ И ВЪЛК — Басненик, с. 77—78.

Стр. 39 — КУЧЕ И ПЕТЕЛ — Басненик, с. 78—79.

Стр. 39 — ЛЪВ, МАГАРЕ И ЛИСИЦА — Басненик», с. 79.

Стр. 40 — ГЛЕДАЧ — Басненик, с. 79—80.

Стр. 40 — ПРИЛЕП, ШИПКА И ПАТИЦА — Басненик, с. 80—81.

Стр. 40 — БОЛНИЙ И ЛЕКАР — Басненик, с. 81—82.

Стр. 41 — ДЪРВАР И МЕРКУРИЙ — Басненик, с. 82—83.

Баснята е преведена по Езоп, само вместо за Меркурий, както е в Езоповата басня, тук се говори за Хермес.

Стр. 41 — МАГАРЕ И ГРАДИНАР — Басненик, с. 83—84.

Стр. 42 — ОВЧАР И МОРЕ — Басненик, с. 84—85.

Стр. 42 — ПРАСКОВА И ЯБЪЛКА — Басненик, с. 85.

Стр. 42 — ОСИ И ЯРЕБИЦИ — Басненик, с. 86.

Стр. 43 — МАЛКОТО РОГАЧЕНЦЕ — Басненик, с. 86—87.

Стр. 43 — ЗАЙЦИ И ЖАБИ — Басненик, с. 87—88.

Стр. 43 — МАГАРЕ И КОН — Басненик, с. 88.

Баснята, преразказана от Барбий, в дословния й руски превод започва с пуката: «Не следует завидоват том, кто богат и кто стоит у власти, а надо вспомнит о недоброжелательстве и опасности, которым они подвергнатся, возлюбить бедность — матерь спокойствия»

Славейков е превел пуката по смисъл, но по-елементарно.

Стр. 44 — СРЕБРОЛЮБЕЦ — Басненик, с. 89—90.

Стр. 44 — ПАТКИ И ЖЕРАВИ — Басненик, с. 90.

Стр. 44 — ЛЪЖЕЦ — Басненик, с. 90—91.

Стр. 45 — КОМАР И ЛЪВ — Басненик, с.91—93.

Стр. 45 — ВЪЛК И ЖЕРАВ — Басненик, с. 92—93.

Стр. 45 — МАГАРЕ И ЛЪВ — Басненик, с. 93—94.

В пуката има печатна грешка: Представят се вместо подлъгват се. В руския превод на Езоповата басня пуката е следната: «Так и некоторые люди, видя унижение своих врагов, преисполняются самоуверености и сами того не замечая, идут к гибели.»

Стр. 46 — ЕЛЕН И ЛЪВ — Басненик, с. 94.

Стр. 46 — СВИНЯ И КУЧКА — Басненик, с. 94—95.

Стр. 46 — ЛЪВ И ВЪЛК — Басненик, с. 95—96.

Интересна в превода на тази Езопова басня е пуката, в която Славейков си е послужил с българската народна пословица «Който копае гроб другиму, сам пада в него». Това е един от първите случаи, в които поетът обръща погледа си към народното творчество.

Пуката у Езоп (в руски превод) е следната: «Басня показывает, кто стоит козни против другиго, тот сам себе готовит западню.»

Това е и един от най-ранните опити на Славейков за побългаряване на Езоповите басни.

Стр. 46 — ЖЕНА — Басненик, с. 96.

Славейков е превел баснята с някои различия от Езоповата. Смисълът обаче е същият (вж. цит. съч., с. 143 — «Жена и муж пьяница»).

Стр. 47 — КОС (ПТИЧЕ) — Басненик, с. 97.

Стр. 47 — ЗЕМЛЕДЕЛЕЦ — Басненик, с. 98.

Стр. 47 — ПЧЕЛАР — Басненик, с. 98—99.

Стр. 48 — МАЙМУН И ДЕЛФИН — Басненик, с. 99—100.

Интересното в превода, който прави Славейков на тази басня, е това, че той заменя имената на Атина с Цариград, на Пирея с Фенер, за да направи баснята по-близка и по-разбираема за своите читатели.

Стр. 48 — ВЪЛК И КОЗА — Басненик, с. 100.

Поуката в Езоповата басня в дословен руски превод е: «Так люди, когда берутся за что-нибудь не вовремя, упускают и то, что у них уже в руках.»

Славейков предава тази поука в духа на българската народна поговорка: «Прави, което знаеш, да не пострадаеш».

Стр. 48 — ЧАВКА И ГЪЛЪБИ — Басненик, с. 100—101.

Интересна е поуката на баснята, направена от Славейков в духа на народната поговорка «Ни наш, ни ваш, носи, вранке, къде знаеш.»

Стр. 49 — МРАВИИ — Басненик, с. 101—102.

Стр. 49 — ПРИЛЕП И КОТКА — Басненик, с. 102—103.

Стр. 49 — МАГАРЕ И ЛИСИЦА — Басненик, с. 103.

Стр. 50 — ЧЕЛОВЕК И ПЕСОГЛАВЕЦ — Басненик, с. 103—104.

У Езоп «Человик и сатир». Поуката (в руски превод) е: «Так и мы должны остерегаться дружбы тех, кто ведет себя двулично.»

Стр. 50 — РИБАР — Басненик, с. 104—105.

Поуката у Езоп се различава от Славейковата — «Баснята се отнася за ония, които правят всичко ненавреме».

Стр. 50 — ГОВЕДАР — Басненик, с. 105—106.

Поуката, направена от Славейков, е в духа на българската народна пословица «Не търси злия, да не намериш злото».

Стр. 51 — ВЪЛК И БАБИЧКА — Басненик, с. 106.

Стр. 51 — ЗМИЯ И ОРАЧ — Басненик, с. 106—107.

Стр. 51 — ПЪТНИЦИ И МЕЧКА — Басненик, с. 107—108.

Без промяна от Езоповата басня «Путники и медведь» (вж. цит. съч., с. 82). По-късно Славейков издава тази басня във в. «Остен» със заглавие «Басня».

В архива на поета се намира друг вариант от същата басня под

заглавие «Ловците» (Арх. ПРС, папка IX, тетр. 6, л. 5). — Вж. Събрани съчинения, т. V, 1977, с. 690.

Стр. 52 — ЛЪВ И МИШКА — Басненик, с. 108—109.

Интересна е тук формата, в която Славейков дава поуката: «Отпъждай малкото, да не те срещне многото.»

Поуката у Езоп (в руски превод) е: «Басня показывает, что разумные люди и мелочами не пренебрегают.»

Стр. 52 — ЛЪВ И МИШКА — Басненик, с. 109.

Стр. 52 — ВЪЛКЪТ И АГНЕТО — Гайда, год. III, бр.1, 1866, с. 22.

Първообразът на тази басня е от средновековния римски баснописец Роберт Ромул — «Волк кающийся» (вж. Басни Эзопа. Дополнение. Средновековные латинские басни. Басни из Роберта Ромула, с. 200).

От средновековната римска басня Славейков е взел само идеята:

«Волк решил замолит свои злодеяния и дал обет не есть ничего мясного весь великий пост до самой пасхи. Но вскоре встретился ему на опушке рощи жирный баран, один-одинешенок и сказал волк сам себе: «Ах, с каким удовольствием отведал бы я этого барана, кабы не было на мне зарока! Впрочем, о чем я думаю? Ведь я один, а зато значит, прохожий может с ним разправиться, если я сам о нем не позабочусь? Стало быть, уж лучше я решу, что это — лесосина, возьму да и съем; тем более, что лесосина — пища нежная и в эту пору стоит другого». И с этом он барана схватил и сожал.

Так иные, привыкнув ко злу, настолько бывают развращены душой, что ни клятва, ни обет уже не сдерживают их желаний и при первом же случае они возвращаются к своим привычкам.»

Стр. 53 — ЕДНА БАСНЯ — Гайда, год. III, бр. 10, 1866, с. 166.

Стр. 54 — УШИТЕ НА ЗАЕЦА, към статията «Лафонтенови басни» — Македония, год. I, бр. 41, 1867. Славейков е написал следното предисловие:

«На мнозина може да е познато славното име на французкия баснописец де Лафонтен. По едно твърде изкусно подражание на други пред него баснописци, по подражание най-паче на неоценимите наистина Езопови басни и още по собствено си остроумно първоначинание де Лафонтен съчини едно голямо число басни, които съставят една от по-важните части на французката книжевност. Те са тъй

добре и тъй сладко написани, предметите им тъй простичко, невинно, но в същото време той изкусно изложени, щото те са и до днес във Франца първото умствено наслаждение на читающите деца. Те им са най-приятното удоволствие, с тях ся занимават най-усердно и с най-ненаситна сладост, тях изучават те изуст на радо сърце и без да им дотегват. Те им са сбикновеният разговор, който, като ги развеселява, впечатва съвременно в невинните им душици вечни нравствени истини, многочислени и драгоценни.

В тези басни богове, человеци, разни видове животни и разни птичета разговарят ся, съветват ся помежду си все за в полза на человека, стига само той да желае да ся ползува. Добродетелта и порокът, доброжелателните и злонамерените человеци, умните и глупавите, сподвижниците за всеобщото добро и своекористните клеветници, поощрителите на доброто и завистниците, искрените и лукавите, свободосърдечните и задномислещите, всички могат да ся съзрат в тези басни като във вярно огледало. По туй за тях посвящават многажди цели часове от драгоценното си време и многоучени мъже, побелели в науката. От тях има много нагласени и на музика, за да ся впечатват по-неизгладимо в паметта на децата.

Светът е остарял, но за да поправят нечувствително недостатките му, много человеколюбиви списатели, а особено баснописците употребляват го като невинно дете. Каква цена и какво значение имат де Лафонтеновите басни, туй показва не само честта, която им ся отдава, но още и усердието, с което другите народи побързаха или да ги преведат, или по тяхно подражание да съставят други първобитни на свой си език. От сърце желаеме дано по-скоро ся появи и между нас някое перо изкусно, щото да снабди и възрождаемата наша книжевност с един хубав стихотворен превод на де Лафонтеновите басни.

Добрий дядо де Лафонтен, вечна му памят! (Понеже е бил много добродушен человечец, много смирен и много полезен.) Между толкоз други, всите му поучителни басни, съчинил е долнята, като че да е била някак си предчувствувала душата му преди три века, че ще има донякога читатели и между един народ, който ся казва н а р о д б ъ л г а р с к и й. Ето тази басня, която, като превождаме свободно, препоръчаме я на нашите читатели и чрез тях на народа ни.»

Славейков завършва Лафонтеновата басня със следните разсъждения:

«Като не знаем пред какви съдовища и пред какви съдници би могли да изкарат баснословния заец, та ся е толкоз боял горкият, затова и нито да го осъдим за постъпката му ся заемаме, нито да го оправдаваме. Ний бихме казали наздраво, че заецът напразно ся е

страхувал, че таквиз съдници не може да има в света. Но ето една друга местна басня иде да ни затули устата на това, като ни казва, че имало наистина съдници, които са решавали, че една печена патка може да изхвръкне из фурната; тогаз не е чудно да ся намерят някъде и таквиз честни и самозвани съдници, които от невежество, а може би и от пристрастие да съдят толкоз криво, щото да решат, че заешките уши могат да ся вземат за рога. Но за да ся не стряскат съвсем тези, които носят заешки сърца, на тях ще кажем, че днес таквиз съдници не могат да бъдат явни и званични, защото не ся търпят от никое правителство и между никой народ. Ако ли ся намерят нейде покрити и потулени от очите на правителството, тяхното мнение не може да има действителни следствия в обществото. Тъй що днес, в 19-ия век, в туй всеобщо движение към напредок, при тази вселенска правда, която отвред съгледва всякъде с проницателни очи человеческите деяния, за оплаквания са наистина и за окайване достойни тези человеци, които би живели под властта на мними страхове, които би вземали сянката на заешките уши за рога.

Ний не знаем още какви са били и каква още сила са имали враговете на заеца, за да кажем имал ли е благословна причина страхът му. Но знаем и можем да кажем, че много невинни българи са имали и имат таквиз заешки сърца да ся страхуват даже и от сянката си и по това да ся не месят в нищо, да ся отстраняват отвсякъде, да не произнасят реч, да не предприемат никакво дело, което ся относи до общия интерес, да ся преструват, че уж не са тясно привързани до истинните си приятели, и тъй клонят някак си към непознати врагове и още стоят като гости в общината, като чуждестранни в града. И лошо, и жалостно! Но таквиз следствия произвеждат невинните страдания, които е притеглил нашият народ найвече от недоброжелателите си — гърци открайси и езуити отскоро.

За зла чест този заешки страх, ако и не владее сега дотолкоз, както е владял друг път, но тъй е и днес още едно нещо не без чест и примери поради това, дето че няма още у нас пълно народно и человеческо самосъзнание. Но защо обаче такъв неизвинним страх в изпълнението на длъжностите ни, когато уже и царското правителство взема мерки, доста похвални, за да ни улесни в народното ни развитие? Развит или неразвит, просветен или непросветен бил някой, защо чак толкоз заешки страх в общополезните предприятия? Защо без никаква причина да ся стряскаме, да бягаме като зайци, да пренебрегваме свои си и народни интереси? Защо от една реч, от едно съмнение, от едно многажди мнимо заплашване да ся отдалечаваме от всичко, да зарязваме общини и съседи?

Неправедните наклепвания, изкривените представления, непрестанните гонения на справедливостта, честите по случай тържe-

ствувания и привременни победи на клеветата такъв неизясним страх докарват както частно на един непросвещен човек, тъй и на един необразован народ. Защото просвещеният мъж и образованите общества никак не ся смущават в добрите си дела и в общеполезните предприятия; те ся не стряскат от злонамерени обидници, не плашат ся от несъчувствителни клеветници. Телом и духом предани на общото дело, на общата полза, те си действуват мирно и безшумно, съобразно с чистата си совест, съгласно с общото мнение, без да нарушават съществующите закони и без да ся отдалечават от всемирната вечна правда, извор, бистър и неизчерпаем, на всичките закони. Завистливите человеци, предателите, тъпоумните и несовестни ласкатели, недоброжелателните, неродолюбивите и своекористните гордци, те само не стоят мирни, нито кога сами предприемват и направят нещо, нито кога другите действуват далеч от тях и от тяхното гнездо. Напротив, добрите и невинни граждани, кога са просветени и съзнават себе си и своята способност, вървят винаги напред като един благотворен поток, който полива ближните окружия, при всичките зверове, които би ся намирали там случайно, преодоляват всяко едно препятствие с едно законно постоянство, говорят свободно и искрено там, дето трябва и когато трябва, не лицемерствуват, не ласкаят, не представят бялото като черно и, напротив, не ся уморяват никога от да потвърдяват припознатата от цял свят истина, не отбягнуват от да участвуват съвестно в управлението на народните работи, не ся страхуват, не ся плашат като зайци.»

Стр. 55 — РИБИТЕ ИГРАЯТ — Македония, год. II, 1867. Заглавието според Събрани съч., т. V, 1977, с. 57.

Стр. 56 — ЛИСИЦАТА СЪДНИК — Македония, год. II, бр. 4, 1867.

Стр. 57 — КОН И БИК — Арх. ПРС, папка IX, тетр. 7, л. 1. На корицата на тази тетрадка Славейков е написал: «I. Басни в проза, за печат, 1888 септември 2.» Тук той е преписал (без поправки) десет басни, готови за печат. Обнародвани са най-напред в Избрани произведения, т. II, под ред. на Цв. Македонска.

Стр. 57 — ЦИГАНИНЪТ ЦАР — Арх. ПРС, папка IX, тетр. 6, л. 1;
Избрани произведения, т. II, с. 357.

Стр. 57 — ЦИГАНКАТА ЦАРИЦА — Арх. ПРС, папка IX, тетр. 6, л. 1;

Избрани произведения, т. II, с. 357.

Стр. 57 — СТЪЛБА — Арх. ПРС, папка IX, тетр. 6,л. 1; Избрани произведения, т. II, с. 357, със заглавие «Стълба и клечки». Ред. 2-и «възправена».

Стр. 58 — ВРАНА И РАК — Арх. ПРС, папка IX, тетр. 6, л. 1;
Избрани произведения, т. II, с. 357.

Стр. 58 — ВОЛСКО РАЗСЪЖДЕНИЕ — Арх. ПРС, папка IX, тетр. 6, л. 2; Избрани произведения, т. II, с. 358.

Стр. 59 — ВОСЪК И ТУХЛА — Арх. ПРС, папка IX, тетр. 9, л. 3; Избрани произведения, т. II, с. 359.

Стр. 59 — РАКЪТ НАДХИТРИЛ ЛИСИЦАТА — Арх. ПРС, папка IX, тетр. 9, л. 5; ръкопис на Славейков след Освобождението — Избрани произведения, т. II, с. 359.

Стр. 60 — БАСНЯ — Остен, год. I, бр. 2, 1879, с. 4—6; друга редакция. Арх. ПРС, папка IX, тетр. 6, л. 5—6.

Ловците

Двама едноселени, ловци по горите, нагласили са веднаж да идат за лов, ама по-надалечко в планината за по-едър дивеч. Като влязли в гората, те имали честта да попаднат връз дирите на една мечка. Това ги накарало да са посрат и да са понаговорят какво да правят, ако сполетят мечката или ако тя ги връхлети, как да са бранят и как да я нападат.

«Тебе те е по̀ страх — рекъл единът, — ти иди по-настрана, а пък аз са надявам на себе си, ще остана тука на пътечката и ще чакам; щом са зададе мечката, да излеза насреща ѝ. А ти позабиколи малко и се позатули да те не види, а че да останеш изотзаде и гледай, като са сборичкам аз с мечката, ти да изскочиш отведнаж, ама да са не уплашиш. Не бой са, аз съм насреща, нападни я изотзад и гледай да забиеш ножът си в сърцето ѝ.»

Така нагласени, двамата ловци другари разишли са да завземат сгодни места по планът си и първият са настанил там, дето му било по-изгодно да причака мечката. А вторият, по-страхливият, отишъл да търси по-затулено място да са потаи, доде мине мечката, да остане зад нея. Но като са отдалечил и позатулил от очите на дру-

гаря си, той като ловец благоразумен, както всите благоразумни хора, зел да му мисли и отмисля: «Защо сега аз да ида да я бия тая мечка и да я убивам салт за кожата ѝ, и то не барем цялата за мене. Ами ако са повърне мечката връз мене? Тогаз? Бори са ти, ако ти трябва — подумал на умът си за другаря си,— аз нямам таквоз време да ида да си турям главата в тбрба.» И с тези думи потърсил сгодно някое дърво и са покачил на него да гледа какво ще прави другарят му с мечката.

Между това зачува са мечката, върви оттатък и мъмли и право връз него, връз първият, по-безстрашният. Той са поогледал, дано види някъде другаря си да са е настанил, отде са тъкми да я нападне и да му помага. Мечката наближила. В премеждието, в което са намерил той по неверството на другаря си, легнал и са престорил на умрял, като са вцепил там на мястото си да не мръдне. Мечката дошла до него, уничала го отсам, уничала го оттатък, не мърда; подръпнува го — не шава. Преобръщала го на тъй, наинък, душила го по лицето, по ушите и поръмжавала, ама той все са вкарцунял и не мърдал, като да е умрял от три дни, тъй що и мечката го сторила на умрял. Оставила го най-подире и си отишла.

Като видял онзи от дървото, че мечката си заминала, слязъл и той и отишъл при другаря си:

— А бе, че какво направи ти?

— А, тя, мечката, си отиде!

— Отиде си, зер че ти. . .

— Аз, ама тя нали си отиде!

— Ами какво току ти шушнеше и ти шепнеше на ухото?

— Пошушна ми тя мене и ми каза, което аз трябваше да зная от по-напред.

— Ама хеле, хеле, какво ти каза?

— Нали искаш да знаеш, ето какво ми каза — еще веднаж да не ходя за мечки с такъв лош табаисъз другар.

Стр. 61 — О Б Е З Я Н А Т А — Кратки приказчици за децата, с. 27.

Стр 62 — Т И К В А И Ж Е Л Ъ Д — Кратки приказчици за децата, с. 10.

С поука «Вся премудростью сътворил еси господи.»

Стр. 63 — В Ъ Л К Ъ Т — Кратки приказчици за децата, с. 18.

Стр. 63 — Л О З А Т А — Кратки приказчици за децата, с. 15.

Стр. 67 — Н А У К А Т А Е С Ъ К Р О В И Щ Е — Смесна китка, Букурещ, 1852, с. 12—13.

Стр. 67 — С Т О Я Н И Д Р А Г А Н К А — Смесна китка, с. 108—109.

Стр. 68 — М А Л К И Т Е В Ъ Л Ч Е Т А И М А Й К А И М — Гайда, год. II, бр. 1, 1864, с. 7.

Стр. 69 — Н Е Д О С Т О Й Н И Я Т С Л У Г А — Гайда, год. II, бр. 1, 1864.

Стр. 70 — Ж Е Н С К О С Ъ Р Ц Е — Гайда, год. II, бр. 1, 1864.

Стр. 70 — П Р Ъ Ч И В Ъ Л К — Гайда, год. II, бр. 8, 1864, с. 61. Под рубриката «Приказчици» са отпечатани още **Кучето и син ми, Лукавата бабичка, Набожният разбойник.**

Стр. 72 — С Р Е Б Р О Л Ю Б И В И Я Т И З А В И С Т Л И В И Я Т — Гайда, год. II, бр. 10, 1864, с. 76.

Стр. 74 — Н А С Т Р А Д И Н Х О Д Ж А — Гайда, год. II, бр. 10, 1864, с. 76.

Стр. 74 — К О Г О В З Е М А Д Я В О Л Ъ Т — Шутош, год. I, бр. 24, 1874, с. 196.

Стр. 75 — И З И С Т О Р И Я Т А Н А Е Д И Н Ш О П — Остен, год. I, бр. 1, 1879, с. 4.

В архива на поета (Арх. ПРС, папка IX, тетр. 6, л. 4) се намира друг вариант на същата приказка.

Шопът искал конец

Сиромах някой шоп убъхтвал са пеш на пазаря, затова и често молел господ да му даде един конец. Една сутрин рано станал шопът да иде на пазар. Било кално. Горкият шоп погледнал си опинците, видял, че ги май не бива, зели да са додират, и помислил той колко трябва да си трепе нозете, дор да стигне на пазар. В тая си неволя той са усетил пак да са помоли богу да му даде един какъв да е кон. Господ, види са, този път послушал молбата на шопа и сторил да му помогне вместо конец едно конче.

Като вървял шопът да отиде на пазар, рекъл там да пречне през

една долчина по-направо за по-скоро. И таман наваля къде долът, ето насреща му селският субаша, на когото кобилата била са оождребила татък нейде по дола: «Ходи вамо, море шопе» — виква той и шопът отива. Субашата зема, та натоварва едва що оождребеното конче на гърбът му и: «Носи го, море шопе, на кокош у село.»

— Ага, я че идем на. . .—поискал да каже шопът, но субашът го не оставил да издума и му викнал: «Море че идеш, дека те я пращам, или че те терам, доде кажеш доста.»

Шопът вил горе, вил доле, види, че не ще го бъде да извие куката и токо са покорил безмълвно, взема кончето на врат и са връща назад.

Селото било далеко, па и кончето нелеко, а слънцето напикло и пече ли пече. Така що шопът, изпотен до под език, уморен до уши, едвам с душа достигнал в селото на конака. Сложил кончето горкият и в досадата си погледнал към небето и така са пожалувал:

— Е, господи, я ли ти са зле молих, тизе ли ме зле разбра, това си я патих. Я ти саках конец да си го яхам и да си го терам, накъде си сакам, а тизе ми даде конче оно да ма яха, друзи да ма терат.

Стр. 75 — БЯЛОТО ЛИЦЕ — Остен, год. I, бр. 4, 1879, с. 324.

Стр. 77 — ПОЛЗА ОТ МАГАРЕТА — Остен, год. I, бр. 12, 1879, с. 3—5.

Стр. 81 ЕДНО ВРЕМЕ — Арх. ПРС., папка IX, тетр. 6, л. 324. Избрани произв., т. II, с. 360, със заглавие «Хитър Петър и Разумни Радослав».

Стр. 82 — БРАНИ, ЯНО, КУЧЕТАТА — Арх. ПРС, папка IX, тетр. 6, л. 9;
Избрани произв., т. II, с. 363.

Стр. 82 — КУЧЕТО — Арх. ПРС., папка IX, тетр. 6, л. 10; Избрани произв., т. II, с. 364.

Стр. 83 — КОМУ КУКНА КУКОТО — Арх. ПРС, папка IX, тетр. 6, л. 10; Избрани произв, т. II, с. 356.

Стр. 84 — СЕЛЯНИНЪТ В НУЖДА — Арх. ПРС, папка IX, тетр. 6, л. 10; Избрани произв., т. II, с. 366.

Стр. 85 — ВЪЛК И ЛИСИЦА — Арх. ПРС, папка IX, тетр. 9, л. 8; Събрани съч., т. V, 1977, с. 95.

Стр. 86 — ЕДИН ДЕН СЯ МИНА — Арх. ПРС, папка IX, тетр. 6, л. 9.

Стр. 86 — ИЗБОРНИ СЪДИИ — Арх. ПРС, папка IX, тетр. 9, л. 6; Събрани съч., т. V, 1977, с. 96.

Стр. 87. — СОКОЛ — Арх. ПРС, папка 42, тетр. 3, л. 35, Събрани съч., т. V, 1977, с. 97.

Стр. 87 — ПРЪСТИТЕ — Арх. ПРС, папка IX, тетр. 9, л. 4; Събрани съч, т. V, 1977, с. 97.

Стр. 88 — ПО ЧОВЕШКИ — Арх. ПРС, папка IX, тетр. 6, л. 3; Събрани съч., т. V, 1977, с. 98.

Стр. 89 — ВРАНА И ВРАНЧЕТА — Арх. ПРС, папка IX, тетр. 6, л. 2; Събрани съч, т. V, 1977, с. 99.

Стр. 89 — МУХА И КОМАР — Арх. ПРС, папка IX, тетр. 6, л. 1. Събрани съч., т. V, 1977, с. 99.

Стр. 90 — ЦИГАНИН У КУМА — Арх. ПРС, папка IX, тетр. 7; Събрани съч., т. V, 1977, с. 99.

Стр. 90 — НЕДОРАЗУМЕНИЕ — Арх. ПРС, папка IX, тетр. 6, л. 1; Събрани съч., т. V, 1977, с. 100.

Стр. 91 — ПРИЯТЕЛИТЕ ПОДИР СМЪРТТА — Кратки приказчици за децата, с. 32.

Стр. 92 — СЕДЕМТЕ ПРЪЧКИ — Кратки приказчици за децата, с. 42.

Стр. 92 — КАРАМФИЛИТЕ — Кратки приказчици за децата, с. 49.

Стр. 92 — ДОБРЕ ИЖДИВЯВАНИТЕ ПАРИ — Кратки приказчици за децата, с. 43.

Стр. 93 — КРУМ ИЛИ КАРАН — Македония, год. II, бр. 2, 1867, с. 1.

Стр. 93 — ХУБАВИНКА ЯНКА — Любовна приказчица, справена и издадена от. . . Цариград, 1869.

Стр. 103 — ДЯДО ДЕЧО — Гайда, год. III, бр. 1, ян. 1866,

с. 9—14 до бр. 12, с. 185—189. Всичките разкази на «Дядо Дечо» са издадени в Събрани съч., т. V, 1977 г., с. 112 до с. 166. Тук сме подбрали само няколко от тях: Дядо Дечо; Всяка мярка сгодна. Нищо прекалено; Приятелят и трите дядови Дечови приятелки; Изпарението; Поръчвания за здравието; Училищата в Атина; Аристотел и спанието му; Здравствени заръчвания; Отколешните българи; Ликург и спартанските деца; Спартанките; Народните песни; Възпитанието на Великаго Александра; Крум Страшний;

«Стояновото Цветособирание...» — става дума за «Священое Цветообранне», преведено от Ан. Стоянович Кипиловски през 1825 г. Една от първите български книги, с която се запознава Славейков. В спомените си той пише: «Това беше на 1842 г. през пролетта... Български книги нямаше тогава много и колкото имаше, ние ги нямахме всите. Единчките български книги, що имахме домашни, те бяха Софроний, Амарталон Сотириа... Други български книги бях виждал тогава у чужди — букваря на П. Берона, или Рибний буквар, както го тогава наричахме, Цветосъбранието на Кипиловский...» (Спомен на четиридесетгодишната ми писателска деятност. — В: Славейков, П. Р. Съчинения. Т. III. С., 1969, с. 112).

Славейков започва да пише разказите за дядо Дечо под влияние на Доситей Обрадович, със съчиненията на когото се запознава от библиотеката на Ем. Васкидович в Свищов (есента на 1842 г.), много по-рано, около 1850—1853 г. Това личи от някои ранни ръкописи на поета. В не една своя статия той споменава за Плутарх като за един от любимите му автори, които чете с голямо удоволствие и от които се учи.

«Един ръкопис Българска история...» — Става дума за Паисиевата «История славеноболгарская» (вж. Ив. Славейков. Една страница от историята на нашето възраждане или как нашите бащи и деди работели за пробуждането на народа. — В: Юбилеен сборник по случай петдесетгодишнината на българската журналистика и честването паметта на основателя й Константин Фотинов. С., 1894, с. 83—90; С. Баева. Паисиевата «История славяноболгарская» и Петко Славейков. — Изв. Инст. за литература, 1966, кн. 18—19, с. 191—204).

«Гръцкият език е, казвал той, ключ на онези многоценни съкровища...» Въпреки че Славейков навсякъде и особено във в. «Гайда» е осмивал гърците и е водил докрай борба срещу домогванията им в България, той високо цени тяхната древна и съвременна литература, култура и образование и смята, че те трябва да ни служат за пример.

«Прочитането на ръкописната онази Исто-

рия... беше го поставило, тъй да кажем, в преддверието на новите идеи за народността...» Тези думи се отнасят за самия Славейков. Той неведнаж е разказвал за ролята, която е изиграла Паисиевата история за оформянето на неговия мироглед и творческо развитие.

«Ученик на училището и един от малките приятели на дяда Деча е бил и тойзи, който пише тези редове...» Редица черти от образа на дядо Дечо Славейков е взел от своя любим учител Емануил Васкидович.

«С проста се храна хранеха,
гола им земя постилье,
горово листье покриве,
бяло камънье възглавье...»

По същото време, когато е писал «Дядо Дечо» (около 1850—1853 г.), Славейков е работил и върху поема, посветена на славяните, озаглавена «Песен към славяните пред тръгване на война» (Арх. ПРС, папка 42, тетр. 4, л. 6). Тя е недовършена. В нея той е искал да възпее славянското юначество, скромност, добрина и щедрост, привързаност към семейство и родина.

* * *

Славейков заедно с Добри Войников и Васил Друмев е един от създателите на българската драма. Той е автор на редица диалози, сцени и една драма. Ако диалозите се нареждат между най-ранните му произведения, драмата «Старозагорченката» е започната след Освобождението. Върху нея той е работил до края на живота си. Така че литературните занимания на Славейков в областта на драмата обхващат целия му творчески живот.

Първите му стихотворни диалози са отпечатани през 1852 г. в «Песнопойка» («Мариола и Колю», «Иван и Стоян», «Ерген и сватовница», «Син и майка», «Гърчоля») — вж. Съчинения, т. I, а част от последното му драматично произведение «Старозагорченката» е обнародвана в сп. «Наука», 1883, без последното действие.

За драматичните опити на Славейков са писали Т. Йорданович. Драматични опити преди Войников. — Изв. Семинара по слав. филология, 1921, кн. 7, с. 211; Т. Атанасов. Как се посрещна театъра у нас преди Освобождението. — Учил. преглед, 1922, кн. 3, с. 720—722; Цв. Минков. Българската драма. С., 1936, с. 10—24; К. Н. Державин, Болгарский театр. С., 1949, с. 33; П. Пенев. История на българския драматичен театър. Ч. 1. С., 1952; Б. Пенев. История на новата българска литера-

тура. Т. IV, ч. I. С., 1936, с. 608—611 и 735; Н. Драгова. Драматични опити на П. Р. Славейков. — Изв. Инст. за литература, 1958, кн. 7, с. 108—149.

Всички драматични произведения и диалози на Петко Славейков са събрани и обнародвани в т. V на Събраните му съчинения. Там за пръв път е обнародвана и цялата драма «Старозагорченката» с последното ѝ IV действие, открито в архива на поета.

Стр. 127 — МАЛАКОВА. КОМЕДИЯ В ЕДНО ИЗВЪРШВАНИЕ — Гайда, год, I, бр. 22, 23 и 24, 1864.

Първото драматично произведение в творчеството на Славейков и една от първите комедии в българската литература. Преди «Малакова» у нас са представени комедиите «Памела оженена», 1852, и «Михал» от С. И. Доброплодни, 1853, които не са оригинални произведения. Играна е също драмата на Т. Икономов «Ловчанският владика» или «Беля на ловчанския сахатчия».

Първата комедия на Славейков била една от първите комедии у нас и допадала на вкуса на тогавашното българско общество. Тя била играна дори в Цариград (според съобщение във в. «Право», год. 7, бр. 50, 15 февр. 1873). «Представлението се игра в Ортакьой на Арменското театро».

Пиесата е играна в Пловдив, Русе. По този случай в. «Дунав» помества следното известие: «Българското читалище «Зора» има честта да призовава с най-голяма учтивост почитаемата публика да посети тетралното представление — 1. Велизарий (драма в две действия), 2. Малакова (комедия в едно действие), 3. Сцена от домашний живот на нашите чорбаджии (комедия в едно действие)» (в. «Дунав», Русе, бр. 642, 11 ян. 1872).

При съвременна постановка пиесата «Малакова» беше представена в телевизионно предаване през 1970 г.

Стр. 140 — ПАРИТЕ И НАУКАТА. РАЗГОВОР МЕЖДУ ДВАМА СЪУЧЕНИЦИ ПЕТЪР И МИХАИЛ. — Отпечатан от Б. Даскалов. Трявна, 1924.

Славейков започва творческата си дейност на едни от първите драматични писатели у нас школски диалози.

През епохата на Балканското възраждане (края на XVIII и началото на XIX в.) в гръцката литература се възстановяват художествените традиции на Платоновия диалог. Той постепенно се превръща в жив литературно-публицистичен жанр. Обнародвани са редица произведения, известни и у нас — от края на XVIII в. в гръцката литература «Плач на Румелия», в сръбската «Сербии плачевное пакипорабощение лета 1813», в Украйна «Плач Малой Руси», у нас Н. Бозвели «Здравого разума разговор», «Разговор

с един бесарабски българин», «Плач бедная Мати Болгария», «Просвященний европеец» (вж. Ив. Шишманов. Нови студии из областта на Българското възраждане. Неофит Бозвели. — Сб. БАН, 1920, кн. 21; М. Арнаудов. Неофит Бозвели. С., 1931).

Най-много диалози в българската литература обаче е написал Славейков. Неговите диалози са два вида — нравоучителни и публицистични. Едните са определени за театъра, а другите за периодичния печат. Началото на българския театър трябва да се търси в школските диалози, а на фейлетона в българската литература — в публицистичните диалози. Славейков разработва успешно и двата вида. Неговата традиция в публицистичния диалог продължават и доразвиват Л. Каравелов и Хр. Ботев във фейлетоните си «Знаеш ли ти кои сме», а също и сам той в произведенията си, писани след Освобождението (хумористичните вестници «Остен», «Целокупна България» и др.).

«Парите и науката» причислявам към школските диалози на Славейков. Пръв автор на такива диалози, предназначени за училище по време на годишните изпити, е македонският учител Йордан хаджи Константинов Джинот. През 1848 г. той представя с учениците си в Скопие редица диалози, съчинени от него (някои от тях са отпечатани в «Цариградски вестник»).

След него още през 1850 г. Славейков подготвя такива «представления на годишните изпити в Трявна». С разнообразната си програма те събуждали възторзите на гражданството и утвърждавали авторитета на новото образование. Със своята патриотична насоченост разпалвали националната гордост на българина и утвърждавали новото му самочувствие (вж. Хр. Н. Даскалов. Спомени за учителската, книжовната и обществената деятелност на П. Р. Славейков в Трявна. — Учил. преглед, год. V, 1900, с. 449). «Учителят Славейков — пише Даскалов — грижливо приготовляваше своите изпити. Той полагаше големи усилия да ги направи не само полезни за учениците, но и привлекателни, поучителни и възпитателни за народа. Отличителна страна на тия изпити бяха разговорите, които учениците публично държаха пред събралото се множество (и малко, и голямо се стичаше на изпитите на Славейков) по разни предмети — българска история, география, или по образованието, богатството, невежеството и други подобни.»

Новото, което внася Славейков в школските диалози, е, че ги оформя в стихове или и когато са в проза, той римува последните думи, а също ги изпъстря с басни, пословици и поговорки. Така те стават много по-достъпни за простата народна маса. «Всичката оригиналност на тия разговори при изпитите — пише Хр. Даскалов — състоеше в това, че те бяха в стихове, научавани наизуст и тържествено изговаряни. Училището в деня на изпитите се превръщаше в

малък театър, актьори на който бяха учениците, дирижирани от даскал Петка, а слушателите — гражданите» (пак там).

В писмо до Иван Славейков, озаглавено «Школски песни, съставени от учителя П. Р. Славейкова», Хр. Н. Даскалов подробно разказва за диалозите, съчинявани от Славейков: «Моля снизхождението на читателя, преди да изложа песните, записани от свещеника, да кажа нещо още и за друг един вид Славейкови съчинения в стихове и разговорна форма, които учител Славейков ни даваше да изучаваме наизуст и да ги казваме на изпита или пък в черква.

Тези Славейкови съчинения са пропаднали безвъзвратно от нашето детинско нехайство, всичкото ми старание да намеря поне един листец от някого от съучениците си остана безуспешно. Сам аз съм имал няколко пъти такива разговори било в черква, било на изпит, но и аз съм ги изгубил. Доколкото помня съдържанието на някои от тях, както и някои откъслеци, ще го изложа.

На Великден, на второ възкресение, преди да се захване вечерня, казвахме с Райка Николов нещо за чървенето на яйцата и помня, поменуваше се Мария Магдалина. Разговорите по изпитите бяха или по българската история, или по географията, или по образованието, богатството, невежеството и др. т. Помня, че аз и Райко Николов имахме предмет на разговора си «Българската история». Разговорът захващаше от взаимно поздравление, после се захващаше разговор за игрите ни: «Който може да направи «кули»*, той може и устата ти да затули» — казваше се в разговора; после се дохождаше към българската история. След изложението в кратце идването на българите, за войните им помня, че се казваше така някак: «Веднъж българите, колкото гърци изловили, изрязали им носовете; друг път гърците уловили 15 000 българи и им извадили очите: и българите надвивали, и гърците надвивали, но повечето българите чукали гърците.» Разговорът с Р. Николова по българската история довършваше се с баснята за лисицата и пърча. Лисицата и пърчът ожеднели и като не намерили вода да пият, влезли в един геран (кладенец). Напили се вода и как да излязат, не могат. Лисицата тогава казва на пърча: «Слушай, побратиме, наведи се да стъпя на тебе, пък по рогата ти да изляза навън, че аз ще те извадя и теб.» Пърчът направил това и лисицата излязла. След това пърчът вика из кладенеца да го извади лисицата, но тя му казала: «Хей, козльо, козльо, ако би имал толкова ум, колкото на брадата си косми, то би пресметнал как ще излезеш из гераня, преди да влизаше!»

---

* *Кули* казват у нас в Трявна: 1. Плочата, която мерят децата, когато играят на топ, и 2. Ако долната страна не сполучи в десет хвърляния да удари кулито или да улови топката, то горните броят едно *кули;* на други места казват *баба*.

След изказването на баснята Райко си отиде, а доде друг ученик, който представляваше селянин,който иска да си учи момчето, но да го изучат по-скоро, че му трябва да работи. Помня много добре, че когато имаше разговор между селянин и гражданин или между грък и българин, или простак и учен, винаги ставаше препирня, че «аз макар и да не съм такъв, но засега ще го представлявам.» Защо го правеше това Славейков, дали, ний, учениците, сме се бунтували или той не е искал да унижава един ученик пред други, не зная,

Най-любопитен, най-впечатлителен, па и най-смешен беше разговорът между М. П. Димова и П. Калинчова. Първият представляваше учен човек, който убеждава родителите да пращат децата си в училището, а вторий — богаташ, който освен палата друго не познава. Разговорът захващаше така:

Б. Здраствуй, милий мой съученик!

Уч. Здраствуй, Петре, с медений язик!

Разговорът се продължаваше за обикновени неща, докато ученият започваше да убеждава богатия, че трябва децата да се пращат в училището, да се учат, за да прокопсат.

Б. Що ми дрънкаш ти? Не знаеш ли?

Аз ся не яде,
буки не преде,
веди, лозе не копай,
глагол вика дай!

Уч. Добре! *Аз* ся не яде,
буки не преде,
веди лозе не копай,
ами кой го копай?

— Който глагол не знай.

След отиването на разсърдений богаташ дохождаше други ученик, с когото разговаряхме върху богатите, които се противят на ученето, като кир Петър, «който дрънка като воденица на вегър.»

По география разговорът беше за въртенето на земята, за деня и нощта, само това помня, че единът уверяваше, че това става по закони, а другият му се смееше, че той не знае, а лъже, защото не е ходил по-далече от Тепавиците.(Колиби около един километър далеч от Трявна на юг. Арх. ПРС, папка 46, тетр. 3, л. 3—7).

Творбата «Парите и науката» е била издадена от сина на Хр. Н. Даскалов, който съобщава, че освен на този диалог Славейков е бил автор на редица други подобни произведения, останали необнародвани. Ето какво пише и той: «Славейков е въвел публични и въобще годишни изпити на учениците от «главното училище». Ден за годишните изпити е бил обикновено някой от неделните дни след Гергьов-

ден. Изпитът е ставал в двора на училището (сега в общинското управление). Учениците са бивали в празнично облекло и след отпуск на черква са потегляли заедно с народа, пеещи към училището. Тук е била стъкмена площадка от маси и дъски, украсена със зеленина, географически карти и др. Всякой от учениците ще излезе и разкаже някой урок, ще издекламира някое Славейково стихотворение Особено голям ефект са произвеждали стихотворните «диалози». Славейков е съчинявал много такива, обаче можа да се намери записан само един — «Петър и Михаил» или «Парите и науката» (Б. Даскалов. Трявна в миналото. С., 1927, с. 16). Произведението «Парите и науката» било изпълнявано в Трявна от учениците на Славейков Михаил П. Димов и Петър Калинчов, които станали забележителни с това свое изпълнение.

Още в предговора към «Български народни притчи», публикувани в «Български книжици», 1859 г., Славейков разказва как по време на гоненията, на които е бил подложен във Враца и Плевен, загубил свои безценни записки, «между другите географически и археологически, за най-затънтените и важните места на България». (Български народни притчи, събрани и записани от П. Р. Славейков. Няколко думи за събирането и за езика на притчите. Български книжици, кн. 2, ч. I, 1859, март, с. 205.) Славейков започва да събира географско-исторически, фолклорни и етнографски материали още от първите си учителски години, от 18 годишната си възраст. Той е един от първите автори, които публикуват такива материали. Ценни и интересни са публикациите му в «Цариградски вестник» от 1854 г., които включваме тук. Пионер в това отношение, той се стреми да подтикне по-образованите българи, учителите от всички краища на България, да последват примера му. През 60-те години на XIX в. Славейков вече дава израз на желанието си за съставяне на пълно географско описание на Европейска Турция. Към «Пътни записки» за «няколко градове и паланки по Македония», подписани с инициалите «П. Т. М.» и поместени във в. «Македония», той отбелязва под линия: «Благодарим на дописника си за горните съобщения и молим го да продължава полезните описания на пътуванията си, само да гледа ако може да бъде по-подробен. Много щеше да послужи, ако опишеше и селата от каазите на помянутите и други още градове в Македония с населението им. Ний и други път сме канили и молим г-да учители от всички градове и села на България, Тракия и Македония да ни допратят таквизи подробни сведения за съставянието на една по-пълна география на Европ. Турция, но ето досега не бяхме честити да видим отникъде да ни дойде таквоз някакво описание. Нашите писачи ся улавят у перото да пишат до вестниците си само кога имат да ся хвалят нещо или да

хулят другиго. Но докога тъй ще вървим!»[2] (Македония, I, бр. 74 (42), 16. IX. 1867.)

В следващите годишнини на «Македония» са поместени много пътни бележки и географски описания, някои подписани (най-често с инициали и псевдоними), повечето анонимни.

Славейков се издига твърде рано до напълно съзнателно, бихме казали, научно отношение към тези проблеми. Показателни са някои негови статии и бележки още в «Гайда», като «Полза от географията» (Гайда, II, бр. 18, 15. IX. 1866) и др. Интересите му в тази насока се развиват и задълбочават. През целия си живот той работи над своя географски речник. Упорито възстановява загубеното; дори след като целият му архив изгаря в Стара Загора по време на Освободителната война, той продължава да работи, да събира сведения, мъчи се да възобнови безценните си ръкописи.

Славейков е обиколил цяла България, Гърция. Черна гора, бил е в Сърбия, Босна, Албания, в Румъния, стигнал е до Мека в Азия. Навсякъде той проучва бита и културата, издирва старинни паметници, събира легенди и предания, преписва кондики, старинни надписи, събира неуморно разнообразен фолклорен материал, със страстта на учения изучава бита, езика, историята, психологията на народа. В архива му се пазят десетки бележници с такива материали. Една малка част от събраното той успява да публикува.

От архива на Славейков тук публикуваме само няколко откъслечни материали, които се намират в тефтер к. 33/2, л. 8, 17, 28, 62-гърба, 103, 111, 114—116 (Архив П. Р. Сл., Музей Петко и Пенчо Славейкови, София). Тетрадката е от 142 листа. Повечето от бележките в нея са написани с дребния красив почерк на Славейков, често пъти без задрасквания, с лилаво мастило, което той сам си приготвял, Славейков описва градове, села, местности, манастири, планини, реки, върхове и др. Бележките са подредени в азбучен ред. Може би това е един от опитите му да възстанови въз основа на случайно съхранени отломки от чернови — много от тях, запазени вероятно само в паметта на Славейков — своя голям труд «Историко-географски речник на Балканския полуостров и на България», изгорял в Стара Загора по време на Освободителната война. От тази тетрадка тук поместваме само бележките за София и Софийско и за Трапезица, публикувани от Ст. Михайлова в сп. «Септември» (кн. 12, 1977) и във в. «Велико Търново» (бр. единств., 20. XII. 1977).

Софийската кааза Славейков посещава през 1874 г., преди да замине учител в Одрин. По-късно, вече след Освобождението, през 1880—1881 г. той обхожда селата около София, манастирите и всички по-забележителни местности; запознава се и с Кюстендилския и

Тръниския край. В тетрадката има много допълнения, полетата са изпълнени с бележки, добавки, нови наблюдения и сведения.

През 1879 г., като чиновник за особени поръчки при руския губернатор в Сливен, Славейков отделя време за проучване на Сливенския и Котленския край, проявявал е специален интерес към Родопите и родопското население, писал е много за Търново и Търновско, за Трявна, за Македония и Тракия, за Одрин и Цариград. Не сме в състояние да включим всички негови публикации, поместени както в неговите вестници, така и в други вестници и списания, като напр. във в. «Напредък» — «Сведения за Тракия и особено за Одринската епархия и Одрин» (IX, бр. 19 и 20, 7 и 14. XII. 1874) или след Освобождението в сп. «Наука» интересното изследване «Няколко думи за Пловдив», където в три последователни книжки пише за «Названието на Пловдив» (кн. I—III, 1882, юли — септември, с. 81—88, 175—183, 286—289) и др.

Голяма част от материалите, които публикуваме, са подписани. Включваме и неподписани статии, дописки, бележки, които носят някои характерни особености на Славейковите географски и етнографски проучвания. Най-интересни са онези материали, в които са отразени личните наблюдения, характеристики и оценки на Славейков. Обикновено той отбелязва, когато не е посетил сам дадено място (напр. Охрид), и изтъква, че продължително време е събирал сведения за града и околностите му, разпитвал е всички, които са пътували дотам и идват от този край.

Несъмнено много факти в географско-историческите и други съчинения и статии, както и някои от афоризмите са заимствувани или преведени от гръцки от други издания, но навсякъде са отразени в някаква степен Славейковата мисъл, неговият поглед за света и хората.

Всички географско-исторически и етнографски материали, които поместваме, както и сентенциите («Умни изречения») се печатат за пръв път тук. Единичните изключения са посочени в бележките.

УМНИ ИЗРЕЧЕНИЯ

Стр. 149 — ВЪПРОСИ И ОТВЕТИ — Български книжици, II, ч. 2, кн. 1, 1859, юли, с. 408. Подпис: П. Р. С.

Стр. 149 — ОБЩИ ПРАВИЛА ЗА ЗДРАВИЕТО — Гайда, III, 1865 [пробен брой], 22 ноември, с. 6.

Стр. 150 — ДОКТОРСКО И ФИЛОСОФСКО НАСТАВЛЕНИЕ — Гайда, III, 1866, бр. 1, 1 януари, с. 20, 21.

Стр. 152 — УМНИ ИЗРЕЧЕНИЯ — Гайда, III, 1866, бр. 4, 5, 6, 15 февруари, 15 март, с. 71, 102.

Стр. 153 — ВЕСТНИК ЗА ЖЕНИТЕ — Гайда, III, 1866, бр. 4, 7, 15 февруари, 1 април, с. 71, 120.

Стр. 155 — ХУБОСТТА НА ЖЕНИТЕ МЕЖДУ РАЗНИ НАРОДИ — Гайда, III, 1866, бр. 8, 15 април, с. 136.

Стр. 156 — ВЪЗПИТАНИЕТО НА ЖЕНИТЕ — Гайда, III, 1866, бр. 12, 15 юни, с. 200.

Стр. 156 — ЯЗИКОУЧЕНИЕ — Гайда, III, 1866, бр. 11, 1 юни, с. 181, 182.

Стр. 157 — ЯЗИКЪТ И ИСТОРИЯТА — Македония, II, 1868, бр. 9, 27 януари, с. 2.

Стр. 158 — ИСКРИЦИ ИЛИ РАЗНИ ПОУЧИТЕЛНИ ПРИГОВОРКИ. Събрал и издава П. Р. Славейков. Свръзка I. Цариград. В печатницата на «Македония», 1869, 28 с.

Отделна малка книжка. Свръзка II не е излязла или не е запазена.

Стр. 169 — РАЗНИ ИЗРЕЧЕНИЯ — Читалище, I, кн. 19, 1871, 1 юли, с. 607. Подпис: П. Р. С.

ГЕОГРАФСКО-ИСТОРИЧЕСКИ ОПИСАНИЯ, ПЪТНИ БЕЛЕЖКИ И ДРУГИ

Стр. 173 — СЕЛО ТРЯВНА — Цариградски вестник, IV, 1854, бр. 183, 185, 186 и 187, 24 юли, 7, 14 и 21 август, с. 3, 4; 4, 3, 4; 4.

Стр. 183 — ТЪРНОВО — Цариградски вестник, V, 1855, бр. 221 и 222, 16 и 23 април, с. 61, 62, 65. Подпис: П. Р. Славейков. Поместено към рубрика «Български вести».

Стр. 189 — ЦАРИГРАД — Гайда, III, 1866, бр. 1, 2, 4, 1 и 15 януари и 15 февруари, с. 14—16, 29—33, 60—64. В края отбелязано «Следи», но продължение не е поместено.

Стр. 201 — ГЪРЦИЯ — Гайда, III, 1866, бр. 4, 15 февруари, с. 66, 67

Стр. 202 — [ОТ ГЕОГРАФСКИТЕ ОПИСАНИЯ МНОГО МОЖЕ ДА СА ИЗВЛЕЧЕ ЗА ИСТОРИЯТА НИ]; БЕЛЕЖКИ ОТ РЕД.— Гайда, III, 1866, бр. 7, 1 април, с. 111; 114, 115.

След встъпителната бележка за Д. Т. Лачков и неговото описание, набрана в курсив, е публикувано самото «Кратко изследование за бивший град Драговец» (Гайда, с. 112—114). Лачков стига до извода, че град Драговец «ся е разкъсал на. . . малки и сиромашки части. . . — Перущица, Устина, Кричем, Койнаре и Пастуша». На две места в текста в Славейковия екземпляр от «Гайда» след с. Куртово Славейков е допълнил с мастило «Койнаре».

В края са поместени «Бележки от ред.» Първата се отнася към самото начало, след споменаването на град Драговец, а втората е поставена след посочването, че в развалините в Перущица «ся намират големи пръстени съдове (кюпове), чтото в тях могът да ся събират троица».

Стр. 205 — ЗА ЧЕРНА ГОРА — Гайда, III, 1866, бр. 10, 15 май, с. 155—158.

Славейков има непосредствени впечатления от Черна гора. Той е бил в тази страна през пролетта (около Великден) на 1864 г.

Вероятно пак на Славейковото перо принадлежи още едно по-подробно описание на Черна гора, поместено в сп. «Читалище», III, кн. 3, 1872, 30 декември, с. 245—257 — «Черна гора и черногорците».

Стр. 209 — ПОЛЗА ОТ ГЕОГРАФИЯТА —Гайда, III, 1866, бр. 18, 15 септември, с. 290, 291.

Стр. 210 — ЗА ПЪТИЩАТА — Гайда, III, 1867, бр. 19, 15 април, с. 362, 363.

Стр. 212 — ПЪТНИ ЗАПИСКИ — Македония, II, 1868, бр 6, 6 януари, с. 3.

Стр. 214 — ВАРНА, 21 МАРТ 1868 —Македония, II, 1868, бр. 18, 30 март, с. 3. Подпис: Медникаров.

П. Р. Славейков. Съчинения. Пълно събрание, т. V, 1977, с. 324, 706.

Стр. 218 — ВАРНА, 24 МАРТА 1868 —Македония, II, 1868, бр. 22, 27 април, с. 3, 4. Подпис: Медникаров. В края отбелязано «Следи», но продължение не е поместено.

Стр. 221 — ГРЪЦКИЙТ ЕЛЕМЕНТ ОКОЛО СОЛУН И СЕР. ДУПНИЦА, 24-й ЮНИ 1868 — Македония, II, 1868, бр. 36, 3 август, с. 2. В края отбелязано «Следи», но продължение не е поместено.

Стр. 224 —ОКРЪЖИЕТО РАЗЛОГ — Македония, III, 1869, бр. 42, 3 октомври, с. 4. На края отбелязано «Следи», но продължение не е поместено.

Стр. 227 —ОПИСАНИЯ—Ден, I, 1875, бр. 1, 12 февруари, с. 4.

Стр. 228 —СЕВЕРОИЗТОЧНИЯ КЪТ НА ТРАКИЯ — Ден, I, 1875, бр. 2, 19 февруари, с. 4,5.

Стр. 229 — [СОФИЙСКА КАЗА] — Из Ръкописна тетрадка к. 33/2, Арх. ПРС, л. 103 (София), л. 1 (Баня горна), л. 8, 17 (Бистрица), л. 28 (Герман), л. 62 (Кокалский манастир, Кремиковский манастир). В тази тетрадка Славейков вероятно се е опитвал след Освобождението да възстанови унищожения при пожара в Стара Загора ръкопис на неговия «Географски речник».

Сп. «Септември», XXX, 1977, кн. 12, с. 133—137 (Ст. Михайлова — «Самоволен ратник за свободата на отечеството»).

Стр. 234 — [ТЪРНОВО—ТРАПЕВЕЦ] — Из Ръкописна тетрадка к. 33/2, Арх. ПРС, л. 111 (Търново), л. 114—116 (Трапевец). [След май 1879]. Бележките за Иречек, Каниц, Патриарх Евтимий и Неофит Бозвели са записани на полетата на тетрадката, като пояснение и допълнение към основния текст.

В. «Велико Търново», бр. ед., 20. XII. 1977 (Ст. Михайлова, «Петко Рачов Славейков за своя роден край»). Не е включен в публикацията последният пасаж.

«Землеописанието» на Отец Неофит е «Краткое политическое землеописание за обучение на българското младенчество», Крагуевац, 1835.

Стр. 239 — НЕЩО ЗА ВИССАПАРА — Наука, II, кн. IV, 1882, октомври, с. 373—379, Пловдив. Подпис: П. Р. С.

Ст. Захариев в издаденото си описание на Татар-Пазарджиската каза — «Географико-историко-статистическо описание на Татарпазарджишката каза с една харта и таблица за различни стари памятници», Виена, 1870, 80 с.

...там, дето г. Лачков предполагаше едно време не оправданият град Драговец — Славейков припомня публикуваното от него «Кратко изследование за бивший град Драговец» от Д. Т. Лачков в «Гайда», III, бр. 7, 1. IV. 1866, с. 112—114.

Стр. 245 — РУПСКОТО ИЛИ РУПАЛАНСКОТО БЪЛГАРСКО НАСЕЛЕНИЕ И НАРЕЧИЕ — Наука, II, кн. V, 1882, с. 463—478, Пловдив. Подпис: П. Р. С.

Стр. 256 — ГРАДЪТ ОХРИД И ОХРИДСКАТА АРХИЕПИСКОПИЯ. — Библиотека Свети Климент, т. I, кн. 1, С., 1888, с. 25—36. В съдържанието на тома е посочен авторът: «от П. Р. Славейков».

НРАВИ И ОБИЧАИ

Стр. 271 — БЪЛГАРСКИ НАРОДНИ ПОВЕРИЯ И СТАРИ ОБИЧАИ. МИТОЛОГИЯ — Цариградски вестник, V, 1855, бр. 221—224, 226, 16, 23 и 30 април, 14 и 28 май, с. 59,60; 63,64; 67—69; 71,72; 79. Подпис: П. Р. Славейков.

Стр. 285 — БЪЛГАРСКИ НАРОДНИ ПРИТЧИ — Български книжици, II, ч. III, кн. 18 и 19, септември и октомври 1859, с. 593 и 630—633.

В няколко книжки на «Български книжици» от 1859 г. Славейков печата народни пословици и поговорки — «Български народни притчи, събрани и записани от П. Р. Славейкова» («Бълг. кн.», ч. I, кн. 6, март, с. 205—210, кн. 8, април, с. 248—250, ч. II—III, кн. 17—21, август—ноември, с. 561—563, 590—593, 630—633, 656—657, 704—707). Публикацията започва с увод «Няколко думи за събирането и за езика на притчите» (кн. 6, 8 и 17), в който разказва историята на събирането им и подробно излага езиковите принципи при записването. Преследван от врачанския гръцки архиепископ, Агапий, Славейков изповядва с болка, че е загубил «4—500 притчи, и притчи знаш какви? — като бисерки драги и хубави, сè в Помаклъка, по Извор, Панига и Искърско, в тази неразкопаната за българската книжнина и история ограда, събирани» (кн. 6, с. 205). Славейков има ясно съзнание, че «притчите» «като народно

достояние, трябва да се напишат тъй, както ги народът изговаря...» (с. 206). Той обяснява и защо се е спрял на названието «притчи» и завършва предговора с думите: «Добре, че са повърнах да хортувам за името на народната наша философия, че са осетих... комай сичките от притчите, що съм приготвил да печатам, са от източна България» (с. 250). Притчите са подредени по азбучен ред, Славейков почти винаги ги пояснява с едно-две изречения, по-рядко привежда по-подробен пояснителен текст.

Тук поместваме две такива «притчи», чийто пояснителен текст дава сведения за някои обичаи на народа.

Стр. 288 — НРАВИ И ОБИЧАИ У БЪЛГАРИТЕ. ПРЕДГОВОР — Гайда, III, 1866, бр. 1, 1 януари, с. 22, 23.

Стр. 290 — НАРОДНИ ОБИЧАИ — Гайда, III, 1866, бр. 8, 15 април, с. 132,133.

Г. Кифалов един свой превод приложил.. песен... — преводът е «Заради возрождение новой болгарской словесности или науки. Сочинение или книжица русскаго историо писателя Венелина, Москва, 1838, приложената песен — «Духовни песни на Рождество Христово (Коледа)», с. 107—110.

Стр. 292 — НАРОДНИ КОСТЮМИ — Гайда, III, 1866, бр. 8, 15 април, с. 133, 134.

Стр. 292 — ЗАЩО КУКОРИЖАТ ПЕТЛИТЕ НОЩЕ — Гайда, III, 1866, бр. 9, 1 май, с. 148, 149.

Стр. 295 — НРАВИ И ОБИЧАИ — Гайда, III, 1866, бр. 12, 15 юни, с. 194—195. В края отбелязано «Следи», но продължение не е отпечатано.

Стр. 299 — ЦИГАНИТЕ — Гайда, III, 1866, бр. 16, 15 август, с. 256—258.

Стр. 302 — [ПРАЗНУВАНИЯТА НА РУСАЛЯ] — Читалище, I, кн. 16, 1871, 15 май, с. 504—507. Подпис: П. Р. С. Текстът е приложен към статия «За русалките», подписана «А. Т. Илиев (от Стара Загора)» (Читалище, с. 502—504). Редакцията препоръчва автора с кратка бележка: «Следующий член ни е изпратен от Прага от един млад ученик, който, ако съдим от щото ни е изпроводил, дава най-добри надежди и заслужва всяко насърдчвание.»

Текстът от Славейков, който публикуваме тук, започва със следните думи: «Без да отнемаме или да прилагаме предпоставените на горний член десетина думи от първата еще Редакция, за допълнение на съдържанието на този член ний посягаме на бърза ръка да споменем за някои още работи, които можехме да си припомним при прочитането му.»

«Първата редакция» на «Читалище» е възглавена от М. Балабанов. От кн. 16, 1871 г., в която е поместена статията «За русалките», редактор става Л. Йовчев.

Стр. 305 — ДЯДО ВЪЧАР — Ден, I, 1875, бр. 4, 5 март, с. 5. Подпис: П. Р. С.

Стр. 307 — ЗА ЗМЕЕВЕТЕ — Ден, I, 1875, бр. 5, 12 март, с. 4—5. Подпис: П. Р. С.

Стр. 312 — НАРОДНИ ОБИЧАИ — Ден, I, 1875, бр. 7, 26 март, с. 4—5. Подпис: П. Р. С.

Стр. 315 — НЕСТИНАРИТЕ — Ден, I, 1875, бр. 11, 21 април, с. 5—6. Подпис: П. Р. С.

ЛИТЕРАТУРНА КРИТИКА

Стр. 323 — БЕЛЕЖКИ И ПИТАНИЯТА ОТ П. Р. СЛАВЕЙКОВА ВЪРХУ ЯЗИКА И СЛОГА НА ИЗДАТЕЛЯ НА КНИЖИЦИТЕ — Български книжици, г. I, част III, кн. 2(20), октомври 1858, с. 185—189. Подзаглавие на бележките: От 14-а книжка за Суезский прешеек. На края в скоби е отбелязано: «следи», но продължение не е отпечатано. Без подпис.

Бележките на Славейков са върху статията Няколко думи за Суецкийт прешеек, поместена в приложението на Български книжици Съвременна летопис от 31 юли 1858, с. 54—59, без подпис. Редактор на Български книжици през г. I е Димитър Мутев, съредактор от г. I, кн. 14 е Иван Богоров, с когото Славейков често спори по езикови въпроси.

Стр. 326 — [«НИТО ЗА ХАТЪР, НИТО ОТ СТРАХ»] — България, г. II, бр. 67, 29 юни 1860, с. 219, подпис: П. Р. Славейков.

Под общо заглавие «Глас от пусто горе телелейско» Петко Р. Славейков печата поредица статии във в. България, г. II, 1860, бр.

59, 67, 71, 76, 78, 82. В тях авторът отговаря на обвинения, отправени му от Тодор Бурмов чрез сп. Български книжици, г. III, 1860, кн. 9, 11. Полемиката продължава със статията на Славейков «Прогласяние на гласа от пусто горе телелейско», откъс от която даваме тук. В същата статия по-нататък авторът цитира едно стихотворение на И. С. Аксаков и следната мисъл на Белински: «Послушайте-ка этих господ: если вы не согласитесь с ними, они вам скажут, что вы отстали от века, что вы невежда, а — постат, человек безнравственный, вредный. . . (Белинский).»

Стр. 327 — НОВА КНИГА (УЧЕБНИК ПО БЪЛГАРСКИЯ ЯЗИК) — Гайда, г. I, бр. 6, 24 август 1863, с. 45, без подпис.

П. Р. Славейков. Съчинения. Т. V. (Съставител С. Баева.) С., 1977, с. 394. Бележката вероятно е написана по повод на излезлия Учебник за български язик, преведен и преработен от подобен руский учебник [от Смирнов] от С. Радулова. Година първа. Болград, в печатницата на Българското централно училище, 1863, 20, 150, 4 с., 4°, цена 10 гр.

Отзив за учебника е печатан във в. Съветник, г. I, бр. 18, 22 юли 1863, с. 4, без подпис.

Стр. 328 — ИЗВЕСТИЯ ЗА НОВИ КНИГИ — Гайда, г. I, бр. 7, 7 септември 1863, с. 52, без подпис.

П. Р. Славейков. Съчинения. Т. V. (Съставител С. Баева.) С., 1977, с. 395.

Поканата към всички български общества и учители, до които има изпратени писма и обявления за Славенобългарска граматика от С. Доброплодни, в цитираното от П. Р. Славейков Известие (Съветник, г. I, бр. 20, 5 август 1863, с. 4; датирано: Варна, 17 иулия 1863, и подписано: Членове на Българското общество) е последвана от съобщение от С. Доброплодни, който уведомява, че е направил някои промени в структурата на подготвената за печат граматика, която тъй и не излязла.

«Много ни зарадва йоще и Книжевното известие в 21 брой на Съветника за издаването на новите български книги от г. Д. Манчева в Пловдив» — Славейков има пред вид Книжевно известие в Съветник от 12 август 1863, с. 4.

Стр. 330 — ЕРОВЕТЕ — Гайда, г. I, бр. 7, 7 септември 1863, с. 53—54, без подпис.

Против употребата на ъ в края на думите П. Р. Славейков се

изказва и в други свои бележки и статии — вж. Бележки и питанията на П. Р. Славейкова върху язика и слога на Книжиците (тук, с. 323); Шерени новини — Гайда, г. I, бр. 8, 21 септември 1863, с. 63.

Стр. 332 — [«ДА ЖИВЕЕ КРИТИКАТА!»] — Гайда, г. I, бр. 15, 26 февруари 1864, с. 115—116, без заглавие и без подпис. Повод за отзива е уводната статия във в. Съветник, г. I, бр. 38, 9 декември 1863, с. 1, без подпис. Ето пълния текст на тази статия:

Несъгласията и разномислията ни

Различията в мислите и в чувствата, несъгласията в стремленията и противоречията в действията, на които представиха пример нашите съотечественици, откак обърнаха, по следствие на пробуждането си, по-голямо внимание върх общественото си състояние и започнаха да действуват за напредването си и да разсъждават за средствата и за способите на развитието си, правят на някои силно впечатление и те ся истинската безпокоят и питат с недоумение къде ще ни заведе това разногласие, това несъгласие, което ся съгледва в нас? Защо, казват те, всички към едно не ся стремим и едно да дирим, ами едни искат очи, други рога? Защо в делата, които са равно интересни, равно полезни и необходими за всички ни, да ся не съединим всички в една мисъл и всички дружно да действуваме, ами едни на други да противодействуват, като употребляват при законните често и незаконни средства.

Кога изображават с този начин разногласията и противодействията, които ся забележват помежду лицата и дору помежду общините, тези любители на мирът и на съгласието, тези желатели на един по-съвършен и по-правилен ред, като не предвиждат нищо добро, ся показват отчаяни и са готови да изрекат хиляди укори върх самийт народ, че е прост, долен, недостоин, неразбран и проч.

И наистина, кога си наумим, че от най-последнето село до най-големийт град владее навред истото несъгласие, где в по-малък, где в по-голям размер, где по-явно, где по-тайно и че навред почти има по-силни или по-слаби противодействия или помежду чорбаджии и чорбаджии, или помежду чорбаджии и еснафи, или помежду стари и млади, и че на едно място ся карат в едно известно время за училищата и за учителите, на друго за хекими, на трете за църква, за манастири и за попове, а на четвърто за всичко в едно и истото время, пред очите ни ся представя един от най-наскърбителните образи; а кога прибавим до това разномислията във въпросите, които ся касят до общото положение на всичкийт народ, а именно несъгласията относително до така нареченийт църковен въпрос и до способите на развързването му, могли би да ся усомним, че ще можем при слабите средства, които имаме в разположението си, да намерим един щастлив изход и да турим яки основи на будущето си благосъстояние и напредване.

Така, когато едни от нашите съотечественици дору и досега остават съвършено равнодушни към жизненийт въпрос за освобождението ни от фанариотите, други, нетърпеливи, искат да го решат изкъсо с едно променение на вярата, трети, по-хладнокръвни, настояват да ся добие това освобождение чрез едно решително отделение от цариградската патриаршия и съветват за тази цел упорно продължение на враждебността откъм гърците, четвърти, по-снизходителни, допущат едно спогождение, което да оздравява за народът правдини, равни на онези, с които ще ся ползуват гърците. Това разногласие, като става причина за взаимни противодействия и борби и като смалява досущ незначителните сили, които имаме на ръка, за да достигнем целта на желанията си, не може наистина да радва.

Но колкото малко и да е утешително, не трябва да забравяме, че то не е изключително свойствено на нас, българите, според както мислят някои, които от това губят надежда за едно по-добро бъдуще. То е естествено.

Всичките народи, колкото добре да са наредени, колкото щастливо и да са турнати, не са свободни от разномислия и несъгласия върх обществените си дела. Във всекий народ, във всяко царство ся намират политически, религиозни и разни други партии.

По различието на умовете, на характерът, на възпитанието, на интересите хората не могат да ся съгласяват във всичко помежду си и да са на едно мнение за всекий един предмет и особено за онези предмети, които не са разкрити пред очите на всекиго ясно и удовлетворително и от всичките си страни. От това всекий един по-важен въпрос, повдигнат в този или в онзи народ, в това или в онова царство, е пораждал и поражда неминуемо разногласия и партии.

Различие има само в това, че онези народи, които са по-напреднали в умственото развитие и в общественото и в политическото си устройство, и които, при точните и усъвършенствованите си закони, ся свързват с една власт, не изпитват всичките неприятни следствия на разногласията и на партиите, каквито онези народи, които ся намират на една по-долня степен и, лишени от добри нареди и узаконения, нямат едно началство, което да туря предел на разприте и да крепи правилното течение на всичките обществени дела.

Помежду нас несъгласията и раздорите ся отражават най-първо

в обществените ни дела, защото, лишени от уваконения и предоставени почти изключително сами на себе си, колкото ся отнася до тия дела, ний не припознаваме в тях никакво началство, никаква власт и според съгласието или несъгласието си ту ги поправяме, ту ги развaляме; от това и вървим, както изобщо хванахме да ся изражаваме, рачешки, ту назад, ту напред.

От това разномислията и партиите, ако понегде могат да принесат една полза, защото разработват и разкриват въпросите от различни страни, за нас стават повечето гибелни, защото ся касаят, по причина на грубостта и на късоумието ни, до предмети, в които не трябваше да съществува никакво разногласие, и произхождат често от предосъдителни и достоукорни причини.

Разделението на партии у нас става повечето от неразбрано самолюбие и своекористие, а не от убеждение, че с този, а не с другий начин може да ся свърши еди-кое дело. Помежду нас има мнозина, които при всичката си грубост и недостойнство, си възмечтали поради малкото богатство, което ся намира на ръцете им, че те са най-умни и най-достойни да са предводители на таз или оназ община при малка една неустъпчивост. . . [нечетлив текст] забележване от страна на . . . произвождат раздори и раз. . . всяко обществено добро. Други пък стават причина на несъгласията и бъркат на общополезните предприятия, защото не могли да дадат направление, каквото е изисквал личният им интерес, или защото в тези предприятия действува едно лице, към което те имат лична ненавист.

Друга по-важна причина на нашите несъгласия и разномислия е, че ний, като сме ся събудили отскоро, не сме могли да придобием познания и опитност да съдим здраво за всичките дела. Като имаме този недостаток и като не припознаваме никого за ръководител, ний говорим за всичко, кому както ся заблагоразсъди; всекий ся мисли да е достоин да разсъждава, да критикува, да осъжда и да дава съвети и планове, и никой ся почти не стеснява от мисъл, че може неговите осъждения, неговите съвети ще ся намерят бездумни и нелепи от другите. Помежду нас излязват за обществени деятели, за съветници и за критици дору и онези, които не само по скудността на познанията си, но и по детинскийт си еще възраст, трябваше да ся вардят от да ся намесват с таквази смелост в дела, които искат по-зряло разсъждение, по-големи познания и по-обширна опитност.

Но сега за сега, догде ся наредим по-добре и ся сдобием с по-образовани хора, да си търпим недостатоците и да не губим надеждите си.

При всичкото безредие, което владее помежду ни, при всичкото ни рачешко вървение, ний се ся движем напред. Нашът народ, колкото и да е прост и неопитен, не е лишен от здрав смисъл, и в разно-

мислията и в разногласията, в раздорите и в противодействията не ся е увлякъл от никакъв безразсъден съвет. Този истийт смисъл, който ся забележва в него, ще го предуварди и занапред от всяка нелепост.

Стр. 333 — БИЛЯНЦА НА СЪВЕТНИКА — Гайда, г. I, бр. 16, 4 април 1864, с. 127—128, без подпис.

Поради различните си позиции по черковния въпрос П. Р. Славейков и Т. Бурмов (редактор на в. Съветник, привърженик на консервативното течение в черковно-националната борба) са в непрекъсната полемика — вж. и други материали в Гайда — Съветника и Гайдата (бр. 1, 1863), Шерени новини (бр. 8 и 11, 1863; бр. 14, 1865), Съобщават ни следующето от Болград (бр. 12, 1863), Дребни хавички на Гайдата (бр. 7, 1864), На Съветника витлото. . . (бр. 8, 1864, Съветникът, Пчелата, дописниците на Турция (бр. 10, 1864), На хората кусурите (бр. 22, 1864); вж. съответно и материалите във в. Съветник — бр. 29, 30, 32, 33, 34 и 35 за 1863; бр. 23, 24, 25 за 1864.

«Представителите» — така се наричат българите, които са избирани и опълномощавани от различни български общини и други общества да водят преговори с Цариградската патриаршия и с турското правителство по черковния въпрос. По заповед на Портата в началото на 1858 Патриаршията свиква черковен събор, за да направи известни преобразования в управлението си. Участвуват само четирима български представители. Техните искания — владиците да бъдат избирани от епархиите, да знаят езика на населението и да получават определена заплата — са отхвърлени. През 1861 в Цариград се събират 30 представители от цяла България, които носят прошения до правителството. Славейков е представител на Врачанска и Севлиевска кааза. Великият черковен събор през 1861 приема проект от 15 точки, които съдържат незначителни отстъпки за българите по черковния въпрос. Решаването на «въпроса» се протака и отлага, поради което представителите се връщат, след като се избира постоянно представителство от 5 души, което да ръководи народните работи в Цариград. През 1864 в Патриаршията се свиква събор с участието на всички патриарси, митрополити, епископи, гръцки първенци. 15-те точки, по израза на Славейков, ги «поостригли, позагладили и поскопосали» и свели до осем точки. Ала и сега българските искания били отхвърлени. Тези безкрайни и най-често съвсем безплодни преговори са постоянен обект на Славейковата сатира — вж. От голямото село, 1864, май, том II от настоящето издание, с. 230; Цариград, 7 юния 1864, пак

там, с 197; стихотворението «Представителите на угощение» — т. I от настоящето издание, с. 88 и др.

Стр. 336 — НАШАТА КНИЖНИНА — Гайда, г. II, бр. 15, 30 януари 1865, с. 1, без подпис.

П. Р. Славейков. Съчинения. Т. V. (Съставител С. Баева.) С., 1977, с. 397.)

«. . .две-три дребни учебни книжки от г-на Манчева. . .» — през 1864 излизат следните книги на Д. В. Манчев: Български буквар, наряден по най-нова метода от Д. В. Манчева. Издава се от книжарницата на Д. В. Манчева в Пловдив. 1864. (Браила, в Рум.-булг. типогр. на Хр. Д. Ваклидова), 4, 64 с., 16°. Кратка география от Д. В. Манчева. Второ издание. Издава се от книжарницата на Д. В. Манчева в Пловдив. 1864. (Браила, в Рум.-булг. типогр. на Хр. Д. Ваклидова), 4, 120 с., 16°.

«. . .два сорта дребнанички календарченца. . .» — през 1864 са издадени: Календар или астрономически забележвания на прочутийт Казамия за висококосната година 1864. Браила, в румъно-българската книгопечатница на Х. Д. Ваклидова. 40 с., 8° Календар за висококосната 1864 година. 1 л., 60×46 см., печатан в Цариград.

Стр. 339—[«ДА СЯ РАДВАМЕ И ДА НЕ СЯ РАДВАМЕ»] — Гайда, г. II, бр. 22, 24 април 1865, с. 175—176, без подпис, в рубриката Книжевност и образование.

П. Р. Славейков. Съчинения. Т. V. (Съставител С. Баева.) С., 1977, с. 400 — под заглавие Известия за нови книги.

«Други един сръбский вестник. . . като известява за преставането на Съветника поради неманието на пари да ся удържи. . .»— Последният брой на в. Съветник излиза на 9 януари 1865. Още през април 1864 великият везир Али паша отнема привилегията за в. Съветник да не плаща такса «порто» на турските пощи, защото вестникът не се списвал според обещанията. . . Д-р Хр. Стамболски смята, че спирането на вестника е «подшушнато» на правителството от някои лица, между които е и туркофилът д-р Ст. Чомаков.

«. . .Булг. пчела, за ранното ѝ улетване освен общото зло спомогна и тлетворнийт дух на униятството, който вееше изпод кошарът ѝ.» — По въпроса за отношението на в. Българска пчела към униатството Г. Боршуков пише: «Някои автори обясняват крайните позиции на «Българска пчела» по църковния въпрос с това, че редакторът му е участник в униатското движение, и дори са наклонни да гледат на този лист като продължение на в. «България». Такова твърдение мъчно може да се подкрепи с данни от съдържанието на вестника. . . Вестникът няма нищо общо с униатското движение, напротив, отрича го, както отрича и протестантската намеса в българските работи и се стреми към чисто българско решение на църковния въпрос.» (Г. Боршуков. История на българската журналистика. 1844—1877/1878—1885. Второ доп. изд., 1976, с. 191.)

«И тъй какво ни остава днес? Едно помесечно списание, издавано и поддържано от протестантите, два вестника, издавани и поддържани от милостта на им. правителство. . .» — Става дума за сп. Зорница (1864—1878) и за вестниците Турция (1864—1873) и Дунав (1865—1877).

Стр. 342 — СВ. КЛИМЕНТ ВЕЛИЧКИЙ — Гайда, г. III, бр. 8, 15 април 1866, с. 121—124, без подпис, в поредицата Дядо Дечо. Част първа. Здравето на тялото.

П. Р. Славейков. Съчинения. Т. V. (Съставител С. Баева.) С., 1977, с. 143.

В разказите на Дядо Дечо има много автобиографични елементи.

Стр. 346 — НОВИ КНИГИ [ОПИСАНИЕ НА СЕЛО ПАНАГЮРИЩЕ ОТ В. ЧОЛАКОВА] — Гайда, г. III, бр. 8, 15 април 1866, с. 131—132, без подпис.

Анотации за нови книги и книгопис Славейков помества редовно в редактираните от него издания — Гайда: Известия за нови книги (г. I, бр. 7), Книжевност и образование (г. II, бр. 21, 22; г. III, бр. 8, 10, 14), Книжевно известие (г. III, бр. 6), Книжевност (г. III, бр. 17 и 18); Македония: Книжевни вести (г. I, бр. 35, 47, 50; г. II, бр. 3, 10, 15, 20, 39, 40; г. III, бр. 10, 34), Книжевно известие (г. I, бр. 39; г. III, бр. 30), Книжевни известия (г. III, бр. 32, г. V, бр. 15, 39, 43), Книжевни новини (г. III, бр. 40; г. VI, бр. 1), Книжевни бележки (г. III, бр. 44), Нови книги (г. III, бр. 44, 45; г. V, бр. 8, 47); Читалище: Нови книги (г. III, кн. 4, 9) и др.

Стр. 347 — НУЖДАТА ОТ ИЗУЧЕНИЕТО НА БАЩИНИЙ ЯЗИК — Гайда, г. III, бр. 9, 1 май 1866, с. 145—146, без подпис.

Стр. 349—[«НОВИЙТ ПОЛЕТ НА НАРОДНАТА НИ КНИЖНИНА»] — Гайда, г. III, бр. 10, 15 май 1866, с. 165, без подпис, в рубриката Книжевност и образование.

П. Р. Славейков. Съчинения. Т. V. (Съставител С. Баева.) С., 1977, с. 402, под заглавие Книжевност и образование.

«Духовенството при Българската черква ся притъкмява и то за издаването на едно черковно периодическо спи-

сания». — Този проект се изоставя, след като Р. Ил. Блъсков подновява издаването на сп. Духовни книжки за поучение на всяк християнин (вж. бележката за Духовни книжки в този том, с. 497).

Стр. 351 — ЯЗИКОУЧЕНИЕ — Гайда, г. III, бр. 11, 1 юни 1866, с. 181, без подпис.

Стр. 351 — ДОСИТЕЙ ОБРАДОВИЧ — Гайда, г. III, бр. 17, 1 септември 1866, с. 273—274, без подпис.

П. Р. Славейков. Съчинения. Т. V. (Съставител С. Баева.) С., 1977, с. 388.

Петко Р. Славейков се запознава със съчиненията на Доситей Обрадович през 1842—1843, когато е ученик в училището на Ем. Васкидович в Свищов. В спомените си Славейков пише: «. . .учител Манолаки освен в училището, гдето се обхождаше доста вежливо с мене, често ме викаше дома си. Отвори за мене школската и своята библиотека, в която имаше освен гръцки книги доста сръбски, словенобългарски и словенски от такова съдържание, каквото досега не бях виждал. Това беше за мене откритие, каквото не бях сънувал. Защото аз не знаех, че има книги с нечерковно съдържание. Между книгите, що имах на разположение за прочитане, имаше много боклуци, но имаше и някои много полезни относително съвременната наука. Книгите на Доситея Обрадовича, «Телемаха» на С. Живкова. . . и 12-томната «Всеобща история» на Карамзина бяха ми настолните книги. И освен дето се запознах с тогавашното сръбско наречие, но и с гръцкото се запознах. . .» (Арх. ПРС, п. XX, отделна страница — вж. С. Баева. Петко Славейков. Живот и творчество. 1827—1870. С., 1968, с. 47).

«Когато бил в Липиска 1783, Обрадович издал животоописанието си» — Славейков има пред вид книгата на Обрадович «Животь и приключенія Димитріа Обрадовича», издадена в Лайпциг през 1783.

«След това били издадени съчиненията му в Бялград» — събрани съчинения на Д. Обрадович са издадени най-напред през 1818 под название Mezimac.

Стр. 354 — 10-ТЕ ЗАПОВЕДИ ЗАПИСАТЕЛИТЕ — Гайда, г. III, бр. 17, 1 септември 1866, с. 279, без подпис.

Петко Р. Славейков. Избрани произведения. Т. II (Подбор, редакция и бележки на Цветана Македонска.) С., 1956, с. 413.

Формата на «заповедта» Славейков използува и в други случаи — 10-те заповеди за търговците (Гайда, г. III, бр. 2, 15 януари 1866, с. 38), Общи правила за здравието (Гайда, г. II, 22 ноември 1865), Дванадесетте заповеди (Македония, г. II, бр. 13, 24 февруари 1868, с. 2).

Стр. 354 — [«ДА ИЗВЕСТИМ»] — Гайда, г. III, бр. 17, 1 септември 1866, с. 280, без подпис, в рубриката Книжевност.

Стр. 355 — ДУХОВНИ КНИЖКИ, ПОМЕСЯЧНО СПИСАНИЕ, ИЗДАВАНО ВЕДНЪЖ В МЕСЕЦЪТ ОТ Р. И. БЛЪСКОВА. КНИЖКА ПЪРВА (страници 32), печатана в Болград, в училищната печатница — Гайда, г. III, бр. 18, 15 септември 1866, с. 293—294, без подпис, в рубриката Книжевност.

Отзив за книжка първа от втората годишнина на сп. Духовни книжки за поучение на всяк християнин, издавано от Рашко Илиев Блъсков. Първата годишнина (кн. 1—8) излиза от март 1864 до октомври 1865. Списанието подновява излизането си след 10-месечно прекъсване.

Стр. 357 — [ИЗВЕСТИЯ] — Гайда, г. III, бр. 18, 15 септември 1866, с. 294—295, без подпис, в рубриката Книжевност.

«Годишни календарчета за 1867 година видяхме няколко. . .» — Става дума за: 1) Календар с болгарските празници. 1867. От книжарницата Д. В. Манчева. Виена, у книгопечатница Л. Сомер. 16 л. 32°. П. 847; 2) Българско народно календарче за година 1867. С изнамерените досега български светии. Събрано и издадено от Еня Хр. Карпачева, а напечата ся с иждивението на Илия Х. Костов от Русе, в книгопеч. на А. Манасияна и съдруж. в Цариград. [1866]. 35, 13 с. 12. Цена 60 пари.

За 1867 са издадени още два календара: 1) Календар за 1867 редовна година. С предвещание на астронома Казамия. Цариград, в печат. Т. Дивитчианова. 26 л. 8°. Църк.-слав. букви. [Анонимен]; 2) Календар с предвещанията на знаменития астролог Казамия за година 1867. Побългарил Р. И. Блъсков. Болград, в Училищната книгопечатница, 1867. 36 с. 16°. Цена $^1/_2$ цванец или 70 пари.

Стр. 358 — АЛБАНСКИЙ БУКВАР — Македония, г. I, бр. 9, 28 януари 1867, с. 4, без подпис.

Стр. 359 — [«ГОЛЕМИ ЗАСЛУГИ В НАРОДНАТА НИ КНИЖНИНА»] — Македония, г. I, бр. (92) 47, 21 октомври 1867, с. 4, без подпис.

Раковски. Текстът се откроява на страницата в черно каре.

За връзките на Петко Р. Славейков с Раковски и за отношението му към него П. Динеков пише: «В основните си чувства и образи неговите патриотични стихотворения, писани през тези (50-те — б. р.) години, са съзвучни с бунтовните песни на Раковски и Чинтулов. Славейков търси и личен контакт с тях. През 50-те години той разменя с Раковски редица писма (такова е например запазеното му писмо от 25. VI. 1858 г., изпратено от Търново), изпраща му сбирка народни песни (запазени в архива на Раковски), през 1861 г. сътрудничи на «Дунавски лебед». Славейков се среща два пъти с Раковски — в Плевен по време на Кримската война и през 1861 г. в Одеса. През 1858 г. Славейков характеризира Раковски в писмо до Палаузов със следните думи: «Аз зная неговата пламенна душа и почитам неговото, неговото, тъй да кажа, н е и с т о в о родолюбие, което не е секиму дадено. . .», а след смъртта му успява да помести некролог в «Македония» (История на българската литература. Т. II. Литература на Възраждането. С., 1966, с. 296).

Стр. 359 — [«И У НАС ЛЕЖИ БОГАТО СЪБРАНИЕ»] — Македония, г. I, бр. 35, 29 юли 1867, с. 4, без подпис, в рубриката Книжевни вести.

Стр. 360—[«СВЕТЛАТА ЗВЕЗДА НА БЪЛГАРСКИЙ ГЕНИЙ»]—Македония, г. II, бр. 6, 6 януари 1868, с. 4, без подпис.

Д-р Петър Берон е убит на 21 март 1871 в Крайова. Некрологът на Македония отразява един слух, широко разпространен през 1868 — че д-р П. Берон е убит в Париж.

Стр. 361 — [«КАТО ОБРАЗЕЦ ЗА МАКЕДОНСКИТЕ НАШИ БРАТИЯ ПИСАТЕЛИ»] — Македония, г. II, бр. 33, 13 юли 1868, с. 3, без подпис.

П. Р. Славейков. Съчинения. Т. V. (Съставител С. Баева.) С., 1977, с. 347.

«Едного само познаваме от младите наши момък с поетически способности. . .» — Според акад. Петър Динеков тези думи на П. Р. Славейков се отнасят за Христо Ботев. «Преди всичко — пише П. Динеков — трябва да се изтъкнат големите му (на П. Р. Славейков — б. р.) заслуги като редактор и издател, като литературен организатор, като покровител на млади таланти. При него започва литературната си дейност Христо Ботев — Славейков обнародва в «Гайда» през 1867 г. стихотворението му «Майце си» и пръв дава оценка на таланта му. Имаме всички основания да смятаме, че за Ботев се

отнасят думите, които пише през юли 1868 г. в «Македония»: «Жалко е, че между нашите писатели не виждаме не само поетически таланти, но нито таквизи, които с наклонност поне да ся занимават по тази част на книжнината ни. Едного само познаваме от младите наши момък с поетически способности, но и той или не пише вече нищо, или нищо не обнародува и не издава, което е немалка загуба за нашата книжнина.» За Славейков навярно остава неизвестно, че Ботев е обнародвал през януари 1868 г. във в. «Дунавска зора» в Бранла стихотворението «Към брата си». Не случайно Ботев се обръща към Славейков — през 60-те години той е не само признат и популярен поет, но и утвърден литературен авторитет, показал на страниците на «Гайда» своите реалистични позиции.» (П. Динеков, Петко Р. Славейков — в История на българската литература. Т. II. Литература на Възраждането. С., 1966, с. 345).

«Ще преведем тука кратко едно стихотворение на едного от повещите в това изкуство нашего съотечественика, който е вече известен на читающата наша публика с трудовете си по тази част.» — Стихотворението «До майка ми», поместено в статията, е от Райко Жинзифов. Публикувано е най-напред във в. «Дунавска зора, г. I, бр. 21—22, 1 и 8 април 1868 със заглавие «До българската майка» и подпис: Жинзифов. При публикацията в «Македония» има редакционни промени.

Стр. 363 — ДЛЪЖНОСТИТЕ НА ПУБЛИЦИСТИТЕ — Македония, г. III, бр. 1, 3 декември 1868, с. 2—3, без подпис.

Стр. 365 — ЛЮБЕН КАРАВЕЛОВ — Македония, г. III, бр. 12, 15 февруари 1869, с. 5, без подпис.

«. . .научаваме ся, че злочестият тойзи наш съотечественик от седем месеци насам и досега бил и е все запрян.» — Л. Каравелов е арестуван в Нови Сад и държан осем месеца в затвора след убийството на сръбския княз Мих. Обренович на 29 май 1868. Каравелов е освободен от затвора на 4 януари 1869 и признат за невинен.

Петко Р. Славейков проявява постоянно внимание към творчеството на Любен Каравелов. Във в. Македония (г. I, бр. (92) 47 от 21 октомври 1867, с. 4) в рубриката Книжевни вести е публикувано съобщение за излизането в руския печат на «Българи от старо време» и на «Записки за България и за българите». Някои от статиите на Каравелов са препечатани в «Македония» — уводната част от статията «Восточный вопрос и Болгария. Сочинение И. П. Липранди. Москва, 1868 г., in 8°, стр. IV и 139» (Македония, г. IV, бр. 4, 25 ноември 1869), «За българският език» (Македония, г. IV, бр. 10,

19 декември 1869), «Нашата книжевност» (Македония, г. IV, бр. 12, 24 декември 1869), «За езикът» (Македония, г. IV, бр. 30, 7 март 1870), «Книжевни присъди» (Македония, г. VI, бр. 3, 18 януари 1872, с. 3, с бележка на редакцията: «Всичко това е право, само че е остричко и безсолничко изказано»).

Стр. 366 — О и У — Македония, г. IV, бр. 25, 14 февруари 1870, с. 3, без подпис, в рубриката Язикословни бележки.

Стр. 367 — ГРИГОРИЙ САМБЛАК — Македония, г. IV, бр. 40, 7 април 1870, с. 2, без подпис.

«. . .в 1418 год. ходил на римскийт Костницкий събор, но с какъв успех ся е върнал не ся знае.» — Става дума за Констанцкия събор, свикан от папа Йоан XXIII по почин на германския император Сигизмунд. Съборът имал за цел да обедини християните под скиптъра на папата; заседавал с различен състав и с прекъсвания от 1414 до 1418 г. «Литовското пратеничество начело с Цамблак направило впечатление и с числеността си, и със своя вид, облекло и пр. Свитата от триста души, между които руски князе и боляри, литовски велможи, висши духовници, и едните, и другите с разкошно и своеобразно облекло, била посрещната от самия германски император. Съборът не е дал очакваните резултати. Но участието на Григорий Цамблак в събора, независимо от това дали той е бил за обединяване на християните под върховенството на папата, както гласи латинският текст на неговото «Слово към отците», или пък е бил само за разбирателство между всички християнски народи поради заплахата на турските завоевания — според славянския текст на това слово. . .» (В. Велчев, Григорий Цамблак — в История на българската литература. Т. 1. Старобългарска литература. С., 1962, с. 328).

«. . .на другата година 1419 той ся представил.» — В бележка към четвероевангелие от XVI век (в атонския манастир «Св. Павел») е отбелязана датата на смъртта на Григорий Цамблак; «В лето 6928 I от сътворението на света или 1420 от н. е. I индикт 13 представи се руският митрополит Григорий Цамблак» (Л. Стояновић, Стари српски записи и натписи, III, Београд, 1905, с. 47, № 495).

Стр. 369 — ЧИТАЛИЩЕ. ПОВРЕМЕННО СПИСАНИЕ, издавано от Българското читалище в Цариград. Октомврия 1, 1870. Книжка 1. Цариград 1870. В печатницата на в. Македония. На голяма осмина печатний лист, страници 48 — Македония, г. IV, бр. 87, 10 октомври 1870, с. 2, без подпис.

Публикуваният тук текст е втора част на статията «Книжевно

обозрение. Двете любословни списания». Първата част е озаглавена «Периодическо списание на Българското книжовно дружество. Т. I, кн. 1. Браила, 1870». Петко Р. Славейков съобщава програмата на списанието и цитира откъси от две статии в него; не прави никакви оценки и бележки.

«. . .талантливийт преводител на «Последните дни на Помпея» — Преводачът е Никола Михайловски.

Периодическо списание и Читалище са рецензирани многократно във възрожденската периодика. Нешо Бончев обнародва голяма сатирична статия под заглавие «Читалище. Повременно списание, издава ся от българското читалище в Цариград. Главен редактор М. Д. Балабанов, 1870—71, № 1—II», печатана в Периодическо списание, г. I, 1871, кн. 4, с. 81. Главен прицел в критиката на Нешо Бончев са публикациите на Марко Д. Балабанов. «Напредък», «Климатът и человеческият напредък», «Напредък в девятнадесятий век», «Български напредък». За езика на М. Балабанов Нешо Бончев пише: «И с какъв дъбов, блудкав език е написана всичката статия; ни една здрава и ясна мисъл, а само едно преливане вода из един медник, та в други.» Втората част на статията е посветена на превода на «Илиада», направен от Григор Пърличев и печатан в Читалище, г. I, 1871, кн. 11—13.

Революционният печат също много често критикува двете списания — вж. Л. Каравелов: Периодическо списание. . . — Знание, г. I, бр. 1, 15 януари 1875; бележки за Читалище има в Свобода, г. II, бр. 23, 20 ноември 1871 и г. III, бр. 4, 22 юли 1872; Христо Ботев също е автор на бележки за Читалище и Периодическо списание — Знаме, г. I, бр. 1, 8 декември 1874, бр. 10, 2 март 1875.

Стр. 372 — ЩО Е РОМАН — Читалище, г. I, кн. 3, 1 ноември 1870, с. 79—83, подпис: Медникаров.

Петко Р. Славейков. Избрани произведения. Т. II (Подбор, редакция и бележки на Цветана Македонска.) С., 1956, с. 414.

«Най-после ний ще повторим още веднъж да кажем тука, че в романите, новелите и приказките нам ни най-вече аресва рускийт начин на писанието» — Пословична е любовта на Славейков към руската литература. В архива и творчеството му има преки свидетелства, че е познавал твърде рано (края на 40-те години) някои съчинения на Гогол. Чрез Галаховата христоматия, подарена му от Н. Михайловски през 1849, Славейков се запознава с откъси от «Тарас Булба», «Старосветски помешчици» и «Мъртви души». Повестта «Тарас Булба» се споменава в ранна архивна бележка (Арх. ПРС, п. VI, т. 4, л. 1, на корицата); в писмо до Николай Хр. Палаузов от 21 март 1853 Славейков говори за «сочиненията Пушкинови и Го-

[първи превежда Гогол на български език — началото на гл. VII от «Мъртви души» под заглавие «Двамата писатели (превод от Гоголя)» — Цариградски вестник, г. IX, бр. 398, 27 септември 1858.

В Кургановия «Письмовник» П. Р.Славейков намира не само руски народни пословици и поговорки и образци от произведенията на най-видните руски писатели от XVIII в., но и сведения по теория на литературата. В дописки си «Прогласяние на гласа от пусто горе телелейско» (България, г. II, бр. 67, 1860) Славейков превежда цитат от Белински. Подробен анализ на възгледите на Петко Р. Славейков с руската литература може да се намери в книгите: С. Русакиев. П. Р. Славейков и руската литература. С., 1956; П. Динеков, Петко Р. Славейков. Творчески път. С., 1957; С. Баева, Петко Славейков. Живот и творчество. 1827—1870. С., 1968.

Стр. 375 — КНИГИТЕ И ВЕСТНИЦИТЕ ИМАТ ДУША — Пчелица, 1871, кн. 1, с. 3—4, без подпис.

Петко Р. Славейков. Избрани произведения. Т. II (Подбор, редакция и бележки на Цветана Македонска.) С., 1956, с. 419.

Стр. 376 — ВЕСТНИКАРСТВОТО — Македония, г. V, бр. 20, 18 май 1871, с. 1, без подпис.

Стр. 379 — [ЗА НАШИЯ КНИЖОВЕН ЕЗИК] Читалище, г. I, кн. 21, 1 август 1871, с. 645.

Петко Р. Славейков. Избрани произведения. Т. II (Подбор, редакция и бележки на Цветана Македонска.) С., 1956, с. 417.

Този текст е част от бележките на Петко Р. Славейков към статията на Иван Богоров «Третьо упътване за български език» — Читалище, г. I, кн. 21, 1 август 1871, с. 641. Редакцията дава под линия следната бележка:

«Читалището, което е вече в крайт на пръвата си година, не е имало досега случай да ся занимае с предмети по язикославна част, ако и да желае да послужи на съотечествениците ни и в туй отношение. А извън, от нашите български филолози и списатели, то не е било честито да приеме освен настоящата статия на г. Богорова, която не е съвсем безинтересна и съдържава доста уместни наставления, немалко полезни за нашите млади и неопитни писатели. По тази причина, както и за да покажем колко високо ценим трудовете на ония, които ся занимават по тази част, и да подсетем и други вещи и компетантни в тази отрасъл на науката лица занапред да не забравят отворените за произведенията им страници на повременното ни

списание, ний даваме почтено място в страниците на Читалище на статията на г. Богорова.

Там, гдето статията на г. Богорова ни ся вижда да не е сполучлива, то е претълкуването на примерите, които доважда, и в критиката му на язика на г. П. Р.Славейкова. Г. Славейков обича да направи набързо някои бележки върху г. Богоровата статия, на която има право да отговори, и ний ги обнародваме заедно, като съдържащи някои добри идеи, които ний споделяме и като излезли из перото на един български списател, на когото никой не може да оспорва познанието на българский язик.»

На с. 645—648, 650—653 са поместени 16 бележки на П. Р. Славейков, в които той коментира отделни моменти от статията на Богоров.

Стр. 380 — ДВА ПОЕТАВ СРАВНЕНИЕ. СТАНКО ВРАЗ И ВЕРЕШМАРТИ — Читалище, г. III, кн. 2, 30 ноември 1872, с. 187—191, без подпис.

П. Р. Славейков. Съчинения. Т. V. (Съставител С. Баева.) С., 1977, с. 353.

Петко Р. Славейков е редактор на третата годишнина (1872—1873) на сп. Читалище. Тази статия, която може би е авторизиран превод, приема за Славейкова, както и редица неподписани литературни стати в третата годишнина на сп. Читалище,

Стр. 384 — ДВЕ ЧУЖДИ КНИГИ Рад Югославенске академие знаности и уметности. Книга XII и XIV, у Загреб, 1870—1871. Вестник народнога земаљскога музеја, у Загреб, 1871— Читалище, т. III, кн. 2, 30 ноември 1872 с. 191—194, без подпис.

П. Р. Славейков. Съчинения. Т. V. (Съставител С. Баева.) С., 1977, с. 351.

Стр. 387 — ЕДНА ЗЛАТНА ДУМА — Читалище, г. III, кн. 3, 30 декември 1872, с. 284—286, без подпис.

П. Р. Славейков. Съчинения. Т. V. (Съставител С. Баева). С., 1977, с. 349.

Стр. 390 — ЛЕТОСТРУЙ ИЛИ КЪЩЕН КАЛЕНДАР за простата година 1873. Пета годишнина. Издава книжарницата на Хр. Г. Данова и с-ие Напредък. Наръчни книжки за онези, които желаят наука и успех. Книжка първа (как да ся учат уроци). От Андр. С. Цанов, 1873 — Читалище, г. III, кн. 4, 30 януари 1873, с. 376, без подпис, в рубриката Нови книги.

П. Р. Славейков. Съчинения. Т. V. (Съставител С. Баева.) С., 1977, с. 363 под заглавие «Нови книги. Летоструй или. . .»

В рубриката Нови книги, г. III, кн. 4 на Читалище Славейков помества поредица критични бележки — «Летоструй». . .», «Писмо

до български екзарх. . .», «Разменение на две думи. . .», «Велизарий. . .»; тук има преки доводи за установяване на авторството. Така в «Разменение на две думи. . .» се среща следният израз: «. . .г. Шишков захваща разменението на двете си думи със заграничният спасител-критик и свършва с двесте попръжни връз нас, многогрешнийт Славейков». Във «Велизарий. . .» има несъмнени автобиографични елементи.

Бележка за Летоструй за 1875 пише и Христо Ботев — Знаме, г. I, бр. 7, 26 януари 1875.

Л. Каравелов рецензира подробно Летоструй в статиите си «Български народен календар за проста година 1875» — Знание, г. I, бр. 4, 1 март 1875, и «Летоструй, бълг. народ. календар за 1876» — Знание, г. II, бр. 2, 29 февруари 1876.

Стр. 390 — ПИСМО ДО БЪЛГАРСКИЙ ЕКЗАРХ (ЛИСТИНА ОТ 8 СТРАНИЦИ, ПИСАНА И ИЗДАДЕНА ОТ ВЪЛКА НЕЙЧОВА) — Читалище, г. III, кн. 4, 30 януари 1873, с. 376—378, без подпис, в рубриката Нови книги.

П. Р. Славейков. Съчинения. Т. V. (Съставител С. Баева.) С., 1977, с. 364.

Първият български екзарх, към когото е отправено писмото, е Антим I (Атанас Михайлов Чалъков), видински митрополит, избран за екзарх на 16 февруари 1872.

Още през 1872 Петко Р. Славейков обнародва «Отворено писмо до Негово Блаженство екзарха» — Македония, г. VI, бр. 16 11 юли 1872, в което сочи, че Антим I не изпълнява народната воля, че действува под влияние на «шепотници» (Хаджи Иванчо Пенчович и др.). Славейков предупреждава екзарха за опасността, която се крие във всяко солидаризиране с най-консервативните кръгове.

Стр. 393 — РАЗМЕНЕНИЕ НА ДВЕ ДУМИ С ЕДИН ЗАГРАНИЧЕН СПИСАТЕЛ-КРИТИК (ЛИСТИНА ОТ 16 СТРАНИЦИ, ИЗДАДЕНА ОТ Т. ШИШКОВА) — Читалище, г. III, кн. 4, 30 януари 1873, с. 378—379, без подпис, в рубриката Нови книги.

П. Р. Славейков. Съчинения. Т. V. (Съставител С. Баева.) С., 1977, с. 366.

Т. Шишков е един от често рецензираните и в повечето случаи от най-силно осмиваните и иронизираните от Петко Р. Славейков автори. Шишков отговаря на критиката и така се повежда дискусия. «Заграничният списател-критик», срещу когото е насочена брошурата на Т. Шишков, е Нешо Бончев, който в статията си «Читалище. Повременно списание. . .» (Периодическо списание, г. I, 1871, кн. 4, с. 81) между другото казва: «В забележката си г. Д. Е. [Д. Енчев — б. р.] пише, че Волтер изпаднал отдавна и не е вече на мода. А кой е сега на мода? Горбанов ли? Шишков ли? Или Балабанов и съдружие? Нема и прочутите писатели са като женските рокли, днеска на мода, а утре не на мода?»

По повод на осмиваната тук «Песен на добродетелта», печатана в Читалище, г. I, кн. 3, 1 ноември 1870, с. 83, Нешо Бончев отбелязва в същата статия: «Не е на добро и това, че г. Шишков и той запя и пее много безсолно и блудкаво, че добродетелта не остава без награда. Ние мислехме инак за добродетелта, но сега трябва да повярваме на г. Шишкова, защото той трябва лично да е познат с тия неща.»

В революционния възрожденски печат Т. Шишков и книжовните му трудове са постоянен обект на сатира — вж. Христо Ботев, «Хайде на изложбата», Будилник, г. I, бр. 1, 1 май 1873, «Песен на букурещките български ергени», Будилник, г. I, бр. 3, 20 май 1873, бележка за статия на Стойков [С. С. Бобчев] за Периодическо списание — в Знаме, г. I, бр. 2, 15 декември 1874, фейлетон (предполагаемо авторство на Ботев) с начало: «В 5891 година от Рождество Христово. . .» — във в. Независимост, г. III, бр. 38, 9 юни 1873; вж. също и Любен Каравелов: бележка за драмата на Шишков «Велизарий» във в. Независимост, г. III, бр. 30, 14 април 1873, бележка за учебника на Шишков «Елементарна словесност. . .» — Независимост, г. III, бр. 37, 2 юни 1873.

Стр. 394 — ВЕЛИЗАРИЙ, ИСТОРИЧЕСКА ДРАМА В ДВЕ ДЕЙСТВИЯ (ПО Х. К. Х. ТРАУДЦЕНА), СЪСТАВИЛ Т. ШИШКОВ — ЦАРИГРАД, 1873 — Читалище, г. III, кн. 4, 30 януари 1873, с. 379—384, без подпис, в рубриката Нови книги.

П. Р. Славейков. Съчинения. Т. V. (Съставител С. Баева). С., 1977, с. 367.

За Шишковия превод на драмата «Велизарий» Л. Каравелов пише следната бележка: «Г. Шишков е напечатал историческа драма под заглавие «Велизарий». Всичкото това ни доказва, че ние се занимаваме не само със своята собствена история, т. е. не само с нравите и обичаите на българският народ, а и с византийските хронографи. Имаме пълно право! И Шекспир е вземал сюжети за своите драми на гръцката и римската история; а г. Шишков принадлежи в числото на най-великите писатели» (Независимост, г. III, бр. 30, 14 април 1873).

Стр. 400 — ИВАНКУ, УБИЕЦЪТ НА АСЕНЯ I — Драма в пет действия от В. Друмева — Браила. Печатница Триъгълник. 1872 — Читалище, г. III, кн. 5, 30 февруари 1873, с. 477—478, без подпис, в рубриката Нови книги.

Петко Р. Славейков. Избрани произведения. Т. II (Подбор, редакция и бележки на Цветана Македонска.) С., 1956, с. 421 под заглавие «Иванко».

След литературно-критическия анализ на драмата Славейков преразказва и нейното съдържание. Преразказът по установената издателска традиция не се включва в основния текст на статията, а се цитира в бележките. Така постъпваме и сега:

«Исаак някой си грък и севастократор византийский, заробен от Асеня в боевете му с гърците, живеял свободно в Търново, при него била дошла изпосле от Цариград и дъщеря му Тудорка, която и станала ближна приятелка на Асеневата дъщеря Мария. Мария била влюбена във военачалника Асенев Иванка, а Иванко задирял геркинята Тудорка. Лукавийт грък, като злоупотребявал великодушието Асенево, не стоял мирно; в славолюбивите си замисли да види дъщеря си на търновский престол или ако не, а то да произведе поне междуособие между българите в полза на Византия, с която бил в сношение, сполучил да засее в сърцето на Иванка семето на властолюбието и, подпомаган от дъщеря си, настроил го да ся реши да убие Асеня и да похити престолът. Милко, млад един велможа от неизвестен род, влюбен в Мария, но презиран от нея по-предпочтение на Иванка и отвърлен от Асеня, за да си отмъсти присъединява ся на Иванка в заговорът и подпомага го в намеренията му. Драгомир, Иванковът брат, като съветник на Асеня бил и той в заговорът, както и Добрин, друг един от старите велможи. Съзаклятниците ся затруднявали само от присъствието на Петра, Асенев брат, в Търново и от Сима, друг един от старите велможи, който оставал верен на Асеня, но гъркът, който бил душа на заговорът, карал работата си твърде изкусно и пъргаво: с някакви лъжовни писма от Цариград той сполучил да заподозри Петра и да го представи, че бил уж в споразумение с гърците и работял, за да свали Асеня от престола и да възлезе той; с това те изработили неговото удалечение от Търново, а Сима го премахнала с отрова дъщеря му. Но Иванко все еще не ся решавал да тур и ръка на Асеня, когато Исаак го стреснал с известието за пристигането на Отца Ивана от Цариград и го накарал да ся реши. Отец Иван, достоин, деятелен и безстрашляв българин, калугер и духовник Асенев, наистина бил дошел и открива Асеню съзаклятието, но Иванко, който бил излъстил Мария да му даде един ключ, за да може да влязва в царските палати, влязъл еще през истата нощ, та убил Асеня, а

прогласили, че Петър го уж убил. Мария, която ся намерила донейде участница в убиването на баща си, полудяла и за да не ги изкаже, затворили я в един манастир. Но хитрата нагледница Мариина баба Кера, която можла да догади работата, постарала ся да разпръсне между народа слухът, че не е Петър, който убил Асеня, но е Иванку. Иванку ся мислял вече за утвърден на престола и Исаак тъкмял да стане тъст на Иванка и гледал само как да докара работите, щото да ся вмъкне гръцка войска в България. Но Отец Иван бил намерил Петра и поради неговата нерешителност да ся вдигне връз Иванка, завежда го в Търново, дето влязват като просеци и там показва му очивестно теглилата на народа, срещат ся случайно с горката Мария и с Милка, който бил пратен от Иванка да ги дири. Милку и Мария заедно с Петра и Отца Ивана изчезват. Петър ся решава, събира войска и обсажда Търново. Отец Иван ся враща в Търново и под вид на певец става приближен на Иванка; той успокоявал с песните си гризенията на съвестта му и бил в сношение с Петра. И най-после, когато работите вече узреяли, на едно угощение Отец Иван изобличил в пеянието си Иванка и за по-голямо подействование над обръжените връз него, извежда от потайни врата лудата Мария и я представя на очите им и после ся оттегля пак с нея, а в това време Петър превзема градът. Милку с няколко войници нападa на царските палати, сбиват ся с Иванка, но Иванко го убива и погва войскарите му. Исаак и Тудорка уплашени тъкмят ся да бягат и търсят Иванка. Става бой вън от сцената. О. Иван в калугерските си дрехи, с меч и кръст в ръце, придружен от Петра и от войниците му, явява ся най-после и с «Мир и любов на всички! Да живее Петър Асен!» драмата ся свърша.

Има и в тази драма две-три песни, но колко те са своевременни и как стоят на място там, дето тряба да привлекат вниманието на зрителите; а не са турени както в преправената драма на г. Шишкова там, дето не служат за друго освен да нащърбяват произвеждането от представленията впечатление».

Петко Р. Славейков е между първите рецензенти на Друмевата драма. (Подробен анализ на Славейковите статии за «Иванко» виж в книгата на Георги Димов — Българската литературна критика през Възраждането. С., 1965, с. 111.) Един месец след отзива на Петко Р. Славейков Любен Каравелов печата в Независимост, г. III, бр. 28, 31 март 1873, статията «Български драми», в която, макар да изказва мнение, че българската драма трябва да отразява съвременния живот, дава висока оценка за Друмевата творба: «Драмата на г. Друмева може да се нарече първо дело, т. е. първо появление в българската литература. Из всичко се види, че г. Друмев е знаял що пише, за кого пише и какво трябва да пише. . .» В края на статията

Каравелов заключава: «С една дума, г. Друмев е буква А, след която вървят и другите.»

Стр. 401 — НЕ ЩЕ МОЖЕ ИЛИ ГЛЕЗЕН МИРЧО. Нова (?) комедия в три действия от Т. Шишкова — Цариград, в печатницата на Читалище, 1873, на средня осмина, 72 стр. — Читалище, г. III, кн. 5, 30 февруари 1873, с. 480—482, без подпис, в рубриката Нови книги.

П. Р. Славейков. Съчинения. Т. V. (Съставител С. Баева.) С., 1977, с. 372.

Комедията на Т. Шишков «Не ще може или Глезен Мирчо» е побългарен превод на комедията «Недоросль» (1781) от Д. И. Фонвизин.

Стр 403 — [«ПЕСМЕ МАКЕДОНСКИ БУГАРА», «ВЕДА СЛОВЕНА» И СТЕФАН ВЕРКОВИЧ] — Читалище, г. III, кн. 6, 31 март 1873, с. 536—542, без подпис, в рубриката Книжевност.

П. Р. Славейков. Съчинения. Т. V. (Съставител С. Баева.) С., 1977, с. 374, под заглавие «Книжевност».

«Няколко години след изданието на тези песни г. Веркович открил, все пак по тези покрайродопски места, други някои стари песни български, в които се възпявало преселението на някой народ «от крайна земя» (мисли се да е Индия), основанието на първобитната светска цивилизация, в която ясно се изказва участието на Орфея». —Тук става дума за голямата сензация в науката, предизвикана от съобщението на Стефан И. Веркович през 1867 година, че са открити български народни песни за Орфей и древната история на славяните. Въпросните песни са предадени на Веркович като народни от учителя Иван Икономов Гологанов от с. Горно Броди, Серско. В края на 1867 Веркович издава в отделна книга «Древняя болгарская песня об Орфее» (в превод на руски език от Райко Жинзифов). По-късно излизат и два големи тома: «Веда словена. Български народни песни от предисторично и предхристиянско доба. Книга I, Белград, 1874» и «Веда словенах. Обрядни песни от езическо време. Упазени со устно предание при македонско-родопските българомаци. Книга друга, С. Петербург, 1881».

За дейността на Стефан Веркович в българската фолклористика виж П. Динеков, Делото на Стефан Веркович — предговор към книгата Стефан И. Веркович, Народни песни на македонските българи. Книга първа. Женски песни. С., 1966; също Ана Райкова, Стефан Веркович и българите. С., 1978.

Стр 408 — [СЕДЕМ БЕЛЕЖКИ ПОД ЛИНИЯ В СТАТИЯТА НА Д. П. ВОЙНИКОВ ЗА ДРАМАТА «ИВАНКО»] — Читалище, г. III, кн. 7, 30 април 1873, с. 662—671, и кн. 8, 31 май 1873, с. 756—759, подпис след първата бележка: П. Р. С.

Петко Р. Славейков. Избрани произведения. Т. II. (Подбор, редакция и бележки на Цветана Македонска.) С., 1956, с. 423 — дадени са част от бележките под заглавие «За драмата «Иванко».

Всяка от седемте бележки на Петко Р. Славейков е коментар на отделен момент в голямата статия-писмо на Добри П. Войников, напечатана в рубриката Критика на сп. Читалище, г. III, кн. 7 от 30 април и кн. 8 от 31 май 1873.

Седемте бележки на Славейков се намират в първата част на Войниковата статия (с. 622—671), поместена в кн. 7 на Читалище за 1873. След продължението на Войниковата критика в кн. 8 (с. 746—759) има редакционна бележка, която е също несъмнено от Петко Р. Славейков. Тази последна, заключителна, послесловна бележка започва с думите: «Както виждаме, следованието на г-н Войниковата критика не е освен повторение все пак на истите махани и порицания. . .»

За да бъде напълно ясен ходът на спора между Славейков и Войников, тук привеждаме и пълния текст на Войниковата статия с точно означение на местата, където са направени Славейковите бележки под линия.

[Д. П. Войников
до редактора на «Читалище»]

Г-не редакторе на Поврем. Спис. «Читалище«,

В 5-й брой от III година на вашето Повременно Списание идете да зарадвате читателите и изобщо съотечествениците ни с появението на една капитална пиеса за бъдещият наш народен театър. С това изпълнявате своята редакторска длъжност. Насърчаването е добро нещо: с него се дава потик на книжевното ни развивание и напредуване. Така и би трябало да се насърчават Друмевци и Шишковци. Във ваша длъжност е не малко и да показвате правия път, по когото тряба да се ходи на книжевното поле. Като новаци ние твърде лесно можем да оловим път, който не води там, дето ни се иска да стигнем. Сяка от многото пътеки, що излизат на книжевното поле, има си и водача. Този водач придружава ли ни, не ще се заблудим в търнието.

Вие, г-не редакторе, сте на средището на това поле и оттам струвате си братска длъжност да посрещвате излезлите на път наши книжевници. А като видите, че някой от тях се е залутал из шумака, ще му извикнете: «Братко! Насам, насам; тук е пътят.[1] (Следва под линия първата бележка на П. Р. Славейков — б. р.). Този братски глас си изпълнява длъжността, която има, за да извлече заблуждения пътник; стига този пътник да бъде свесен и не глух. Още ако се е залутал в тъмнина, вие можете да му посветите, стига той да види. Ако ли пътникът заедно със своето светило — водачът — иде право, вие го посрещвате с братското добре дошел и любезно го препоръчвате на Музите, които, като го намерят за достоен, увенчават го с неувядаемите си венци за слава на потомството.

Това вярвам да става от Ваша страна при появяването на нови книги. В гореспоменатия брой на «Читалище» посрещвате две нови книжки: Иванку, убиецът на Асеня I-й, Драма от В. Друмева и Не ще може или Глезен Мирчо, Комедия от Т. Шишкова. Първата е, казвате, оригинален труд, и труд немалък и не какъв да е, а труд, който прави почет на книжнината ни, в която досега не се е виждало таквози приобретение. Другата, думате, да била «една пак преправена работа от г. Шишкова». За едната намирате за добре да премълчите вашите бележки върху развързката на драмата, която намирате за слабичка. Като не щете да счупите вашето очарование, възбудено от «другите сполуки на г. Друмева», отказвате се да търсите махани. За втората вашите бележки намират доста място заедно с препоръката, що й-правите на любителите на бълг. сцена.

Делото на г-на Шишкова не ми е още познато; но с делото на г-на Друмева съм доста отблизо познат.

Вие, г-не редакторе, от нямание доста време ли, от особна лична учтивост ли, от събратство ли, намирате слабите страници на г. Друмевата драма като за твърде малки при преимущ·ествата и изяществото на това му творение. Няма съмнение, че ще се съгласите в това: творения, които са за да минат в бъдащето, тряба първо да преминат през ръцете на няколко критики. В полза на това дозволявам си да направя едно разгледване върху драмата на г. Друмева.

Да оставим настрана нашите Райни Княгини и Малакови, които са направени не за бъдащият наш народен театър, а само за една моментална нужда, за едно особно по себе си обстоятелство, още и за частно едно общество. Думата е за «един труд, който прави почет на

книжнината ни, в която досега не се е виждало таквози приобретение».

Нека прочее аз първи дам поне повод за дано прекараме това приобретение в безсмъртното лоно на книжевната слава, дано се сдобием с един български Шекспир.

Вие казвате: «Най-хубавото в тази нова драма е това, че характерите са одържани до поразителна вярност. Няма нищо ни в мислите, ни в думите, което да не е естествено и прч.» С една реч намирате делото за действително художествено. Мене, напротив, ми се види съвсем противното. Аз ще кажа, че драмата на г. Друмева е написана без никакъв план и против правилата на драматическото изкуство: като написана както завърнало, тя не може и да бъде едно художествено произведение. Тя се отличава по много естетически и психологически недостатки и характерите в нея не са никак одържани до поразителна вярност, а още някои от тях нямат даже определението си. Още тя не съставя едно цяло драматическо.

Да видим как тъй. Но преди да се впустим в преглеждането, нека забележим, че днес, за да напише някой едно както тряба драматическо дело, тряба, при драматическите закони, да познава щогоде и от позорищното изкуство, а именно: сценическата иллузия, която тряба от начало до края на делото да владее; как разните появявания на действующите лица ще съставят разни картини по духа и вкуса на пластическата поезия и как тези лица в разните положения на техните роли ще могат да екзекутират своите декламации и мимика с оная естетическа хубост, която непременно тряба да произведе ефект.

Заради това днес едно драматическо дело се разгледва по две страни: доколко то е поетическо и доколко то е позорищно. Най-доброто поетическо дело (както що са някои от старите класически трагедии) може на днешната сцена да излезе за най-просто; а най-простото поетическо дело да изпадне за най-позорищно. Днес най-добра драма се казва онази, която е сполучена и в едното, и в другото. Прочее само такивато драми ще имат честта да бъдат капитални за бъдащият наш народен театър, който ще бъде не както театрите на миналите векове, а както са днес у сичките народи.

Колкото откъм за позорищно художество на г. Друмевата драма нито имам за какво да говоря; тя, ако е да се представи точно тъй, както си е написана, с истите бележки на мимиката, що той имал злочестината да назначи на много места, тя ще въстане повече против развития вкус в позорищните хубости, отколкото да угоди. Може за един неразвит вкус да бъде нещо си, но страшно е на много места да не преспи и него.

Разглеждането ми ще бъде само върху чисто драматическото художество, което се изискува от драма поне за прочитание.

Действие първо

Това действие започва с Мария и Тодорка, които готвят китки за някакво си тържество — «за царювът ден». В самото начало г. Друмев вече греши против единството на делото: защото той го започва с един вид епизод, който остава съвсем отцепен от цялото на самото дело. Чрез него любопитството на зрителя или на читателя се възбужда и вече иска да види как тия китки ще красят онова предказано вече царско тържество. Драмата се свърша, а той не види нищо такъво. И тъй любопитството му на първа ръка ще бъде незадоволено. Това е една голяма и непростителна погрешка на едно какво и да е съчинение.[2] (Следва под линия втората бележка на П. Р. Славейков — б. р.).

После идé Милку. Ролата на това лице е една от важните; защото тя се отличава тъй в перипетията на драмата, както и в нейната катастрофа. Но характерът, с когото е представено, не отговаря никак на тая важност. Неговата любов към Мария е тъй Донкишотска, дето баба Кера го зема за «болнав». Този български Донкишот, като няма чувство, за да усети същата причина, по която той не може да бъде любовник на Мария, съединява се с същия негов съперник, предпочитан от него, против Асеня, който не го уважавал да го направи зет. Малко после ний гледаме нашия смешен рицар да се отличава между своите съзаклятници заедно с Драгомира (който сили брата си Иванка да земе без друго Мария за жена) по своето патриотическо чувство, като се противи за докарване гръцките легиони на Исака в Българско. Най-сетне той става издайник, за да умре от ръката на своя съперник Иванка. Какъв характер е този? Удържан ли е до поразителна вярност?[3] (Следва под линия третата бележка на П. Р. Славейков — б. р.).

Или как, колкото за Милка, нека кажем, че е имал причина, за да земе участие в заговора против Асеня. Ами другите велможи, Драгомир и Добрин, от що подбудени, за да решат убиването на добрия си цар, който драмата ни го представи за свят човек? Иванко е подбуден от властолюбие, ами те от що? Само за хатъра на Иванка ли? Или за да бъдат прости оръдия на лукавия грък?[4] (Следва под линия четвъртата бележка на П. Р. Славейков — б. р.). Ще видим.

Втората сцена захваща с Исака, който стъкмил вече да измами Асеня с лъжовни писма, написани уж като от Петра и о. Ивана, и с тях да посее омраза между двамата Асеновци. В самото начало характерът на Исака, колкото и да се показва пъклен и безсъвестен, но в

истото време гледаме се пак да има черта от съвест: когато нарича о. Ивана с епитета дъртел (вм. дъртак), дума: «Боже, прости ме. . .», като че говори пред някого, а не сам.[5] (Следва под линия петата бележка на П. Р. Славейков — б. р.).

С ролата на Исака г. Друмев греши твърде много против драматическата вероятност. Ролата на това лице е почти еднаква с ролата на хромият дявол, който разкрива покривите на къщята и гледа що правят хората. Тъй и г. Друмев туря в драмата си Исака да се сочи дето не му е мястото и да гледа и да слуша от тайно какво се върши и говори. Добре би било да беше казал, какво Асен, като му дозволил да бъде свободен роб, да му е казал как сичките врата на палата му са отворени и може да влиза и излиза дето ще и когато ще. Тъй Исак, може като грък, има право без причина, без нищо да се намира навред — ту в Иванковите, ту в Асеновите палати — и се непризован.[6] (Следва под линия шестата бележка на П. Р. Славейков — б. р.).

В сяко едно драматическо дело главното лице или героят привлича най-голямото внимание на читателя или зрителя и връх него се носи общата интересност на драмата. В сяка една драма главното лице е в борба против интригите, що сплитат делото, и тая борба се води тъй, щото, колкото отива, да става по-любопитна и по-интересна; докато най-сетне главното лице обори сичките спънки и нанесе славна или грозна победа — в полза на някоя доброчестина или злочестина. Затова и характерът на главното лице изискува се да бъде твърде постоян и решителен. Погрешно е прочее, когато героят се оставя да се води от друго лице и да бъде като просто оръдие, защото такъвото лице не е никак за драма, че у него няма никакъв поетически характер. По тая причина и много пъти характерът на едно драматическо лице не бива вярна копия на истинска личност. Драмата не е история, а поезия. Поетът прочее се одушевлява само от един характер, у когото той намира нещо високо, нещо идеално, нещо благородно и добродетелно, или пък нещо подземно, нещо пъкълно, нещо страшно и трепетно в противоположност на някоя добродетел.

Г. Друмев в драмата си има за главно лице Иванка; но той като драматически поет не намерил в тази личност нищо идеално, нищо поетическо. И с това се отклонява много и много от изящество-то и драматическото художество. Той, като мислил да му даде поетически характер, изгубил му и прозаическия, както става явно по-долу.

Иванко е военачалник и като такъв може да бъде и властолюбив. Той има слабостта да люби вярно една гъркиня, дъщеря на един роб, а да лъже с любов дъщерята на царя си, който го обсипва с милости. Но той не е безсъвестен човек: от една страна казва на брата си Дра-

гомира, какво му е идело много мъчно и тежко да излъже Мария, а от друга страна изповядва голямата си любов към Тудорка, без която той не може. От една страна иска да убие Асеня, за да се качи на трона му, а от друга страна мило му е за него, че бил много добър цар. Какво определение зема сега характерът на г. Друмевия герой? Той не може се определи освен с формулата: а—а+б—б=0. И тъй излиза, че наш Иванку няма своя собствена воля. И за да потвърди това г. Друмев, туря го да се води от Исака, както това става най-явно при убиването на Асеня. Че г. Друмев си избрал едно глупаво лице за герой, не ще съмнение; защото сам той го потвърдява, като туря в устата на Исака да се изказва в дългия си монолог: «Глупав си, Иванко, глупав!» И като кара Иванка сам да признае слабия си дух и да дума: «Как се плаша аз, като си докарам на ум за него (Асеня)!»

Г. Друмев по-добре щеше да стори, ако беше нарекъл драмата си Отец Иван. Или ако искаше да я титулира с любопитното Иванку, убиецът на Асена I, трябаше да свърша драмата си с убиването на Асеня. Но ако Иванку щеше да бъде с таквози глупаво лице, тогази трябаше да я нарече Исак, убиецът на Асеня I; защото не е Иванку, който убива Асеня, а е Исак. Инак драмата на г. Друмева не е едно цяло дело, а са две, от които едното има за герой Исака, а другото — от. Ивана. Другите лица (жалко, че носят името български велможи) не са друго освен едни прости оръдия, или по-добре мишки, с които си играе една котка на име Исак, както това сам г. Друмев потвърдява, като туря в устата на Исака тия думи: «Мишките много кроят, но да видим котката какво ще рече. . .».

Делото на г. Друмева като не е поетическо, не може да бъде драматическо: характерите на неговите повече лица не представат почти нищо високо и идеално, нищо великодушно и героическо. Още той ги представя по-долни от както ги гледаме в самата история. Какъв е характерът на Асеня? На Петра? Приличат ли на онези витязи, които били достойни да изчистят из отечеството си сичките мършавии на лукавата развратница Византия? Такива ли са били двигателите на българския пряпорец, дето един раб грък с една и проста фалшификация на писма да ги замутае тъй лесничката, па без да му дират край, токо да се ненавидят и раздалечат, като да не се не виждат вече никоги. Ей че глупав цар бил Асен, според поетическото перо на г. Друмева! Да види, че най-верният му велможа Симу, като се утрови, намери се убит и пратеникът, който му донесъл лъжовните писма, па да не му стигне умът да попита барим темничерина си. Не! Г. Друмевът цар Асен се оставя да го лъжат като баба и да вярва сичко, без да изпитва. Навярно той е бил добър християнин — да вярва само, а не и да изпитва. Исторический цар Асен, щом се известява за съзаклятието на Иванка, и провожда да му го доведат, за да го изпита и накаже. А що да се каже за Петра? Той е дотолкози упорит, дето упорството му достига до глупост, както ще видим по-долу. Тук нека кажа нещо за жалната раздяла на двамата братя Асеновци, съподвижници на народната слава. (Следва седмата бележка под линия на П. Р. Славейков — б. р).

Съчинителят на Иванка убиеца навярно е мислил с такавато си скроена раздяла да възбуди жал в сърцата на техните зрители. Сполучил ли е в това? Нека видим.

Двамата Асеновци са на сцената. След няколко забикалки Асен издумва на брата си: «Знаеш ли го ти този враг? (вътрешния). Той е. . ., той е — брат ми.» И сочи го с пръст. Петър стреснато извиква: «Ах!. . .» Залавя са за космите и уплашено гледа на Асеня, който му дума: «Брат ми, милият ми брат Петър. . . Чети и се радвай». И с тези думи му подава лъжовното писмо. Петър го прочита и трепери. Асен го обличава, мъмри и му надумва много, но Петър се мълчи и сегис-тогис са постресва. Работата излиза тъй, като Петър да се познава за същ съчинител на лъжовното писмо и като виноват стои пред брата си, без да отговори на думите му. Дори и като му дума: «Позна го. . ., позна писмото си», той не знае или не умее що да отвърне. Най-сетне езикът Петров са развърза и отговори с тези лаконически думи: «Брате, Бог на небето, който вижда и познава сичко, нека бъде съдия между мене и моите клеветници.»* И с тези думи — без да му дири много, много — отива си. След малко, преоблечен в пътни дрехи, той иде да каже на брата си как изпълня «поскоро царската му воля», т. е. склонява да отиде на заточение. Но преди да дойде Петър, приготвен за път, Асен се извести от дъщеря си за сълзите, що чича ѝ пролял, додето излизал из палата. Това известие го туря в двоумение, но пак не ще да изпита дали не е измамен. Най-сетне, с едно горчиво прощавай Петър заминува, а Асен остава на сцената със закрито от ръцете му лице. Зрителите го гледат и не знаят какво той мисли: дали му е жал, дали го е яд, дали не е задоволен с наказанието на брата си. При това жална песен извътре сцената се зачува. Читателят знае, че Петър пее, но зрителят, като не е чувал Петровото пеение, ще се съмнява за кой ще е той, що пее. Или как песента се пее, и Асен открива лице и слуша. Песента се свърша и царят, като простира ръце към дето се чуваше гласът, дума: «Петре! Брате!. . .» — от жал ли, от гняв ли не се

*Г. Друмев тук изпада в солецизм. Или пък мисли да има Бог на небето и Бог на земята (?!).

знае. Сетне с отчаение отпуща ръце и прибавя: «О! Тежко било да бъде човек цар и брат!» На това зрителите ще му отговорят: Да, тежко е да бъде човек цар и брат, но само като за тебе цар, който знае само да се одумва като баба, а не и да изпитва работите. Сима отровиха, пратеникът в тъмницата убиха, а ти не умя да попиташ поне тъмничарина си кой и как го е убил(?).

Тръгването Петрово би действително нажелило публиката, ако тя видеше в него не един упорит и тъп ум, който се оставя тъй лесно под фалшификацията на едно негово писмо, а един буден, жив, разсъдителен, доблестен и висок дух, както прилича на един поборник, на един герой, на един витяз, който никога не би се подчинил тъй просто под кривдата, без да се озове в името на правдата пред брата си царя. (Но г. Друмев, като е създавал характерите на своите герои, мислил е, може, да направи от тях святци, а не юнаци.) И тъй Петър призовал вече правдата, а брат му царят, заслепен от доказани слабости, като не й чуе гласа, да го остави в ръцете на своите врагове, които той има за по-верни. Тъй българский витяз, заобиколен от острите сулици на царските стражари, от немай-къде да се реши, пълен с великодушие, да отиде далеч от мястото, дето за него няма вече глас от правда. Тогази и да изрече високата си жалост чрез песен.

Само в подобно едно положение на работите драматикът достигва до онази естетическа точка, която му дава снажна сила, за да ни представи в и с о т а т а на жалост, висота, която показва според закона на естетиката онази б е з к р а й н а идея, що без друго тряба да възбуди в нас съжеление или състрадание. Но когато има причини да се пита: защо е така, а не инак; един характер защо да е такъв, а не инакъв, не може да има ефект.

Д е й с т в и е т р е т ь о

Важното в това действие е убиването на Асеня. Като просто оръдие на Исака, а не като самостоятелен юнак, Иванку тук не е вече онзи милостивият, онзи, който казваше на брата си, че му е много мъчно и тежко да излъже царската дъщеря, а един мършав злодеец. Като прост шарлатанин той, под вид любовник, излъгал Мария да й зел ключа, с когото си отворил палатски едни врата. И тъй юнакът Иванку с измама се вмъкнал в палата и го гледаме сред нощ у Маринна покой да ни казва, какво е пресилен по-скоро да [не се чете], защото от. Иван го търсял из Търново. В истото време той е милостив към Мария — «Горката Мария!» — и има съвест да я награди с манастир, дето мисли да я затвори. Той вече е

решен да убие тейка й царя, а пък не вярва да намери «спокойствие на царския престол». Най-сетне Мария го заваря и се оплаша от него. От една страна той й казва, че бяга от силни врагове, за да си спаси живота, и че се вижда в безопасност при нея, а от друга — й съобщава, какво войските, велможите и стражарите в палата са негови. От една страна й сочи оръжие и й дума, че татко й ще загине, а от друга — иска тя да му помогне. Мария му припада, държи го за дрехата и го моли със сълзи да има милост, да не убива татка й. А той, като няма никак милост, няма поне злодейска хитрост, за да укрие от нея злобното си намерение, за да посрещне от нея спънка. Напротив той я повече и повече плаши, като че има да си отмъстява ней за някое зло, сторено от нея нему. Дали с това г. Друмев е мислил да направи по-трагическа тази страна от драмата си, като туря героя си да сили невинна девица, щото за любов към него да жертвува тронът дори и животът на тейка си? Само един мършав злодеец би имал такъво едно низко тъпоумие, а не и един военачалник, колкото и да бъде той заслепен от властолюбие.

Тъй в едно също действие героят на г. Друмева е и човек, и звяр, малко после и машина. По знака на четвърта стража той тича като замаен към Асенова покой и е толкози глупав, дето не му иде на ум поне да заключи измъчената царска дъщеря в стаята й. Но да кажем, стражарите не щат я остави. Добре, ами как гласът й след малко достигва до слухът на тейка й? Преди да видим царската стая, дето е Асен, тряба да знаем, че от. Иван беше вече при него и му откри сичкото намерение на съзаклятниците и — дето Иванко са кани да го убие и стане цар на мястото му. Тъй Асен, известен от същия негов духовник за опасността на живота му, като му каза, че «в палатът и в крепостта се разполагат неговите неприятели, че Иванку е главатар на войскарете, стражарете и телохранителите», — той си остана сам в стаята, а от. Иван, като му зе пръстеня, замина. В това царят се показа много милостив човек — святец: като тръгваше от. Иван от при него, заповяда му да не се пролива кръв, а най-много да се запази Иванку, че му е било «хубаво името». Само по логиката на г. Друмева може да се мисли, че е еще хубаво името на един, който иска да убие един добър цар.

Най-сетне гледаме Иванка с меч в стаята на Асеня, който дреме. Дреме този окаянен цар, който е вече известен от изповедника на сърцето му, че животът му е в опасност. Но като божий човек, нека кажем, че той немари никак за този си живот, а за царството си, за това царство, за изкупването на което той проля толкози кръв, не ли мисли? Или той още може да се надява за добро от хора, които наклеветиха тъй подло брата му, които убиха най-верния му Сима и които се водят за носа от един лукав грък? Но по психологията и

логиката на г. Друмева този цар и светец тряба да дреме и да не ще да знае ни за живот, ни за царство, ни за народ. Той дреме може от радост, че ще приемне мъченическа смърт. Такива психологически недостатки могат се срещна само в капиталната пьеса за бъдащият наш народен театър.

И тъй Асен дреме. Иванку е при него и си дума: «Той спи. . .» Пробудителят и възобновителят на България спи и не се събужда, докато Иванко не изтегли меча си. Еднъж мечът изтеглен, тряба царят да се събуди, за да не умре на сънє. Прочее разбужда се и бързишком дига глава: «Иванко, аз те чакам, Иванко» — дума Асен. Драматикът ни не рачил да каже и тези думи: «Чакащиц те, задрямал съм», че се разумяват от само себе си. Тука е сърцето на г-н Друмевата трагедия. Но колкото той е мислил да бъде трагик, изпаднал е, без да ще, в комичното. . . Но що думам: Нека земем на сериозно работата; нека дадем уважение на перото, що ни дава една капитална пьеса. С една реч, нека го земем за трагично.

Големите учители на драматическото художество ни казват, какво трагичното няма за цел само да възбуди страх и съжаление, а в истото време да вдъхне и някои великодушни чувства. Тъй публиката като гледа народният Брут да забива ножа си в сърцето на властолюбивия Цезар в самия сенат, не може да не почувствува страх, а в истото време да не усети благородни чувства от патриотизъм. А особно кога Брут произнася към римския народ тези думи: «Ако има някой от вас да е обичал Цезара, не го е обичал по-много от мене. Да, аз го обичах и ако ме питате защо му пролях кръвта, ще ви кажа: защото обичам повече Рим.» Целта на г. Друмевата трагедия коя е? — Иванку да убие Асеня. А защо? Защото така стои в Историята*. Но негова милост не ни дава История, а Драма, ако драмата има истата цел на историята. Но да не забравим. В дългия разговор между Асеня и убиецът му (който разговор не служи за друго, само за да ослаби трагичното от само себе си дело), има една точка, що показва черта от Асенювата преголяма любов към дъщеря му ли да кажем, от яд към нея за дето дала ключа на убиеца му ли, от отчайване ли, от що — гледаме го, додето се бие с Иванка, щом чува Мариина глас «Татко! Татко!», токо изведнъж забравя и корона, и царство, и народ, и живот, и чест, и — «дига меча и си остава така». «Гледа (като пукал) към там, от дето се чува Мариинът глас». «Иванку спуска се, ръгва го в сърцето и извиква: «Така.» Така се извършва най-трагичната сцена от капиталната наша пьеса. Но с това не се свърша. Добрият цар вече лежи мъртъв, и добрият убиец вече замъчен от съвестта (тука е религиозният

*В историята това убийство е много по-трагично.

морал на г. Друмева), «гледа смаено на мъртвото тяло и, като запраща меча, улавя се за главата и остава навесен» над жертвата си. Какъв добър убиец! Какъв съвестен кръвник! А защо направи този грях, без да ще? — Защото у него няма онази душевна воля, по която човек може да ся управлява и защото трябаше да изпълни заповедта на «силният звон», що го буташе от вътре сцената да направи убийството тъй също като една нарочно турена машина. Но той не е машина, а човек със съвест. Като видя долу мъртвото тяло на Асеня, той забрави, че тряба да седне на трона му, па зе да се окайва и малко оставаше да изрече тези думи: «Тю, бре! Како направих!»

Ето такъв е характерът на героя, когото неговите съзаклятници Драгомир, Добрин и Милку си избрали и одобрили за цар. Ще ли бъдат те по-хитри от него? — Не. Защото и те като него нямат своя собствена воля, а се оставят да ги води за носа лукавият грък Исак. Особно човек им гледа портретите във второто действие, кога седнали да пият и пеят: «Вино, вино, ройно вино.»

Онова, което подканя на жал в тази сцена, е появяването на Мария, на която любовта, без да ще, е съдействувала за убиването на татка ѝ; тя от жал и от гризение на съвестта тряба да ѝ се земе умът по примера на Шекспировата Офелия, както ще видим подолу.

Това третьо действие е от най-разнообразните. То ще накара машинистът да се поизпоти хепиджес вдигание и слагание четири разни сцени — Иванкови палати, Царски палати, Мариин покой, Асенюв покой. Или както се свърша с убиването на Асеня, и за главното лице на драмата не остава вече работа: със свършването на действието се свърша и неговата роля. Но драмата не е свършена; тя има още да следува в две действия, които служат повече за да омалят интересността на делото, отколкото за да го оголемят. От това и любопитството на читателя или зрителя отслабва, вместо да се засиля.

Действие четвърто

С това действие, да не кажем, че сме в друго дело с друго главно лице, нека речем че сме в перипетията на драмата. Убийците на Асеня, за да замажат очите на хората, нямат друго средство освен да проливат изобилно сълзи на Асенюва гроб. Те плачат като крокодили и проклинат Петра, за дето убил брата си, добрия онзи цар. Не ли е това поетически идеал?

И в това действие тряба да видим три разни сцени: от обиталище Исаково минуваме на тържище, дето народ, моми, момци, тъй

скоро забравили жалостната смърт на добрия си цар и освободител, па се развеселили и разтропали. Но това трябаше да видим как дойката на царската дъщеря, баба Кера, закачена от д н е ш н и безочляви деца, историсва с песен убийството на Асеня. А за да не я познаят, тя се преоблякла в дрипи тъй, щото Тодорка я вече познала и обадила на Исака да я намери? От тържище тряба ненадейно да се видим пред гробищата у една манастирска ограда. Както в предидирьото действие, тъй и в това единството на мястото се съвършено губи от нашето въображение и разваля иллузията, в която тряба драматикът да ни държи. Само а д ж а м и и т е писачи на драми карат своите зрители тъй а п а н с ъ з да пътуват от едно място на друго, без да ги попригответ предварително. И това се на сметката на машината. Наистина нашите очи б е л к и ще се поласкаят, като видят в две действия седем различни сцени, но тогава страшно е да не би г. Друмев по-скоро уважението на един декоратор, отколкото на един драматург художествен. . . Като такъв той твърде слабо знае да води порядочно иллузията на своите зрители и с това да заварди е д и н с т в о т о на времето и на мястото. Неговото често променявание сцени тъй а п а н с ъ з разкъсва вниманието и пиесата му губи онази и н т е р е с н о с т, която държи театра пълен до край.

В първата сцена сухите монолози на Исака, безсолните разговори между него и слугата му Драгня; във втората сцена разбъркаките без никаква сценическа тактичност движения на деца, народ, моми, момци, царски пиени хора, проседи и други — сичко разшавано без никакъв ефект; в третята сцена пак сухите и дълги разговори между калугери, честото зачувание на «Господи, помилуй», прескачанието оградата от от. Ивана и Петра, пристигванието на други калугери — сичките тия служат повече за преспиване, отколкото за възбуждание любопитството. В разговора между от. Ивана и Петра гледаме братът Асенюв, мирянин и витяз, да е по-набожен и по-затъпен от фанатизм, отколкото духовникът на Асеня. От. Иван не може никак да гледа народа си под властта на един убиец; додето Петър, този народен поборник, намира за добре да остане народът му под кръвнишката ръка на братова му убиец. Духовникът не намира никак утешение в религиозната си душа, за да моли бога за простявание Иванкова грях; когато героят на българското възобновление глупешката иска да измоли пред бога грешния Иванка, па да го остави да царува на трона, на онзи трон, за когото той си е проливал кръвта. Но нека признаем в Петра един упорит характер и упорството му се оправдава с това: д а н е б и д а с т а н е м е ж д у о с о б и е. Но с това се потвърдява неговото тъпоумие, като знаем, че Бълг. царство не се ограничаваше само в Търново и че той

заедно с достопочитаемът от. Ивана би намерил много по-голямо влияние в народа си отколкото Иванку заедно с гъркът Исака. И сетне, с духовникът на убития обичлив цар той имаше вече на страната си силното онова и трепетно г л а с н а р о д е н, с което драматикът достигва до най-голямата естетическа в и с о т а, стига да умее как. Че Петър е бил глупав човек, самата развързка на г-н Друмевата драма го доказва, като излиза съвсем инак, откакто той мисляше.

Монотонията, в която съчинителят на к а п и т а л н а т а драма ни задържа, не се вдига, докато не ни се представи Мария и с лудината си да ни раздреми. Трите последни явления от това дей-, ствие, дето се представя Мариината лудина, могат се зе за най-сполучливите в цялата драма, ако в тях не се изпречваше голяма противоречивост с появяването на Милка заедно с Исака. Г. Друмев види се да е забравил, че Исак беше намразил дотолкози Милка, щото беше решил погубването му; че беше турил нарочно дъщеря си да го очисти като Сима; че тя се мъчи толкози пътя с любов да го измами и го напои с отрова. Как сега хитрият и лукавият грък, който гледаше на Милка като на противник негов, е оставил да се поверят войници под негово предводителство и да тръгне с него? Г. Друмев е пропустил и тая слаба черта, за да покаже сам, че той при сътворяването характерите не е пазил онази п о р а з и т е л н а вярност, с която вие, г-не редакторе, украсявате драмата му*. Кога човек земе еднъж в подозрение и в ненавиждание човека, може ли да има в него поверение! И сетне Исак имаше право да се не доверява на Милка, защото най-сетне той ще излезе издайник. Или инак трябаше в Милка да видим особна някоя хитрина.

Д е й с т в и е п е т о

И в развязката владее истата монотония до самата катастрофа. А и самата катастрофа е приготвена по един начин, който въстава против драматическата вероятност. Докато Исак толкози се кани и гони от. Ивана да го улови и затрие, когато му се показа изпод певечките дрехи, той се уплаши от него и не смеи да каже, за да турят ръка на него. Когато знаем, че той с войници беше потръгнал да го търси не със свещ, а с факели, както сам г. Друмев казва, а сега сам му изпада и де? — в къщата на Иванка, бъдущий негов зет и между сичките негови послушни съзаклятници. И кога? — вечер, когато те са се разположили сички да пият и да се веселят. А какво да

*Това не е освен микроскопически търсена. Ред.

...ването на Мария от тайната вратичка? То не е друго освен deus ex machina, който обраща сичко на добро, за да задоволи зрителите. Така и са свърша капиталната пьеса.

У сяко едно художествено произведение изискува се щото сичко, що се казва или представя, да бъде чисто и ясно с причините му защо е така, а не инак; но у днешната особна драма това е най-много нужно — дори и най-малките работи тряба да бъдат разяснени. Затова и днес не е тъй лесничко да се напише драма, която да служи за бъдащият наш народен театър.

Колкото за езикът и стилът ще кажа само две-три думи. Езикът, като е пълен с провинциализми, е добър за една страна, а не и за повече страни на Българско.

Стилът на много места греши против приличието, което се изискува от разните достойнства и положения на действующите лица. Тъй Иванку като любовник има един съвсем прост слог, който не прилича никак на неговото достойнство. За пр.: ето как той говори като влюбен от сърце на Тодорка, която му се явява, додето той беше замислен у дома ѝ: «Тудорка!. . . Уплаши ме*, Тудорка. Но защо бягаш? Боиш ли се от мене, Тудорке? Аз пък мислях, че ще ти е драго, кога ме намериш тук.» И по-долу: «Каква си, Тудорке! Защо хортуваш така? Не знаеш ли, че с тези думи ми** нараняваш сърцето? Не знаеш ли, че аз те обичам от цяла душа и сърце? Че заради тебе аз съм готов да направя всичко, каквото желаеш?»

Наистина страстта е се една на сърцето, но чувствата отличават човеците едни от други. И Иванку люби, и Миху люби, но единът люби една хубавица гъркиня, а другият — една грозна жена. Първият е военачалник и има по-изтънчени чувства, а вторият е слуга и не усеща тъй на тънко. От това и Иванку не ще говори на любовницата си с истия тон, както и Миху. Без друго говорът на военачалника тряба да отличава по един вид по-отбрани изражения. При най-варварските народи говорът на горните и на достойнство лица различава от говорът на долнята класа. Още има разлика слогът между гражданин и селенин. Следователно и в старо време българските велможи тряба да са имали един по-отбран, по-приличен начин на говорението!

Д. П. Войников

«Читалище», г. III, 1873, кн. 7 (30 април), с. 662 и кн. 8 (31 май), с. 746 — 756.

* Каква препоръка за един войнишки войвода за неговата любовница. Съч. (А каква е за един подскрижен? Р.)

** Недостатка от хармонията на слога, която спъва декламацията.

Острите критични бележки на Славейков в статията на Войников предизвикват отговор от Т. Шишков, който излиза със статията «Развезката на една ветха комедия. . .» — Право, г. VIII, бр. 5, 14 април, бр. 8, 4 май, и бр. 10, 18 май 1873. Сложната дискусия бива иронизирана във фейлетона «Знаеш ли ти кои сме?» — Независимост, г. III, бр. 38, 9 юни 1873.

Стр. 415 — НОВИ КНИГИ. [УРОЦИ ПО БЪЛГАРСКАТА ЧЕРКОВНА ИСТОРИЯ ОТ Р. КАРОЛЕВ] — Читалище, г. III, кн. 9, 30 юни 1873, с. 859—860, без подпис.

Стр. 416 — ШКОЛСКА ПЕДАГОГИЯ, ИЛИ МЕТОДИЧЕСКО РЪКОВОДСТВО ЗА УЧИТЕЛИТЕ НА НАРОДНИТЕ ШКОЛИ. От И. А. Ковачева. Част първа. Обща методика — Читалище, г. III, кн. 9, 30 юни 1873, с. 860—865, без подпис, в рубриката Нови книги.

П. Р. Славейков. Съчинения. Т. V. (Съставител С. Баева.) С., 1977, с. 379.

«В идущийт брой на Читалище ние ще продължим да поговорим и за другите думи, що остават от забележените по-горе, и еще и за онези, които в последните броеве на Турция прекарва през стругът си н. милост и да метнем един поглед изобщо върху язикът на г. Богорова, тъй както пише той днес в Турция». — Намерението на Славейков не е осъществено. В следващите броеве на Читалище няма продължение на статията.

Острите възражения на Петко Р. Славейков срещу езика на Иван Богоров не са изключение във възрожденския печат. В рубриката Книжевни вести на сп. Читалище, г. IV, бр. 12, 15 юни 1874, с. 388, е поместена редакционна бележка за Богоровото списание «Книговище за прочитане», в която езикът на Богоров се определя като непонятен. Редакцията призовава да не се ограничава «съставът и формата на едвам появений български език». . . «Лексическото и синтактическо негово богатство — се казва по-нататък в бележката — не е еще разкопано; негова гений и неговите свойщини не са се проевили еще во всичките си разнообразия. Да го ограничим сега, ще каже да осакатим сами езика си, да спрем вървежа му към природно развитие.»

Отрицателен отзив за «Книговище за прочитане» е поместен и в Читалище, г. IV, бр. 14, 15 юли 1874, с. 395, в рубриката Книжевни вести.

Особено язвителна е критиката в революционния печат. В

15 март 1875) Любен Каравелов пише: «Освен филологическите открития врач Богоров е поместил в своето «Книговище» и няколко други доволно интересни статийки, които заслужват особено внимание, защото са написани с такъв меден език, от когото не би се отказали ни мухите, ни дървениците, ни паяците, ни молците.» След като привежда един цитат от Богоров, Каравелов пита: «Разбирате ли нещо? Из всичко се види, че врач Богоров се е решил да стане български оракул. Не напразно се той занимава с гръцките класици! Алис «Луд свири, луд играе, който ги гледа, ум няма.»

За една от книжките на «Книговище за прочитане» Христо Ботев печата следното съобщение: «Излязла е четвъртата книжка от «Книговище», в която г. Богоров е направил още по-голям прогрес в обработването на езикът си, т. е. изковал е още няколко «чисто богоровски» думи. Ние се чудиме защо и за кого се издава тоя бокълук. Види се, че за просвещението на идиотите» — Знаме, г. I, бр. 13, 4 април 1875.

Стр. 422— ХАНКА, ЧЕХСКИЙ КНИЖЕВНИК— Читалище, г. III, кн. 10, 31 юли 1873, с. 954—959, без подпис.

П. Р. Славейков. Съчинения. Т. V. (Съставител С. Баева.) С., 1977, с. 390.

В края на статията в скоби е отбелязано — «следва». Но продължение не е отпечатано.

Стр. 426 — [«НЕ САСЯ ОБАДИЛИ ОЩЕ ПЕРА ПО-ВЕЩИ»] — Читалище, г. III, кн. 12, 30 септември 1873, с. 1146—1147, бележка под линия с подпис П. Р. С. в статията «Към читателите на Читалище.

П. Р. Славейков. Съчинения. Т. V. (Съставител С. Баева.) С., 1977, с.712.

Петко Р. Славейков пише тази бележка по повод на следния момент от статията «Към читателите на Читалище»; «Управлението на редакцията на «Читалище» за новата година по това предначертание Настоятелството възлага на двамата наши известни на публиката писатели, що ся намират засега в Цариград, на г. Д. Цанкова и на бившийт до сега привременен редактор г-на П. Р. Славейкова. Г-н Цанков ще ся занимава главно с отделът за училищата, а г-н Славейков повече с другата част на списанието.»

Въпреки това обявено решение на настоятелството, през 1874 Петко Р. Славейков излиза от редакцията на списанието.

Стр. 427 — ЕЗОП — Читалище, г. IV, бр. 1, 1 януари 1874,

с. 15, подпис П. Р. С., в поредицата Нравоучение и нравоучители.

В тази поредица Петко Р. Славейков печата кратки бележки «за по-главните и знаменитите от старите нравоучители, които са учили и писали по тази част, вън от божественото учение на Словото божие, което е първата и главна основа на всяко нравоучение» — предисловие към поредицата, с. 13.

Отпечатани са бележки за Зороастър [Заратустра], Конфуций, Езоп, Сократ, Платон, Аристотел, Теофраст, Цицерон.

Стр. 428 — ТЕОФРАСТ — Читалище, г. IV, бр. 1, 1 януари 1874, с. 18, подпис П. Р. С., в поредицата Нравоучение и нравоучители.

Стр. 429 — ВИКТОР ЮГО (ГРАФ ВИКТОР МАРСКИЙ) — Шутош, г. I, бр. 19, 9 март 1874, с. 145—146, без подпис.

«Него време той. . . приуготовляваше обаче онуй велико и известно променение на 1830 във френското театро и във френската филология, с което именуваните класически списатели изгубиха много от това, дето им са чудеше и ги уважаваше светът дотогава.» — Става дума за утвърждаването на романтизма, чиито естетически принципи са художествено въплътени най-напред в драматургията на В. Юго. Известна е триумфалната премиера на драмата «Ернани» (февруари 1830 година).

«Дейците на събитието на 2 декември го заточиха из Франца. . .»— На 2 декември 1851 Луи Бонапарт (Наполеон III) извършва преврат и превръща републиката във втора империя. В. Юго разобличава Л. Бонапарт в печата и в Националното събрание. Принуден да емигрира, Юго отива в Брюксел. Когато по искане на Наполеон III го изгонват и оттам, той се заселва на остров Джерси (от 1852) и на остров Хернси (от 1855) — английски владения в пролива Ламанш. В 1852 В. Юго написва книгата «Историята на едно престъпление» и «Наполеон Малки», в които се проявява силата на сатиричния му талант.

Стр. 432 — ПРЕУСПЕЯНИЕТО НА БЪЛГ. ЖУРНАЛИСТИКА — Шутош, г. I, бр. 25, 20 април 1874, с. 198—200, без подпис.

Стр. 437 — СМЕХЪТ И СМЕШНОТО — Остен, г. I, бр. 11, 29 май 1879, без подпис.

П. Р. Славейков. Съчинения. Т. IV. (Съставител С. Баева.) С., 1973, с. 656.

...отбелязано: «Из разни».

Стр. 439 — ЗА ИЗУЧАВАНИЕ НА БЪЛГАРСКИЯ ЯЗИК — Пръв годишен отчет на областната реална гимназия в Пловдив за учебната 1881—1882. Пловдив. Печатница и литография на Хр. Г. Данов, 1882, с. 3—6, подпис П. Р. С.

Петко Р. Славейков. Избрани произведения. Т. II. (Подбор, редакция и бележки на Цветана Македонска.) С., 1956, с. 428.

През 1881—1882 учебна година Петко Р. Славейков е учител в Пловдивската гимназия. Преподава български език в III, IV, V и VI кл.

Стр. 442 — [«ДА СЕ СМЕЕШ ЛИ, ДА ПЛАЧЕШ ЛИ?»] — Арх. ПРС, п. 42, тетр. 5, л. 26.

П. Р. Славейков, Съчинения. Т. IV. (Съставител С. Баева.) С., 1973, с. 679.

Според Соня Баева този текст е откъс от рецензия за Предвестник Горскаго пътника (1857) от Г. С. Раковски, която Славейков е написал веднага, щом се е появила книгата на големия котленец.

АЗБУЧЕН ПОКАЗАЛЕЦ

за лица, периодични издания,
заглавия на произведения, дружества, комитети,
исторически събития и др.

Абдул Азис (1830—1876) — турски султан. Отказва се от политиката на реформи и жестоко подавя националноосвободителните движения на Балканите — 199

Абдул Меджид (1823—1861) — турски султан. Прави опити за реформи — 188, 199

Аверкий; вероятно Аверкий Петрович (XIX в. — неизв.) — духовник и просветен деец. Завършва семинария в Белград и духовна академия в Киев. Специализира в Дрезден. Врачански митрополит (1873—1874). Предстоятел на българския храм «Св. Стефан» в Цариград. Последни сведения за него има от 1877. Превежда, съставя и издава книги с богословско-нравоучителен характер — 350

Авесалом, син на библейския цар Давид — 414

Агапий, гръцки владика във Враца, преследвал упорито и жестоко Славейков — 486

Адам и Ева — 107

Адамантий, византийски пълководец — 261

Академията — Френска академия, основана през 1635 г. от Ришельо; занимава се с въпросите на френската писменост и чистотата на френския език. Едно от научните учреждения, обединени във френския институт, създаден през 1795 г. — 430

Аксаков, Иван Сергеевич (1823—1886), руски общественик и публицист, славянофил, почетен член на Българското книжовно дружество (днес БАН). Един от основателите и ръководителите на Славянския благотворителен комитет в Москва. Работи за освобождението на България от османско иго и за политическо и културно сближаване между българите и русите — 489

«Албанский буквар», от П. Р. Славейков — 358, 497

Александър Македонски (356—323 пр. н. е.) — син на Филип Ма-

кедонски и Олимпия. Покорил Персийското царство и стигнал с войските си до Северна Индия. Умрял във Вавилон на 33-годишна възраст — 110, 112, 120—122, 222, 406, 407, 474

Али паша, Мехмед Емин (1815—1871) — османски държавник. Посланик в Лондон, няколко пъти министър на външните работи и велик везир. Ориентира външната политика на Османската империя към Франция. Стреми се да модернизира държавния апарат. Издава фермана за учредяване на Българската екзархия (1870) — 494

Анастасий I — византийски император от 491 до 518 г. Построил укрепена стена пред Цариград — 191

Анахарс, Анахарсис — скитски философ от VI в. пр.н. е. Приятел на Солон, брат на скитския цар Саулий — 150

Ангеларий (ученик на Кирил и Методий) — 261, 265

Англо-американско библическо общество — 358

Андрей, апостол — 303

Андрик; Андрич, Александър (1816—1876) — сръбски журналист, издател и печатар. Редактор на сръбския вестник «Световид» и на други издания. Издател в Белград на българския вестник «Възток» (1865). В печатницата му в Букурещ се печатат в. «Знаме» на Хр. Ботев (бр. 12—18) и в. «Нова България» (бр. 2). Работи за сближение на сръбското и българското национално движение. С консервативни възгледи — 340

Андроник Палеолог — византийски император. Известни са трима императори Андроник Палеолог — II, III, IV. В случая вероятно става дума за Андроник II Палеолог, император от 1288 до 1328 г. — 266

Анне; Ан, д-р Франц (1796—1865) — немски книжовник — 336

Антим I (Атанас Михайлов Чалъков) (1816—1888) — първият български екзарх, избран на 16 февруари 1872 г. Завършва богословското училище на о-в Халки (1848) и Московската духовна академия (1856). Участвува в борбата за черковна независимост. След Априлското въстание е заточен в Мала Азия. След Освобождението е председател на Учредителното събрание и на първото Велико народно събрание (1879) — 504

Антиох III Велики (242—187 пр. н. е.) — владетел на елинистическата държава на Селевкидите от 223 пр. н. е. — 189

Антонин Пий (138—161) — основател на римска императорска династия — 189

Аполон — гръцки и римски бог на поезията, изкуствата, на деня и на слънцето — 10

Априлов, Васил (1789—1847) — изтъкнат възрожденски деец, просветител и книжовник. Подпомага дейно създаването в Габрово

на първото светско училище, автор на забележителни трудове като «Денница новоболгарскаго образования. . .» (1841) и др. — 175

Аргонавти — в гръцката митология герои, които под водителството на Язон доплували с кораба «Арго» от гр. Йолкос (в Тесалия) до Колхида (дн. Западна Грузия) и завладели златното руно (руното на златорунния овен в Колхида, пазено от дракон). В похода участвувал и Орфей — 403

Аристотел (384—322 пр.н. е.) — велик древногръцки философ и учен. Родом от Статира (Македония). Възпитател на Александър Македонски. Учител в Академията на Платон. — 109—111, 121, 153, 156, 406, 428, 437, 474, 525

Аритметиката на г. Икономова; вероятно: Пълна числителница от Тодора Икономова, Русчюк, в книгопечатницата на Дунавската област, 1868, 140, 2 с. 8°. Цена 5 гр. — 354, 355

Арлекин, герой от италианската народна «комедия на маските», който изпълнява ролята на остроумен слуга-шут; облечен в пъстри копринени дрехи, с черна маска. Преносно: смешник, палячо, шут — 443

Арсакиево девическо училище, в Атина — 202

Артилеонида, спартанка — 117

Арх. ПРС — 481, 485, 496, 501, 526

Архангеловден — 181, 182

Асен, от драмата «Иванко» — 412—414, 506, 507, 512 —520

Асен; Асен I; Асен Стари, Белгун (неизв. — 1196) — български цар (1187—1196), един от основателите на Втората българска държава. Нанася поражение на византийския император Исак II Ангел в Тревненския проход (1190). През 1195 присъединява към България Бялградска и Браничевска област, в 1196 г. освобождава Средец (София), настъпва по Струма и стига до Сяр. Убит от Иванко — 238, 400, 507, 515

Асеневци, братя — 174

Асеневци — български царе. Петър, Асен и Калоян, търновски боляри, вдигнали въстание срещу Византия в 1186 г. и създали Втората българска държава. Иван Асен II — български цар от 1218 до 1241 г., Михаил Асен от 1246 до 1256 г. — 229

«Аслан и Медвед», басня, превод на Софроний Врачански — 455

«Асталакин Тодор», народна песен — 119

Атанасов, Тодор — 476

Атина (Минерва), Афина, богиня на мъдростта в древногръцката митология — 299

Ахитофел — 335

Ахладоглу — 188

Ахмед III (1673—1736) — турски султан от 1703. Завладял Пелопонес. Въвел книгопечатането в Турция — 198
«Ахмед III», джамия в Цариград — 198
Ахмедаа (Ахмедага) Текирдаалията — 188

Баба Кера, от драмата «Иванко» — 507, 512, 520
Бабин ден — 281
Баева, Соня — 448, 474, 489, 494—496, 498, 502—505, 508, 523—526
Балабанов, Марко Димитров (1837, Клисура — 1921, София) — книжовник, политик и държавник. Учи в богословското училище на о-в Халки и право в Атина и Париж. Участвува в черковно-националната борба — на консервативни позиции. Редактор на сп. «Читалище», в. «Век». Сътрудник на възрожденския печат. Превежда от гръцки и френски. Остро критикуван от Славейков и от революционната емиграция. След Освобождението е деец на консервативната партия и редактор на нейния орган в. «Витоша» (1879—1880). Преподавател по гръцки език и литература и по римско и византийско право в Софийския университет, министър, дипломат. Трудове: «Страници от политическото ни възраждане» (1904), «Гаврил Кръстевич. . .» (1914) и др. — 371, 377, 415, 436, 488, 501, 505
«Балаклий», храм в Цариград — 199
Барбий, древен баснописец — 462
«Басни» («Basne»), 1788, от Доситей Обрадович — 352
Басни Езопа, перевод, статья и коментарии М. Л. Гаспарова, М., 1968 — 450, 465
«Басня»; басня от Петко Славейков — 60, 469
Бахус; Баккус (Бакх, Вакх, Дионис), старогръцки бог на лозята, виното, плодородието — 404
«Бащин язик», учебни пособия, съставяни и издавани от Д. В. Манчев. Точни заглавия: Бащин язик за малки деца. Книжка I. Азбука и първи уроци за четение и писание с 37 щампици. . . 1869.
Бащин язик за малки деца. Книжка II. Първа книга за учение след буквара, с 23 щампици. . . 1869.
Бащин язик за малки деца. Книжка III. Втора книга за учение след буквара с 41 щампици. . . 1869.
Бащин язик за малки деца. Третя година. Пръвий дял — граматичъский. Пръвоначално практическа граматика с сборник . . . 1874.
Бащин язик за малки деца. Третя година (Книжка III). Вторий дял — третя книга за учение след буквара с изображения. . . 1873.

Бащин язик (Книга за родителе и наставници). Как да ся предава на малки деца по учебника «Бащин язик». . . Пловдив, 1869. — 388
Баязид I (1354—1402), османски султан (1389—1402). Син на Мурад I. През неговото властвуване българската държава пада напълно под османско робство — 247
«Беглер Бег», палат в Цариград на Азиатското крайбрежие — 199;
Беглер бей — управител на голяма област. Румелийският беглербей управлявал целия Балкански полуостров — 230
«Бележки и питанията от П. Р. Славейкова върху язика и слога на издателя на Книжиците», от П. Р. Славейков — 323, 488, 490
«Бележки от ред[акцията]», от Петко Славейков — 203, 484
Белински, Висарион Григориевич (1811—1848) — руски литературен критик и публицист. Оказва голямо въздействие върху формирането на българската революционна и прогресивна интелигенция през Възраждането — 489, 502
Берон, д-р Петър (1795—1871) — български народен будител. Автор на «Буквар с различни поучения», 1824, претърпял 5 издания — 360, 448, 449, 454, 457, 459, 498
«Библиотека Свети Климент» (1888—1891), София, ред. Петко Каравелов (първите броеве ред. Д. Мишев) — литературно-обществено списание, поставило си за цел да пропагандира българската култура сред българите под чуждо владичество — 267, 486
Библията — 449
«Билянца на Съветника», от П. Р. Славейков — 333, 493
«Бистрица», манастир — 231
Блъсков, Илия Рашков (Райков) (1839, Клисура — 1913, Шумен) — писател, учител, публицист. Син на Р. Блъсков. Дългогодишен учител в Шумен. Сътрудничи на сп. «Духовни книжки». Редактор на сп. «Градинка» (1874—1875). Един от първите български белетристи, автор на повестите «Изгубена Станка» (1865), «Злочеста Кръстинка» (1870) и др. Събира и обнародва фолклорни и етнографски материали. Превежда и побългарява творби от сръбската, руската и други литератури. Издава няколко библиотеки-поредици и около 30 календара. Автор на интересни спомени — 349
Блъсков, Рашко (Райко) Илиев (1819, Клисура — 1884, Русе) — учител и книжовник. Учителствува в различни села, в Провадия, Силистра, по-късно в Болград и Плоещ. Издава списанията «Духовен прочит» (1861), «Духовни книжки за поучение на всяк християнин» (1864—1868), «Славянско братство» (1877—

1878), един от редакторите на в. «Нова България» (1876—1877); сътрудник на възрожденския печат. Превежда религиозни съчинения, побългарява три повести от Хр. Шмид, съставя учебни помагала. Издава интересна «Автобиография» (1880) — 336, 350, 355, 356, 496, 497

Бобчев, Стефан Савов (1853, Елена — 1940, София) — публицист, общественик, славяновед. Следва медицина в Цариград (1872—1876), завършва право в Москва (1880). Редактира сп. «Читалище» и «Ден», в. «Стара планина», сътрудничи във в. «Право», «Македония», «Напредък». Превежда повести, разкази, учебници, пише по културни и литературни въпроси, обнародва фолклорни материали. След Освобождението е директор на правосъдието в Източна Румелия (1884—1885), министър на народното просвещение (1911—1912), доцент по право в Софийския университет (от 1902), преподавател по съвременна политическа и социална история (1920—1937) в Балканския близкоизточен институт в София. Работи за сближаване на България с Русия и с другите славянски страни. Автор на трудове по обществени и правни въпроси. — 505

Богдан — 188

Богдан I (неизв. — 1365) — пръв владетел на Молдова, възглавил въстанието на молдовския народ срещу унгарските феодали (1359) — 204

Богоров, Иван Андреев (1818—1892), родом от Карлово. Учил в Русия. Издава първия български вестник «Български орел» (Лайпциг, 1846—1847). Редактирал също «Цариградски вестник» (1848—1850) и сп. «Български книжици» (1858). Славейков е бил близък с него, но не споделял езиковедските му увлечения — 376, 379, 416—418, 420, 421, 477, 488, 502, 503, 523, 524

Богородица — 306, 344

«Богородица», храм в Търново — 187

Богоявление — 274

Боербах, д-р — 115

Бончев, Нешо Бончев (1839, Панагюрище — 1878, Москва) — един от първите български литературни критици, книжовник. Завършва духовна семинария в Киев и Историко-филологическия факултет на Московския университет (1866). Остава учител в Москва. През 1869 и 1873 събира в България народни песни, исторически документи и паметници. Сътрудничи главно на «Периодическо списание», където обнародва най-значителните си критически статии и превода си на «Тарас Булба» от Н. В. Гогол (1872). Превежда и «Разбойници» от Фр. Шилер (1870).

В литературните си възгледи се доближава до революционно-демократичната естетика — 397, 399, 501, 504, 505

Борис I (неизв. — 907) — български княз. Налага християнството в България, приема учениците на Кирил и Методий и спомага много за развитието на славянската писменост и култура — 261, 262, 266, 343, 345

Боршуков, Георги Енев (1903—1975) — 494, 495

Ботев, Христо (1848—1876) — 477, 478, 498, 499, 501, 504, 505, 524

Боян, син на цар Симеон — 104, 119, 405

«Бранител» («Aperatoriulŭ») (1864), вестник на Г. С. Раковски, опит да се продължи в. «Бъдущност». Излиза само един брой в Букурещ — 337

Братя Миладинови: Димитър (1810, Струга — 1862) **и Константин** (1830, Струга — 1862) — народни будители, учители, борци за черковна свобода и за признаване на българската националност, фолклористи. През 1861 г. Братя Миладинови издават в Загреб знаменития сборник «Български народни песни», който има изключително значение за историята на българската национална култура и фолклористика. Арестувани от турската власт, Димитър и Константин Миладинови загиват в цариградските затвори — 360

Брезида, спартанец — 117

Брошурата на г. Кефалова — съобщение-анотация, поместено без заглавие и без подпис в рубриката «Разни» на сп. «Духовни книжки за поучение на всяк християнин», г. II, кн. 1 от 1 септември 1866, с. 29—30, за брошурата на М. Кефалов, печатана на румънски език в Букурещ «Дописка за благодеяние или акт за устроение на една болница и централно училище в град Търново у България» — 356

Брут, Марк Юний (85—42 пр. н. е.) — римски политик. Заедно с Касий възглавява заговора срещу Цезар и участвува лично в убийството му (44 пр. н. е.). Един от ръководителите на републиканците в борбата им срещу втория триумвират. Самоубива се след поражението на войските му от Антоний и Октавиан при Филипи — 518

«Будилник» (1873) — сатиричен вестник, редактиран от Хр. Ботев — 505

«Будущност», **«Бъдущност»** («Viitorulŭ») (1864) — третият вестник на Г. С. Раковски. Излиза в Букурещ от 8 март до 17 май, всичко 10 броя, на български и румънски език. На революционнодемократични позиции. Бори се за черковна самостоятелност, против турското феодално господство и политиката на

западните сили по Източния въпрос, за балканско разбирателство, за защита на румънските крепостни селяни — 336

Буквар с различни поучения, събрани от Петра х. Беровича за българските училища (Рибния буквар), 1824, Брашов — 448, 449, 457, 459, 460, 465, 474

Буквеницата на г. Сичанов; точно заглавие: «Граматика или буквеница славянска, издадена от Хр. К. Сичан-Николов. Цариград-Галата, в книгопечатницата на Д. Цанкова и Б. Миркова. 1858. 5, 3, 168, 61 с. 8° — 329

Булвер; Булвер-Литон, Едуард Джордж (1803—1873) — английски писател и политик. Автор на криминални романи, повлияни от романтизма и просветителството на XVIII в., на исторически романи, между които е и «Последните дни на Помпея», известен в България през Възраждането — 371

«Бургас, 26 септември 1869», от Петко Славейков — 226

«Бургравците» («Les Burgraves») (1843), драма от В. Юго — 429

Бурмов, Тодор Стоянов (1834, с. Нова махала, Габровско — 1906, София) — книжовник, общественик и политик. Завършва духовна академия в Киев (1857). Учителствува в Габрово. През 1860 г. се установява в Цариград. През 1860—1862 редактира сп. «Български книжици», през 1863—1865—в. «Съветник», през 1865—1867 — в. «Время». Участвува в черковно-националната борба. Последователен русофил. Вицегубернатор на Пловдив (1878) и пръв български губернатор на София (1879). Ръководен деец в консервативната партия. Министър-председател и министър на вътрешните работи в първото българско правителство. Автор на книгата «Българо-гръцката църковна разпря» (1885) — 377, 489, 493

Бурнуф; Бюрнуф, Емилий — френски филолог — 404

Бъдни вечер — 275, 296

«Българи от старо време», от Л. Каравелов — 499

«България» (1859—1863) — вестник. Излиза в Цариград. Редактор Др. Цанков. От бр. 25, в който обнародва прошението на българите от Кукушка епархия до папа Пий IX, става орган на униатството — 377, 488, 494, 502

«Българска антология» — според бележки във в. «Македония» фолклорен сборник, подготвян на чешки език от В. Д. Стоянов. Книгата не е излязла — 360.

Българска православна черква; Българска черква — организация на православните християни в България. Създава се през 870 г. През османското владичество, макар че загубва независимостта

си, има големи заслуги за опазване на българската култура и на народностното съзнание. В резултат на черковно-националната борба на 27 февруари 1870 независимата българска църква е възстановена под името Българска екзархия — 340, 356, 495

«Българска пчела» (1863—1864) — първият български вестник, издаван в Румъния. Излиза в Браила. Редактор Хр. Д. Ваклидов. Защищава идеята за самостоятелна българска черква. Помества материали и по културни, просветни и книжовни въпроси — 333, 334, 336, 441, 493, 494

«Българска старина. Повременно списание, издаваемо в неопределно време от Г. С. Раковскаго». Букурещ, 1865. В книгопечатницата Стефана Расидеска, 1865. Кн. I. Издание първо. Месяц червен юли. 1, 208 с. 22×28 см. — Научно-историческо списание. Излязлата единствена книжка съдържа: 1. «Основни начяла за българската най-стара повестност»; 2. «Българското старонародно вероизповедание»; 3. «О древности българскаго язика»; 4. «Кимбри или кимери». Всичко е от Г. С. Раковски. Списанието е било разпространявано и в Цариград — 350

«Българската литературна критика през Възраждането», С., 1965, от Г. Димов — 507

«Български вести» — рубрика в «Цариградски вестник» — 483

«Български драми», от Л. Каравелов — 507

«Български книжици» (1858—1862) — литературно и научно-популярно списание. Излиза в Цариград. Основател и пръв редактор — Димитър Мутев. Редактори са и Ив. Богоров, Г. Кръстевич, Т. Бурмов, Ив. Найденов, С. Филаретов. Поместват статии по история, езикознание, учебно дело, фолклор, по черковния въпрос и др., художествена литература, информации за политическия, икономическия и културния живот в Османската империя и в Европа — 150, 288, 323, 377, 480, 482, 486, 488—490

«Български народен календар за проста година 1875», от Л. Каравелов — 504

«Български народниповерия и стари обичаи. Митология», от Петко Славейков — 271, 486

«Български народни притчи», от Петко Славейков — 285, 480, 486

«Български орел» (1846—1847) — първият български вестник. Основател и редактор — Ив. Богоров. Излиза в Лайпциг. Програмата му предвижда да се поместват политически, стопански, културнопросветни новини, литературни материали, книжовни известия. Излезлите три броя съдържат описания на селища, приказки и басни, народни песни и предания, търговски изве-

ска информация, статия за правописа и др. Списва се на говорим народен език — 376

«Български буквар, нареден по най-нова метода от Д. В. Манчова». Издава се от книжарницата на Д. В. Манчова в Пловдив, 1864. (Браила, в рум.-бълг. типогр. на Хр. Д. Ваклидова), 4, 64 с., 16° — 494

«Български напредък», от М. Д. Балабанов — 501

«Българско народно календарче за година 1867». С изнамерените досега български светии. Събрано и издадено от Еня Хр. Карпачова, а напечата ся с иждивението на-Илия Х. Костов от Русе, в книгопеч. на А. Манасияна и съдруж. в Цариград. [1866]. 35, 13 с. 12°. Цена 60 пари — 497

Българско централно училище, Народно централно училище в Болград, Болградска гимназия «Свети Свети Кирил и Методий» — първото българско средно общообразователно училище. Учредено с хрисовул, издаден от молдавския княз Н. Богориди на 28 юни 1858 г., открито на 3 май 1859 г. Директори: С. Радулов (1859), Д. Мутев (1859—1864), Г. Миркович (1864), В. Берон (1864—1867), Т. Икономов (1867—1869), Т. Теодорович (1870—1881) и др. Просвѣтен и патриотичен център. Има добре уреден пансион, богата библиотека и печатница, в която до Освобождението се отпечатват над 60 български книги и 5 периодични издания. Възпитаници: Д. Греков, О. Панов, Д. Агура, А. Теодоров-Балан, Ст. Белинов, А. Кънчев и др. — 489

Българско читалище в Цариград — основано на 10 април 1866 г. от Българската община в Цариград. Пръв председател — Хаджи Мина Пашов. Принос за укрепването и издигането му има П. Р. Славейков, който дълго е председател и член на настоятелството му. Читалището събира библиотека, организира сказки и театрални представления, подпомага читалища и училища в България с пари и книги. Създава «Македонска дружина» — специално за насърчаване на учебното дело в югозападните български земи, и Българско благодетелно братство «Просвещение». Издава сп. «Читалище» (1870—1875), през 1872—1874 има своя печатница. Съществува и няколко години след Освобождението. Има значителни заслуги в черковната борба и за културното и духовното обединяване на България — 369, 408, 426, 500, 501

Ваклидов, Христо Дочев (1841, Казанлък — 1891, Стара Загора) — печатар, публицист, учител и общественик. Завършва френския колеж в Бебек (Цариград). Учи печатарство в Одрин и Цариград. През 1861 редактира в. «България». През 1862 основава в Браила печатарско дружество «Гутенберг», което издава в. «Българска пчела» и сп. «Зорница» (1864). Участвува в редактирането на в. «Източно време». Драгоман (преводач) при австрийското консулство в Одрин. Автор на «Буквар за французский язик. . .» (1863). Псевдоним: Черноврежди — 494

«Варна, 21 март 1868», от Петко Славейков — 214, 484

«Варна, 24 марта 1868», от Петко Славейков — 218, 484

Варненско българско общество — 328, 329

Вартоломей, апостол — 303

Вартоломей и Варнава (11 юния), празник — 284, 303

Василий Българохтон, Василий Българоубиец, Василий II — византийски император (976—1025). След Беласишката битка заповядал да ослепят 15 000 Самуилови войници — 188, 262

Васильовден, Васил — 274, 276, 287, 296

Васкидович, Емануил (поч. 1875 г.) — родом от Мелник. Учител в Свищов. Учил Петко Славейков през 1842 г. Оказал голямо влияние за оформянето на неговия светоглед и за запознаването му със съвременната литература — 474, 475, 496

«Введение на всеобщата история от Шлецер — ново издание от Блъсков», точно заглавие: «Въведение във всеобщата история с кратко прибавление от старобългарската история». Наредил Р. Ил. Блъсков по Шлецера. Болград, в Училищната книгопечатница, 1864, 10, 105, 2 с. 8° — 336

«Веда словена. . .» — две книги, издадени от Ст. Веркович. Точни заглавия: Веда Словена. Български народни песни от предисторично и предхристиянска доба. Открил в Тракия и Македония и издал Стефан И. Веркович. Книга I. от стр. 15, 16, Београд, Државна штампарија, 1874, 18, 1. 545 с. 8 Веда Словенах. Обрядни песни от езическо време. Упазени со устно предание при македонско-родопските българопомаци. Книга друга. С. Петербург, 1881 — 403, 407, 508

«Век» (1874—1876) — седмичен вестник. Излиза в Цариград. Редактор М. Балабанов. На просветителски и еволюционистки позиции. Остро нападан от революционния печат и от П. Р. Славейков — 432, 435, 437

Вели паша — 188

Велизарий (ок. 505—565) — пълководец на римския император

...герой на едноименна драма от Ханс Траудцен, превеждана през Възраждането — 191, 394, 395, 398, 504, 505

«Велизарий. Историческа драма в две действия (по Х. К. Х. Траудцена). Съставил Т. Шишков. . . Принос на бъдущия наш народен театър. Цариград, в печатницата на А. Минасиана, 1873» — 393, 395, 398, 399, 401, 505

«Велизарий. Историческа драма в две действия (по Х. К. Х. Траудцена); съставил Т. Шишков — Цариград, 1873», от П. Р. Славейков— 394, 476, 504, 505

Великден — 235, 236, 484

Велики пости — 306

«Великомученик Георги», храм в Трявна — 173

«Велико Търново», бр. ед., 1977 — 481, 485

Величка епархия (Дрембицка епархия) — епископска област, която обхваща Югозападна Македония с Охридско, Корчанско и Южна Албания. За пръв български епископ на Дрембица или Велица (оттук Величка епархия) е ръкоположен в 893 г. Климент Охридски (епископ Велички) — 344

Велчев, Велчо — 500

Венелин, Ю. — 487

Венера, римска богиня — 293

«Венец» («ienac») (1869—1903) — седмично хърватско списание. Излиза в Загреб. Издание на Илирска матица; за развитие на литературата в прогресивна и реалистична насока — 386

Верешмарти, Михай (1800—1855) — унгарски поет, драматург и театрален критик, най-големият представител на унгарския романтизъм. Завършва философия и право в Будапеща. Голям успех има първата му романтично-патриотична поема «Бягството на Залан», 1825. Творчеството му достига разцвет през 30-те и 40-те години. Посреща възторжено революцията в 1849; избран е за депутат в революционния парламент, става съдия във Висшия касационен съд на Унгария. След поражението на революцията емигрира. Разболява се тежко, амнистиран е и се завръща в родината си. Малкото творби, които създава през последните си години, показват верността му към революционните и демократичните идеали. Верешмарти е един от създателите на новата унгарска литература и на унгарския литературен език — 380—384, 503

Веркович, Стефан И. (1821—1893, София) — босненски археолог, учител, фолклорист и етнограф. Следва богословие в Загреб.

Възприема идеите на илиризма. През 1850 г. става сръбски мисионер в Сяр — подкрепя борбата на българите срещу фанариотското духовенство, подпомага учебното дело, събира народни песни. През 1860 г. издава сборника «Народни песни на македонските българи. Кн. 1. Женски песни»; по-късно издава и двата сборника «Веда словена» — 1874 и 1881 г.; етнографски материали обнародва в «Описание бита на македонските българе» (на руски език 1868, превод на български 1884) и в «Топографско-етнографски очерк за Македония (на руски език, 1889). Има значителни заслуги за развитието на българската култура — 360, 403—408, 508

Веспасиан, Тит Флавий В. (9—79), римски император, основател на Флавиевата династия — 189

«Вестник за жените», от Петко Славейков — 153, 483

«Вестник народнога земалскога музея «Viestnik Narodnoga zemaljskoga muzeja (1870) — излиза една свезка. Негов наследник е «Viestnik Hrvatskoga arkeologičkoga gružtva» (1879—1892), който от 1895 до 1943 излиза в нова серия: «Viesnik Hrvatskoga arheološkoga društva». От 1958 — «Viesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu» — 384, 387, 503.

«Вестникарството», от П. Р. Славейков — 376, 502

Видовден, 15 юлия, празник — 284, 313

Виза, Визант, Визас — мегарски цар, основател на Цариград около 660 пр. н. е. — 189

«Виктор Юго (Граф Виктор Марский)», от П. Р. Славейков — 429, 525

«Вила» («Vila») (1865—1868) — седмичен сръбски вестник за забава, книжнина и наука. Излиза в Бялград. Уредник — Стоян Новакович — 339

Виргилий; Вергилий; Публий Вергилий Марон (70—19 г. пр. н. е.) — римски поет. Автор на пасторалните песни «Буколики» (42—38 пр. н. е.), на дидактичната поема «Георгики» (37—29 пр. н. е.). Славата си дължи на епическата поема «Енеида» (издадена след смъртта му) — римски паралел на «Илиада» и «Одисея», разработка на преданията за троянеца Еней, основоположник на Римската империя — 405

Витовт (1392—1430) — литовски княз — 368

Владикин, Иван С. — учител и книжовник. Роден в Търново. Учи в Цариград. Учителствува в Плевен и другаде. Издава две исторически драми: «Владислав, крал български» (по Й. Стерия Попович) и «Велики княз Борис», които излизат в книгата «Позорищни дела от И. С. Владикин» (Букурещ, 1870). Критически бележки за тази книга пише Н. Бончев (Периодическо

списание, г. I, 1872, кн. 5—6, с. 336—340). Владикин е иронизиран от Ботев в стихотворението «Защо не съм?. . .» и другаде — 350

Владимир I — български княз от 889 до 893 г. Син на Борис I. Опитал се да възстанови езичеството, поради което бил свален от престола и ослепен. Славейков погрешно отъждествява Владимир I със Симеон — 191

Владислав Граматик (XV в.) — български книжовник. Ратувал за южнославянско единство и културно сближение — 238

Власовден, 11 февруари — 271, 282, 284

Водокръщие — 287

Възкресение, Възнесение — 185, 284

Войников, Добри Попов (1833, Шумен — 1878, Търново) — учител, общественик, публицист, един от създателите на българския театър и българската драма. Завършва френски колеж в Цариград (1858). Като учител в Шумен (1858—1864) реформира училището, организира театрални представления, участвува в черковната борба. Принуден е да емигрира в Румъния. Учителствува, редактира в. «Дунавска зора» (1867—1870 и 1877). През 1865 г. създава в Браила любителска театрална трупа, която ръководи до 1870 г. През 1870—1876 продължава театралната си дейност в Букурещ, Гюргево и Шумен, където се завръща през 1874 г. Пише исторически пиеси, комедии (най-значителна е «Криворазбраната цивилизация», 1871), съставя учебници, печата във възрожденските периодични издания публицистични и литературно-критически материали — 336, 400, 408, 409, 411—414, 475, 476, 509, 522, 523

«Волк каящийся», басня от Роберт Ромул — 465

Волтер (псевдоним на Франсоа Мари Аруе) (1694—1778) — френски писател, философ, историк — 505

«Восток» — вж. «Възток».

«Восточний въпрос и Болгария». Сочинение И. П. Липранди.- Москва, 1868, in 8°, стр. IV и 139», от Л. Каравелов — 499

Враз, Станко (1810—1851) — хърватски поет-романтик и литературен критик. Деец на илиризма; пропагандира идеята за национално възраждане на славяните и за самобитно развитие на хърватската култура и литература. Автор на стихотворения и сатири — сбирките «Джулабии» (1840), «Гласове из Жеравинската дъбрава» (1841), «Гусла и тамбура» (1845).Особено ценен е съставеният от него сборник «Народни илирски песни» («Narodne pešni ilirske», 1839) — 380, 383, 384, 503

«Врана и лисица», басня от Петко Славейков — 454

«Врана и рак», басня от Петко Славейков — 454

«Време»; точно название: «Время» (1865—1867), седмичен вестник. Излиза в Цариград; редактор и притежател Т. Бурмов. Изразява позициите на дясното крило в черковно-националната борба; бори се срещу католическата пропаганда и проекта на Мидхат паша за единни училища за християни и мюсюлмани. Постоянно критикуван и иронизиран от П. Р. Славейков — 346, 377

«Всеобща история», точно заглавие: «История государства Российского» (12 тома, 1816—1829) от Н. М. Карамзин — 496

Втори Видински сборник, от Неофит Бозвели, ръкопис 1802 г. — 449

Вулкан, бог на мълниите — 293

«Възнесение», съборна черква в Търново — 234

«Възпитанието на жените», от Петко Славейков — 156, 483

«Възпоменания» от Ксенофонт — 103

Вълчи празници, 1—8 ноември — 285

«Въпроси и ответи», от Петко Славейков — 149, 482

Върбанов — учител и свещеник в Пазарджик — 240

«Възток» (1865) — обществено-политически еволюционистки вестник. Излиза в Белград. Собственик и издател — А. Андрич. Редактор — Н. Първанов — 340, 435

Въчар, дядо — 305—307

Гаврил, Гавриил (Герман) — български архиепископ в Западното българско царство от края на X в. — 257, 261

Гай, Людевит (1809—1872) — хърватски културен и политически деец, философ и писател. Един от създателите на илиризма. Развива идеята за национално, политическо и културно единство на южните славяни. Въвежда фонетичния правопис в Хърватско; един от създателите на хърватския литературен език — 386

«Гайда» (1863—1867), първият български сатирично-хумористичен вестник. Редактиран от П. Р. Славейков — 149, 152—157, 192, 200, 202, 203, 205, 209, 210, 212, 289, 292, 295, 299, 302, 332—334, 337, 339, 341, 356, 448, 450, 474, 481—484, 486, 487, 489, 490, 493 — 499

Галаховата христоматия, точно заглавие: «Полная русская хрестоматия» (Част I, Красноречие; част II, Поэзия), 1842 — съставена от руския литературовед и писател А. Д. Галахов. Чрез Галаховата христоматия започва запознаването на П. Р. Славейков с руската литература — 501

Галип паша — 189

Галиа, император — 189
Галский университет — 352
«Гарван и лисица», басня — 454
Гаспаров, М. Л. — 450, 452, 455
Генковичи — известна тревненска фамилия — 175
Генович, Никола П. (1835, Свищов — 1912, София) — общественик и публицист. Туркофил, цензор на българските вестници в Цариград. Редактор на в. «Турция» (1864—1873). Обвинява Славейков, че поддържа връзки с революционерите; Славейков отговаря в «Гайда» и «Македония». Генович няколко пъти го дава под съд — 355
«Географски речник», от Петко Славейков — 481, 485
«Географско-историко-статистическо описание на Татарпазарджишката каза. . .», от Ст. Захариев, Виена, 1870 — 239, 485
Георги Балша — зет на Лазар, последният сръбски владетел, станал независим владетел на Черна гора — 207
Георгиевден, Георгевден — 181, 479
Георгий — последният Чернаевич, от рода на владетелите на Черна гора — 208
Герман — черногорски владика през XVI в. — 208
Герман (12 май), празник — 284
Германски манастир — 232
Гете, Фр. Владимир (1816—1892) — френски книжовник, католишки свещеник в Париж, приел православието и служил в руската черква — 415
Гибон, Едуард (1737—1796) — английски историк. Автор на «История на упадъка и разпадането на Римската империя» — 245
Гиллий — 193, 195
«Глас от пусто горе телелейско» — общо заглавие на поредица сатирични дописки от П. Р. Славейков — 488
Гогол, Николай Василиевич (1809—1852) — 438, 501, 502
[«Големи заслуги в народната ни книжнина»], от П. Р. Славейков — 359, 497
Гологанов, Иван Попилиев Икономович (1842—1895) — учител и книжовник. Роден в с. Търлис, Неврокопско. Учил в Сярския манастир «Св. Иван Предтеча». Учителствувал в Македония. Съставя песните от сборника «Веда словена», издаден от Верковић; прави преводи на черковни съчинения, праща дописки на в. «Македония» (г. II, бр. 11, 10 февр. 1868 — Гръцко-българските спорове в Хилендар и Македония; на гр. език, приподписана и от иеромонах Теодосий) — 508
Голубински; Голубинский, Е. Е. — историк на руската държава. Роден в 1834 г. Водил полемика срещу старообредците — 238, 257, 261, 262

«Голям Св. Константин» — черква в с. Кости — 319
Гомер — вж. Омир.
Горазд, ученик на Кирил и Методий — 261, 265
Горбанов, Петко В. (неизв., Елена — 1909) — учител, книжовник. Учил и учителствувал в Цариград — 505
Горго, спартанка — 117
Горещите празници, Горещници, 15, 16, 17 юли — 285
Горский, Стефан М. (неизв. — 1876) — учител в Трявна, Плевен, Враца. Просвѣтен деец, сътрудничи в «Цариградски вестник». Славейков го иронизира предимно заради стила му — 180
«Градът Охрид и Охридската архиепископия», от Петко Славейков — 256, 486
Гракхи, Тиберий (162 — ок. 132 пр. н. е.) и **Гай** (153—121 пр. н. е.) — римски законодатели и реформатори, с демократични възгледи. Провеждат аграрна реформа и загиват в борба с едрите земевладелци — 154
Граф Виктор Марский — вж. Юго, Виктор.
«Григорий Самблак», от П. Р. Славейков — 367, 500
Григорий Цамблак (Самблак, Замблак, Зимблак, Симблак, Цемивлан, Семивлак) (неизв. — 1420) — писател, висш духовник. Ученик на Евтимий Търновски. Киевски митрополит (1414—1420). Развива книжовна дейност в България, Сърбия, Молдавия, Литва и Русия. Съчинения: «Житие на крал Стефан Дечански», «Похвално слово за Киприан», «Похвално слово за Евтимий Търновски» — една от най-значителните творби на старобългарската литература с нови, възрожденски елементи, и др. — 367—369, 500
Григорович, Виктор Иванович (1815—1876) — руски славист. Предприема пътуване из България (1844—1845) и написва забележителния си труд «Очерки путешествия по Европейской Турции» (1849); открива и събира литературни и културни паметници — 262—264, 266, 267
Груев, Йоаким (Й. Г. Пройчев) (1828, Копривщица — 1906, Пловдив) — учител, преводач, стихотворец. Дейността му протича главно в Пловдив, където дълго време е учител. Участвува в черковната борба, издава учебници, превежда, сътрудничи на възрожденския печат — 336
Грънчарский, Н., учител в Трявна — 180
«Грънкийт елемент около Солун и Сер», от Петко Славейков — 221, 485
Гулибер; Гъливер — главен герой в романа «Пътуването на Гъливер» (1726) от Джонатан Суифт (1667—1745) — 411

«Гърция», от Петко Славейков — 201, 483
«Гърчоля», стих. от П. Р. Славейков — 475

[«Да живее критиката!»], от П. Р. Славейков — 332, 490
[«Да известим»], от П. Р. Славейков — 354, 497
[«Да се смееш ли, да плачеш ли?»], от П. Р. Славейков — 442, 526
[«Да ся радваме и да не ся радваме»], от П. Р. Славейков — 339, 494

Давид — полулегендарен владетел на израелското царство. Според библейската легенда убил великана Голиат — 414
Далевът речник, точно заглавие: «Тълковен речник на живия великоруски език» (4 тома, 1861—1867) — капитален труд на руския лексикограф, диалектолог, фолклорист и писател Владимир Иванович Дал (1801—1871). Дал е автор на обработки на народни приказки и на етнографски очерци, между които и очеркът «България» — 386
Даниил, Данаил (Петрович Негуш) (1826—1860) — черногорски княз, син на Петър II, въвел гражданско управление в Черна гора — 208
Даничич, Джуре (1825—1882) — сръбски филолог. Автор на изследвания по сръбска граматика и лексикология. Първият му труд «Борба за сръбски език и правопис» (1847) е написан в защита на Вук Караджич — 385
Данов, Христо Груев (1828, Клисура — 1911, Пловдив) — книжовник, просветител, книгоиздател. Поставя началото на българското организирано книгоиздаване (1855). През 1858 г. основава книжарница и издателство в Пловдив с клонове в Русе и Велес. Издава повече от 1000 книги — учебници, научни съчинения, художествени произведения — 330, 347, 350, 388, 390, 503
Дарий Истасп (522—486 пр. н. е.) — Дарий I, персийски цар, завоювал Северозападна Индия, потъпкал въстания във Вавилония, Персия, Мидия, Египет и др., предприел поход срещу скитите около Дунав и край Черно море; по негово време започнали гръко-персийските войни. Разгърнал строителство, допринесъл за разцвета на търговията — 189, 121
Даскалов, Борис — син на Хр. Н. Даскалов, ученик на Петко Славейков в Трявна — 477, 480
Даскалов, Христо Никифоров (1845—1917), — учител, общественик, публицист. Учи в родния си град Трявна при П. Р. Славейков. Учителствува в Трявна. Лясковец, Враца, Оряхово и Търново. Един от основателите на революционния комитет в Трявна — 477, 479
Даскалови — известен тревненски род — 175

«Два поета в сравнение. Станко Враз и Верешмарти», от П. Р. Славейков — 380, 503
«Двамата писатели (Превод от Гоголя) и За двамина в Габрово», от П. Р. Славейков, Цариградски в-к IX, 398, 27. IX. 1858—502 г.
«Дванадесетте заповеди» от П. Р. Славейков — в. «Македония» бр. 13, 1868 г. — 497
Две трагедии от българската история, точно заглавие: «Позорищни дела от И. С. Владикина. I. Владислав крал български, II. Велики княз Борис.» Букурещ (В печатницата на А. Андрич), 1870, 54, 26 с., 8° — 350
«Две чужди книги. Рад Югославенске академие знаности и уметности. Книга XII и XIV, у Загреб, 1870—1871. Вестник народнога земаљскога музея, у Загреб, 1871», от П. Р. Славейков — 384, 503
«Двете жеби», басня от П. Р. Славейков — 450
«Делото на Стефан Веркович», от П. Динеков — 508
«Ден» (1875—1876), Цариград — научно-популярно списание, ред. С. С. Бобчев, след това Г. Л. Голчев, с просветителско направление — 227, 229, 307, 312, 319, 485, 488
Державин, Константин Николаевич (1903—1956), съветски литературовед — 476
«10-те заповеди за писателите», от П. Р. Славейков — 354, 496
«10-те заповеди на търговците», от П. Р. Славейков, в. «Гайда», бр. 2, 1866 г. — 496
Дете Дукатинче — 113
Деций (Траян) — римски император през III в. сл. н. е. Разбил готите при Никопол — 244, 245
Дечанската обител, Дечански манастир — манастир «Св. Николай» близо до гр. Печ, Сърбия. Основан от Стефан Урош, наречен Дечански — 367
Джинот, Йордан Константинов (ок. 1818—1882), — български учител книжовник и участник в черковната борба. Автор на пътни бележки (из Македония), сценки, педагогически статии — 478
Дивичиян; Дивитчиян, Тадей (1810, Цариград — 1878, Цариград) — печатар. По народност арменец. Става стопанин на печатница «Трудолюбива пчела» на К. Огнянович в Цариград. Обновява я и я снабдява с най-добрите за онова време печатарски машини, обзавежда букволеярско отделение. От 1844 до 1877 г. отпечатва 72 български книги. През 1848 първите 19 броя на «Цариградски вестник». Автор и издател на «Буквар или начално учение за деца. . .» (1859) — 350, 497
Димитрий, П., отец — учител и свещеник в Трявна — 180

Димов, М. П., ученик на Петко Славейков в Трявна — 479, 480
Динеков, Петър — 488, 499, 502, 508
Диоген (ок. 404—323 пр. н. е.) — древногръцки философ; критикувал Платон, пренебрегвал материалните блага и нормите на обществения живот — 152
Диодор; Диодор Сицилийски (ок. 80—29 пр. н. е.), древногръцки историк. Автор на «Историческа библиотека» — всемирна история в 40 книги; запазени 15 книги — 257
Дионисий, владика — 213
«Длъжностите на публицистите», от П. Р. Славейков — 363, 499
Дмитриев, Иван Иванович (1760—1837) — руски поет и баснописец. Избраните му съчинения излизат през 1895. Бил военен и министър на правосъдието — 452
«До българската майка», «До майка ми» — стихотворение от Райко Жинзифов. Печатано освен във в. «Македония», г. II, бр. 33 от 13. VII. 1868 и във в. «Дунавска зора», г. I, бр. 21 от 1. IV. 1868 под заглавие «До българската майка» (първа публикация) — 362, 499
Добрин, от драмата «Иванко» — 506, 512, 519
Добровски, Йозеф (1753—1829) — чешки филолог, историограф, създател на славянската филология, деец на чешкото национално възраждане. Въвежда нормативност в чешкия книжовен език. Автор на «Основи на славянския език по стар диалект. . .» (1822) — първата научна граматика на старобългарския език, «Кирил и Методий — апостоли на славяните» (1823), «Моравска легенда за Кирил и Методий» (1826) и др. — 424
Доброплодний, Сава Х. (1820—1891) — родом от Сливен. Писател и общественик. Автор на драмата «Михал» (1853) и др. — 328, 329, 489
«Докторско и философско наставление», от П. Р. Славейков — 150, 476, 482
«Долма бахче», дворец в Цариград — 199
«Домашни писма», от Д. Обрадович — 352
Донкишот, Дон Кихот, герой на едноименния роман на Сервантес — 232, 409, 512
«Доситей Обрадович», от П. Р. Славейков — 351, 496
Драганов, Христо — 312
Драгаш, славянски княз — 204, 205
Драгна, дъщеря на Радивой, ктитор и зограф — 233
Драгова, Н. — 476
Драгомир, от драмата «Иванко» — 506, 512, 513, 519

Драгостин, от комедията «Не ще може, или Глезен Мирчо» — 402
Дребицка епархия — вж. Величка епархия.
«Дребни хавички на Гайдата», от П. Р. Славейков, в. «Гайда», бр. 7, 1864 г. — 493
«Древняя болгарская песня об Орфее», 1867 — издание на Ст. Верковић — 508
Дринов, Марин (1838—1906) — учен-историк, изтъкнат възрожденец. Станал магистър и доктор в Русия, професор в Харковския университет. Автор на изследвания върху българската история, българския език, литература, етнография, фолклор — 235, 237, 415
Друмев, Васил (ок. 1841, Шумен — 1901, София) — писател и общественик. Завършва Киевската духовна академия (1869). Участвува в Първата българска легия в Белград. Един от създателите на Българското книжовно дружество в Браила (1869), негов председател (1898). Автор на първата българска повест — «Нещастна фамилия» (1860), на повестта «Ученик и благодетели» (1865), на драмата «Иванко, убиецът на Асеня I» (1872) и на статии. През 1874 г. е ръкоположен за епископ, а по-късно — за митрополит (Климент Търновски). След Освобождението два пъти е министър-председател (1879—1881 и 1886). Заради борбата си срещу Фердинанд I е преследван и заточаван — 400, 401, 410—412, 415, 475, 506—508, 510—521
«Дунав» (1865—1877) — вилаетски вестник, орган на турското правителство. Излиза в Русе на турски и български език. Провежда политиката на Мидхат паша — 350, 476, 495
«Дунавска зора» (1869—1870, 1877) — обществено-политически вестник. Излиза в Браила. Редактор Д. П. Войников. Изразява настроенията на либерално-демократичната българска емиграция — 499
«Дунавски лебед» (1860—1861) — обществено-политически вестник. Излиза в Белград; редактор — Г. С. Раковски. Ратува за безкомпромисно разрешаване на черковния въпрос и за освобождение по революционен път; първият орган на националната революция — 498
«Духовни книжки», пълно название: «Духовни книжки за поучение на всяк християнин» (1864—1868) — религиозно нравствено-поучително списание. Редактор Р. Ил. Блъсков — 337, 355, 356, 496, 497
«Духовни книжки», помесячно списание, издавано веднъж в месецът от Р. И. Блъскова. Книжка първа (страници 32), печатана в Болград, в училищната печатница», от П. Р. Славейков — 350, 497

«Дъб и вяз», басня от П. Р. Славейков — 453
Дюканж (Дю Канж), Шарл (1610—1688) — френски историк и филолог-византолог. Издирил, проучил и издал ценни византийски ръкописи — 262
Дюмон, Алберт — френски археолог. Роден в 1842. Изследва древна Гърция, Балканите и Адриатика — 404, 405
«Дядо Вълчар», от П. Р. Славейков — 305, 488
Дядо Дечо, поредица статии от П. Р. Славейков, печатани в «Гайда» — 102—124, 342, 345, 448, 473, 474, 475, 495
Дядо Иконом — свещеник в Трявна — 177, 178
«Дядо Костадин» — църква в с. Кости — 319
Дядо Първан, от комедията «Не ще може, или Глезен Мирчо» — 402

«Евангелски чтения от свещеника Ненча: Божественото и свещено евангелие на господа нашего Исуса Христа. . .Русчук 1865 (1864). Черковно евангелие без престъпки по подобие на гръцкото. . . Русчук, 1866 — 350
Евтимий Търновски (ок. 1327— ок. 1401—1402)—български патриарх (1375—1393) и писател. Учи при Теодосий Търновски в Килифаревския манастир. През 1363—1371 е в Цариград и Светагора. След 1371. създава Търновската книжовна школа, чиито традиции оставят трайни следи в българската, сръбската, румънската и руската литература. Извършва правописно-езикова реформа. През 1394 г. е заточен от турската власт в Бачковския манастир. Пише житие на Иван Рилски, Петка Търновска и др. светци, похвални слова, послания, прави преводи — 238, 369, 485
«Една златна дума», от П. Р. Славейков — 387, 503
«Една страница от историята на нашето възраждане», от Ив. Славейков — 474
Езоп (ок. средата на VI в. пр. н. е.) — старогръцки автор на басни. Сведенията за него са легендарни. Според Херодот той бил роб от Фригия или Тракия. Басните му са събрани и записани от Деметрий от Фалерон през III в. пр. н. е. През I в. от н. е. Федър ги преработва и превежда на латински език, през II в. от н. е. Бабрий ги преработва и популяризира на гръцки език. На български са превеждани от Софроний Врачански, П. Р. Славейков, Р. Попович, А. Балабанов, Т. Сарафов — 7, 427, 428, 448—452, 455—457, 459, 462—465, 524, 525
«Езоп», от П. Р. Славейков — 427, 524
Екзарх, Александър (1812, Стара Загора — 1891, София) — общественик и журналист. Учи в Букурещ и Будапеща, следва медицина в Париж. Издава «Цариградски вестник» от 18. IX. 1850 до края на излизането му — 28. XII. 1862 — 377
Екзархията, Българска екзархия — върховна национална организация (до 1953) на Българската православна църква. Учредена на 27 февруари 1870. Диоцезът ѝ до Освобождението обхваща следните епархии: Търновска, Пловдивска, Доростоло-Червенска, Варненско-Преславска, Софийска, Видинска, Нишка, Кюстендилска, Самоковска, Велешка, Врачанска, Ловчанска, Сливенска, Охридска, Скопска и Нишавска (Пиротска). През 90-те години се създават Неврокопска и Старозагорска епархия. След Освобождението развива усилена просветна дейност сред останалото под турска власт българско население, което е обхванато в 16 епархии — Охридска, Битолска, Скопска, Дебърска, Велешка, Струмишка, Неврокопска, Костурска, Леринска (Мъгленска), Воденска, Солунска, Поленинска (Кукушка), Серска, Мелнишка, Драмска и Одринска — 392, 393
Елбасанский манастир «Св. Йоан Владимир» — Йоан Владимир е зет на цар Самуил, диоклетски княз. В Албания и в Охридско той е бил почитан като светец и чудотворец, подобно на св. Иван Рилски в Източна България. Мощите на Йоан Владимир са в манастира — 358
«Елементарна геометрия», вероятно: Начални познания по геометрия, приложени в общежитието, от В. Груев, 1867. От книжарницата на Хр. Данов и с-ие в Пловдив, Русчюк, Велес. (Във Виена в книгопечатницата Л. Сомерова.) 72 с., 78 чертежи, 8° Цена 8 гр. — 350
«Éléments de litterature». Елементарна словестност в два курса от Т. Н. Шишков. Сега първий път са издава на езика ни в полза на ученици и от двата пола. Том I. Първий курс. Теория на словестността по руския учебник на Н. Минина, съставил на български Т. Н. Шишков. С приложение кратък исторически обзор на българската литература ветха и нова. Цариград, в печатницата на Читалище, 1873, 15, 207, 1 с. 8°. Цена 12 гр.» — 415, 505
Елена, дъщеря на Константин Драгаш и жена на Михаил Палеолог — 205
Еленка, от комедията «Не ще може, или Глезен Мирчо» — 402
Елисей (14 юлия) — 284
Ени-джамия, в Цариград — 198
Енчев, Димитър Поптенев (1841, с. Енина, Казанлъшко — 1882, Силистра) — учител, книжовник. Учи в Киев — в гимназия и в

Историко-филологическия факултет. Учителствува в Габрово, Русе, Търново и Силистра. Кмет на Силистра след Освобождението. Съставя и издава учебници. Превежда, обнародва статии в периодичния печат — 505.

Еньов-ден, 24 юния — 318, 319

Еразъм Охридски, ученик на Кирил и Методий — 261

«Ерген и сватовница», стих. от П. Р. Славейков — 475

Еремия, празник (св. Еремия, староеврейски пророк) — 285

«Ернан»; «Ернани» («Hernani», 1830), драма от В. Юго — 429, 525

«Еровете», от П. Р. Славейков — 330, 489

«Етнографический Земевид на Европейска Турция» — карта, подготвяна от В. Д. Стоянов — 360

Етнографическо изложение в Москва, Всероссийская этнографическая выставка, 1867 г. — 404

Жарко, славянски княз — 204, 205

«Желка и орел», басня от П. Р. Славейков — 457

Жерев, Ст. — 447

Живков, С.; Живкович, Стефан-Телемак (1780—1831)—сръбски книжовник. Работи с Йерней Копитар и Вук Караджич. Превежда на сръбски език и издава (1814) романа на Фр. Фенелон «Приключенията на Телемаха» — 496

«Животь и приключенія Димитріа Обрадовича (1783) от Доситей Обрадович — 352, 496

Жинзифов, Райко (Ксенофонт) (1839, Велес — 1877, Москва) — български възрожденски поет и публицист. Учи в Битоля и Велес. Помощник-учител при Д. Миладинов в Прилеп и учител в Кукуш. Завършва Историко-филологическия факултет в Московския университет и остава в Москва като учител по гръцки език. Сътрудничи в руския периодичен печат. Печата статии, стихотворения и преводи в българските вестници и списания. Редактира сп. «Братски труд» (1860—1862), издава «Новобългарска сбирка» (1863) — сборник с оригинални и преводни стихотворения. Автор на поемата «Кървава кошуля» (1870). Превежда от руски, чешки и украински език — 499, 508

«Житие на Св. Параскева Търновска» («Разказ за пренасяне мощите на Параскева Епиватска от Видин в Сърбия»), от Григорий Цамблак — 369

«Житие на Стефан Дечански , от Григорий Цамблак — 369

«Жития на празнуемите святии», точно заглавие: «Жития на светиите. Преведени от Р. И. Блъскова, Браила, в книгопечатницата на Хр. Д. Ваклидова, 1864, 8 с. 4°. Църковно-слав. букви» —

приложение на сп. «Духовни книжки»; само житието на Антоний Велики — 350

«За божий син и за свирката му», народна приказка — 403

«За българският език», от Л. Каравелов — 499

«За езикът», от Л. Каравелов — 500

«За змеевете», от П. Р. Славейков — 307, 488

«За изучавание на български язик», от П. Р. Славейков — 439, 526

[За нашия книжовен език], от П. Р. Славейков — 379, 502

«За пътищата», от П. Р. Славейков — 210, 484

«За русалките», статия от А. Т. Илиев — 487, 488

«За Черна гора», от П. Р. Славейков — 205, 484

«За Юстиниянови права на Охридска архиепископия или за църковна независимост и самостоятелност на Охридско-Българско свещеноначалие». Цариград. В печатницата при Асмаалтъ. . ., 1873, 67 с., 8° от Натанаил Зографски» — 415

Загребски музей, Загребски народен музей — вж. Народен загребски музей.

Задушница — 302

Законодателно събрание — название на висшето законодателно учреждение във Франция през 1791 и 1848 г. — 430

«Записки за България и за българите», от Л. Каравелов — 499

«Заради возрождение новой болгарской словесности или науки. . . Венелина». Москва, 1838 — 487

Заратустра, Зороастър — митическо лице, на което се приписва основаването на религията зороастризъм — 525

«Заселение Балканскаго полуострова славянами. Издание императорскаго общества истории и древностей российских при Московском университете. Москва. Катков и Ко., 1873, 174 с. 8°; от М. С. Дринов» — 415

Захариев, Стефан (ок. 1810—1871) — просвѣтен деец през Възраждането. Роден в Пловдив, участвувал в църковно-националната борба в Пазарджишко. Сътрудничил в «Турция», «Время», «Гайда», «Македония», «Читалище». Публикува «Стари памятници», географски описания, преводи; побългарява «Наталья боярская дочь» от Н. Карамзин — «Невянка, болярска дъщеря» — 239—243, 485

«Защо кукорижат петлите ноще», от П. Р. Славейков — 292, 487

«Здраваго разума разговор», от Неофит Хилендарски Бозвели — 478

Землеописанието на Неофит Хилендарец Бозвели с «Краткое политическое землеописание за обучение на българското младенчество», Крагуевац, 1835 — 485

«Зимзелен» — 559
«Златка и петел», басня — 450
«Знаеш ли ти кои сме?», фейлетони, писани от Л. Каравелов и Хр. Ботев във в. «Свобода» — 478
«Знаме» (1874—1875) — вестник, орган на БРЦК. Излиза в Букурещ; редактор Хр. Ботев. Изразява най-пълно революционно-демократичната идеология на Ботев — 501, 505, 524
«Знание» (1875) — списание за наука и литература. Излиза в Букурещ; редактор — Л. Каравелов. Орган на създаденото от Каравелов «Дружество за разпространение на полезни знания» — 501, 504, 524
«Зорница» (1864) — литературно списание. Излиза в Браила. Управител и издател — Хр. Д. Ваклидов. Излезлите 24 книжки съдържат романа «Скитникът евреин» от Е. Сю, няколко разказа, няколко стихотворения, народни песни и статистичееки и други вести — 337
«Зорница» (1864—1878) — евангелско списание. Излиза в Цариград, редактор Алберт Лонг и др. —.337, 495

[«И у нас лежи богато събрание»], от П. Р. Славейков — 359, 498
Иван Александър — български цар от 1331 до 1371 г., от династията на Шишмановци — 94, 229, 234
Иван Асен II (1218—1241) — български цар; по негово време Втората българска държава достига най-големия си разцвет — 233
«Иван и Стоян», стих. от П. Р. Славейков — 475
Иван Предтеча, празник (рождество на Иван Предтеча). — 316
Иван Рилски — 229, 238
Иван Шишман (1371—1393) — последният български цар, син на Иван Александър от втория му брак — със Сара — 188, 205, 229, 231, 233
Иванко, от драмата «Иванко» — 400, 410—415, 506, 507, 512—518, 520—522
«Иванку, убиецът на Асеня I. Драма в пет действия от В. Друмева — Браила. Печатница Триъгълник, 1872», от П. Р. Славейков — 400, 506
«Иванку, убиецът на Асеня I. Драма в пет действия от Васил Друмев. Браила, печатница Триъгълник, управлявана от Перикли М. Пестемалчиолу, 1872, 157 с., 8°. Цена 2 фр.» — 408, 509, 510, 514
Иванов, Николай; Образописов, Никола Иванов (ок. 1828, с. Продановци, Самоковско — 17, I. 1915) — зограф. Участвува в черковно-националната борба. Рисува икони, стенописи (в метоха «Орлица» при Рилския манастир, най-значителната му композиция е «Пренасяне мощите на Иван Рилски») и портрети — 292
Ивановден, Зимний свети Иван — 274, 287, 296
Игнажден — 274, 275, 287
«Известия» — съобщение във в. «Съветник», г. I, бр. 20, 5 август 1863, с. 4 — 489
[Известия], от П. Р. Славейков — 357
«Известия за нови книги», от П. Р. Славейков — 328, 489
«Известия за нови книги», от П. Р. Славейков, в. «Гайда, г. I, бр. 7 — 495
«Изгубена Станка» Повест съвременна. Написал Р. И. Блъсков [Ил. Р. Блъсков]. Издание 1. Болград. Училищна книгопечатница, 1865 (1866), 148, 2, 9 с. 8° — 349
Изданието на С. Верковича — вж. «Песме македонски бугара».
«Изложение на учението на Всеобщата православна църква с показание на различията, които ся срещат в другите християнски църкви от В. Гете. . . Превел [от френски] Марко Д. Балабанов. Цариград, в печатницата на Д. Аралиана с буквите на в. «Право», 1873, 27, 556, 8 с. 16°. Цена 15 гр.» — 415
Изток — вуйно на Юстиниан — 258
«Източно време» (1874—1877) — българско издание на англо-френския обществено-политически вестник «The Levant times». Излиза в Цариград. Редактори: П. Сандов, Хр. Ваклидов, Н. Генович и др. Пропагандира английската политика в Близкия изток — 432 — 434, 437
Икономов, Тодор (1835—1892) — учител и книжовник. Тясно свързан със Славейков в борбата за национална българска черква, като редактор на сп. «Читалище» и като журналист. След Освобождението е опонент на Славейков в Учредителното народно събрание — 354, 355
Иларион Критянин, Иларион Критский — гръцки митрополит в Търново от 1821 г. Умрял от чума в 1838 г. Пропагандатор на панелинизма; българското население го ненавиждало. Мълвата свързва с неговото име изгарянето на Търновското книгохранилище — 186
Иларион Меглинский — 187
«Илиада», от Омир — 501
Илиев, Атанас Т. (1852—1927) — книжовник и учител. Учи в родния си град Стара Загора, в Пловдив, Прага, Белград. Сътрудничи в «Читалище», «Ден», съставя учебници, прави преводи, автор на фолклорни и езикови проучвания, на ценни «Спомени» (С., 1926) — 487
Илинден, 20 юли — 181, 318

научно дружество, основано в 1842 г. По-късно наречено «Хърватска матица» («Matica Hrvatska») — 386
Инбурн, историк, археолог — 245
Индра, индийски бог — 303
Инокентий, вероятно Инокентий III (1160—1216) — римски папа, инициатор на IV кръстоносен поход, поставя началото на Инквизицията. Папската власт при него достига най-голямата си мощ. Признава титлата «крал» (рекс) на българския цар Калоян. Оставя няколко съчинения и интересни писма — 151
Ипекска патриархия — патриаршия със седалище на патриарха в гр. Ипек (сръбски: Печ), във вилаета Косово, на левия бряг на р. Бистрица — 358
Ипоротин Леонид, настойник на Александър Македонски — 121
Ираклий (Еракли) — вж. Хераклий.
Иречек, Константин (1854—1918) — чешки историк, професор във Пражкия и Виенския университет. Работи върху историята на балканските народи и особено на България. Автор на първото цялостно научно изложение на българската история — «История на българите» (1876), на «Пътувания из България» (1888) и др. — 237, 239, 262, 485, 486
Исак, Исаак, от драмата «Иванко» — 409, 410, 413, 415, 506, 507, 512—514, 516, 519—521
«Искрици, или разни поучителни приговорки», от П. Р. Славейков — 157, 447
«Исток» — вж. «Възток».
«Историко-географски речник на Балканския полуостров и на България», от П. Р. Славейков — 481
Историческа повест, преведена от полски; вероятно: «Ясен I. Приказка из българската история [от Сигизмунда Милковски]. От полски превел Б. Димитров. Болград, в училищната книгопечатница, 1864, 154 с., 8°. Цена $2^1/_2$ цванчета.» (Преполага се, че Б. Димитров е псевдоним на Хр. Данов.) Или същата повест под заглавие: «Асен. Приказка из българската история» — Възток, г. I, бр. 1—16, 11 май — 11 септ. 1865, и Бранител, г. I, бр. 1, 19 юли 1864. Превод от Горан Загорски (псевдоним на Н. Първанов) — 350
«История на българската журналистика. 1844—1877/1878—1885». Второ допълн. издание, С., 1976, от Г. Боршуков — 495
«История на българската литература. Т. I. Старобългарска литература». (Под редакцията на Велчо Велчев, Емил Георгиев, Петър Динеков.) С., 1962 — 500
«История на българската литература. Т. II. Литература на Възраждането». (Под редакцията на Стойко Божков, Георги Димов, Петър Динеков.) С., 1966 — 498, 499
«Историята на едно престъпление» («Histoire d'un crime»), т. 1—2, 1877—1878, от В. Юго — 525
«История на сръбско-харватската книжевност» («Historija književnosti naroda hrvatskoga i srpskoga»), 1868, от В. Ягич — 385
«История на турското царство», от Хамер — 204
«История Славено-болгарская», от Паисий Хилендарски — 103, 188, 233, 474, 475
Исус Христос — 7, 105

Йоан Александър — вж. Иван Александър.
Йоан, Йоан Асен — вж. Иван Асен II.
Йоан Екзарх — старобългарски мислител и писател от времето на цар Симеон. Продължител на делото на Кирил и Методий. Автор на «Шестоднев», «Небеса» и др. — 105
Йоан Кръстител (Предтеча) — библейски пророк — 295, 344
Йоан Шишман — вж. Иван Шишман.
Йовчев, Лазар (екзарх Йосиф) (1840—1915) — духовен и просвéтен деец. Учи в Калофер, Цариград и Париж; сътрудничи на в. «Македония», редактор на сп. «Читалище». Бил секретар на Екзархията, после Ловчански митрополит и Български екзарх — 488
Йорданович, Т. — 475
Йустиниан II — вж. Юстиниян Велики.

Каблешков, Тодор Л. (1853—1876) — родом от Копривщица. Един от апостолите през Априлското въстание — 477
Кадени вечери — 274, 288
Казасов, Рали П., от Трявна — 180
Кай — вж. Гракхи, Гай и Тиберий
«Календар за високосната 1864 година». 1 л., 60×46 см, печатан в Цариград — 494
«Календар за 1867 редовна година. С предвещание на астронома Казамия. Цариград, в печат. Т. Дивитчианова. 26 л. 8°. Църк.-слав. букви» — 497
«Календар или астрономически забележвания на прочутийт Казамия за високосната година 1864. Браила, в румъно-българската книгопечатница на Х. Д. Ваклидова. 40 с., 8°» — 494
«Календар с болгарските празници. 1867. От книжарницата Д. В.

Манчева, Виена, у книгопечатница Л. Сомер. 16 л. 32°. П. 847» — 497

«Календар с предвещанията на знаменития астроном Казамия за година 1867. Побългарил Р. И. Блъсков. Болград, в Училищната книгопечатница, 1867. 36 с., 16°. Цена $^1/_2$ цванец или 70 пари» — 494, 497

Калинчов, П. — ученик на Петко Славейков в Трявна — 479, 480

Каниц, Феликс Филип (1829—1904), унгарски етнограф, географ, археолог; пътувал из Балканския полуостров; със заслуги за географското и етнографското проучване на България — 237, 485

Кара Георги (1768—1817) — сръбски революционер, вожд в борбата срещу османското робство. Печели значителни победи във въстанието през 1806 г. През 1811 г. скупщината го провъзгласява за наследствен върховен вожд на освободена Сърбия. При разгрома на въстанието (1813) емигрира в Австрия и Русия. През 1817 се завръща тайно в Сърбия. Убит по заповед на Милош Обренович. Родоначалник на династията Карагеоргиевци — 352

Кара-Сюлюман аа — 188

Каравелов, Любен (1834—1879) — 365, 478, 499, 501, 504, 505, 507, 508, 524

Карамзин, Николай Михайлович (1766—1826) — руски писател и историк, представител на сантиментализма. Някои от повестите му са преведени на български език и побългарени: «Бедната Лиза» (1792) — «Сирота Цветана» (1858) от Й. Груев; «Наталия болярска дъщеря» (1792) — «Невенка болярска дъщеря» (1867) от Ст. Захариев и П. Р. Славейков. Автор на исторически съчинения — «История государства Российского» (12 тома, 1816—1829) — 496

Каран — име на хан Крум в народните песни — 406

Карл X (1757—1836) — френски крал (1824—1830) по време на Реставрацията, от династията на Бурбоните — 429

Каролев, Райчо М. (1846, Габрово — 1928, София) — учител, съставител на учебни помагала, преводач. Завършва духовна семинария и духовна академия в Киев. Заедно с Ив. Гюзелев и П. Генчев превръща Габровското взаимно училище в първото средно училище в България (по-късно Априловска гимназия), на което е пръв директор — 415, 523

Карпачев; Кърпачев, Еню Хр. (1833, Калофер — 1916, Калофер) — обущар и книгоиздател в Цариград (1862—1878). След Освобождението живее и работи в родното си място. Съставител и издател на календари — 357, 497

[«Като образец за македонските наши братия писатели»], от П. Р. Славейков — 361, 498

Кекропс — според преданието първият цар на Атика с египетски произход, основал гр. Атина, запознава гърците със земеделието — 299

Кефалов; Кифалов, Михаил (1783, Тетевен — 1868, Букурещ) — дарител, преводач. Учи в Одеса и остава там като губернски секретар. По-късно става търговец. Превежда Гюлханския хатишериф (1839) и «Заради възрождение новой болгарской словесности или науки» (1842) от Ю. И. Венелин. Завещава средства на Добродетелната дружина за построяване на болница в Търново — 290, 356, 487

Киевска митрополия — 367, 368

Килифарский манастир — 174

Кина, Кына — в народните песни сестра на Александър Македонски — 406

Киприан (нач. на 30-те год. на XIV в. — 1406) — български и руски книжовник и черковен деец. Ученик на Теодосий Търновски и Евтимий Търновски. Ръкоположен за киевски митрополит (1375), признат за московски и всерусийски митрополит (1390). Пренася в Русия традициите на Търновската книжовна школа — 367, 369

Кир Велики (559—530 пр. н. е.) — основател на староперсийската държава. Един от най-големите завоеватели в историята — 7

Кир Прохор, архиепископ — 263

Кирил и Методий — създатели на славянската писменост, славянски просветители и апостоли. Константин-Кирил (827 — 869) и Методий (825—885) са родени в Солун. Кирил се поминал в Рим, Методий — в Моравия. Учениците им идват в България, където продължават делото на двамата братя. Петко Славейков е един от първите учители в България, които утвърждават 24 май като празник на просветата, като най-голям национален празник през епохата на Възраждането — 105, 261, 266, 343

Кирилица, една от двете старобългарски азбуки (другата е глаголицата), първообраз на днешната азбука на българи, украинци, белоруси, руси и др. — 105

Киселковски, Петър, учител в Трявна — 178

Кифалов, Михаил — вж. Кефалов, Михаил.

Клавдий II — римски император от 286 до 270 пр. н. е. — 190

Климент, римски папа — 266
Климент Величкий — вж. Климент Охридский.
Климент Охридский (ок. 840—916) — старобългарски книжовник, ученик на Кирил и Методий. Създал Охридската книжовна школа, един от най-видните славянски книжовници и педагози. Ръкоположен за пръв славянски епископ на Дрембица или Велица («епископ Велички или Велицкий»). Утвърждава старобългарския език в богослужението, демократизира просветата. Преводач; автор на много поучителни и похвални слова («Похвала за Кирил Философ»), на черковни песнопения. Приема се за автор на пространните жития на Кирил и Методий. Книжовното му наследство е разпространено по-късно в Русия, Сърбия, Румъния и др. Починал в Охрид — 105, 261—267, 342—346, 358
«Книгите и вестниците имат душа», от П. Р. Славейков — 375, 502
«Книговище за прочитание» (1874) — филоложко и общообразователно списание. Печата се в Прага и Виена; редактира се в Пловдив от Ив. Богоров. Излизат 6 книжки с материали от Ив. Богоров — 523, 524
«Книжевни бележки», рубрика във в. «Македония» — 495
«Книжевни вести», рубрика в сп. «Читалище» и във в. «Македония» — 495, 498, 499, 523
«Книжевни известия», рубрика във в. «Македония» — 495
«Книжевни новини», рубрика във в. «Македония» — 495
«Книжевни присъди», от Л. Каравелов (статията е печатана под това заглавие във в. «Македония», г. VI, бр. 3, 18 ян. 1872) — 500
«Книжевно известие», във в. «Съветник», г. I, бр. 21, от 12 август 1863, с. 4; във в. «Гайда», г. III, бр. 6; рубрика във в. «Македония» — 489, 495
«Книжевно обозрение. Двете любословни списания», от П. Р. Славейков — 500—501
«Книжевност», рубрика в сп. «Читалище» и във в. «Гайда» — 495, 497, 508
«Книжевност и образование», рубрика във в. «Гайда» — 494, 495
«Книжици» — вж. «Български книжици».
Княжеский, Захарий (1810—1877) — учител и просветен деец. Завършил семинария в Русия; събирал книги и помощи в Русия за България, ратувал за образованието на жените, за сближение между руси и българи. Учителствувал в Габрово (1837), в Търново (1838), от 1847 в Стара Загора и другаде — 180, 236
Ковачев, Йосиф А. (1839, Щип — 1898, София) — учител, професор и книжовник. Завършил духовна семинария в Белград и духовна академия в Киев. Учител в Скопско, в Габрово, Щип, Кюстендил, Прилеп. След Освобождението е просветен и административен служител в София и професор — 416, 523
Койка — 313
Кокалски, Кокалянский манастир — 233, 485
Колада — 271, 274, 275, 285, 287, 289
Колю Бояджийски — тревненски търговец — 179
«Комар и бик», басня от Езоп — 459
«Комарът се има нещо», басня от П. Р. Славейков — 459
Комнина, Анна (1083 — ок. 1148) — от византийската императорска династия Комнини. Авторка на «Алексиада», история на царуването на баща ѝ Алексей I Комнин — 256, 258, 259
Константин — ученик на Кирил и Методий — 261
Константин VII Багрянородни (905—959), византийски император и учен — 197
Константин Велики (ок. 274—337) — римски император. Основал Цариград и през 330 г. пренесъл там императорската резиденция. Пръв дал свобода на християнското вероизповедание и бил обявен за светец на църквата. В негова чест Цариград бил наречен Константинопол — 190, 195—197
Константин Драгаш — един от последните владетели на Балканите. Възпят в народната поезия заедно с Крали Марко под името бег Костадин. Дал трите си дъщери за жени на султан Мурад и на синовете му Баязид и Якуб — 194, 205
Константин Драгаш — славянски княз, син на Жарко — 205
«Константиния», «Константиниада» — 194—197
Константинов, Георги — 476
Константинов ден — 317
Конфуций (Кун дзъ) (551—479 пр. н. е.) — древнокитайски просветител и философ. Изисква уважение към по-възрастните и заемащите по-високо обществено положение. През III—II в. пр. н. е. конфуцианството става господствуваща идеология в Китай — 525
Корнелия — римлянка, дъщеря на Сципион Африкански и майка на Гракхите; символ на доблестен, мъжествен характер — 154
Косев, Д. — 477
Коста, от «Не ще може, или Глезен Мирчо» — 402
Костадин — цар, вероятно Константин Драгаш — 278
Костницкий събор, Костанцкий събор; Констанцки събор — 368, 500

Костов, Илия Хр., спомоществовател от Русе — 497
Кою — 313
Крали Марко (1371—1395) — родом от Прилеп. Легендарен герой на южнославянския епос. Феодален владетел на област в Македония с център гр. Прилеп. Победен от турците в битката при Черномен (1371), той става техен васал. Убит в сражение с власите около Крайова — 32, 113, 114, 450
«Кратка българска граматика», точно заглавие: Кратка българска граматика с упражнения от Д. П. Войникова. Издава ся от книжарницата на Д. В. Манчева в Пловдив, 1864 (Браила, в Ром. благ. типогр. на Хр. Д. Ваклидова), 4, 178 с., 16° — 2 изд. Виена. Книгопечатница Л. Сомерова, 1866, 144 с., — Българска граматика за първоначялни ученици от Д. П. Войникова. Трето издание, 1869, 149 с. — 336
«Кратка българска история», вероятно: Един поглед върху българската история — в Месецослов на Българската книжница за 1857, с. 131—134
— Българска история. От Д. Цанков. Второ издание. 1866.
— Кратка българска история от Д. Цанкова. Трете издание. Пловдив. 1868.
— Четвърто издание, 1869.
— Пято издание, 1870. — 357
«Кратка география от Д. В. Манчева». Второ издание. Издава ся от книжарницата на Д. В. Манчева в Пловдив. 1864. (Браила в Рум.-благ. типография на Хр. Д. Ваклидова), 4, 120 с., 16°— 494
Кратката славенска граматика на Ханка, точно заглавие: «Начала церковно-славянского языка», (1846)—329
«Кратки приказки за децата», от П. Р. Славейков — 448, 453
«Кратко изследование за бивший град Драговец», от Д. Т. Лачков — 486
Крачон, 8 юния, празник — 283
Крез — последен цар на Лидия (560—547 пр. н. е.), прочут с несметните си богатства. Покорил Мала Азия, но бил победен от цар Кир и пленен — 7, 427
Кремиковский манастир «Св. Георги» — 233, 485
«Криворазбраната цивилизация. Смешна позорищна игра в пет действия от Д. П. Войников. Букурещ, 1871. Народната книгопечатница «Отечество». 2, 6, 1, 70 с., 8°. Цена 1 франк» — 411
Крижек; Кржижек, Вацлав (1833—1881) — чешки писател. Издава речници, «Югославянска антология» (1862) и др. — 360
Крилов, Иван Андреевич (1768—1844) — руски писател баснописец.

Класик на руската литература. Славейков много цени творчеството му и превежда доста негови басни — 454, 459
Кримейският бой, Кримската война (1853—1856) — война за влияние в Близкия изток между Русия и коалиция от Турция, Англия, Франция и Сардиния. Завършва с неизгодния за Русия Парижки мирен договор (1856) — 247, 436, 477, 498
«Критика» — рубрика в сп. «Читалище» — 509
Крум, цар Крум (неизв. — 814) — велик български хан, сплотил българите, създал общи закони, разширил границите на България. Едно от първите художествени произведения на Петко Славейков е поемата му «Крумияда», посветена на победоносния поход на цар Крум срещу византийския император Никифор I Логотет (811 г.) — 93, 119, 123, 124, 188, 191, 229, 300, 474
«Крум или Каран», от П. Р. Славейков — 474
Кръстевич, Гаврил Баев (1817, Котел — 1898, Цариград) — обществен и политически деец. Заема висши постове в турската съдебна йерархия. Взема дейно участие в черковно-националната борба. Главен управител на Източна Румелия (1884—1885). Автор на «История българска» (т. I, 1869) и др. — 377, 418
Ксант, според легендата господар на Езоп — 427
Ксенофонт (ок. 430—354 пр. н. е.) — древногръцки писател, историк и пълководец. Ученик на Сократ. Продължил Историята на Тукидит, написал «Спомени за Сократ» и др. — 103
Куасимод; Куазимодо, от «Парижката св. Богородица» на В. Юго — 430
Кукув ден — 285
Кукулевич-Сакцински, Иван (1816—1889) — хърватски патриот учен и писател, деец на Хърватското възраждане. В 1848 става член на временното правителство, изпълнява важни дипломатически поръчения, свиква народно събрание за избор на бан. В 1850 основава «Югославянско историческо общество» и започва издаването на «Arkiv za poviestnicu jugoslavensku» (1851—1875). Пътува из славянските земи, събира ръкописи и книги; издава исторически паметници. Най-значително историческо изследване — «Borba Hrvatah s Mongoli i Tatari» (1863). Участвува в работата на Югославянската академия на науките и изкуствата, подготвя някои нейни издания — 385
Курганова «Письмовник»; «Письмовник, содержащий в себе науку российского языка со многим разного учебного и полезно-забавного вещесловия, от професора и кавалера Николая Курганова» — много известен и широко разпространен учебник по руска граматика с енциклопедичен и развлекателен характер.

Съставен от руския просветител, педагог и издател Николай Гаврилович Курганов (ок. 1725—1796). Претърпява 11 издания (1769—1837) — 502

«Кучето», басня от П. Р. Славейков — 82, 472

«Към брата си», от Хр. Ботев — 499

«Към читателите на «Читалище», редакционна статия на сп.«Читалище» — 524

Кюсе-Кехая, взел властта след Пазвантооглу — 188

Лаврентий, ученик на Кирил и Методий — 261

Лавровски, Петър Алексеевич (1827—1886) — руски славист. От 1851 ръководи катедрата по славянски наречия в Харковския университет. Изследва и описва стари руски ръкописи и наречия, издава речници и др. Посмъртна публикация — «Итальянская легенда о жизни Св. Кирилла и открытии им мощей Св. Климента» (1886) — 386

Ладанки — 276, 289

Лазар (1329—1389) — сръбски княз, стъпил на престола в 1371. Омъжил една от дъщерите си за Иван Шишман. В битката с турците при Косово поле сръбските войски били разбити, Лазар бил пленен и убит — 207

Лазарня, Лазаровден — 181, 282, 289

Лакиний, зет на Константин Велики — 190

Лафонтен, Жан дьо (1621—1695) — френски поет-баснописец. Противник на абсолютизма. Написал «Приказки и разкази» в стихове (1665—1685) и 12 тома «Басни» (1668—1694). Един от най-големите народни поети на Франция. Славейков познава Лафонтен в руски превод и се влияе от неговото творчество — 454, 465

«Лафонтенови басни», статия от Петко Славейков, в. «Македония», 1867, бр. 41 — 465

Лачков, Д. Т. (1839—1871) — учител и книжовник. Роден в Перущица, където учителствува до края на живота си. Сътрудничи в «Гайда», «Македония», «Читалище». Публикува едно стихотворение и статии и бележки по исторически и граматически въпроси — 202, 203, 242, 484, 485

«Левант таймс» («The levant times») — вж. «Източно време».

Левкип (ок. 500—440 пр. н. е.) — древногръцки философ-материалист. Основател на древногръцката атомистика, развита от последователя му Демокрит. Според Левкип светът се състои от атоми (неделими материални частици) и пустота — 428

«Летоструй, бълг. народен календар за 1876», от Л. Каравелов — 504

«Летоструй или домашен календар» (1869—1876) — енциклопедичен сборник. Излизат 8 книги. Редактори: Хр. Г. Данов, Йоаким Груев, Янко Ковачев. Издава се от книжарницата на Хр. Г. Данов. Книгите съдържат календарна, статистическа, естественонаучна, здравословна, черковно-училищна част, книжовен и стопански дял, прегледи на обществения и културния живот в страната и «Разпис на книгите, що ся намират за продан у книжарницата на Хр. Г. Данов» — 388, 503, 504

«Летоструй или къщен календар за простата година 1873. Пета годишнина. Издава книжарницата на Хр. Г. Данова и с-ие Напредък. Наръчни книжки за онези, които желаят наука и успех. Книжка първа (как да ся учат уроци). От Андр. С. Цанов, 1873», от П. Р. Славейков — 390, 503

Ликург — знаменит спартански законодател (IX в. пр. н. е.) — 116—118, 120, 474

Липранди, Иван Петрович (1790—1880) — руски генерал и историк. Изпратен от руското правителство да пътува из Отоманската империя. Написва книгата «Восточный вопрос и Болгария» (1868), превеждана от Хр. Ботев, и др. — 499

Лия — библ. — дъщеря на еврейския патриарх Лаван и съпруга на Йаков — 285

«Ловците», басня от П. Р. Славейков — 465, 469

«Ловчанският владика», драма от Т. Икономов — 476

«Лозието», басня от П. Р. Славейков — 352

Ломоносов, Михаил Василиевич (1711—1765) — 352

Луи Бонапарт — вж. Наполеон III.

Луи XVIII, френски крал по време на Реставрацията (1814—1824), от династията на Бурбоните — 429

Луи Филип Орлеански (1773—1850) — френски херцог, крал на Франция (1830—1848) — 429

«Лукавата бабичка», басня от П. Р. Славейков — 71, 471

«Лукреция Борджия. Драма в три действия от Виктор Юго. Преведена от Константин Величков и Георги Ниолов, ученици в Лицейт. Издава Стефан Г. Златаров. Цариград, в печатницата на в. Македония, 1872. 120 с. 8°» — 429

Лъв V Армянин (Арменец) — византийски император от 813 до 820. Коронясан седмица преди появата на хан Крум пред стените на Цариград. По-късно установил за 30 години мир с България — 191

Лъв III Исаврянин (675—741) — византийски император от 717 до 741, роден в София, основател на Исаврийската династия. Отбил пристъпа на арабите срещу Цариград, издал граждански

...ператорската власт. Поставил началото на иконоборството—191
«Любен Каравелов», от П. Р. Славейков — 365, 499
Любич, Симе (1822—1896) — хърватски историк и археолог — 385
«Любословие» (1844—1846) — първото българско периодично издание; списание. Излиза в Смирна. Редактор — Константин Фотинов. С просветителска насока. Съдържа материали с научно-популярен и общообразователен характер — календарни бележки, статии по нравствени, стопански, педагогически и др. въпроси, описания на градове, филоложки и исторически изследвания и документи, религиозни поучения, няколко стихотворения и др. — 376
«Лялели», джамия — 198

М. Търновский — може би Мелетий Търновски, гръцки владика — 180
«Магаре и славей», басня от П. Р. Славейков — 460
«Майце си», от Хр. Ботев — 498
Макавеев — сътрудник на сп. «Читалище» — 370
«Македония» (1866—1872) — вестник, редактиран от П. Р. Славейков, най-значителният от възрожденските вестници, издавани в Цариград. Съдържа статии по обществено-политически въпроси (черковната борба, източния въпрос, политиката на великите сили) по учебно дело, икономика и др., много дописки от български градове и села, външнополитически новини. Полемизира с в. «Право» и в. «Турция» от ясни демократични позиции. Има големи заслуги за извоюване на независима българска черква — един основен политически въпрос на времето. Четири пъти спиран временно; редакторът му два пъти е арестуван. Спрян завинаги на 25 юли 1872 заради статията «Двете касти и власти» — 157, 214, 218, 221, 224, 226, 369, 377, 448, 480, 481, 483—485, 495, 497—500, 502, 504
Македонска, Цв. — 448, 468, 496, 501, 502, 506, 509, 526
Макфел, управител — 79
«Малакова, комедия в едно извършване», от П. Р. Славейков — 127—145, 447, 448, 476, 477, 510
«Малий Св. Климент» — черква в Охрид — 264
«Малкий Наполеон», — вж. «Наполеон Малки».
Малх — 261
Манасиян (Минасоглу, Минасиан), А. — арменец, собственик на печатница в Цариград — Джамлък-хан № 15, с български отдел — 497
Мануил Комнин — солунски деспот, брат на Теодор Комнин и зет на Иван Асен II. След Клокотнишката битка Иван Асен му дал Епир и Тесалия (XIII в.) — 229
Манчев, Драган (Димитър) **Василев**(1824, Батак — 1908, Пловдив) — учител, книгоиздател, книжовник. Учи при Найден Йованович. Учителствува в с. Радилово, Батак, Перущица и Пловдив. От 1862 г. се занимава с книгоиздателска дейност. Автор и съставител на учебници, учебни помагала, календари и др. — 330, 336, 350, 357, 388, 489, 494, 497
Маню, поп — 175
«Мариола и Колю», стих от П. Р. Славейков — 475
«Мариона Делорма»; «Марион Делорм» («Marion de Lorme»), 1831, драма от В. Юго — 429
Мария, от драмата «Иванко» — 506, 507, 512, 514, 516, 522
Мария Магдалина — 477
«Мария Тудор»; «Мария Тюдор», 1833, драма от В. Юго — 429
Марко Турлакът — 246
Марс — бог на войната — 293
Маткович, Петър (1830—1898) — хърватски географ — 385, 386
Махмуд I (1696—1754) — турски султан, син на Мустафа II. В 1736 г. воювал с Русия — 198
Махмуд II (1785—1839) — турски султан. Провежда реформи за създаване на централизирана феодална империя. По негово време е потушена Велчовата завера — опит за организирано въстание в Търновско през 1835 г. Ликвидиран от еничерската войска — 188
Машев, Ангел — 248
Медникаров — псевдоним на Петко Славейков — 484, 501
«Мезимец» («Mezimac»), 1818, от Доситей Обрадович — 352, 496
Мемишаа — 188
Меркурий — син на Юпитер, бог на красноречието, на търговците, крадците — 20, 41, 462
Месич, Мато (1826—1878) — професор в Загребската юридическа академия — 386
Месопустната неделя — 182
«Методата на Аннѐ за французский язик от К. Търновскаго»; точно заглавие: «Практическа метода за изучаването на френцкият язик. Съчинител Ф. Ан. Превел К. Ив. Търновский. Издава С. С. Войводов. Първо издание. Браила, в Румъно-българската книгопечатница на Хр. Д. Ваклидов, 1864, 4, 192 с., 8° — 336
Методий — вж. Кирил и Методий.
Мехмед Али паша — 213
Мехмед II (1429—1481) — турски султан, завладял Цариград и голяма част от Балканския полуостров — 192, 194, 197

[illegible] син на Сюлейман I — 198
Миклошич, Франц (1813—1891) — хърватски учен-славист. Автор на ценни изследвания в областта на старата славянска писменост и палеография. Издал научно множество стари ръкописи. Негов капитален труд е «История на възникването на църковнославянския език» (1900). Професор в Берлинския университет — 266
Микуцки — 386
Милица — 246
Милко, от драмата «Иванко» — 506, 507, 512, 519, 521
Милутинович — 353
Минков Цветан (1891—1967), литературен историк — 476
Мировез — 188
Мирчу — от «Не ще може, или Глезен Мирчо» — 402
«Митология Синтипа философа», от Софроний Врачански — 448, 449
Митридат VI Евпатор (132—63 пр. н. е.) — понтийски цар. Подчинил Боспорското царство, Олбия, Колхида и Западното Черноморие. Владеел езиците на всички народи, над които царувал. Воювал с римляните, бил разбит и се самоубил — 189
Михаил Война, преподобни — 186
Михаил Комнин, Мануил I Комнин (ок. 1123—1180) — византийски император от 1143 г. Водил успешни войни — 229
Михаил VIII Палеолог (1224—1282) — византийски никейски император от 1259 до 1282 г. Отвоюва от латинците Цариград и възстановява Византийската империя. Основател на династията на Палеолозите — 205
Михаилова, Стоянка — 481, 485
Михайловски, Никола Ст. (1818, Елена — 1892, София) — книжовник, публицист, общественик, учител. Брат на Иларион Макариополски, баща на Стоян Михайловски. Завършва Историко-филологическия факултет на Московския университет (1848). Учител в Елена, където създава прочутата «даскалоливница», в Търново и Сливен. От 1863 живее в Цариград, където е редактор на в. «Съветник», член на съвета при турското министерство на просветата и цензор на българските книги. В черковната борба е на консервативни позиции. Превежда учебници и сензационно-приключенски романи, автор на стихотворения и статии — 501
«Михал», драма от С. И. Доброплодни — 295, 476
Миху, от драмата «Иванко» — 522
Мищин ден, 2 окт. — 285
Моамед II — вж. Мехмед II

Мокрус, цар — 256, 257, 259
Момчилов, Иван Николов (1818, Елена — 1869, Горна Оряховица) — учител, книгоиздател, книжовник. Учил при Ан. Робовски, в Атина и в духовна семинария в Одеса. Учител в Елена (1844—1857) и Горна Оряховица (1859—1864), след това е книгоиздател в Търново. Участвува в черковно-националната борба. Автор и съставител на граматики и други учебници; прави и преводи — 329, 350
Московската патриаршеска книгохранителница — 369
Мохамед (ок. 570—632) — основоположник на ислямската религия и автор на Корана — 293, 299
Мохамед II — вж. Мехмед II
Мохамед IV, турски султан — 198
Мохамед V, Мехмед V (1844—1918) — турски султан, син на Абдул Меджид — 198
Музей Петко и Пенчо Славейкови — 481
Мурат, Мурад I (1319—1389) — турски султан, от 1362 започнал завладяването на Балканския полуостров, създал еничерската войска, Убит в Косовската битка (1389) — 204
Мурат бей — 295
Мурад II (1401—1451) — турски султан, възобновил настъплението срещу Европа; син на Мехмед I. Завладял Солун, Влашко, част от Сърбия, Морея; Скендер бег спрял похода му към Албанските планини — 188, 247
Муса-кеседжия — 114
Мустафа II (1664—1703) — турски султан. В 1699 бил разбит от Евгений Савойски и принуден да приеме Карловицкия мир — 198
«Мустафа II» — джамия в Цариград — 198
Мутев, Димитър Стефанов (1818, Калофер — 1864, Болград) — учител, книжовник, редактор. Учи в Румъния и в Одеса, следва в университетите в Бон и Берлин. Редактира сп. «Български книжици» през 1858. От 1859 до 1864 е директор на българската гимназия «Св. св. Кирил и Методий» в Болград — 377, 488
«Мухамедие», или «Султан Мехмед джамия», в Цариград — 197
«Мъртви души», от Н. В. Гогол — 501, 502

«На Ирин-Пирин планина», народна песен — 271
«На Съветника витлото», от П. Р. Славейков, в. «Гайда», бр. 8, 1864 г. — 493

«Надгробно слово на Киприана», вероятно: «Похвално слово за Киприан», от Григорий Цамблак — 369

«Наполеон Малки» («Napoléon le Petit»), 1852, памфлет от В. Юго — 430, 525

Наполеон I Бонапарт (1769—1821) — френски император — 79

Наполеон III, Луи Бонапарт, Луи Наполеон (1808—1873) — френски император (1852—1870) — 430, 436, 525

«Напредък» (1874—1877) — «вестник за народни, политически и книжевни новини», продължение на в. «Право» (1869—1873). Излиза в Цариград, редактор Ив. Найденов. Неофициален орган на Екзархията, еволюционистки и консервативен — 366, 482

«Напредък», книжарница на Хр. Г. Данов — 390, 503

«Напредък» («Напредок»), от Марко Балабанов — 371, 501

«Напредък в деветнадесетий век», от Марко Балабанов — 501

Народен загребски музей (Народен музей) — идея за основаването му дава Л. Гай през 1829. Началото му се поставя през 1842, след основаването на Илирска матица. Първите сбирки (минераложка и зооложка) са оформени през 1843. През 1866 е одобрен уставът на музея и управлението му се поема от Югославянската академия на науките и изкуствата — 385, 386

«Народни костюми», от П. Р. Славейков — 292, 487

«Народни обичаи» от П. Р. Славейков — 290, 312, 487, 488

«Народни песни на македонските българи. Книга първа. Женски песни». С., 1966 — 508

«Наръчни книжки за онези, които желаят наука и успех.» Точни заглавия:

Напредък. Наръчни книжки за онези, които желаят наука и успех. Книжка първа. Как да се учат уроци. От Андрей С. Цанов. 1873.

Книжка втора. . . Напредване чрез прочитание. . . 1873.

Книжка третя. . . Времето е наука и богатство. . . 1874.

Книжка четвърта. . . Причините за успех и несполука. . . 1875 — 390, 503

Настрадин Ходжа — 74

«Наука» (1881—1884) — списание. Пловдив. Ред. Ив. Вазов. Сътрудничат Ив. Вазов, К. Величков, С. С. Бобчев, М. Дринов, З. Стоянов, П. Каравелов и др. — 245, 256, 475, 482, 485, 486

Наум (неизв. — 910) — ученик на Кирил и Методий, помощник на Климент Охридски — 261

«Нашата книжевност», от Л. Каравелов — 500

«Нашата книжнина», от П. Р. Славейков — 336, 494

[«Не са ся обидили още пера по-вещи»], от П. Р. Славейков — 426, 524

«Не ще може! или Глезен Мирчо. Нова комедия в три действия от Т. Шишкова. Цариград, в печатницата на Читалище. 1873» — 393, 401, 508, 510

«Не ще може или Глезен Мирчо. Нова (?) комедия в три действия от Т. Шишкова. Цариград, в печатницата на Читалище, 1873, на средна осмина, 72 стр.», от П. Р. Славейков — 401, 508

Негуши — владетели на Черна гора

«Недоросль», комедия от Д. И. Фонвизин — 508

Неедли; Нейедли, братя: Войтех (1772—1844) — чешки писател. Автор на първата чешка балада. Някои от песните му стават народни.

Ян (1775—1834) — чешки писател. Професор (от 1801) по чешки език и литература в Пражкия университет. Деец на Чешкото възраждане. Прави преводи, считани за образцови — 425

«Независимост» — вж. «Свобода».

Нейчов, Вълко (Лука) Вълков (1843, Панагюрище — 1912, София) — учител, книжовник и общественик. Учи в Пловдив и София. Следва (1863—1869) в Историко-филологически факултет в Париж. Учител в Русе, Битоля и София. Печата много дописки в Цариградския периодичен печат — 390, 391, 504

Нелединский-Мелецкий, Юрий Александрович (1752—1828) — произхожда от аристократическо семейство, приближено до двора. Бил военен. Придворен съветник. Писал сантиментални стихотворения, басни, мадригали, химни за придворни празници — 452

«Неологос», в. — 219, 220

Неоптолен Ипиротский — баща на Олимпиада, жената на Александър Македонски — 121

Неофит Бозвели (1784—1848) — родом от Котел. Инициатор на борбата за черковна независимост. Автор на «Мати Болгария» и на други патриотични диалози, както и на няколко училищни ръководства. С личния си пример на високоначетен, неустрашим и самоотвержен национален борец, Неофит Бозвели е упражнил силно влияние върху младия Славейков — 235, 237, 238, 478 485

«Неофит Хилендарски Бозвели», от Мих. Арнаудов — 478

Нептун — римски бог на морето — 299

вж. Нелединский-Мелекций.
«Нестинарите», от П. Р. Славейков — 315, 488
Нестор, мит. — цар на Пилос, участник в Троянската война — 285
Несторов, Ненчо (1824, Севлиево — 1890) — учител в с. Вълчитрън, Ловешко и свещеник (от 1852 в Севлиево) — 350
«Несъгласията и разномислията ни» — статия във в. «Съветник», г. I, бр. 38, 9 декември 1863, с. 1—490
«Нещо за Висапара», от П. Р. Славейков — 239, 485
Никифор I Геник — византийски император (802—811). Загинал във Върбишкия проход — 119, 124, 188, 300
Никола Петрович, Николай I Петрович Негош (1841—1921) — черногорски княз от 1860 г. Извоювал независимостта на Черна гора — 208, 209
Никомах — лекар на Аристотел — 110
[«Нито за хатър, нито от страх»], от П. Р. Славейков — 326, 488
«Нова книга (Учебник за българския язик»), от П. Р. Славейков — 327, 489
«Нови книги» — рубрика в сп. «Читалище» и във в. «Македония» — 495, 503—506, 508, 523
«Нови книги» [Описание на село Панагюрище от В. Чолакова], от П. Р. Славейков — 346, 495
«Нови книги» [Уроци по Българската черковна история], от П. Р. Славейков — 415, 523
«Нови студии из областта на Българското Възраждане», от Ив. Д. Шишманов, Сб. БАН, 1920, кн. 21—478
Новий завет — точно заглавие: Новий завет на господа нашего Исуса Христа. Вярно и точно преведен от първообразното. Цариград, в книгопечатницата на А. Минасиана, 1866, 531 с. 32° — [Друго=2 изд.?] 1866, 2,615 с. 8° П. 758
[3 изд.?] Цариград, в книгопечатницата на в. «Македония», 1872, 2. 514 с.
[Друго 3 изд.] Цариград, в книгопечатницата на в. «Македония», 1872. 647 с. 8° — 349
[«Новият полет на народната ни книжнина»], от П. Р. Славейков — 349, 495
«Новое время» (1868—1917, Петербург) — ежедневник, отначало с умерено-либерален характер, а от 1876 г. реакционен вестник, редактиран от А. С. Суворин — 239
Ной — 223
Нонотти; Нонот, Клод Франсоа (1711—1793) — френски писател, езуит, проповедник в Париж и във Версай. Става особено известен с полемиката си с Волтер; не успява да привлече публиката на своя страна — 429
«Нрави и обичаи», от П. Р. Славейков — 295, 487
«Нрави и обичаи у българите. Предговор», от П. Р. Славейков — 288, 487
«Нравоучение и нравоучители» — рубрика в сп. «Читалище» — 525
«Нуждата от изучението на бащиний язик», от П. Р. Славейков — 347, 495
«Няколко думи за Пловдив», «Названието на Пловдив» — 482
«Няколко думи за Суецкийт прешеек», статия в «Съвременна летопис» (приложение на сп. «Български книжици») от 31 юли 1858 — 488
«Няколко думи за събиранието и за езика на притчите», увод към «Български народни притчи», от П. Р. Славейков — 486

«О и У», от П. Р. Славейков — 366, 500
«Обзор на хронографите», точно заглавие: «Обзор хронографов русской редакции» (1866—1869), от А. Н. Попов — 386
Областната реална гимназия в Пловдив — 526
Обрадович, Доситей (1742—1811) — сръбски писател и общественик. Възприема идеите на европейското Просвещение, бори се срещу религиозния фанатизъм и за национално единство. Оказва влияние на българските възрожденци, включително и на П. Р. Славейков — 351—353, 474, 496
Обрезание, 31 декември — 274, 276, 277
Обренович, Михаил (1823—1868), сръбски княз (1839—1842 и 1860—1868) — 499
«Общи правила за здравйето», от П. Р. Славейков — 149, 482
«Обявление», от М. Балабанов — 370
«Окръжието Разлог», от П. Р. Славейков — 224, 485
Олимпиада — майката на Александър Македонски — 121
Омер паша (Михаил Латас) (1806—1871) — турски генерал, по произход хърватин. Потушил гръцкото въстание в Крит през 1866—1867, потъпквал въстания в Черна гора, Босна, Херцеговина — 208
Омир (IX в. пр. н. е.) — велик гръцки поет, считан за автор на «Илиада» и «Одисея» — 118, 121, 210
Омур бей — 295

Описание на Болград — поместено без заглавие и без подпис в рубриката «Разни» на сп. «Духовни книжки за поучение на всяк християнин», г. II, кн. 1 от 1 септември 1866, с. 27—29 — 356

«Описание на село Панагюрище, съставено от В. Чолакова, а издадено от Панагюрското читалище. Печатано у Цариград в 1866. 14 с. 8°» — 346, 495

«Описание на Татар-Пазарджишката каза», — вж. «Географско-историко-статистическо описание на. . .»

«Описания», от П. Р. Славейков — 227, 485

Орфей — тракийски митически певец и поет, създал музиката и стихосложението, син на тракийския цар Еагър и музата Калиопа — 403—406, 508

«Осел и соловей» — басня от Крилов — 459

Осман паша — 232

Осман III (1696—1759), турски султан, син на Мустафа II — 198

«Османие джамиси», джамия — 198

«Османска граматика», точно заглавие: Османска граматика от Й. Груева. Царийград, в книгопечатницата на А. Минасоглу, 1864. 3, 244 с., 1 таб., 8° — 336

«Османски буквар», точно заглавие: «Начялна книга за османский язик от Й. Груева. Царийград, в книгопечатницата на А. Минасоглу, 1864, 64 с. 8°

— Второ издание. В книгопечатницата на Македония, 1867, 56 с.

— Третье издание. В печятницата на Карапетров и друж., 1873. 63 с. 8°. Цена 5 гр., — 336

«Остен» (1879) — хумористично-сатиричен вестник. Излиза в Търново. Редактор П. Р. Славейков — 78, 448, 464, 478, 525

[«От географските описания много може да се извлече за историята ни»], от П. Р. Славейков — 202, 484

«От голямото село, 1864 май», от П. Р. Славейков, в. «Гайда», бр. 21, 1864 — 493

«Отворено писмо до Негово Блаженство екзарха», от П. Р. Славейков, във в. «Македония», бр. 16, 1872 — 504

Отец Иван, от драмата «Иванко» — 413—415, 506, 507, 512—514, 517, 520, 521

Офелия, от драмата «Хамлет» — 519

Охридска архиепископия, Охридско-българско свещеноначалие — 415

Охридский архиепископ — вж. Климент Охридский.

П. Р. С. — подпис на П. Р. Славейков — 245, 255, 305, 307, 315, 319, 483, 485—488, 509, 524—526

П. Р. Славейков — подпис — 285, 483, 486

«П. Р. Славейков и руската литература», С., 1956, от С. Русакиев — 502

П. Р. Славейков. Съчинения. Пълно събрание. (Под редакцията на Георги Цанев, Петър Динеков, Стойко Божков.) Т. I — . . ., С., 1963 — . . . — 484, 489, 494—496, 498, 503—505, 508, 523—526

П. Т. М — подпис във в. «Македония» — 480

Павел, апостол Павел — 339, 376

Павич, Армин (1844—1914) — хърватски литературен историк. Издава «Historija dubrovačke drame» (Загреб) и др. — 386

Пазвандооглу, Пазвантооглу, Осман (1757—1807) — турски феодал, завладял през 1874 г. Видинската крепост и се обявил за самостоятелен владетел на Видинска област. Подложил на грабеж и разорение големи райони в Северна България — 188

Паисий Хилендарец — Паисий Хилендарский (1722—1773) — 188, 233, 262, 265

Палаузов, Николай Христофорович (1821, Габрово — 1899, Одеса) — виден деец на Одеското българско настоятелство. Още като юноша отива при чичо си Н. С. Палаузов в Одеса, където завършва Ришельовския лицей (1842). Служил в Одеската митница. Издействувал стипендии за българи в руски учебни заведения. Поощрил Цв. Недев за събиране на материали за историята на Габровското училище. Автор на «Жизнеописанието на Юрий Венелин» (1851) — 498, 501

Палаузов, Спиридон Н. (1818—1872) — български историк, основоположник на научно-критическото течение в българската историография. Медиавист, славист, византинист, проучва историята на балканските народи, Австрия, Австро-Унгария. Син на Н. С. Палаузов. Учи в Одеса, Москва, Хайделберг, Мюнхен. Защищава магистърска дисертация в Петербург. Сътрудничи в руския и в българския печат. Има голяма преписка с руски учени, както и с Раковски, Славейков, Н. Геров и др. — 204

«Памела оженена», 1852, драма от С. Доброплодни — 476

Панагюрското читалище — 346

«Пантократор», манастир в Молдавия — 367

«Парижская Богоматер», «Парижката Света Богородица» Notre — Dame de Paris»), 1831, роман от В. Юго — 430

«Парите и науката», диалог от П. Р. Славейков — 140—145, 448, 478—480

ник — 1876, Цариград) — учител, книжовник, висш духовник. Учи в Солун и Атина, в духовна семинария в Киев. Завършва духовна академия в Москва (1850). Учител в богословското училище на о-в Халки (1852—1855) и в българското училище в Цариград (1857—1858). Полянски епископ в Кукуш (1859—1861), Нишавски митрополит в Пирот (1867—1874). Автор на учебни помагала, на материали из българската черковна история, на пътепие и др. Сътрудничи на възрожденския печат — 329

Паспата — 302

Пенев, Боян (1882, Шумен — 1927, София) — професор, литературен историк — 449, 476

Пенчович, хаджи Иванчо хаджи Величкович — отявлен туркофил, турски чиновник. Член на съда, който осъжда Васил Левски на смърт, подписва смъртната присъда на Апостола. Нарицателно име за предател и родоотстъпник — 504

Пеперудня — 282, 283, 289

«Периодическо списание на Българското книжовно дружество» (1870—1910)—научно и литературно-критическо списание, орган на Българското книжовно дружество. Продължава като «Списание на Българската Академия на науките» (от 1911) — 370, 501, 505

«Периодическо списание на Българското книжовно дружество. Година I, книжка девета и десета. Браила, 1874, in 8°, стр. 208+53», от Л. Каравелов — 501

«Периодическо списание на Българското книжовно дружество. Т. I, кн. 1. Браила, 1870», от П. Р. Славейков — 501

«Песен към славяните пред тръгване на война», от П. Р. Славейков — 475

«Песен на букурещките български ергени», от Хр. Ботев — 505

«Песен на добродетелта», от Т. Н. Шишков — 394, 397, 399, 505

Песий понеделник — 282

«Песме македонски бугара», точно заглавие: «Народне» песме македонски бугара. Књига прва: Женские песме» — сборник български народни песни, издаден от Ст. Веркович в Белград, 1860 г.

На бълг. език:

Народни песни на македонските българи. Кн. I. Женски песни (1860). Под редакцията и с предговор на П. Динеков (1966).

През 1960 г. е издадена в Скопие от д-р К. Пенушлийски с променено заглавие: «Македонски народни песни». . . — 403, 508

[«Песме македонски бугара», «Веда словена» и Стефан Веркович], от П. Р. Славейков — 403, 508

«Петелът», басня от П. Р. Славейков — 456

«Петко Р. Славейков. Избрани произведения» (Подбор, редакция и бележки на Цветана Македонска). Т. II, С., 1956 — 496, 501, 502, 506, 509, 526

«Петко Р. Славейков. Творчески път». С., 1957, от П. Динеков — 502

«Петко Рачов Славейков за своя роден край», от Ст. Михайлова — 485

«Петко Славейков. Живот и творчество. 1827—1870». С., 1968, от Соня Баева — 496, 502

Петле, син на Марс — 293

Петров, Д. П. — възрожденски учител, публикувал няколко статии и дописки в «Македония» и «Турция». От 1869 до 1874 учител в Крива паланка, през 1870 — в с. Змеево, Старозагорско. Преди това вероятно е учителствувал в Кюстендилско — 290

Петров, Мирончо — приятел на Петко Славейков по време на учителстването му в Плевен — 7

Петрович, Даниил — вж. Даниил (Петрович Негуш)

Петровичи Негуш — владетели на Черна гора — 208

Петър II, Петър II Петрович Негуш (1813—1851) — владетел на Черна гора и поет. Автор на поемата «Горски венец» (1847) — художествена енциклопедия за живота на черногорския народ — 208

Петър I Петрович Негуш, владика, управител на Черна гора — 208

Петър, Петър Асен, от драмата «Иванко» — 412—414, 506, 507, 514—516, 519—521

«Петър и Михаил» или «Парите и науката», диалог от П. Р. Славейков — 480

«Писменицата на г. Момчилов», точно заглавие: Писменица на славянский язик. Състави Иван М. Момчилов, еленчанин. Издание първо. Белград, в Правителственната книгопечатня. 1847. 8, 179, 13 с. 8°. Църк.-славянски и гръцки букви — 329

«Писмо до български екзарх (листина от 8 страници, писана и издадена от Вълка Нейчов)», от П. Р. Славейков — 390, 504

«Писмо до български екзарх». [Цариград]. Бейоглу, ноември 1872, 8 с., от Вълко Нейчев — 504

«Писмовник». Вероятно: Писмовниче от Стефана И. Попов и Петра

Дунавската област, 1870, 4, 60 с. 8° — 350

Пития — жрицата на Аполон в Делфи, която предсказвала бъдещето — 153

Платон (427—347 пр. н.е.) — древногръцки философ, основоположник на обективния идеализъм — 428, 478, 525

Платоновата академия — 110

«Плач бедная Мати Болгария», от Неофит Хилендарски Бозвели — 478

Плиний Млади, Гай (ок. 62 — ок. 113) — римски писател и общественик, приятел на император Траян. Автор на «Панегерик» на Траян и на 247 писма, събрани в 9 книги — 151

Плутарх (ок. 46—120) — древногръцки историк. Учил в Атина, живял в Рим. Автор на «Сравнителни животоописания». Петко Славейков високо ги цени и се учи от тях — 103, 474

Плутон (Аид, Хадес) — 1) древногръцки бог, владетел на подземния свят, на царството на мъртвите, на подземните богатства; 2) подземно царство, преизподня — 404

Поливий; Полибий (ок. 201 — ок. 120 пр. н. е.) — древногръцки историк. Автор на «Всемирна история» в 40 книги — главен извор за римската история от 266 до 144 пр. н. е. — 257

«Полза от географията», от П. Р. Славейков — 209, 481, 484

«Полза от сдружаването», драма от П. Р. Славейков — 477

Попов, Андрей Николаевич (1841—1881) — руски историк, изследовател на старата руска писменост. Автор на капиталния труд «Обзор на хронографите. . .» (1866—1869) Публикува за пръв път множество стари ръкописи. Изучава старата руска философско-полемична литература — 386

Портата — турското правителство — 340, 435, 493

Посейдон, мит. — гръцки бог на морето и мореплаването — 299

«Последните дни на Помпея», точно заглавие: Последните дни на Помпея от Е. Л. Булвер. Превел Н. Михайловский. Издава Българското читалище в Цариград. Цариград, в печатницата на вестник Македония, 1870, 8, 424 с. 8° — 372, 501

Потебни; Потебня, Александър Афанасиевич (1835—1891) — руски и украински филолог, етнограф, литературовед. Поставя основите на психологическата насока в руското езикознание. Съчинения: «Мисъл и език» (1862), «Из записките по руска граматика» (4 тома, 1874—1941, посмъртно) и др. — 386

«Поученията на Софрония епископа Врачанскаго». Точно заглавие: [3 издание] — Евангелие поучително за сичките недели през годината, за господските и богородични празници и за по-големите святии. . . в Букурещ. . . 1865;
[4 издание] — Поучително евангелие. За сичките недели през годината, за господските и богородични празници и за по-големите святии. Събрал от славянски и гръчески Софроний, епископ врачанский, родом котленец, и съчинил на български язик в 1806. В Белград, в книгопечатнята на Никола Стефановича. 1868, 10, 362, 4 с. 4°. [Вероятно П. Р. Славейков има пред вид това четвърто издание] — 350

«Право» (1869—1873), «вестник за народни, политически и книжевни новини». Излиза в Цариград. Редактор — Иван Найденов. На просветителски позиции, умерен по черковния въпрос, с отрицателно отношение към революционното движение. Продължава под името «Напредък» (1874—1877). П. Р. Славейков е в непрекъсната полемика с в. «Право» — 377, 476, 523

[«Празнуванията на Русаля»], от П. Р. Славейков — 302, 487

«Предвестник Горскаго пътника», от Г. С. Раковски — 526

«Представителите на угощение», от П. Р. Славейков, Арх. ПРС, п. 2, тетр. 1, л. 26 — 494

«Преподобна Параскева». църква в Търново — 187

«Преуспеянието на бълг. журналистика», от П. Р. Славейков — 432, 525

«Приключенията на Телемаха» (« Les aventures de Télémaque»), 1699 — роман от Фр. Фенелон. Преводът на сръбски език на Ст. Живкович (1814) е една от първите светски книги, с които П. Р. Славейков се запознава като ученик в Свищов. На български език романът е превеждан през Възраждането от П. Г. Пиперов — «Приключения Телемаха сина Одисеваго». . . (1845), и от Н. Михайловски — «Приключенията на Телемаха от Фенелона. . .» (1873) — 350, 496

«Прогласяние на гласа от пусто горе телелейско» — общо заглавие на поредица дописки от П. Р. Славейков във в. «България» — 489, 502

Проданица, от комедията «Не ще може, или Глезен Мирчо» — 402

Прокопий Кесарийски (ок. 500 — ок. 562) — византийски историк. Автор на «История на войните на Юстиниан с персите, вандалите и готите» в 8 книги, на «Тайна история» и «За строежите». Неговата забележителна «История на войните. . .» съдържа много ценни сведения за древните славяни, народите на Кавказ и др. — 258

«Просвященний европеец», от Неофит Хилендарски Бозвели — 478

«Пространна физиология», вероятно: Начална книга за анатомия и физиология с 95 фигури. (Превод от английский.) От книжарницата на Хр. Данова и др-на в Пловдив. 1867. (Във Вена, у книгопечятн. Л. Сомера.) 6, 1, 131 с. 8° Цена 10 гр.;
Второ издание — 1872, 2, 130, 1 с., с. 3: «Начална книга за анатомия и физиология, написана от американский анатом д-р К. Кътера за употребление у първоначалните училища по Съединените държави у Америка». Преводът е направен от протестантските мисионери в Пловдив, подпомогнати от своите ученици — българи — 350

Пръв годишен отчет на областната реална гимназия в Пловдив за учебната 1881—1882. Пловдив. Печатница и литография на Хр. Г. Данов, 1882—526

Пукевил; Пуквил, Франсоа (1770—1838) — френски писател и пътешественик. Бил консул в Янина при Али паша. Написал «Пътуване в Морея и Цариград» (1805), «Пътуване в Турция» (1820—1822), «История на възраждането на Гърция» (1824)— 259

Пуркиня; Пуркине, Ян Евангелиста (1787—1869) — чешки биолог. Работи в областта на физиологията, анатомията, ембриологията и микроскопската анатомия. Открива и описва протоплазмата, потните жлези, ядрото на мозъчните клетки, на яйцеклетката, пречупването на светлината в окото. Доближава се до основните положения на клетъчната теория — 425

Пухмаер, Антонин (1769—1820) — чешки писател и преводач — 425

«Пчелица или ред книжки за децата» (1871) — първото българско детско списание. Излиза в Цариград. Редактор П. Р. Славейков. Съдържа природонаучни и исторически материали, поучителни разкази, стихотворения, вести и др. — 502

Първа част от всеобща история, вероятно: Очерки из историята на народните сказания. (Древна история.) Превод [от руски] Н. Михайловскаго и Ив. Н. Момчилова (с поправка на първия). Издание първо. Във Виена, в типографията на Л. Сомерова. 1865. 367, 1 с., 18 образа, 8° — 349

Първа част от славенска христоматия, вероятно: Сборник от образци за изучаваньето на старобългарския йезик по сичкото му развитие, преведен и събран от Иван Н. Момчилова. Първо издание. (Издава тоже Иван Н. Момчилов в Горня Оряховица.) Виена, в типографията на Л. Сомерова. 1865. 153, 1 с. 8°. Църк.-слав. букви — 349, 350

Първий марта — 312—314

Пърличев, Григор (1830, Охрид — 1893, Охрид) — български просветител, книжовник. Учи при Д. Миладинов и в Атина. През 1860 спечелва всекигодишния атински конкурс за най-хубава поема с «Арматолос» («Сердарят»); увенчан е с лавров венец и е наречен «втори Омир». Въпреки блестящата възможност за учение и кариера, през 1862 се връща в Охрид, става учител, оглавява борбата срещу фанариотите и ревностно защищава българската народност и българския език. Автор и на поемата «Скендербег» (1861), на «Автобиография» (1884—1885) и др. Превежда част от «Илиада» на български език — 501

«Пътешественикът», точно заглавие: Пътешественикът от тойзи свят до онзи или Християново пътешествие от градът Погибелово до Небеснийт град; казано в подобие на съновидение от Иоана Бъняна. Превод от английски [на Алберт Лонг]. Цариград, в книгопечатницата на А. Минасияна. 1866. 20, 215, с. 13 обр. 16°. Цена 3,60 лв. — 349

«Пътни записки», от П. Р. Славейков — 212, 484

«Пътни записки» за «няколко градове и паланки по Македония» от П. Т. М. — 480

«Пътуване по Европейска Турция», от Виктор Григорович — 262, 263

«Р. П. Богородица» — храм в Трявна — 182

«Рад Югославянске академие знаности и уметности» («Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti») — поредица сборници с научни трудове, най-старото и главно издание на Югославянската академия в Загреб. Излиза от 1867 до 1881, когато се разделя на две издания: «Rad Historicko-filologic-koga i Filozofičko-juridičkoga razreda» и «Rag Matematičko-prirodoslovnoga razreda». По-късно продължават да се отделят нови издания, в които се обнародват материали из областта на различни науки — 384, 385, 503

Рада — 310—312

Радивой — ктитор, основател на Кремиковския манастир — 233

Радоничи — владетели на Черна гора — 208

Радулов, Сава (Стойно) Илиев (1817 [?], Панагюрище — 1882, Варна). Учи в Смирна (до 1840) и в Ришельовский лицей в Одеса. Учител в Панагюрище (1841—1848). От 1853 г. е учител и книгоиздател в Болград; след Освобождението — във Варна. Превежда и издава главно учебници — от гръцки, руски и френски език — 489

«Развезката на една ветха комедия», от Т. Шишков — 523

стина от 16 страници, издадена от г. Т. Шишкова) , от П. Р. Славейков — 393, 504
«Разменение на две думи с един заграничний наш списател-критик [Н. Бончев]. Дава са в дар на подписаните за драмата «Велизарий» и за комедията «Не ще може!» от съчинителя, а за другите копувачи цена: 50 пари. Цариград, в печатницата на А. Минасиана. . . 1873. . .», от Тодор Шишков — 504
Размишление при одеските гробища — поместено без заглавие и без подпис в рубриката «Разни» на сп. «Духовни книжки за поучение на всяк християнин», г. II, кн. 1 от 1 септември 1866, с. 29 — 356
«Разни изречения», от П. Р. Славейков — 169, 483
«Разпис на книгите», що ся намират за продан у книжарницата на Хр. Данова и друж. в Пловдив, 1866. (Цариград, Везир-хан, у книгопечатн. на А. Минасиан и съдър.), 12 с. 16° — 347
Райкова, Ана — 508
«Райна Княгиня». Драма в пят действия от Д. П. Войникова. Представена в Браилското театро. Браила, в книгопечатница «Съединение», 1866, 108 с. 8° — драматизация на повестта «Райна княгиня българска» от А. Велтман — 510
Райчо — Доситей Обрадович — 353
Раковски, Георги С. (1821—1867) — 359, 442, 443, 498, 526
Рачкий Каноник — 385, 386
Ризариево училище (в Атина) — 202
Рилски манастир — 174
Роберт Ромул — римски баснописец — 465
Рождество Христово — вж. Колада
Рошефор, Хенрих; Рошфор, Виктор-Анри (1830—1913) — френски политик и публицист. Редактор на много вестници, автор на сатири и други публицистични материали. Депутат в законодателното събрание (1869), член на правителството на националната отбрана (1870). По време на аферата Драйфус горещ защитник на Главния щаб — 429
«Руи Блас» («Ruy Blas»), 1838, драма от В. Юго — 429
«Рупското или рупаланското българско население и наречие», от Петко Славейков — 245, 486
Русакиев, Симеон — 502
Русали, исполини — 304
Русаля, русалска неделя, Пятдесятница — празник — 273, 302, 304, 305, 309, 310
Русская басня XVIII и начала XIX века. Л. 1951 — 452, 454

Сабиян — византийски пълководец — 261
Сава, охридски архиепископ, ученик на Кирил и Методий — 261, 265
«Самоволен ратник за свободата на отечеството», от Ст. Михайлова — 485
«Самомнивата муха», басня от Петко Славейков — 459
Самуил (неизв. — 1014) — български цар, освобождава североизточните български земи, разширява и укрепва българската държава. Претърпява поражение в Беласишката битка, войниците му биват пленени и ослепени — 188, 256, 257, 259
Самуил Охрий Комитопул — вж. Самуил.
Сапунов, Петър (ок. 1800, Трявна — след 1872) — печатар и книгоиздател в Букурещ. Родом от Трявна, служил в руското консулство в Букурещ. Издал «История на славянобългарския народ из историята на г. Райча. . .» (1844), «Най-нов снотолкователен. . .» (1844), превел «Новия завет» [1828] — 179, 180
«Св. Апостоли» — 238
«Св. Апостолов» — патриаршеска черква в Търново — 186, 288
«Св. Ар. Михаил» — храм в Трявна — 173, 174
«Св. Атанаси» — храм в Търново — 187
«Св. Богородица» — манастир — 213
«Св. Богородица» — черква в Трявна — 174
«Св. Богородица» («Успение Богородично») в Охрид — 263, 266
«Св. Парашкева», «Св. Петка» — черква — 187
«Св. София», в Охрид — 264, 266
«Св. София», черква в София — 284
«Св. Вознесения», черква в Търново — 187, 188
Св. Гавриил Лясковский — 238
«Св. Георгий», черква в Търново — 187, 238
«Св. Горазд», манастир — 265
Св. Григорий Омиритский — 299
Св. Димитрий Ростовский — 369
«Св. Евфимия», храм — 198
Св. Елена, 21 мая — 298, 316
Св. Еньо, 24 юния — 316
Св. Еразм — 264
«Св. Еразм», манастир — 260, 265
Св. Иван — 291, 296
Св. Игнатий, празник — 274, 275
«Св. Илия», черква в Трявна — 174
Св. Йоан Кръстител — 291
«Св. Йоан Предтеча», манастир в Охридско — 264
«Св. Йоан Рилски», черква в Търново — 186, 238

«Св. Климент Величкий», от П. Р. Славейков — 342, 495
Св. Константин, св. Костадин, св. Константин и Елена, 21 май — 297, 298, 316—318
«Св. Константин», черква — 319
Св. Методий — вж. Кирил и Методий
Св. Наум — 259, 264—266
Св. Николай — 187
«Св. Николай», черква в Трявна — 174
«Св. Николай», черква в Охрид — 264
«Св. Павел», манастир в Атон — 500
«Св. Пантелеймон», манастир — 267
«Св. Петър», Бакунский манастир — 241
Св. Сава Сърбский — 187
Св. Седмочисленици — 266, 267
Св. 40, Свети 40, празник, 9-й март — 296, 303
«Св. 40 мученик», черква в Търново — 187, 234
«Сведения за Тракия и особено за Одринската епархия в Одрин», от П. Р. Славейков — 482
Света Петка — 82
«Света София», джамия — 195, 196
«Свети Иван Предтеча», манастир при с. Пенека — 319
[«Светлата звезда на български гений], от П. Р. Славейков — 360, 498
«Световид» («Svetovid») (1852—1870) — сръбский вестник. Уредник и издател — Александър Андрич. Излиза в Темешвар, Виена и Белград — 339, 340
Свещеник Ненчо — вж. Несторов, Ненчо
Свобода, Вацлав Алоис (1791—1849) — чешки писател и преводач. Помощник на В. Ханка. Някои изследователи му приписват авторството на Краледворския ръкопис — 425
«Свобода» (1869—1874) — обществено-политически вестник. Орган на БРЦК. Редактиран и издаван в Букурещ от Л. Каравелов. От 23 февруари 1873 (г. III, бр. 23) преименуван «Независимост». На революционно-демократически позиции. Има изключителни заслуги за развитие на революционното движение. П. Р. Славейков препечатва отделни материали на «Свобода» във в. «Македония» — 501, 505, 507, 523
Святий Августин — 151
«Святих Апостолов», храм в Цариград — 197
Севѐр, Севар, Севир (146—211) — римски император от 193 г. Водил

много успешни войни, завоювал Цариград след дълга обсада — 189, 196
«Североизточния кът на Тракия», от П. Р. Славейков — 228, 485
[Седем бележки под линия в статията на Д. П. Войников за драмата «Иванко»], от П. Р. Славейков — 408, 509
Селим I — турски султан — 198
«Село Трявна», от П. Р. Славейков — 173, 483
«Септември,» сп, — 481, 485
Сергей, отец Сергей, игумен — 119
Сигизмунд I (1361—1437) — унгарски крал от 1387, германски крал от 1410 (от 1433 — император), чешки крал от 1419. Възглавява борбата на европейската реакция срещу хусистите. Организира поход срещу турците (1396), но претърпява поражение в Никополската битка. Свиква Констанцкия събор (1414—1418) — 500
Силвестрия, обичаи срещу 2 януари — 279
Симеон — велик български цар (864—927). Син на княз Борис I. Най-образованият от старите български владетели. Разширява границите на България чрез успешни войни и дипломатическа дейност. Неговото царуване е известно като «Златен век на българската книжнина». Тогава работят Константин Преславски, Йоан Екзарх, Черноризец Храбър — 104, 191, 262, 266, 344, 345
Симо, от драмата «Иванко» — 506, 514, 516, 517, 521
«Син и майка», стих. от П. Р. Славейков — 475
Сирни заговезни — 285
Сичанов, Сичан-Николов, Христодул Костович (1808, Самоков — 1889) — учител и книжовник. Учи в Рилския манастир, Мелник и в Австрия. Учител в Габрово. Работи в протестантското издателство в Цариград. Издава учебни помагала — 329
Скендербег (Скендербей) (1414—1468) — владетел на малко албанско княжество. Като дете заедно с тримата си братя бил заложник на турския султан; потурчен. След големи военни успехи в Персия и Месопотамия бил наречен Искендер (Александър) по името на Александър Велики. През 1443, когато турците били разбити при Ниш от унгарския пълководец Хуниади, Скендербей се преродил: освободил бащиното си княжество и останал там независим управник до смъртта си, като водил успешни войни с турците — 207, 358
Славен. граматика на Евгения в Карловец — 328
Славейков, Иван (1853—1901), най-големият син на П. Р. Славейков — 477
Славейков, Петко Р. (1827—1895), — 173, 227, 393, 480—488, 489,

490, 493, 495, 496, 498, 499, 501—504, 506—510, 512, 513, 515, 523—526

«Славеноболгарское детоводство», от Неофит Бозвели, Крагуевац, 1835 — 449

«Славенобългарска граматика», от Сава Доброплодни; не е излязла, има само обяви — 328, 489

«Славянска граматика» от Иван Момчилов, вероятно: Граматика на старобългарския език по сичкото му развитие, съставена от Иван Н. Момчилов. Първо издание. (Издава същият съставител в Горня Оряховица.) Виена, в типографията на Л. Сомерова, 1865, 247 с., 1 факсимиле от букви из «Йоан, екзарх български» от К. Калайдович, Москва, 1824, с. 187, 16°. Цена 15 гр. — 349

Словен. грам. на Н. п. отца Партения, точно заглавие: Кратка славенска граматика. Съставена от архимандрита Партения. Цариград, книгопечатницата Ц. вестник, 1859, 3, 184, 2 с. 8° — 329

«Слово към отците», от Григорий Цамблак — 500

Слънцето, мит. — 293

«Смесена китка», сп. от П. Р. Славейков — 448

«Смехът и смешното», от П. Р. Славейков — 437, 525

Смирнов, Капитон Иванович (1827 — неизв.) — руски педагог. Директор на Втора Санктпетербургска гимназия. Неговата «Учебная книга географии» издържа няколко десетки издания — 489

Сократ (496 — 400 пр. н. е.) — велик гръцки философ. Нравственото си учение преподавал под формата на разговори. Философията му става известна от «Диалози» на Платон и Ксенофонт — негови ученици — 107, 525

Сократовите изречения — 107

Соларич, Павел (1779—1821) — сръбски писател, ученик и последовател на Доситей Обрадович. Автор на първата сръбска география — «Всеобщо землеописание» (1804) и др. трудове. Преводач на философско-нравоучителни книги — 352

Соломон — цар на обединеното Израелско-юдейско царство (ок. 960—935 пр. н. е.). При него държавата достига най-голям разцвет. Преданието представя Соломон като мъдрец. Приписва му се авторството на много глави от Библията — 151, 376

Солон (640—558 пр. н. е.) — атински законодател, поет и философ. Един от седемте мъдреци на древна Гърция — 120, 427, 428

Сомер, Л. — собственик на печатница във Виена — 497

Софиин ден, понеделник на Томина неделя — 284

[«Софийска кааза»], от П. Р. Славейков — 229, 485

«Софроние» — 474

Софроний Врачански (1739—1813) — родом от Котел. Автор на «Житие и страдание грешнаго Софрония», отпечатано след смъртта му, през 1861 г., във в. «Дунавски лебед» (бр. 55—61) от Георги Раковски — 350, 448 — 452, 454—456

Спасовский манастир — 241

Спон — 195

«Спомен за учителската, книжовната и обществената деятелност на П. Р. Славейков в Трявна», от Хр. Н. Даскалов — 477

Сравнителни жизнеописания на Плутарх — 103

Срезневски, Измаил Иванович (1812—1880) — руски филолог. Автор на изследвания по история на руския език и литература, по палеография, археология, библиография. Капитален труд: «Материали за речника на древноруския език по писмените паметници» (1890—1912, посмъртно) — 386

Стамболски, д-р Христо Танев (1843, Казанлък — 1932) — професор по анатомия и хистология в Медицинския факултет в Цариград, участник в националноосвободителната борба. Заточен в Йемен (1877—1879). След Освобождението е депутат в Областното събрание и директор (министър) на пътищата и съобщенията в Източна Румелия, управител на Александровската болница, директор на Народното здраве. Автор на медицински трудове, спомени — 494

«Стари писци хрватски» («Stari pisci hrvatske») — поредица от съчинения на стари писатели, издание на Югославянската академия на науките и изкуствата в Загреб. Излиза от 1869 г. — 386

«Стари српски записи и натписи», от Любомир Стоянович — 500

«Старини» («Starina ») — поредица стари паметници, Загреб, от 1869— 386

«Старозагорченката», драма от П. Р. Славейков — 475

«Старосветски помешчици», от Н. В. Гогол — 501

Стат Селвели — 235

Статимир, син на Г. Балша, наречен Черний, черногорски владетелски род — 207

Стефан, син на Статимир, от черногорски владетелски род — 207

«Стефан Веркович и българите», С., 1978, от А. Райкова — 508

Стефан Урош — сръбски цар (1355—1371), син на Душан — 264

Стойка, от комедията «Не ще може, или Глезен Мирчо» — 402

Стойков, един от псевдонимите на Стефан С. Бобчев — 505

Стойков, Сава — Раковски, Георги С. — 359

Стоянов, Велко (Васил) Димитров (1839, Жеравна — 1910, София) — просвéтен деец, книжовник, един от основателите на Българското книжовно дружество (днес БАН), негов председател

С. Дооброплодни и в Историко-филологическия и Юридическия факултет в Прага. Сътрудничи на възрожденския еволюционистки печат и на чешки вестници и списания. Занимава се с етнографски и исторически въпроси. След Освобождението е висш административен служител — 359

Стоянович, Любомир (1860—1930) — сръбски политик, историк и славист — 500

Стояново Цветосъбрание, Священное цветообрание. Прев. Ан. Стоянович (Кипиловски). Будим, 1825 — 103, 474

Страбон (ок. 63 пр. н. е. — ок. 19 от н. е.) — древногръцки географ и историк, автор на «География» — най-значителния географски труд на древността, състоящ се от 17 книги — 257

«Стълба и клечки», басня от П. Р. Славейков — 469

«Султан Ахмет I», джамия в Цариград — 196, 198

«Султан Баязит», джамия — 198

«Султан Селим», джамия — 198

Султан Селим II — 72

«Султан Сюлейман I», джамия — 198

Сумароков, Александър П. (1718—1777) — руски поет и драматург, баща на руския театър. Писал и басни — 454

Сурваки — 275, 276, 279, 287, 296

«Събрание на разни и нравоучителни неща» («Sobranije raznih nravoučitelnih veščej»), 1793, от Доситей Обрадович — 352

«Съветите на здравий разум» («Sovjeti zdravogo razuma»), 1784, от Доситей Обрадович — 352

«Съветник» (1863—1864, 1870) — обществено-политически вестник. Излиза в Цариград. Редактори — Н. Михайловски, Т. Бурмов. На консервативни позиции в черковно-националната борба. П. Р. Славейков е в непрекъсната полемика с Бурмов и «Съветник» — 328, 330, 332—337, 339, 341, 377, 489, 490, 493, 494

«Съветника и Гайдата», статия от П. Р. Славейков, в. «Гайда», бр. 1, 1863 — 493

«Съветникът, Пчелата, дописниците на Турция , от П. Р. Славейков — в. «Гайда», бр. 10, 1864 — 493

«Съвременна летопис» — приложение (отдел) към всяка книжка на сп. «Български книжици» през първите му три годишнини. С отделна пагинация. Помества актуални материали — 488

«Сълба», от П. Р. Славейков — 57, 469

«Съобщават ни следующето от Болград», статия от П. Р. Славейков, в. «Гайда», бр. 12, 1863— 493

Сюлейман I (1494—1566) — турски султан, завоювал много земи в Европа, Азия и Африка. По негово време военно-феодалното могъщество на Османската империя достига своя връх — 198

Тамерлан (1336—1405) — татарски завоевател. Основател на втората монголска империя и на Тимурската династия — 299

Тантал — в древногръцката митология владетел в Лидия. Обречен от боговете на вечни мъки в Тартара — стоял до гуша във вода, над главата му висели зрели плодове, но при опит да утоли жаждата и глада си водата и плодовете се отдалечавали. Оттук изразът «танталови мъки» — 434

«Тарас Булба», от Н. В. Гогол — 501

«Телемах» — вж. «Приключенията на Телемаха».

Теодора — българска царица — 213

Теодорих Великий (ок. 454—526) — крал на остготите от 471 г.; завладява Италия и основава там остготската монархия (493) — 260

Теодосий I Велики (347—395) — римски император. Обединява Римската империя, побеждава готите в Тракия. Утвърждава християнството като официална религия — 196, 197

Теофан Изповедник (IX в.) — византийски хронист. Дава ценни сведения за основаването на славянобългарската държава, за българо-византийските отношения през VIII в. и за войната на хан Крум с Никифор I Геник — 124

Теофилакт — охридски архиепископ (ок. 1090—1118). Автор на пространното житие на Климент Охридски, на «Мъченичеството на 12-те тивериуполски мъченици» и на много писма — ценни извори за историята на югозападните български земи — 263

Теофраст (истинско име Тиртим), Теофраст — божествен оратор — е назован от Аристотел. Древногръцки естествоизпитател и философ-материалист. След смъртта на Аристотел в продължение на 24 години ръководи основаната от него школа (лицей). Трудовете му са посветени на ботаниката, физиката, минералогията, медицината, психологията, етиката, риториката, логиката. Запазено е само съчинението му «Характери» — 428, 525

«Теофраст», от П. Р. Славейков — 428, 525

Тиверий — 154

Тиер, Адолф (1797—1877) — френски политик, историк и журналист. Министър-председател (1836 и 1840). Ръководи борбата срещу Парижката комуна. Президент на Третата република (1871—1873). Основни трудове: «История на френската революция» (10 тома, 1823—1827), «История на Консулството и Империята» (20 тома, 1845—1862) — 430

Тодор, син на Радивой, ктитор — 233

Тодорка, Тудорка, от драмата «Иванко» — 310, 413, 506, 507, 512, 514, 520, 522
Тозер, английски пътешественик — 266
Томина неделя — 284
Топорлак от Тузлука — 78
Траудцен, Ханс-Карл-Хайнрих (1730—1812)— немски писател. Автор на драми, събрани в «Deutsches Theater» (1772—1773) и на др. творби. На български език е превеждана (от Ан. Ст. Кипиловски и Зах. Симеонов) и побългарена (от Т. Шишков) драмата на Траудцен «Велизарий» — 394, 505
Тредяковски, Васил Кирилович (1703—1769) — руски писател, завършил филологическо образование в Париж. Професор в Академията, Превел извънредно популярната книга на Фенелон «Приключенията на Телемах» (1766). Автор на поезия, романи и басни — 454
Трестеневклията — аянин в Русе, самовластно се разпореждал с голяма област между Русе, Варна, Пловдив. Предшественик на Мустафа Байрактар — 188
«Третьо упътване за българский език», пълно заглавие: «Третье упътване за български език. Написал д-р И. А. Богоров, Виена, печатница Л. Сомерова и др., 1872, 22, 1 с. 8°. Цена 40 пари.» Печатано и в сп. «Читалище», г. I, кн. 21, 1 август 1871, с. 641, с критични бележки от П. Р. Славейков — 502
«Тригодник науков», вероятно: «Тигодник наукови» («Научен седмичник») — 339
«Трите вола», басня от П. Р. Славейков — 455
«Триъгълник», печатница в Браила — 400, 506
Троянската война — между древните гърци (ахейците) и Троя, към началото на XII в. пр. н. е. Описана в «Илиада», «Одисея» и др. антични литературни произведения — 403
«Трявна в миналото», С., 1927, от Б. Даскалов — 480
Турнефорт, Жозеф Питон дьо (1656—1708) — френски ботаник и пътешественик, професор, член на Парижката академия на науките. В 1700—1702 посетил Гърция, Армения, Грузия — 193, 197
«Турция» (1864—1873) — седмичен туркофилски вестник. Излиза под редакцията на турския цензор Никола Генович. Води борба срещу демократичния и революционния печат и срещу всяка революционна проява. «Турция» и Генович са постоянен прицел на революционния и демократичния печат. През 1865, след едно от спиранията на в. «Гайда», П. Р. Славейков работи около 6 месеца в «Турция» и прави безуспешни опити да промени насоката му — 337, 355, 377, 416, 421, 493, 495, 523

«Търново», от Петко Славейков — 183, 483
[«Търново — Трапавец»], от П. Р. Славейков — 234, 485
Търновска митрополия — 436
Търновски, Костаки Иванов (1832—1876, Браила)— учителствува във Видин, Търново, Цариград, Браила. Превежда и издава учебници и учебни пособия — 336

Уалент, император — 200
Узунов, учител в Охрид — 263
«Умни изречения», от П. Р. Славейков — 152, 447, 482, 483
«Уроци по българската черковна история. Преподавана в главното Габровско мъжко училище от учителя Р. Каролев. Първо издание. Цариград, в печатницата при Асма-Алтъ у Джамлъхан № 8, 1873, 5, 188 с. 8°. Цена 12 гр.» — 415, 523
«Уроци по благонравието», вероятно: Исторически примери върху нравствеността. Събрани от разни нравствени книги. Преведени и издадени от П. Р.Славейкова. За употребение в училищата. Свръзка I. Цариград, в печатницата на в. «Македония», 1867 [Отвън: 1868]. 80 с. 16° — Печатани и в «Македония», г. II, бр. 4 — 16, 23 дек. 1867 — 16 март 1868 — 357
«Успение», храм в Трявна — 182
Уставното народно събрание — във Франция — 430
«Учебник за българский язик, преведен и преработен от подобен руски учебник [от Смирнов] от С.Радулова. Година първа. Болград, в печатницата на Българското централно училище. 1863. 20, 150, 4 с. 4°. Цена 10 гр.» — 489
Училищната печатница в Болград — към българската болградска гимназия «Св. Св. Кирил и Методий». До Освобождението в нея се отпечатват около 60 български книги и 5 периодични издания — 350, 355, 489, 497

Фейзия — 188
Феодор, цар — 236
Феодор, цар — 236
Феодосий II (408—450), Теодосий II — византийски император от династията, основана от Теодосий I Велики — 193
«Фигаро» («Le Figaro») — френски вестник, основан в 1854, Отначало е сатиричен, а от 1866 — политически и литературен вестник — 431

Фидалия, жена на цар Виза (Визант) — 189
Филип II Македонски (382—336 пр. н. е.) цар на древна Македония и баща на Александър Македонски — 110, 112, 121, 189, 222, 406
Флорентин Бонтелмонтий — 193
Фонвизин, Денис Иванович (1745—1792) — руски драматург, баснописец и публицист. Изобличава крепостничеството, невежеството на дворяните, възпитанието в дворянското семейство. Най-известна творба — комедията «Недоросль» (1782), преведена и побългарена през Възраждането — 401, 508
Фотий (неизв. — 1431) — митрополит киевски и на цяла Русия, писател. В 1409 г. става Киевски митрополит. В 1410 г. се установява в Москва. Влиза в конфликт с литовския княз Витовт, който поставя на негово място Григорий Цамблак. След смъртта на Гр. Цамблак (1420) Фотий отново е митрополит — до 1431. Автор на много черковни слова, поучения, проповеди — 368
Фотинов, Константин Георгиев (1790, Самоков — 1858) — учител и книжовник. Учи в Пловдив и Кидония. През 1828 г. открива взаимно училище в Смирна. Със сп. «Любословие» (1844—1846) поставя началото на българския периодичен печат. Издава учебници, превежда от гръцки език — 376, 474
Франкапан, Фран Крсто Тржачки (1643—1671) — офицер и писател — 386
Франц Йосиф I (1830—1916) — австрийски император (1848—1916, от 1867 — австро-унгарски), от династията на Хабсбургите — 435
Франциско I; Франциск I (1494—1547) — френски крал от 1515 г., от династията Валоа. Поставя основите на абсолютизма във Франция — 429
Френското училище в Атина — 405

Хаджи Пенчо Хълбито, от Дряново — 237
«Хайде на изложбата», от Хр. Ботев — 505
Халкокондил, Лаоние — византийски историк и държавник от XV в. Автор на «История», в която най-подробно са разгледани възникването и укрепването на Османската империя, животът и дейността на султан Мехмед II — 193
Хамер-Пургшал, Йозеф фон (1774—1856) — австрийски историк. Автор на 10-томна «История на Османската империя» (1827—1835) — 204

Хан, Йохан Георг фон, доктор (1811—1869), австрийски пътешественик — 257, 258, 260
Ханка, Вацлав (1791—1861) — чешки възрожденски филолог, общественик. Учи в Карловия университет в Прага и във Виена (право, 1813—1814). От 1821 ръководи библиотеката и архива на Чешкия музей в Прага. От 1848 е преподавател по старославянски и руски език в Карловия университет. Автор на стихотворения с фолклорни мотиви, на старобългарска и чешка граматика. Издава старославянски паметници от XII—XV в., събира славянски фолклор, издава на чешки език сборници със сръбски и полски народни песни и «Слово о полку Игореве» — 329, 422—425, 524
«Ханка, чехский книжевник», от П. Р. Славейков — 422, 524
Харон, мит. — лодкар на Ада, превозвал душите на умрелите — 300
«Хвалич муха», басня от П. Р. Славейков — 459
Хезиод — гръцки поет от IX или VIII в. пр. н. е. Автор на религиозни и дидактически поеми — 151
Хераклий, — византийски император от 610 до 641 г. Основател на Хераклиевата династия — 189
Херкулес — 450
Хермес — гръцки бог на стадата, пътищата, пазарите, печалбите, крадците. Отъждествяван с Меркурий — 462
Херодот (ок. 484—425 пр. н. е.) — древногръцки историк, наричан «баща на историята». Написал съчинението «Истории» (9 книги), в което описва борбите на гръцкия свят с «варварите», водени от персите — 406
Херсков, М. М. (1733—1807) — журналист, поет, писател и баснописец. Произход от дворянски род. Получава отлично образование в Русия. Неговите съчинения са издадени в 12 тома (1796—1803) със заглавие «Творения» — 454
Хитър Петър — 88
«Хитър Петър» (1870—1874) — хумористичен вестник. Излиза в Браила. Редактори — Д. Войников, А. Савич — 435
«Хитър Петър и Разумни Радослав», от П. Р. Славейков — 81, 82, 472
«Hoго, hoго, zelena si!» — 397
«Хромият дявол», точно заглавие: Ле Саж. Хромия дявол. Том I. Превел А. П. Шопов. Издава А. Икономов. Цариград, в печатницата на О. Кавафиан, 1875. 140 с. 8° — 410
«Хубостта на жените между разни народи», от П. Р. Славейков — 155, 483
Хумболт, Александър (1769—1859) — немски естествоизпитател, географ и пътешественик. Пътува с научна цел из Европа, Сред-

тини от природата» (2 тома, 1808) и «Космос» (3 тома, 1845—1862) — 361
Хърватско земско събрание (сейм) — 387
Хюсеинаа — 188

Цанков, Драган Кириаков (1828, Свищов — 1911, София) — общественик и публицист. Учи в Свищов, Одеса, Киев, Виена. Ръководи униатското движение, редактира в. «България», в който П. Р. Славейков активно сътрудничи. Участвува в редактирането на сп. «Читалище». Един от основателите и водачите на либералната партия в Учредителното събрание (1879). Министър-председател (1880, 1883—1884) — 524
Цанов, Андрей Стоев (1842, с. Равнище, Тетевенско — 1933, Пловдив) — учител, книжовник, публицист. Учи в протестантското мисионерско училище в Пловдив и в Хамилтонския колеж в САЩ (от 1871). Учител в Разград (1871—1873) и в Самоков (от 1874). Водач на българския протестантизъм, редактира в. «Зорница» — 390, 503
«Цариград» от П. Р. Славейков — 189, 483
«Цариград, 7 юния 1864, от П. Р. Славейков, в «Гайда», бр. 23, 1864— 189, 483, 493
Цариградска патриаршия, Патриаршията — учредена през V в. Под духовното й управление (с център Цариград) били Византия, България (до учредяването на Българската патриаршия — около 919 г., призната от Цариградската патриаршия през 927 г.), българските и сръбските земи по време на турското иго (след унищожаването на Търновската и Ипекската патриаршия и Охридската архиепископия), Угро-влашката и Молдавската, Московската (до 1448) и Киевската (до 1687) митрополия. От края на XVIII в. е гнездо на великогръцкия национализъм. Днес в диоцеза й влизат само Цариград и околността му — 493
«Цариградски вестник» (1848—1862) — обществено-политически вестник. Излиза в Цариград. Основан от Ив. Богоров, който го редактира до 1851. След това редактор е Ал. Екзарх. На умерени позиции по черковния въпрос. П. Р. Славейков му сътрудничи — 182, 189, 285, 290, 326, 370, 377, 480, 483, 486, 502
Царовци — род в с. Герман — 233
Царственика на Хр. Павлович — първото печатно издание на Паисиевата история, преработена и издадена от Христаки Павлович под заглавие «Царственик или История болгарская», Будим, 1844 — 262
«Царят се забавлява» («Le roi s'amuse»), 1832, драма от В. Юго—429

«Цветний триод», богослужебна книга, преведена от Климент Охридски — 345
Цезар Гай, Юлий (100—44 пр. н. е.) — римски държавник, пълководец и писател. През 60 пр. н. е. заедно с Помпей и Крас образува първия триумвират. В 54 г. е избран за консул. Покорява цяла Галия и Британия. През 44 г., след гражданска война, е провъзгласен за пожизнен диктатор. Извършва реформи за укрепване на едноличната власт. Убит от заговорници-републиканци начело с Брут и Касий. Автор на исторически съчинения, на трактат за чистотата на латинския език и на художествени и публицистични творби — 518
«Целокупна България» — вестник, редактиран от П. Р. Славейков, 1879—1880 г. — 478
«Циганите», от П. Р. Славейков — 299, 487
Цицерон, Марк Тулий (106—43 пр. н. е.) — римски политик, оратор и писател, идеолог на републиката. В 63 е избран за консул. Запазени са 57 негови речи и около 860 писма. Автор на политически и философски трактати. — 525
Цукала, Георги — гръцки учител в Пловдив, разпален пропагандатор на гърцизма, автор на няколко книги. Славейков често полемизира с него — 239, 241

Чакра, Емил — 366
«Человек без родина», от М. Верешмарти — 381
Червена черква, при Перущица — 241
Черковните служебни книги, точно заглавие: Собранїе церковнаго послѣдованія... Изданіе перво от Тадеа Дивитчиянов. Цариград . . . 1867 — 350
«Черна гора и черногорците», от П. Р. Славейков — 484
Чернаевич, Иван — 207
Чернаевичи — черногорски владетели — 207, 208
Чинтулов, Добри (1822, Сливен — 1886, Сливен) — поет, учител. Учи в Одеската семинария. През 1850 г. се завръща в България и дълги години учителствува. Участвува в черковно-националната борба. Един от създателите на новобългарската поезия. Песните му добиват голяма популярност и стават маршове в революционно-освободителната борба — 498
«Читалище» (1870—1875) — научнопопулярно и общообразователно списание, издание на Българското читалище в Цариград. Редактори: М. Балабанов, Л. Йовчев, П. Р. Славейков, С. С-Бобчев, Др. Цанков и др. Съдържа статии по културни, обществени, философски и др. въпроси. Подробно е застъпена славянската история. Обнародва и художествени произведения— оригинални и преводни (главно от френски автори), народни

484, 487 488, 495, 501—506, 508—510, 522—525
Читалище «Зора», в Русе — 476
«Читалище. Повременно списание, издава ся от българското читалище в Цариград. Главен редактор М. Д. Балабанов, 1870 — 71, № I—II», от Н. Бончев — 305, 501, 504, 505
«Читалище. Повременно списание, издавано от Българското читалище в Цариград. Октомврия 1, 1870. Книжка I. Цариград, 1870. В печатницата на в. Македония. На голяма осмина печатний лист, страници 48», от П. Р. Славейков — 369, 377, 500
Чолаков, Васил (1828, Панагюрище — 1885, Панагюрище) — учител и книжовник. Учи в Копривщица и в Москва. Учител в Панагюрище. Сътрудничи на цариградския възрожденски печат. Издава «Български народен сборник с народни песни» (1872) — 346, 347, 495
Чомаков, д-р Стоян (1819, Копривщица — 1893, Пловдив) — общественик и публицист. Следва медицина в Пиза, Флоренция, Париж. Един от ръководителите на черковно-националната борба. Сътрудничи на цариградския печат — 494

Шафарик, Павел Йозеф (1795—1862) — чехословашки филолог-славист, историк, деец на чешкото и словашкото Възраждане. Изследва славянските езици и литератури и славянската етнография — 404, 406, 407
«Шахзаде джамиси», джамия в Цариград — 198
Шекспир, Уйлям (1564—1616) английски драматург и поет — 389, 505, 511
«Шерени новини» — рубрика във в. «Гайда» — 490, 493
Шериф Хасанаа — 188
Шишков, Тодор Николов (1833—1896) — учител и книжовник. Роден в Търново. Учи в Елена при Н. Михайловски (1849—1851), в Париж (1861—1865) в Сорбоната и в Collège de France и в Прага (1866) като стипендиант на П. Берон. Учител в Търново (1851—1852, 1869—1870, 1873—1877), Стара Загора (1856—1861), Сливен (1866—1869), Цариград (1871—1873). След Освобождението е административен и съдебен служител. Сътрудничи активно на възрожденския печат. Превежда и побългарява книги. Съставял и превеждал учебници: «Елементарна словесност», 1873, и др. — 393, 394—398, 401, 402, 415, 504, 505, 507, 508, 510, 523
«Школска педагогия или методическо ръководство за учителите и управителите на народните школи. От И. А. Ковачева. Част първа. Обща методика. Издава книжарницата Д. В. Манчов в Пловдив, Свищов, Солун, 1873. (Във Виена, у книгопечатн. Л. Сомер и С-ие), 6, 168, 3 с. 8°. Цена 10 гр.» — 416, 523
«Школска педагогия, или методическо ръководство за учителите и управителите на народните школи. От И. А. Ковачева. Част първа. Обща методика», от П. Р. Славейков — 416, 523
«Школските песни на П. Р. Славейков», Хр. Н. Даскалов — 477
Шлецер; Шльоцер, Август (1735—1809) — немски историк и статистик. Началната част на неговата «Всеобща северна история» е преведена на български език през 1851 г. от Ат. Чолаков — 336
Шлосер, Фридрих Кристоф (1776—1861) — немски историк, професор в Хайделберг. Автор на 19-томна «Световна история. . .» — 386
«Шопът иска конец», басня от Петко Славейков — 471
«Шутош, лист за шега и сатира», издаван от Петко Славейков, Цариград, 1873—1874 г. — 431, 525

«Що е роман», от П. Р. Славейков — 372, 501
Щросмайер, Йосип Юрай (1815—1905) — хърватски епископ и политик. Ратува за сближение на славянските народи и за единство на южните славяни. Подпомага братя Миладинови и други българи в книжовната им дейност — 385

Юго, Виктор (1802—1885) — френски писател, публицист и политик — 429—431, 525
«Югославенска антология» «Antologia jigoslovanska» 1862, от Вацлав Кржижек — 360
Югославенска академия знаности и уметности (Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti) в Загреб — Южнославянска академия на науките и изкуствата, основана на 4 март 1866. През 1941 г. е наречена Хърватска академия — 385, 386, 503
Юнгмановци, братя: Йозеф (1773—1847) — чешки филолог, историк, преводач, деец на чешкото Възраждане; създател на чешкия литературен език; Антон-Йоан (1775—1854) — чешки лекар, професор 1811 в Пражкия университет — 425
Юпитер — римски върховен бог, владетел на небето — 49, 50, 51, 453
Юстиниан Велики (483—565) — византийски император — 191, 256—259, 267

Ягич, Ватрослав (1838—1923) — хърватски славяновед. Професор

в Берлинския университет. Изследва старобългарската писменост и палеография. Автор на капиталния труд «История на възникването на църковнославянския език» (1900) — 385
Ягор, Еагър — митически цар, баща на Орфей — 403
Ядмон — 427
«Язикословни бележки», рубрика във в. «Македония» — 500
«Язикоучение», от П. Р. Славейков — 156, 351, 483, 496
«Язикът и историята», от П. Р. Славейков — 157, 483
Яков, отец, игумен — 213
«Яренцето и майка му», басня от П. Р. Славейков — 455
Ясен — Асен I, български цар — 188
Ясенов храм Св. Великомъченика Дмитрия — 186

АЗБУЧЕН ПОКАЗАЛЕЦ

на географските имена

А
Австрийска империя — 422, 423
Австрия — 352, 380, 435, 436
Агио-Стефано, с. — 297
Аджилари, с. — 241
Адриатическо море — 264
Азия — 7, 116, 121, 189, 192, 214, 324, 435, 481
Айвасар (Хайван сарай) капусу, порта в Цариград — 193
Акти, до Света гора — 406
Акрокерадънски планини или Химарски планини — 264
Албания (Арнаутлук), Гегария — 205, 207, 223, 261, 264, 266, 267, 481
Албанско бърдо, край Търново — 183, 187
Александрия, гр. — 198, 202
Али Ботуш, пл. — 250
Али паша или Шулнар, местност в Търново — 185, 188
Алигина махала, в София, към Подуяне — 230
Америка — 62, 117, 155
Анадол — 192, 294, 316
Англия — 352
Антоний, стар, гр. — 189
Аравийска пустиня (североизточната част на Сахара) — 337
Арбанаси, с. — 186, 234
Арда, р. (Арпа-су, Харпесус) — 227
Армутлии, с. (сега Мало Крушево) — 273
Арна, р. — 264
Арнавут-кюю, пристанище на Въспор (Босфора) — 200
Асар дере, Асардан дере, поток — 243
Асарлък, Исарлък, твърдина — 243
Ат мегдан — вж. Иподром.
Атика, държава в древна Гърция — 299
Атина, гр. — 110, 121, 202, 219, 299, 300, 405, 427, 463, 474
Ахрида или Мокрида, от Мокрус, ез. — вж. Охридско езеро
Ахриди — вж. Охрид
Ахъ-челеби, с. — 251
Ахъчелебийско (Ахъчелебийска нахия), област в Родопите — 212, 227, 251

...ариградска порта — 193
Аязма капусу, цариградска порта — 193

Б

Баба-Ескийско, от гр. Баба-Ески, недалеч от Одрин — 249
Багдат, столица на Ирак (Месопотамия), на р. Тигър — 111
Бадер, гр. — 258
Баждарлък махала, в Търново — 184
Балат-капусу, цариградска порта — 193
Балкана, пл. — 124, 173, 175, 182, 201, 212, 226, 228, 244—247, 249, 273, 284
Балкански полуостров — 261, 415, 481
Балък-пазар капусу, цариградска порта — 193
Банат, област в Югоизточна Европа — 352
Банско, с. — 225
Бартун, Барутун, с. — 241
Батак, гр. — 250
Баткун, (сега с. Паталеница) — 239—242
Баткунский манастир — вж. «Св. Петър», Баткунски манастир
Бахча-капия, цариградска порта — 193
Баш чешма, махала в София — 230
Бедек, местност между Трявна и Казанлък — 247, 304
Бедериял, Ведеряна, древно селище — 258
Безансон, гр. във Франция — 429
Белашица (Веласица), пл. — 262
Белград, гр. — 340, 352, 404, 496, 500, 508
Белевски лозя — 240
Белиградчик, с. — 200
Белий Цариград — 214
Белишка планина — 265
Берат, гр. в Албания (старо име Белград) — 265
Бин-бир-дирек, водоем — 196
Бистрица, с. — 231, 485
Бистрица, р. — 231
Битолска околия — 264
Битоля, Битолия (Манастир), гр. — 260, 261, 264, 271
Блатска, с. — 250
Блаца, с. — 297
Богдан, връх в Средна гора — 303
Богданско — 103, 204
Болград, гр. — 355, 356, 489, 497
Бордо, гр. във Франция — 431
Босна — 205, 239, 481
Босфор, Боспор, морски проток, който свързва Черно море с Мраморно море — 123, 192, 194, 200, 214, 318
Бошуля, с. — 243
Брадилово, с. — вер. Бродилово.
Браила, гр. — 400, 435, 494, 499, 501, 506
Брашов, гр. — 449
Брегалница, р. — 263, 305, 362
Броде, с. — 406
Бродилово, Бурдилово, с. — 228, 297, 315

Брюксел, гр. — 525
Букурещ, гр. — 103, 178—180, 355, 359, 449
Бунар-Хисарско, Бунар-Хисар, гр. в Турция — 249
Бургас, гр. — 226, 229, 246, 248
Бургаский окръг, Бургаска кааза — 229, 245, 246
Бутим, с. — 250
Българи, връх — 200
България —7 , 98, 102—105, 123, 124, 177—179, 185, 190, 204, 231, 247, 261, 262, 275, 294, 296, 300, 303, 312, 477, 480, 481, 487, 493, 507, 512, 518, 522
Българка, връх — 247
Българско — вж. България
Бююк-дере, пристанище — 200
Бяла река — 227
Бяло (Средиземно) море — 110, 212, 301

В

Вардар, р. — 260, 271
Варна, гр. — 205, 214—216, 218—221, 484, 489
Варненско — 246
Варош, Нова или Дервентска махала, в Търново — 184
Ведена, гора — 233
Ведена, р. — 233
Велека, р. — 315
Велес, гр. — 271
Велешче, Велища, с.—265, 266
Велика, Велица (стари названия: Тивериопол, Белица, Дремница, гр. — 262, 263, 265
Велика, с. — 228
Велица, Велиша, с. — 265
Величка или Голяма река — 228, 315
Велишка планина — 265
Венеция, гр. — 77, 208, 386
Ветрен, с. — 242, 243
Виена, гр. — 107, 485, 497
Визант, старо название на Цариград — 189, 190
Византия — 301, 409, 514
Визянска кааза — 229
Вирча, с. — 305
Виссапара, Бесапара, стар град на бесите, сега наблизо до с. Боткун — 239—245, 485
Витоша, пл. — 231
Вишовград, с. — 312
Вишовска, пл. и връх — 256
Влахерна, цариградска порта — 191
Влашко — 103, 204, 233, 240, 358
Воден, с. — 261
Войник Бакаджик, вр. — 228
Волоустро, с. — 213
Волъчка планина — 250
Воскопол — 264
Враца, гр. — 211, 247, 480
Врачанска кааза — 493
Вулгар, Вулгари, с. (сега Българи) — 318, 319
Възем, Везма, с. — 250
Вълково, с. — 250
Въспор — вж. Босфор
Въча, р., десен приток на р. Марица — 204, 242

Г

Габрово, гр. — 173, 178, 186
Габрово, с, — 212
Гайтаниново, с. — 250
Галата, предградие на Цариград — 195, 199, 200

Гарванец, хълм край Търново — 183, 184
Герман, с. — 232, 233, 485
Германия — 201, 352, 436
Говежди пазар, местност край София — 230
Голак, връх — 305, 306
Голяма река — 228
Голямо Белево (Бельово), с. — 241, 247
Горна баня (Юкари баня), с. (сега квартал на София) — 230, 485
Горна Мизия — 264
Горне Броди, Горно Броди, с., Серско — 250, 508
Горните и Долните Турчета, села — 295
Горня Белица, с. — 265
Град, с. — 305
Гренландия — 155
Гроенландия — вероятно Гренландия
Гръцка Илирия (Албания или Гегария) — 264
Гръцко — вж. Гърция
Гузурат, в Южна Америка — 155
Гъбавска планина, Гъбавика — 256, 260, 265
Гъбене, с. — 113
Гърция — 77, 79, 189, 201, 202, 250, 265, 345, 352, 448, 481, 483
Гьозтепе — 241
Гюмюрджинско — 249
Гюреджик, с. — 250

Д

Дакия, древна област — 257
Дакия Медитеринея (Средиземна) — 257, 301
Далмация — 205
Даръ-дере, гр (сега Златоград) — 250
Дебелец, с. — 203
Дебр, Дебър, клисура край Търново — 183
Дебрянско — 201, 251, 253
Дебър, гр. — 264
Дебърци, с. (Издеглави или Главеница) — 265
Девня, гр. — 205
Деде-Агач, гр. — 249
Делфи, древногръцко светилище във Фокида — 197
Делхичний или Дилвино, окръг — 264
Демирхисарско — 250
Дервент, устие — 211, 234
Дере-кюй, Дерекюю, с. — 318
Димотика, гр. — 245
Димотишко — 249
Динарически или Илирийски Алпи, пл. (вероятно Динарски Алпи) — 205
Дисарити, Дисарита (Сисарита), стар град при Охрид или старо название на Охрид — 257, 259, 260, 267
Джерси, Джерсей, нормандски остров в Ламанш — 430, 525
Добруджа — 176, 211
Долно Броди, с. — 250
Долня Белица, с. — 265
Долня махала, в Търново — 173, 183, 234—236
Доспат, с. — 227
Доспатски планини — 224, 227, 250
Драгана, долина — 242
Драгашан, предел, във Влашко — 204

Драговец, гр. — 202—204, 242, 484, 486
Драговития — земите край Солун, населявани от старото славянско племе драговити (VII—IX в.); част от племето се преселило в Пловдивско — 204, 242
Драговча, Драговича, Драговица, р. — 204
Драгодан, долина — 242
Драз махала, в София — 230
Драмско — 250
Драч, Драче, гр. — славянско име на гр. Дурацо — 204, 260, 261
Дрезден, гр. — 350
Дремница, гр. — вж. Велица, Велика,
Дрим, р. — 264 266
Дряново, гр. — 185, 237
Дубровник, гр. — 386
Дукатина, гр. — 113
Дунав, р. — 114, 121, 124, 191 261, 405
Дунавский вилает — 215
Дупница, гр. (сега Станке Димитров) — 221, 224, 485
Дупничко-Джумалийска каза — 305

Е

Европа — 104, 106, 111, 112, 179, 192, 214, 264, 296, 299, 361, 372, 422, 430, 434
Европейска Турция — 180, 360, 386, 480
Египет — 111, 116, 299, 300, 302
Егри-капия, порта в Цариград — 194
Еди-куле (Седемте хълма), в Цариград — 192
Еди-кулекапусу, цариградска порта — 194
Едирне капия, порта в Цариград — 194, 198
Едрене — вж. Одрин
Елада — 222, 299, 300
Елена, гр. — 178, 185
Еленски колиби, с. — 312
Ели-дере, приток на р. Марица (сега Чепинска река) — 242, 249
Елова могила, край Трявна — 272
Енешко, от Енос — 249
Енидже, гр., недалеч от Ксанти — 213
Енидженско, от Енидже — 249
Ени Захра, Ени Загра, след Освобождението Нова Загора — 211
Ени-капия, цариградска врата — 194
Ени кюю (или Киреч кюю), с. Солунско — 212
Енина, с. — 249
Енос, гр. при устието на р. Марица — 245
Ичовци, с. — 182
Епир, област в Северозападна Гърция — 201, 260, 261, 264, 265
Ере Батан сарай, водоем — 196
Ески Захра, Еески Загра (след Освобождението Стара Загора) — вж. Стара Загора
Ескиджумайско, сега Търговищко — 246
Етър, р., древно название на р. Янтра — 183, 184, 186, 187

Еюб (Иб), предградие на Цариград — 193
Еюх, в Цариград — 193

Ж
Жаблак, крепост — 207
Железник, с. — 292, 377
Жидов гроб, грамада от камъни край Търново — 187
Житни пазар, местност край София — 230

З
Загреб, гр. — 384, 385, 387, 503
Закинт, Закинто (Занте), гръцки о-в — 296
Зандан-капусу, врата в Цариград — 193
Западна България — 255, 262, 319
Западна Тракия — 319
Захара — вж. Стара Загора.
Зенгиовци, с. — 312
Зента или Зетта, старо название на област, отговаряла на днешна Черна гора — 208
Златний рог, Златий залив — 192, 193, 195, 199, 200
Злати порти, в Цариград — 194
Злокучене, с. — 243
Зъхненско — 249, 250

И
Извор, с. — 486
Издеглави, Главеница, с. — вж. Дебърци
Измир, гр. (Смирна) — 69, 376
Изток, местност край Охрид — 258, 266
Източна България — 246, 290, 487
Източна Македония — 248
Източна Румелия — 239, 240
Източна Тракия — 246
Илирик, област — 265
Илирия, обл. — 201, 259, 264, 265, 267
Инд, р. — 299
Индийски океан — 121
Индия — 299, 303, 403, 405, 508
Иподром (Ипокон, Кирки, Ат Мегдан), прочут площад в Цариград на мястото на византийския хиподром — 191, 193, 196, 198
Ирин-Пирин — вж. Пирин
Исар, махала в Търново — 184, 187
Исарат, твърдина в Търново — 187
Искър, р. — 232, 233
Искърско — 486
Испания — 111
Истевник, с. — 305
Италия — 111

Й
Йонически острови — 201

К
Кавала, гр. — 213
Кавалско, — 249
Казанлък, гр. — 173, 247, 304
Казанлъшко — 249
Каланджа, с. (сега Синеморец) — 315
Калофер, гр. — 178
Калник, с. — 406
Каменец, проход — 187, 203
Камчи махала — 249

Капино, местност край София — 230
Караач, с. — 227
Карловец, Карловиц, гр. (днес Сремски Карловци) — 328
Карлово, гр. — 376
Карлък, връх — 227
Карнобатска кааза — 290
Карнобатско — 249
Карпатски пл. — 123
Карсач (Портолажо), пристанище — 213
Каршияка, махала в Търново, на десния бряг на Янтра — 183, 184
Катаро, Котор, гр. — 208
Качавунский дол, при Трявна — 173, 174
Кая-баш, махала в Търново — 184
Каябунар, с. — 213
Кендик, клисура — 250
Кимер-Бургас, с. — 318
Киреч-кюю (или Ени кюю) — 248
Кичава, Кичево (Кричово, Кърчово), Битолско—250, 261, 264
Койнаре — вж. Куртово Конаре, Пловдивско.
Конски пазар, местност край София — 230
Константинопол, Константиния — вж. Цариград.
Копривщица, гр. — 178, 254, 307, 315, 477
Корча, гр. в Албания—259, 264
Косово поле, местност — 207, 222
Костенец, с. — 203
Кости, с. — 228, 297, 315, 316, 319
Котел, гр. — 239, 253, 361
Котленски край — 482
Котор, гр. — вж. Катаро
Кочани, с. — 224
Кочанско — 305
Крагуевац, гр. — 449, 485
Крайова, гр. — 498
Крит, о-в — 116
Кричево (Кърчово)— вж. Кичава
Кричим, гр. — 204, 242, 249, 484
Крушево, с. — 250
Кумана, област в Южна Америка — 155
Курилово, Курило, с. — 232
Куртово Конаре, с. — 484
Куру Багларъм, край София — 229
Кутелка, с. — 247
Кутловишка околия — 257
Кутмичевица — 343
Кържелък и Даалък нахия, в Хасковската кааза — 227
Къркклисийско, сега Лозенградско — 249
Кърчево — вж. Кичева
Каршияка, в Търново — 234
Къс исар, в Търново — 187
Кюстендил, гр. — 205, 224
Кюстендилска кааза — 305
Кюстендилско — 290, 481

Л
Лайпциг, гр.—250,352, 376, 496
Ламанш — 525
Ламия, гр. в Гърция — 202
Латински гробища, в Търново — 187, 301
Лвов, гр. — 339
Леденик, с. — 188
Либяхово, с. (сега Илинден) — 250
Ливадица, с. — 250

Ливадия, гр. в Гърция — 261
Ливан — 79
Ливаново, гр. — 110
Липиска, гр . — вж. Лайпциг
Лисе (Елес), с. — 250
Лисецка планина — 250
Литва — 368
Лифландия, Ливония — 352
Лихнида, **Лихнидос**, древното име на гр. Охрид — 256—261, 267
Ловеч, гр. — 236, 294
Ловеч, с. — 234
Ловче, с. — 250
Лозенград — 93, 98
Лъки, с. — 250
Люле-Бургазко — 249
Люлин, пл — 230
Лисков дял — 177
Лясковец, гр. — 178

М

Македония (област), Македонско царство — 110 — 112, 190, 191, 204, 221—225, 248, 250, 251, 253, 255, 257—262, 264, 265, 328, 342, 406, 416, 422, 480, 482
Мала Азия — 118, 352
Мала чешма, махала в София — 230
Малешево, местност по долината на р. Брегалница — 224, 305
Малешевско окружие — 305, 307
Малкия Балкан, част от Стара планина — 228, 315
Малко Белево (Белово, Бельово), с. (сега Белово, гр., образуван от Малко Белово и гара Белово) — 239, 240, 242
Малко Търново, гр. — 313, 315
Марино поле (Марно поле), с. — 183, 185, 187, 301
Марица, р. — 227, 240, 242, 243, 245, 246, 248, 249
Марсилия, гр. — 69
Масар (Месар)дере — вж. Асар дере
Махияда, вр. — 228
Медина, гр. — 198
Мезия — вж. Мизия
Мелнишко — 250
Мека, гр. — 198, 481
Мерджан, махала в София — 230
Месолонг, **Месолонги**, гр. в Гърция — 202
Мидия — 248
Мизия — 204, 225, 261
Мизянска кааза — 229
Михалци, с. — 295
Мокренска клисура — 256
Молдавия — 204
Момина твърдина (Къз исари), край Търново — 183
Мора — вж. Гърция.
Моравия — 261, 266, 300
Морея (Пелопонес) — 261
Морри мура, **Мура**, твърдина — 243, 244
Москва, гр. — 368, 404, 415, 487, 499
Мохач, р. — 205
Мраморно море — 192—194, 199, 200, 316
Мустафа паша, гр., сега Свиленград — 249
Мъжера, с. — 297
Мързево, с. (сега Кондолово) — 297
Мъсченица, връх или местност в Стара планина — 247
Мътица, р. — 265

Н

Навилий, гр. в Гърция — 202
Наиплие — 241
Нанси, гр. — 404
Неврокоп, гр. (сега Гоце Делчев) — 225, 250
Неврокопско — 250
Немско — вж. Германия
Никопол, Никюп, гр. — 234, 238
Нова Пастуша, с. — 241, 242, 245
Нова чешма, махала в София — 230
Новгород — 368
Нови Сад, гр. — 352, 499
Новий Епир — 265
Новите амбари, махала в София — 230
Ново село, с. — 213

О

Одеса, гр. — 498
Одрин (Едрене), гр. — 94, 98, 99, 101, 190, 204, 226, 227, 261, 295, 481, 482
Одринско — 249
Одун капусу, цариградска порта — 193
Опово, гр. — 353
Орлиний (Картала), хълм — 183, 187
Ортакьой, квартал в Цариград — 476
Орхание (Самунджиево), гр. (Ботевград) — 211
Оряховица, с. — 211
Османска империя — вж. Турция
Охрид, гр. — 256—267, 345
Охрид, с. — 257, 482, 486
Охридска област — 343
Охридско езеро — 256, 265
Охридско поле — 256

П

Павелско, с. — 248
Пазарджик, гр. — 211, 239—243
Пазарджишко — 315, 485
Панагюрище, гр. — 346, 495
Панига, **Панега**, с. и р. — 486
Панонска Моравия — 343
Парил, с. — 250
Париж, гр. — 360, 431, 498
Пастуша, с. (сега влиза в гр. Перущица) — 484
Пателенча, — вж. Баткун
Патра, **Патрас**, гр. в Гърция — 202
Пашмаклъ, с. — 227
Пекин, гр. — 436
Пелла, гр. в **Гърция** — 406
Пелопонес — 222
Пенека, с. — 319
Пеония, антична област в Македония и Тракия — 264
Пера (Бейоглу, Ставродром), кв. в Цариград — 200
Перигопуло, с. — 297
Персия — 121
Перущица, гр. — 241, 242, 245, 251, 484
Петербург, гр. (сега Ленинград) — 435, 508
Петрик капусу, цариградска порта — 193
Петрина, пл. — 258
Пирея — 463
Пирин, пл. (Ирин-Пирин) — 224, 225, 250, 271
Пирот, с. — 228

Пиянецо, Пиянечко окръжие — 305—307
Пиянечки села — 306
Плаошник, височина в Охрид— 267
Плевен, гр. — 294, 295, 480, 498
Пловдив, гр. — 204, 238, 239, 242—245, 251, 328, 330, 347, 476, 482, 485, 486, 489, 494, 526
Пловдивско — 249, 254
Пловдивско окружие, Пловдивска нахия — 245, 303
Подгорица, с. — 264
Подуяне, кв. в София — 230
Полско (Полша) — 352
Помаклъка — 486
Потока, с. (днес в пределите на гр. Габрово) — 186
Правища (Елефтеруполис), гр. — 213
Прага, гр. — 360, 424, 487
Преслав, гр. — 188
Преспа, гр. — 261
Придунавска България — 240

Р

Радевци, с. 173
Разградско — 246
Разловца, с. — 305
Разлог, гр. — 174, 224, 225, 485
Райковци, колиби — 182
Раковец, с. (сега Гроздьово) — 203
Режево, с. — 297
Ресен, с. — 258, 264
Рим, гр. — 192, 343, 368, 518
Римска държава — 190
Родопа (Родопите), пл. — 204, 245, 246, 249—251, 482
Родос, о-в — 30
Родосто — 228
Рожний (Златний) залив — вж. Златния рог, залив
Романия, Румъния — 278, 291, 481
Ропката, падина — 248
Росица, р. — 295, 303
Румелия — 478
Рупчано, с. — 249
Рупченска (Рупчоска) нахия — 249, 251
Рупчос, Пловдивско — 245, 248, 249, 251
Русалски гробища, край Трявна — 273, 304
Русалски пътеки, в подножието на Елова могила край Трявна — 273, 304
Русе, гр. — 211, 355, 476, 497
Русия — 103, 107, 435, 448, 477
Ряховица, Ряхово — 178

С

Сакар, пл. — 249
Самоков, гр. — 174, 211, 212, 228, 292, 376
Самоковска планина — 228
Самос, о-в — 427
Сараево, гр. — 239
Сарай-Бурну, нос и връх в Цариград с палати — 190, 192—194, 228
Сардан дере — вж. Асар дере
Сардикия — 243
Саръшабан, гр. — 213
Сатион, стар град около днешния Охрид — 256
Света гора, п-ов — 406
Св. Димитрий, предградие на Цариград — 199
Свищов, Свещов, гр. — 205, 211, 416, 496
Свята гора, край Търново — 183

Северна България — 248
Североизточна Тракия — 316
Севлиевска кааза — 493
Седан, гр. във Франция — 436
Седемте стълпове, в Цариград — 194
Сер, Серес, гр. — 202, 213, 221, 222, 224, 225, 403, 404, 485
Серско — 249, 250, 403
Сибирия — 224
Сикуанска област, във Франция — 430
Силиврия, гр. — 249
Силиврия капусу, порта в Цариград — 194
Синовец, с. — 203
Сиръ, гр. — 102
Скамбея, в Македония — 261
Скече, Скеча (Ксанти) — 212, 213
Скопие, гр. — 258, 478
Скребатно, с. — 249
Славония, земите между р. Сава и р. Драва, източно от Хърватско — 264
Слепча, с. — 264
Сливен, гр. — 98, 211, 246, 247, 416, 482
Сливенски край — 482
Смилян, с. — 227
Смирна, гр. — 202
Созопол, гр. — 248
Созополска област — 297
Солун, гр. — 202, 221, 222, 224, 248, 261, 406, 485
Софийска околност — 233
Софийско окръжие, Софийска кааза — 229—232, 481, 485
Софийско поле — 230
София (Сердика, Средец, Треядица), гр. — 124, 211, 229—231, 233, 243, 244, 265, 284, 347, 405, 481, 485
Спарта — 108, 116—118
Средиземно море — 264
Средна гора, пл. — 244, 249
Средня махала, в Трявна, 173
Стагира, Стигира, гр. а — гр. в Македония (сега Либеново), при Орфанския залив на Егейско море — 110.
Стамбол — вж. Цариград
Станимака, гр (сега Асеновград) — 249, 251
Стара Загора, гр. — 175, 211, 481, 485, 487
Стара Пастуша, с. — 102, 245
Стара планина — вж. Балкана
Старий Епир — 265
Старо Търново — 187
Старозагорско — 245, 246, 249
Старчище, с. (сега Пирелери) — 250
Стени, пристанище на Босфора — 200
Стефаново, с. — 228, 315
Стоб, древен гр. — 260
Стоевски извори, при Трявна — 174
Странджа, пл. — 228
Странджа, с. 228
Струга, гр. — 265
Стружко поле — 256
Струма, р. — 213, 248—250
Струмешница, Стромвица, Струмица, р. — 262—264
Стърчаг, пл. — 250
Суезский прешеек, Суецки канал — 488
Султан-Ери нахия, в Хасковска кааза — 227
Сърбия — 205, 207, 352, 365, 367, 481
Сяр — вж. Сер, Серес

Таор, с. — 258
Таорезиум, гр. — 258
Тарлис, с. — 250
Татар-Пазарджик — вж. Пазарджик
Твърдица, гр. — 234
Текирдагъ, нос — 228
Терапия, пристанище на Босфора — 200
Терсаната, предградие на Цариград — 200
Тесалия, област в Гърция — 223, 261, 265
Тетевен, гр. — 174, 290
Тетевенска, Тешевска пл. — 250
Тешево, Тешово, с. — 250
Тивериопол — вж. Велика
Тиквешко — 253
Токакчийски гробища, в Търново — 187
Топ капия, порта в Цариград — 194
Тополница, р. — 242
Топхана арсенал в Цариград — 200
Тракийска, равнина — 242
Тракийски полуостров — 112, 228, 300, 407
Тракия — 124, 190. 191, 194, 203, 211, 226, 228, 244, 246—248, 261, 303, 315, 318, 347, 404, 406, 480, 482, 485
Трапевец — вж. Трапезица
Трапезица, в Търново — 184, 187, 188, 234—239, 481, 485
Требевич, възвишения около Сараево и Босна — 239
Треботивища, Треботиница, с. 305
Трепавец, Трепевец — вж. Трапезица
Трипол, гр. в Гърция — 202
Троя, древен град — 118, 198
Троянов път, Трояна — 243
Трънски край — 482
Трявна, гр. — 173—180, 182, 185, 247, 272, 273, 290, 292, 304, 394, 478, 480, 482, 483
Трявна, рекичка — 173, 174
Турция, Турско — 207, 208, 266, 352, 391, 433—435
Търново, гр. — 173, 175, 181, 183, 184, 186—189, 205, 211, 234, 237, 254, 289, 292, 295, 301, 307, 312, 347, 394, 482, 483, 485, 498, 506, 507, 520
Търновска област, Търновска каза (аянлъл, пашалък (Търновско) — 179, 189, 254, 289,303, 304, 482
Търновско, Търновско окръжие — 254, 303, 304, 482

У
Узун-Кюприйско, от Узун-Кюприя, гр., западно от Одрин — 249
Устина, с. — 242, 245, 484

Ф
Фазлъ паша, в Цариград — 196
Фенер, кв. в Цариград — 48, 199, 463
Фенер-капуси, цариградска порта — 193
Филипопол — вж. Пловдив
Филоксенови водоем— 195
Forum Terebonii, гр. — 245
Франца, Франция — 352, 430—432, 436, 525
Френк исар, махала в Търново — 183, 184
Фригия — 427

Х
Халваджи баир, край Търново — 187
Халки, о-в — 394
Халкидон (Кадъ-кьойф) — 198
Хасекелик — 248
Хасковско, Хаскюйско окръжие, Хаскьойска каза — 227, 245, 249, 313—315
Хаскюю, предградие на Цариград — 199
Хвойна, с. — 248
Хераклия, — вж. Битоля—260
Хернси, о-в — 525
Херцеговина — 205, 207
Хива — 435
Хисар (Царевец) — 237
Хрисопол (Юскюдар), предградие на Цариград — 190, 198—200
Хубча, вр. — 227
Хълм разкаяния (пишмана), Търновско — 183
Хърватско — 385
Хървашко поле — 250

Ц
Цареви кули, край Царево село — 305
Царево село, с. — 224, 305
Цариград, гр. — 48, 104, 124 182, 189—200, 202, 214, 216, 228, 229, 235, 249, 263, 265, 295, 301, 318, 357, 368, 369, 377, 394, 398, 401, 415, 453, 463, 473, 482, 483, 493, 494, 497, 500, 501, 505, 506, 508, 524
Царски водоем — 195
Чепина — вж. Чепино
Цетина, гр. — 207, 208
Циганска махала, в Търново — 184
Червник, с. — 305
Църквище, местност — 305
Църна, р. 260

Ч
Чай, р. 212
Чаршия, махала в Търново — 184
Чаталджа, гр — 249
Чекошчика планина — 256
Чепина, Чепинско наречие, местност — 249
Чепина, Чепино, с. 240, 241, 249
Черешово, с. — 250
Чермен, гр. — 98
Черна гора — 205, 207, 208, 481, 484
Черна гора(Кара-даг), пл. — 250
Черна пръст, място край Търново — 187, 301
Черна река — 227
Черно море — 190, 192, 214, 226, 228, 248, 291, 297, 315, 316, 434
Четак, с. — 227
Чир (чешма), махала в София — 230
Чирменско, Чирмен, с. — 249
Чирпан, гр. — 211
Чирпанско — 245, 249
Чолакова, махала, с. — 312

Ш
Шарлия, вр. или възвишение — 250

Шемшево, с. — 188
Широка лъка, с. — 251
Широколъкски села — 249
Шкодра, гр. в Северна Албания — 264
Шкодренско езеро — 205
Шумен, гр. — 124, 205
Шуменско — 246

Щ
Щип, гр. — 416

Ю
Южна Америка — 155
Юскюдар, в Цариград — вж. Хрисопол
Юскюдар — вж. Щип
Юстинианополис, Юстиниана Прима, старо название на Охрид — вж. Охрид

Я
Яна, Яня, с. — 319
Янина, гр. — 202
Янтра, р. — 234, 237

РЕЧНИК

А

абат — лат. 1. Игумен на католически манастир 2. Католически свещеник
Агию Йоани — (гр.), свети Иван
аенин, аянин — истор. (тур.), турски областен управител
аз, буки, веди, глагол — истор. (старобълг.), названията на старобългарските букви А, Б, В, Г
айнаджия — диал. (тур.) 1. Мързеливец 2. Измамник
аксъм — диал. (тур.), късно, вечер, привечер
амвон — църк. (гр.), издигнато място в храм за проповядване, четене на евангелие и др.
аретлик — диал. (тур.), приятел, побратим
артисам — диал. (тур.), оставам
аслия — диал. (тур.), истински, истина
аслъ — нар. разг. (тур.), точно
аспра — остар. (гр.), дребна сребърна монета
ат — разг. (тур.), кон
ахмакщин, ахмак — разг. (тур.), глупак

Б

бабка — остар., стара дребна монета
багатела — остар. (фр.), дреболия
бакрач — нар. (тур.), котле, котел
балтаджия — истор., остар. (тур.), водач на дружина
бан, банче — нар., остар. (рум.), дребна монета
барабой — диал., картофи
бари — диал. (тур.), поне

...ърница — диал., бара, локва
бастисам — нар. (тур.), нападам, съсипвам
баталясал — диал. (тур.), изоставен, напуснат
башлък — остар. (тур.), шаячна качулка
бащнина — остар. родина, татковина, отечество
баялдисам — разг. (тур.), припадам, отмалявам
бегаечи — диал., бягайки, тичайки
бедел — остар. (тур.), замяна
беззазорен — остар., лесен, не труден
безкнижен — остар., неграмотен
безстидно — остар. (рус.), безсрамно
белук, белок — диал., бял бор
беляч — диал., мазач, който боядисва, белосва
берекет — нар. (тур.), плодородие, добив, родитба
бере се — нар., остар., събира се
би — архаич., бе, беше
библическо — остар., библейско
биваем — остар., случил се, съществуващ, извършен
биле — диал. (тур.), дори, даже
билиер — билкар, народен лечител
билини — (рус.), 1. Старинни обичаи 2. Народни песни
билянц — вероятно със значения: баланс; облик
билярдо — място за игра на билярд
блистателен — книж., остар. (рус.), бляскав, блестящ
блудящ — блуждаещ
блъскотя се — диал., блъскам се, мъча се
блядослов — книж., остар., празнослов, говорещ глупости
блюкнал — диал., бликнал, избликнал
бо — старин., защото, понеже
бодка — остар., малоценна монета
бок — диал., страна, хълбок
болестник — нар., болник, смъртник
болка — диал. (тур.), вид широка дреха
болювание — диал., боледуване
брезна — диал., бразда
брехаючи — диал., пръхтейки
брешина — остар. (рус.), окоп, отбранителна преграда
бродник — нар., скитник
бръзглей — диал., неуточнено: някакво животно
буграв — вероятно от руски: чворест, негладък
бюлюк — нар. (тур.), стадо
бютювия — диал., груб, недодялан

В

ваде — остар. (тур.), срок
ваджия — диал. (тур.), пущина, проклетник
вамо — диал., тук, насам
вангели — диал. (гр.), евангелие
варакосвам — остар. (тур.), позлатявам, украсявам със злато
вардя хатър — диал., имам уважение някому
ввалявам, ввалям — диал., връхлитам
введение — книж., остар. (рус.), въведение
велемудрен — книж., остар., премъдър
венценосец — остар., цар, притежател на короната
вепретина — рядко, остар., таласъм; глиган
вепр, вепър — дива свиня, глиган
ветва — остар. (рус.), клон, вейка
ветх — остар., стар
взгляд — рус., възглед
видня — остар., рудничарска пещ
видност — облик, външност, изглед
викащец — диал., викайки
вилушка — диал., вилица
вини о гресех — черк.-слав., греховно обвинение; обвинение в грях
виноберма — диал., гроздобер
вирши — остар. (рус.), слаби, бездарни стихове
вишняго — остар., всевишният, бог
вкарцуня се — диал., всевишният, бог
вкарцуня се — диал., спотая се, застана неподвижно
вкупе — диал., заедно, вкупом
владам са — диал., държа се, господарствувам
влака — нар., остар., род, челяд, родина
внимая — внимавам
возвишеност — остар., възвишение, височина, хълм
волонтирски — остар. (рус.), доброволчески
вощеница — диал., свещ
вражарица — диал., гледачка, врачка
вранило — остар., мастило
вранисвам — диал., остар., почерням
вретище — диал., торба, чувал
връст — диал., възраст
връх — диал., върху
всепожиращ — книж., остар., унищожителен, изгарящ всичко
всуе — ч. сл., напразно

всъду — диал., навсякъде
старлил ся — диал. (от тур.), обеднял, оголял
втелесам — диал., налетя, изпадам в беда
втрапен — диал., намиращ се в трап, вкопан, вдлъбнат
въдолица — диал., долчинка, падинка
възбранение — остар., забрана
въззрение — остар. (рус.), възглед, мнение, виждане
възйеря — диал., разяря
възкриполявам (се) — диал., разклонявам се, разширявам се
възмня — диал., разбера, подразбера, сметна
възумея — проумея
върколак — нар., зъл дух, таласъм
върло — диал., много

Г

гадя — диал., ругая, коря, укорявам
гезентия — диал. (тур.), коридор
гелир — тур., доход, приход
генисис — гр., генезис, зараждане
гледище — остар., зрелище
гледолюбец — запалянковец, зрител
глиб — рус., буца, блок
глупещина — глупост; глупав, глупак
гноище — диал., торище
горнилница — диал., място за горене (правене) на въглища; огнище
граница, гранка — диал., клон, клонче
граурика — диал., грахор, черни зърна като грах в житото
грутка — диал., парче, късче
грълица — диал., гълъбица, птица
гръстйе — диал., коноп, кълчища
гръстник — диал, шепа
гумно — диал. харман, вършило
гъбав — диал., населен, пълен с нещо
гъжва, гъжова — диал., чалма
гюл — диал. (тур.), роза
гюмрук — остар. (тур.), мито, доход
гюмрукчия — диал. (тур.), митничар

Д

давня — остар. (тур.), съдебно дело, процес

даждие — истор. (тур.), данък, налог
дахлия — остар. (тур.), планински жител, планинец, даалия
дев — тур., демон, сатана, великан
делом — остар. (рус.), в действителност, на практика
дервент — диал. (тур.), клисура, устие, боаз
деръ — вер. от тур.: жив, пресен, суров; пъргав, подвижен
детоводител — възпитател, учител
джамбазин — нар. (тур.), търговец на добитък
джесарет — тур., смелост, храброст
дживаир, джаваир — диал. (тур.), скъпоценен камък, скъпоценност
дивит — остар. (тур.), металическа кутийка за пера (писалки) с мастилница на края
дирка — диал., диря, следа
доба — диал., време
доганям — диал., приличам
договедя се — диал., досетя се
дозема — диал., разбера, науча
долуджак — диал. (тур.), голяма чаша за вино
доношение — остар., книж., донос, донесение
допрощавам — остар., позволявам
дору — диал., дори, даже
досточуден — старин., чуден, прекрасен
досяга ми ума — нар., стига ми ума, умен съм
дотерам — диал. 1. Намеря, налегна, сполетя. 2. Докарам, догоня
дражест — скъпоценност, украшение
дребнанички — остар. (книж.), подробен
друг — рус., приятел, другар
дружествен — обществен, колективен, задружен
друм — нар., път
дюген — диал. (тур.), магазин, продавница, работилница

Е

евлогимени — гр., благоверни, благословени
еднажки — диал., веднъж, един път
едренски — одрински
екзамен — остар. (от фр.), изпит
епитемия, епитимия — църк. (гр.), наказание, наложено на духовно лице от духовната власт
ербица — диал., яребица
ефендим, ефенди — остар. (тур.), господин, господар

Ж

желка — диал., костенурка
жеркар — диал., мъжка костенурка
живелище — леговище, жилище
живеница — диал., неизлечима рана по тялото
жид — остар., евреин
жух — диал., жив
жълта боя — диал., жълто биле, жълто цвете; детелина

З

забава — диал, забавяне, закъснение
забаша, забъшвам — диал., ужривам, потулвам
забраням — диал., защищавам, браня
забун — диал. (тур.), къса дреха без ръкави
завракука — диал., заврънкулка, подробност
завраша — диал., извърша, сторя
заглепя се — диал., залепя се, потъна, пропадна
заговезник — нар., който говее
заговея — нар., престана да ям блажно, постя, говея
задам, задавам — диал., проклинам, причинявам зло; правя магия
залеча — диал., излекувам, изцеря
замечателно — рус., забележително, характерно
за право — нар., наистина, в името на истината
запразнен — диал., изпълнен, напълнен
запретен — остар., забранен
зарар — диал. (тур.), беда, загуба, щета
заратен — старин., въвлечен в рат, в битка; в бой
затека — диал., заваря, сваря, намеря
заузема се — диал., заема се, захвана се
захвалям — диал., благодаря
зачални букви — остар., начални букви
званичен — книж., остар., официален
здравствен — здравен, здравословен
зерде — диал. (тур.), вид ядене, приготвено с ориз
злат — нар., златен
злокознен — остар., книж., злонамерен
злополучнейший — остар., книж., най-злополучен
знаком — остар. (рус.), познат
зюрт — диал. (тур.), сиромах, беден, западнал
зяло — числ., много, твърде
зян — нар. (тур.), загуба

И

ибришимджия — нар., остар. (тур.), копринар
идеалисан — идеализиран
иждивение — остар., книж., издръжка
иждивян — остар., книж., похарчен, изразходван
извилина — извитост
изглибен — остар., издълбан
издайство — издайничество, предателство
изедно — диал., заедно
изкуся — изкуша
изклювал — диал., изкълвал
излеврен — диал., изтегнат, излегнал се
изнародване — денационализиране, отнемане на народността
изпърчен — диал., изпортен, променен
израст — диал., ръст
изресява — диал., пуска реси, няма клас (за растение)
изтек — нар., извор
изтъвреча, изтъврезя — диал. изтрезнея
изтъщен — остар., изтънчен, изкусен
изтъщение — изтънченост
изуверя — разубедя
изчеснувам — диал., раздърпвам
имам, имамин — остар. (тур.), висш мохамедански духовник
имарет — остар. (тур.), благотворителна сграда за пътници и бедни
имеющ — книж. имащ, имайки
ингилизи — остар., англичани
инок — старин., калугер, монах
иперсентименталeн — хиперсантименталeн, свръхчувствителeн
ипогеграмема — гр., подписана, долуподписана
иподром — хиподрум
ипохондрик — медиц. (гр.), нервно разстроен
искабосня — диал. (тур.), измама, лъжа
исто — остар., също, същото
ихмал — диал. (тур.), немарливост, небрежност
ихтибар — нар. (тур.), уважение, почит
ихтияр мезлиши — тур., старейшински съвет
ичар — диал. (от тур.), клевета, беда
ишгюзар — тур., прислужник в посолство
ища — диал., искам, желая
ищах — нар., желание, силно желание

К

кааза — остар. (тур.), околия
кадия — остар. (тур.), съдия
казаслък — остар. (тур.), търговия с коприна
каиче, каик — диал. (тур.), лодка
каикчия — диал. (тур.), лодкар
каймакам, каймакамин — остар. (тур.), околийски управител
калцун — нар. (ит.-гр.) 1. Висока обувка от аба. 2. Дълъг вълнен чорап
кальч — диал. (тур.), нож
камара — диал., куп, купчина
капело — басейн за къпане, баня
капище — старин., езически храм
каприциозен — остар. (от ит.), капризен
карà — диал. (тур.), черен
каракончал, караконджо — нар. (тур.), зъл нощен дух, вампир
карар — диал. (тур.), положение, ред
карашик — диал. (тур.) 1. Общо, смесено, разбъркано. 2. Размирен; бунт
касаба — остар. (тур.), град
касабалийка — диал., гражданка
кат — нар. (тур.), етаж
каторкам се — диал. (гр.), сполучвам, постигам
кач — тур., колко
кашла — нар. (тур.), зимна кошара за овце
кащия — диал., къщи
кересте — остар. диал. (тур.), дървен строителен материал
кесат е — разг. (тур.), липсва, не достига
кесим — разг. (тур.), общо, всичко заедно
кивна — диал., кимна
кимен — диал., враждебно настроен
кира — остар. (гр.), госпожа
кирия — нар. (тур.) 1. Наем за жилище. 2. Заплащане за превоз на стока
кист — остар. (рус.), четка на художник
китап — диал. (тур.), книга, документ
китяние — диал., китене, окичване, закичване
кичина — диал., снопче
клистир — диал. (гр.), клизма
клопка, клопотка — диал., звънче, хлопатар
кокенява — диал., коконеста, кокетна
колач — диал., пита хляб

комахай — диал., почти, може да се каже
коматче — диал., коматче, къшей хляб
комедиаш — остар., комедиант
кондисвам — диал. (тур.), отсядам, спирам, гостувам
конечно — старин., окончателно
коруба — диал., кора от дърво
косичник — нар., плитка
костена жаба — диал., костенурка
костисам — остар. (от гр.), коствам, струвам
костиро — остар. (гр.), олово или калай
котуп — диал. тъп, дебел
кофейница — кафене
кочевия — диал. (от тур.), овчар, скотовъдец
коюмджия — остар. (тур.), златар
крак — крачка
кретини — остар. (от итал.), кретени
кривица — диал., вина, обвинение
крошум — диал., куршум, олово
ктитор — старин. (гр.), основател, дарител на храм, манастир и др.
куна — диал., икона
кукуригане — диал., кукуригане
куфо — гр., глух, кух, празен
кър — нар. (тур.), поле, ниви, мера
кърчаг — диал., стомна, глинен съд за вода
късовейка — диал., вид дреха
кът — нар. (тур.), малко, недостатъчно, оскъдно
кътна — диал., дотъкна, докосна
кяр — нар. (тур.), печалба

Л

ладнер — диал., лодкар
ладия — диал., лодка
ламбада — книж. (гр.), факел, светилник
латисвам се — диал. (гр.), лакомя се; прегрешавам
легитимно — остар. (ит.), законно
леж — диал., гроб, леговище
лентювец — диал., лентяй, ленивец
леп — диал., хубав, красив, добър
леса — диал., плитка, ресна
лехат — диал., мързелив, ленив
лехувание — диал., лентяйство, мързел
лехуса — диал., родилка

ливан, ливанто — книж. (гр.), тамян, парфюм
лишия — диал., вода, варена с пепел, пепелява вода; *люта вода*
лоб — старин., чело
лусо — остар. (ит.), лукс, разкош
людство — диал., човечество
люцки — диал., чужд, хорски; *чужди хора*

М

мааза — остар. (тур.), дюкян, склад
макинация — остар. (ит.), машинация, афера, коварство
малаков — остар. (фр.), широка рокля с обръчи
маламен — диал. (гр.), златен
малолиствен — с малко страници, малък том
мараза — диал. (тур.), разпра, свада
масраф — нар. (тур.), разноски, разходи
махана — нар. (тур.), недостатък, кусур
машали — остар. (тур.), факел, светилник
меджидие — остар. (тур.) 1. Турска монета. 2. Турски орден
медресе — турско духовно училище
менителница — обмен, търговия
мерам — диал. (тур.), желание, намерение, цел
мерет — диал. (тур.), проклет
мертебе — диал. (тур.), степен, положение
месечина — диал., месечна заплата
местеви — диал. (тур.), кожени обувки
метеризтабия — остар. (тур.), окоп
метох — черк. (гр.) 1. Имот на манастир. 2. Малък манастир
мехкеме — остар., турско съдилище
мечит — диал. (тур.), джамия
ми — диал. ние
миден аган — гр., нищо прекалено
милина — диал., стъбло на тиква, диня и др.
минувам ся — диал., поминувам, живея
минц — остар. (нем.), стара австрийска монета
мира — диал., мера
мирянин — светско лице, не духовник
миримирам — тур., господин, господар, княз
мис — диал. 1. Вид широк съд. 2. Пуяк, мисирка
митарствен — митничарски
мня — диал., мисля, смятам
мняще — диал., мислейки
мръсници — диал., дни, през които не се пости, блажни дни
мурголяв — диал., мургав, тъмен

мщение — остар., книж., мъст
мюлк — диал. (тур.), недвижим имот
мютесариф — остар. (тур.), окръжен управител
мюфетишин — остар. (тур.), ревизор, инспектор
мюхтия — остар. (тур.), друговерец, приел мохамеданството
мющерия — остар., нар. (тур.), купувач, клиент

Н

наветник — остар., клеветник, хулник
навикновение — остар., навик, обичай
навождам — книж., остар., докарвам, предизвиквам, представям
навремене — понякога
нагадил — диал., нагодил
нагота — старин., голота
наджусам се — диал., налапам се, натъпча се
нади — диал. части, елементи
надхващам се — диал., боря се, надпреварвам се
надпирам се — диал., препирам се, вземам връх, побеждавам в препирнята
накамузя се — диал., надувам се, важнича
накаръча се — диал., перча се, ежа се, наострям се
наковладя — диал., наклеветя
накопя — диал., натрупам
накъден — диал., прен., пиян, пийнал
налбантин — нар., остар. (тур.), ковач, подковач
напокон — нар., след това, после, най-после
наращение — прибавяне, прибавка, нарастване
нароище — пороище
наръквица — диал. 1. Ръкавица. 2. Маншет
натлъчавам — диал., съветвам; тълкувам
нахия — остар. (тур.), област, община
начепатя — диал., нахвърля се, натрупам се върху някого
небрежа — остар., нехая, не полагам грижи, небрежен съм
неотвязчив — рус., досаден, отегчителен
неразлучен — остар., неразделен, неделим
несбъдочен — неосъществим
нето — диал., нито
неусипен — остар., книж., неуморен, който не заспива
неутомим — рус., неуморим, неуморен
нехвелит — диал., лош, недобър, болен
низменост — ниско място, низина
ниня — диал. сега
новоначален — новопостъпил, начален ученик

обверувам — диал., уверявам, доверявам
обвезаност — остар. (рус.), връзка
обдържам (се) — издържам (се), поддържам
обезбеждание — книж., остар., обезщетение, обезопасяване
обезбедявам — книж., остар., обезпечавам, обезопасявам
обидя — диал., обиколя, обходя
обикновение — книж., остар. (рус.), навик, обичай
облегна — обсадя, заплаша, натисна
обличие — остар., форма, облик
обличение — остар. книж., изобличаване, изобличение
обозрение — книж., остар., наблюдаване, наблюдение, оглеждане
образописец — художник
обюнел — рус., иронично: подмладен
обязаност — рус., задължение
обязвам — задължавам
оглав — диал., повод, оглавник
оглухци, чиня си оглухци — диал., оглушки, правя си оглушки, преструвам се
одая — диал. (тур.), стая
одолен — архаич., книж., победен, повален
одължа — задължавам, задължа някого
одържан — издържан, изграден
ожидам — рус., очаквам, надявам се
окарнен — диал., окастрен
оклосан — диал., оглозган, огризан
окрестност — рус., околност
окно — диал., отвор
омология — гр., разписка
орашки — диал., на орача, орачески
основание — остар., основа, поставка, постамент
отбирам — нар., разбирам, зная
отвия се — диал., да се отърва, да избягна
отгаля — отгледам, възпитам
отечина — диал., отечество, родина, роден край
отзивам ся — диал., откликвам, произнасям се, отзовавам се
отлог — диал., склон, скат
отправлявам — отправям
охтение — охкане, въздишане
ощеням — диал., раждам
ощер — диал., род, порода, общество

пазаргатик — диал., пазаруващ; отиващ или връщащ се от пазар
пала — остар. (тур.), широка, крива сабя
панагир — диал., панаир
панегирик, панигирик — църк. (гр.), възхвала на светец
паперт — книж., остар. (гр.), площадка пред входа на черква
папищашки — остар., нар., папистански, униастки, католически
пароплув — остар., параход
парцуца — нар., слаба, водниста ракия
пастря — диал., пазя, пестя, крия
паток — нар., последното количество ракия при варенето ѝ
пахъл — диал., за лош късмет, за зла чест
паче — чсл., повече, много
педей, педея — диал. (гр.), нива, мярка за площ
пезула — диал. (гр.), долап в стена
пейзан — остар. (фр.), селянин
перести — диал., обръчи
период — изречение
пестун — остар. (рус.), ръководител, възпитател
петлянка — остар., вид куртка с копчета
пешец — диал., пешеходец
пещемал — диал. (тур.), наметало
пишемий — писмен, книжовен
плавий — плавен
платник — диал., торба, чувал
пляа — диал., плява, слама
побирка — музеен експонат, сбирка, предмет
повар — остар. (рус.), готвач
поварна — кухня, готвачница
поверение — остар., доверие
погадя — диал., укорявам, коря
под видом — рус., под формата на, под предлог на
подвръзка — остар., подхвърлено нещо
подземелие — книж. (рус.), подземие, зимник, изба
подзрея — диал., узрея
подиграчка — диал., подигравка
подмъщам — диал., потъмнявам, замъглявам
подница — диал., зимник, мазе, изба
подпувам — диал., подпухвам
подражающе — остар., книж., подражавайки
подръпнал — прен., нар., пийнал
подсвоен — присвоен

позлащам — позлатявам
показка — свидетелство, паметник, показно (вероятно образувано от Славейков).
поклоп — диал., похлупак, капак
полагам — диал., предполагам
полегар — диал., място за пладнуване и за кошари на овце
полезник — диал., онзи, който пръв те види, пръв те срещне
полезя — диал., виждам или срещам пръв
поливка — диал. 1. Поливане. 2. Място, където се прави обредно поливане на болен. 3. Тук с преносно значение — чужди неща
полицмейстер — книж., остар., полицейски началник
полугар — диал., кошара за овце
поляшки — диал., полски
помен — нар., спомен
попризра се — вгледам се
поприще — старин., мярка за дължина
поострявам — поощрявам
пора — нар., възраст
порада — произход, порода
поревка — диал., желание, мечта
поревне ми се — диал., пожелая
породица — диал., род, фамилия
порфирит камък — гр., порфирен камък
последороден — роден по-късно; бъдещ
послещен — диал., следващ, по-късен
постидно — срамно
постидя се — остар., засрамя се
похула — порицание
похта — диал., желание, охота, готовност
почет — диал., почит, уважение
правление — диал., управление
празновавш — празнуващ
прашц — истор., уред за хвърляне на камъни
пребръщам — преобръщам
предварно — предварително
превал — склон, скат
превиспрено — рус., много високо, превисоко
превиспрен — рус., възвишен, горд
предместник — предшественик
предпочтен — предпочитан
предстателствувам — предстоявам, отстоявам

представя се — архаич., църк., представя се пред бога, умра
презвитер — църк. (гр.), свещеник
прелъстник — прелъстител, измамник
преподание — остар., преподаване, обучение, учене
претърханя — диал., преровя, претършувам
прешедшее — рус., минало
привардвам се — диал., предпазвам се, пазя се, страня
привод — диал., домозет, приведен в къщи
привязаност — остар. (рус.), привързаност
приговорка — поговорка
придел — рус., малък олтар, пристройка
придирки — изследвания, проучвания
придирник — педант, взискателен
приказ — рус., заповед
прилег — диал., сгода, възможност
приложа — добавя
приобретение — изобретение, придобивка
присовокупя — остар., прибавя
приставам — прилягам, приличам
пристоен — остар., достоен, полагащ се
пристъпка — стъпка при хоро
присъдба — присъда, оценка
притезание — остар. (рус.), претенция, домогване
притезател — претендент
при том — остар., при това
причитам се — диал., броя се, смятам се
прищъпнат — диал, пристегнат
пробел — книж., остар. (рус.), празнота
провещея — книж., остар., ставам вещ или опитен
провещялост — вещина, опит, напредък
прозъбя се — прозърта, показва се
прозябающ — остар. 1. Бездействуващ 2. Пониквящ, покълнал
прозелит — гр., новопокръстен, новоприет
проскинтер — диал., долап
просоп — диал. (гр.), кърпа, пешкир
противство — противоборство, конфликт
протък — диал., едро решето
прочелник — диал., накит за млада невесте — венец за чело
прочета — нар., преброя
пруд — — рус., изкуствено езеро, басейн
прямодушие — откровеност
псалтир — църк. (гр.), книга за псалмите
пусулка — остар., кратка записка, бележка

пъздер — диал., пръдльо
първак — диал., първороден
пъчина — книж., остар., морска бездна

Р

рабош — остар., дърво, на което чрез резки с нож са се отбелязвали сметки
ради — остар., заради, за
радив — остар., работен, трудолюбив, усърден
радя — диал., работя, грижа се
развезка — остар. (рус.), развръзка
развеленял се — развилнял се
развъврам се — диал., размърдам се, раздвижа се, развивам се
разиждат се — диал, разотиват се
разителен — остар., поразителен, поразяващ
разискател — рус., изследовател
разковно — диал., разковниче
разкол — диал., кръстопът
разкошен — остар., разточителен
разкръст — диал., кръстовище, кръстосване
разлага ся — проследява се, развива се
разлат — диал. широк и плитък
разложен — разположен
разложито — изложено подробно
разница — остар., (рус.), разлика
разноглаголющи — книж., различно говорещи, говорещи на различни езици или диалекти
разпухство — разсипничество, разточителство
разсмотрение — остар., разглеждане, обсъждане, преценка
разсмотрям — разглеждам, обсъждам, преценявам
разтрога — диал., пролука
разход — диал., разходка
разцалан — диал., разциврен, развлечен, размъкнат
растовит — диал., като млада фиданка
ратник — старин., войник, войнолюбец
рачител — остар., радетел
ревнование — ревност
ревне ми се — диал., силно желая, иска ми се
реджал — остар. (тур.), държавник, общественик

ристател — старин., състезаващ се, конкуриращ се
рогач — диал., елен
ропща — чсл., роптая, ругая
рощица — рус., гора, горичка
ружа — диал., роза
рукла — старин., насъбрани много хора или предмети
рукна се — диал., юрна се, нахлуя
рулне ми — диал., хрумне ми ооо
ручка — диал., глинен съд за кадене с тамян, кандило
рът — диал., рид, хълм

С

сад — книж., остар., градина
сакам — диал., искам, желая
салаворин — диал., шумна тълпа, хора, глъч
салтамарка — остар. (тур.), къса горна дреха
самий — рус., чсл., най-(за образуване на превъзходна степен от прилагателни)
самоков — остар., движен от вода механизъм за добиване на желязо
самоковки — диал., самоизковани, скалъпени
санким — нар. (тур.), сиреч, значи
сведоча — диал., свидетелствувам, показвам
свилотокар — копринар, тъкач
свърнат — диал., не прав, обърнат; прен., обезобразен, объркан
сгорник — нар., остар., огнище, пещ
сгръщам — нар., кръстосвам
сгън — диал., сган
севда — нар. (тур.), любов
сердар — остар. (тур.), военачалник, командир
сиджаде — диал., (тур.), килимче
синци, сенца — диал. мъниста
скиния — църк. (гр.), °сенник, шатра; храм
скит — църк. (гр.), уединена монашеска килия или манастир
сключвам — остар., завършвам, заключавам
скорпия — скорпион
скостен — диал., вкочанясал
скрой — диал., план, проект
скупщина — °събрание
скутоносец — щитоносец
скъп — — диал., богат, скъперник
славенист — славист

слог — остар., стил
сложение — остар., словосъчетание
смалям — диал., намалявам
смарлама — диал. (тур.), по поръчка, поръчано
сматрям — диал, премислям, мисля, гледам
смежен — диал., съседен, близък
смотрище — остар., наблюдателница
снаден — диал., съединен
сой — нар. (тур.), род, коляно, наследство
соизволя, съизволя — остар.,давам съгласие,съгласявам се, позволя
сочивен — сочен, съдържащ сок
спастрение — съхранение
спахилък — остар. (тур.) 1. Военна служба 2. Владеене на села и земи в турско; самите тези владения
спенджа парасъ — тур., данък испенч, плащан от младежи
спеша — остар., бързам
списател — остар., писател
сплютенина — диал., цирей
спомоществовател — остар., абонат
спретен — диал., спретнат
сприха — диал., сприхав, избухлив
срупан — диал., срутен, порутен, съборен
ставица — остар., наставка
стан — нар., старин., снага
становище — остар., столица, престолнина
стеза — рус., остар., имот, пространство, терен
стои ми се — рус. полага ми се; струвам
стражде — архаич., книж., страда
страждущ — страдащ
странен — диал., другоселец, пришелец
стрика — диал., чичо
стутан — диал., туткав, недодялан
стъзи — от рус., богатства
стяжание — рус., имот, имение, богатство
субаш — остар. (тур.), полицейски началник
суеслов — остар., книж., празнослов, празнословец
сулица — архаич., копие
сумясам (се) — диал., подсетя (се), вразумя (се)
сфонгар — тур., гъба, сюнгер
счет — рус., сметка, отчет
счислявам — причислявам
съдовище — присъда, оценка
сънарламъ — тур., граница

състана се — остар., събера се, съединя се
сякам — диал., мисля, смятам
сякващец — диал., секвайки, спирайки, пресеквайки

Т

также — рус. чсл., също така
такожде — чсл., също така, така
талант — старин. (гр.), количество злато, пари
тащисам — диал. (тур.), разпръсна, разпръсквам
твърдел — диал., кале, крепост
тембло — остар. (лат.-гр.), иконостас
темелно — диал. (от тур.), основно
темесук — остар. (тур.), полица
тензимат, танзимат — истор. (тур.), административна реформа
терам — диал., карам
тереклия — диал. (тур.), кисел, лют, ядосан
терсана — диал. (тур.), оръжеен склад
тескере — остар. (тур.), паспорт, лична карта
тисящи — рус., чсл., хиляди
тичащец — диал., тичайки
тлетворен — чсл., пагубен, вреден; заразителен
тма кромешняя — рус., дълбока тъмнина
токо — диал., само
трапузан — диал. (тур.), ограда, парапет
требование — книж., рус., изискване, нужда
трикътник — нар., триъгълник
тром — нар., тромав
тръвна — диал., кошер за пчели, пчелин
тръст — диал., тръстика
тръгъчина — диал., тръгка, задник
тръторика — диал., растение — гъба
туна беда — нар., беда, при която човек не знае в какво е виновен
тщетно — остар., напразно, безрезултатно
тъдява — диал., тук
тъл — диал., кожена чанта за носене на стрели
тюцко — диал., чичо

У

убо — старин., чсл., и тъй, прочее

уводличав — диал., който се води, послушен, сговорлив
уврат — диал., мярка за земя
угрожавам — рус., заплашвам, застрашавам
уд — остар., чсл., телесен член, крайник
удаля се — остар., отдалеча се
удирям — диал., издирям, намирам
укоризна — остар., книж., укор
улитка — рус., охлюв
улоете — диал., воловете
уломка — отломка, откъс; факт, подробност
улучшение — рус., подобрение
умодавам — давам ум, съветвам
уничам се — диал., взирам се
управен — диал., насочен, отправен
ургисница — диал., орисница
уроженец — рус., родом от, произхождащ от
урушки — диал, юрушки, на юруш
усмар — — диал., кожар
утеснение — притеснение, беда
утомителен — книж., остар., изморителен, отегчителен
ухрабен — диал., вреден, пагубен
ушка — диал., уж че, като че

Ф

фаисчия — остар. (тур.), лихвар
фаница — диал., фурма
фетирува — става, променя се във °Ф
фистан — диал., фустан
френци — остар., французи
фурчина — диал., хурка

Х

хавуз — тур., басейн
хаирсъзин — разг. (тур.), лош, безделник, негодник
халис — разг. (тур.), същ, истински
хамам — остар. (тур.), баня
харач — остар. (тур.), данък
харбалия — остар. (тур.), въоръжен с копие
харвалство — диал., разточителство

хата — остар. (тур.), грешка, злополука, опасност
хатър — разг. (тур.), почит, уважение; воля, желание
хвалец — диал., самохвалко
хесап — разг. (тур.), сметка
химерически — химерен, въображаем
хиритисам — от рус., чезна, изчезна
хлев — диал., плевня
хлемав — диал., болнав
холан — разг. (тур.), използува се при обръщение като израз на леко недоволство
холума — диал. (тур.), пакост, зло, глума
хония — диал., фуния
хората — диал. (гр.), дума, приказка, шега
хорият — остар. (гр.), селянин, селяндур
хотение — остар., желание, прищявка
хрисовул — истор. (гр.), царска или патриаршеска грамота; документ със златен печат
христоития — истор. (гр.), благонравие, честност; учебник по благовъзпитание
хромя — остар., куцам, изоставам
хромящ — куцащ, изоставащ

Ц

царовище — царство, владение
цванц — остар., австрийска сребърна монета
цвръст — диал., твърд
цедло — диал., цедка
целисходен — остар., книж., целесъобразен
церибашия — диал. (тур.), военачалник
цръвен — диал. червив

Ч

чагав — диал., мижав (за очи)
чамуглина — диал. (тур.), кално място; могилка
часослов — църк., книга с молитви за всичките часове на денонощието
чевга — диал., чавка
чекалдак — диал. (тур.), каменисто място, камениста почва
чеме — нар., понася голяма мъка, тъжи

черепник — диал., кален, глинен съд
чест — диал., гъст
чет — нар., брой
четво — диал., четиво
член — оста.,р статия
чоголно ми е — диал., мъчно ми е, неприятно ми е
чопорест — диал., ъгловат, неравен
чорбаджи такъмлъръ — тур., тук преносно: чорбаджийското съсловие
чорт — рус., дявол
чуждица — диал., чужд човек

Ш

шар — диал., шарка, цвят
шар — остар., кълбо
шараат — тур., шериат — мюсюлманско религиозно право
шарлатанджа — — шарлатанин, мошеник
шатърен — отнасящ се до шатра, заслон
шаханджия — тур., царски войник
шивар — диал., шивач
шинди — тур., сега
шиничина — диал., шиник
шипящ — шушкав, съскав
шукар, шукер — тур., слава богу
шулнар — диал., чешма, чучур, извор

Щ

щадливо — като се щади, не жестоко
щеголяя — книж., остар., предвземам се, прекалявам
щене — рожба, малкото на животните
щерна — остар, съд или басейн за събиране на вода, водоем
щрък, щракунел — — диал., щъркел
щърбота — диал., празнота, неравност

Я

явение — остар., действие в драма, явление
(на) явний глас — на висок глас, публично
яко — чсл., като
яли — диал., ето
янлъш съм — нар. (тур.), заблуден съм, лъжа се
ясакчия — остар. (тур.), пазач, охрана, телохранител
яспис — скъпоценен камък

СЪДЪРЖАНИЕ

БАСНИ

Басненик. Езопови басни / 7
Езоп / 7
Орел и лисица / 8
Орел и жук (базуняк, рогчо) / 8
Лисица и пръч / 9
Пор и петел / 9
Петли и ербица / 10
Коварний / 10
Жеби / 10
От куче ухапаний / 11
Зайците / 11
Яре и вълк / 11
Гарван / 11
Лъв и жаба / 12
Кокошка и ластовица / 12
Лисица и обезяна (маймуна) / 12
Лекар и болний / 12
Петли / 13
Глистя и лисица / 13
Павун и врана / 13
Бълха / 13
Врана и змия / 14
Щурец и мравии / 14
Котка и мишки / 14
Ластовица и гарван / 14
Змия / 15
Чохвърлига (птиче) / 15
Котка / 15

Арапин / 15
Лисица и лъв / 16
Магаре и лисица / 16
Рак и лисица / 16
Лисица и вепр / 16
Диво магаре / 17
Магаре и вран / 17
Кърт (сляпа мишка) / 17
Дъб и тръст / 17
Крадци / 18
Плъзнаци / 18
Вълк и магаре / 18
Свирец / 18
Магаре и жаба / 19
Лисица и шипка / 19
Жаби / 19
Градинар и куче / 20
Птицелов и чохвърлига / 20
Пътник / 20
Елен (сърна) / 20
Елен и лоза / 21
Пътници / 21
Врана и лисица / 21
Звездоброец / 22
Магарета / 22
Овчар / 22
Момчета и готвар / 23
Лъв и мечка / 23
Мравии и гълъб / 23
Рак и майка му / 24
Яре / 24
Мишка / 24
Мечка и лисица / 24
Три волове / 24
Въглищар и беляч / 25
Лебед / 25
Гостеното куче / 25
Кон и магаре / 26
Жена и слугини / 26
Мишки / 26
Овци и куче / 26
Врана / 27
Вълк и овца / 27

Овчар и вълк / 27
Лисици / 27
Баба и кокошка / 28
Жаба и орел / 28
Ястреб и славей / 28
Лисица и крокодил / 29
Лисица / 29
Лисица / 29
Риболовци / 29
Похвалник / 30
Селачанин и пътник / 30
Магаре / 30
Муха и бивол / 31
Муха и кола / 31
Муха и вол / 31
Вълк и овца / 31
Говедарско дете / 32
Магаре и славей / 32
Старец / 32
Слънце и месец / 32
Жена мъжелюбна / 33
Агне и вълк / 33
Невъзможний обрик / 33
Риболовци / 34
Пияницата баща и син / 34
Рогач и шопар / 34
Муха и пчела / 34
Магаре / 35
Мишка / 35
Мухи / 35
Майка и син / 35
Син разблудний / 36
Потопление на двама братя / 36
Неприятели / 37
Земледелец и синовете му / 37
Стопанин и кучета / 37
Лекар и бабичка / 37
Шаран и делфин / 38
Бобър (кондус) / 38
Куче и готвар / 38
Куче и вълк / 39
Куче и петел / 39
Лъв, магаре и лисица / 39
Гледач / 40

Прилеп, шипка и патица / 40
Болний и лекар / 40
Дървар и Меркурий / 41
Магаре и градинар / 41
Овчар и море / 42
Праскова и ябълка / 42
Оси и ярябици / 42
Малкото рогаченци / 43
Зайци и жаби / 43
Магаре и кон / 43
Сребролюбец / 44
Патки и жерави / 44
Лъжец / 44
Комар и лъв / 45
Вълк и жерав / 45
Магаре и лъв / 45
Елен и лъв / 46
Свиня и кучка / 46
Лъв и вълк / 46
Жена / 46
Кос(птиче). 47
Земледелец / 47
Пчелар / 47
Маймун и делфин / 48
Вълк и коза / 48
Чавка и гълъби / 48
Мравий / 49
Прилеп и котка / 49
Магаре и лисица / 49
Човек и песоглавец / 50
Рибар / 50
Говедар / 50
Вълк и бабичка / 51
Змия и орач / 51
Пътници и мечка / 51
Лъв и мишка / 52
Лъв и мишка / 52

Други басни

Вълкът и агнето / 52
Една басня / 53

Ушите на заеца / 54
Рибите играят / 55
Лисицата съдник / 56
Кон и бик / 57
Циганинът цар / 57
Циганката царица / 57
Стълба / 57
Врана и рак / 58
Волско разсъждане / 58
Восък и тухла / 59
Ракът надхитрил лисицата / 59
Басня / 60
Обезяната / 61
Тиква и жълъд / 62
Вълкът / 63
Лозата / 63

ПРИКАЗЧИЦИ

Науката е съкровище / 67
Стоян и Драганка / 67
Малките вълчета и майка им / 68
Недостойният слуга / 69
Женското сърце / 70
Пръч и вълк / 70
Кучето и син му / 71
Лукавата бабичка / 71
Набожният разбойник / 72
Сребролюбивият и завистливият / 72
Настрадин Ходжа / 74
Кого взема дяволът / 74
Из историята на един шоп / 75
Бялото лице / 75
Полза от магарета / 77
Едно време / 81
Брани, Яно, кучетата / 82
Кучето / 82
Кому кукна кукото / 83
Селянинът в нужда / 84
Вълк и лисица / 85
Един ден ся мина / 86
Изборни съдии / 86

Сокол / 87
Пръстите / 87
По човешки / 88
Врана и врапчета / 89
Муха и комар / 89
Циганин у кума / 90
Недоразумение / 90
Приятелите подир смъртта / 91
Седемте пръчки / 91
Карамфилите / 92
Добре иждивяваните пари / 92
Крум или Каран / 93
Хубавинка Янка / 94
Дядо Дечо / 103
Всяка мярка сгодна. Нищо прекалено / 108
Аристотел и спанията му / 110
Отколешните българи / 113
Здравствени заръчвания / 115
Ликург и спартанските деца / 116
Спартанките / 117
Народните песни / 118
Възпитанието на Великаго Александра / 120
Крум и Страшний / 123

ДРАМАТИЧНИ ОПИТИ

Малакова / 127
Парите и науката / 140

УМНИ ИЗРЕЧЕНИЯ. ИСКРИЦИ

Въпроси и ответи! / 149
Общи правила за здравйето / 149
Докторско и философско наставление / 150
Умни изречения / 152
Вестник за жените / 153
Хубостта на жените между разни народи / 155
Възпитанието на жените / 156
Язикоучение / 156
Язикът и историята / 157
Искрици или разни поучителни приговорки / 157
Разни изречения / 169

ГЕОГРАФСКО-ИСТОРИЧЕСКИ ОПИСАНИЯ, ПЪТНИ БЕЛЕЖКИ И ДРУГИ

Село Трявна / 173
Търново / 183
Цариград / 189
Гърция / 201
[От географските описания много може да се извлече за историята ни] / 202
За Черна гора / 205
Полза от географията / 209
За пътищата / 210
Пътни записки / 212
Варна, 21 март 1868 / 214
Варна, 24 март 1868 / 218
Гръцкият елемент около Солун и Сер, Дупница, 24-ий юни 1868 / 221
Окръжието Разлог / 224
Описания / 227
Североизточния кът на Тракия / 228
[Софийска кааза] / 229
[Търново—Трапевец] / 234
Нещо за Висапара / 239
Рупското или рупаланското българско население и наречие / 245
Градът Охрид и Охридската архиепископия / 256

НРАВИ И ОБИЧАИ

Български народни поверия и стари обичаи / 271
Български народни притчи / 285
Нрави и обичаи у българите / 288
Народни обичаи / 290
Народни костюми / 292
Защо кукурижат петлите ноще / 292
Нрави и обичаи / 295
Циганите / 299
[Празнуванията на Русаля] / 302
Дядо Вълчар / 305
За змеевете / 307
Народни обичаи / 312
Нестинарите / 315

ЛИТЕРАТУРНА КРИТИКА

1858
Бележки и питанията на П. Р. Славейков върху языка и слога на издателя на Книжиците / 323

1860
[«Нито за хатър, нито от страх»] / 326

1863
Нова книга [Учебник за българския език] / 327
Известия за нови книги / 328
Еровете / 330

1864
[«Да живее критиката!»] / 332
Билянца на Съветника / 333

1865
Нашата книжнина / 336
[«Да ся радваме и да не ся радваме»] / 339

1866
Св. Климент Величкий / 342
Нови книги. [Описание на село Панагюрище от В. Чолакова] / 346
Нуждата от изучението на бащиний язик / 347
[«Новийт полет на народната ни книжнина»] / 349
Язикоучение / 351
Доситей Обрадович / 351
10-те заповеди за писателите / 354
[«Да известим»] / 354
Духовни книжки . . . / 355
[Известия] / 357

1867
Албанский буквар / 358
[«Големи заслуги в народната ни книжнина»] / 359
[«И у нас лежи богато събрание»] / 359

1868
[«Светлата звезда на български гений»] / 360
[«Като образец за македонските наши братия писатели»] / 361
Длъжностите на публицистите / 363

1869
Любен Каравелов / 365

1870
О и У / 366
Григорий Самблак / 367
Читалище. Повременно списание. . . / 369
Що е роман / 372

1871
Книгите и вестниците имат душа / 375
Вестникарството / 376
[За нашия книжовен език] / 379

1872
Два поета в сравнение. Станко Враз и Верешмарти / 380
Две чужди книги / 384
Една златна дума / 387

1873
Летоструй или къщен календар / 390
Писмо до български екзарх / 390
Разменение на две думи с един заграничен списател-критик... / 393
Велизарий / 394
Иванку, убиецъ на Асеня I / 400
Не ще може или Глезен Мирчо / 401
[«Песме македонски бугара», «Веда словена» и Стефан Веркович]/403
[Седем бележки под линия в статията на Д. П. Войников за драмата «Иванко»] / 408
Нови книги. [Уроци по българска черковна история от Р. Каролев . . .] / 415
Школска педагогия / 416
Ханка, чехский книжевник / 422
[«Не са ся обадили още пера по-вещи»] / 426

1874
Езоп / 427
Теофраст / 428
Виктор Юго (Граф Виктор Марский) / 429
Преуспеянието на бълг. журналистика / 432

1879
Смехът и смешното / 437

За изучаване на българский язык / 439
***
[«Да се смееш ли, да плачеш ли»] / 442

БЕЛЕЖКИ / 445

Азбучен показалец за лица, периодични издания, заглавия на произведения, дружества, комитети, исторически събития и др. / 527

Азбучен показалец на географските имена / 597

Речник / 611

ПЕТКО Р. СЛАВЕЙКОВ

СЪЧИНЕНИЯ

Том четвърти

Редактор Светла Гюрова
Художник Евгени Клинчаров
Худ. редактор Елена Маринчева
Техн. редактор Виолета Кръстева
Коректор Добрина Имова

Формат 32/84/108; тираж 40113 екз.; печатни коли 40,50; издателски коли 34,02; л.г. VII/32; изд. № 5220; поръчка № 120/1979 година на изд. «Български писател»; дадена за набор на 10. V. 1979 г; излиза от печат на 30. IX. 1979 година.
цена: 4,23 лв.
Код 15 $\frac{9536172611}{5506-18-79}$

ДПК «ДИМИТЪР БЛАГОЕВ» СОФИЯ